

Державний вищий навчальний заклад
“УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ”
ХАРКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць

ВИПУСК 1(24)/2018

Державний вищий навчальний заклад
"УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
ХАРКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
**ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Збірник наукових праць

Випуск 1(24)/2018

Науково-практичне видання

Заснований у грудні 2006 року. Виходить чотири рази на рік.

Засновник: ДВНЗ "Університет банківської справи".

Збірник наукових праць "Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики" внесено до переліку фахових видань України Наказом Міністерства освіти і науки України від 29 грудня 2014 р. № 1528 (Додаток 11) під №86.

Збірник наукових праць "Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики" представлено в міжнародних інформаційних та наукометричних базах даних: Web of Science, EBSCO (США), Ulrich's Periodicals Directory (США); Citefactor (США); ResearchBib (Японія); Universal Impact Factor (Австралія); Index Copernicus (Польща); Міжнародна пошукова система Google Scholar; Російський індекс наукового цитування (РИНЦ); Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського; Загальнодержавна база даних "Україніка наукова"; Український реферативний журнал "Джерело".

Рекомендовано до друку та публікації в мережі інтернет
Вченою радою ДВНЗ "Університет банківської справи"

Головний редактор: **САМОРОДОВ Борис Вадимович**, д.е.н., професор, Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.

Заступник головного редактора: **АЗАРЕНКОВА Галина Михайлівна**, д.е.н., професор, Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.

Відповідальний секретар: **МІРОШНИК Олексій Юрійович**, к.е.н., доцент Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.

Технічний редактор: **НЕЧЕПУРЕНКО Олексій Олександрович**, Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.

Редакційна колегія:

Барановський О.І., д.е.н., професор, ДВНЗ "Університет банківської справи", Київ, Україна.
Білан Ю.В. хабілітований доктор, ад'юнкт Університет Щецина, Польща.
Бритченко І.Г. доктор економіки, професор Вищої школи в Тарнобжеу, Польща.
Велев Д.Г., к.т.н, професор, Університет національної та світової економіки, Софія, Болгарія.
Віровська Л.М., д.е.н., Балтійська Міжнародна Академія, Рига, Латвійська Республіка.
Глушенко В.В., д.е.н., професор, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Харків, Україна.
Гороховатський В.О., д.т.н., професор, Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.
Дубницький В.Ю., к.т.н., ст. наук. співр., академік Академії наук прикладної радіоелектроніки, Харків, Україна.
Кавун С.В., д.е.н., професор, Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.
Калашников В.В., к.е.н., доцент, Університет Autonoma de Nuevo Leon, Монтеррей, Мексика.
Кізім М.О., д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України, Харків, Україна.
Козьменко С.М., д.е.н., професор, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків, Україна.
Кузнецова А. Я. д.е.н., професор, ДВНЗ "Університет банківської справи", Київ, Україна.
Кузнецова С. А. д.е.н., професор, ДВНЗ "Університет банківської справи", Київ, Україна.
Масерінскіє Ірене, д.е.н., професор, зав. кафедрою банківської справи та інвестицій, факультет економіки та управління фінансами, Університет Міколаса Ромеріса, Вільнюс, Литва.
Міщенко В.І., д.е.н., професор, ДВНЗ "Університет банківської справи", Київ, Україна.
Науменкова С. В., д.е.н., професор, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (м. Київ), Київ, Україна.
Носова О.В., д.е.н., професор, Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", Харків, Україна.
Янкал Радослав, доктор з менеджменту, к.е.н., викладач університету, факультет менеджменту і інформатики, університет Жиліна, Жиліна, Словаччина.

Підписано до друку 30.03.2018. Формат 60х84/8.

Ум.-друк. арк. 58,6. Обл.-вид. арк. 39,1. Тираж 300 прим.

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.

Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції: 61174, Україна, м. Харків, просп.Перемоги, 55.

Сайт збірника: www.fkd.org.ua

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №21816-11716 ПР від 31.12.2015

Індекс для передплати 68590

РОЗДІЛ 1

**Сучасне банківництво –
проблеми та перспективи
розвитку**

Барановський О. І.

д.е.н, професор,

ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна;

e-mail: bai@ubs.gov.ua

Копитко М. І.

д.е.н, доцент,

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна;

e-mail: marta_kernytska@ukr.net

Барилук М. -М. Р.

ДВНЗ «УБС», Україна;

e-mail: maryana.derevatska@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ТАКСОНОМІЇ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. У статті запропонований методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки комерційного банку на основі аналізу показників-стимуляторів / дестимуляторів платоспроможного банку та порівняння з показниками «еталонного» банку-банкруту. Обґрунтовано визначення рівня фінансової безпеки банку на основі аналізу математичної віддалі показників досліджуваного банку від «еталонного» банку-банкруту. Розроблена схема проведення розрахунків для оцінки рівня фінансової безпеки банку. Обґрунтовано та розраховано показники «еталонного» банку-банкруту. Запропоновано перелік показників-стимуляторів / дестимуляторів для оцінки рівня фінансової безпеки банку. Обґрунтовано використання для статистичного оброблення вхідних даних методики їх очищення за допомогою обчислення інтерквартильного розмаху.

Ключові слова: оцінка фінансової безпеки банку, проста евклідова міра віддалі, показники- стимулятори / дестимулятори оцінки рівня фінансової безпеки банку, «еталонний» банк-банкрут.

Формул: 11; рис.: 1; табл.: 7; бібл.: 11.

Baranovsky O.

Doctor Habilitatus of Economics, Professor,

Banking University, Ukraine;

e-mail: bai@ubs.gov.ua

Kopytko M.

Doctor Habilitatus of Economics,

Associate Professor,

Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: marta_kernytska@ukr.net

Barylyuk M. -M.

Banking University, Ukraine;

e-mail: maryana.derevatska@gmail.com

USE OF TAXONOMY METHOD FOR EVALUATION OF FINANCIAL SECURITY OF COMMERCIAL BANK

Abstract. This paper proposes a methodical approach to assessing the level of financial security of the commercial bank based of the analysis of indicators of stimulators / disintegrators of a solvent bank and comparison with the indicators of the reference bankrupt bank. The definition of the financial security level of the bank is confirmed by analysis of the mathematical distance of the indicators of the investigated bank from the reference bankrupt bank. Authors developed scheme of conducting calculations for financial security level assessment of the bank, as well as substantiated and calculated the indicators of the reference bankrupt bank. The list of indicators-stimulators / disintegrators for assessing the financial security level of the bank is offered. The use of statistic

processing of the input data of the method of their purification by the calculation of the interquartile scope is substantiated.

Key words: financial security, bank, Euclidean measure of distance, indicators, stimulators, disintegrators, bank-bankrupt.

GEL classification: G21

Formulas: 11; Fig.: 1; tabl.: 7; bibl.: 11.

Барановский А. И.

д.э.н., профессор,

ГБУЗ «Университет банковского дела», Украина;

e-mail: bai@ubs.gov.ua

Копитко М. И.

д.э.н., доцент,

Львовский государственный университет внутренних дел, Украина;

e-mail: marta_kernytska@ukr.net

Барылюк М. -М. Р.

ГБУЗ «УБС», Украина;

e-mail: maryana.derevatska@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ТАКСОНОМИИ ДЛЯ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

Аннотация. В статье предложен методический подход к оценке уровня финансовой безопасности коммерческого банка на основе анализа показателей-стимуляторов / дестимуляторов платежеспособного банка и сравнение с показателями «эталонного» банка-банкрота. Обосновано определение уровня финансовой безопасности банка на основе анализа математической расстояния показателей исследуемого банка от «эталонного» банка-банкрота. Разработана схема проведения расчетов для оценки уровня финансовой безопасности банка. Обоснованы и рассчитаны показатели «эталонного» банка-банкрота. Предложен перечень показателей-стимуляторов / дестимуляторов для оценки уровня финансовой безопасности банка. Обосновано использование для статистической обработки входных данных методики их очистки с помощью вычисления интерквартильного размаха.

Ключевые слова: оценка финансовой безопасности банка, простая евклидова мера расстояния, показатели- стимуляторы / дестимуляторы оценки уровня финансовой безопасности банка, «эталонный» банк-банкрот.

Вступ. Об'єктивний аналіз рівня фінансової безпеки комерційного банку (далі ФБ КБ) передбачає розроблення методичного підходу для його оцінки, що виступає одним з пріоритетних та необхідних напрямів дослідження банківської діяльності.

Як бачимо з даних, наведених у табл. 1, кількість платоспроможних КБ зменшувалась протягом 2012-2016 рр., (з 180 до 90), піковими періодами банкрутств КБ були 2015-2016 рр. (2015 р. – 43 КБ та 2016 – 20 КБ перейшли у стадію ліквідації).

Таблица 1

Структура банківського сектору, 2012-2016 рр.

	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
Платоспроможні банки	180	147	117	96	90
- зміна (приріст)	-	(-33)	(-30)	(-21)	(-6)
Державні банки	7	7	7	6	6
- зміна (приріст)	-	(0)	(0)	(-1)	(0)
Банки з іноземним капіталом	25	25	25	25	25
- зміна (приріст)	-	(0)	(0)	(0)	(0)

Банки з приватним капіталом	148	115	85	65	59
- зміна (приріст)	-	(-33)	(-30)	(-20)	(-6)
Неплатоспроможні банки	0	16	3	4	4
- зміна (приріст)	-	(16)	(-13)	(1)	(0)
Банки у стадії ліквідації	2	21	64	84	90
- зміна (приріст)	-	(19)	(43)	(20)	(6)

Джерело: авторська розробка на основі [1]

Отже, негативна тенденція до збільшення кількості неплатоспроможних КБ протягом 2012-2016 рр., зумовила вибір методики для аналізу стану забезпечення ФБКБ. Для аналізу нами була обрана методика економіко-математичного моделювання, а саме проста евклідова міра віддалі, проте з врахуванням перевищення окремих чинників ФБ для визначення наближення ФБ аналізованого КБ до усередненого «еталонного КБ-банкрута».

Аналіз досліджень та постановка завдання. Отримані результати аналітичного огляду, опублікованих у період 2006-2016 рр. наукових статей, монографічних та дисертаційних досліджень дозволяють виокремити п'ять основних груп методичних підходів до визначення рівня фінансової безпеки комерційного банку. Це економіко-математичні методи, методи, в основі яких є розрахунок показників, що відображають рівень ФБКБ, нормативні (розрахунок економічних нормативів банківської діяльності, запропонованих регулятором), методи, що базуються на оцінці ризиків банківської діяльності як ключового показника результативності забезпечення ФБ КБ та експертні методи. Проблематиці оцінки рівня фінансової безпеки комерційних банків присвячена низка праць, зокрема: А. Л. Ворокова, Є. А. Андрєєва, О. І. Барановський, Р. С. Вовченко Т. М. Болгар, А. Л. Вороков, В. І. Гайдук, Н. В. Гайдук, Губарева В. С. Домбровський, А. О. Єпіфанов, П.В. Каллаур, І. М. Крупки, В. В. Коваленко, О. М. Колодізев, О. А. Мартинюк, І. П. Мойсеєнко, Н. Н. Наточєєва, О. Л. Пластун, О. М. Штаєр. Відсутність усталеного методичного підходу до визначення стану забезпечення фінансової безпеки банку та виявлені проблеми численних банкрутств вітчизняних банків протягом 2012-2016 рр. зумовили обґрунтування вибору методики для оцінювання рівня фінансової безпеки банку, в основі якої лежить порівняння показників-стимуляторів / дестимуляторів фінансової безпеки аналізованого банку з еталонним «банком-банкрутом» та визначення математичної віддалі показників фінансової безпеки досліджуваного банку до показників «банку-банкруту»

Результати дослідження. Оцінювання рівня ФБКБ доцільно проводити за такою схемою:

1. Формування множини абсолютних показників діяльності КБ, яку можна отримати з публічної фінансової звітності КБ, яка розміщена на корпоративному сайті або узагальненої інформації НБУ про функціонування банківського сектору.

2. Обчислення відносних індексів ефективності функціонування КБ на основі сформованої на першому кроці множини показників, які характеризують різні аспекти його діяльності.

3. Побудова деякого «еталонного» банку (банку, який має, на думку дослідника, найкращі (найгірші) відносні характеристики фінансової безпеки), з яким будемо порівнювати рівень ФБ окремого КБ. Вибірка становила 51 банк, який був віднесений до категорії неплатоспроможний протягом 2014-2016 рр. Обчислення інтегрального значення рівня ФБ КБ-еталону здебільшого проводять за допомогою методу згортки (приведення). Вибір «еталонного» КБ можна проводити різними шляхами, зокрема, як «банк-еталон» доцільно взяти КБ з середніми по групі характеристиками; КБ з середніми по банківському сектору характеристиками; банк з еталонними (рекомендованими науковою літературою) значеннями показників. Зауважимо, що на даний час значна кількість КБ України була

визнана неплатоспроможними та ліквідована. Тому, на нашу думку, як «банк-еталон» доцільно взяти деякий КБ з усередненими значеннями показників ефективності діяльності серед збанкрутілих КБ.

4. Визначення інтегрального значення рівня ФБКБ та його інтерпретація. Інтегральне значення рівня ФБКБ визначають як міру близькості до цього «еталонного» банку. Оскільки як еталон обрано «банк-банкрут», то чим більша віддаль між досліджуваним КБ і «банком-банкрутом», тим вищий рівень його ФБ.

5. Дослідження динаміки рівня ФБКБ та визначення його основних чинників-стимуляторів та чинників-дестимуляторів.

6. Інтерпретація отриманих результатів.

На першому етапі оцінювання рівня ФБКБ необхідно обчислити характеристики деякого «еталонного банку-банкрута», тобто усереднені показники результативності діяльності КБ, які визнані НБУ неплатоспроможними та були ліквідовані. Під час обчислення характеристик «еталонного банку-банкрута» було використано інформацію НБУ про реорганізацію, визнання неплатоспроможності та ліквідацію КБ України за 2014-2016 роки [9].

Дані про показники фінансової звітності КБ про активи, зобов'язання, капітал та фінансові результати отримані з сайту НБУ [2]. На основі цих статистичних даних було обчислено коефіцієнти-стимулятори та коефіцієнти-дестимулятори, тобто індекси ефективності функціонування КБ, які характеризують різні аспекти його діяльності з позиції забезпечення ФБ.

Множина коефіцієнтів ефективності діяльності КБ містила дві групи показників, запропонованих у табл. 2 та табл. 3:

1) показники для рейтингового оцінювання ФБКБ на основі оцінювання рентабельності і структури активів і пасивів (табл. 2)

Коли обрані показники є стимуляторами, стандартизацію їх доцільно здійснювати відношенням [3; 4; 5]:

$$Z_{ij} = \frac{K_{ij}}{K_{\max}} \quad (1)$$

Таблиця 2

Показники-стимулятори для оцінки КБ за рівнем ФБ

	Показник	Механізм обчислення
K_{1j}	Коефіцієнт рентабельності банківських активів	Відношення чистого прибутку до сукупних активів КБ
K_{2j}	Коефіцієнт рентабельності доходів	Відношення чистого прибутку до доходу КБ
K_{3j}	Коефіцієнт надійності	Співвідношення власного капіталу і залучених коштів
K_{4j}	Коефіцієнт достатності власного капіталу	Відношення власного капіталу до загального обсягу активів
K_{5j}	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Відношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань

Джерело: авторська розробка

2) показники для рейтингового оцінювання КБ на основі показників доходів і витрат (табл. 3). Коли обрані показники є дестимуляторами, стандартизацію їх доцільно здійснювати відношенням [3; 4; 5]:

$$Z_{ij} = \frac{K_{\min}}{K_{ij}} \quad (2)$$

Таблиця 3

Показники-дестимулятори для оцінки КБ за рівнем ФБ

	Показник	Механізм обчислення
Z_{1j}	Коефіцієнт проблемної заборгованості у кредитному портфелі КБ	Відношення проблемних кредитів до загального обсягу залучених кредитів та заборгованості клієнтів
K_{2j}	Коефіцієнт управління витратами	Відношення непроцентних витрат до доходів КБ
K_{3j}	Коефіцієнт дієздатності КБ	Співвідношення загальних витрат і загальних доходів
K_{4j}	Коефіцієнт відношення процентних витрат до процентних доходах	Відношення процентних витрат до процентних доходів
K_{5j}	Коефіцієнт непроцентних витрат	Відношення непроцентних витрат до загального обсягу активів КБ

Джерело: авторська розробка

Для більш точного аналізу рівня ФБКБ значення наведених вище показників розрахуємо за чотири квартали до дати визнання КБ неплатоспроможним або його ліквідації. Тому досліджувана множина чинників ФБКБ містить дві групи показників:

$$S_t = \{s_{ijk}\} \text{ та } N_t = \{n_{ijk}\}, \quad (3)$$

де $t = \overline{1,4}$ – індекс часового періоду до банкрутства КБ;

$j = \overline{1,5}$ – індекс відповідного чинника-стимулятора чи чинника-дестимулятора;

$k = \overline{1,51}$ – порядковий номер КБ, який був визнаний неплатоспроможним за 2014-2016 роки.

Після формування множини досліджуваних коефіцієнтів-стимуляторів чи коефіцієнтів-дестимуляторів потрібно провести їхню статистичну обробку та визначення усереднених характеристик «еталонного банку-банкрута». Проведення статистичної обробки вхідної множини коефіцієнтів ефективності діяльності КБ зумовлене тим, що відносні характеристики ефективності його функціонування можуть значно відрізнятися залежно від його специфіки, розміру та спеціалізації. Зокрема, для малих за розміром КБ характерна значна варіація значень досліджуваних показників.

Для статистичного оброблення вхідних даних застосована методика їх очищення за допомогою обчислення інтерквартильного розмаху (*IKP*; *interquartile range, IQR*). Застосування такої методики дає змогу виявити та не враховувати нетипові дані (т. з. «викиди», *outlier*), тобто значення, які перебувають на відстані, що є меншою, ніж $1.5 \cdot IQR$ від першого квартиля Q_1 або більшою на $1.5 \cdot IQR$ від третього квартиля Q_3 . Отже, для визначення рівня ФБКБ будемо використовувати тільки значення коефіцієнтів-стимуляторів чи коефіцієнтів-дестимуляторів, які лежать в проміжку для відповідного коефіцієнта.

$$[Q_1 - 1.5 \cdot IQR, Q_3 + 1.5 \cdot IQR] \quad (4)$$

Зауважимо, що перший квартиль Q_1 – це значення впорядкованого ряду даних, яке розділяє ряд на дві частини: перша містить 25 % значень (спостережень), а інша – 75 %. Квартиль Q_3 – це число, яке розділяє ряд на частини з 75 % і 25 % значень, а інтерквартильний розмах – це різниця третього і першого квартилів [6, с. 128; 7, с. 146]:

$$IQR = Q_3 - Q_1. \quad (5)$$

Очищення початкової вибіркової сукупності показників ефективності діяльності КБ від «викидів» дає змогу «краще» виявити основну тенденцію зміни чинників ФБКБ та уникнути врахування показників діяльності КБ, які значно відрізняються від типових.

Після очищення початкової сукупності обчислимо усереднені значення коефіцієнтів-стимуляторів та коефіцієнтів-дестимуляторів «еталонного банку-банкрута» за допомогою простої арифметичної середньої, тобто:

$$s_{ij}^e = \frac{\sum_{k=1}^{51} s_{ijk}}{51}, \quad (6)$$

$$n_{ij}^e = \frac{\sum_{k=1}^{51} n_{ijk}}{51}, \quad (7)$$

де s_{ij}^e та n_{ij}^e – усереднені значення коефіцієнтів-стимуляторів та коефіцієнтів-дестимуляторів «еталонного банку-банкрута» відповідно (табл. 2, табл. 3).

На основі даних табл. 4 можна зробити висновок, що з наближенням дати оголошення банкрутства КБ рентабельність його діяльності значно знижувалась (рис. 1), зокрема, за останні 4 квартали перед банкрутством рентабельність його доходів зменшилась більш як у 4 рази з 0,1557 % у четвертому кварталі до банкрутства до 0,0371 % за квартал до банкрутства.

Таблиця 4

Значення коефіцієнтів-стимуляторів «еталонного банку-банкрута»

Квартали до банкрутства	Коефіцієнти-стимулятори				
	Коефіцієнт рентабельності банківських активів	Рентабельність доходів	Коефіцієнт надійності	Частка власного капіталу в активах	Коефіцієнт миттєвої ліквідності
IV	0,0015	0,0301	1,1397	0,2381	0,5850
III	0,0011	0,0154	2,0103	0,2333	0,7118
II	0,0009	0,0099	5,0541	0,2414	0,5870
I	0,0003	0,0047	3,3240	0,2365	0,5008

Джерело: авторська розробка

Водночас, рентабельність доходів «банку-банкрута» за рік до банкрутства зменшилась більш ніж у 6 разів з 3,0111 % у четвертому кварталі до банкрутства до 0,4717 % за квартал до банкрутства.

Динаміка інших коефіцієнтів-стимуляторів не є такою однозначною, зокрема, значення коефіцієнта надійності спочатку зростає, що можна пояснити зменшенням величини залучених коштів КБ, проте в останній квартал перед банкрутством значення цього коефіцієнта зменшується, що може бути пов'язане з виведенням власного капіталу з КБ. Коефіцієнт миттєвої ліквідності має тенденцію до зменшення в останні квартали перед визнання КБ неплатоспроможним і його банкрутством, зокрема за 3 квартали до банкрутства КБ значення цього коефіцієнта дорівнює 0,7118 та зменшується до 0,5008 за 1 квартал перед банкрутством.

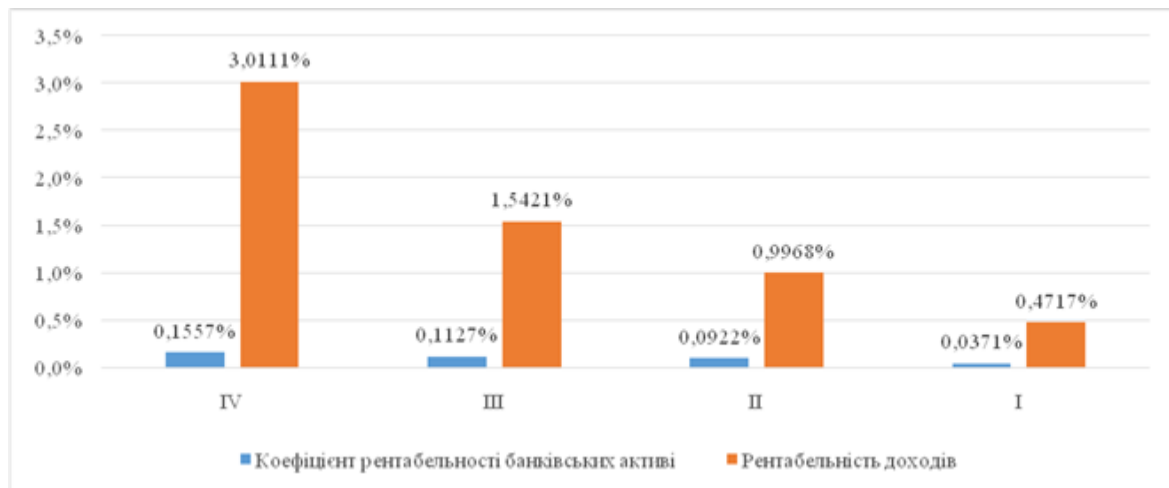

Рис. 1. Динаміка показників рентабельності «банку-банкрута»
Джерело: авторська розробка

Аналіз чинників-дестимуляторів фінансового стану КБ (табл. 5) перед визнанням їх неплатоспроможними та банкрутами показав, що частка прострочених кредитів в їх кредитному портфелі знижувалась з 4,2733 % за 4 квартали до банкрутства до 1,2241 % за 1 квартал до банкрутства. Таку тенденцію можна пояснити запровадженням різних механізмів реструктуризації прострочених кредитів та переведення їх в інші категорії. Коефіцієнти дієздатності КБ та процентних витрат у процентних доходах загалом мають тенденцію до зменшення, що, можливо, пов'язане з оптимізацією (скороченням) витрат КБ.

Таблиця 5

Значення коефіцієнтів-дестимуляторів «еталонного банку-банкрута»

Квартали до банкрутства	Коефіцієнти-дестимулятори				
	Коефіцієнт прострочених кредитів у кредитному портфелі	Коефіцієнт управління витратами	Коефіцієнт дієздатності КБ	Коефіцієнт процентних витрат у процентних доходах	Коефіцієнт непроцентних витрат у активах
IV	4,2733%	0,3942	0,7895	0,6464	0,0337
III	3,9128%	0,4051	0,9352	0,6348	0,0287
II	2,9621%	0,3655	0,8150	0,6257	0,0341
I	1,2241%	0,4391	0,8180	0,6328	0,0301

Джерело: авторська розробка

Для визначення рівня ФБ необхідно обчислити міру близькості (віддалі) між показниками діяльності досліджуваного КБ та «банку-еталону». У науковій літературі [8;9;10], як міру близькості між двома об'єктами використовують різні метрики, зокрема, евклідову віддалі (просту та зважену), узагальнену степеневу віддалі (віддалі Мінковського), лінійну (манхеттенську) віддалі тощо. Проте, на нашу думку, для обчислення віддалі між досліджуваним КБ та «еталоном» доцільно використати просту евклідову міру віддалі, проте з урахуванням перевищення окремих чинників ФБ. Схожий підхід застосовують під час оцінювання економічних ризиків на основі обчислення показників семіваріації (половинчатої дисперсії), які дають змогу оцінити відхилення значень деякого показника, що є більші (або менші) від середнього значення.

Оскільки як банк-еталон обрано усереднений банк-банкрут, то для чинників-стимуляторів будемо обчислювати віддалі для тих значень, що не перевищують значення банку-еталона, а для чинників-дестимуляторів – навпаки (ті, що є меншими за показники банку-еталона). Тому введемо коефіцієнти α_j для кожного j -го чинника ФБКБ, який приймає значення 1, якщо значення чинника-стимулятора досліджуваного КБ є більшим за еталонне значення або значення чинника-дестимулятора є меншим за еталонне значення, тобто описує

сприятливий рівень ФБКБ. Водночас за несприятливого впливу досліджуваних чинників (значення чинника-стимулятора досліджуваного КБ є меншим за еталонне значення або значення чинника-дестимулятора є більшим за еталонне значення) коефіцієнт α_j приймає значення 0. Отже, коефіцієнт α_j приймає значення

$$\alpha_j = \begin{cases} 1, & \text{if } s_{ij} > s_{ij}^e \text{ or } n_{ij} < n_{ij}^e; \\ 0, & \text{if } s_{ij} < s_{ij}^e \text{ or } n_{ij} > n_{ij}^e, \end{cases} \quad (8)$$

де s_{ij} , s_{ij}^e – значення чинників фінансового стану досліджуваного КБ та «банку-еталона» відповідно.

Тоді віддаль між рівнем ФБ досліджуваного КБ та еталонного банку-банкрута, тобто ступінь наближення фінансового стану досліджуваного КБ до стану «банку-банкрута», будемо обчислювати так:

для чинників-стимуляторів:

$$d_i^+ = \sqrt{\frac{\sum_{j \in M^+} \alpha_j (s_{ij} - s_{ij}^e)^2}{M^+}}, \quad (9)$$

для чинників-дестимуляторів:

$$d_i^- = \sqrt{\frac{\sum_{j \in M^-} (1 - \alpha_j) (n_{ij} - n_{ij}^e)^2}{M^-}}, \quad (10)$$

умовна загальна віддаль:

$$d_i = d_i^+ - d_i^-, \quad (11)$$

де M^+ , M^- – множина чинників, які покращують (погіршують) ФБКБ, тобто значення яких є більшими (або меншими) за показники «еталонного банку-банкрута» (Додаток Н).

Під час визначення рівня ФБКБ за допомогою запропонованого підходу робимо припущення, що у випадку значення чинника-стимулятора досліджуваного КБ є більшим за відповідне значення «еталонного банку-банкрута» (або є нижчим – для чинників-дестимуляторів), то це свідчить про надійний фінансовий стан цього КБ і відсутність загрози банкрутства. У протилежному випадку, коли значення чинників-стимуляторів є меншими за «еталонні» (або значення чинників-дестимуляторів – більшими за «еталонні»), це може свідчити про несприятливий фінансовий стан цього КБ, що може, у випадку незастосування механізмів його фінансового оздоровлення, призвести у майбутньому до визнання цього КБ неплатоспроможним та його банкрутства.

Перевагою запропонованої методики визначення рівня ФБКБ є можливість оцінити фінансовий стан КБ без розроблення додаткової шкали оцінювання, тобто додатне значення умовної загальної віддалі від показників «еталонного банку-банкрута» означає сприятливий фінансовий стан КБ, а у випадку, коли умовна загальна віддаль (10) є від'ємною, це свідчить про незадовільний рівень ФБКБ, і чим більше за модулем це значення – тим більшою є ймовірність неплатоспроможності і банкрутства цього КБ.

Водночас, якщо значення чинників-стимуляторів або чинників-дестимуляторів мають значну варіацію, то доцільно проводити нормалізацію значень цих чинників за допомогою різноманітних методик, зокрема, на підставі зіставлення граничних і фактичних значень індикаторів фінансового стану [11].

Для аналізу рівня ФБКБ було обрано таку множину КБ України відповідно до нової кластеризації КБ, запропонованої НБУ (державні банки, банки з іноземним капіталом і банки

з приватним капіталом): державні банки (АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Укресімбанк», ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»; банки з приватним капіталом (АТ «ТАСКОМБАНК», «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО», ПАТ «Банк ¾», АТ «Місто Банк», банки з іноземним капіталом (ПАТ «ІНГ Банк Україна», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК»). Застосування розробленої методики до оцінювання рівня ФБ досліджуваних КБ дає змогу провести порівняння рівня ФБ цих КБ та провести аналіз динаміки умовної загальної віддалі від «еталонного банку-банкрута» (табл. 6).

Аналіз табл. 2.17 показав, що найбільш критична ситуація в КБ «Місто Банк», про що свідчать найменші значення віддалі від «банку-банкрута», тобто значення чинників його фінансового стану є значно нижчими за еталонні, а, тому, рівень його ФБ можна визнати катастрофічним (незадовільним). Також незадовільний рівень ФБ притаманний ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», проте його націоналізація та докапіталізація державою на суму 148 млрд. грн. врятували його від банкрутства. Для ПАТ «УКРСОЦБАНК» також характерний незадовільний рівень ФБ. Рівень ФБ низки українських КБ, таких як АТ «Укресімбанк», АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» та АТ «ТАСКОМБАНК», можна охарактеризувати як прийнятний, проте вони перебувають у зоні ризику та потребують постійного моніторингу їхнього фінансового стану. Для КБ ПАТ «ІНГ Банк Україна» та АТ «Місто Банк» рівень ФБ можна охарактеризувати як надійний, їхній фінансовий стан здебільшого є кращим за «еталонний банк».

Таблиця 6

Значення умовної загальної віддалі рівня ФБКБ від
«еталонного банку-банкрута», 2016 р.

Банк	Квартал до банкрутства							
	I	ранг	II	ранг	III	ранг	IV	ранг
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	-11,0067	11	-11,6668	11	-10,7430	11	-10,6308	11
АТ «Укресімбанк»	-2,8187	8	-4,5182	9	-1,5821	8	-0,8687	8
АТ «ОЩАДБАНК»	-2,7225	7	-4,4321	7	-1,4631	7	-0,7292	7
АБ «УКРГАЗБАНК»	-2,5999	5	-4,3371	5	-1,3471	5	-0,5127	4
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	-6,5904	10	-7,4902	10	-6,2130	10	-6,0781	10
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	-2,1247	3	-3,8659	3	-0,7516	3	0,0294	3
АТ «УкрСиббанк»	-2,5032	4	-4,2206	4	-1,1949	4	-0,5373	5
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	-1,3826	2	-3,1274	2	-0,0196	2	0,7478	2
ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	-2,8197	9	-4,5082	8	-1,6389	9	-0,9793	9
АТ «ТАСКОМБАНК»	-2,6397	6	-4,3703	6	-1,3661	6	-0,5958	6
АТ «Місто Банк»	-37,7413	12	-37,9639	12	-37,5834	12	-37,6487	12
ПАТ «БАНК ¾»	-0,4997	1	-2,2405	1	0,7877	1	1,0750	1

Джерело: авторська розробка

Аналіз динаміки рівня ФБ досліджуваних КБ на основі запропонованого підходу протягом 2013-2016 років (табл. 7) показав, що загалом фінансовий стан українських КБ за

період 2013-2016 років погіршився, в окремих КБ, зокрема, ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та АТ «Місто Банк», спостерігається значне погіршення рівня фінансової безпеки.

З даних, наведених у табл. 7, бачимо, що відповідно до запропонованого підходу рівень ФБ протягом 2013-2016 рр., зріс у АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ІНГ Банк Україна» та ПАТ «БАНК 3/4».

Таблиця 7

Динаміки рівня ФБКБ, 2013-2016 рр.

Банк	01.01. 2014	Ранг	01.01. 2015	Ранг	01.01. 2016	Ранг	01.01. 2017	Ранг
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	-0,3589	7	-0,1972	6	-29,2910	12	-11,0067	11
АТ «Укрексімбанк»	0,1175	5	-0,1082	5	-3,4527	9	-2,8187	8
АТ «ОЩАДБАНК»	-0,6289	8	-0,4128	9	-2,5475	6	-2,7225	7
АБ «УКРГАЗБАНК»	-0,6455	9	-0,9500	12	-4,0087	10	-2,5999	5
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	-0,7121	10	-0,5247	10	-2,5123	7	-6,5904	10
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	-0,7938	11	-0,3011	8	-2,5791	9	-2,1247	3
АТ «УкрСиббанк»	16,2997	2	7,6362	1	-1,3741	2	-2,5032	4
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	-1,2135	12	-0,6922	11	-2,5738	7	-1,3826	2
ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	1,0583	3	3,5709	2	-2,5347	5	-2,8197	9
АТ «ТАСКОМБАНК»	0,1054	4	0,9114	4	-2,4963	3	-2,6397	6
АТ «Місто Банк»	49,8407	1	2,2119	3	-12,1409	11	-37,7413	12
ПАТ «БАНК 3/4»	-0,3522	6	-0,2504	7	4,7124	1	-0,4997	1

Джерело: авторська розробка

Висновки. Отже, застосування запропонованого підходу до оцінювання рівня ФБКБ дає змогу визначити ступінь наближення фінансового стану досліджуваного КБ до усереднених характеристик «еталонного банку-банкрута». Постійний моніторинг та порівняння рівня ФБ досліджуваного КБ з динамікою чинників фінансового стану «еталонного банку-банкрута» за останні 4 квартали до банкрутства дасть змогу значно раніше виявити можливі загрози його ФБ та можливість розроблення і реалізації заходів щодо їхнього усунення. Порівняння рівня ФБКБ з «еталонним банком-банкрутом» протягом кількох років дає можливість виявити можливі диспропорції фінансового стану КБ та скорегувати його діяльність для забезпечення платоспроможності, ліквідності та результативності діяльності в довгостроковій перспективі.

Література

1. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450.
2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=28905601&cat_id=25365601.
3. Ващаєв, С. С. Деякі аспекти побудови рейтингових оцінок економічних об'єктів [Текст] / С. С. Ващаєв // Економіка та підприємництво : збірник наукових праць молодих учених та аспірантів. Вип. 4. – К. : КНЕУ, 2000. – С. 255–260.
4. Єріна, А. М. Статистичні аспекти визначення рейтингів [Текст] / А. М. Єріна, С. С. Ващаєв // Статистика України. – 2000. – № 4. – С. 74–79.
5. Єріна, А. М. Узагальнюючі багатовимірні показники в соціально-економічних дослідженнях [Текст] / А. М. Єріна, С. С. Ващаєв // Наукові записки. Том 6. Економіка / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К. : КМ "Academia", 1999. – С. 38–41.

6. Anderson, D. R. Essentials of Modern Business Statistics With Microsoft Excel [Electronic resource] / D. R. Anderson, et al. – 7 edition. – South-Western College Pub, 2017 – Available at: <http://www.worldcat.org/title/essentials-of-modern-business-statistics-with-microsoft-excel/oclc/957506531/viewport>.
7. Lane, D. M. Introduction to Statistics [Electronic resource] / D. M. Lane et al. – Available at: http://onlinestatbook.com/Online_Statistics_Education.pdf.
8. Айвазян, С. А. Многомерный статистический анализ в социально-экономических исследованиях [Текст] // Экономика и математические методы. – 1977. – Т. 13, № 5. – С. 968–985.
9. Pociecha, J. Rozwój metod taksonomicznych i ich zastosowań w badaniach społeczno-ekonomicznych [Electronic resource]. – Available at: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Rozwoj_metod_taksonomicznych.pdf.
10. Саблина, Н. В. Использование метода таксономии для анализа внутренних ресурсов предприятия [Текст] / Н. В. Саблина, В. А. Теличко // Бизнес Информ. – 2009. – № 3. – С. 78–82.
11. Шлемко, В. Т. Економічна безпека України: сутність та шляхи забезпечення [Текст] : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К : НІСД, 1997. – 144 с.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2017

*© Барановський О. І., Копитко М. І.,
Барилук М. -М.Р.*

References

1. Ohliad bankivskoho sektoru. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450
2. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=28905601&cat_id=25365601
3. Vashchaiev, S. S. (2000). Deiaki aspekty pobudovy reitynhovykh otsinok ekonomichnykh ob'ektiv. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, 4, 255–260.
4. Yerina, A. M., & Vashchaiev, S. S. (2000). Statystychni aspekty vyznachennia reitynhiv. *Statystyka Ukrainy*, 4, 74–79.
5. Jerina, A.M., & Vashchaiev, S. S. (1999). Uzahalniuiutchi bahatovymirni pokaznyky v socialno-ekonomichnykh doslidzenniakh. *Naukovi zapysky. Ekonomika*, 6, 38–41.
6. Anderson, D. R., Sweeney, D. J., Williams, T. A., Camm, J. D., & Cochran, J. J. (2017). *Essentials of Modern Business Statistics With Microsoft Excel*. (7th ed). South-Western Pub. Available at: <http://www.worldcat.org/title/essentials-of-modern-business-statistics-with-microsoft-excel/oclc/957506531/viewport>
7. Lane, D. M., Scott, D., Hebl, M., Guerra, R., Osherson, D., & Zimmer, H. *Introduction to Statistics Online Edition*. Rice University; University of Houston, Downtown Campus. Available at: http://onlinestatbook.com/Online_Statistics_Education.pdf
8. Aivazian, S. A. (1977). Mnogomernyi statisticheskii analiz v sotsialno- ekonomicheskikh issledovaniiah. *Ekonomika i matematicheskie metody*, 13(5), 968–985.
9. Pociecha, J. Rozwój metod taksonomicznych i ich zastosowań w badaniach społeczno-ekonomicznych. Available at: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Rozwoj_metod_taksonomicznych.pdf
10. Sablina, N. V., & Telichko, V. A., (2009). Ispolzovanie metoda taksonomii dla analiza vnutrennikh resursov predpriatiia. *Biznes Inform*, 3, 78–82.
11. Shlemko, V. T., Binko, I. F. (1997). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist ta sliakhy zabezpechennia*. Kyiv: NISD.

Received 07.10.2017

© Baranovskyy O., Kopytko M., Baryliuk M.-M.

Погореленко Н. П.

*к.е.н., доцент, Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: pogorelenko.n.p@gmail.com*

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ

Анотація. В статті проаналізовано концептуальні положення функціонування та розвитку українських державних банків відповідно до стратегії реформування державного банківського сектору. Досліджено процес реалізації нормотворчих зусиль з боку ключових регуляторів – Кабінету Міністрів України, Міністерства Фінансів України та Національного банку України в частині реалізації складових Стратегії.

Визначено ключові напрями діяльності держави, на яких концентрується Стратегія: забезпечення фінансової стабільності; розвиток корпоративного управління; поширення фінансових сервісів; створення умов для окупності інвестицій; усунення тиску проблемних активів на банківські баланси; мінімізація впливу держави на банківський сектор.

Це повинно сприяти не тільки вдосконаленню діяльності державних банків, а й підвищити їхню привабливість для потенційних інвесторів.

Ключові слова: державні банки, реформування банківського сектору, управління банками, банківський нагляд, системоутворюючі банки.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 4; бібл.: 18

Pohorelenko N. P.

*PhD in Economics, Docent,
Kharkiv educational–scientific institute of SHEI “Banking University”,
Ukraine; e-mail: pogorelenko.n.p@gmail.com*

MAIN CONCEPTUAL PROVISIONS OF THE FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN STATE BANKS

Abstract. In the paper the conceptual provisions of the functioning and development of Ukrainian state banks in accordance with the strategy of reforming the state banking sector. The process of realization of normative efforts by the key regulators – the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine and the National Bank of Ukraine in the implementation of the Strategy of the development of state banks was researched.

The way to achieve a certain goal is formulated as the revision of the principles and mechanisms of state-owned banks' corporate governance, bringing them in line with international standards, through the creation of an isolated political system of their activities management through supervisory boards with the majority belongs to independent members.

The key directions of activity of the state, on which the Strategy is concentrated, are defined as Strategy of ensuring financial stability by controlling inflation, risks, liquidity and capital; providing and improving accessibility for priority sectors of the economy; distribution of financial services; reduction of cash circulation in order to minimize the shadow economy; creation of conditions for investment return; development of corporate governance; eliminating the pressure of troubled assets on bank balances; minimizing the influence of the state as a shareholder on the banking sector.

This should contribute not only to improve the activities of state banks, but also improve the financial performance of the entire banking sector and increase its attractiveness for potential investors.

Keywords: state banks, banking sector reform, bank management, banking supervision, and backbone banks.

JEL Classification: G21

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 4; bibl.: 18

Погореленко Н. П.
к.э.н., доцент, Харьковский учебно-научный институт
ГВУЗ «Университет банковского дела»,
Украина; e-mail: pogorelenko.n.p@gmail.com

ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ УКРАИНСКИХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ БАНКОВ

Аннотация. В статье проанализированы концептуальные положения функционирования и развития украинских государственных банков в соответствии со стратегией реформирования государственного банковского сектора. Исследован процесс реализации нормотворческих усилий со стороны ключевых регуляторов – Кабинета Министров Украины, Министерства финансов Украины и Национального банка Украины в части реализации Стратегии развития государственных банков.

Определены ключевые направления деятельности государства, на которых концентрируется Стратегия: обеспечение финансовой стабильности; развитие корпоративного управления; расширение финансовых сервисов; создание условий для окупаемости инвестиций; уменьшение давления проблемных активов на банковские балансы; минимизация влияния государства на банковский сектор.

Это должно способствовать не только усовершенствованию деятельности государственных банков, но и повысить их привлекательность для потенциальных инвесторов.

Ключевые слова: государственные банки, реформирование банковского сектора, управления банками, банковский надзор, системообразующие банки.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 4; библи.: 18

Вступ. Протягом тривалого періоду свого розвитку державні банки демонстрували доволі стримані тенденції не тільки з точки зору ключових фінансових показників, а й з точки зору спроможності реагувати на мінливе зовнішнє середовище. Період системної кризи загострив проблеми функціонування банків державного сектору, до яких, насамперед, належать: низька якість корпоративного управління та небезпечний показник проблемних кредитів, який визначає рівень збитків всієї системи. Це підштовхнуло ключових регуляторів банківського ринку (Міністерство фінансів України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України) шукати шляхи підвищення ефективності діяльності державних банків, що знайшло своє відображення у регуляціях, які вони пропонували у якості реакції на існуючі події.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Різні аспекти та особливості функціонування державних банків розглядаються у працях таких науковців, як Чмутова І.М. [1], Ковриженко Л.О. [2], Примостка Л.О. [3] та інших авторів. З одного боку, особливості функціонування державних банків завжди знаходились у «полі» відповідних досліджень у частині їхньої значущості для розвитку всієї банківської системи, з іншого боку, аналіз відповідних наукових джерел вказує на недостатню висвітленість та увагу до цієї проблеми з боку саме науковців.

Метою статті є узагальнений розгляд основних концептуальних положень функціонування та розвитку українських державних банків на основі розгляду складових Стратегій розвитку державних банків, які формулювались як базові з 2016 року, та аналіз їхньої потенційної ефективності для розвитку всієї банківської системи України.

Результати дослідження. Події останніх років загострили ключові аспекти функціонування державних банків шляхом формування реальних загроз через існуючі проблеми, пов'язані із наявністю перекосів в їх менеджменті та генерації системного ризику, який вони прийняли на себе після націоналізації ПАТ КБ «Приватбанк».

Загроза, власне, полягає не в появі ризику - а в «ціні» стрибка, яку довелося сплатити державі за цю подію. До цього частка держбанків зростала поступово, шляхом емісійно-боргового покриття великих збитків цих банків державою. Після переходу ПАТ КБ «Приватбанку» до «родини» державних банків відбулось вибухове зростання цієї частки –

шляхом «купівлі» державою банку з одночасним зобов'язанням його докапіталізації на суму приблизно 150 млрд. грн., збільшивши при цьому навантаження на українських платників податків (за оцінками експертів – 9 млрд. грн. на рік за умови стабільного курсу гривні до долара). Держава була вимушена знайти джерела для інвестицій в один банк, обсяг яких був еквівалентний 81% величини власного капіталу всієї банківської системи станом на 1 грудня 2016 року.

Цікаво розподілились способи, якими відбулась капіталізація:

- випуск ОВДП на 43 млрд. грн. – під 10,5% річних;
- інші випуски ОВДП на 73,8 млрд. грн. – під 6% річних;
- монетизація НБУ на 27,2 млрд. грн.

Та й хоча скептики визначають, що цей випуск забезпечив власнику випущених ОВДП доволі непоганий додатковий дохід, зовсім немає причин вважати, що держава сплатила прийнятну та своєчасну «ціну» для отримання чергового траншу від ключового зовнішнього модератора монетарного розвитку України – Міжнародного валютного фонду (далі - МВФ).

З одного боку, рішення було непростим навіть попри те, що МВФ не тільки надав для його прийняття «зелене світло», про що доволі чітко вказувалось ще в «Меморандумі про економічну та фінансову політику» від 21 липня 2015 року [4] у зв'язку із невиконанням ПАТ КБ «Приватбанк» встановленого плану рекапіталізації, системної значущості та іншими серйозними проблемами, відмова від вирішення яких власниками банку потенційно загрожувала стабільності усієї банківської системи.

З іншого боку, це рішення було доволі логічним наслідком того, що з боку Національного банку України не було своєчасно вжито відповідних заходів, які унеможливили б фактичне уникнення акціонерами банку взятого зобов'язання залучити 2,5 млрд. грн. шляхом продовження позики субординованого боргу.

Дана подія ознаменувала небувалий до цього факт: держава раптом перетворилася на монополіста на банківському ринку України, який прийняв ознаки «азіатської» моделі. На неї стало припадати 52% активів, 60% депозитів фізичних осіб, 49% депозитів юридичних осіб, 74% платіжних карток, які обслуговуються держбанками.

Державні банки стали тими, хто формує ринок. При цьому, Національний банк зазначив, що вони повинні переорієнтувати свою діяльність на досягнення прийнятного фінансового результату, а не на утримання значної частки ринку, яке завжди супроводжується погіршенням поточних показників діяльності будь-якого суб'єкту банківського ринку.

Національний банк України визнав цю проблему та закликав Антимонопольний комітет України приєднатися до підготовки та реалізації відповідної стратегії розвитку державних банків.

Розробка цієї Стратегії почалось ще у 2016 році, коли Міністерство фінансів України презентувало 11 лютого 2016 року, а Кабінет Міністрів України підтримав її у якості ключового документа, який закріпив концептуальні положення функціонування та розвитку українських державних банків під назвою «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору» [5].

Мета розробки цього документа:

- повна нетерпимість до політичного втручання у діяльність державних банків;
- зменшення корупції;
- вихід на європейський рівень корпоративного управління державних банків;
- сприяння відновленню економічного зростання за рахунок підвищення ефективності діяльності державних банків.

Зазначалось, що передумовами для підготовки Стратегії були:

- негативний вплив корпоративного управління державних банків на якість кредитних портфелів та прийняття інвестиційних рішень державних банків;
- постійна потреба державних банків у додаткових фінансових ресурсах;
- суттєвий розмір активів державних банків (26% банківського ринку);
- збиток за 2014-2015 рр. у розмірі 39 млрд. грн.;

- відсутність зовнішніх ринків фінансування;
- наявність проблем управління державними банками (усі 15 членів Наглядових рад АТ «Ощадбанку» та АТ «Укресімбанку» були залежними від політикуму: по 5 осіб – від Президента, від Кабінету Міністрів України, від Верховної Ради України).

Зазначалось, що стратегія – складова «Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року» [6] та є вимогою програми співробітництва з МВФ.

Ключова теза документу виглядала наступним чином: «Держава – неефективний власник», який повинен грамотно скоротити свою присутність у банківському секторі. Рецепт для «лікування» банків, які знаходяться у державній власності, було запропоновано інститут «Наглядової ради». Тому Міністерство фінансів бачило своєю задачею підвищення фінансової ефективності діяльності, забезпечення прозорості управління та діяльності державних банків, а також унеможливлення політичного та адміністративного впливу на наглядові ради, що:

- обмежує комерційну незалежність членів Наглядової ради та Правління та створює ризик можливого політичного чи адміністративного впливу;
- негативно позначається на вартості активів для платників податків як кінцевих бенефіціарів державної власності;
- послаблює здатність державних банків функціонувати в якості ринкових комерційних установ, не дозволяючи забезпечити належний рівень прозорості для потенційних інвесторів і платників податків;
- не сприяє загальній стабільності бізнесу державних банків.

Відповідно, Міністерство фінансів, Національний банк України, керівництво державних банків та представники міжнародних фінансових організацій визначили, що існуючий механізм управління державними банками необхідно змінити шляхом докорінного перегляду принципів корпоративного управління та приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів та рекомендацій Організації європейського співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), Національного банку України, європейської комісії та Базельського комітету з питань банківського нагляду.

Стратегія реформування державного банківського сектору передбачала п'ять ключових пріоритетів:

I. Запровадження принципових фундаментальних змін у корпоративному управлінні державними банками (незалежність Наглядових рад, розрахунок оплати праці за досягнутий результат).

II. Зміна механізму взаємодії між Міністерством фінансів та державними банками (посилення банківського департаменту в Міністерстві фінансів, угода про взаємовідносини між Міністерством фінансів та банками).

III. Розподіл державних банків на системоутворюючі (Ощадбанк та Укресімбанк) та несистемоутворюючі (та вихід з капіталу цих банків у 2016 - 2017 роках).

IV. Визначення стратегічних цілей для системоутворюючих державних банків для досягнення найвищої комерційної ефективності.

V. Продаж не менше 20% акцій системоутворюючих державних банків до кінця першого півріччя 2018 року (кваліфікованому інвестору або міжнародній фінансовій організації).

Мета функціонування державного банківського сектору була сформульована як отримання максимального доходу, зваженого на ризик та управління інвестиціями з позиції збільшення їх вартості.

Мета запропонованої Стратегії – забезпечити створення ізольованої від політичного впливу системи управління діяльністю державних банків через Наглядові ради, які повинні складатися виключно через незалежних членів.

Відмічалось, що система корпоративного управління повинна бути приведена у відповідність до рекомендацій ОЕСР, європейської комісії та Базельського комітету з банківського нагляду.

Принципи, які покладені в основу управління державними банками визначались наступними.

1. Призначення повного складу Наглядових рад з незалежних членів для підвищення об'єктивності та неупередженості Наглядових рад. Незалежні члени рад обираються конкурсним комітетом (відбираються міжнародною рекрутинговою компанією) та повинні мати необхідний досвід і компетенцію та призначатись із приватного сектору.

2. Державний контроль взаємодії: підписання угоди про взаємовідносини між Міністерством фінансів (як представника держави) та державними банками для визначення порядку взаємодії та забезпечення належного рівня комерційної незалежності державних банків щодо досягнення їх цілей та визначення відповідальності за прийняті рішення.

3. Ринкові механізми оплати праці: винагорода членів Наглядових рад державних банків залежатиме від результатів роботи банку та повинна бути близькою до рівня винагороди в приватному секторі.

4. Створення спеціалізованих комітетів Наглядової ради для напрямків, які потребують особливої уваги (аудит, управління ризиками, стратегія, ІТ, кадри та винагорода).

5. Відділення від комерційного корпоративного управління державної частки в акціонерному капіталі.

Другий напрямок реформування – розділення державних банків на «системоутворюючі» та «несистемоутворюючі». Стратегією передбачалось віднесення до категорії ««системоутворюючі» двох банків – АТ «Ощадбанку» та АТ «Укрексімбанку».

Кінцевою метою володіння державою системоутворюючих банків визначалось отримання найвищого доходу, зваженого на ризик, та управління своїми інвестиціями з позиції збільшення їх вартості. У короткостроковій перспективі системоутворюючі банки повинні виконувати два ключових стратегічних завдання щодо запровадження принципових змін до:

- корпоративного управління, запровадження яких сприятиме забезпеченню їх незалежності від політичного та адміністративного впливу;
- бізнес- та операційних моделей, запровадження яких сприятиме досягненню найвищої ефективності та максимальної комерційної орієнтації.

На момент представлення Стратегії держава вважала за доцільне продаж не менше 20% акцій системоутворюючих банків у період до середини 2018 року.

У якості пріоритету (поліпшення якості управління ними та підвищення рівня фінансової ефективності) визначалось залучення в якості акціонерів до системоутворюючих банків міжнародних фінансових установ (Міжнародна фінансова корпорація та Європейський банк реконструкції та розвитку).

Щодо несистемоутворюючих банків (на той час: АБ «Укргазбанк», АТ «Родовід Банк», АТ «Український банк реконструкції та розвитку», ПАТ «Державний земельний банк»), то держава фокусувалась на визначенні стратегії її виходу з них. Цей вихід передбачалось проводити шляхом приватизації та ліквідації у строки, визначені індивідуально для кожного банку.

Місія держави при цьому повинна була реалізовуватись лише діючими державними банками. Створення додаткових державних банків взагалі не розглядалось за доцільне.

Наступний напрямок Стратегії – визначення пріоритетів бізнес- та операційних моделей системоутворюючих банків, а також система робота через сфокусовані програм кредитування на тих напрямках економічної діяльності, які відчувають нестачу кредитування з боку комерційних банків (кредитування енергоефективних програм та підтримка експортерів). Задача системоутворюючих банків полягала у заповненні цих ніш.

Подальший розвиток державних банків фокусувався на двох основних напрямках перетворень:

- максимальна орієнтація та цільові клієнтські сегменти, задоволення повного обсягу потреб у фінансових послугах клієнтів і тим самим – максимізація доходів;
- реформування операційних стратегій та приведення їх у відповідність до бізнес-стратегій для досягнення цільового рівня розвитку, співстановленого з провідними аналогами.

Системоутворюючі банки протягом тривалого періоду були налаштовані на побудову універсальних банківських інститутів. Тому процес перетворень потребував вжиття заходів по

звільненню балансів банків від операцій, що не пов'язані з пріоритетною діяльністю. Ці питання повинні бути актуалізованими в середньострокових стратегіях банків (2016-2019 рр.).

Для обох системоутворюючих банків було виділено цільові клієнтські сегменти, робота з якими повинна була максимізувати вартість банку:

- роздрібне банківське кредитування – для АТ «Ощадбанку»;
- фінансування експортно-імпортних операцій – для АТ «Укресімбанку».

На підставі розглянутих та підтриманих Зasad стратегічного реформування державного банківського сектору на 2016-2019 року [5], на виконання якої було затверджено Постанову Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року №97 «Про порядок обрання членів Наглядових рад державних банків» [7], було запропоновано обирати Наглядові ради державних банків наступним чином: до складу Наглядової ради входитимуть 7 незалежних осіб, які обиратимуться за конкурсом в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Визначено, що Наглядова рада не може втручатись в оперативну діяльність банку, а Уряд не може втручатись у діяльність Наглядової ради.

Кандидати на посаду члена Наглядової ради є незалежними, відбираються рекрутером, але їх обрання розподіляється між Президентом та Кабінетом Міністрів України. Тобто, фактично це процедура, яка передбачає подання кандидатур незалежним Номінаційним комітетом незалежних членів Наглядової ради, а Президент з Кабінетом Міністрів фактично легімітизує ці кандидатури на їхніх посадах відповідно по подань.

Номінаційний комітет (за домовленістю із МВФ) – функціонує не від Міністерства економіки. До його складу входять два представники. Один – від Президента, другий – від Кабінету Міністрів України. Мінфін в цьому процесі повинен відповідати за діяльність рекрутера.

Отже, субординація в цьому процесі (знизу - нагору) виглядає наступним чином: рекрутер (відповідальний – Міністерство фінансів; відбирає кандидатури до подання до складу Наглядової ради) – Номінаційний комітет (відповідальні – Президент та Кабінет Міністрів; розгляд кандидатур та подання на затвердження) – затвердження незалежних кандидатур відповідно до затвердженої процедури.

Узагальнене бачення держави щодо напрямів реформування державних банків згідно з першою редакцією «Стратегії реформування державних банків» від лютого 2016 року включало в себе наступні складові:

- удосконалення системи корпоративного управління державних банків;
- розділення державних банків на системноутворюючі та несистемноутворюючі;
- визначення пріоритетів бізнес- та операційних моделей системоутворюючих банків;
- робота через сфокусовані програми кредитування.

Тоді ж усім державним банкам було дано доручення щодо оновлення власних стратегій відповідно до представленої. Однак, після викладеного державою «бачення» майбутнього державних банків чимало змінилось.

З групи несистемоутворюючих банків:

- АБ «Укргазбанк»: продовжив функціонування на банківському ринку;
- АТ «Родовід Банк»: за станом частка держави (МФУ) за станом на 1.01.2017 р. складає 99,9937 %;
- АТ «Український банк реконструкції та розвитку»: за станом на 13.11.2017 р. 100 % акціонер банку – ТОВ «БОСЕ (ГОНКОНГ) КО., ЛІМІТЕД»;
- ПАТ «Державний земельний банк»: 30.09.2016 р. опубліковано рішення про ліквідацію банку (термін ліквідації банку: 27.09.2016р. – 26.09.2018 р.).

Далі, через 10 місяців, в ніч з 18 на 19 грудня 2016 року відбулась доволі значна для розвитку банківського ринку подія - націоналізація ПАТ КБ «Приватбанку». Частка державних банків в Україні після цього досягла з 25-30% аж до 52%, - отже, й значущість розробки документа, який містив би у собі «вектор» планів та дій ключових регуляторів, набула особливої актуальності.

У «зону відповідальності» держави попадають чотири державні банки: ПАТ КБ

«Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АБ «Укргазбанк». Узагальнені дані щодо цих банків наведено в табл. 1. Відповідно, у «зону підвищеної уваги» регуляторів все частіше потрапляє категорія «системний ризик»: надмірна залежність функціонування банківської системи від окремих установ (або сегментів діяльності), виникнення проблем у яких спричиняє стрімке поширення кризових явищ по всій системі. Тому, ще у період загострення системної кризи, Національний банк України визначає системно важливі банківські установи (у 2015 році – вісім установ, у 2016 та 2017 роках – три: АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ КБ «Приватбанк»), до яких починає застосовувати особливий режим нагляду та спеціальні значення обов’язкових нормативів.

Таблиця 1

Узагальнені дані про державні банки України (за станом на 1.10.2017 р.)^{*)}

	ПАТ КБ «Приватбанк»	АТ «Ощадбанк»	АТ «Укрексімбанк»	АБ «Укргазбанк»
Загальна інформація				
Юридична адреса	Київ, Грушевського, 1Д	Київ, Госпітальна, 12Г	Київ, Антоновича, 127	Київ, Среванська, 1
Дата реєстрації	19.03.1992 р.	31.12.1991р.	23.01.1992 р.	21.07.1993 р.
Дата видачі ліцензії	05.10.2011 р.	05.10.2011 р	05.10.2011 р.	06.10.2011 р.
Власник	Держава – МФУ	Держава – КМУ	Держава – КМУ	Держава – МФУ
Участь держави в банку	Пряма – 100 %	Пряма – 100 %	Пряма – 100 %	Пряма – 94, 9409 %
Участь інших осіб в банку	Відсутня – 0 %	Відсутня – 0 %	Відсутня – 0 %	Інші акціонери – 1,3123 % Власні цінні папери – 3,7468%
Кількість відділень (станом на 01.10.2017р.)	2244	3307	81	241
Склад наглядової ради (НР)	Голова НР + 6 членів НР	Голова НР + заступник голови НР + 6 членів НР	Голова НР + заступник голови НР + 6 членів НР	Голова НР + заступник голови НР + 5 членів НР
Наявність власної стратегії розвитку	Відсутня	Відсутня	Відсутня	Відсутня
Фінансові показники станом на 01.10.2017 р. (млн. грн.)				
Статутний капітал	167 495	43 723	38 730	13 319
Власний капітал	34 875	26 083	15 150	5 219
Обсяг активів	256 284	222 150	166 850	71 079
Частка проблемних кредитів	87,24%	63,58%	64,64%	25,21%
Зобов’язання	221 408	196 067	151 700	65 860
Місце в БСУ за наведеними фінансовими показниками	1 місце	2 місце	3 місце	4 місце

^{*)} Джерело: складено за даними офіційних сайтів державних банків (ПАТ КБ «Приватбанк» [8], АТ «Ощадбанк» [9], АТ «Укрексімбанк» [10], АБ «Укргазбанк» [11]) та сайту Національного банку України [12]

Результатом цієї роботи, за оцінками Національного банку України, стало: наявність у державних банків привабливих активів; резервування проблемних та непрацюючих кредитів; значна за обсягом клієнтська база; кваліфікований персонал; комісійний дохід та операційний прибуток.

Це дало регулятору підстави сподіватись на відповідну зацікавленість у входженні в капітал цих банків потенційних інвесторів. Однак виникла серйозна проблема: навіть не почавши реалізовувати попередню редакцію Стратегії розвитку державних банків, постала гостра необхідність її перегляду. Ключові регулятори - Кабінет Міністрів України, Міністерство

фінансів України та Національний банк України починають реалізовувати свої нормотворчі зусилля щодо підготовки та надання до публічного розгляду низки законопроектів.

1. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей щодо особливостей управління державними банками» №18203/0/1-17 від 10.05.2017 р., яким відзначається, що відповідно до Плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. №275, передбачено завдання розробити проекти актів законодавства щодо удосконалення корпоративного управління в державних банках з метою підвищення конкурентоспроможності та ефективності їх діяльності.

Коментуючи цей законопроект, експерти висловлювали ряд побоювань, що представлений механізм перебудови моделі управління державними банками потенційно може призвести до втрати державою контролю над ними та зменшення прав на ці банки у порівнянні із власником приватної установи. Оскільки зміни передбачають, що головування Наглядовою радою переходить до незалежного представника, то складові права власності держави на відповідний банк зазнають суттєвих змін. Так, відповідно до проекту Закону передбачалось, що незалежні члени Наглядової ради отримають право самостійно:

- голосувати за відчуження акцій банку, чому не зможуть перешкодити загальні збори акціонерів (в особі Кабінету Міністрів України);
- приймати управлінські рішення, створювати та очолювати відповідні комітети з питань аудиту та питань винагороди для себе.

Іншою претензією до авторів Законопроекту був пропонований підхід, суть якого полягала у певній дискримінації українських фахівців на користь іноземних. Справа в тому, що претендентів у Наглядову раду державного банку (100% якого належить державі) пропонується вибирати іноземній компанії (на вимогу МВФ) за критеріями, які не дозволяють фахівцям українського банківського сектору претендувати на цю посаду.

Дійсно, коли найважливіші рішення приймаються без урахування позиції представників держави – це може призвести до втрати контролю держави над своєю власністю. Оскільки держава, залишаючись формальним власником банку, суттєво обмежується в можливостях управляти ним. Теза про порушення рівності прав власності у якості ключового аргументу представляється тут доволі суттєвою.

2. На виконання «Зasad стратегічного реформування державного банківського сектору» - Проект Закону №7180 від 05.10.2017 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей управління державними банками» [13], яким пропонується переглянути принципи та механізми корпоративного управління державних банків, привести їх у відповідність до найкращих міжнародних стандартів шляхом створення ізольованої від політичного впливу системи управління діяльністю державних банків через Наглядові ради, більшість у складі яких становитимуть незалежні члени.

Новації представленого законопроекту полягають у наступному:

- Наглядова рада державного банку складається із семи членів, з яких п'ять членів повинні бути незалежними, а два члени - представниками держави;
- визначається перелік критеріїв, яким повинні відповідати незалежні члени Наглядової ради та представники держави у Наглядовій раді державного банку;
- для визначення претендентів на посади членів наглядової ради державного банку Кабінет Міністрів України утворює конкурсну комісію, до складу якої входять три представники від Президента України та три представники від Кабінету Міністрів України;
- претенденти на посади незалежних членів Наглядової ради державного банку визначаються шляхом конкурсного відбору в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, виключно із числа кандидатів, відібраних на умовах відкритого конкурсу компанією з добору персоналу, що має не менш як десятирічний міжнародний досвід надання послуг з добору керівного складу провідних світових банків;
- один претендент на посаду представника держави у Наглядовій раді державного банку визначається за пропозицією Президента України. Один претендент на посаду представника держави у Наглядовій раді державного банку визначається за пропозицією Кабінету Міністрів України;

- Наглядова рада складатиметься із комітетів: з питань аудиту, ризиків та винагород (аудитом займатимуться виключно члени ради, що були відібрані на незалежній основі);
- внесення доповнень до Кримінального кодексу встановивши відповідальність за незаконне втручання в діяльність посадових осіб державного банку.

Автори Законопроекту вважають, що прийняття проекту удосконалив принципи та механізми корпоративного управління в державних банках та забезпечить створення ізольованої від політичного впливу системи управління діяльністю державних банків, що в свою чергу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та ефективності діяльності державних банків

3. Проект Закону №7180-1 від 23.10.2017 р. «Про особливості управління банками із державною часткою» [14], який визначає особливості правового регулювання приватизації державного майна у вигляді часток в статутному капіталі державних банків та банків із державною часткою власності в капіталі, а також особливості управління ними на етапі приватизації та гарантії прав інвесторів.

Майже два роки зайняло у Міністерства фінансів України, на допомогу якому у 2017 році долучились міжнародні консультанти – співробітники компанії McKinsey, щоб представити оновлену версію документа. Порівняння його складових свідчить про те, що велике коло питань, розглянутих на початку 2016 року, залишилось актуальним й наприкінці 2017 року. Незмінними залишилися й принципи та цілі, на яких ґрунтується стратегія – скорочення частки держави в банківському секторі.

Ключове завдання представленого для розгляду документа [15] - зосередження уваги держави на досягненні показників ефективності Key Performance Indicators (KPI), призначених допомогти визначити досягнення стратегічних цілей. У цілому, державні плани щодо подальшого функціонування та розвитку державних банків, з відповідним виокремленням показників KPI, згідно з документом, який аналізується, виглядають наступним чином (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз складових KPI
відповідно до нової редакції «Стратегії розвитку державних банків» *)

Напрямок діяльності держави	Складові KPI
1. Забезпечення фінансової стабільності шляхом контролю за інфляцією, ризиками, ліквідністю та капіталом	- покращення регуляторного середовища; - ринок капіталу; - дотримання вимог «Базель III» у системі – понад 10%; - рівень інфляції – менше 6% до 2020 року.
2. Забезпечення та підвищення доступності для пріоритетних галузей економіки (кредитування довгострокових інфраструктурних проектів, підтримка малого та середнього бізнесу в галузях з високим адміністративним навантаженням, кредитування експорту та торгівлі).	- рівень проникнення кредитування малого та середнього бізнесу – 4% ВВП; - залучення кредитів у довгострокові інфраструктурні проекти.
3. Поширення фінансових сервісів, доступ до банківських послуг для жителів сіл.	- підвищення рівня проникнення банківського сектору до 65%.
4. Скорочення обігу готівки з метою мінімізації тіньової економіки.	- обіг готівки в економіці нижче 10%.
5. Створення умов для окупності інвестицій.	- продаж 20% акцій щонайменше трьох банків приватному інвестору; - забезпечення рентабельності капіталу згідно з бізнес-планами держбанків (вище 12% до 2022 року).
6. Розвиток корпоративного управління.	- впровадження принципів управління ОЕСР до 2019 року.
7. Усунення тиску проблемних активів на банківські баланси.	- частка проблемних позик у кредитному портфелі банків — менше 10% з 2019 року.
8. Мінімізація впливу держави як акціонера на банківський сектор.	- контроль державою менше 20% банківських активів до 2022 року.

*) Джерело: складено за проектом «Стратегії розвитку державних банків до 2022 року»

Основні напрямки розвитку українських державних банків, передбачені «Стратегією розвитку державних банків до 2020 року» узагальнено в (табл. 3).

Ключові напрямки розвитку українських державних банків,
передбачені «Стратегією розвитку державних банків до 2020 року»^{*)}

	ПІАТ КБ «Приватбанк» не раніше 2022 року	АТ «Ощадбанк» наприкінці 2021 року	АБ «Укргазбанк» до кінця 2018 року
Дата продажу			
Пропозиції банку	- розвиток роздрібного сегменту із значною підтримкою малого та середнього бізнесу; - робота у корпоративному сегменті (але менш пріоритетний напрям)	- удосконалення операційних процесів; - оптимізація роздрібно мережі	- закріплення поточного бренду банку – Екобанк.
Основа Стратегії банку	- підтримка росту роздрібного напрямку для збереження на поточному рівні «своїх» частки ринку; - скорочення пасивів.	- закріплення лідируючих позицій у корпоративному сегменті з підтримкою на поточному рівні частки корпоративного кредитування; - нарощування пасивів юридичних осіб; - лідерство на ринку іпотеки.	- забезпечення фінансування 30% проектів у сфері енергоефективності
Плани	- активізація роботи з малим та середнім бізнесом шляхом оновлення функцій продажу та розробки продуктів; - розвиток напрямку роботи із середнім бізнесом	- скорочення кількості філіалів з 3300 до 1900-2100 з наступною зміною розташування та ребрендингом; - розвиток ІТ-напряму (розробка централізованої системи підтримки, покращення цифрових каналів, підвищення ІТ-безпеки).	- впровадження корпоративного управління шляхом структурування корпоративної ієрархії за міжнародними стандартами
Завдання	- управління ризиками та простроченими кредитами; - відновлення вартості прострочених кредитів; - управління та оптимізація операційних витрат; - робота з мережевою конфігурацією та чітке сегментування бізнесу.	- вдосконалення операційної моделі банку (централізація функцій підтримки та «перезавантаження бізнес-процесів»); - підтримка ризикованих та прострочених кредитів на низькому рівні.	- удосконалення ліквідності та платоспроможності банку; - підтримка клієнтського кредитного портфелю.
Ключові параметри у 2022 році			
Чистий дохід	8,4 млрд. грн.	4,7 млрд. грн.	0,3 млрд. грн.
ROE (рентабельність власного капіталу)	25%	15%	6%

Продовження таблиці 3

C/I (cost/income) (співвідношення витрат до доходів)	48%	63%	82%
TRS (total rate of swaps) – кредит-ний дериватив на сукупний дохід	81 млрд. грн.	43 млрд. грн.	6 млрд. грн.
Ймовірні опції щодо розвитку АТ «Укресімбанку»			
Фокус діяльності	- експортно-імпортні операції; - розвиток некредитних операцій (експортних гарантій); - зменшення неорієнтованих на експорт кредитів; - підтримка стратегічних галузей (наприклад, оборони).	- продовження діяльності за чинною бізнес-моделлю; - поступова підготовка до продажу.	
Перевага	- розвиток клієнтської бази; - сприяння розвитку економіки.	- підвищення ефективності банку.	
Недолік	- низький рівень ефективності установи порівняно з іншими банками; - висока частка поганих кредитів	- відсутність фокусування на добробуті населення та зростанні економіки.	
Ключові параметри у 2022 році			
Чистий дохід	2 млрд. грн.	2,7 млрд. грн.	
ROE (рентабельність власного капіталу)	14%	19%	
TRS (total rate of swaps) – кредит-ний дериватив на сукупний дохід	23 млрд. грн.		29 млрд. грн.

*) Джерело: складено за проектом «Стратегії розвитку державних банків до 2022 року»

Й, хоча, ключові показники діяльності свідчать про те, що у період найближчих 2-4 років найбільшу вірогідність знайти реального покупця має лише АБ «Укргазбанк», Стратегією передбачається ймовірність появи міноритарних акціонерів з пакетом, близьким до 20%.

Планується, що результатом реалізації цієї Стратегії буде не тільки вирішення проблеми повернення непрацюючих кредитів цих банків, а також підвищення показників діяльності інвестиційного ринку взагалі

Доволі значну увагу в документі також приділено таким питанням:

1. Зниження частки проблемних та непрацюючих активів державних банків.
2. Побудова нової моделі управління цими активами.

Можна впевнено сказати, що саме цей вектор поглядів регуляторів буде основою того, в якому напрямі будуть в майбутньому рухатись українські державні банки.

Щодо першого питання. За даними Національного банку України [16], сьогодні частка прострочених кредитів банківського сектору, яка припадає на державні банки, сягає 57% (93% яких - корпоративні). За цим показником банківська система України у 2017 році продемонструвала доволі неприємний і дорогий для економіки «світовий рекорд» за всю історію світових спостережень - за розміром проблемних кредитів [17].

Проблемні активи - фундаментальна проблема на сьогодні та основне джерело збитків державних банків. Низька якість менеджменту цих банків призвела до низької якості кредитного портфелю - основного джерела потреби державних банків у докапіталізації. Тут доцільно сказати про те, що розраховані Національним банком України на підставі результатів стрес-тестування потреби в капіталі державних банків на три роки не виправдались. Причина – використання в моделі прогнозу макроекономічних показників, у тому числі – валютного курсу, який «закладався» із розрахунку 24 грн./дол., при фактичному його значенні близько 27 грн./дол. Ймовірно, саме це стало одним з головних факторів доволі суттєвої потреби у докапіталізації АТ «Ощадбанку» та АТ «Укрексімбанку».

А враховуючи те, що останні «фраунди» докапіталізації державних банків відбувались, в основному, шляхом використання індексованих облігацій, які прив'язані до курсу долара, то використання прогнозів на фоні подальшої девальвації гривні: визначає потреби держави у додаткових коштах як нескінченну величину; ставить під сумнів його коректність у якості бази для розрахунку; вимушує експертів переоцінити саму величину системного ризику в майбутньому.

Та й хоча, на думку регулятора, проблему наприкінці 2017 року вирішено (шляхом додатково сформованих резервів за кредитами, та, як наслідок, відсутністю тиску на капітал) – при цьому він наполегливо рекомендує банківським установам своєчасно управляти проблемною заборгованістю шляхом розчищення, реструктуризації або списання.

Пік показника «прострочена заборгованість банківської системи України» спостерігався у липні 2017 року, після чого поступово почалось його зниження. Це дозволило мобілізувати банківську систему, результатом чого стало виконання майже 50 українськими банками (в основному - невеликими) нормативу адекватності капіталу вище 25%.

Стратегією також передбачається запровадження NPL instrument solution - відповідних інструментів, використання яких дозволить знизити частку проблемної заборгованості. Один з шляхів вирішення проблеми (до якого схиляється Міністерство фінансів) наступний: банки залишатимуть «погані» активи на своїх балансах, але управлятись вони будуть відповідним незалежним комітетом (інформація про який, на жаль, в документі відсутня).

Щодо другого питання. Стратегією передбачається, що побудова моделі буде базуватися на наступних ключових складових (табл. 4).

1. Принцип незалежності: створення незалежних Наглядових рад в усіх державних банках (з усієї вибірки державних банків сьогодні вони є лише у ПАТ КБ «Приватбанку» та АБ «Укргазбанку»).

2. Підписання контрактів з досвідченими управлінцями, задача яких – побудова ефективної операційної діяльності цих банків, вдосконалення інфраструктури та забезпечення виходу держави з цих банків не пізніше 2022 року.

Календарні зміни у діяльності державних банків,
передбачені «Стратегією розвитку державних банків до 2022 року»^{*)}

Зміст складових Стратегії	Термін виконання
<i>Загальні концептуальні складові</i>	
Затвердження структури спецпідрозділу з управління державними банками під керівництвом Міністерства фінансів України	I квартал 2018 р.
Визначення функціоналу та формату операційної діяльності спецпідрозділу	II квартал 2018 р.
Розробка регуляторного механізму для управління проблемними кредитами	II квартал 2018 р. – III квартал 2018 р.
Залучення професійних радників для підготовки виходу держави з банків	I квартал 2018 р. – IV квартал 2019 р.
Впровадження механізму для управління проблемними кредитами	III квартал 2018 р. – IV квартал 2018 р.
Імплементация механізму управління проблемними кредитами	IV квартал 2018 р. – IV квартал 2022 р.
Імплементация стратегій державних банків	II квартал 2018 р. – IV квартал 2022 р.
<i>Деталізація для ПАТ КБ «Приватбанку»</i>	
Затвердження стратегії, підписання контрактів з менеджментом	I квартал 2018 р.
<i>Деталізація для АТ «Ощадбанку»</i>	
Перегляд стратегії, підписання контрактів з менеджментом	I квартал 2018 р.
Представлення корпоративного управління	II квартал 2018 р.
Продаж міноритарного пакета акцій	IV квартал 2019 р.
Підготовка банку до виходу на IPO	I квартал 2020 р. – IV квартал 2021 р.
Перегляд політики держави щодо її участі в банку	I квартал 2022 р. – IV квартал 2022 р.
<i>Деталізація для АТ «Укрексімбанку»</i>	
Деталізація стратегії з фокусом на експортну діяльність	I квартал 2018 р. – II квартал 2018 р.
Підписання контрактів з менеджментом на основі уточненої стратегії	II квартал 2018 р.
Представлення корпоративного управління	II квартал 2018 р.
Ратифікація стратегії	II квартал 2018 р. – III квартал 2018 р.
Перегляд політики держави щодо її участі в банку	I квартал 2022 р. – IV квартал 2022 р.
<i>Деталізація для АБ «Укргазбанку»</i>	
Продаж 20 % акцій	IV квартал 2018 р.
Підготовка до повного виходу держави з банку	I квартал 2019 р. – IV квартал 2019 р.

^{*)} Джерело: складено за проектом «Стратегії розвитку державних банків до 2022 року»

Передбачається це робити через продаж українських активів міжнародним банкам та міжнародним фінансовим інститутам, а також через вихід українських банків на IPO. Варіанти продажу українських активів приватним інвестфондам та місцевим інвесторам розглядаються як можливі, але менш привабливі.

3. Суворий контроль за виконанням поставлених цілей.

4. Створення спеціального підрозділу з управління та нагляду за державними активами для представлення прав та інтересів держави як акціонера.

Межі, в яких пропонується це створити: «Кабінет Міністрів України – Міністерство фінансів – спеціальний підрозділ з управління та нагляду за державними активами – державні банки».

Фахівці сходяться на тому, що представлений документ містить велику кількість запитань, особливо – в частині конкретизації та ухвалення відповідної додаткової

законодавчо-нормативної бази. Викликають відповідні побоювання ймовірні конфлікти між прописаними у Стратегії цілями та діючим законодавством. Наприклад, мають місце питання щодо узгодження:

- діяльності АТ «Укресімбанку» з Експортно-імпортним агентством;
- створення незалежного комітету з управління проблемними активами та спеціалізованої компанії з управління активами (а у випадку відмови Міністерства фінансів України від цієї ідеї – необхідність конкретизації функціоналу та підзвітності комітету).

Багато питань (та навіть обурень) виникло навколо заяви ПАТ «Укрпошта» про наміри придбати банк. Установа, при цьому, розглядає три можливі сценарії розвитку фінансових послуг:

1. Прийняття Закону №6601 від 21.06.2017 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансових послуг у галузі поштового зв'язку» [18], яким «Укрпошта» наділяється правом надавати банківські послуги.

2. Придбання «Укрпоштою» банку.

3. Стратегічне партнерство з банком.

Міністерство фінансів України заявило, що не підтримує таке придбання. При цьому було задекларовано необхідність широкого проникнення фінансових послуг і забезпечення фінансової інклюзивності, та готовність для реалізації цієї мети підтримати будь-які ініціативи з налагодження/розвитку стратегічного партнерства між державними банками та поштою.

Міністерство фінансів висловило свою позицію «проти» стосовно першого сценарію, підтверджуючи свою відмову тим, що рішення повинно прийматися або Наглядовою радою (яка ще не сформована), або власником банку в особі Міністерства інфраструктури.

Ключова теза Міністерства при цьому наступна: створення нових державних банків сьогодні вважається недоцільним, усі презентовані в Стратегії завдання щодо діяльності державних банків повинні виконувати вже існуючі банки або міжнародні фінансові установи.

Національний банк України виступив проти першого і другого сценаріїв одночасно.

Тому, «Укрпошта» зосередила зараз свою увагу на переговорах з деякими невеликими банками – в контексті реалізації лише третього сценарію. І це, не дивлячись на те, що Стратегія не має жодного слова про таку стратегічну підтримку.

Не менш бурхливі дискусії виклала потенційна реакція Антимонопольного комітету щодо створення спеціального державного підрозділу, завданням якого є координація роботи державних банків, з позиції ймовірної законності такої підтримки та координації з точки зору конкуренції.

Особливо враховуючи те, що, у першій редакції Стратегії держава акцентувала увагу на виділенні цільових клієнтських сегментів, зміст другої редакції документа демонструє доволі стримані наміри щодо подальшої спеціалізації українських державних банків. Причина очевидна: неспроможність конкурувати з ПАТ КБ «Приватбанк». Тому в секторі корпоративного кредитування тенденція очевидна – вони залишаються конкурентами.

Отже, зробити вибір державі дуже складно: або зберегти існуючий функціонал державних банків за певного рівня конкуренції, або йти шляхом обмеження конкуренції та відсікання від банків частини їхнього бізнесу, значно знижуючи при цьому їхню бізнес-цінність та ринкову вартість.

Висновки. Хоча й остаточної затвердженої версії Стратегії поки ще не презентовано та розроблений Закон про Державні банки після його відкликання на доопрацювання навіть не внесений на повторний розгляд, можна впевнено сказати, що якість її реалізації цілком залежить від того, яким пакетом нормативно-правового та аналітичного обґрунтування вона супроводжуватиметься. Особливо в частині, яка містить низку норм, що не узгоджуються з нормами інших законів або в інший спосіб регулюють однакові правовідносини для забезпечення того, щоб ці ситуації та правовідносини залишались передбачуваними.

Література

1. Чмута, І. М. Особливості функціонування державних банків у банківській системі України [Текст] / І. М. Чмута // Проблеми економіки. – 2011. – № 4. – С. 135–138.
2. Ковриженко, Л. О. Державні банки: міжнародний досвід та перспективи для України [Текст] / Л. О. Ковриженко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – № 2, Т. 1. – С. 126–128.
3. Примостка, Л. О. Державний капітал у банківській системі України [Текст] / Л. О. Примостка // Фінанси, облік і аудит. – 2014. – № 2 (24). – С. 107–119.
4. Україна: Меморандум про економічну і фінансову політику [Електронний ресурс] // Україна: Лист про наміри. Додаток І. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20163929>.
5. Міністерство фінансів представило Стратегію реформування державних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/248824618>.
6. Комплексна програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
7. Про затвердження Порядку обрання членів наглядових рад державних банків [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 р. № 97. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248853587>.
8. Приватбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/>
9. Ощадбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/>
10. Ukreximbank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eximb.com/>
11. Укргазбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrgasbank.com/>
12. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей управління державними банками [Електронний ресурс] : проект закону України від 05.10.2017 р. № 7180. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62672.
14. Про особливості управління банками із державною часткою власності та механізм їх приватизації [Електронний ресурс] : проект закону України від 23.10.2017 р. № 7180-1. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62778.
15. Калачова, Г. Що буде з Ощадбанком, Приватбанком та Укргазбанком до 2022 року. Проект стратегії [Електронний ресурс] / Г. Калачова, О. Мойсєнко // Економічна правда. – 2017. – 27 грудня. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/12/27/632572/>
16. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>
17. Україна встановила світовий рекорд за обсягом проблемних кредитів [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2017. – 18 грудня. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/12/18/632269/>
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансових послуг у галузі поштового зв'язку [Електронний ресурс] : проект закону України від 21.06.2017 р. № 6601. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62068.

Стаття надійшла до редакції 30.12.2017

© Погореленко Н. П.

References

1. Chmutova, I. M. (2011). Osoblyvosti funktsionuvannya derzhavnykh bankiv u bankivskii systemi Ukrainy. *Problemy ekonomiky*, 4, 135–138.
2. Kovryzhenko, L. O. (2016). Derzhavni banky: mizhnarodnyi dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 1(2), 126–128.
3. Prymostka, L. O. (2014). Derzhavnyi kapital u bankivskii systemi Ukrainy. *Finansy, oblik i audyt*, 2(24), 107–119.
4. Ukraina: Memorandum pro ekonomichnu i finansovu polityku. *Ukraina: Lyst pro namiry. Dodatok I*. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20163929>
5. *Ministerstvo finansiv predstavlyo Stratehiu reformuvannya derzhavnykh bankiv*. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/248824618>
6. *Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku*. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
7. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (2016, February). Pro zatverdzhennia Poriadku obrannia chleniv nahliadovykh rad derzhavnykh bankiv*. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248853587>
8. *Pryvatbank*. Available at: <https://privatbank.ua/>
9. *Oshchadbank*. Available at: <https://www.oschadbank.ua/>
10. *Ukreximbank*. Available at: <https://www.eximb.com/>
11. *Ukrhazbank*. Available at: <https://www.ukrgasbank.com/>
12. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Available at: <https://bank.gov.ua/>
13. *Proekt Zakonu Ukrainy. (2017, October). Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti upravlinnia derzhavnymy bankamy*. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62672
14. *Proekt Zakonu Ukrainy. (2017, October). Pro osoblyvosti upravlinnia bankamy iz derzhavnoiui chastkoiui*. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62778
15. Kalachova, H., & Moiseienko, O. (2017, December 27). Shcho bude z Oshchadbankom, Pryvatbankom, ta Ukhazbankom do 2022 roku. *Proekt stratehii. Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/12/27/632572/>
16. *Zvit pro finansovu stabilnist*. June 2017. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>
17. *Ukraina vstanovyla svitovyi rekord za obsiahom problemnykh kredytiv*. (2017, December 18). *Ekonomichna Pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/12/18/632269/>
18. *Proekt Zakonu Ukrainy. (2017, June). Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo finansovykh posluh u haluzi poshtovoho zv'iazku*. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62068

Received 30.12.2017

© Pohorelenko N. P.

Bilomistniy O.

*Ph.D. in economics, Associated Professor
Kharkiv institute of SHEI "University of banking"
Ukraine; e-mail: bilomistniy.oleksiy@khibs.ubs.edu.ua*

Bilomistna I.

*Ph.D. in economics, Associated Professor
Kharkiv institute of SHEI "University of banking"
Ukraine; e-mail: bilomistna.irina@khibs.ubs.edu.ua*

Novikova T.

*Ph.D. in economics, Associated Professor
Kharkiv institute of SHEI "University of banking"
Ukraine; e-mail: tvnovikova75@gmail.com*

EUROPEAN MODEL OF LENDING SMALL BUSINESS ENTITIES

Abstract. In the article investigated the experience of formation, development and operation of small business crediting in the developed countries. Also systematic differences between foreign experience of small businesses crediting based on the determination of the European model of crediting.

Studying the experience of a European model of lending to small businesses is important in terms of developing a long-term strategy for developing and supporting small businesses. Much of this experience can be reflected in the legal, organizational and institutional forming of Ukrainian policy related to small business, both at the national level and at the level of each individual region. According to the realities of the Ukrainian economy of these foreign tools that promote small business loans, you can create associations of mutual guarantees and state insurance fund credit risks. Using these tools will allow small businesses receive guarantees from its counterparties to obtain credit in the bank, not to burden the state budget and develop financial risk insurance.

Keywords: crediting, small business, banks, state, financial support.

JEL classification: G21, M21

Formulas: 0; fig.: 2, tabl.: 1, bibl.: 16

Біломістний О. М.

*к.е.н., доцент, Харківський інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: bilomistniy.oleksiy@khibs.ubs.edu.ua*

Біломістна І. І.

*к.е.н., доцент, Харківський інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: bilomistna.irina@khibs.ubs.edu.ua*

Новікова Т. В.

*к.е.н., доцент, Харківський інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: tvnovikova75@gmail.com*

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Анотація. В статті досліджено досвід розвинутих країн щодо становлення, розвитку та функціонування кредитування малого бізнесу. Також, систематизовано відмінності зарубіжного досвіду кредитування малого бізнесу на основі визначення змістовності європейської моделі кредитування.

Ключові слова: кредитування, малий бізнес, банк, держава, фінансова підтримка.

Формул: 0; Рис.: 2, табл.: 1, библи.: 16

Беломестный А. Н.
*к.э.н., доцент, Харьковский институт
 ДВНЗ «Университет банковского дела»
 Украина; e-mail: bilomistniy.oleksiy@khibs.ubs.edu.ua*

Беломестная И. И.
*к.э.н., доцент, Харьковский институт
 ДВНЗ «Университет банковского дела»
 Украина; e-mail: bilomistna.irina@khibs.ubs.edu.ua*

Новикова Т. В.
*к.э.н., доцент, Харьковский институт
 ДВНЗ «Университет банковского дела»
 Украина; e-mail: tvnovikova75@gmail.com*

ЕВРОПЕЙСКАЯ МОДЕЛЬ КРЕДИТОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА

Аннотация. В статье проведено исследование опыта становления, развития и функционирования кредитования малого бизнеса в развитых странах. Также систематизированы отличия иностранного опыта кредитования малого бизнеса на основе определения содержания европейской модели кредитования.

Ключевые слова: кредитование, малый бизнес, банк, государство, финансовая поддержка.

Формул: 0; Рис.: 2, табл.: 1, библи.: 16

Problem statement. Small business plays an important role in the economy of any country. The developed small business sector in the country has a positive effect on the creation of new jobs and self-employment of the population, on the saturation of the market with goods, it solves many socio-economic problems. Small business effectively implements advanced technologies and successfully uses various innovations. The share of small business in the GDP of developed countries is 60-70%, supported by it annually to 3% of the expenditure part of the budget. Along with this, assistance to small businesses in different countries is carried out in different ways, but necessarily with certain participation of state authorities: direct privileged subsidies, loan guarantees received from private banks, preferential taxation.

Analysis of research and problem statement. The studies of small business lending are laid down in the scientific works of such foreign scholars as O.O.Blinova, M. Dietsch, L. Guiso, A. A. Plotnikov, R. Tepper, W. Frame and others. Among domestic scientists problems of lending to small businesses were studied by G. M. Azarenkova, A. I. Antoniuk, E. A. Bobrov, A. V. Vasyurenko, S. G. Driga, V. I. Lyashenko and others.

The purpose of the article is to analyze the foreign experience of lending to small businesses.

Research results. The leading role in the creation of a market economy in many countries of the world is played by small businesses. A large share of enterprises and gross domestic product consists of small businesses (Table 1). A special role is played by small business entities in the service and trade sector. [7, 8, 9]

Table 1

The role of small business in the economy of some European countries [7, 8, 9]

Country	The share of small business in the total number of employed (%)	The share of small business in GDP (%)
The UK	52	53-56
Germany	69	55-57
France	60	54-55
Italy	73	58-60
Sweden	39	56-57
Turkey	27	65-66
Hungary	65	50-52
Poland	60	50-52
Ukraine	7	10-11

By exploring the foreign experience of lending to small businesses, the main emphasis is on the experience of France, Germany, namely countries that are the main sponsors of international assistance programs for small business, which are provided in Ukraine.

Different countries in Europe and Asia have different models of small business lending. The list of the most important trends in the relationship between French banks and small business entities include [1]:

- the establishment of not only traditional settlement and cash relations, but also a wide partner dialogue and strengthening of consulting and even pedagogical functions of the bank in relation to the subjects of small business;
- approach to operations with small business entities as a strategic sector of the bank's activities;
- usage of the latest profit and risk management tools in relation to small business.

Despite numerous achievements, French banks are constantly looking for additional opportunities for developing partnerships and dialogue with their small business customers.

In France the process of formation and increase of bank profits is associated with the provision of banking services to small businesses, which can be divided into several areas:

- supply of financial resources to enterprises;
- development and introduction of new banking products for small businesses;
- improvement of the internal banking management;
- "customer support" policy.

In France there is a Mutual Guarantee Association, an organization with small and medium enterprises, as well as other interested enterprises and organizations. The sphere of activity of the Society is small business, 30% of their activity is industry and construction, 27% - shops, transport, tourism, 20% - trade [9].

Since small business loans have a high degree of risk, banks that lend a small business are working closely with the Mutual Guarantee Association. This Society serves as a guarantor for small businesses, decides the expediency of obtaining a loan by an entrepreneur, makes personal data file for him, which is transferred to the bank. As a result of its activities the Mutual Guarantee Society expands the risk of one client to many.

Also in France the SOFARIS (Socrates Française de Garantie des Petits et Moyennes Entreprises), a State-owned Joint-Stock Company for Credit Risks of Small and Medium-sized Enterprises was established. Thus, in France there is a well-worked out structure of small business organization and its financial and credit support.

The subject of a small business must provide the bank with a budget estimate of the costs that are subject to lending. The bank verifies the estimate of its adequacy (this measure is a means of efficient use of the resources provided). In order to ensure timely repayment of the loan, the bank will require a small business guarantee. In this case, a mortgage (mortgaged land), mortgage motor property, warrantee may be used. The guarantor for small businesses is the Mutual Guarantees Association. At the expense of contributions from members - members of the company, a guarantee fund is created. It serves to repay the losses of members of the company, as well as the bank's credit risk. The Mutual Guarantee Company provides the Bank with a personal data file of its clients. Personal data file does not consider the essence of the issue of granting a loan, but before the provision of it to the bank, the Society itself evaluates the risk of a particular financial transaction and decides on the appropriateness of providing a loan to a small business entity.

The Mutual Guarantee Society diversifies the risks of one client for many. If the Company does not have enough guarantee fund, then it can use its primary capital, which was formed at the time of creation of the partnership.

SOFARIS is a major insurance company of credit risk in France. At the same time the state is taking part in its funds in the insurance of credit risk and does not interfere with the activities of the bank, which cooperates with the subject of small business and does not interfere in the activities

of SOFARIS. SOFARIS does not have direct links with a small business entity, but only with a bank. Only banks are clients of SOFARIS.

SOFARIS is a society of mixed economy: 34% - state contributions, 46% - banks and other institutions. The amount of SOFARIS in the capital is 20%. SOFARIS has 12 regional agencies and commercial banks in its structure. The company provides assistance to small business entities through the modernization of equipment and international cooperation and also has a special fund for lending their research projects, development of new products and putting them on the market.

Thus, SOFARIS is an organization that shares responsibility for credit risk between the state, banks and insurance companies. SOFARIS does not itself analyze credit risk, but delegates this work to banks. Banks are preparing a personal data file for a client whose credit risk he SOFARIS will insure. If the risk is not justified then SOFARIS does not compensate the loss and possible bankruptcy of the bank. Therefore, not all banks assume the responsibility to calculate the risk for SOFARIS. In this direction SOFARIS develops its own activities, but it only specifies the rules by which the bank determines the risk.

The guarantee for loans to small business entities insured by SOFARIS is in following: if a small business entity fails to repay the loan within a specified time due to its insolvency, the bank notifies it to SOFARIS and requests that it cover its insured risk. In turn, SOFARIS applies to the bank to make a certain loan repayment on the insured loan at the expense of a small business entity (using of a mortgage right, saling a part of values, etc.). SOFARIS pays only the risk, which is the ultimate damage to the bank and it can not be reduced by other methods. The interest on the loan is also reimbursed. Usually SOFARIS reimburse investment loss when almost 50% of the capital is lost.

Schematically, the model of small business lending by French banks looks like this (Fig. 1).

Despite the difficulties and high levels of risk most French banks have made significant progress in lending to small businesses. An analysis of the activity of these banks can reveal certain factors of success:

- banks that have active interaction with small business entities have developed regional network of branches, which is geographically as close as possible to the subjects of small business, allowing them to establish more trusting and stable relations with them;
- creation, including by means of targeted PR-companies, of the bank's image as a financial institution, "close interests of small business entities", which consider the relationship with small business entities as a strategic goal;
- policy of lowering interest rates on loans and prices for other banking services, the essence of which is that banks that want to attract new clients - small businesses, offer them various services at preferential and differentiated rates.

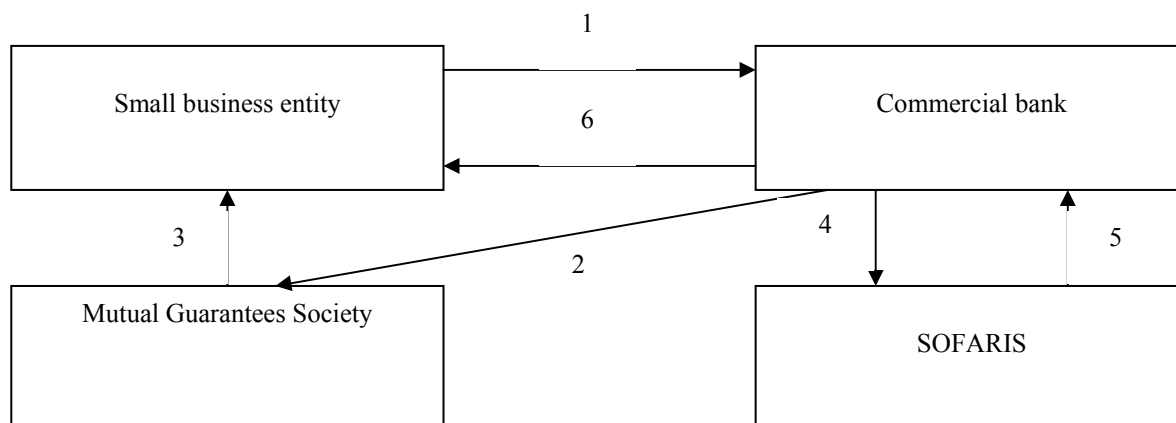

Fig.1 Model of small business lending in France. [8, 9]

- 1 – a small business entity appeals to the bank to provide him with a loan and provides the appropriate package of documents for this;
- 2 – the commercial bank transfers the documents to the Mutual Guarantees Association;
- 3 – the association after checking the documents, gives consent to a credit transaction, and becomes a warrantee for a small business entity;
- 4 – commercial bank sends documents for credit for consideration to SOFARIS;
- 5 – when agreeing the lending SOFARIS insures the credit risk of a commercial bank;
- 6 – granting a loan.

An interesting experience of state and state institutions involvement in solving small business lending is in Germany. A typical situation for lending to small business entities is the business relationship between a bank and a small business entity that is based on the principle of a bank-firm, that is, a bank with relevant experience and traditions of interaction with small business entities, most often with the subjects of small business of the corresponding profile and orientation on the basis of stable long-term cooperation.

Decisions in Germany in the field of small business development policy are taken by federal, state and district governments as well as by the Commission of the European Union in Brussels. In order to load the public administration and increase the effectiveness of supporting small enterprises, important functions for assisting in their development were transferred to certain public law institutions - specialized banks such as Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW), which is 80% owned by the state and Deutsche Ausgleichsbank, as well as private business organizations that are self-regulating, for example the Chamber of Commerce and Industry.

KfW is the most significant specialized lending organization that implements federal small business support programs. The main business of KfW is lending to small businesses through business banks. The business bank controls applications for loans, transfers them to banks and pays small businesses the required amount of credit funds. Such a scheme allows KfW, a state-owned lending institution, to make flexible loans flexible and in accordance with the principles of a market economy. But making small business loans KfW maintains a neutral stance with respect to the business of competing banks. In turn, business banks assume at least 50% of the risks associated with non-repayment of the loan. Part of the remaining risk is taken by KfW. The greater part of the risk takes on the business bank, the greater the margin it receives as a mediator of KfW. Therefore, it is advantageous for business banks to have in the staff of competent analysts who thoroughly examine the client's loan business and decide on which part of the risk a bank can assume.

Preferential lending to small businesses is the most used instrument of government financial support in Germany. Preferential loans are called latent financial assistance, since the amount of aid is the difference between market, preferential and market rates (a loan subsidy). Other types of covert financial assistance include guarantees for loans provided by specialized banks, and the shareholding of investment companies in the capital of a small business entity, if these banks or companies, as well as amounts of covert assistance, are financed by the state.

In Germany, a federal loan support program for small start-ups is also under way. Up to 40% of investments in the creation of enterprises can be financed without the provision of guarantees, with the help of especially preferential loans, which are provided without interest for the first two years, up to 20 years, and exempt from the obligation to return for 10 years (the maximum loan amount is 1 million euros). Such loans replace the equity of a new company, because the state assumes the risk of non-repayment of the loan in full.

The next federal program is to support small businesses by providing guarantees and sureties. Specialized guarantee banks assume the risk of non-repayment of loans by 80% of the loan amount by providing guarantees and sureties to new and existing small businesses. With the help of them it becomes possible to obtain a loan to those small business entities who do not have or have inadequate capacity to provide a loan. The federation and the federal lands on which the guarantee bank is located cover up to 60% of the risk of the guarantee bank by providing it with its own guarantees.

The model of small business lending in Germany is presented in Fig. 2.

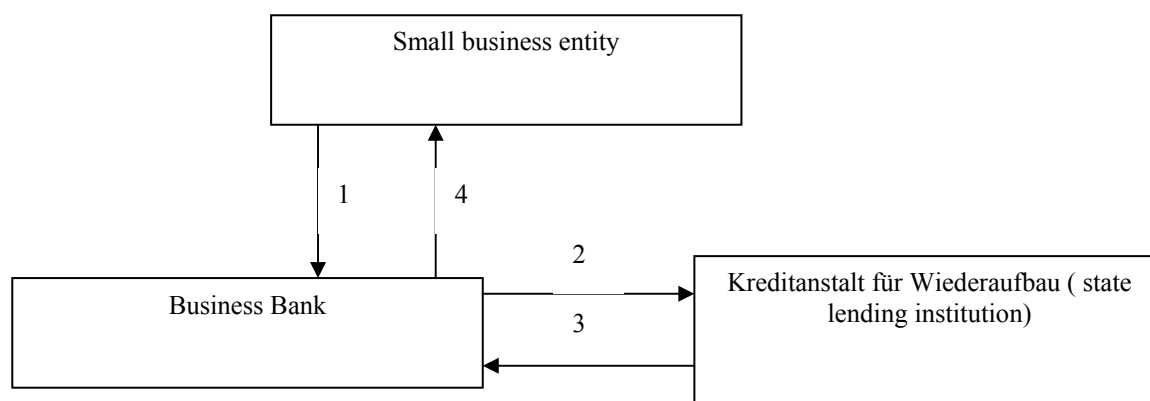

Fig.2 Model of small business lending in Germany, [6, 9, 11]

1 - a small business entity provides a business application to a business bank;

2 - the business bank carries out an analysis of the application and transmits the KfW documents in the calculation of the share of risk that the bank can assume (at least 50%);

3 - KfW examines the borrower's documents, agrees to insure the remaining risk share and provides the business bank with preferential credit (the higher the risk percent assumes the business bank, the greater the margin he receives from KfW as an intermediary);

4 - a business bank receives a preferential loan from KfW.

German small business entities show a clear preference for lending. The long-term relationship between the bank and the small business entity, the comprehensive nature of banking services for small businesses is positively reflected in these partnerships, which in turn allows small business entities to obtain long-term loans and their effective use.

By the end of 2016, the KfW State Bank implemented a program for promoting private loans for small businesses totaling 15 billion euros. Also, the implementation of the program on granting loans and guarantees for small businesses with the use of new financial instruments totaling 115 billion euros continues.

The European model of lending to small businesses aims to ensure employment and the most even distribution of income. A characteristic feature of this model is that for small businesses in the form of lending, they create the most favorable conditions for their development in all regions. At the same time, a large amount of money is spent on the creation of Industrial and Technological Centers, Business Incubators.

The study of this experience is important for Ukraine, especially in terms of developing a long-term development strategy and supporting small businesses. Much of this experience has been reflected in the legal, organizational and institutional design of Ukrainian policy related to small businesses, both at the national level and at the level of each individual region. But at the same time, a large number of components of the experience of developed economies is due to other economic and social factors, which prevent them from fully utilizing them in Ukraine.

Conclusions. Due to the realities of the Ukrainian economy, these foreign instruments which promote the development of small business lending can be distinguished from mutual guarantees and the State Fund for credit risk insurance. The use of these tools requires a certain transformation for the Ukrainian economy. The use of the pooling of mutual guarantees is possible if the business entities have reliable information about the counterparty's activities. Truly information can be obtained by business entities if they are "interested" in one another. Execution of this condition is possible among economic entities operating within the framework of cooperative ties, for example, subcontracting. This will enable small business entities that work under subcontracting contracts to obtain guarantees from their counterparties to obtain a loan from a bank.

Usage of the state-owned fund of credit risk insurance as a tool to stimulate the development of small business lending in the form of insurance non-budgetary funds, and insurance companies operating in the domestic insurance market. On the one hand it will not burden the country's budget, on the other hand - to develop financial risk insurance.

Література

1. Біломістний, О. М. Особливості кредитування малого бізнесу в зарубіжних країнах [Текст] / О. М. Біломістний // Регіональна економіка. – 2013. – № 1 (67). – С. 171–177.
2. Annual Report on European SMEs 2015/2016 [Electronic resource]. – Available at: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/annual_report_-_eu_smes_2015-16.pdf.
3. Burdeau, E. Assessing dynamics of credit supply and demand for French SMEs, an estimation based on the Bank Lending Survey [Electronic resource] / E. Burdeau. – Available at: http://www.bis.org/ifc/events/7ifcconf_burdeau.pdf.
4. De Bodt, E. Credit rationing, customer relationship and the number of banks. An empirical analysis [Electronic resource] / E. de Bodt, F. Lobe, J.-C. Statnik. – 2001. – 49 p. – Available at: <https://faculty.mu.edu.sa/public/uploads/1361953306.2533customer%20relationship62.pdf>.
5. Dietsch, M. Financing small businesses in France [Text] / M. Dietsch // EIB papers. – 2003. – Vol. 8, № 2. – P. 92–119.
6. Wehinger, G. SMEs and the credit crunch: Current financing difficulties, policy measures and a review of literature [Electronic resource] / Gert Wehinger. – Available at: <https://www.oecd.org/finance/SMEs-Credit-Crunch-Financing-Difficulties.pdf>.
7. Key Small Business Statistics. June 2016 [Electronic resource]. – Available at: [https://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf/\\$FILE/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf](https://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf/$FILE/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf).
8. Gonzales, E. MSME Country Indicators 2014 [Electronic resource] / E. Gonzales, M. Hommes, M. L. Mirmulstein. – Available at: https://www.smeffinanceforum.org/sites/all/modules/custom/sme_custom/datasites/analysis%20note.pdf.
9. SME Investment and Innovation: France, Germany, Italy and Spain. [Electronic resource]. – Available at: <https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/Research/PDF-Dokumente-Studien-und-Materialien/SME-Investment-and-Innovation-October-2015.pdf>.
10. State Aid to Banks and Credit for SMEs: Is there a need for Conditionality? [Electronic resource]. – Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/518754/IPOL_STU\(2015\)518754_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/518754/IPOL_STU(2015)518754_EN.pdf).
11. Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area. April to September 2016 [Electronic resource]. – Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/accesstofinancesmallmediumsizedenterprises201611.en.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2017

©Біломістний О. М.,
Біломістна І. І., Новікова Т. В.

References

1. Bilomistnyi, O. M. (2013). Osoblyvosti kredituvannia maloho biznesu v zarubiznykh krainakh. *Rehionalna ekonomika*, 1(67), 171–177.
2. Annual Report on European SMEs 2015/2016. Available at: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/annual_report_-_eu_smes_2015-16.pdf
3. Burdeau, E. *Assessing dynamics of credit supply and demand for French SMEs, an estimation based on the Bank Lending Survey*. Available at: http://www.bis.org/ifc/events/7ifcconf_burdeau.pdf
4. De Bodt, E., Lobe, F., & Statnik, J.-C. *Credit rationing, customer relationship and the number of banks. An empirical analysis*. Available at: <https://faculty.mu.edu.sa/public/uploads/1361953306.2533customer%20relationship62.pdf>
5. Dietsch, M. (2003). Financing small businesses in France. *EIB papers*, 8(2), 92–119.
6. Wehinger, G. *SMEs and the credit crunch: Current financing difficulties, policy measures and a review of literature*. Available at: <https://www.oecd.org/finance/SMEs-Credit-Crunch-Financing-Difficulties.pdf>
7. Key Small Business Statistics. June 2016. Available at: [https://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf/\\$FILE/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf](https://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf/$FILE/KSBS-PSRPE_June-Juin_2016_eng.pdf)
8. Gonzales, E., Hommes, M., & Mirmulstein, M.-L. *MSME Country Indicators 2014*. Available at: https://www.smeffinanceforum.org/sites/all/modules/custom/sme_custom/datasites/analysis%20note.pdf
9. *SME Investment and Innovation: France, Germany, Italy and Spain*. Available at: <https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/Research/PDF-Dokumente-Studien-und-Materialien/SME-Investment-and-Innovation-October-2015.pdf>
10. *State Aid to Banks and Credit for SMEs: Is there a need for Conditionality?* Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/518754/IPOL_STU\(2015\)518754_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/518754/IPOL_STU(2015)518754_EN.pdf)
11. *Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area April to September 2016*. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/accesstofinancesmallmediumsizedenterprises201611.en.pdf>

Received 18.12.2017

©Bilomistniy O.,
Bilomistna I., Novikova T.

Іванець І. В.

к.е.н., доцент, кафедра корпоративних фінансів та контролінгу,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана»
Україна; e-mail: iryna_ivanets@kneu.edu.ua

Жолнерчик Г. Ю.

к.е.н., доцент, кафедра корпоративних фінансів та контролінгу,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана»
Україна; e-mail: anna_zholnerchuk@kneu.edu.ua

БАНКІВСЬКЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК КЛЮЧОВЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розглянуто сутність та функції інвестиційного кредитування комерційними банками. Визначено роль комерційних банків у фінансуванні реального сектору економіки. Проаналізовано сучасний стан інвестиційного кредитування банками реального сектору економіки України та його вплив на нього економіко-політичної ситуації в країні.

Ключові слова: комерційний банк, кредит, кредитування, інвестиційне кредитування, реальний сектор економіки, фінансування.

Формул: 0; Рис.: 1, табл.: 3, бібл.: 16

Ivanets I. V.

PhD in Economics, Associate Professor of Corporate Finance and Controlling Department at Kyiv
National Economic University named after Vadym Hetman,
Ukraine; e-mail: iryna_ivanets@kneu.edu.ua

Zholnerchuk A. Yu.

PhD in Economics, Associate Professor of Corporate Finance and Controlling Department at Kyiv
National Economic University named after Vadym Hetman,
Ukraine; e-mail: anna_zholnerchuk@kneu.edu.ua

INVESTMENT BANK CREDITING AS A KEY SOURCE OF FINANCING REAL ECONOMY SECTOR DEVELOPMENT

Abstract. The article analyzes the current state of investment banking lending in Ukraine in conditions of economic instability, as well as identifies ways to improve the investment activity of Ukrainian banks. Covering the current model of lending in Ukraine, it can be argued that it does not correspond to the strategic objectives of the country's economic development, since it is aimed at the final consumption and support of the current activities of economic entities, rather than the effective restructuring and modernization of national production. According to statistics, most of the loans provided are directed at consumer needs, limiting the possibility of lending to the real economy. The key issue of enhancing investment lending by banking institutions is the lack of an effective mechanism of state incentives to invest resources in priority areas of economic development and low credit and solvent borrowers.

Key words: commercial bank, credit, lending, investment lending, real sector of economy, financing.

JEL Classification: G21

Formulas: 0; fig.: 1, tabl.: 3, bibl.: 16

Иванец И. В.

к.э.н., доцент, кафедра корпоративных финансов и контроллинга ДВНЗ «Киевский
национальный экономический университет им. В. Гетьмана»
Україна; e-mail: iryna_ivanets@kneu.edu.ua

БАНКОВСКОЕ ИНВЕСТИЦИОННОЕ КРЕДИТОВАНИЕ КАК КЛЮЧЕВОЙ ИСТОЧНИК ФИНАНСИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Аннотация. Рассмотрены сущность и функции инвестиционного кредитования коммерческими банками. Определена роль коммерческих банков в финансировании реального сектора экономики. Проанализировано современное состояние инвестиционного кредитования банками реального сектора экономики Украины и влияние на него экономико-политической ситуации в стране.

Ключевые слова: коммерческий банк, кредит, кредитование, инвестиционное кредитование, реальный сектор экономики, финансирования.

Формул: 0; Рис.: 1, табл.: 3, библи.: 16

Вступ. Створення гнучкої та ефективної інституційної системи мобілізації і розміщення позикових капіталів, розвитку механізмів довгострокового кредитування є основою формування системних механізмів забезпечення модернізації національної економіки.

В умовах сьогодення банківська система України перебуває в кризовому стані, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці, практично відсутнім кредитуванням вітчизняних суб'єктів господарювання, пригальмовуванням реформ, що обумовлено рядом як суб'єктивних, так і об'єктивних причин. Проблеми банківської системи спричиняють зниження рівня ВВП та стримують розвиток економіки, що зумовлює необхідність вирішення низки питань, пов'язаних із відновленням стимулюючого впливу банків на економічний розвиток України [10, с. 152]. Вочевидь, розвиток реального сектору та економічне зростання неможливе без комплексних структурних реформ та системного розгляду і розв'язання низки питань, пов'язаних із вдосконаленням валютної політики Національного банку України, податкового законодавства, покращенням формування бюджетів державного і місцевого рівнів та відновлення ефективності взаємодії між банками й вітчизняними підприємствами..

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблем інвестиційного кредитування, вдосконалення кредитного механізму та посилення його впливу на реальний сектор економіки присвячені роботи О. Барановського, Т. Васільєва, О. Вовчак, І. Гуцала, В. Гейця, О. Дзюблюка, М. Єрмоленко, А. Даниленка, В. Корнєєва, М. Крупки, І. Лютого, О. Мороза, Б. Пшика, М. Савлука та ін. Значні наукові напрацювання з досліджуваної проблематики мають російські економісти, зокрема: І. Т. Балабанов, В. В. Бочаров, О. І. Лаврушин, І. В. Ларіонова, Ю. С. Масленченков, Г. С. Панова, Т. М. Первозванська, В. М. Усоскін та ін. У роботах цих та інших науковців досліджувалися проблеми довгострокового банківського кредитування, а також розроблялися механізми підвищення кредитної активності банків.

Разом з тим, не вирішеними частинами проблеми залишаються питання щодо вдосконалення банківського інвестування у реальний сектор економіки, що сприятиме економічному зростанню країни.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз сучасного стану інвестиційного банківського кредитування в Україні в умовах економічної нестабільності, а також визначення шляхів покращення інвестиційної діяльності банків України.

Результатів дослідження. В умовах сьогодення роль інвестицій в розвитку вітчизняних підприємств важко переоцінити. Саме інвестиції виступають ефективним засобом забезпечення умов подолання економічної кризи, є чинником структурних зрушень

у народному господарстві, зростання технічного прогресу та запуску модернізаційних процесів, стимулюють поліпшення якісних та кількісних показників господарської діяльності на мікро- та макрорівнях. За умови нестачі ресурсів, вітчизняні підприємства все частіше звертаються до банківських інвестицій – банківського інвестиційного кредиту.

Як справедливо зазначає С. Урванцева, можна виділити дві ознаки, які найбільше характеризують поняття «інвестиційний кредит»: 1) об'єкт розміщення кредитних ресурсів (як правило, основні засоби, необоротні активи, реальні інвестиції або інвестиційні заходи); 2) забезпечення розширеного відтворення капіталу позичальника [16, с. 66].

Банківський інвестиційний кредит, як форма інвестиційної діяльності банку, є основою ринкової економіки. Проте, незважаючи на численні наукові дослідження, в науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності банківського інвестиційного кредиту. Тлумачення даної економічної категорії систематизовано нами в таблиці 1.

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення економічної категорії «інвестиційне кредитування».

Автор	Сутність трактування	Джерело
Н. В. Попова, А. П. Вожжов	Інвестиційне кредитування – це фінансування діяльності, що робиться згідно основ банківського кредитування і спрямоване на реконструкції чи модернізацію об'єктів, комерційне використання яких породжує доходи, що забезпечують повернення фінансованих коштів і оплату за користування ними у визначені строки	[3, с. 74].
О.Д. Вовчак	Інвестиційний кредит – це кредит в основний капітал з метою його збільшення й на цій базі розширення виробництва, що надається позичальникам для здійснення ними інвестиційних вкладень, наприклад, кредити на будівництво, освоєння землі, купівлю будівель, обладнання тощо.	[2, с. 31].
А.А. Пересада, Т.В. Майорова	Інвестиційне кредитування - це кредитний процес, що включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин в інвестиційній сфері	[11, с. 48].
А.В. Герасименко	Інвестиційне кредитування – це довгострокове кредитування інвестиційних цілей позичальника (боржника), зміст яких, як правило, викладено у формі інвестиційного проекту, переважно під майбутні доходи, очікувані від результатів реалізації цього проекту позичальником (боржником), за рахунок яких відбудеться повернення кредитних коштів.	[4, с. 305].
Б. Пшик	Інвестиційний кредит – це сукупність економічних відносин, що виникають між кредиторами та позичальниками з приводу задоволення тимчасових потреб у коштах для реалізації інвестиційних цілей.	[14, с. 24].
М. В. Петров, В. Ю. Катасонов, Д. С. Морозов	Інвестиційне кредитування - це проектне фінансування , яке розглядається з двох позицій: 1) як надання цільового кредиту з метою реалізації інвестиційного задуму з обмеженим регресом або без регресу кредитора на позичальника: забезпеченням виключно виступають грошові надходження та активи, які виникають у ході реалізації проекту; 2) як один із можливих варіантів нагромадження фінансових ресурсів та, у комплексі з іншими, направлення на реалізацію інвестиційного проекту. Водночас, розподіляючи фінансові ризики, що пов'язані із впровадженням інвестиційного задуму.	[8, с. 94].

Дослідивши думки вітчизняних та зарубіжних фахівців, все ж вважаємо, що банківський інвестиційний кредит — це сукупність механізмів реалізації кредитних відносин в інвестиційній сфері, який є джерелом середньо- та довгострокових ресурсів для підприємства, на основі загальноекономічних та специфічних принципів кредитування.

Найбільш повно сутність банківського інвестиційного кредиту виражається через притаманні йому функції. З приводу функцій, що виконує банківський інвестиційний кредит сучасні науковці також не дійшли спільної думки. Ми вважаємо, що найбільш повно характеризують досліджувану економічну категорію наступні функції (рис. 1).

В умовах економічної та політичної нестабільності актуальним для вітчизняної економіки є активізація інвестиційної діяльності шляхом акумулювання внутрішніх інвестиційних ресурсів з ефективним їх спрямуванням у пріоритетні напрямки економічного розвитку держави.

Рис. 1. Функції банківського інвестиційного кредитування.
Джерело: складено авторами

Як свідчать аналітичні дані Державної статистичної служби, у найближчій перспективі немає підстав розраховувати на вагоме нарощування інвестиційних ресурсів за рахунок прибутку господарських суб'єктів [12]. Це джерело інвестування може стати значним при умові істотного поліпшення фінансового стану підприємств і зростання реальної заробітної плати їх працівників, що можна досягти тільки після тривалого періоду економічного зростання. Саме тому банківські установи повинні стати головними учасниками інвестиційного процесу, розпорядниками інвестиційних ресурсів, інститутами підвищення інвестиційної привабливості країни, регіонів та окремих галузей економіки саме через їхню здатність до нагромадження і перерозподілу значних обсягів фінансових ресурсів, зокрема за допомогою послуг інвестиційного кредитування.

Кредитна діяльність комерційних банків безпосередньо впливає на розвиток підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів, підвищення фінансових та виробничих показників яких зумовлює зростання ефективності функціонування банківських установ, оскільки, через покращення кредитоспроможності позичальників зменшується частка проблемних позик в структурі кредитного портфелю та рівень кредитного ризику. Разом з тим, якщо проходить цілеспрямований розвиток як виробничого так і банківського секторів, то активізується й економічне зростання держави [15, с. 8].

Можливості ефективного здійснення проектної діяльності у плані реалізації інвестиційного кредитування банківськими установами великою мірою визначаються їхнім інвестиційним потенціалом. Зазначимо, що поняття «інвестиційний потенціал» не має широкого належного відображення в економічній науці, оскільки науковці здебільшого спрямовують увагу в бік виробничого, трудового, інноваційного потенціалів тощо. Загалом поняття «потенціал» трактують як наявні можливості або різноманітні ресурси, що можуть бути використані для досягнення, здійснення певної поставленої мети [9, с. 11]. На думку Б. Л. Луціва та Т. Б. Стечишин, інвестиційний потенціал банків – це сукупність наявних власних і залучених ресурсів, їх оптимальна структура та раціональне використання для реалізації потреб господарювання й поставленої мети [10, с. 152].

Дослідимо ситуацію, що склалася в Україні із банківським інвестиційним кредитуванням в умовах економічної та політичної нестабільності. Отже, як свідчить банківська практика, реакція банківської системи на зниження темпів інфляції виявилася неадекватною. Як при підвищенні, так і при зниженні інфляції банки зменшували обсяг кредитування реального сектору економіки і суттєво скорочували частку довгострокових кредитів у своїх портфелях. Обсяг кредитних вкладень банківської системи у капітальних інвестиціях за джерелами інвестування скоротився з 13,9 % у 2013 р. до 7,5 % у 2015 р. та 7,2 % у 2016 р. (табл. 2) [13].

Ситуація, що склалася, може бути пояснена наступними причинами:

- високим рівнем відсоткових ставок за банківськими інвестиційними кредитами;
- значним кредитним ризиком за інвестиційними проектами;
- об'єкти застави, що можуть бути запропоновані, є малоліквідними;
- зацікавленістю банків у кредитуванні господарських операцій із швидким обігом грошових потоків;
- обмеженими можливостями рефінансування НБУ.

Як видно з даних таблиці 2, кредитування комерційними банками галузей національної економіки не відповідає реальним потребам економіки, яка страждає від гострої нестачі грошових коштів для поточних потреб та особливо для інвестиційних цілей.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010-2016 роки, млн. грн.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	180575,5	241286	273256	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1
у т.ч. за рахунок							
коштів державного бюджету	10223,3	17376,7	16288,3	6174,9	2738,7	6919,5	9264,1
коштів місцевих бюджетів	5730,8	7746,9	8555,7	6796,8	5918,2	14260	26817,1
власних коштів підприємств та організацій	111371	147569,6	171176,6	165786,7	154629,5	184351,3	248769,4
кредитів банків та інших позик	22888,1	36651,9	39724,7	34734,7	21739,3	20740,1	27106
коштів іноземних інвесторів	3723,9	5038,9	4904,3	4271,3	5639,8	8185,4	9831,4
коштів населення на будівництво житла	18885,9	17589,2	22575,5	24072,3	22064,2	31985,4	29932,6
інших джерел фінансування	7752,5	9312,8	10030,9	8036,7	6690,2	6674,7	7495,5

Джерело: складено авторами за даними 13.

Проведений аналіз офіційних даних Національного банку України щодо діяльності банків в напрямі фінансування інвестицій засвідчив, що на сучасному етапі, в умовах економічної нестабільності, вітчизняні банки поступово зменшують фінансування інвестиційних проектів (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги кредитів, наданих українськими комерційними банками в реальний сектор економіки України, 2011-2016 рр, млн. грн.

	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	Абсолютне відхилення, млн. грн	Темп приросту, 2016/2011, %
Кредити надані суб'єктам господарювання	580 907,0	609 202,0	698 777,0	789 540,0	830 631,8	847 091,7	266 184,7	45,8
Кредити в інвестиційну діяльність	121 990,0	135 852,0	125 780,0	126 326,0	125 904,1	129 415,0	7 425,0	6,1
Питома вага кредитів у інвестиційну діяльність в загальному обсязі кредитування	21,0	22,3	18,0	16,0	15,2	15,3	-5,7	-27,2

Джерело: складено за даними [13]

Як видно з даних табл. 3, порівняно з 2011 роком обсяг інвестиційних кредитів вітчизняних банків зріс на 6,1% (або на 7 425,0 млн. грн.). З 2013 року відбувається поступове зменшення кредитів у інвестиційну діяльність. Це пов'язано, перш за все, з високою вартістю кредитних ресурсів, відсутністю застави у потенційних позичальників та обмеженими можливостями щодо часткового фінансування проектів за рахунок власних коштів, на що негативно вплинули економічна та політична нестабільність в державі, а також девальвація гривні. Проте, питому вагу інвестиційних кредитів у кредитному портфелі українських комерційних банків становить 15,3 %, що є досить непоганим показником.

Що стосується термінів кредитування, то переважають, без сумніву, короткострокові кредити, що також не на користь розвитку інвестиційного кредитування реального сектору економіки. Одним із головних факторів, який сприяє наданню переваги короткостроковому кредитуванню, є підвищений ризик довгострокових кредитів. В таких випадках особливо важливого значення набуває фінансовий стан позичальника і його репутація. За умови підтримання значної частки збиткових підприємств, приховування реальних результатів діяльності банкам досить складно розпізнати надійного позичальника [7]. Частково вирішити цю проблему можливо, надаючи кредити підприємствам з високою платіжною дисципліною чи оформляючи в заставу об'єкт, під який береться кредит.

Окремо варто зазначити досить високу вартість інвестиційних кредитів для платоспроможних позичальників. За даними НБУ, такі кредити надавалися суб'єктам господарювання під 17-25% річних. Лідируючі позиції у даному сегменті займають ПАТ «Укресімбанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Укрсиббанк», ПАТ «Укрсоцбанк», тобто державні

банки та банки з іноземним капіталом. Реально протягом 2017 року кредитні кошти отримували державні монополії та підприємства аграрного сектору. За даними ПАТ «Укресімбанк», для отримання довгострокового кредиту суб'єкт господарювання повинен не лише мати бездоганну ділову репутацію, відмінну кредитну історію, ліквідну заставу, але і достатній фінансовий потік та укладені довгострокові контракти. За таких умов інвестиційне кредитування в Україні розвивається досить повільними темпами.

Висновки. Висвітлюючи модель кредитування, яка склалася в Україні на сьогоднішній день, можна стверджувати про її невідповідність стратегічним цілям економічного розвитку держави, оскільки вона спрямована на кінцеве споживання та підтримку поточної діяльності господарюючих суб'єктів, а не на ефективну реструктуризацію та модернізацію національного виробництва. Як свідчать статистичні дані, більшість наданих кредитів спрямовуються на споживчі потреби, що обмежує можливість кредитування реального сектору економіки. Ключовою проблемою активізації інвестиційного кредитування банківськими установами є відсутність дієвого механізму державного стимулювання до вкладення ресурсів у пріоритетні напрямки розвитку економіки та низька кредито- та платоспроможних позичальників.

Література

1. Вовчак, О. Д. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи [Текст] / О. Д. Вовчак, Г. В. Миськів // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 3. – С. 35–39.
2. Вовчак, О. Д. Інвестиційний менеджмент [Текст] : навч. посібник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. – Львів : ЛТЕУ, 2016. – 354 с.
3. Вожжов, А. Інвестиційне кредитування комерційних банків: зміст і вимоги до формування ресурсної бази [Текст] / А. Вожжов, Н. Попова // Банківська справа. – 2003. – № 1. – С. 73–79.
4. Герасименко, А. В. Теоретичні засади механізму банківського інвестиційного кредитування в Україні [Текст] / А. В. Герасименко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – № 2 (46). – С. 305–309.
5. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України [Текст] : монографія / за ред. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 530 с.
6. Економічні та фінансові показники України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728&cat_id=45692.
7. Інвестиційне кредитування [Текст] : навч. посібник / Б. І. Пшик ; Національний банк України, Львівський банківський інститут. – Львів : ЛБІ НБУ, 2005. – 292 с.
8. Катасонов, В. Ю. Проектное финансирование: мировой опыт и перспективы [Текст] : учеб. пособие / В. Ю. Катасонов, Д. С. Морозов, М. В. Петров. – Москва : Анкил, 2007. – 312 с.
9. Леонов, С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання [Текст] : автореф. дис. ... доктора економ. наук / Леонов С. В. – Суми : Українська академія банківської справи НБУ, 2010. – 32 с.
10. Луців, Б. Л. Банки в інвестуванні економічного розвитку [Текст] / Б. Л. Луців // Світ фінансів. – 2015. – Вип. 1 – С. 151–161.
11. Майорова, Т. В. Довгострокове кредитування інвестиційних проектів [Текст] / Т. В. Майорова // Фінанси України. – 1997. – № 5. – С. 48–51.
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokjf/iokjf_u10-13_bez.htm.
13. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
14. Пшик, Б. І. Актуальні проблеми розвитку банківської інвестиційної діяльності в Україні [Текст] / Б. І. Пшик, О. О. Печенко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 2. – С. 24–32.
15. Степаненко, А. Суть інтеграції національної банківської системи з реальним сектором економіки та форми її реалізації [Текст] / А. Степаненко, І. Чамара // Вісник НБУ. – № 3. – 2011. – С. 7–12.
16. Урванцева, С. В. Сутність та значення інвестиційного кредиту у сучасних умовах господарювання [Текст] / С. В. Урванцева // Молодий вчений. – 2014. – № 9. – С. 65–69.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2017

©Іванець І. В., Жолнерчик Г. Ю.

References

1. Vovchak, O. D., & Myskiv, H. V. (2015). Kredytni resursy subektiv kredytnoho rynku: teoretyko-metodolohichni pidkhydy. *Visnyk natsionalnoho banku Ukrainy*, 3, 35–39.
2. Vovchak, O. D., & Rushchyshyn, N. M. (2016). *Investytsiyni menedzhment*. LVIV: LTEU.
3. Vozhzhov, A., & Popova, N. (2003). Investytsiine kredytuvannya komertsiiynykh bankiv: zmist i vymohy doformuvannya resursnoi bazy. *Bankivska sprava*, 1, 73–79.
4. Herasymenko, A. V. (2015). Teoretychni zasady mekhanizmu bankivskoho investytsiinoho kredytuvannya v Ukraini. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 2(46), 305–309.
5. Dziubliuk, O. V. (Ed.). (2014). *Hroshovo-kredytne rehuliuвання u mekhanizmi zabezpechennia makroekonomichnoi stabilizatsii i efektyvnosti funktsionuvannya bankivskoi systemy Ukrainy*. Ternopil: TNEU.

6. *Ekonomichni ta finansovi pokaznyky Ukrainy*. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728&cat_id=45692
7. Pshyk, B. I. (2005). *Investytsiine kredyтуvannia*. Lviv: LBI NBU.
8. Katasonov V. Yu., Morozov, D. S., & Petrov, M. V. (2007). *Proektnoe finansirovanie: mirovoi opyt i perspektivy*. Moskva: Ankil.
9. Lieonov, S. V. (2010). *Investytsiinyi potentsial bankivskoi systemy: metodolohiia formuvannia ta vykorystannia*: avtoref. diss. doktora. ekon. nauk. Sumy: Ukrainska akademiia bankivskoi spravy NBU, 32.
10. Lutsiv, B. L. (2015). Banky v investuvanni ekonomichnoho rozvytku. *Svit finansiv*, 1, 151–161.
11. Maiorova, T. V. (1997). Dovhostrokovye kredyтуvannia investytsiinykh proektiv. *Finansy Ukrainy*, 5, 48–51.
12. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokjf/iokjf_u10-13_bez.htm
13. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Available at: <http://www.bank.gov.ua>
14. Pshyk, B. I. (2014). Aktualni problemy rozvytku bankivskoi investytsiinoi diialnosti v Ukraini. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 2, 24–32.
15. Stepanenko, A., & Chamara, I. (2011). Sut intehratsii natsionalnoi bankivskoi systemy z realnym sektorom ekonomiky ta formy yii realizatsii. *Visnyk NBU*, 3, 7–12.
16. Urvantseva, S V. (2014). Sutnist ta znachennia investytsiinoho kredytu u suchasnykh umovakh kredyтуvannia. *Molodyi vchenyi*, 9, 65–69.

Received 12.10.2017

©Ivanets I. V., Zholnerchuk A. Yu.

Ковтуненко К. В.

д.е.н., доцент,

Одеський національний політехнічний університет, Україна;

e-mail: k.v.kovtunenکو@mzeid.in

Нестеренко О. В.

аспірант,

Одеський національний політехнічний університет, Україна

Орехова К. В.

к.е.н., доцент,

Харківський навчально-науковий інститут

ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна;

e-mail: kate.orekhova2010@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті проведено аналіз стану банківського кредитування підприємств за період 2012-2016 роки. Розглянуто вітчизняний та іноземний досвід кредитування підприємств малого та середнього бізнесу. Запропоновані вимоги банків для кредитування потенційних позичальників та представлені основні переваги і недоліки оформлення банківського кредиту для підприємства. Зроблено висновок про те, що кредитування зараз в Україні не працює, зменшення кредитування – це прямий шлях до падіння ВВП, закриття підприємств, зростання безробіття і краху економіки, тому для подальшого економічного розвитку промисловим підприємствам країни треба шукати інші альтернативні джерела фінансування своєї діяльності.

Ключові слова: банківське кредитування, комерційні банки, юридичні особи, овердрафт, кредит під заставу депозиту.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 5, бібл.: 18.

Kovtunenکو K. V.

Doctor of Economics, associate professor,

Odessa National Polytechnic University;

Ukraine; e-mail: k.v.kovtunenکو@mzeid.in

Nesterenko O. V.

postgraduate student,

Odessa National Polytechnic University, Ukraine

Orehkova K. V.

PhD in Economics, associate professor,

Kharkiv Education and Scientific institute of

The State Higher Educational Establishment "University of Banking";

Ukraine; e-mail: kate.orekhova2010@gmail.com

CURRENT STATUS AND BANK LENDING CONDITIONS OF ENTERPRISES

Summary. In the article Bank lending to enterprises for the period 2012-2016 is analysed. Reviewed national and foreign experience of crediting of the enterprises of small and average business. The proposed requirements of banks for lending to potential borrowers and presents the main advantages and disadvantages of bank loans for the enterprise. It is concluded that lending is not working in Ukraine now, reducing lending is a direct way to GDP decline, enterprise closure, rising unemployment and the collapse of the economy. Therefore, for further economic development, industrial enterprises of the country need to look for other alternative sources of financing for their activities.

Keywords: bank lending, commercial banks, legal entities, overdraft, loan collateral.

JEL Classification: G 21

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 5, bibl.: 18.

Ковтуненко К. В.

д.э.н., доцент,

Одесский национальный политехнический университет;

Украина; e-mail: k.v.kovtunenکو@tzeid.in

Нестеренко А. В.

аспирант,

Одесский национальный политехнический университет, Украина

Орехова Е. В.

к.э.н., доцент,

Харьковский учебно-научный институт

ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина

e-mail: kate.orekhova2010@gmail.com

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И УСЛОВИЯ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье проанализировано состояние банковского кредитования предприятий за период 2012-2016 годы. Рассмотрен отечественный и зарубежный опыт кредитования предприятий малого и среднего бизнеса. Предложены требования банков для кредитования потенциальных заемщиков и представлены основные преимущества и недостатки оформления банковского кредита для предприятия. Выяснено, что банковское кредитование сейчас в Украине не работает, уменьшение кредитования – это прямой путь к падению ВВП, закрытие предприятий, рост безработицы и краха экономики, поэтому для дальнейшего экономического развития промышленных предприятий страны следует искать другие альтернативные источники финансирования хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: банковское кредитование, коммерческие банки, юридические лица, овердрафт, кредит под залог депозита.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 5, библи.: 18.

Вступ. У сучасних умовах становлення вітчизняної економіки кредитування є одним із важливих інструментів, яке забезпечує економічне зростання країни [1]. Найбільшої актуальності кредити банківських установ набувають в часи економічної кризи, оскільки економіка знаходиться у досить тяжких умовах і як ніколи потребує кардинальних обсягів позикових коштів для подальшого свого становлення та розвитку. Велика кількість підприємств. Більшість суб'єктів господарювання сподівається на банківські кредити для початку та розвитку власного бізнесу у складні час [2]. Отже, підвищення конкурентоспроможності й ефективності діяльності виробничого сектору економіки України у майбутньому напряду залежить від кредитної активності банківських установ. В даний час система банківського кредитування не може повноцінно задовольнити потреби економіки: значний дефіцит позикового капіталу, що є слідством низьких доходів населення, слабкою економічною ефективністю, відтік коштів за кордон, присутність вагомих ресурсів в тіньовій економіці та поза банками.

Така ситуація недоречна країні зі статусом ринкової економіки й потребує зусиль для розвитку системи банківського кредитування, щоб забезпечити суб'єктів господарювання позиковим капіталом, підвищити темпи економічного зростання [3].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питанню банківського кредитування присвячено безліч робіт зарубіжних і вітчизняних науковців таких як Лагунін В.Д., Жукова Н.К., Ілляшенко С.М., Кузнецова Л.В., Лютий І.О., Садвакасов К.К., Вовк В.Я. Незважаючи на вагомий внесок багатьох економістів у розвиток теорії і практики, в умовах фінансово-економічної кризи кредитна діяльність потребує постійного дослідження задля оцінки економічної ситуації в країні та виявлення перспективи формування банківського кредитування суб'єктів господарювання в Україні [4].

Метою статті є аналіз стану кредитування вітчизняних підприємств банками України у 2012-2016 роки, розгляд умов банківського кредитування суб'єктів господарювання, визначення вимог банків до потенційного позичальників.

Результати дослідження. Кредит вважається фінансовою категорією, безпосередньо пов'язаною з іншими економічними категоріями такими як товар, виробництво, фінанси. Кредитування юридичних осіб в даний час прийнято інтерпретувати як «кредитування малого і середнього бізнесу». Малі та середні підприємства є значною економічною силою, що забезпечує близько 80% населення робочими місцями та реалізує більше 60% товарів та послуг. В країнах ЄС вони становлять 99,8 % усіх суб'єктів господарювання та забезпечують 66,9% або 65 млн. осіб робочими місцями, витягують 55,5% загального доходу всіх підприємств.

Величезний досвід кредитного фінансування малих і середніх підприємств акумульовано в світовій практиці. У США бюджетування компаній здійснюють державна і незалежна приватна система фінансування малого бізнесу. Держава ставить критерії малому бізнесу, фінансує і підтримує малі та середні підприємства. У 1953 році була заснована Адміністрація малого бізнесу США (SBA). Вони здійснюють різні послуги по всіляких напрямках діяльності: бізнес на дому, кваліфікований бізнес-аналіз, збір пакету документів на отримання кредитів та інше. На сьогодні відомо близько п'ятдесяти програм, які здійснюють SBA. Постійно модернізуються діючі програми, створюються нові напрямки. Кожна програма містить власні конкретні цілі, клієнтів і умови участі. Найвідомішими і великими з них є «504», «7а» і «7М».

За програмою «504» надаються кредити на нарощування і вдосконалення вже діючих малих підприємств за допомогою інвестиційних фондів. Після проведення оцінки діяльності підприємств за даною програмою передбачається довгостроковий кредит строком від 10 до 20 років на покупку нерухомості, техніки, обладнання. Гранична сума кредиту 1 млн. дол. США і виділяється під гарантію кредиту в 40%.

Початківцям підприємцям за програмою «7а» надаються гарантії держави під кредити малого бізнесу. Важливою особливістю такої програми є те, що кредитують підприємства комерційні організації, а не уряд. Щоб отримати гарантії підприємству необхідно відповідати стандартам розміру малого підприємства, комерційному характеру діяльності. У компанії повинні бути відсутніми внутрішні джерела фінансових коштів, бути хороша ділова репутація, і позитивна історія кредитних відносин засновників. Виділяється гарантія на суму до 750 тис. дол. США - 75% кредиту, на суму до 100 тисяч доларів США - 80% кредиту. Терміни надання гарантій: на поповнення оборотного капіталу - до 10 років, на інвестиційні цілі - до 25 років, ставка по кредиту - 2,75 %.

Програма «7М» передбачає короткострокове кредитування малих підприємств і некомерційних організацій сумою до 35 тис. дол. США. Такі компанії мають потребу в розширенні виробництва, надходження капіталу і технічної підтримки для відкриття. Надання кредитів здійснюється спеціальними посередниками, що є проміжними кредиторами між Адміністрацією малого бізнесу і малим підприємством. Дані організації мають досвід в наданні технічної підтримки та кредитуванні [5].

У Канаді комерційні банки є основними кредитними організаціями, що фінансують підприємства малого і середнього бізнесу. Наступним за важливістю джерелом інвестування є ощадні та кредитні кооперативи. Також ведуть свою діяльність народні каси, пропонуючі комерційні кредити малого обсягу (менше 250 тис. дол.).

У Німеччині основою системи кредитного фінансування є німецький державний банк. Ця фінансова організація - аналог місцевого банку розвитку і належить уряду Німеччини. Також вона з себе представляє агентство з фінансування експорту і кредитною організацією, профілюючи на кредитуванні більше 3 мільйонів малих підприємств Німеччини. Кредити видаються в рамках державних програм відповідно до стандартів традиційного банківського кредитування, головний акцент робиться на кредитоспроможності підприємства. Перевагою

кредитного фінансування малих і середніх підприємств в Німеччині є низькі процентні ставки по кредиту (до 5%), довгострокове кредитування до 10 років, звільнення від виплат по кредиту в перші два роки, можливість дострокового погашення кредиту і часткового фінансування, частина коштів фінансується за рахунок держави, а частина, що залишилася - за рахунок власних коштів [6].

Дані за кредитуванням малих і середніх підприємств в розвинених країнах представлені в табл. 1.

Згідно наведеної табл. 1 найменший відсоток 0,1 %, під який підприємства можуть взяти кредит існує в Японії, в той час як у США підприємства оформляють кредити з відсотковою ставкою у 2,75 %, у Канаді і Великобританії – 2 %.

У Білорусі банками пропонуються різні форми кредитування бізнесу. Серед них поновлювані і непоновлювані кредитні лінії, лізинг, факторинг, акредитив, гарантії, проектне фінансування та ін. Фінансові установи надають беззаставні кредити або з частковим забезпеченням заставою. Всього лише третина підприємств можуть скористатися підтримкою банків.

Головними причинами малої доступності кредитних ресурсів є відсутність заставного забезпечення і високі процентні ставки. Зазвичай в якості застави підприємствами надається нерухомість, транспортні засоби, обладнання, а також порука третіх осіб [8].

Таблиця 1

Кредитування малого та середнього бізнесу у розвинених країнах ^{*)}

Країна	Максимальна кількість працівників	Під який відсоток можуть взяти кредит, %	Розмір кредиту для підприємств, що надає держава (євро)
Японія	1000	0,1	верхньої межі не встановлено
США	500	2,75	до 1,79 млн
Канада	500	2	223 тис.
Великобританія	50	2	286 тис.

^{*)} Джерело: розроблено на основі [7]

Забезпеченням по кредиту на поповнення обігових коштів, як правило, виступають товари в обороті. Ставки за кредитами для підприємств встановлюються індивідуально і залежать від цілей кредитування, необхідної суми, наданої застави і терміну кредитування. Ставки досить високі по кредитах без цільового призначення. Мінімальна ставка по кредитах в 2013 році в білоруських рублях становить 33% річних, в іноземній валюті - 12,9%. Термін видачі кредиту для підприємств до 4 років [9].

В Україні кредитування підприємств малого та середнього бізнесу здійснюється банками (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість банків в Україні у період 2012-2016 рр. ^{*)}

Дата	Кількість банків	Частка приросту у %
01.01.2013	176,00	0,00
01.01.2014	180,00	+2,27
01.01.2015	163,00	-9,44
01.01.2016	117,00	-28,22
01.01.2017	96,00	-17,95

^{*)} Джерело: розроблено на основі [4]

Комерційні банки, маючи ліцензію НБУ, є головним кредитором економіки країни, а також виконують важливу роль покупця і продавця наявних вільних коштів у суспільства. Ключовими джерелами кредитних ресурсів банків є їх власні кошти, залишки на поточних рахунках, депозити населення та підприємств, міжбанківські кредити, випуск цінних

паперів. Основним шляхом виходу з кризового становища на сьогодні є прогресивний розвиток банківського кредитування та підвищення ефективності банківського сектору [10]. При сучасних обставинах в Україні відстежується динамічне зниження кількості банківських установ. За офіційними даними НБУ, в Україні на 1 січня 2017 року зареєстровано 96 банків, що на 21 установу менше ніж на 01 січня 2016 року. Аналіз кредитів, наданих юридичним особам за період 2012-2016 роки найбільшими банками країни представлений у табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка кредитів, наданих юридичним особам банками України у період 2012-2016 рр.,
млн. грн. *)

Банки-кредитори	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
ПРИВАТБАНК	94 622	118 778	139 212	151 705	34 968
ОЩАДБАНК	48 879	49 025	66 894	62 740	63 283
УКРЕКСІМБАНК	39 825	41 791	51 714	54 810	58 224
ПРОМІНВЕСТБАНК	29 379	28 205	38 417	31 799	27 121
СБЕРБАНК РОСІЇ	19 617	24 658	36 839	44 449	40 038
ІНШІ БАНКИ	328 440	391 685	394 734	270 916	255 756
ВСЬОГО	560 765	654 145	727812	616 420	479 393

*) Джерело: розроблено на основі [11]

Такий різкий спад пояснюється економічною фінансовою та політичною кризою цих років. Неймовірно зростання інвалюти та подорожчання кредитних ресурсів стало наслідком банкрутства багатьох компаній, які зітнулися з труднощами повернення банківських кредитів. Причинами високого рівня проблемної заборгованості стали поверхневий аналіз фінансового стану позичальника, недосконала система дисконтування заставного майна в докризовий період. Обсяг кредитів, наданих юридичним особам щороку знижується, що свідчить про негативну тенденцію кредитування у банківському секторі України [10].

Основні пропозиції та умови кредитування для підприємств найбільших банків України виділено в табл. 4.

Таблиця 4

Умови кредитування для юридичних осіб ТОП банків України у 2017 році *)

Умови кредитування	ПРИВАТБАНК	ОЩАДБАНК	УКРСОЦБАНК	ОТП БАНК
Тип кредиту, кредитної лінії	I. овердрафт із забезпеченням	I. овердрафт із забезпеченням	I. банковий овердрафт банковий овердрафт	овердрафт із забезпеченням відновлювана кредитна лінія
		II. банковий овердрафт		строковий кредит
	II. відновлювана кредитна лінія (поповнення обігових коштів)	III. відновлювана кредитна лінія	II. кредит під заставу депозиту	овердрафт із забезпеченням відновлювана кредитна лінія
		VI. не відновлювана кредитна лінія (придбання ТЗ,або обладнання)		строковий кредит
Реальна ставка, % річних	від 22 % до 24 % річних (I, II)	I. від 17,5 % до 23,5 % річних	I. 26% річних	I. від 19,9% річних
		II. + 4 % до діючої процентної ставки за овердрафтом		фіксована II, III
		III. від 19 % річних	II. 26% річних	
		VI. від 19% річних		

Продовження таблиці 4

Строк кредитування	до 12 міс. (I, II)	I, II до 24 міс.	I. до 12 міс.	I, III до 12 міс.
		III. до 36 міс.	II. менше терміну дії депозиту на 1 день	II. до 36 міс.
		VI. до 60 міс.		VI. до 60 міс.
Комісія	встановлюється індивідуально (I, II)	I. 1 % ліміту овердрафту	I. 1% від ліміту овердрафту.	I. щомісячна комісія - 0,5%
		II. 2% від ліміту овердрафту, але не менше 2000 грн.		
		одноразова - від 0,2 %; (III, VI)	II. 1% від ліміту овердрафту.	II-VI встановлюється індивідуально
Сума ліміту кредиту	I. пропорційно надходженням на поточні рахунки у ПриватБанку.	I. до 50 % середньомісячних надходжень на його поточний рахунок в Ощадбанк за останні 6 місяців	I. мін. 25 000 грн. макс. 500 000 грн, ліміт до 40% від суми середньомісячних чистих надходжень за останні 3 місяці	I. від 12 000 грн до 1 000 000 грн.
		II. макс. 500 000 грн, до 25% середньо місячних надходжень на поточний рахунок в Ощадбанку за останні 6 місяців		
	II. від 500 000 до 2 000 000 грн (40% від ринкової вартості наданої застави)	III. має відповідати поточним розмірам діяльності	II. мін. 25 000 грн. макс. 500 000 грн, ліміт до 40% від суми середньомісячних чистих надходжень за останні 3 місяці	II-VI мін. сума 4 000 000 грн
		VI. 10 000 – 20 000 000 грн.		
Умови погашення	I. повне погашення протягом 30 днів з моменту виникнення першого мінуса	(I,II) щомісячне повне погашення заборгованості за овердрафтом	(I,II) в кінці терміну дії договору.	I. погашення всієї суми овердрафту в кінці терміну
		III. щомісячно/щоквартально/рівними частинами		II, III періодичними внесками або одноразовим платежем в кінці терміну.
	II. обнуління кожні 90/180 днів	VI. щомісячно рівними частинами		VI. щомісячні виплати

*) Джерело: розроблено на основі [11]

Найбільш ходовим і дешевим в 2017 році став овердрафний кредит, що надається фінансовою установою на платній основі і зараховується на поточні рахунки компаній понад залишок власних коштів. Овердрафт для підприємств зручний, оскільки дозволяє уникати короткострокового дефіциту грошових коштів, що провокує платіжні розриви в момент здійснення діяльності суб'єктами господарювання. Відсоткова ставка від 17,5 до 26% і залежить від того бланковий овердрафт або з заставою.

При оформленні застави банк неодмінно вимагатиме ліквідне майно і вартість забезпечення повинна бути в 1,5-2 рази більше суми кредиту. Найактивніше зараз фінансують компанії, в яких швидко обертаються бізнеси, таким чином банкіри мінімізують свої ризики, і не варто підприємствам розраховувати на довгострокові проекти.

Справжньою рідкістю стало надання кредитів на розвиток або інвесткредитів. Отримати їх могли лише обрані (не перший рік обслуговуються в банку-кредиторі) і тільки якщо і самі ризикували своїми грошима і заставами. Вимога по власної участі є лише при інвестиційному кредитуванні. Зазвичай воно становить не менше 30% вартості проекту. У заставу може прийматися як майно, яке купується, так і інший ліквідний актив позичальника

або поручителя. Термін кредитування до п'яти років. Середній чек для оборотних коштів агрокомпанії в сегменті середнього бізнесу - це вже кредит в рамках від 3 до 10-15 мільйонів грн. А інвестиційні кредити, в залежності від того, яку техніку набуває підприємство (імпорту або СНД), коливаються в межах 1,0-15,0 мільйонів гривень [11].

Кредит бізнесу під заставу депозиту стає в кризові часи особливо популярним - видається дуже швидко, оцінки застави і страхування не вимагає, термін кредитування може бути набагато менше терміну депозиту, а можна і брати і повертати позикові гроші час від часу (оформивши кредитну лінію). Це кредитна програма індивідуального типу. Однак більшість експертів відзначили, що якщо депозит і кредит в гривні – то ставка кредиту встановлюється вище ставки депозиту-застави: на 2-4 процентних пункту. Таким чином, якщо у підприємства в якості застави є високоприбутковий внесок зі ставкою близько 20% річних, то кредит під нього буде коштувати 23% річних. На відміну від звичайних заставних кредитів і овердрафтів, компанія не витрачається на страхування застави, його оцінку, експертизу, нотаріальні послуги і масу інших супутніх звичайному бізнес-займу дрібниць.

Основні переваги і недоліки оформлення банківського кредиту для підприємства представлені у табл. 5.

Основним критерієм для отримання кредиту підприємством є його фінансовий стан. Якщо компанія має можливість без проблем погашати кредит та відсотки за діючими зобов'язаннями, то це є сприятливим фактором важливим для кредиторів. Також істотним моментом є реінвестування прибутку в діяльність підприємства. Якщо власник, замість реінвестування в прибуток, повністю витрачає його на свої потреби, то жоден статусний банк не надасть кредити підприємству, мінімізуючи свої ризики [18].

В 2017 році з боку банків вимоги до підприємств значно виросли. Тепер банківські установи зобов'язані дуже ретельно аналізувати платоспроможність позичальника, вимагати забезпечення у вигляді ліквідної нерухомості або депозитів. Фактично усі кредити для підприємств робляться проблемними, оскільки фінансові установи не беруть в якості застави майнові права і товари в обороті. Банки повинні показати дійсну якість своїх кредитних портфелів, під які їм доведеться сформулювати резерви. Якщо перевірка з НБУ знаходить факт кредитування підприємства з сумнівною діловою репутацією, то банк можуть просто закрити [12]. Таким чином, жорсткі вимоги до кредитування малого та середнього бізнесу стануть гальмом для кредитування економіки.

Таблиця 5

Основні переваги і недоліки оформлення банківського кредиту для підприємства ^{*)}

Переваги	Недоліки
Розвиток здорової конкуренції за рахунок збільшення чисельності кількості підприємств	Складність отримання кредитів у банків
Компанія може вирішити свої фінансові завдання в короткі терміни	Досить висока ставка кредитування
Підприємство може розподілити кредитне навантаження на тривалий час завдяки довгостроковим кредитам	Підприємства, що ведуть сезонну діяльність можуть мати фінансові проблеми з погашенням кредиту з графіком платежів в жорстких рамках
Можливість використання інновації у своїй діяльності	В основному всі види кредитування припускають наявність заставного майна і в разі форс-мажору підприємство може його втратити
Стрімкий розвиток новоствореного підприємства	Швидкість повного розорення підприємства і банкрутства

^{*)} Джерело: розроблено на основі [8]

Висновки. Проведений аналіз стану банківського кредитування промислових підприємств дозволяє зробити висновок про те, що кредитування зараз в Україні не працює, зменшення кредитування призведе до падіння ВВП, закриттю підприємств, зростанню

безробіття і краху економіки, тому для подальшого економічного розвитку підприємствам країни треба шукати інші альтернативні джерела фінансування своєї діяльності.

Існуюча національна модель регулювання як економіки загалом, так і фінансового ринку характеризуються постійним виникненням проблемних ситуацій у функціонуванні вітчизняних банків та недосконалістю державного регулювання функціонування банківського сектору. Неефективність державних регулятивних механізмів функціонування вітчизняного банківського сектору викликають макроструктурні диспропорції, зменшення фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, скорочення експорту, валютних надходжень і золотовалютних резервів Національного банку України. Досягнення ключових цілей макроекономічної політики потребує переосмислення парадигми банківського регулювання.

Література

1. Рубіжанський, В. С. Оцінка рівня організації банківського кредитування в Україні [Текст] / В. С. Рубіжанський // Управління розвитком. – 2013. – № 14 (154). – С. 153–156.
2. Стахів, О. Я. Аналіз кредитного ринку України за впливом різних груп банків [Текст] / О. Я. Стахів // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2012. – Вип. 1 (12). – С. 56–61.
3. Нех, Д. Сучасний стан банківського кредитування юридичних осіб в Україні [Електронний ресурс] / Д. Нех. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2015/сучасний-стан-банкiвського-кредитув/>
4. Солоділова, К. В. Сучасний стан кредитування в Україні [Текст] / К. В. Солоділова, О. В. Шафранова // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 844–847.
5. Шпинова, А. І. Кредитування малих та середніх підприємств: зарубіжний та російський досвід [Текст] / А. І. Шпинова. – 2009. – 156 с.
6. Мармашова, С. П. Мировой опыт кредитования малого бизнеса и особенности его приложения в Республике Беларусь [Текст] / С. П. Мармашова // Белорусская модель развития в контексте глобализации : сборник научных трудов / Академия управления при Президенте Республики Беларусь. – Минск : Право и экономика, 2013. – Вип. 2. – С. 125–133.
7. Міняйло, Н. Гроші на бізнес від держави. В розвинених країнах уряди дають дешеві кредити малим підприємствам [Електронний ресурс] / Н. Міняйло. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/77577/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvyenyh.
8. Климова, Н. В. Сучасний стан кредитування малого і середнього бізнесу у Росії [Електронний ресурс] / Н. В. Климова, М. І. Іщенко. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-kreditovaniya-malogo-i-srednego-biznesa-v-rossii>.
9. Попкова, А. С. Особливості кредитування суб'єктів малого і середнього підприємництва у Білорусі [Текст] / А. С. Попкова // Білоруський економічний журнал. – 2013. – № 4. – С. 139–149.
10. Пислиця, А. А. Аналіз стану кредитування юридичних осіб в банківській сфері [Текст] / А. А. Пислиця, Т. М. Котенко // Наукові записки. – 2014. – № 15. – С. 29–33.

Received 21.08.2017

©Ковтуненко К. В., Нестеренко О. В.,
Орехова К. В.

References

1. Rubizhanskyi, V. S. (2013). Otsinka rivnia orhanizatsii bankivskoho kredytuvannia v Ukraini. *Upravlinnia rozvytkom*, 14(154), 153–156.
2. Stakhiv, O. Ya. (2012). Analiz kredytnoho rynku Ukrainy za vplyvom riznykh hrup bankiv. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1(12), 56–61.
3. Nekh, D. (2015). *Suchasnyi stan bankivskoho kredytuvannia yurydychnykh osib v Ukraini*. Available at <http://naub.ua.edu.ua/2015/suchasnyi-stand-bankivskoho-kredytuv/>
4. Solodilova, K. V. (2017). Suchasnyi stan kredytuvannia v Ukraini. *Molodyi vchenyi*, 3(43), 844–847.
5. Shpynova, A. I. (2009). *Kredytuvannia malykh ta serednykh pidpriemstv: zarubizhnyi ta rosiyskyi dosvid*.
6. Marmashova, S. P. (2013). Mirovoi opyt kreditovaniia malogo biznesa i osobennosti yego prilozheniia v Respublike Belarus. *Belorusskaia model razvitiia v kontekste globalizatsii*, 2, 125–133.
7. Miniailo, N. (2017). *Hroshi na biznes vid derzhavy. V rozvyenykh krayinakh uriady daiut deshevi kredyty malym pidpriemstvam*. Available at http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/77577/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvyenyh
8. Klymova, N. V. (2017). *Suchasnyi stan kredytuvannia maloho i serednoho biznesu u Rosii*. Available at <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-kreditovaniya-malogo-i-srednego-biznesa-v-rossii>
9. Popkova, A. S. (2013). Osoblyvosti kredytuvannia subetiv maloho i serednoho pidpriemnytstva u Bilorusi. *Biloruskyi ekonomichnyi zhurnal*, 4, 139–149.
10. Pyslytsya, A. A. (2014). Analiz stanu kredytuvannia yurydychnykh osib v bankivskii sferi. *Naukovi zapysky*, 15, 29–33.

Received 21.08.2017

©Kovtunencko K. V., Nesterenko O. V.,
Orehova K. V.

Посохов І. М.

д.е.н., професор,

Національний технічний університет «Харківський Політехнічний Інститут»,

Україна; e-mail: posokhov7@gmail.com

Ходирєва О. О.

аспірант,

Національний технічний університет «Харківський Політехнічний Інститут»,

Україна; e-mail: oksana.hodireva@gmail.com

СТРЕС–ТЕСТУВАННЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглянуто сучасний стан системи стрес–тестування в українських банках у порівнянні зі світовим досвідом. Виділено ключові проблеми банківської системи України у сфері управління ризиками. Вказано на недоліки у методології проведення стрес–тестування, обґрунтовано необхідність її подальшого дослідження та розвитку. Надано рекомендації щодо покращення методики стрес–тестування банківської сфери.

Ключові слова: стрес–тестування, банківська система, ризик–менеджмент, Національний банк України, ризик.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; бібл.: 12

Posohov I. M.

Doctor of Economic Science, Professor, National Technical University "Kharkiv

Politechnic Institute", Ukraine

e-mail: posokhov7@gmail.com

Khodyrieva O.O.

postgraduate student, National Technical University "Kharkiv Politechnic Institute",

Ukraine; e-mail: oksana.hodireva@gmail.com

STRESS–TESTING AS THE ACTUAL TOOL OF RISK MANAGEMENT IN THE MODERN BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Abstract. The article deals with scientific publications and recommendations of leading international organizations on conducting stress–testing. The current state of stress–testing systems in Ukrainian banks is also researched. The results of stress testing of Ukrainian commercial banks and current trends in the banking sector are presented. The key problems of the banking system of Ukraine in the field of risk management were highlighted, as well as the most important risk factors for stress testing. The disadvantages in the methodology of stress testing were pointed out, the necessity of its further research and development was substantiated. Recommendations on improving the banking stress testing methodology are given.

Keywords: stress testing, banking system, risk management, National Bank of Ukraine, risk.

JEL Classification: G21

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 2; bibl.: 12

Посохов И. М.

д.э.н., профессор,

Национальный технический университет «Харьковский Политехнический Институт»,

Украина; e-mail: posokhov7@gmail.com

Ходырева О. О.

аспирант,

Национальный технический университет «Харьковский Политехнический Институт»,

Украина; e-mail: oksana.hodireva@gmail.com

СТРЕСС–ТЕСТИРОВАНИЕ КАК АКТУАЛЬНЫЙ ИНСТРУМЕНТ РИСК МЕНЕДЖМЕНТА СОВРЕМЕННОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрено современное состояние системы стресс–тестирования в украинских банках в сравнении с мировым опытом. Выделены ключевые проблемы банковской системы Украины в сфере управления рисками. Указано на недостатки в методологии проведения стресс–тестирования, обоснована необходимость ее дальнейшего исследования и развития. Даны рекомендации по улучшению методики стресс–тестирования банковской сферы.

Ключевые слова: стресс–тестирование, банковская система, риск–менеджмент, Национальный банк Украины, риск.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; библи.: 12

Вступ. У період світової рецесії актуальною стає проблема підтримки стійкості фінансових інститутів будь–якої країни. Для її оцінки як на індивідуальному, так і на системному рівнях все більш широко використовується такий інструмент ризик–менеджменту як стрес–тестування. Воно дає змогу банкам сформулювати підхід до управління ризиками, що може використовуватися у кризовій ситуації, а також виявити власні слабкі сторони та оцінити можливі стратегії поведінки. Сучасний стан світового фінансового ринку дозволяє очікувати подальшого поширення стрес–тестування, оскільки рівень ризиків банківської діяльності зростає через поглиблення процесів глобалізації та зростання загальної нестабільності ринків.

Останні тенденції розвитку української банківської системи обумовлюють необхідність застосування банками сценарної поведінки, яка дає змогу забезпечувати не тільки стійкість в умовах високоризикового середовища, але й створити умови для підвищення довіри з боку населення до банківської системи України. Національний банк України розробив рекомендації щодо використання стрес–тестування в банках України, проте сучасні наукові публікації та власні дослідження свідчать, що проведення стрес–тестування у банківських установах України потребує подальшого напрацювання та розвитку методологічних та методичних засад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико–методичні та практичні підходи до управління ризиками відображено в роботах відомих учених, таких як: Т. Andersen, М. Crouhy, Р. Hopkin, Р. Jorion, G. Monahan, Р. Sweeting, І. Посохов, О. Дзюблюк.

У сучасній науковій літературі існують публікації вітчизняних та зарубіжних фахівців, що присвячені дослідженню розробок методик стрес–тестування комерційних банків, таких як: Jose Vinals, П. Житний, І. Івасів, Я. Костюченко, Б. Кишакевич, О. Криклій, С. Манжос, С. Шаповалова, М. Макаренко, А. Максимов, Н. Тарасевич.

Jose Vinals досліджував принципи і практику макрофінансових стрес–тестів. М. Макаренко та Я. Костюченко, Б. Кишакевич, досліджували міжнародний досвід організації стрес–тестування. Б. Кишакевичем у монографії «Моделювання та оптимізація кредитних ризиків банку» досліджено основні тенденції розвитку сучасних методів моделювання кредитних ризиків і вплив фінансової кризи на зміну пріоритетів банківського ризик–менеджменту. С. Манжосом досліджено методологічні підходи до стрес тестування. Н. Тарасевич досліджував питання стрес–тестування українського банківського сектора як інструменту антикризового управління діяльністю банківських установ. О. Криклій узагальнено основні методологічні підходи до здійснення стрес–тестування банківської системи на макро– та макрорівнях. І. Івасів, А. Максимова, Р. Корнилюк в монографії «Макроекономічне стрес–тестування банків» досліджували концептуальні засади макроекономічного стрес–тестування банків у системі регулювання банківської діяльності, здійснили структурний аналіз і систематизацію макроекономічного стрес–тестування банків, розробили багатофакторну модель макроекономічного стрес–тестування кредитного ризику, яку доречно використовувати в регуляторній практиці. П. Житним та С. Шаповаловою розглянуто загальносвітовий та європейський підходи до методів проведення стрес–тестування в комерційних банках у порівнянні з українськими методичними рекомендаціями.

Метою статті є дослідження особливостей проведення стрес–тестування в Україні та міжнародного досвіду стрес–тестування, виокремлення проблем банківської системи України та недоліків методології проведення стрес–тестування, узагальнення основних факторів ризику, що впливають на українські фінансові установи, адаптація їх до використання в аналізі чутливості або сценарному аналізі та розробка рекомендацій стосовно організації процесу проведення стрес–тестування.

Результати дослідження. Перспективи функціонування банків в умовах нестійкого функціонування ринку банківських послуг і зниження попиту на низку банківських продуктів переважно залежать від розробки науково–обґрунтованої стратегії розвитку та її успішної реалізації. В останні роки основним елементом ризик–менеджменту фінансових організацій, в першу чергу банків, є стрес–тестування. Воно дозволяє оцінити можливі збитки від різного роду стресових подій та прояву ризиків банківської системи. Стрес–тестування використовується і для оцінки всієї фінансової системи, її уразливості по відношенню до імовірних подій. Його головна перевага полягає в тому, що на ранніх передкризових етапах розвитку економіки можливо спрогнозувати імовірні зміни в системі і не допустити стресових ситуацій, а при їх виникненні мати уявлення про те, як система зреагує на дану ситуацію.

Ряд провідних міжнародних організацій створив документи з рекомендаціями щодо проведення стрес–тестування. У числі цих організацій:

- Рада з фінансової стабільності (Financial Stability Board) [1];
- Базельський комітет з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision) [2,3,4];
- Рада з Європейського банківського нагляду (European Banking Authority) [5];
- Інститут міжнародних фінансів (The Institute of International Finance) [6].

Дані документи містять керівні принципи щодо проведення стрес–тестів, але конкретні алгоритми та методики для їх реалізації не наводяться. Це дозволяє комерційним банкам, кредитним організаціям та іншим зацікавленим учасникам ринку на підставі запропонованих принципів розробляти свої власні методики стрес–тестування з урахуванням специфіки їх бізнесу.

Аналіз сучасної наукової літератури та рекомендацій регуляторів, присвячених проблемам стрес–тестування, вказує на те, що увага переважно приділяється використанню макроекономічних стресових факторів і моделюванню складних взаємопов'язаних сценаріїв на макрорівні.

У зв'язку з посиленням уваги регуляторів до проведення стрес–тестування його практичне застосування вимагає розробки відповідного методичного забезпечення. В розвинених країнах регулятори фінансових ринків визначають ряд вимог до фінансових інститутів з питання побудови та організації ефективної системи стрес–тестування. Наприклад, Рада з Європейського банківського нагляду вимагає проведення стрес–тестування в рамках виконання системного аналізу. Основна увага приділяється реалізації стресових сценаріїв кредитного ризику і ризику ліквідності. При цьому гарантом об'єктивної оцінки і результатів стрес–тестів виступає банківський менеджмент. Рада з Європейського банківського нагляду щорічно проводить загальні стрес–тестування європейських банків, результати якого стають причиною додаткових вимог з виконання процедур стрес–тестування та розкриття інформації учасниками ринку. У США публічне розкриття інформації про результати проведених стрес–тестів в найбільших банківських холдингах було передбачено на законодавчому рівні з 2010 р (Закон Додда–Френка) [7]. В даний час в США органи банківського нагляду (Федеральна резервна система і Орган нагляду за ощадними установами) зобов'язані щорічно проводити стрес–тестування системоутворюючих банків, а також публічно розкривати інформацію про їх результати. Крім того, окремі корпорації з 2013 р. зобов'язані двічі на рік проводити власні стрес–тестування і публікувати цю інформацію [8].

Держава в особі регулятора зацікавлена в проведенні стрес-тестування, оскільки аналіз і оцінка фінансової стійкості банків до різних стресових сценаріїв дозволяє зробити висновок про стабільність банківського сектора в цілому. Також можна припустити, що визначення стрес-сценаріїв з боку єдиного органу (регулятора) робить їх результати зрозумілими для зовнішніх користувачів і порівнянними для всіх учасників фінансового ринку.

В Україні діють методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках, які розроблені Національним банком. Відповідно до них рекомендується аналізувати наступні базові фактори ризику [9]:

- на макроекономічному рівні: стабільність економічної ситуації; значні коливання курсу національної валюти; відкритість і доступність міжбанківського ринку; рівень політичної та міжнародної стабільності; стійкість фінансових ринків; зміни процентних ставок; можливість знецінення майна, яке надано в забезпечення за кредитними операціями банків; волатильність цін на енергоресурси;

- на мікроекономічному рівні: можливість доступу банку до зовнішніх джерел підтримання ліквідності; конкурентна позиція банку.

Станом на 1 липня 2017 року, в Україні діяли 90 комерційних банків [10]. Банківська система України три роки поспіль зазнавала збитків і розпочала отримувати прибуток лише з початку 2017 року [11]. З 1.04.2015 стрес-тестування було проведено у 60 комерційних банків. З них станом на 20 липня 2017 року 21 банк був надійним та не потребував докапіталізації. Надали програми докапіталізації/плани реструктуризації 39 комерційних банків. З них виконали програми/плани у повному обсязі лише 18, тобто лише 30%, 7 комерційних банків виведені з ринку після завершення діагностики [12]. Це не є прийнятним результатом діяльності банківської системи.

На думку авторів існують наступні ключові проблеми функціонування банківської системи України:

- низький рівень капіталізації комерційних банків;
- низький темп зростання статутного капіталу діючих кредитних організацій;
- темпи зростання активів випереджають темпи збільшення власних коштів комерційних банків;
- низький темп зростання залучених кредитними організаціями депозитів населення і організацій;
- велика частка збиткових кредитних організацій;
- незбалансована структура активів комерційних банків;
- низький рівень довіри з боку клієнтів і вкладників.

Треба відзначити, що стрес-тестування, яке є ключовим інструментом ризик-менеджменту і стратегічного планування, не в повній мірі інтегровано в структуру ризик-менеджменту українських фінансових установ. Воно здійснюється в більшості банків лише як ізольована функція управління ризиками

В методології українського стрес-тестування на думку авторів існують наступні недоліки:

- не розроблені деталізовані методики та алгоритми проведення стрес-тестування в українських банках
- не завжди вірно банками здійснювався вибір сценаріїв;
- відсутні стрес-тести на сегментах бізнесу, пов'язаних зі специфічними ризиками і продуктами;
- стрес-тестування в українських банках не є обов'язковою процедурою, постанова НБУ носить лише рекомендаційний характер.

Згідно головними системними ризиками фінансового сектору у 2017 році є [12]:

- кредитний ризик;
- ризик достатності капіталу;
- ризик ліквідності;
- юридичний ризик;
- валютний ризик;
- ризик прибутковості.

Згідно звіту про фінансову стабільність НБУ за червень 2017 року кредитний ризик в українських банках знижується повільно, через велику кількість непрацюючих кредитів та низький рівень їх реструктуризації. Ризик достатності капіталу знизився завдяки націоналізації та докапіталізації Приватбанку та докапіталізації приватних комерційних банків. Ризик ліквідності знижується через зростання до банківського сектору депозитів населення та суб'єктів господарювання. Юридичний ризик за останні півроку збільшився через низку суперечливих судових рішень стосовно банків–банкрутів та відсутність необхідних для розвитку фінансового сектору законів. Валютний ризик залишається помірним, але на нього негативно впливає високий рівень доларизації активів та пасивів банків. Ризик прибутковості суттєво зменшився завдяки зростанню операційних доходів банків. За прогнозами НБУ для комерційних банків 2017 рік буде прибутковим, але існують значні ризики прибутковості для державних банків [11].

У світовій практиці проведення стрес–тестування використовуються два підходи: «знизу догори» (bottom–up) і «зверху вниз» (top–down). У першому випадку банк за сценарними умовами самостійно проводить розрахунок стрес–тестування. У другому випадку регулятор (в Україні ним є НБУ) сам здійснює розрахунки за єдиною прийнятою методологією.

НБУ пропонує українським банкам самостійно проводити стрес–тестування. Для успішної організації здійснення стрес–тестування банківською установою необхідно визначити основні етапи його проведення. Ми пропонуємо використовувати наступну послідовність дій (рис. 1).

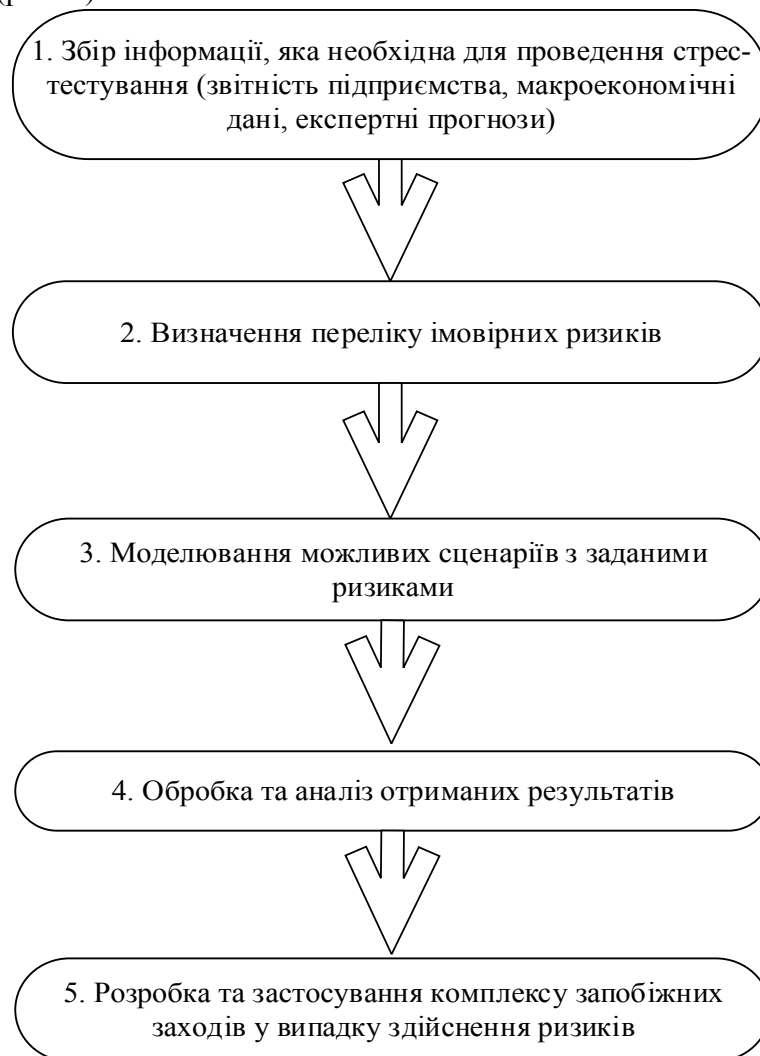

Рис. 1. Основні етапи проведення стрес–тестування.
Джерело: запропоновано авторами.

При здійсненні вибору показників, що підлягають стрес–тестуванню, важливо описати значимі для українських банків фактори ризику та параметри їх зміни, а також пов’язані з ними показники. Варіант систематизації актуальних для українських банків ризиків наведений у таблиці 1.

Таблиця 1

Параметри ризиків для стрес–тестування в українських банках.

Вид ризику	Параметри ризику	Коефіцієнти, що аналізуються
Кредитний	Зниження кредитоспроможності позичальника. Погіршення якості кредитного портфеля. Виникнення простроченого основного боргу і процентних платежів. Прояв факторів ділового ризику. Ненадійність джерел погашення боргу	Коефіцієнт регулятивного капіталу. Коефіцієнт економічного капіталу. Коефіцієнт капіталу за даними бухгалтерського обліку
Ліквідності	Використання короткострокових ресурсів для покриття більш довгострокових активів. Покриття ресурсами низьколіквідних активів	Коефіцієнти ліквідності, передбачені Базелем III. Внутрішні коефіцієнти ліквідності
Юридичний	Зміни у правовій системі. Порушення клієнтами та контрагентами банківської організації умов договорів.	Внутрішні показники.
Валютний	Непередбачувана зміна вартості основних валют. Директивне встановлення державою курсових обмежень. Обмеження доступу до ринків іноземної валюти. Зміна ступеню довіри до валюти.	Методологія Value at Risk Внутрішні показники.
Достатності капіталу	Зміна ринкової вартості банківських активів. Зростання об’єму виданих позик	Коефіцієнти достатності капіталу передбачені Базель II
Прибутковості	Нестабільні джерела формування прибутку. Зростання реальної вартості ресурсів. Частка непрацюючих активів. Використання стабільної або довгострокової частини ресурсів для покриття високоліквідних активів, що приводить до скорочення або появи негативної процентної маржі	Грошові потоки. Чистий прибуток. Коефіцієнт капіталу за даними бухгалтерського обліку

Джерело: запропоновано авторами.

У міжнародній банківській практиці використовуються різні підходи до стрес–тестування. Всі їх можна розділити на дві великі групи. Однофакторні стрес–тести (аналіз чутливості) дозволяють розглянути вплив окремо взятих чинників на активи кредитної організації в короткостроковій перспективі. Такими факторами можуть бути рівень інфляції, ключова ставка, валютний курс та ін. Багатофакторні стрес–тести переважно націлені на оцінку стратегічних перспектив кредитної організації. Вони оцінюють потенційний вплив ряду факторів ризику на діяльність кредитної організації в разі кризової ситуації, за умови ймовірного настання такої події. Обидві групи стрес–тестування мають свої плюси і мінуси (табл. 2).

Переваги та недоліки однофакторних та багатофакторних стрес–тестів.

	Однофакторні стрес–тести	Багатофакторні стрес–тести
Переваги	Можливість відокремлено розглянути вплив одного фактора ризику на капітал банку. Простота розрахунку. Легкість реалізації. Швидке прийняття управлінських рішень. Хеджування ризиків	Визначається комбінація факторів ризику, яка потенційно здатна принести максимальні збитки, що дозволяє більшою мірою запобігти ризику банкрутства банку
Недоліки	При настанні екстраординарної ситуації змінюються всі фактори ризику, в тому і числі і ті, які заздалегідь не були проаналізовані, що може привести до неготовності кредитної організації перешкодити ризику	Надто складні і трудомісткі розрахунки. Невірне трактування впливу лише одного із сукупності факторів може призвести до некоректного аналізу ризиків і, отже, некоректного прийняття управлінських рішень з управління ризиками

Джерело: складено авторами.

У багатофакторному стрес–тесті, на відміну від однофакторної моделі відбувається аналіз відразу декількох факторів ризику. Дана модель поділяється на історичні і гіпотетичні стрес–тести. Сценарії стрес–тестування повинні максимально наближатися до вірогідного перебігу подій. Це дозволяє отримати максимально правдиву картину стресостійкості фінансової організації. При розробці таких сценаріїв в першу чергу потрібно переконатися в їх логічній несуперечності. Класифікація та короткий опис багатофакторних стрес–тестів представлено на рисунку 2.

НБУ радить українським банкам використовувати як багатофакторні стрес–тести (сценарний аналіз) так і однофакторні (аналіз чутливості) в залежності від потреб та цілей стрес–тестування.

Актуальною залишається необхідність розробки уніфікованих методик, що регламентують порядок проведення стрес–тестування в українських банках. Незважаючи на цінність отриманих вченими і практиками результатів, ці методики залишаються недостатньо опрацьованими. Також майже не відбувається адаптація зарубіжних методик, а також їх застосування у вітчизняних банках, що зумовлює потребу в розвитку теоретичних основ і визначенні місця стрес–тестування в системі банківського ризик–менеджменту.

У країнах Західної Європи комплексний підхід до стрес–тестування сприяє формуванню єдиного підходу до управління банківськими ризиками. В даний час недостатньо розроблена проблема структурування комплексних ризиків окремих напрямків діяльності комерційного банку, яка тісно пов'язана зі стримуванням та управлінням ризиками.

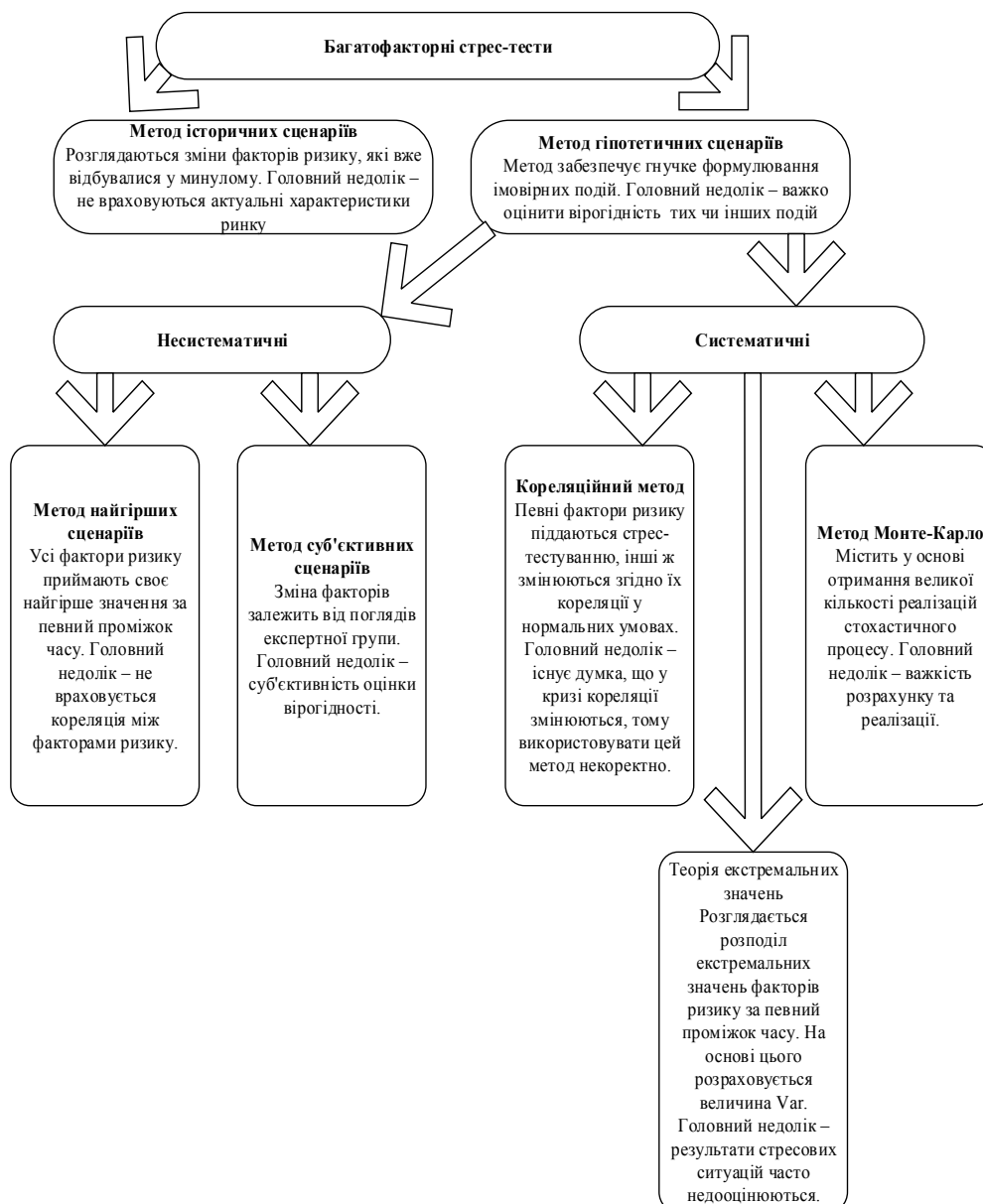

Рис.2. Класифікація багатофакторних стрес-тестів.
Джерело: складено авторами.

Висновки. В статті досліджено наукові публікації та рекомендації провідних міжнародних організацій щодо проведення стрес-тестування, а також досвід організації системи стрес-тестування у провідних країнах світу. Наведено результати стрес-тестування українських комерційних банків та актуальні тенденції у банківській сфері. Авторами виокремлено ключові проблеми банківської системи України та зазначено, що для ефективного використання системи стрес-тестування особливо важливою є роль Національного банку для постійної розробки та впровадження актуальних інструментів стрес-тестування. Авторами вказано на певні недоліки в методології українського стрес-тестування, а також виокремлено найважливіші фактори ризику для проведення стрес-тестування згідно з рекомендаціями Національного банку України. Наведено авторський перелік основних етапів проведення стрес-тестування в українських банках та запропоновано перелік параметрів ризиків та відповідних коефіцієнтів (табл. 1) для використання при проведенні аналізу чутливості та сценарного аналізу.

На думку авторів, ефективна методика стрес-тестування банківської сфери для українських банків має включати:

1) застосування макро– та мікроекономічних сценаріїв, що дозволяє робити обґрунтовані висновки на основі моделювання можливих стресових змін в окремих агрегованих показниках, що характеризують банківську діяльність;

- 2) постійний облік і моніторинг ризиків, що пропонує НБУ як найбільш значимі на рівні окремого банку і банківської системи в цілому;
- 3) використання галузевого аналізу при розрахунку потенційних втрат від кредитного ризику і оцінки ймовірності дефолту позичальників з метою диференціації збитків і визначення необхідності збільшення резервів на можливі втрати;
- 4) застосування принципів історичних сценаріїв та однофакторного стрес-тестування для ідентифікації стресових ситуацій в кредитних організаціях на початкових стадіях та групи методів гіпотетичних сценаріїв для ідентифікації більш загрозливих ризиків;
- 5) отримання кількісних оцінок стресових впливів на банківський сектор і оцінку втрат при реалізації банківських ризиків та прийняття відповідних стратегічних рішень.

Література

1. Self-Assessment Template: A Supplement to Risk Management Lessons from the Global Banking Crisis of 2008 [Electronic resource] / Senior Supervisors Group. – Available at: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_0910b.pdf.
2. Principles for sound stress testing practices and supervision [Electronic resource] : Consultative Document / Basel Committee on Banking Supervision. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs147.pdf>.
3. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>.
4. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
5. CEBS Guidelines on Stress Testing (GL32) [Electronic resource]. – Available at: https://www.eba.europa.eu/documents/10180/16094/ST_Guidelines.pdf.
6. Final Report of the IIF Committee on Market Best Practices: Principles of Conduct and Best Practice Recommendations [Electronic resource] / Institute of International Finance. – Available at: https://www.iif.com/system/files/iif_final_report_of_the_committee_on_market_best_practices.pdf.
7. Джагитян, Э. П. Смена парадигмы банковского регулирования в США: от краткосрочных выгод к долгосрочному управлению рисками [Текст] / Э. П. Джагитян, С. Н. Сильвестров // Деньги и кредит. – 2013. – № 8. – С. 53–61.
8. Бортников, Г. П. Стресс-тестирование в банках: модели ЕС и США [Текст] / Г. П. Бортников // Международные банковские операции. – 2013. – № 3. – С. 27–35.
9. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09>.
10. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
11. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс] // НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>.
12. Результати діагностики банків станом на 20.07.2017 [Електронний ресурс] // НБУ. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43903211&cat_id=43915442.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018

©Посохов І. М., Ходирєва О. О.

References

1. Self-Assessment Template: A Supplement to Risk Management Lessons from the Global Banking Crisis of 2008. Senior Supervisors Group. Available at: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_0910b.pdf
2. Principles for sound stress testing practices and supervision [Electronic resource] : Consultative Document. Basel Committee on Banking Supervision. Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs147.pdf>
3. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision. Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>
4. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Basel Committee on Banking Supervision. Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>
5. CEBS Guidelines on Stress Testing (GL32). Available at: https://www.eba.europa.eu/documents/10180/16094/ST_Guidelines.pdf
6. Final Report of the IIF Committee on Market Best Practices: Principles of Conduct and Best Practice Recommendations. Institute of International Finance. Available at: https://www.iif.com/system/files/iif_final_report_of_the_committee_on_market_best_practices.pdf
7. Dzhagitian, E. P., & Silvestrov, S. N. (2013). Smena paradigmy bankovskogo regulirovaniia v SShA: ot kratkosrochnykh vygod k dolgosrochnomu upravleniiu riskami. *Dengi i kredit*, 8, 53–61.
8. Bortnikov, G. P. (2013). Stress-testirovanie v bankakh: modeli ES i SShA. *Mezhdunarodnye bankovskie operatsii*, 3, 27–35.
9. *Metodychni rekomendatsii shchodo poriadku provedennia stres-testuvannia v bankakh Ukrainy*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09>
10. Osnovni pokaznyki diialnosti bankiv Ukrainy. *NBU*. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>
11. Zvit pro finansovu stabilnist. *NBU*. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>
12. Rezultaty diahnostryky bankiv stanom na 20.07.2017. *NBU*. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43903211&cat_id=43915442

Received 19.03.2018

©Posohov I. M., Khodyrieva O. O.

РОЗДІЛ 2

**Актуальні питання розвитку
фінансів, обліку і аудиту**

Akimova L.

*Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Finance and Economics of Nature
Management Department, National University of Water and
Environmental Engineering, Rivne, Ukraine;
e-mail: l.m.akimova@nuwm.edu.ua*

Osadcha O.

*Doktor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Accounting and Audit Department,
National University of Water and Environmental
Engineering, Rivne, Ukraine; e-mail: o.o.osadcha@nuwm.edu.ua*

Akimov O.

*Candidate of Science in Public Administration,
Honored Economist of Ukraine,
Professor of the Department of Public Administration,
Interregional Academy of Personnel Management
Kiev, Ukraine; e-mail: 1970aaa@ukr.net*

IMPROVING ACCOUNTING MANAGEMENT VIA BENCHMARKING TECHNOLOGY

Abstract. The scope of benchmarking is defined in the article. The aim of the article is to research theoretic aspects of benchmarking and to justify the efficiency of using benchmarking instruments with the aim of improving accounting. The perspectives of application benchmarking in system of forming an accounting information of business entities and nonprofit organizations are grounded. The factors, which provide the efficiency of benchmarking accounting system for the business entity, is defined. The organizational model of benchmarking in accounting, which will allow to minimize the cost of implementation of benchmarking, while focusing on its enforcement, are presented. It was grounded, that applying benchmarking is the possibility to form your own team of experts in accounting and taxation, to experience the implementation of organization changes consequently creating conditions for further advancement of accounting.

Keywords: benchmarking, accounting process, organization of accounting.

JEL classification: M21, M41

Formulas: 0; fig.: 2, tabl.: 0, bibl.: 11

Акімова Л. М.

*к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та економіки
природокористування, Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне, Україна;
e-mail: l.m.akimova@nuwm.edu.ua*

Осадча О. О.

*д.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Національний університет водного
господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна; e-mail: o.o.osadcha@nuwm.edu.ua*

Акімов О. О.

*к.н.держ.упр., доцент, Заслужений економіст України,
професор кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
м.Київ, Україна; e-mail: 1970aaa@ukr.net*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ БЕНЧМАРКІНГУ

Анотація. У статті розглянуто зміст поняття "бенчмаркінг" та обґрунтовано перспективи його застосування у системі формування облікової інформації підприємницькими структурами та неприбутковими організаціями. Розроблено організаційну модель проведення бенчмаркінгу, яка дасть можливість мінімізувати витрати на впровадження бенчмаркінгу, при цьому зробивши акцент на зростання його ефективності.

Ключові слова: бенчмаркінг, облікові процеси, організація обліку.

Формул: 0; Рис.: 2, табл.: 0, бібл.: 11

Акимова Л. Н.

*к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов и экономики
природопользования, Национальный университет водного
хозяйства и природопользования, г. Ровно, Украина;
e-mail: l.m.akimova@niwmt.edu.ua*

Осадчая О. А.

*д.э.н., доцент, доцент кафедры учета и аудита, Национальный университет водного
хозяйства и природопользования,
г. Ровно, Украина; e-mail: o.o.osadcha@niwmt.edu.ua*

Акимов А. А.

*к.н.гос.упр., доцент, Заслуженный экономист Украины,
профессор кафедры публичного администрирования,
Межрегиональная академия управления персоналом,
г.Киев, Украина; e-mail: 1970aaa@ukr.net*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИИ БЕНЧМАРКИНГА

Аннотация. В статье рассмотрено содержание понятия "бенчмаркинг" и обоснованно перспективы его применения в системе формирования учетной информации предпринимательскими структурами и некоммерческими организациями. Разработана организационная модель проведения бенчмаркинга, которая позволит минимизировать затраты на внедрение бенчмаркинга, при этом сделав акцент на рост его эффективности.

Ключевые слова: бенчмаркинг, учетные процессы, организация учета.

Формул: 0; Рис.: 2, табл.: 0, библи.: 11

Introduction. Under the modern competitive environment we can see the increase of business entities to be oriented towards the consumer. The consumers, in their turn, demand higher level of service in terms of costs, quality, reliability, timeliness of delivery and choice of new products. With the aim of meeting the needs of consumers, business entities begin to implement the philosophy of improvements into their activity. It is a continuous process during which a constant search for the cost-saving methods, waste reduction, increase of quality as well as business indicators improvement are taking place. They all contribute to the increase of customer value or the customer satisfaction level [1, p.13].

Benchmarking is one of the mechanisms widely used in the international practice to achieve continuous improvements.

Recent research and publications analysis. Benchmarking was researched in the scientific works of many foreign scientists, such as R. Camp, D. Garvin, C. Drury, T. Pilcher, R. Reider, S. Gunnar, K. Stefan, H. Belokorovina, N. Voevodina, A. Kulagina, O. Loginova, L. Kuznetsova etc. The amount of works written by the national scientists is increasing rapidly. They are devoted to the investigation of theoretic aspects of benchmarking and the possibilities of its implementation into practical activity of business entities. Among them the works of C. Blishchuk, A. Krupnyk, E. Matvijishyna, R. Feshur, N. Kyrych, O. Jylinska.

Various approaches to benchmarking as an efficient instrument of increasing business entity competitiveness being available, the aspects of its use in accounting are still left unresolved.

The purpose of the article is to research theoretic aspects of benchmarking and to justify the efficiency of using benchmarking instruments with the aim of improving accounting.

Research results. The history of benchmarking dates back to several thousand years ago. However, as a modern instrument of management it has become popular since 1980s. According to Confucius, there are three ways leading to knowledge: thinking – the most honorable; following – the simplest; experiencing – the saddest one [1]. If you join thinking and following which are the basics of benchmarking you can avoid a sad way of reaching the goal.

The concept of benchmarking doesn't have a single definition. The majority of the scientists relate it with the spread of the best practice. The leading specialists of Global Benchmarking Network define benchmarking as continuous strategic process of observing other business entities best practices; instrument that is used to identify, explain, adapt and implement method of improving the organization activity indicators [2, p.9].

A. Atkinson and R. Kaplan characterize benchmarking as the method of gathering information which is used by the entities with the aim to identify the best practices among the activities of other entities [3, p.568].

N. Voevodina, A. Kulagina and O. Loginova state that benchmarking is the art of finding and identifying something that others do better than anyone else, with further study, improvement and implementation of someone's methods of work [4, p.5].

S. Gunnar and K. Stefan while defining benchmarking use the category «criteria». Hence, criteria (benchmark) are the outcome data, the starting point for evaluating the best results, and benchmarking is the methodological comparison of individual processes along with products and processes of better enterprise-partners on the basis of the given criteria. They are chosen within your own organizational structure or the structure of another enterprise on the similarity principle. Benchmarking is provided with the aim of significant improvement of your own processes and products on the example of such partner [5, p.11].

Thus, firstly, **benchmarking** (from the view of practical use in accounting) is the comparison between the indicators of business entities activity and the indicators of other entities (competitors, leaders etc.); secondly, it is the search, study and analysis of the best business practice and, thirdly, it is an adaptation of successful experience in the activity of your own business entity.

The main idea of benchmarking is to use the decisions that have already existed in order to solve your own problems. The starting point in the search for the needed decisions is looking for similarities between the business entity you are studying and the successful business entity. It should be noted that benchmarking can give positive effect provided better alternatives to your own problem-solving approach (tasks of business activity) have been found.

The increase of competitiveness as the main purpose of benchmarking provides some advantage in the system of accountancy data collection as well as the activity in general. The experience of enterprises gained while benchmarking of accounting can be used in other benchmarking projects. In fact, benchmarking is an innovative technology of the best business practice popularizing.

Originally benchmarking was widely used in the business sector. However, at the present stage of social and economic development it became very popular in the activities of public enterprises, management of spatial development in the countries and regions as methodology of their permanent condition evaluation. It is conducted with the aim of defining the perspectives of countries development, designing strategic plans and it also serves as an instrument of their realization monitoring. Considering the variety of benchmarking application areas, it would be appropriate to adapt its instruments to be used in the field of accounting in profit and non-profit organizations with the aim of improving organization of accounting.

Benchmarking in accounting area is the assessment of accounting service compared to the best practice within the researched entity as well as outside it. The purpose of implementing of benchmarking technology should not only be comparing and identifying drawbacks in accounting system but also finding methods to stimulate effectiveness in accounting personnel, to increase the quality of accounting and analytical information, to obtain efficient cooperation between accounting staff and company management in order to make well-grounded managerial decisions based on the accounting data.

Applying benchmarking technology in accounting includes:

1. comparing accounting system in the entity researched to the best entities regardless of the country, type or area of business;

2. comparing accounting processes to the best similar processes implemented in organizations working in a similar or other area;
3. comparing software that is used for automated accounting record-keeping in order to choose the most modern and efficient;
4. if possible, comparing and analyzing management accounting of a business entity as well as the best companies in the area;
5. implementing the best methodology and technology of accounting;
6. identifying development tendencies of approaches to accounting system and their succession;
7. answering inquiries for users of financial and managerial reports.

The following factors provide the efficiency of benchmarking accounting system for the business entity: a number of benchmarks to improve accounting system, selection mechanism of top-priority directions for improvement, defined on prioritizing potential with respect of quality, productivity, a set of indexes to identify master systems of financial performance accounting (Fig.1).

<i>Factors of efficient accounting system</i>		
↓	↓	↓
<i>Benchmarks to improve accounting system</i>	<i>Potential for improvement</i>	<i>Indexes to identify master system</i>
↓	↓	↓
Applying cost accounting system, which is focused on identifying alarming signs	Growth potential for quality of accounting process, accounting and analytic information	Indexes, showing error percentage identified by the internal control system
Analysis for the need of every accounting business process or function	Growth potential for productivity	Indexes, showing error percentage identified by the internal control system
Concentrating on analytical work instead of profit and loss account	Tendency for value decrease of the information obtained, accounting business-process performance, generating financial reports	Indexes, that show missing the deadline of generating information, organising and presenting the documents, reporting
Leveling up quality characteristics of accounting and analytical information		
Optimizing accounts to avoid accounts receivable	Potential for time cycle reduction	Indexes, showing efficiency of accounting system
Managing accounts receivable	Overall index	Indexes, showing improvement of accounting system
Automation of accounting work and internal control		Indexes, showing employees' knowledge as well as personnel training and education
Integration of operating and financial information		
Reports directed on satisfying management needs		
Excluding duplicates, single record of data		
Accessibility of software for continuous upgrading and implementing of advanced practice		

Figure 1. Factors of efficient financial performance accounting

Practical activity of business entity can be divided into two main approaches to benchmarking in accounting:

1. Continuous benchmarking. Depending on the size of work, either employees responsible only for this job should be appointed, or this function is taken by other experts involved in other tasks. The advantage is that provided the work is organized correctly and the necessary information being available, we will be able to predict a majority of possibilities and risks for business and make correct managerial decisions. The disadvantage is the expenditure of the business entity for continuous observation of changes in the environment.

2. Benchmarking is used when it is necessary, i.e. under the change of business conditions or conditions of a specific area (in our research it can be new highly effective accounting information system, development of innovation approach to the management of accounting process, implementing of new forms of accounting statements, etc.). The information is reported to the managers responsible for the benchmarking organization. While analysing the information obtained after benchmarking a plan for implementation of the practice into accounting process of the business entity is developed. After productive implementation of the practice benchmarking work finishes until a new change of business conditions.

The second variant is applied more often than the first one. It can be explained logically: continuous benchmarking requires a lot of resources therefore not every business entity can afford it. However, the second approach has its drawbacks as well. When business conditions change, the management of the company should be able to make quick decisions under vague situation. In this case, business may suffer from the lack of time and money, thus there is a chance of making wrong decisions.

Considering serious drawbacks in the above mentioned approaches to benchmarking in accounting, alternative plan is becoming more and more popular. Its idea is to apply benchmarking systematically but with minimal expenses.

Benchmarking of accounting processes can be conducted using different methods, which vary only in the quantity of stages, however, their content is practically the same.

With the aim of its practical application we developed a concept based on the approaches of Robert Camp, Siebert Gunnar and Kempf Stefan along with American Productivity and Quality Center (APQC), the European Foundation for Quality Management (EFQM), which will enable to minimize the expenditures on benchmarking conduct (Fig.2).

<i>Stages</i>	<i>Steps</i>
<i>I. Planning</i>	Identifying the area of study and characteristics for comparison
	Identifying the entity of benchmarking
	Identifying the resources for benchmarking conduct
	Identifying the methods of information selection
	Recording the plan of study
	Budgeting
	Issue of regulatory documents
<i>II. Data collection</i>	Internal information collection
	Collecting information about benchmark business entities
<i>III. Information analysis</i>	Testing information for eligibility, relevance, reliability
	Identifying discrepancies
	Search for the methods, instruments and decisions that would effect the improvement of business entity accounting
	Developing of a plan to implement the experienced practice into your own accounting processes
<i>IV. Adaptation</i>	Implementation of changes
	Evaluating the efficiency of benchmarking results implementation into accounting
	Correcting and improving of accepted approaches, minimizing of factors that limit benchmark project conduct

Figure 2. Organizational model of benchmarking conduct in accounting

Professionally developed benchmarking plan stipulates detailed work and justification, providing high-quality graphic material is a must, it makes the process more understandable.

Two important initial conditions of efficient implementation of benchmarking in accounting should be emphasized: CEO approval and a strong belief in the necessity of changes. Top-management of the business entity is responsible for creating corporate culture, which should encourage the process of innovations and improvement implementation in accounting system along with immediate eliminating of opposition to changes within the organization. Following Deming's programme of quality management which is advised to apply in order to improve accounting management, every accounting employee should be involved in the process of benchmarking implementation. Thus, it is highly important for the employees to understand the concept of benchmarking as well as processes for improving accounting management since they all will implement the changes in their workplaces.

Applying benchmarking is the possibility to form your own team of experts in accounting and taxation, to experience the implementation of organization changes consequently creating conditions for further advancement of accounting, to change "leader oriented" strategy into "one step ahead" strategy.

Conclusions. Benchmarking which goes beyond the industry paradigm and allows competitors to communicate with each other, can become the instrument of suppressing the lag in the system of accounting as well as the basis of setting the accounting control over financial results. The efficient application of benchmarking methodology as an instrument of improving the accounting process is possible if its conduct is carefully prepared by all the parties concerned: authorities, science and business, system of education along with society. Whilst the state should build the supporting infrastructure that includes such basic elements as:

- the development of methodology and procedures of benchmarking conduct of accounting process;
- holding of National Award in the field of quality in the special nominations and encouraging business entities self-esteem;
- performing the clubs of business excellence that implement the projects of spreading the best practice of accounting process (as the direction of activity of professional non-profit organizations in accounting and audit) with the help of Internet resources;
- forming the depository of financial records along with the best practice in accounting;
- giving workshop sessions, advanced training for accounting officers;
- pro-active attitude of profit and non-profit organizations towards new developments implementation, support of innovative direction of accounting development.

Література

1. Переломов, Л. С. Конфуций. Лунь Уй [Текст] / Л. С. Переломов. – Москва : Восточная литература, 2001. – 168 с.
2. Searles, B. Benchmarking 2030 – The Future of Benchmarking [Text] / B. Searles, R. S. Mann, H. Kohl. – Global Benchmarking Network, 2013. – 69 p.
3. Управленческий учет [Текст] / Э. А. Аткинсон, Р. Д. Банкер, Р. С. Каплан, М. С. Янг. ; пер. с англ. – 3-е издание. – Москва : Вильямс, 2005. – 874 с.
4. Бенчмаркинг – инструмент развития конкурентных преимуществ [Текст] / Н. А. Воеводина, А. В. Кулагина, Е. Ю. Логинова, В. Б. Толберг. – Москва : Научная Книга, 2009. – 117 с.
5. Гуннар, З. Бенчмаркинг [Текст] : пер. с нем. / З. Гуннар, К. Штефан ; под ред. Г. П. Манжосова. – Москва : КИА центр, 2006. – 128 с.
6. Сеницына, О. Н. Бенчмаркинг: вопросы терминологии [Текст] / О. Н. Сеницына // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – 2012. – № 4 (11) – С. 147–149.
7. Гераскина, И. Н. Механизм реализации бенчмаркинга в системе стратегического менеджмента предприятия для устойчивого развития [Текст] / И. Н. Гераскина // Финансовая аналитика: проблемы и решения. – 2015. – № 24 (258). – С. 2–15.
8. Ikpe, E. Benchmarking Projects: How to Apply It on Non-Industrial Projects [Text] / E. Ikpe, J. Kumar, G. Jergeas // Business and Management Horizons. – 2015. – Vol. 3, №1. – P. 24–35.
9. Кузнецова, Л. Н. Факторы успешности бенчмаркинга бухгалтерского учета в организациях [Текст] / Л. Н. Кузнецова // Учет и статистика. – 2013. – № 2 – С. 12–24.
10. Kowalak, R. The strategic benchmarking as the element of strategic managerial accounting [Text] / R. Kowalak // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнародний збірник наукових праць. – 2007. – Вип. 2 (8). – С. 83–90.

11. Друри, К. Управленческий и производственный учет : учебный комплекс для студентов вузов [Текст] / К. Друри ; пер. с англ. [В. Н. Егорова]. – 6-е изд. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 1423 с.

12. Welch, S. The Development of a Benchmarking and Performance Improvement Resource [Text] / S. Welch, R. Mann // Benchmarking: An International Journal. – 2001. – Vol. 8, Issue 5. – P. 431–452.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2017

© Акімова Л.М., Осадча О.О.,
Акімов О.О.

References

1. Perelomov, L.S. (2001). Konfutsiy. Lun Uy. Moscow: Vostochnaya literatura.
2. Searles, B., Bruce, Robin, S., Mann, Holger Kohl. (2013). Benchmarking 2030. The Future of Benchmarking. Germany: Fraunhofer IPK, Global Benchmarking Network, 69.
3. Atkinson, A.A., Banker, R.D., Kaplan, R.S., Yang, M.S. (2005). Upravlencheskiy uchët, 3-e izdanie [Management Accounting, Third Edition]. Moscow: Izdatelskiy dom «Vilyams».
4. Voevodina, N.A., Kulagina, A.V., Loginova, E.Yu., Tolberg, V.B. (2009). Benchmarking – instrument razvitiya konkurentnyih preimuschestv [Benchmarking is a tool for developing competitive advantages]. Moscow: Nauchnaya Kniga.
5. Gunnar, Z., Shtefan, K. (2006). Benchmarking. Moscow: KIA tsentr.
6. Sinitsyina, O.N. (2012). Benchmarking: voprosy terminologii [Benchmarking: Terminology]. Vektor nauki TGU. Seriya: Ekonomika i upravlenie. Vol. 4 (11), pp. 147-149.
7. Geraskina, I.N. (2015). Mehanizm realizatsii benchmarkinga v sisteme strategicheskogo menedzhmenta predpriyatiya dlya ustoichivogo razvitiya [Mechanism of benchmarking implementation in the system of strategic management of the enterprise for sustainable development]. Finansovaya analitika: problemy i resheniya. Vol. 24 (258), pp. 2-15.
8. Ikpe, E., Kumar, J., Jergeas, G. (2015). Benchmarking Projects: How to Apply It on Non-Industrial Projects. Business and Management Horizons. Vol. 3, №1, pp. 24-35.
9. Kuznetsova, L.N. (2013). Faktoryi uspehnosti benchmarkinga buhgalterskogo ucheta v organizatsiyah [Success Factors in Accounting Benchmarking in Organizations]. Uchet i statistika. Vol. 2, pp. 12-24.
10. Kowalak, R. (2007). The strategic benchmarking as the element of strategic managerial accounting. Problemi teorii ta metodologii buhgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu. Mizhnarodniy zbirnik naukovih prats, Vol. 2 (8), pp. 83-90.
11. Druri, K. (2012). Upravlencheskiy i proizvodstvenniy uchët: uchebnyy kompleks dlya studentov vuzov [Management and production accounting: a training complex for university students]. Moscow: YUNITI-DANA.
12. Mann R., Welch S. The Development of a Benchmarking and Performance Improvement Resource. Benchmarking: International Journal. Vol.8, Issue 5, pp. 431-452.

Received 12.08.2017

© Akimova L., Osadcha O., Akimov O.

Беляєва Л. А.

к.е.н., доцент,

ДВНЗ «Університет банківської справи»,

м. Харків, Україна; e-mail: belyaeva.l.a@gmail.com

Пеняк Ю. С.

к.е.н., доцент,

ДВНЗ «Університет банківської справи»,

м. Харків, Україна; e-mail: yuliya-sergeevna@ukr.net

Ментей О. С.

к.е.н., доцент,

ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, м. Харків, Україна;

e-mail: oleg-mentey@mail.ru

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ

Анотація. Розглянуто проблеми на шляху діяльності виробничого підприємства під час управління запасами та їх аналіз. Вивчено особливості ефективного використання запасів у сучасних умовах. На підставі наукових досліджень учених та практиків виділено показники, які необхідно обчислювати та аналізувати для покращення фінансового стану підприємства. Здійснено аналіз з метою управління запасами за даними конкретного виробничого підприємства

Ключові слова: запаси, аналіз, забезпечення, ефективність, управління, нормування, використання.

Формул: 4, рис.: 3, табл.: 3, бібл.: 10

Belyayeva L. A.

dotsent, k.e.n., dotsent

University of banking, Khar'kov, Ukraine;

e-mail: belyaeva.l.a@gmail.com

Penyak Y. S.

dotsent, k.e.n., dotsent,

University of banking, Khar'kov, Ukraine;

e-mail: yuliya-sergeevna@ukr.net

Mentey O. S.

k.e.n., dotsentdotsent,

KNAU named after V.V. Dokuchayeva, Khar'kov, Ukraine;

e-mail: oleg-mentey@mail.ru

ANALYTICAL SUPPORT OF THE INVENTORY MANAGEMENT SYSTEM

Abstract. Inventory management is a complex process whose tasks are subordinated to ensuring uninterrupted production while minimizing maintenance costs. It is obvious that increasing the efficiency of the use of material resources is very relevant; therefore, there is a need to improve the methodology of inventory analysis and their correct organization in order to improve their management in business process.

There were considered production enterprise problems in the management process of stocks and their analysis. The features of efficient use of stocks in modern conditions are studied. Based on scientists and practitioners scientific researches, it were set indicators that need to be calculated to improve the financial condition of the enterprise. It were considered modern methods of inventory management and the algorithm of stock structure management is proposed. There were carried out the analysis of the optimal volumes of supplies of the stocks of the definite production enterprise.

Keywords: stocks, analysis, provision, efficiency, management, valuation, use.

GEL classification: G31, M41

Formulas: 4; fig.: 3, tabl.: 3, bibl.: 10

Беляева Л. А.

*доцент, к.э.н., ГВУЗ «Университет банковского дела»,
г. Харьков, Украина;
e-mail: belyaeva.l.a@gmail.com*

Пеняк Ю. С.

*доцент, к.э.н., ГВУЗ «Университет банковского дела»,
г. Харьков, Украина;
e-mail: yuliya-sergeevna@ukr.net*

Ментей О. С.

*доцент, к.э.н., ХНАУ им. В.В. Докучаева,
г. Харьков, Украина;
e-mail: oleg-mentey@mail.ru*

АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАПАСОВ

Аннотация. Рассмотрены проблемы на пути деятельности производственного предприятия при управлении запасами и их анализ. Изучены особенности эффективного использования запасов в современных условиях. На основании научных исследований ученых и практиков выделены показатели, которые необходимо рассчитывать и анализировать для улучшения финансового состояния предприятия. Осуществлен анализ с целью управления запасами конкретного производственного предприятия.

Ключевые слова: запасы, анализ, обеспечение, эффективность, управление, нормирование, использование.

Формул: 4, рис.: 3, табл.: 3, библи.: 10

Вступ. В Україні особливо гостро в умовах економічної кризи, наявності застарілих технологій, які є матеріало- і енергомісткими, важливу роль відіграє управління запасами на виробничих підприємствах, яке не може бути ефективним без правильного і якісного аналізу.

На сьогодні досить актуальним є питання про економію й раціональне використання матеріальних ресурсів тому, як запаси у структурі собівартості продукції становлять більше ніж 80% і навіть незначне їх скорочення при виробництві кожної одиниці продукції в цілому по підприємству дає значний ефект. В сучасних умовах, актуальність підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів є очевидним і виникає потреба удосконалення методики аналізу запасів та правильної їх організації для покращення управління ними під час ведення бізнесу.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Метою дослідження є визначення, уточнення та обґрунтування методичних положень, розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення аналітичного забезпечення системи управління запасами з метою їх ефективного використання на підприємствах виробничої сфери.

Вагомий вклад у розвиток і розв'язання даної проблеми внесли такі відомі українські вчені, як П.Т.Саблук, В.Г.Андрійчук, М.Я.Дем'яненко, В.В.Ковалев, П.А.Стецюк, І.А. Бланк, В.В.Ковальов та інші. Управління запасами – складний процес, завдання якого підпорядковані забезпеченню безперебійного виробництва при мінімізації витрат на обслуговування запасів. Важливою складовою в управлінні запасами є їх аналіз за різними напрямками, який поряд з обліком і контролем сприяє прийняттю найбільш ефективних управлінських рішень.

Поряд з традиційними методами аналізу, які себе виправдали протягом тривалого часу, практиками і науковцями удосконалюються та розробляються більш сучасні методи, використання яких обумовлюється наявністю комп'ютерних програм, автоматизації обробки облікової інформації (табл. 1).

Сучасні методи управління запасами

Методи	Сутність методів
1	2
Нормування	Коефіцієнтний метод нормування передбачає розрахунок нового нормативу шляхом внесення змін в старий норматив з урахуванням умов постачання, виробництва та реалізації, тобто цей підхід можливо використовувати на підприємствах, які вже мають розрахунки нормативів оборотних активів, які необхідно тільки скорегувати. Аналітичний метод нормування може застосовуватись для нормування запасів на тих підприємствах, які в плановому періоді не передбачають змін в умовах господарської діяльності підприємства. В цих умовах розрахунок нормативу запасів здійснюють укрупнено з врахуванням розмірів нормованих запасів у попередньому періоді і темпів зростання виробництва. Метод прямого розрахунку – це метод, за яким загальна сума нормативу запасів визначається шляхом додавання величини авансування оборотних коштів в кожен зі структурних елементів запасів. Відповідно до методу прямого розрахунку норматив для оборотних активів розраховується, виходячи з тривалості операційного циклу. Такий метод нормування використовується, коли можливо розрахувати тривалість операційного циклу, так, метод прямого розрахунку непридатний при виході на нові ринки збуту. Розрахунок нормативу на підставі статистичних даних виконується з використанням показника середнього періоду оборотності попередніх періодів (місяць, квартал, рік). Застосування такого підходу до нормування можливе за наявності статистичних даних за потрібні періоди [1, с. 189].
ABC-аналіз	Суть ABC-аналізу полягає в поділі всіх ТМЦ на три категорії, враховуючи їх обсяг, вартість, частоту витрачання, а також негативні наслідки їх нестачі. Найдорожчі види запасів з довгим циклом замовлення, нестача яких призводить до суттєвих негативних наслідків, включаються у категорію «А» і вимагають щотижневого контролю. Менш значущі у формуванні результатів фінансово діяльності суб'єкта господарювання і забезпеченні безперебійного виробництва ТМЦ включається до категорії «В». Всі інші ТМЦ низької вартості, які не суттєво впливають на фінансові результати господарської діяльності, відносять до категорії «С». Контроль за такими запасами здійснюється раз на квартал. Ідея ABC-аналізу полягає в зосередженні уваги на дорогих і нечисленних товарах, не розпорошуючи ресурси на тривіальну більшість [2, с. 57; 3, с. 108].
XYZ-аналіз	Дозволяє класифікувати ресурси підприємства залежно від характеру споживання запасів і точності прогнозу у їх потребі. Запаси, що характеризуються стабільним обсягом споживання та високою точністю прогнозування, значення коефіцієнту варіації яких не більше 10 %, відносяться до категорії X. Запаси, що характеризуються середнім рівнем їх прогнозування та відомими тенденціями визначення їх потреби, значення коефіцієнту варіації яких від 10 % до 25 %, складають категорію Y. До категорії Z включаються запаси, споживання яких відбувається несистематично, відсутні будь-які тенденції, внаслідок чого дуже важко прогнозувати такі запаси, а значення коефіцієнту варіації перевищує 25 %. [2, с. 56–64].
FMR-аналіз (Fastest Medium Rare – швидко, середньо, повільно)	Аналіз товарного асортименту за критерієм затребуваності або частотою звернень для збільшення швидкості відвантаження товарно-матеріальних цінностей. Найчастіше FMR-аналіз використовують для визначення віддаленості від зон комплектації. Поділяють товар на три категорії: F – найчастіше запитувані товари; M – середньо запитувані товари; R – рідко запитувані товари. Групи найчастіше визначають із використанням Закону Парето, однак, процентне співвідношення можна змінювати, підбираючи самостійно [4, с.121–127].

Продовження таблиці 1	
<i>VEN-аналіз (Vital Essential Non-essential)</i>	Класифікація запасів за критерієм «необхідності» у процесі виробництва, тобто проведення аналізу за якісними, а не за кількісними характеристиками. <i>VEN-аналіз</i> дозволяє виділити критичні позиції запасів (категорія <i>V</i>), помірно критичні позиції запасів (категорія <i>E</i>) та не критичні позиції запасів (категорія <i>N</i>).
<i>Economic Order Quantity, EOQ</i> (модель Уілсона, класична модель управління запасами)	Модель економічного розміру замовлення, яка може використовуватись для оптимізації і готової продукції і виробничих запасів, набула найбільшого поширення [5, с. 116–128]. Розрахунковий механізм цієї моделі базується на мінімізації витрат по розміщенню замовлення і витрат на зберігання товарів. Із зростанням середнього розміру партії замовлення запасів знижуються витрати по розміщенню замовлення, але зростають витрати по їх зберігання, так, модель економічно обґрунтованого розміру замовлення дозволяє максимально оптимізувати пропорції між цими витратами, щоб їх сукупна сума була мінімальною.

Джерело: узагальнено авторами на підставі [1-5].

Проте існує низка теоретичних і практичних проблем, які все ще залишаються не вирішеними на рівні окремих суб'єктів господарювання. До них треба віднести формування алгоритму планування потреби у фінансових ресурсах залежно від особливостей фінансово-господарської діяльності.

Результати дослідження. В умовах нестабільної економічної та політичної ситуації в Україні всі бізнес структури зацікавлені у стабільному і ритмічному функціонуванні. Але на жаль значна кількість підприємств вимушена працювати в межах отриманих замовлень і з невизначеною перспективою роботи в подальшому. Агропромисловий комплекс України можна віднести до тих рідких галузей, результати виробництва яких користуються попитом як в Україні так і за її межами, і експорт аграрної продукції та продовольства є сьогодні одним з основних шляхів надходження валюти в Україну. Тому, проведення аналізу є доцільним здійснити на стабільно працюючому виробничому підприємстві: Державне підприємство «Дослідне господарство «Кутузівка» Інституту сільського господарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України» Харківського району Харківської області (далі ДП «ДГ «Кутузівка»).

Важливим чинником розвитку та інтенсифікації виробництва є стабільна забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами та їх раціональне використання, тому в першу чергу належить вивчити зміни в складі і структурі активів підприємства і дати їм оцінку (табл. 2).

Таблиця 2

Склад і структура активів ДП «ДГ «Кутузівка»

Засоби підприємства	2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %
Необоротні активи	25281,0	43,4	24355,0	41,1	27668,0	44,8
Оборотні активи, у тому числі	32922,0	56,6	34907,0	58,9	34064,0	55,2
сфера виробництва – у тому числі:	16179,0	27,8	16314,0	27,5	15274,0	24,7
виробничі запаси	3766,0	6,5	5003,0	8,4	5222,0	8,5
поточні біологічні активи	5128,0	8,8	6372,0	10,8	5404,0	8,8
незавершене виробництво	7285,0	12,5	4939,0	8,3	4648,0	7,5
витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-
сфера обігу – у тому числі:	16743,0	28,8	18593,0	31,4	18790,0	30,4
готова продукція, товари	11277,0	19,4	14909,0	25,2	11070,0	17,9
гроші та їх еквіваленти	1589,0	2,7	1012,0	1,7	1263,0	2,0
дебіторська заборгованість	1984,0	3,4	2672,0	4,5	5442,0	8,8
інші оборотні активи	1893,0	3,3	-	-	1015,0	1,6
Усього активів	58203,0	100,0	59262,0	100,0	61732,0	100,0

*Джерело: власні розрахунки

За даними таблиці видно, що вартість активів підприємства зросла з 58203,0 тис.грн. у 2014 р. до 61732,0 тис.грн. у 2016 р., проте, структура активів ДП «ДГ «Кутузівка» залишається майже не змінною, з перевагою на користь оборотних активів 55,2%, відповідно 44,8% припадає на необоротні активи.

Протягом аналізованого періоду структура засобів сфери виробництва і сферу обігу також не зазнала знаних змін, і склала на кінець 2016 р. – 24,7% у сфері виробництва, і 30,4% у сфері обігу, що є негативним моментом для ДП «ДГ «Кутузівка», оскільки засоби використовуються ефективніше тоді, коли більша їхня частина зайнята у сфері виробництва. Перебування оборотних активів у сфері обігу - лише необхідна умова безперервності процесу відтворення; проте ця частина коштів підприємства не бере безпосередньої участі у створенні вартості продукції, що виготовляється. Тому, ДП «ДГ «Кутузівка» необхідно розробити систему заходів щодо удосконалення структури оборотних засобів.

Частка запасів в оборотних активах підприємства досить значна, і коливається в межах від 77,4-89,6%, тобто протягом досліджуваного періоду структура їх зазнала несуттєвих змін. Оптимізація структури запасів - це кінцева мета раціонального управління запасами (рис.1). Змінюючи їх структуру, можливо поліпшити забезпеченість виробництва без збільшення обсягів запасів.

Рис.1. Модель управління структурою запасів

Ефективність використання виробничих запасів можна оцінити також за допомогою суми коштів додатково вивільнених з обороту або додатково залучених в оборот для забезпечення виробничої діяльності підприємства, яка визначається за формулою:

$$\Delta CO = (b_1 - b_0) * m_1, \quad (1)$$

де b_1, b_0 - оборотність запасів у звітному та базисному періодах;

m_i – одноденний фактичний оборот у звітному періоді.

Визначення залежності суми виробничих запасів від швидкості їх обороту у ДП «ДГ «Кутузівка» показало, що позитивною тенденцією в 2016 р. є збільшення коефіцієнта оборотності виробничих запасів з 12,5 до 14,7, що призвело до зменшення період одного обороту виробничих запасів до 25 днів. Все це вказує про достатньо ефективне управління виробничими запасами на підприємстві у 2016 році, наслідками якого стало вивільнення коштів з обороту в сумі 273,5 тис.грн. та 462,9 тис.грн.

Ретроспективний аналіз виробничих запасів може проводитись з використанням жорстко детермінованих факторних моделей [6, с.450].

$$\frac{\sum b_i * m_i}{\sum b_0 * m_0} = \frac{\sum b_i * m_i}{\sum b_0 * m_i} * \frac{\sum b_0 * m_i}{\sum \bar{b}_0 * m_i} * \frac{\sum \bar{b}_0 * m_i}{\sum b_0 * m_0}, \quad (2)$$

де b - час обігу в днях i -тої групи виробничих запасів;

m - одноденний оборот i -тої групи виробничих запасів.

Згідно даній моделі величина зміни виробничих запасів за період ($\Delta_0 Z$) може бути представлена як функція трьох параметрів: оборотність окремих видів запасів ($\Delta_b Z$), структура товарообігу ($\Delta_c Z$), об'єм товарообігу ($\Delta_m Z$). В умовах даної моделі можна знайти чинники, при яких кожен з цих факторів впливає на зміну величини виробничих запасів.

Різниця між чисельником і знаменником результативного і факторних ознак пов'язані наступною залежністю:

$$\Delta_0 Z = \Delta_b Z + \Delta_c Z + \Delta_m Z, \quad (3)$$

Застосувавши наведену модель, ми визначили що, загальна зміна виробничих запасів за 2016 рік склала 219,0 тис.грн., в тому числі під впливом зміни оборотності окремих видів запасів – на 141,2 тис.грн., за рахунок зміни структури товарообігу величина виробничих запасів зменшилась на 69,8 тис. грн., а за рахунок зміни об'єму товарообігу збільшилась на 147,6 тис.грн.

Для оптимізації розміру запасів пропонуємо використовувати модель визначення оптимальної їх величини (рис.2).

Рис.2. Модель визначення оптимальної величини запасів

Найбільш ефективно *XYZ*-аналіз проводити спільно з *ABC*-аналізом для виділення більш точних груп, а також при управлінні запасами застосовувати спільну класифікацію (*ABC – XYZ – FMR – VEN*), визначаючи для кожної підгрупи унікальні правила управління.

Найбільшого поширення набула модель економічного розміру замовлення (*Economic Order Quantity, EOQ*, модель Уілсона, класична модель управління запасами), яка може використовуватись для оптимізації і готової продукції і виробничих запасів. Розрахунковий механізм цієї моделі базується на мінімізації витрат по розміщенню замовлення і витрат на зберігання товарів.

Із зростанням середнього розміру партії замовлення запасів знижуються витрати по розміщенню замовлення, але зростають витрати по їх зберіганню, так, модель економічно обгрунтованого розміру замовлення дозволяє максимально оптимізувати пропорції між цими витратами, щоб їх сукупна сума була мінімальною. Графічно мінімізацію витрат представимо на рис. 3.

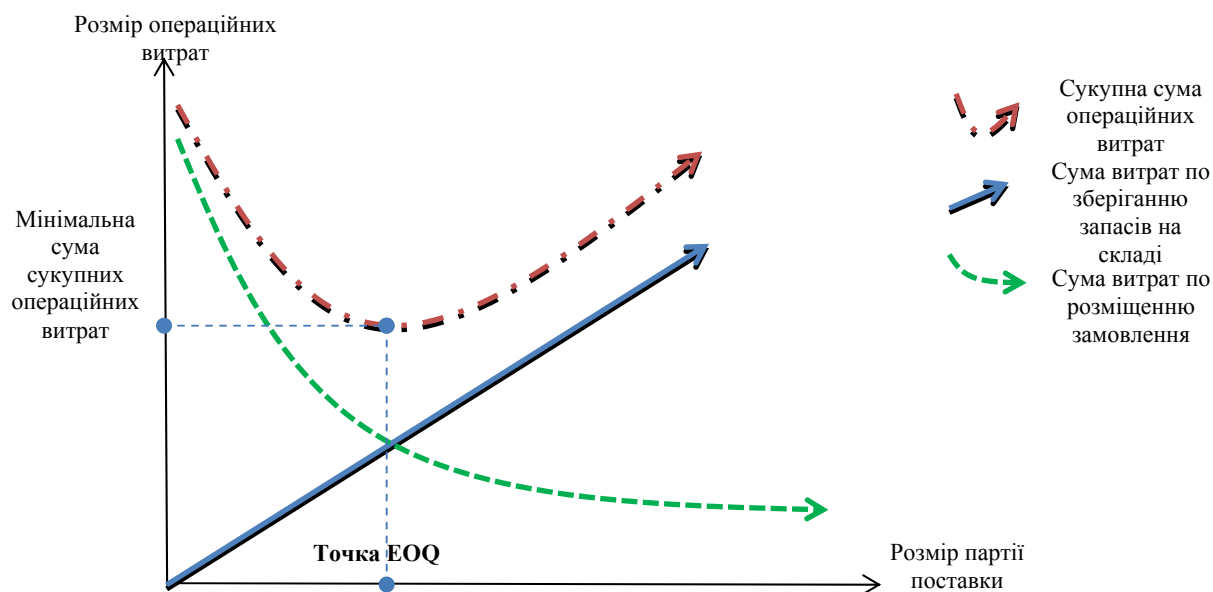

Рис. 3. Залежність величини витрат від обсягу замовлення запасів (*EOQ*)

Для розрахунку оптимальних партій поставок певних видів запасів і визначенню інтервалу повторного замовлення пропонуємо підприємствам застосовувати модель економічного розміру замовлення (*EOQ*), що забезпечить максимальну ефективність їх використання (при цьому функція загальних витрат (витрати на закупівлю, зберігання) повинна досягати найменшого значення) (табл. 3).

Для визначення оптимального рівня замовлення розраховано рівень витрат пов'язаних з придбанням і зберіганням, які встановлюється виходячи з альтернатив його використання (депозитний вклад в банку, природні втрати, витрати на доставку) При визначенні величини постійних витрат, враховано амортизацію, витрати на охорону та витрати на оформлення договорів і відряджень до постачальників. Використовуючи модель *EOQ* визначили, що оптимальною є закупівля партії ПММ приблизно по 57 т (кожні 17 днів), насіння та посадкового матеріалу в обсязі 1100 ц один раз в 10 днів, мінеральні добрива одноразово можна замовляти в обсязі 500 ц один раз в 12 днів, та засобів захисту рослин - 1,1 т один раз на 22 дні.

Таким чином, повне та своєчасне забезпечення підприємства матеріалами необхідних асортиментів і якості та зменшення їх витрат під час зберігання і перевезення, використання більш прогресивних технологій використання матеріалів, скорочення до мінімуму відходів, підвищення кваліфікації працівників, своєчасне й повне використання резервів на підприємстві і т.д. є необхідною умовою виконання планів з виробництва продукції, зниження її собівартості, зростання прибутку та рентабельності.

Таблиця 3

Розрахунок оптимальної партії поставок запасів у ДП«ДГ «Кутузівка», 2016р.

Показники	Кількість			
	паливно-мастильних матеріалів, т	мінеральних добрив, ц	насіння та посадкового матеріалу, ц	засобів захисту рослин, кг
Щорічна потреба в матеріалі (<i>D</i>)	743,3	3476	9600	7160
Обсяг разового замовлення	24	290	800	358
Щорічна кількість замовлень, тижнів	31	12	12	20
Середній рівень залишків запасу	12	145	400	179
Вартість подання одного замовлення на матеріальні ресурси, тис. грн. (<i>C_o</i>)	370,8	179,6	297,5	98,7
Вартість замовлення, тис. грн.	11493,6	2155	3330	1974
Вартість зберігання одиниці продукції, грн. (<i>C_h</i>)	3,95	5,0	4,7	11,1
Витрати на зберігання запасів, тис. грн.	0,5	0,7	7	2
Загальна вартість запасу одиниці матеріалу, тис. грн.	11494,1	2155,7	3337	1976
Оптимальний рівень замовлення $EOQ = q_o = \sqrt{(2C_o * D) / C_h}$ (4)	57	500	1100	1128
Прогнозний інтервал замовлення, днів	17	12	10	22

*Джерело: власні розрахунки

Висновок. Насамкінець варто зазначити, що оцінка ефективного використання матеріальних ресурсів не закінчується одержанням необхідних показників (відповідно до поставлених цілей). Результати проведеного дослідження є підставою для прийняття ефективних управлінських рішень. Аналіз є важливим інструментом в системі управління ресурсним потенціалом підприємства, що допомагає досягати високих кінцевих результатів. За даними аналізу керівництво підприємства розробляє заходи, які сприяють пошуку джерел економії матеріальних ресурсів та резервів збільшення обсягів виробництва.

Враховуючи значний внесок науковців, очевидно, що окремі аспекти та питання аналізу виробничих запасів все ще потребують уточнень та подальшого наукового опрацювання. Подальші дослідження сприятимуть розробці нових методів управління запасами, їх аналізу, які підвищать ефективність використання запасів, а також дозволять враховувати реалії сучасності, коли виробничі підприємства не мають безперервного виробництва, а працюють за певними замовленнями.

Література

1. Зянько, В. В. Шляхи підвищення ефективності управління оборотними коштами підприємств [Текст] / В. В. Зянько // Економічний простір. – 2012. – № 62. – С. 186–193.
2. Роганова, Г. О. Застосування ABC– та XYZ–аналізу для управління товарними запасами [Текст] / Г. О. Роганова // Схід. – 2010. – № 6 (106). – С. 56–64.
3. Іваненко, О. В. Моделі та методи управління запасами на підприємстві в умовах невизначеності [Текст] / О. В. Іваненко, А. О. Фоменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16). – С. 108–111.
4. Poltorak, A. S. The modern state of the use of circulating assets is on enterprises of agro–industrial complex of Ukraine [Text] / A. S. Poltorak, O. M. Potapenko // Nauka i studia. – 2013. – № 25 (93). – С. 121–127.
5. Стецюк, П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств [Текст] : монографія / П. А. Стецюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 370 с.
6. Ковалев, В. В. Финансы организаций (предприятий) [Текст] : учебник / В. В. Ковалев. – Москва : Велби : Проспект, 2006. – 352 с.
7. Dictionary of Accounting Terms [Electronic resource] // Accounting Coach. – Available at: <http://www.accountingcoach.com/terms>.
8. 8..Downes, J. Dictionary of Finance and Investment Terms [Text] / J. Downes, J. E. Goodman. – Barron's Educational Series, 2003. – 818 p. – (Barons Financial Guides)
9. E–conomic online accounting in brief [Electronic resource]. – Available at: <http://www.e-economic.co.uk/accountingsystem/glossary/current-assets>.

10. Guidelines On Accounting Policy For Valuation Of Assets Of Government Trading Enterprises. Using Current Valuation Methods [Electronic resource] / Steering Committee On National Performance Monitoring Of Government Trading Enterprises. – Available at: <http://www.pc.gov.au/research/completed/deprival/deprival.pdf>.

11. Siegel, J. G. The Vest Pocket CPA [Text] / J. G. Siegel, N. Dauber, J. K. Shim. – 3 edition. – Wiley, 2005. – 640 p.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2017

© Беляєва Л.А., Пеняк Ю.С.,
Ментей О.С.

References

1. Zianko V. V. (2012). Shlahky pidvyshhennia efektyvnosti upravlinnia oborotnymy koshtamy pidpriemstv. *Ekonomichnyi prostir*, 62, 186–193.
2. Rohanova, H. O. (2010). Zastosuvannia AVS– ta XYZ–analizu dlia upravlinnia tovarnymy zapasamy. *Skhid*, 6(106), 56–64.
3. Ivanenko, O. V., & Fomenko, A. O. (2011). Modeli ta metody upravlinnia zapasamy na pidpriemstvi v umovakh nevyznachenosti. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4(16), 108–111.
4. Poltorak, A. S., & Potapenko, O. M. (2013). The modern state of the use of circulating assets is on enterprises of agro-industrial complex of Ukraine. *Nauka i studia*, 25(93), 121–127.
5. Stetsuk, P. A. (2009). Stratehiia i taktyka upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpriemstv. Kyiv: NNC IAE.
6. Kovalev, V. V. (2006). *Finansy organizatsii (predpriatii)*. Moskva: Velbi.
7. Dictionary of Accounting Terms. *Accounting Coach*. Available at: <http://www.accountingcoach.com/terms>
8. Downes, J., & Goodman, J. E. (2003). *Dictionary of Finance and Investment Terms*. Barron's Educational Series.
9. *E–conomic online accounting in brief*. Available at: <http://www.e–conomic.co.uk/accountingsystem/glossary/current–assets>
10. Guidelines On Accounting Policy For Valuation Of Assets Of Government Trading Enterprises. Using Current Valuation Methods. Steering Committee On National Performance Monitoring Of Government Trading Enterprises. Available at: <http://www.pc.gov.au/research/completed/deprival/deprival.pdf>
11. J. G. Siegel., N. Dauber., & J. K. Shim. (2005). *The Vest Pocket CPA*. Wiley.

Received 18.08.2017

© Belyayeva L. A., Penyak Y. S., Mentey O. S.

Gavrylenko V. O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Cherkasy State Technological University, Head of the Department of Accounting, Analysis and Audit, Ukraine;
e-mail: vali4ka14@ukr.net*

SYSTEMATIZATION OF CRISES AND THEIR REFLECTION IN THE ACCOUNTING SYSTEM

Abstract. In the conditions of global economic crisis the development of recommendations and a search for possible ways out is an urgent problem for all economic entities. Analysis of economic literature allows us to assert that global economic crisis is intensifying and, thus, directly affects the economic situation in Ukraine. In light of economic, political, financial instability, an increase in the number of bankruptcies of domestic enterprises is characterized by increase of interest in the problems of investigating crises, the nature of their occurrence, prevention mechanisms and the search for innovative approaches to eliminate their consequences.

Therefore, in our opinion, it is important to systematize crisis as an object of anti-crisis management, and clarify the concept of anti-crisis management to establish the relationship between the type of crises and the tools for managing them.

The analysis of scientific approaches to the crisis, as an object of management, made it possible to improve the systematization of crisis phenomena and provide the definition of crisis management, which combines the methodology of preventive and reactive management, as well as to determine the role of accounting in the system of crisis management. Further research should be aimed at developing crisis management tools and methodological recommendations for their use.

Keywords: crisis, anti-crisis management, crisis phenomena, enterprise, management methods, tools, accounting, reporting

GEL Classification: G01, M41

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 15

Гавриленко В. О.

*к.е.н. доцент, завідувач кафедри бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту,
Черкаський державний технологічний університет, Україна;
e-mail: vali4ka14@ukr.net*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КРИЗ ДЛЯ ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ

Анотація. В умовах глобальної економічної кризи розробка рекомендацій та пошук можливих шляхів з її виходу є актуальною проблемою для всіх суб'єктів господарювання. Аналіз економічної літератури дає можливість стверджувати, що світова економічна криза посилюється і тим самим безпосередньо впливає на економічну ситуацію в Україні. На тлі економічної, політичної, фінансової нестабільності, зростання кількості банкрутств вітчизняних підприємств характерним є підвищення інтересу до проблем дослідження кризових явищ, природи їх виникнення, механізмів профілактики та пошук інноваційних підходів ліквідації їх наслідків.

Тому, на нашу думку, важливим є систематизація криз як об'єкта антикризового управління, визначення ролі обліку в подоланні криз та уточнення поняття антикризового управління для встановлення взаємозв'язку між видом кризи та інструментарієм управління ними.

Ключові слова: криза, антикризове управління, кризові явища, підприємство, методи управління, інструменти, облік, звітність.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 15

Гавриленко В. А.
*к.э.н. доцент, зав. кафедрой бухгалтерского учета, анализа и аудита,
Черкасский государственный технологический университет, Украина;
e-mail: vali4ka14@ukr.net*

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ КРИЗИСОВ ДЛЯ ОТРАЖЕНИЯ ИХ В УЧЕТЕ

Аннотация. В условиях глобального экономического кризиса разработка рекомендаций и поиск возможных путей с ее выхода является актуальной проблемой для всех субъектов хозяйствования. Анализ экономической литературы позволяет утверждать, что мировой экономический кризис усиливается и тем самым непосредственно влияет на экономическую ситуацию в Украине. На фоне экономической, политической, финансовой нестабильности, роста количества банкротств отечественных предприятий характерно повышение интереса к проблемам исследования кризисных явлений, природы их возникновения, механизмов профилактики и поиск инновационных подходов ликвидации их последствий.

Поэтому, по нашему мнению, важным является систематизация кризисов как объекта антикризисного управления, определение роли учета в преодолении кризисов и уточнение понятия антикризисного управления для установления взаимосвязи между видом кризиса и инструментарием управления ими.

Ключевые слова: кризис, антикризисное управление, кризисные явления, предприятие, методы управления, инструментарий, учет, отчетность;

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 15

Introduction. The current stage of world economic development is characterized by instability, which is caused by various reasons. These are natural disasters, the globalization of activity, the instability of the political system and financial systems. The result of their actions are crises, the consequences of which directly or indirectly affect both individual countries and the world system in general. The analysis of literature makes it possible to affirm that the global economic crisis is intensifying and, thus, directly affects the situation in Ukraine. Against the backdrop of economic, political, financial changes, the growth of the number of unprofitable domestic enterprises is characterized by an increase of interest to the problems of the study of crises phenomena, the nature of their occurrence, the mechanisms of prevention and the search for innovative approaches to the elimination of their consequences. Accounting information forms the basis of anti-crisis management. Subjects of economic activity should form new approaches to anti-crisis management, which should anticipate crises and eliminate their consequences, which determines the relevance of research in this direction.

Research analysis and problem statement. Typical for the current conditions, the tendencies of strengthening the world's crises phenomena and their negative impact on the activities of business entities attract attention to the study of crises and anti-crisis management of the enterprise by both foreign and domestic scientists. The problem is studied from different sides. The works of A. P. Balashov, I. O. Blank, V. O. Vasylenko, A. P. Gradov, A. G. Gryaznova, S. S. Ilyin, E. M. Korotkova, L. O. Ligonenko, E. S. Minaeva, G. R. Romanyuk, L. S. Sitnik, O. O. Tereshchenko, A. D. Chernyavsky, Z. E. Shershnyova, A. M. Shanthreta and others are devoted to the study of the crisis as an object of management, to the development of theoretical foundations and methodological tools of anti-crisis management. The problems of diagnosing the financial crisis at the enterprise are cleared up in the writings of E. Altman, T. Taffler, I. Romana, W. Beaver, I. Georgita, J. Vishnyakova, E. Korotkov, G. Ivanova, O. Stoyanova and others.

In recognition of the importance of the previous scientific heritage, it should be noted that they have no unambiguous approach to the systematization of crises and the essence of anti-crisis management, which creates difficulties in choosing anti-crisis management tools depending on a certain type of crisis.

The purpose of the article is an attempt to systematize crises as an object of anti-crisis management, to clarify the concept of anti-crisis management to establish the relationship between the type of crisis and the tools for managing them.

Study results. The word "crisis" comes from the Greek "crisis", which means "fracture". In social processes it came from medicine, where it was described by Hippocrates as a decisive phase in the development of the disease. Crises are common in the development of society and arise as a consequence of violations of economic laws (the correspondence of industrial relations to the level and nature of the development of productive forces, the growth of labor productivity, time saving, demand growth, value, demand and supply, money circulation).

By examining the different views of scholars on the definition of the crisis and its role in the socio-economic development of economic entities, it should be noted that they are different and do not have a generally accepted system.

According to Vasilenko V.O., Weber M., Vagar E., Hayvoronskaya Yu.E., Keynes John M., Chernyavsky A.D., crisis is a turning stage in the functioning of any system on which it is subject to external or middle influence, requiring a qualitatively new response. The main feature of the crisis is the threat of the destruction of the system [1, p.6].

At the same time they affirm that when to broaden our view on it, it also needs a developing system as well as a stable state. Accordingly, the crisis should be regarded as a turning point in the development of the system, which gives space to a new round of economic change [2].

Some scholars believe that the crises are related to the processes of macroeconomic development. But experience shows that the greatest number of crisis phenomena is observed at the micro level. The smallest and medium-sized enterprises are most affected by the crisis, which leads both to the imbalance of activities and to its suspension.

When investigating the crisis, it should be noted that they are different in essence, the circumstances that caused them and their consequences. Different approaches to the classification of crises are presented in scientific papers. The generalization of existing approaches made it possible to group them together to clarify the essence (Table 1).

Table 1

Systematization of crises

Classification	Type of crises	Characteristics
1	2	3
On the scale of manifestation	General	cover the socio-economic system as a whole
	Local	cover only part of the socio-economic system
	Sectorial	cover one of the economic sectors (for example, the redevelopment of the country's defense complex)
	Structural	consequence of the violation of proportional development of social production law. It arises, on the one hand, in interindustrial disproportions and commodity imbalances – on the other (for example, energy, petrol, food, raw materials, etc.)
On the problems of the crisis	Macro crises	cover the macroeconomic crises. They cover large amount and scope of the problem
	Microcoses	cover only a particular problem or group of problems
On the structure of relations in Socio-economic system	Economic	reflect acute contradictions in the economy of a country or the economic state of an individual enterprise, firm
	Financial crises	reflect contradictions in the financial system or financial capabilities of the enterprise
	Social crises	arise in the intensification of conflicts or conflicts of interests of various social groups or entities: workers and employers, trade unions and entrepreneurs, etc
	Political crises	crisis in political structure of society, the crisis of power, the crisis of the realization of the interests of various social groups, classes in the management of society. Political crises, as a rule, affect all aspects in the development of society and become an economic crisis.

Continued tab. 1

	Organizational	manifest itself as crises of division and integration of activity, division of functions, regulation of separate units activity, as a branch of administrative units, regions, branches or subsidiaries
On the structure of relations in Socio-economic system	Psychological	crisis of the psychological state of man: stress, feelings of uncertainty, panic, fear for their future
	Technological	it is a crisis of new technologies and ideas in the face of growing demands for new technologies. This may be a crisis of technological incompatibility of products or a crisis of new technological solutions rejection.
On the field of manifestation	Natural	crises caused by the natural conditions of life and human activity. The causes of such crises include earthquakes, hurricanes, fires, climate change, floods
	Social	state of accumulation of social tension and conflicts, the timely failure to which can lead to the interruption of the cycle of society development
	Ecological	occur when changing of natural conditions is caused by human activity. The state of ecological crisis means the presence of significant structural changes in the environment. Traditionally, there are ecological crises of natural and anthropogenic origin
Conformity of the nature of production relations with the nature of production forces	Natural (predictable)	Caused by objective reasons for the accumulation of crisis factors: the need to restructure production, change the structure of interests under the influence of scientific and technological progress
	Random (unexpected)	occur as a result of gross mistakes in the management of natural phenomena or economic dependence, which promotes the expansion and spread of local crises
	Artificially created	occur due to deliberate destruction of the country economy, a separate branch, enterprises in the interests of certain financial groups
On the power of influence on the socio-economic system and the duration	Deep	lead to the destruction of various structures of the socio-economic system, proceeding difficultly and unevenly
	Light	proceed more consistently and painlessly, they can be predicted, easier to manage
	Prolonged	they are painful and difficult, it is the result of misunderstanding of the nature and nature of the crisis, its causes and possible consequences.
	Short-term	ones arise and end quickly enough with little impact on the socio-economic system that can be quickly eliminated.
On a regular basis	Regular (cyclic)	repeat with defined regularity and covers all spheres of the economy and reaching deep scale and duration
	Irregular	arise for various reasons, do not give the beginning for a new cycle, but interrupts at a certain time the flow of the phase of recovery or revival. And are local by nature
On the degree of control	Controlled	they can be prevented and the effects monitored
	Uncontrolled	crises that can not be influenced by the weakening of its consequences
On the nature of manifestation	Potential	associated with insolvency of an enterprise or the existence of real threats of solvency loss.
	Explicit	flows are noticeable, they can be easily detected
	The latent (hidden)	proceed relatively imperceptibly and therefore the most dangerous

Provided systematization of crises does not claim to be comprehensive, may be supplemented by additional features to deepen understanding of the essence of crisis phenomena. However, it provides the opportunity to choose methods and tools for crisis management, depending on their type.

Crises are inevitable in the activities of any enterprise. According to Podolskaya V. "The crisis at the enterprise level is a form of violation of the parameters of viability of the enterprise, which manifests itself during a certain period, is characterized by regularity and cyclic occurrence at different stages of the company's life cycle, conditioned by the accumulation of contradictions within the economic system and in the course of its interaction with the external environment, has certain consequences for the possibilities of its functioning and development"[3, p. 336].

Crises have a dual nature that simultaneously destroys and creates, that is, frees up from the former strategy and forms the preconditions for further development. The global practice of crisis management involves the presence of two concepts of crisis perception, namely the attitude toward the crisis, aimed at preserving the basic parameters of the existing system and focused on the reconstruction or upgrading of the system. In the first case, the crisis is perceived as a threat and obstacle, which means the loss of sovereignty and essence.

The consequence of this is the perception of the crisis in a negative sense and requires the development of measures to restore the pre-crisis state of the system parameters. In the second case, the crisis is seen as an indication of the need for renewal, restructuring in the evolutionary process of development of the system, and, thus, brings exemption from certain irrationality or incorrectly set goals and rules. As a result, all the requirements to change the former situation that caused the crisis, are considered in a positive sense. At the same time, the basis for developing anti-crisis measures is not the fight against the crisis, but the change in the structure of the system in accordance with new requirements. As Confucius noted, changes should not be feared, they come at a time when necessary.

The main indicator of successful business activity is financial stability, profitability and the possibility of continuous activity. The achievement of positive results in the functioning of the company in a changing threatening environment and ensuring its successful exit from the crisis contributes to the use of anti-crisis management system.

The analysis of economic literature has made it possible to identify many definitions of anti-crisis management, which fundamentally do not contradict each other but differ significantly in the accents which are important both for conceptual and methodological constructions. Undoubted interest in terms of the possibility of further development of the theory of crisis management is a terminological analysis, carried out in the work G. M. Romanyuk [4].

Existing approaches are divided into three large groups. The supporters of the first approach under the crisis management department understand the identification of signs of a crisis situation, the elimination of the negative effects of the crisis, and ensuring a stable state of the enterprise. The authors of the second approach, the anti-crisis management, consider the need for preventive measures to prevent or minimize arising of a crisis. The third approach of anti-crisis management is to ensure the development of the enterprise and increase the efficiency of its resources in a crisis environment.

It can be interesting to study the interpretation of the anti-crisis management from O. O. Melnichenko, according to which "anti-crisis management – is a system of management, aimed primarily at the early detection of contradictions of the enterprise with the environment or in its internal environment, taking into account the individual business processes of the enterprise in order to prevent the crisis phenomena in the enterprise; If the probability of crisis situation arises – to reorganize the execution of individual business processes in accordance with current economic conditions; In the event of a crisis state – to develop a mechanism for resolving the crisis, envisaging the implementation of appropriate instruments and procedures and a profound rethinking of the principles of the enterprise "[5].

The counted approaches reflect certain actions on prevention, elimination of possible complications, threats and negative consequences of crisis phenomena, as well as restoration of stable functioning of business entities, but do not include tools for crisis management depending on the type of crisis situation.

In modern conditions of information support of society "accounting – it is not just an information registration, processing and systematization, but a specific system of communication between the participants of economic relations on the macro and macro levels" [6,7].

The use of accounting information by managers was thoroughly investigated by foreign scholars Chalmers A.F. [10], Solomons D. [11], Zeff S.A. [12], Blake J.A. [13], Holthausen R.W. [14], Feltham G. [15].

The ability to overcome the crisis successfully is an integral part of enterprise management, which can only be effective when constructing a clear information system, which must be provided with a clearly-functioning accounting system of the enterprise. In order to achieve its goal anti-crisis management and accounting system should be aimed at fulfilling predetermined goals. These goals should be the basis of each management function.

Taking into account the opinions of some scholars and practitioners, we have identified the following anti-crisis management objectives as outlined in Figure 1.

Therefore, it can be concluded that overcoming the crisis and successful development of an enterprise depends on a well-established system of crisis management that is based on accounting data, which ensures the rapid receipt and transfer of reliable information in order to make accurate management decisions.

Summarizing approaches to the definition of the essence of crisis management, it is proposed the proper interpretation of this concept, based on the assumption that the management of complex systems a priori is anti-crisis.

Anti-crisis management is a constantly ongoing process of monitoring the internal and external environment, diagnosing the state of the subject of entrepreneurial activity, developing management decisions regarding their sustainable development, based on reliable accounting and reporting data, and monitoring the implementation of the adopted decisions.

Such approach includes an anti-crisis management tool that allows taking preventive measures on the consequences of crisis situations (preventive management) and developing ways to overcome the crisis at its onset (reactive management). Accordingly, the crisis management involves both the management of the enterprise in order to avoid crisis situations and the withdrawal of the company from the crisis situation in which it appeared.

Depending on the type of crisis experienced by the company, the main tasks of the anti-crisis management within the proposed approach can be identified: the definition of the type of crisis and the reasons for its development; Development of measures to eliminate the causes of the crisis; termination of reduction and growth of the most important indicators of financial and economic activity of the enterprise; minimization of losses and the search for funds to continue financing the enterprise, establishing internal mechanisms for generating cash.

Conclusions. The analysis of scientific approaches to the crisis, as an object of management, made it possible to improve the systematization of crisis phenomena in order to reflect them in the accounting and provide the definition of anti-crisis management, which combines the methodology of preventive and reactive management. Further research should be aimed at developing anti-crisis management tools and methodological recommendations for its use.

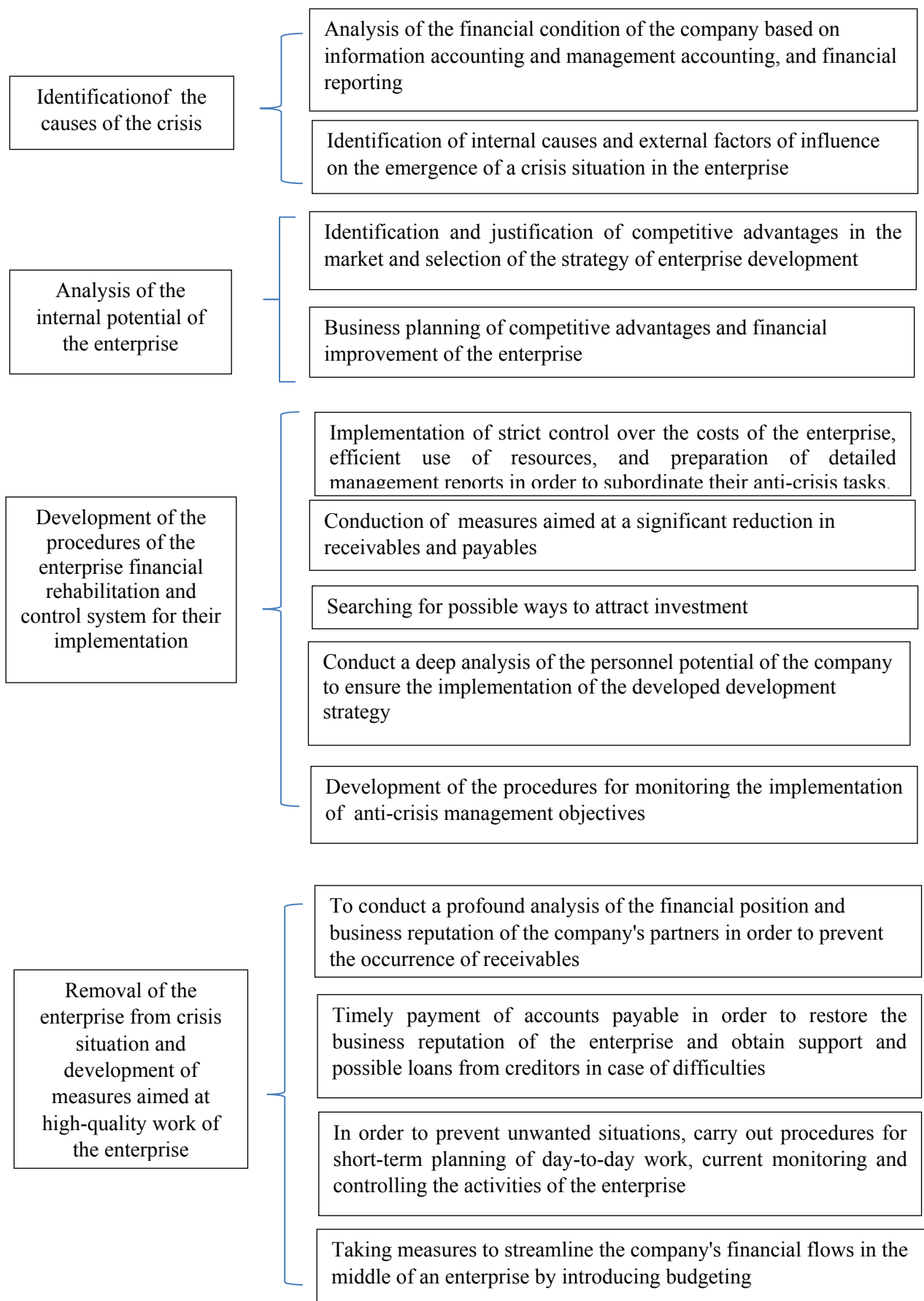

Fig.1. Targets of crisis management

Література

1. Чернявский, А. Классификация и цикличность кризисных явлений и ситуаций [Текст] / А. Чернявский // Персонал. – 1998. – № 6. – С. 14–18.
2. Василенко, А. В. Менеджмент устойчивого развития предприятий [Текст] : монография / А. В. Василенко. – К. : Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
3. Подольська, В. О. Дискримінантний аналіз як засіб удосконалення методики діагностики банкрутства підприємства [Текст] / В. О. Подольська // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2007. – № 577. – С. 322–327.
4. Романяк, Г. М. Сутність антикризового управління підприємством в умовах нестабільного ринкового середовища [Електронний ресурс] / Г. М. Романяк // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2016. – № 1. – С. 235–239. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2016_1_31.
5. Мельниченко, О. О. Сутність антикризового управління підприємством у сучасних умовах господарювання [Текст] / О. О. Мельниченко // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 21, № 2. – С. 157–162.
6. Гайдучкий, П. І. Роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз [Текст] / П. І. Гайдучкий, В. М. Жук // Економіка України. – 2012. – № 12. – С. 72–82.
7. Кузнецова, С. А. Побудова ефективної системи фінансового менеджменту в нестабільній економіці: теорія та методологія [Текст] / С. А. Кузнецова // Академічний огляд. – 2011. – № 1 (34) – С. 32–37.
8. Коцера, Н. В. Внутрішньогосподарський облік і контроль в системі антикризового управління торговельними підприємствами [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Коцера Н. В. ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2013. – 20 с.
9. Гринчишин, Я. М. Багатоаспектна роль бухгалтерського обліку та звітності в антикризовому фінансовому менеджменті підприємств [Електронний ресурс] / Я. М. Гринчишин // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2013. – Вип. 10 (1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_24).
10. Chalmers, A. F. What is this thing called Science? [Text] / A. F. Chalmers. – 2nd revised edition. – Queensland University Press : Open University Press : Hackett, 1982. – 179 p.
11. Solomons, D. The polarization of accounting [Text] / D. Solomons. – Journal of Accountancy. – 1978. – № 146 (5). – P. 65–72.
12. Zeff, S. A. The rise of economic consequences [Text] / S. A. Zeff // Journal of Accountancy, 1978. – № 146 (6). – P. 56–63.
13. Blake, J. A Classification System for Economic Consequences Issues in Accounting Regulation [Text] / J. Blake // Accounting and Business Research. – 1992. – Vol. 22, Issue 88. – P. 305–321.
14. Holthausen, R. W. The economic consequences of accounting choice: Implications of costly contracting and monitoring [Text] / R. W. Holthausen, R. W. Leftwich // Journal of Accountancy and Economics. – 1983. – Vol. 5, Issue 1. – P. 77–117.
15. Feltham, G. Financial Accounting Research: Contributions of information Economics and Agency Theory [Text] / G. Feltham // Modern Accounting Research: History, Survey, and Guide / ed. R. Mattesich. – Vancouver : CGA Research Foundation, 1984. – P. 179–207.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2017

© Гавриленко В. О.

References

1. Cherniavskii, A. (1998). Klassifikatsiia i tsiklichnost krizisnykh yavlenii i situatsii. *Personal*, 6, 14–18.
2. Vasilenko, A. V. (2005). *Menedzhment ustoichivogo razvitiia predpriatii*. Kiev: Tsentr uchebnoi literatury.
3. Podolska, V. O. (2007). Dyskryminantnyi analiz yak zasib udoskonalennia metodyky diahnostyky bankrutstva pidpriemstva. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*, 577, 322–327.
4. Romaniak, H. M. (2016). Sutnist antykrizovoho upravlinnia pidpriemstvom v umovakh nestabilnoho rynkovoho seredovyshcha. *Naukovi zapysky [Ukrainskoi akademii drukarstva]*, 1, 235–239. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2016_1_31
5. Melnychenko, O. O. (2015). Sutnist antykrizovoho upravlinnia pidpriemstvom u suchasnykh umovakh hospodariuvannia. *Ekonomichnyi analiz*, 21(2), 157–162.
6. Gaidutskyi, P. I., & Zhuk, V. M. (2012). Rol bukhgalterskoho obliku v poperedzhenni ekonomichnykh kryz. *Ekonomika Ukrainy*, 12, 72–82.
7. Kuznetsova, S. A. (2011). Pobudova efektyvnoi systemy finansovoho menedzhmentu v nestabilnii ekonomitsi: teoriia ta metodolohiia. *Akademichnyi ohliad*, 1(34), 32–37.
8. Kotzeruba, N. V. (2013). *Vnutrishnohospodarskyi oblik i kontrol v systemi antykrizovoho upravlinnia torhovelnykh pidpriemstvamy*: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.09. Kyiv, 20.
9. Grynychyn, Ya. M. (2013). Bahatoaspektna rol bukhgalterskoho obliku ta zvitnosti v antykrizovomu menedzhmenti pidpriemstv. *Ekonomichni nauky. Seriia: «Obliki i finansy»*, 10(1). Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_24)
10. Chalmers, A. F. (1982). *What is this thing called Science?* (2nd ed). Queensland University Press: Open University Press: Hackett.
11. Solomons, D. (1978). The polarization of accounting. *Journal of Accountancy*, 146(5), 65–72.
12. Zeff, S. A. (1978). The rise of economic consequences. *Journal of Accountancy*, 146(6), 56–63.
13. Blake, J. A. (1992). Classification System for Economic Consequences Issues in Accounting Regulation. *Accounting and Business Research*, 22(88), 305–321.
14. Holthausen, R. W., & Leftwich, R. W. (1983). The economic consequences of accounting choice: Implications of costly contracting and monitoring. *Journal of Accountancy and Economics*, 5(1), 77–117.
15. Feltham, G. (1984). Financial Accounting Research: Contributions of information Economics and Agency Theory. In R. Mattesich (Ed.), *Modern Accounting Research: History, Survey, and Guide* (pp. 179–207). Vancouver: CGA Research Foundation.

Received 19.08.2017

© Gavrylenko V. O.

Honcharenko I. G.

*D.Sc. in Public Administration, Associate Professor,
Cherkasy State Technological University;
Ukraine; e-mail: irynahoncharenko@gmail.com*

BANKRUPTCY PROBLEMS OF INSURANCE COMPANIES DURING THE GLOBAL WORLD CHANGES

Abstract. Relevance of the article is that the bankruptcy of insurance companies are becoming quite common in Ukraine, and their result is economic, financial and social instability in the country and reduce of public confidence in the different types of financial institutions. The most significant reasons that led to the establishment of detected in the insurance sector trends are: political and economic instability, lack of effective regulation of insurance companies, the decline in public confidence in the insurers and the rejection of the use of insurance products and services, inability of companies to adapt the new conditions of management, lack of equity, excessive propensity to risk management, currency restrictions, lack of reinsurance services, lack of relevant information for management decisions, loss of markets in the eastern region and Autonomous Republic of Crimea, fraud by staff and customers.

The are suggested the following ways to stabilize the level of financial stability of insurance companies and improve the results of their activities for preventing their bankruptcy: additional capitalization of companies by foreign capital, improve of information transparency of insurers taking measures to improve their image and reputation, increasing of regulatory requirements for performance indicators, stabilization of public confidence in insurance companies through improved quality of service and promotion services in the media.

Keywords: insurance company, bankruptcy, liquidation, financial stability, financial market.

JEL Classification: G22, G33

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 16

Гончаренко І. Г.

*д.н. з держ. упр., доцент,
Черкаський державний технологічний університет;
Україна; e-mail: irynahoncharenko@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ БАНКРУТСТВА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ СВІТОВИХ ЗМІН

Анотація. Актуальність статті полягає у тому, що банкрутства страхових компаній стають досить поширеним явищем в Україні, а їх результатом є економічна, фінансова та соціальна нестабільність у державі та зниження рівня довіри населення до різних видів фінансових установ. Проаналізовано динаміку кількості та значень основних показників діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України. Визначено причини банкрутств сучасних страхових компаній. Головною ідеєю статті стало виявлення шляхів оптимізації фінансового стану страховиків та напрямів покращення результативності їх функціонування з метою запобігання їх банкрутству та ліквідації у перспективі.

Ключові слова: страхова компанія, банкрутство, ліквідація, фінансова стійкість, фінансовий ринок.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 16

Гончаренко И. Г.

*д.н. государственного управления, доцент,
Черкасский государственный технологический университет;
Украина; e-mail: irynahoncharenko@gmail.com*

ПРОБЛЕМЫ БАНКРОТСТВА СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В ПЕРИОД ГЛОБАЛЬНЫХ МИРОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Аннотация. Актуальность статьи заключается в том, что банкротства страховых компаний становятся достаточно распространенным явлением в Украине, а их результатом является экономическая, финансовая и социальная нестабильность в государстве и снижение уровня доверия населения к различным видам финансовых учреждений. Проанализирована динамика количества и значений основных показателей деятельности страховых компаний на финансовом рынке Украины. Определены причины банкротств современных страховых компаний. Главной идеей статьи стало выявление путей оптимизации финансового состояния страховщиков и направлений улучшения результативности их функционирования с целью предотвращения их банкротства и ликвидации в перспективе.

Ключевые слова: страховая компания, банкротство, ликвидация, финансовая устойчивость, финансовый рынок.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 16

Introduction. Over the past few years the global economy has undergone a global change. This circumstance has negatively influenced the domestic economic environment of Ukraine. The situation with the currency exchange rate, especially the rate of the national currency in relation to the United States dollar, caused significant changes in the business environment. Many organizations and individuals have difficulties in dealing with their debts during the crisis. Revenues decreased in almost all business areas. This phenomenon had an immediate negative impact on the procedure of debt repayment. Many areas of domestic business are currently experiencing mass liquidations and bankruptcy of many entities. A similar situation is observed in the financial market. A difficult economic situation in Ukraine is transforming the state of all its segments. Insurance business is not an exception to the general rule, and multi-functional financial institutions have difficulties in the course of professional activities. Significant reduction in revenues from the conclusion of new agreements and reduced backlogs often lead to financial insolvency of an insurer. In the event of a situation when a company cannot fulfill taken obligations the procedure of bankruptcy is carried out.

The bankruptcy of financial institutions is unfortunately becoming quite common in Ukraine, which has economic, financial and social implications at the macro level, and therefore the chosen topic of research is timely and relevant.

Research analysis and problem statement. The bankruptcy problem of insurance companies was investigated by both domestic and foreign researchers, thus it proves its topicality and urgency. O. S. Donets, in particular, A. I. Saber consider the features of economic-mathematical modelling of the insolvency risk of the insurance company [1], O. V. Zhymik I. A. Stadnyk give reasons of bankruptcy of Ukrainian insurance companies [2], A. V. Lytvyn constructs models to predict the bankruptcy of insurance companies in Ukraine in the post-crisis period [3], L. A. Onyshchenko defines the shortcomings of state management of the market of insurance services on the example of the facts of default and bankruptcy [4], V. M. Iukhymenko demonstrates the results of the bankruptcy diagnosis of insurance organizations for example, the "UIC" Guarant-Auto" [5].

L. Tuleskaska I. [6], Le Courtois O. [7], Roger Massey, D. Hart, D. Wildows, D. Lowe, K. Bhattacharia, V. House, R. Shows [8], G. Bilevska [9], Kh. Singu are among foreign scholars who investigated the bankruptcy of insurance companies. B. Starshy [10], J. T. Hansen K. V. Melchior [11] S. J. Liubben [12]. Foreign experience of legal regulation of the bankruptcy of insurance companies is presented in source [13]. However, the variability of the external environment and domestic realities of business activities on the financial market make further research in this area topical.

The purpose of the article is to study the reasons, the consequences of the bankruptcy of modern insurance companies and identify ways to minimize this phenomenon in the financial market of Ukraine. The research methods under consideration should include the monographic method, analysis, techniques of abstract-logical method, etc.

Study results. The phenomenon of bankruptcy and liquidation of insurance companies on the domestic financial market is becoming widespread. So, before the crisis of 2008–2009 years in Ukraine there were 400 insurance companies, 58 of which insured life, and 342 – risks. Some of them had almost never carried out any activity: according to the National Commission, only 100 of them insured. Now the market of insurance services is the second according to the level of capitalization among other non-bank financial markets. The total number of insurance companies as of 30.09.2016

amounted to 323, including "life" insurance companies – 43 companies, "non-life" insurance companies – 280 companies (as of 30.09.2015–368 companies, including IC "life"–50 companies, insurance companies,"non-life"–318). Therefore, the number of insurance companies had a rapid tendency to decrease, during 9 months of 2016 compared to 2015, the number of companies decreased to 38 [14].

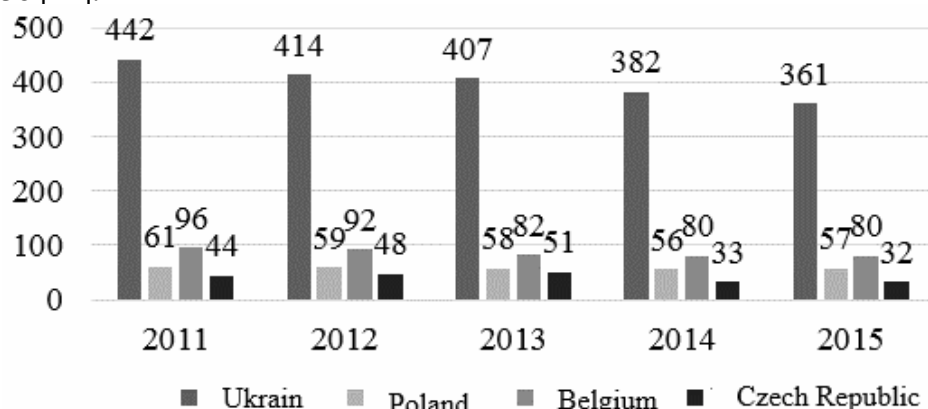

Fig. 1 The tendency to reduce the number of insurance companies because of their bankruptcy*)
*) Source: Compiled by the author according to data [14, 15]

Figure 1 illustrates the tendency to reduce the number of insurance companies on the financial market of Ukraine and several European countries, the bankruptcy of insurance companies became the catalyst.

These data indicate that in general an insignificant number of insurance companies function in the European countries, due to the higher demands of regulators to the parameters of their activities. It contributes to the fact that the rates of reduction in the number of insurers in Poland, Belgium and the Czech Republic are lower than in Ukraine. In Poland during 2012–2015 years the number of insurance companies each year shrank by 1–2 companies (1–3% of insurers on the market), in Belgium there was similar dynamics – during 2012 the number of companies decreased by 2 for 2013, 2014 – by 2 for 2015 is to 1. The situation in the Czech Republic is a little different, where in 2014 there was a rapid reduction in the number of insurance companies – from 51 to 33, that is 35% professional participants of its insurance segment became bankrupts and left the market. However, in 2015 the situation stabilized, and the reduction amounted to only one company.

The number of corporate insurance in Ukraine during last 5 years reduced to 119 companies, constituting 27% of the total number of companies on the market (2011 is chosen as a basis for the calculation). Thus, we can conclude that for 5 years, one-third of insurance companies have become bankrupt and disappeared from the financial market. Taking this into consideration, the population did not trust this kind of financial institutions, thus it had led to the reduction of the number of insurance contracts and use of the insurance financial services in general.

Table 1 presents information on the results of the activities of insurance companies in Ukraine for the period of last 5 years.

Table 1

Results dynamics of insurance companies in Ukraine*)

Indicator	2011	2012	2013	2014	2015	3 quarter of 2016
The assets of the companies, mln. USD.	48122.7	56224.7	66387.5	70261.2	60729.1	55377.2
Gross insurance premiums, mln. USD.	22693.5	21508.2	28661.9	26767.3	29736.0	24844.2
The level of net payment,%	26.2	24.5	21.2	26.3	34.0	30.9

*) Source: Compiled by the author according to data [14]

The increase dynamics in the assets of the insurance companies can be described positively, however, it should be noted, that the volume of insurance premiums, at the same time, remained almost on the same level. The level of net insurance payments has hovered within 20–34% for the last 5 years.

Let us consider the most contentious cases of bankruptcies of insurance companies on the domestic financial market and single out the basic causes of the phenomenon. Thus, several major players in the insurance market have stopped their activity recently. The bankruptcy of the insurance company "Garant-Auto" has become the most sounding [16]. The top-10 insurance company in civil liability compulsory insurance market has become the absolute leader on the number of complaints against other insurance companies due to non-payment for recourse claims. The insurer would not pay or does not pay according to the concluded insurance contracts of civil liability of vehicles owners, in consequence of which the amount of the indebtedness of the company to customers amounted to 850 thousand UAH. The company has broken the terms of 2147 motor insurance contracts and 1284 different types of voluntary insurance contracts within six months. The company was checked by the regulator, however, the decision on the introduction of temporary administration was not adopted.

The insurance company «Warranty» also became one of the insurance bankrupts [16]. Its leaders took a decision to continue to conclude insurance and civil liability contracts of compulsory insurance even after the regulator had terminated its license. The day before the suspension of the license the insurer concluded more than 9 thousand civil liability compulsory insurance contracts. In General, the size of the debt insurance company constituted 12.231 million UAH. The bankruptcy of the leaders in the insurance market was caused by the pursuit of sales of insurance products and services. Insurance companies tried to sell as many insurance products as they could without taking into account the financial situation of their own company.

Let us consider the reasons of such a situation. In most cases, domestic insurance companies lack a clear division of responsibilities between services, and quite often the directorship makes the power centralization be of greater priority, this leads to an atmosphere of mistrust and scarcity of reliable information. In such a situation, the employees do not feel confident in the fact that their work is important for the company, and accordingly, they lose the desire to work for its benefit.

Now insurers, despite the number of ways to maintain the financial stability of the company, increase sales of insurance products without ensuring proper control. Insurance companies do not carry out analysis of the situation on the financial market, they do not study statistics, do not control the activities of insurance agents who enter into contracts of insurance, and experts to assess the damage.

Another reason for the bankruptcy of insurance companies is a planned operation of criminal structures. For example, having insured the property an owner some time later claims that he was robbed, and companies have to pay the insurance indemnity. There are different kinds of scams and each case undermines the financial stability of the insurance company.

Domestic insurers have recently not been able to return the financial assets of the banks that are deemed insolvent.

The unprofitability of insurance companies increases in the eastern regions of Ukraine. Risk reinsurance of most insurance companies is one of the consequences of tragic events in the East of the country – foreign insurers increase the tariffs on this type of service in Ukraine, as for the territory of the high level of probability of the insurance case.

Another problematic aspect of domestic insurers, was the ban on transfers of foreign currency payments abroad, introduced by the Decree of the NBU No. 540. This decision meant a failure to re-insure the risks of domestic insurance companies in overseas markets which had led to a potentially high unprofitability or refuse in payment for the whole chain of adverse insurance events. Foreign companies set stringent conditions for domestic insurers and therefore Ukrainian insurance companies in the long term may lose the opportunity to enter into contracts for the services of reinsurance.

In the conditions on the financial market the state authorities need to tighten control over the insurance companies through monitoring of the accumulation of critical debt mass according to insurance compensations. The result of the loyal attitude to this is the emergence of signs of financial insolvency in many companies, and this, in turn, will affect the economic atmosphere in Ukraine.

A proper prudential supervision is absent in the domestic insurance sector that could provide the opportunity to identify the financial problems of the insurance company in advance. As a result, clients and state authorities will learn about the problems of the company only when financial and managerial decision are impossible to be made. Usually, after the insurance company has payment problems, it takes an active damping position and continues to work, involving all new customers for a certain period of time. At this time the process of withdrawal of liquid assets of the company rapidly takes place. However, when the same scheme stops working, the insurer simply disappears from the market.

It is difficult to understand why a company declared bankruptcy. Insurers leave the market due to different reasons: had no time to adjust to the new model of the market; increased number of financial problems; dropped below the minimum limit sales of insurance policies; the amount of maximum payouts dramatically increased, etc.

To prevent getting an insurance company to financial instability and subsequent bankruptcy the following guidelines can be given:

- increase the amount of foreign capital in equity companies, take steps to achieve a positive reputation;

- ensure full compliance with the criteria which regulate the activity of insurance companies;

- involve well known and public people, about which it is easy to find the information to the founders, owners, guides, a leading management company;

- when analyzing the state of the insurance company, its own capital must be greater than the authorized (registered) one. This figure indicates that the company consistently develops and grows, its activity is profitable;

- to introduce permanent monitoring of data structure for timely detection of the trend towards the deterioration of the status of the indicators of the solvency of the company;

- to provide a high level of publicity, openness and transparency of the company. Active participation in various forms of associations, unions and associations is positive for the insurance company.

Currently, many insurers suffer negative attitude to the insurance sphere as a whole and separately taken insurance companies, in particular. This is due to a decrease in the level of trust of the population to the insurers for aforementioned reasons. Meanwhile, as experience shows, the implementation of a carefully planned PR company is able to significantly change the situation. The insurance companies that are the first to realize all possible perspectives on the implementation of targeted impact on the consciousness of citizens have a substantial advantage in the competitive struggle.

Actual state of the national insurance market is extremely favorable for holding different kinds of PR-actions, as the tradition of using insurance services is still not formed, and the loyalty of the clients regarding the specific insurance companies is almost absent. It should be noted that PR-campaign of the insurer may be carried out both independently and in conjunction with its advertising campaign. Full advertising campaign should be supplemented with the list of PR-actions aimed at improving the image of insurance companies within the minds of existing and potential customers, and thereby increase the number of consumers of insurance products and services.

To ensure their own solvency insurance companies are obliged to observe normative correlations between their assets and insurance liabilities, since the lack of collected insurance premiums and formed reserves do not relieve the insurer from the compensation of damage caused to the insured. In case of taking the following financial obligations that significantly exceed the ability of the company to perform at the expense of its own funds and insurance reserves, insurers need to reinsure the risks of implementation of commitments in foreign insurance companies.

The consumer in the process of selecting an insurance company takes into account, above all, the following important factors: the level of popularity of the insurance company on the insurance market; the duration of its work; level of service in providing services; positive experience of insurance activity; judgment of reference groups. Thus, in order to attract the

maximum number of potential customers, domestic insurance companies need to take measures to popularize their own activity, increase the level of maintenance and consulting services, as well as to improve the condition of their image and reputation. In order to establish a positive relationship to the company as a strong, leading brand in the market, it is necessary to regularly post information about it in the media. Company name must be recognizable, and the company itself has to be perceived as an expert in the insurance industry. It is obvious that the consumer will feel more confident in the insurance company that not simply monitors the quality of the services provided, but constantly improves them.

Conclusions. The results of the research lead to the following conclusions.

The phenomenon of the bankruptcy of insurance companies is getting wide-spread on the financial market of Ukraine. The most significant factors that led to the establishment of such trends, are: political and economic instability, the absence of effective mechanisms of regulation of insurance companies, low level of trust of the population to the insurers and the rejection of the use of insurance products and services, inability of companies to adapt to the new conditions of management, lack of equity capital, excessive tendency of management risk, foreign exchange constraints, unavailability of reinsurance services, lack of relevant information for decision making, loss of the markets of the eastern region and the Crimea region, fraud on the part of staff and clients.

The following ways of stabilizing the level of the financial strength of insurance companies and improvement of the results of their activities that can prevent bankruptcy in perspective are stated: additional capitalization of companies at the expense of foreign capital, increasing the level of transparency of insurers taking action to improve the image and reputation of insurance companies, increasing regulatory requirements to the indicators of their activities, the stabilization of trust to insurance companies by raising the level of service and promotion in the media.

The scientific novelty of the research is to identify the main reasons for the bankruptcy of insurance companies in modern conditions of managing in Ukraine that can be used by state regulatory authorities to develop strategies for stabilization of domestic financial market. Theoretical and practical significance of the study outlines the areas of the financial situation stabilization of domestic insurance companies in modern conditions of managing and identifying ways to improve the effectiveness of their activities in the future. Socio-economic impact that appears as a result of the implementation of the scientific results results in trust improvement of the population to insurance companies, which will be an incentive to the further development of insurance status and optimization of financial market of Ukraine.

The prospects of further scientific development in this research include the formation of a mechanism to protect the clients of insurance companies, their rights and interests in case of bankruptcy acceptance.

Література

1. Донець, О. С. Економіко–математичне моделювання ризику банкрутства страхової компанії [Текст] / О. С. Донець, Т. М. Донець, А. І. Шабля // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – 2014. – № 4. – С. 264–270.
2. Жумік, О. В. Оцінка ймовірності банкрутства українських страхових компаній [Текст] / О. В. Жумік, Ю. А. Стадник // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 8. – С. 200–206.
3. Литвин, А. В. Побудова моделей прогнозування банкрутства страхових компаній України в післякризовий період [Текст] / А. В. Литвин // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14 (1). – С. 282–300.
4. Онищенко, Л. А. Недоліки державного управління ринком страхових послуг на прикладі фактів дефолту та банкрутства [Текст] / Л. А. Литвин // Економіка та держава. – 2011. – № 2. – С. 142–144.
5. Юхименко, В. М. Діагностика банкрутства страхових організацій на прикладі ПАТ «УСК «Гарант–Авто» [Текст] / В. М. Юхименко // Причорноморські економічні студії. – 2016. Вип. 6. – С. 163–167.
6. Tuleaşcă, L. The causes of insurance companies bankruptcy in Romania [Electronic resource] / Luminița Tuleaşcă // Romanian Economic and Business Review. – 2010. – Vol. 5, № 3. – P. 100–115. – Available at: <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rau/journal/FA10/REBE-FA10-A7.pdf>.
7. Le Courtois, O. On the Bankruptcy Risk of Insurance Companies [Electronic resource] / Olivier Le Courtois, Rivo Randrianarivony. – Available at: https://www.researchgate.net/publication/228548608_On_the_Bankruptcy_Risk_of_Insurance_Companies.
8. Insurance Company Failure [Electronic resource] / R. Massey (Chairman), D. Hart, J. Widdows, D. Law, K. Bhattacharya, W. Hawes, R. Shaw. – Available at: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CVJx7fUoPZAJ:https://www.actuaries.org.uk/documents/insurance->

company-failure+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ru.

9. Bilevsky, G. Tools and methods to prevent the risk of bankruptcy of the insurance companies [Electronic resource] / G. Bilevsky // *Internal Auditing & Risk Management*. – 2013. – Anul VIII, № 3 (31). – Available at: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4rYod2jskoUJ:aimr.univath.ro/archive/atharticles/index.php%3Fdir%3D2013-3%252F%26download%3D2013-3-7.pdf+&cd=10&hl=ru&ct=clnk&gl=ru>.

10. Hari Babu, S. Prediction of Bankruptcy of Non-Life Insurance Companies in India – A Study [Text] / Singu Hari Babu // *International Journal of Applied Business and Economic Research*. – 2015. – Vol. 13, № 3. – P. 1431–1444.

11. Hansen, J. T. What Happens to Insurance Coverage In Case of Bankruptcy? [Electronic resource] / John T. Hansen, Kurt W. Melchior. – Available at: http://www.nossaman.com/files/22978_Nossaman_Insurance%20Bankruptcy%20Seminar_5.7.09.pdf

12. Lubben, S. J. Financial Institutions in Bankruptcy [Electronic resource] / Stephen J. Lubben // *Seattle University Law Review*, Forthcoming ; Seton Hall Public Law Research Paper № 1726944. – 2010. – Available at: <http://ssrn.com/abstract=1726944>.

13. Law on Bankruptcy and Liquidation of Banks and Insurance Companies [Electronic resource]. – Available at: https://www.nbs.rs/internet/english/20/laws/bankruptcy_liquidation_banks_insurance_2015.pdf.

14. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua>.

15. Statista – The portal for statistics [Electronic resource]. – Available at: <https://www.statista.com>.

16. Банкрутство & Ліквідація в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankruptcy-ua.com>.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017

© Honcharenko I. G.

References

1. Donets, O. S., Donets, T. M. & Shablia, A. I. (2014). Ekonomiko–matematychne modeliuвання ryzyku bankrutstva strakhovoi kompanii. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichna*, 4, 264–270.

2. Zhumik, O. V. & Stadnyk, Yu. A. (2014). Otsinka ymovirnosti bankrutstva ukrainskykh strakhovykh kompanii. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, 8, 200–206.

3. Lytvyn, A. V. (2013). Pobudova modelei prohnouzuvannya bankrutstva strakhovykh kompanii Ukrainy v pislakiyzyvnyi period. *Ekonomichniy analiz*, 14(1), 282–300.

4. Onyshchenko, L. A. (2011). Nedoliky derzhavnoho upravlinnia rynkom strakhovykh posluh na prykladi faktiv defoltu ta bankrutstva. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 142–144.

5. Yukhymenko, V. M. (2016). Diahnostyka bankrutstva strakhovykh orhanizatsii na prykladi PAT «USK «Harant-Avto». *Prychornomorski ekonomichni studii*, 6, 163–167.

6. Tulească, L. (2010). The causes of insurance companies bankruptcy in Romania. *Romanian Economic and Business Review*, 5(3), 100–115. Available at: <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rau/journal/FA10/REBE-FA10-A7.pdf>

7. Le Courtois, O. *On the Bankruptcy Risk of Insurance Companies*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/228548608_On_the_Bankruptcy_Risk_of_Insurance_Companies.

8. Massey (Chairman), R., Hart, D., Widdows, J., Law, D., Bhattacharya, K., Hawes, W., & Shaw, R. *Insurance Company Failure*. Available at: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CVJx7fUoPZAJ:https://www.actuaries.org.uk/documents/insurance-company-failure+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ru>.

9. Bilevsky, G. (2013). Tools and methods to prevent the risk of bankruptcy of the insurance companies. *Internal Auditing & Risk Management*, VIII, 3(31). Available at: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4rYod2jskoUJ:aimr.univath.ro/archive/atharticles/index.php%3Fdir%3D2013-3%252F%26download%3D2013-3-7.pdf+&cd=10&hl=ru&ct=clnk&gl=ru>

10. Hari Babu, S. (2015). Prediction of Bankruptcy of Non-Life Insurance Companies in India – A Study. *International Journal of Applied Business and Economic Research*, 13(3), 1431–1444.

11. Hansen, J. T., & Melchior, K. W. *What Happens to Insurance Coverage In Case of Bankruptcy?* Available at: http://www.nossaman.com/files/22978_Nossaman_Insurance%20Bankruptcy%20Seminar_5.7.09.pdf

12. Lubben, S. J. (2010). Financial Institutions in Bankruptcy. *Seattle University Law Review*, Forthcoming; *Seton Hall Public Law Research Paper*, 1726944. Available at <http://ssrn.com/abstract=1726944>

13. *Law on Bankruptcy and Liquidation of Banks and Insurance Companies*. Available at: https://www.nbs.rs/internet/english/20/laws/bankruptcy_liquidation_banks_insurance_2015.pdf

14. *Natsionalna komisiia, shcho zdiizniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh*. Available at <http://nfp.gov.ua>

15. *Statista – The portal for statistics*. Available at: <https://www.statista.com>

16. *Bankrutstvo & Likvidatsiia v Ukraini*. Available at: <http://bankruptcy-ua.com>

Received 11.09.2017

© Honcharenko I. G.

Holubka S. M.

*Doctor of Economics, Professor of the
Department of Finance, Banking
and Insurance University of Banking
Ukraine; e-mail: holubkas@ukr.net*

Ovchar P. A.

*Candidate of Science in Public Management,
Honored Worker of Transport of Ukraine,
National University of Bio-Resource and nature use of Ukraine,
Ukraine; e-mail: p.ovchar@ukr.net*

FINANCIAL ASPECTS OF NATIONAL AUTOMOBILE TRANSPORT DEVELOPMENT

Abstract. The article considers the features of the automobile transport development, which is an integral part of the national economy. The main aspects of financial and economic development of the national transport system are highlighted. The expediency of development and introduction of a qualitatively new organizational and management model of passenger transportation by motor transport in Ukraine is substantiated. In the course of the research, the amount of direct foreign investments in the development of the Ukrainian transport system is analyzed. This made possible to assert that in order to intensify investment activity in the automobile transport development it is necessary to improve the legislation, create a favorable institutional environment, increase social and economic well-being of the county's population, develop and implement a system of guarantees for investors from possible risks, stimulate innovation activity.

Keywords: national economy, road transport, transport system, foreign investment, export, import

JEL Classification: E65, L92, O18

Formulas: 0; fig.: 6; tabl.: 2; bibl.: 11

Голубка С. М.

*д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи і страхування
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
Україна; e-mail: holubkas@ukr.net*

Овчар П. А.

*кандидат наук з державного управління,
Заслужений працівник транспорту України
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Україна; e-mail: p.ovchar@ukr.net*

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Анотація. У статті розглянуто особливості розвитку автомобільного транспорту, що є невід'ємною частиною національного господарства. Висвітлено основні аспекти фінансово-економічного розвитку національної транспортної системи. Обґрунтовано доцільність розробки і впровадження якісно нової організаційно-управлінської моделі пасажирських перевезень автомобільним транспортом в Україні. В процесі дослідження проаналізовано обсяги прямих іноземних інвестицій у розвиток транспортної системи України. Це дозволило стверджувати, що для активізації інвестиційної діяльності в розвиток автомобільного транспорту необхідно вдосконалити законодавство, створити сприятливе інституціональне середовище, підвищити соціально-економічний добробут населення, розробити і впровадити систему гарантій для інвесторів від можливих ризиків, стимулювати інноваційну діяльність.

Ключові слова: національна економіка, автомобільний транспорт, транспортна система, іноземні інвестиції, експорт, імпорт.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 2; бібл.: 11

Голубка С. М.
д.э.н., профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
ДВНЗ «Университет банковского дела»
Україна; e-mail: holubkas@ukr.net

Овчар П. А.
кандидат наук государственного управления,
Заслуженный работник транспорта Украины,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
Україна; e-mail: p.ovchar@ukr.net

ФИНАНСОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО АВТОМОБИЛЬНОГО ТРАНСПОРТА

Аннотация. В статье рассмотрены особенности развития автомобильного транспорта, который является неотъемлемой частью национального хозяйства. Изложены основные аспекты финансово-экономического развития национальной транспортной системы. Обоснована целесообразность разработки и внедрения качественно новой организационно-управленческой модели пассажирских перевозок автомобильным транспортом в Украине. В процессе исследования проанализированы объемы прямых иностранных инвестиций в развитие транспортной системы Украины. Это позволило утверждать, что для активизации инвестиционной деятельности в развитие автомобильного транспорта необходимо усовершенствовать законодательство, создать благоприятную институциональную среду, повысить социально-экономическое благосостояние населения, разработать и внедрить систему гарантий для инвесторов от возможных рисков, стимулировать инновационную деятельность.

Ключевые слова: национальная экономика, автомобильный транспорт, транспортная система, иностранные инвестиции, экспорт, импорт.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 2; библи.: 11

Introduction. The harmonious development of the transport system, which not only satisfies the transport needs of society, but also directly affects its social and economic well-being is one of the most important factors in the efficient growth of the national economy [1]. In this context, the main lever of all transport and logistics chains of passenger transport, both at the local, regional, national and international levels, is automobile transport. According to expert estimates, the total amount of passenger transport by road constantly increased in the range of 9–15 % in Ukraine, five to six years ago however, the subsequent economic and political crises negatively affected the development of this industry, causing losses of at least 20% in passenger transportation volumes [2, p. 80]. Despite it, experts point out that the sector of the Ukrainian transport system generally satisfies the needs of the society in passenger transportation today, but the structure of vehicles is imperfect and does not correspond to technological and environmental characteristics.

Undoubtedly, there are a number of other problems hindering the development of the Ukrainian motor transport market at this time, in particular, the absence of a perfect regulatory framework; non-compliance with the criteria for international passenger transportation; imperfection of tariff-pricing policy; financial and economic threats associated with export-import of motor transport services; inefficiency in the existing economic mechanism of operation in the motor transport passenger transport sector; lack of proper conditions for modernization and innovative development of motor transport, etc.

According to this, it is important to study the main financial aspects of the motor transport development as an important part of the Ukrainian transport system, since they directly affect not only the complex solution of existing tasks, but also are crucial for the implementation of strategic priorities in this field.

Analysis of researches and problem statement. Many modern Ukrainian scholars have devoted their work to highlight the issues of the development of our country's motor transport.

Thus, P. Chuvayev noted in his research the importance of the gradual integration of Ukrainian automobile transport into the international transport system not only in order to generate high incomes, but also to increase foreign investment and improve all-Ukrainian road and transport infrastructure [3, p. 198]. The author argues that the activation of Ukraine in this direction will necessarily find financial support from foreign partners.

This opinion is shared by such well-known domestic scientists as D. K. Preiger, O.V. Sobkevych, O.Yu. Yemelyanova. Evaluating the strategic priorities of the transport industry reform in Ukraine, economists state that they have an exceptional role in the development of the national economy of the transport system in general and road transport in particular. It is precisely the transport that must outpace the progress of other sectors and thus strengthen the foreign trade relations of Ukraine, and, consequently, increase foreign exchange earnings to the state [2, S. 59].

The active innovation-investment policy with the proper support of the state, as a reliable tool for the efficient development of motor transport, is mentioned in the writings of Z.V. Valiullina, A.M. Novikova, M.V. Mamontova, M.I. Rudenko [4; 5; 6; 7].

It should be noted that the assessment of the financial aspects related to the development of Ukrainian motor transport at the present stage, does not receive due attention from scientists, and given the dynamic and polyfunctional nature of this sector of the economy, requires new integrated research every time.

Such an approach set the **purpose of the article** – an analysis of the financial aspects in the development of Ukrainian motor transport and the following **tasks**:

- to assess the state of development of Ukrainian motor transport, in particular, passenger transport;
- analyze the dynamics of foreign direct investment in Ukrainian transport;
- to identify the main directions and ways of attracting foreign investments in road transport;
- to investigate the structure of export and import of motor transport services in Ukraine;
- analyze the export-import dynamics of Ukraine in automobile and other means intended for passenger transportation.

Research results. Analysis of the Ukrainian motor transport development shows the need for a completely new system approach to the implementation of strategic directions of development in this industry. A number of unresolved problems led to a decrease in most financial and economic indicators over a long period of time, in particular, in relation to passenger motor transport. Thus, if the share of road transport in passenger transportation amounted to 55% of the total volume of transport by various modes of transport in 2009 [2, p. 21], this figure is 44% [10]. This may indicate, firstly, the ineffectiveness of implemented reforms, their narrowed nature in the area of "change in ownership – re-engineering of production – private (often illegal) carriers of small business".

M.P. Skohuk [9] emphasizes in his paper the fact that Ukraine has all the necessary preconditions and resources to ensure high-performance passenger motor transport, but the main problem is the absence of an effective mechanism for managing motor transport by the state authorities in the part of functions assigned to them. At the same time, the development and implementation of the organizational and management model of the passenger transportation process (taking into account the specificity of the route network formation, passenger capacity and timetables of vehicles, social, environmental, investment, technical and innovation components) will improve the development of this sector of the transport system to a qualitatively new level.

Secondly, it is the low level of motor transport competitiveness compared to other transport system units. Although the automotive sector still prevails in the overall structure of Ukrainian passenger transport (Fig. 1), such parameters as low quality of transport services, high wear and tear of vehicles, inconsistency of the bus fleet structure with real passenger traffic, especially in large cities, limited access to use transport services of the inhabitants in mountainous, rural areas, a significant number of illegal passenger traffic, etc., significantly affect the socio-economic development of motor transport in as a component of the Ukrainian transport system. As a result, potential passengers choose and more actively use other modes of transport.

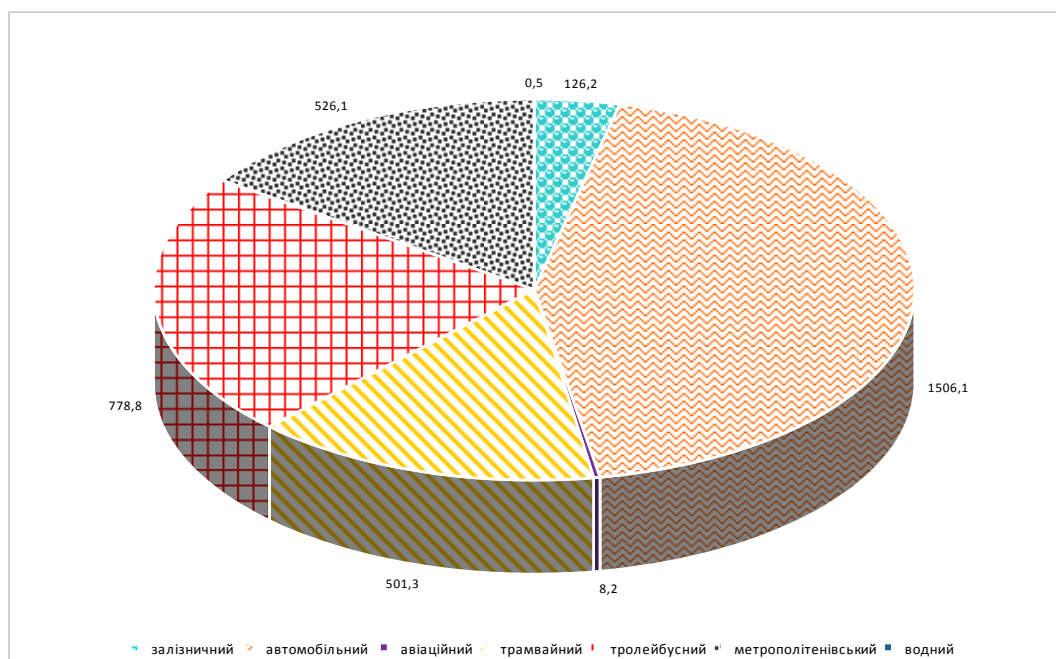

Fig. 1. Passenger transportation by various types of transport in January–September 2017
Source: compiled by the author according to the data [8].

Therefore, the number of passengers carried by road decreased each year starting in 2012. If 50368.6 million passengers were transported in 2012, this figure amounted to only 2025 million passengers in 2016, and only 1506.1 million passengers during January–September 2017 (Fig. 2) [8].

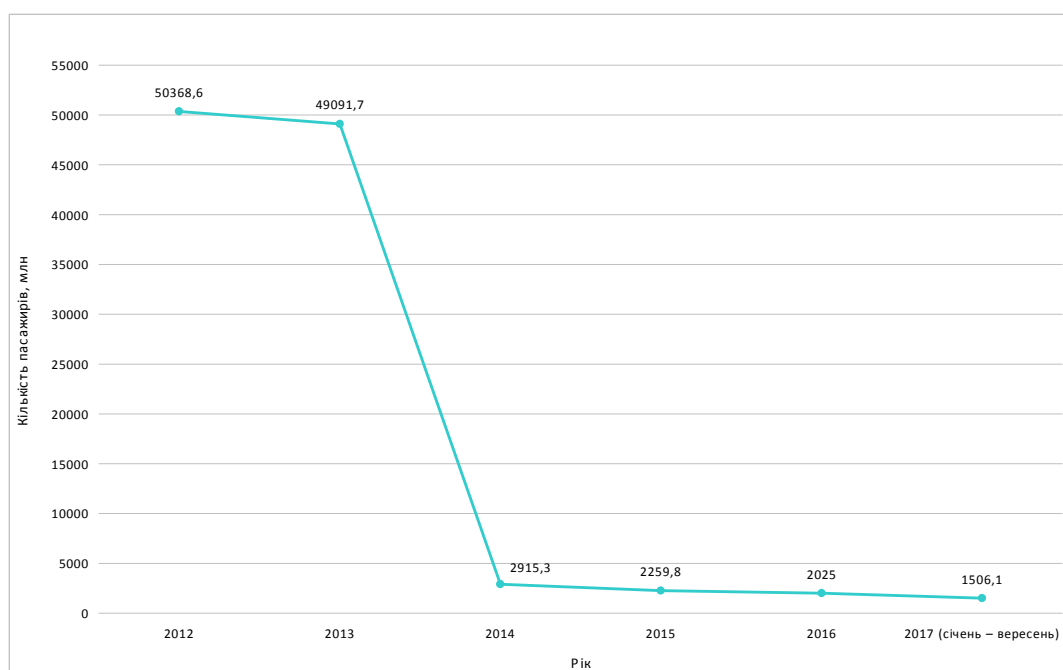

Fig. 2. Dynamics for the number of passengers carried by Ukrainian motor transport for 2012–2017.
Source: compiled by the author according to the data [8].

Thirdly, the lack of investment activity, where the main source of capital investments in road transport companies are their own funds of these enterprises or bank loans. Obviously, these resources are not enough for the full functioning of the industry. This is confirmed by the statistics, according to which there was a decrease of 8.7% of total revenues of motor transport enterprises during the 9 months of 2017. The situation was aggravated by the reduction of state subsidies for compensating for privilege travel by 6.7% from the state budget and by 12.7% from local budgets [10].

An analysis of foreign investment in Ukrainian transport shows its reduction. Ukrainian transport industry received the largest volume of investments in the amount of 1535.3 million USD in 2014. Over the next two years, this figure dropped by 45.6%, and it was at 1054 million USD as of December 2016 (Fig. 3) [8].

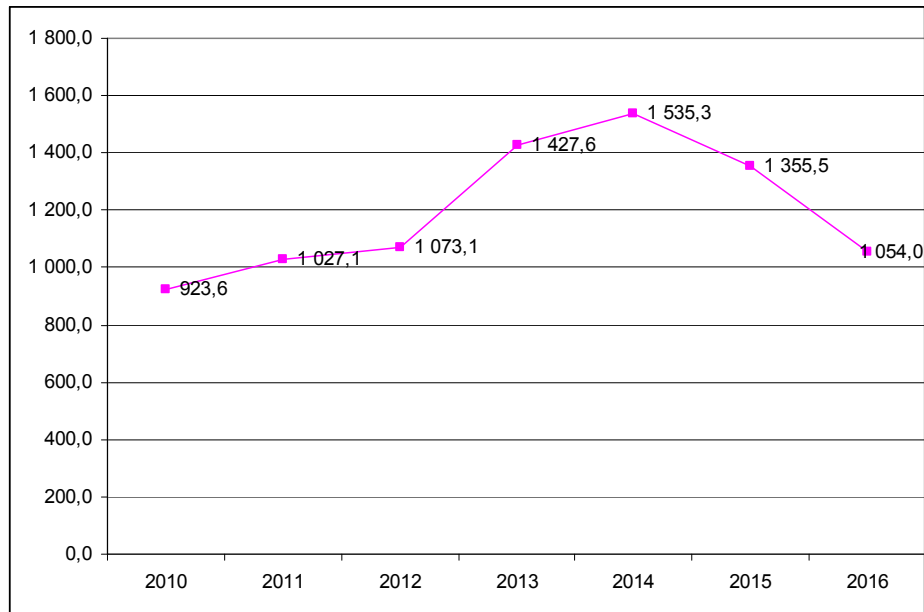

Fig. 3. Dynamics of foreign investments in the Ukrainian transport industry for 2010 – 2016, mln. USD
Source: compiled according to data [8].

In our opinion, the main directions of investments for the development of Ukrainian motor transport should be road infrastructure (construction of new and major repairs of existing highways), implementation of the national organizational and managerial model for passenger transport, the actual production of vehicles, in particular, for passenger transportation, innovative activity (implementation of new scientific and technical projects), technological re-equipment of motor transport enterprises (Fig. 4, 5).

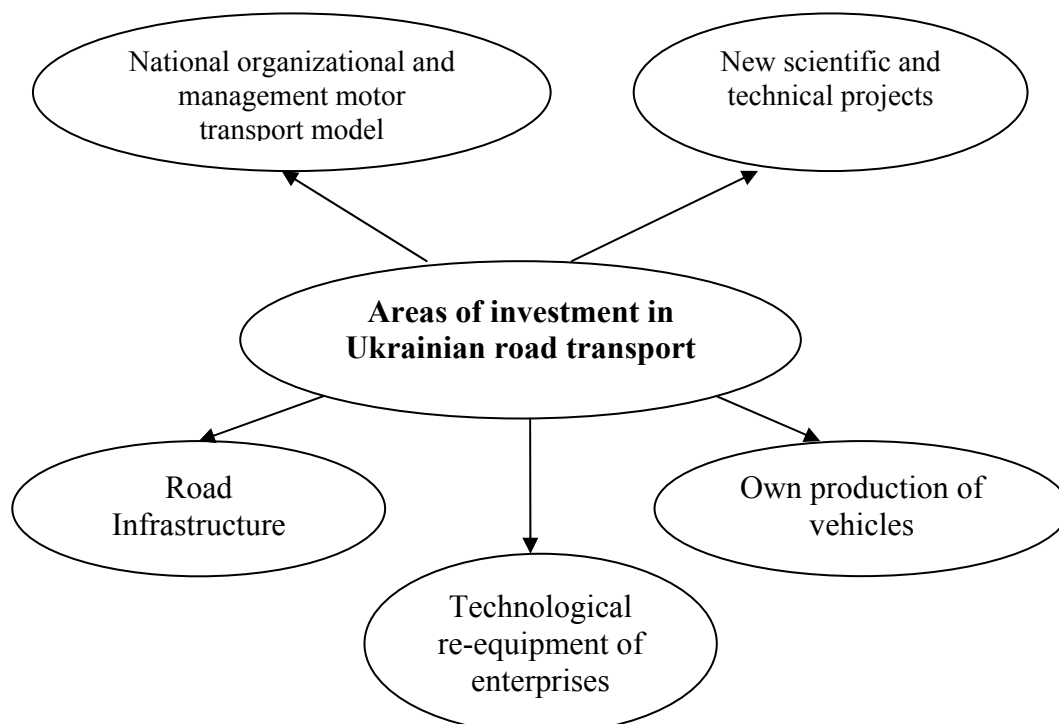

Fig. 4. Main directions of investment in Ukrainian motor transport

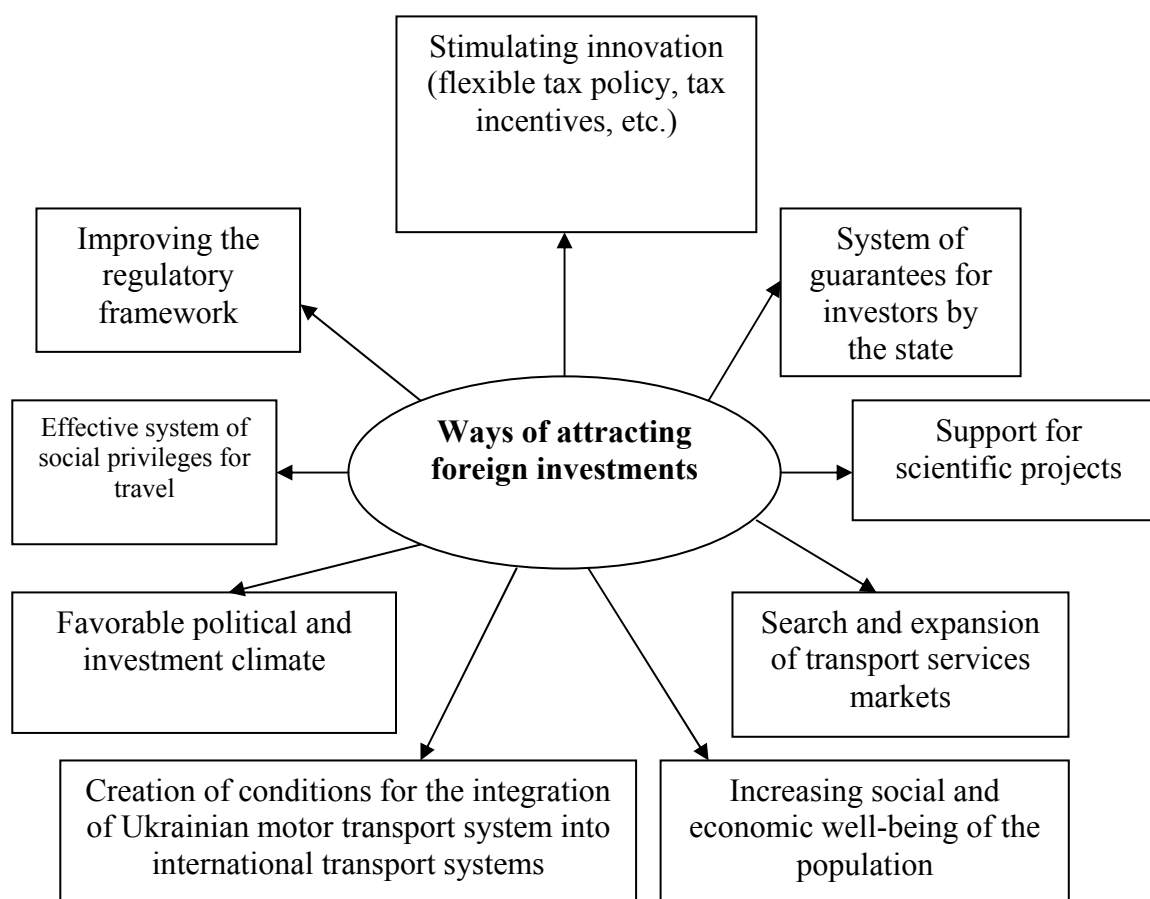

Fig. 5. The main ways of attracting foreign investments into the development of the Ukrainian motor transport market.
Author's development.

There is no doubt, Ukraine has a significant potential attracting foreign investors. In the context of road transport, such advantages are geographic location, cheap skilled labor, attractive financial mechanisms, but this is not enough to attract the necessary investment. In order to boost investment activity in the development of Ukrainian motor transport it is necessary to improve the political situation, improve the legislation, create a favorable investment climate, increase social and economic well-being of the population, develop and implement a system of guarantees for investors from possible risks, establish adequate social privileges for travel, support innovation activity, applying a flexible tax policy, to provide support for domestic scientific and technical projects with improvement of Ukrainian motor transport activity at the state level. The implementation by the state of at least part of the listed measures will not only improve the functioning of the motor transport sector, but also the transport system as a whole, will accelerate the integration processes of Ukraine, including the international transport systems.

The total volume of exports of this type of services is evidenced by the considerable potential of Ukrainian motor transport to accelerate the integration into the European market of automotive services. Ukraine showed the highest rates of export in road transport services in 2012–2014 (Table 1).

As it can be seen, the amount of exports decreased almost twice in 2015, which can be explained by the political situation, as well as the complex nature of relations with the largest exporter of transport services for our country – Russia. However, the positive dynamics of past years and European aspirations of Ukraine give grounds to expect the emergence of new opportunities for the development of Ukrainian motor transport, the opening of new markets for the supply of their own motor transport services. In comparison with other types of transport, road transport lags substantially, however, the analysis shows a reduction in total exports of all types of transport.

Table 1

**Dynamics of the export–import structure for transport services of Ukraine
in 2011 – 2016, mln. USD**

Services by type of transport	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Export						
Automobile transport	391,9	447,2	438,9	459,6	249,0	237,9
Maritime transport	1104,5	1099,4	1022,3	850,8	735,9	661,6
Air transport	1481,8	1485,0	1299,1	1071,262	853,6	882,8
Railway transport	1772,8	1574,2	1531,9	1098,8	751,2	561,1
Imports						
Automobile transport	141,1	193,5	194,8	189,8	91,8	114,8
Maritime transport	137,3	196,4	187,8	243,6	191,7	141,1
Air transport	685,9	635,9	628,3	431,0	466,9	357,4
Railway transport	599,6	641,9	626,2	431,3	287,0	259,8

Source: compiled according to data [8].

It is obvious that, Ukraine has the largest share of transport services exports (38%) among the main types of transport for passenger transport, while the share of transport by sea (28%) and rail (24%) is slightly higher. And only 10% is accounted for road transport.

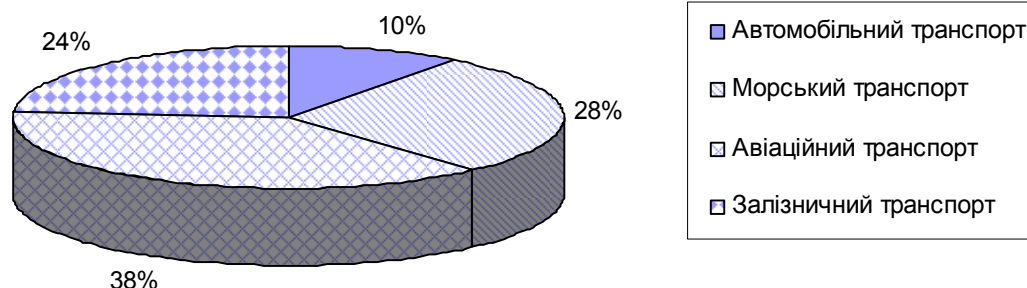

Fig. 6. Structure of transport services export by main types of transport in Ukraine in 2016

Source: compiled according to data [8].

As for the growth of import amounts for motor transport services in 2016, it can be assumed that there is a partial increase in competition on the domestic market between Ukrainian and European companies. In order to prevent the expansion of foreigners to the national market, it is necessary to immediately take appropriate measures to increase the competitiveness of Ukrainian carriers.

It is interesting to note that there is also a significant reduction in exports in 2017 compared to previous years in the overall structure of import and export of motor vehicles. If Ukraine exported passenger and other vehicles intended for the carriage of passengers in the amount of 214 million USD in 2012, this indicator, decreasing each year, reached 4.1 million USD as of October 2017. Instead, imports of such vehicles, having contracted in 2013–2015, showed growth in subsequent years and amounted to 1706.6 million USD in 2017 (Table 2) [11].

Table 2

Structure of import and export of passenger vehicles for passenger transportation

	Imports			Export		
	Cost, mln. USD	Specific weight, %	Net Weight, t	Cost, mln. USD	Specific weight, %	Net Weight, t
2012	3247,1	3,9	278892	214,0	0,31	31289
2013	2995,4	3,9	241241	48,9	0,08	7347
2014	1211,9	2,31	90488	19,7	0,04	2766
2015	820,3	2,24	87753	12,3	0,03	620
2016	1441,5	3,71	133204	9,2	0,03	449
2017 (January – October)	1706,6	4,28	189413	4,1	0,01	154

Source: compiled according to data [11].

By 2014, the main exporters of motor vehicles from Ukraine were such countries as Russia, Belarus, Azerbaijan, Kazakhstan, and Uzbekistan. Since 2016, Ukraine exported most of this type of goods to Germany, Poland, Switzerland, the USA and Canada. Unchanged leaders in the import of motor vehicles to our country for a long time remain Germany, Japan and the USA.

Conclusions. The analysis of financial and economic aspects of motor transport development in Ukraine has shown that this sector of the national economy as one of the most important for passenger transportation segment of the transport system, is characterized by low efficiency and significant deficiencies in the management by state authorities. Among other research results, the following should be indicated:

1. Most of the reforms undertaken by the state in the transformation of motor transport proved to be ineffective, narrow-minded, devoid of a comprehensive approach. It is necessary to develop and implement a qualitatively new organizational and managerial model of the passenger transportation process by road, taking into account all important parameters and criteria.

2. The Ukrainian automobile passenger transport is characterized by a low level of competitiveness, which led to a significant reduction of passenger traffic over the past five years.

3. The aggregate amount of direct foreign investments in Ukrainian transport decreased significantly. In recent years, the largest investment in the domestic transport industry was in 2014 (1535.3 million USD), the lowest – in 2016 (1054 million USD).

4. In order to intensify investment activity in the development of Ukrainian motor transport needs to take a number of decisive measures, in particular, to improve the legislation, to create a favorable investment climate, to increase the social and economic welfare of the population, to develop and implement a system of guarantees for investors from possible risks, to stimulate innovation activity, etc. Otherwise, it should not be expected to increase the efficiency in the motor transport sector, and the integrationist aspirations of our state will remain at the level of initiatives and populism for a long time.

5. Ukrainian automobile transport has a significant potential, but the above-mentioned shortcomings inhibit all financial processes in this area. In particular, there is a steady reduction in the export-import of transport services, and not only in road transport. The positive dynamics of past years and the European aspirations of Ukraine give grounds to expect the emergence of new opportunities for the development of Ukrainian motor transport. Compared to other types of transport, road transport is lagging behind.

6. An analysis of the overall imports and exports structure for vehicles intended for the passengers carriage of showed a decrease in exports in 2017 compared with previous years. On the other hand, imports of such vehicles, having contracted in 2013–2015, already showed growth in 2016 and 2017.

Література

1. Модель прийняття рішень у частині функціонування і розвитку залізничної транспортної системи на основі концепції «Восьминога» [Текст] / М. І. Данько та ін. // Збірник наукових праць УкрДУЗТ. – 2013. – Вип. 135. – С. 12–19.
2. Прейгер, Д. К. Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у післякризовий період [Текст] : аналіт. доп. / Д. К. Прейгер, О. В. Собкевич, О. Ю. Смельянова ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 112 с.
3. Чуваєв, П. І. Проблеми та перспективи розвитку автомобільного транспорту України [Текст] / П. І. Чуваєв // Вісник СевНТУ. – 2013. – Вип. 143. – С. 196–198.
4. Валиулліна, З. В. Сучасні тенденції розвитку ринку пасажирських перевезень на автомобільному транспорті [Текст] / З. В. Валиулліна // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14, № 1. – С. 38–45.
5. Новикова, А. М. Організаційно-економічні проблеми розвитку автомобільного транспорту України [Текст] / А. М. Новикова // Вісник СевНТУ. – 2013. – Вип. 143. – С. 203–205.
6. Мамонтова, М. В. Інвестування автомобільного транспорту України в умовах післякризової модернізації економіки [Текст] / М. В. Мамонтова // Вісник Національного транспортного університету. – 2011. – № 24 (2). – С. 192–195.
7. Руденко, М. І. Система управління фінансовим забезпеченням автомобільного транспорту [Текст] / М. І. Руденко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 26. – С. 48–56.
8. Транспорт і зв'язок в Україні [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Скочук, М. П. Занепад автомобільного транспорту в результаті імітації реформ [Електронний ресурс] / М. П. Скочук // Економіст. – 2014. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/6301-zanepad-avtomobilnogo-transportu-v-rezultat-mtacyi-reform.html>
10. Міністерство інфраструктури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/>
11. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms/>

Стаття надійшла до редакції 01.03.2018

©Голубка С. М., Овчар П. А.

References

1. Danko, M. I., Khodakivskyi, O. M., Babych, V. I., Kmetuk, M. V., Molochko, I. A., & Khomenko, N. A. (2013). Model pryiniattia rishen u chastyni funktsionuvannia i rozvytku zaliznychnoi transportnoi systemy na osnovi kontseptsii «Vosmynoha». *Zbirnyk naukovykh prats UkrDUZT*, 135, 12–19.
2. Preiher, D. K., Sobkevych, O. V., & Yemelianova, O. Yu. (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku transportnoi haluzi Ukrainy u pisliakryzovyi period*. Kyiv: NISD.
3. Chuvaiev, P. I. (2013). Problemy ta perspektyvy rozvytku avtomobilnoho transport Ukrainy. *Visnyk SevNTU*, 143, 196–198.
4. Valiullina, Z. V. (2013). Suchasni tendentsii rozvytku rynku pasazhyrskykh perevezen na avtomobilnomu transporti. *Ekonomichnyi analiz*, 14(1), 38–45.
5. Novikova, A. M. (2013). Organizatsionno-ekonomicheskie problemy razvitiia avtomobilnogo transporta Ukrainy. *Visnyk SevNTU*, 143, 203–205.
6. Mamontova, M. V. (2011). Investuvannia avtomobilnoho transportu Ukrainy v umovakh pisliakryzovoi modernizatsii ekonomiky. *Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu*, 24(2), 192–195.
7. Rudenko, M. I. (2014). Systema upravlinnia finansovym zabezpechenniam avtomobilnoho transportu. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 26, 48–56.
8. Transport i zviazok v Ukraini. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Skochuk, M. P. (2014). Zaneпад avtomobilnoho transport v rezultati imitatsii reform. *Ekonomist*. Available at: <http://ua-ekonomist.com/6301-zanepad-avtomobilnogo-transportu-v-rezultat-mtacyi-reform.html>
10. *Ministerstvo infrastruktury Ukrainy*. Available at: <https://mtu.gov.ua/>
11. *Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy*. Available at: <http://sfs.gov.ua/ms/>

Received 01.03.2018

©Holubka S. M., Ovchar P. A.

Войтович С. Я.

*к.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу,
Луцький національний технічний університет;
Україна; e-mail: gnidawa@ukr.net*

Лютак О. М.

*к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Луцький
національний технічний університет;
Україна; e-mail: olenalutak@gmail.com*

Лях І. М.

*к.т.н., доцент кафедри інформатики та фізико-математичних дисциплін ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»
Україна; e-mail: : igor.lyah@uzhnu.edu.ua*

Лісовська Л. С.

*к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій
Національний університет «Львівська політехніка»;
Україна; e-mail: lida_lisovska@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. В даній науковій статті розкрито особливості інвестиційного забезпечення туристичної сфери в умовах транснаціоналізації світогосподарських процесів. Зокрема, встановлено тенденції, рівень та окреслено транснаціональний вектор функціонування туристичної сфери; представлено особливості розвитку туристичних ланцюгів. Проаналізовано рівень капіталізації країн і обсягів інвестицій у світовий ринок туристичних послуг; умови та засади нарощення бізнес-діяльності ТНК і туристичних ланцюгів; виокремлено стратегії фінансового забезпечення розвитку, що реалізуються готельними ТНК, та чинники зростання обсягів реалізованих туристичних послуг. Сформовано та згруповано фактори покращення інвестиційного клімату, що виступають як засадничі умови розвитку інвестиційного забезпечення туристичної сфери в умовах транснаціоналізації світогосподарських процесів.

Ключові слова: туристичний ринок; транснаціональні туристичні ланцюги; чинники сприятливого інвестиційного клімату; інвестиційне забезпечення; рівень капіталізації та обсяги інвестицій

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 12

Voitovych S. Ja.

*PhD, associate professor, professor, department of marketing,
Luts National Technical University;
Ukraine; e-mail: gnidawa@ukr.net*

Liutak O. M.

*PhD, associate professor, associate professor, department of international economic
relations, Luts National Technical University;
Ukraine; e-mail: olenalutak@gmail.com*

Liakh I. M.

*Candidate of technical sciences., associate professor, department of computer technologies,
physics and mathematics, Uzhhorod National University;
Ukraine; e-mail: igor.lyah@uzhnu.edu.ua*

Lisovska L. S.

*PhD, DSc in Economics, Department of Management of organizations
Lviv Polytechnic National University;
Ukraine; e-mail: lida_lisovska@ukr.net*

FEATURES OF INVESTMENT PROVIDING OF THE TOURISM SPHERE IN THE CONDITIONS OF TRANSNATIONALIZATION OF THE WORLD BUSINESS PROCESSES

Abstract. The globalization mechanisms of development put requirements for tourist businesses in entering the international level of absorption of other enterprises of the related industries within hotel chains and global travel networks. Consequently, the volume of capitalization of certain TNCs in tourism exceed national and industry capabilities, but because the classical hierarchy of levels of capitalization in the global competitive environment loses its meaning. In this scientific article the features of investment support for the tourism sector in conditions of world economy trans nationalization processes are developed. In particular, the tendencies, the level and outlines a transnational vector of the functioning of tourism; features of the development of the tourism chain are established. The features of development of hotel chains are their transnational nature, the dissemination of technology and knowledge, strong investment opportunities and support. The analysis of the level of capitalization has shown that the leaders in attracting investments in the tourism sector are the United States and China. They are positioned by substantial economic opportunities, existence of tourist potential and huge domestic demand, which provokes the development of tourism infrastructure. TNCs are pursuing a policy of acquisitions, merger and purchase of enterprises serving the areas of insurance, transportation, catering and recreation for the organization of vertical and horizontal travel of the chains. Among the main strategies of financial development completed by hotel TNCs are: direct investments, portfolio investments, franchising and management contracts. The factors that are decisive in the formation of favourable investment climate of individual countries in the context of increasing use of the tourism potential and attraction of foreign investments are allocated in the economic, geographic, infrastructure groups and elements of the hospitality and openness of the society. The flow of revenues for tourism enterprises in the scope of the regional trade, industry and agriculture explains the multiplier effect to increase the gross domestic product in tourism.

Keywords: the tourist market; the transnational tourist circuit; the factors of a favourable investment climate; investment support; level of capitalization and volumes of investments

JEL Classification: E22, L83

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 12

Войтович С. Я.

*к.э.н., доцент, профессор кафедры маркетинга,
Луцкий национальный технический университет;
Украина; e-mail: gnidawa@ukr.net*

Лютак Е. Н.

*к.э.н., доцент, доцент кафедры международных экономических отношений, Луцкий
национальный технический университет;
Украина; e-mail: olenalutak@gmail.com*

Лях И. Н.

*к.т.н., доцент кафедры информатики и физико-математических дисциплин ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»
Украина; e-mail: : igor.lyah@uzhnu.edu.ua*

Лисовская Л. С.

*к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента организаций
Национальный университет «Львовская политехника»;
Украина; e-mail: lida_lisovska@ukr.net*

ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ В УСЛОВИЯХ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИИ МИРОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОЦЕССОВ

Аннотация. В данной научной статье раскрыты особенности инвестиционного обеспечения туристической сферы в условиях транснационализации мирохозяйственных процессов. В частности, установлено тенденции, уровень и исследован транснациональный вектор функционирования туристической сферы; представлены особенности развития туристических цепей. Проанализирован уровень капитализации стран и объемов инвестиций в мировой рынок туристических услуг, условия и принципы наращивания бизнес-деятельности ТНК и туристических цепей; выделены стратегии финансового обеспечения развития, реализуемых гостиничными ТНК, и факторы роста объемов реализованных туристических услуг. Сформированы и сгруппированы факторы улучшения инвестиционного климата, которые выступают как основополагающие условия развития инвестиционного обеспечения туристической сферы в условиях транснационализации мирохозяйственных процессов.

Ключевые слова: туристический рынок; транснациональные туристические цепи; факторы благоприятного инвестиционного климата; инвестиционное обеспечение; уровень капитализации и объемы инвестиций

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 12

Вступ. Тенденції стрімкого розвитку світового ринку туристичних послуг, нарощення бізнес-діяльності ТНК і туристичних ланцюгів є наслідком зростання рівня капіталізації та збільшення обсягів інвестицій у сферу туризму. Такі тенденції не є спонтанними, а формуються під впливом певних умов та засад як з боку функціонування ТНК, так і з боку реалізації відповідної політики уряду окремої країни. Тому актуальною та невирішеною проблемою сьогодення є дослідження процесів капіталізації та інвестиційного забезпечення туристичної сфери, а на їх основі формування нової інвестиційної політики, врахування та практичного застосування чинників сприятливого інвестиційного клімату у контексті транснаціоналізації світової економіки та туристичної сфери.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідження ключових тенденцій та питань розвитку туристичної сфери та туристичних ланцюгів знайшли відображення у звітах міжнародних організацій (Світовий банк, Форум міжнародних приватних підприємств, Всесвітньої ради з подорожей і туризму, UNWTO), у працях Дж. Джонса, Пітера Дікена, Дж. Даннинга, С. Канду, А.Ю. Александрової та інших. Аспектам дослідження рівня капіталізації та інвестиційного забезпечення туристичної сфери приділено увагу в працях З. Зимного, Дж. Дунінга та А. Міррі.

Невирішені складові загальної проблеми. У сучасній науковій літературі не достатньо уваги приділено засадам дослідження та групування чинників формування сприятливого інвестиційного клімату у контексті транснаціоналізації світової економіки та діяльності світових туристичних ланцюгів, які дозволили б максимально ефективно підвищувати рівень капіталізації, нарощувати обсяги залучених інвестицій та валовий внутрішній продукт окремих країн, що і обґрунтовує актуальність обраного напряму дослідження.

Метою даного дослідження є визначення особливостей інвестиційного забезпечення туристичної сфери в умовах транснаціоналізації світогосподарських процесів через вирішення таких завдань:

- дослідження рівня розвитку туристичної сфери, вектору її інтернаціоналізації та особливостей розвитку туристичних ланцюгів;
- проведення аналізу рівня капіталізації туристичної сфери країн, інвестиційної діяльності ТНК, виокремлення чинників зростання обсягів реалізованих туристичних послуг;
- формування переліку факторів покращення інвестиційного клімату як чинника розвитку інвестиційного забезпечення туристичної сфери в умовах транснаціоналізації світогосподарських процесів.

Методи досліджень. Використання методу аналізу динаміки показників дозволило з'ясувати засадничі умови і рівень розвитку туристичної сфери та інвестиційної діяльності ТНК, а теоретичного узагальнення – охарактеризувати особливості розвитку готельних ланцюгів. Із використанням методів структурного та процесного аналізу здійснена спроба встановити рівень капіталізації туристичної сфери країн, інвестиційної діяльності ТНК, а логіко–структурного підходу – згрупувати чинники зростання обсягів реалізованих туристичних послуг. Застосування системного узагальнення та структурно–функціонального методів дослідження дозволило сформувати та згрупувати фактори покращення інвестиційного клімату як чинника розвитку інвестиційного забезпечення туристичної сфери в умовах транснаціоналізації світогосподарських процесів

Результати дослідження. Сучасні міжнародні економічні відносини формуються на основі складних мереж виробничих процесів та процесів надання послуг, які є як місцевими, так і глобальними, а технологічні перетворення сприяють великим змінам на основі інвестиційного наповнення.

Туристична сфера в сучасних умовах перетворюється на важливий сегмент міжнародних економічних відносин, що приваблює іноземних інвесторів на основі високого рівня прибутковості та швидкості скуплення. Зокрема за дослідженнями Збігнева Зимного [1, с. 12] загальний обсяг вкладених прямих іноземних інвестицій у сферу туризму лише в США становить 1520 млрд. дол. За даними світового банку [2] з 1956 року міжнародна фінансова корпорація інвестувала понад 25 мільярдів доларів у 251 готельний проект у країнах, що розвиваються, у всьому світі. Ці інвестиції сприяли економічній диверсифікації та сталому зростанню, а також стимулювали сектор подорожей та гостинності, створювали необхідні робочі місця, збільшували надходження іноземної валюти та податкових надходжень.

Інституційне інвестування у сферу туризму, спрямоване на розвиток підприємництва у країнах, що розвиваються, призвело до створення в середньому від 1,5 до 3 робочих місць для кожного готелю та забезпечило розвиток ланцюгів постачання від будівництва до експлуатації, постійні ринки для місцевих фермерів та постачальників товарів і послуг із числа малого та середнього бізнесу, покращило стандарти якості готельної індустрії та рівень кваліфікації обслуговуючого персоналу (співробітники готелю користуються регулярними тренінгами із управління та обслуговування клієнтів).

Як зазначає Дунінг Дж. [3], інституційне інвестування, в свою чергу, призвело до зростаючої інтернаціоналізації туристичної сфери, розвитку бізнес–діяльності обслуговуючих підприємств. Тобто можна стверджувати, що частка ТНК у загальній кількості туристичних послуг, які надавались як в розвинутих, так і в країнах, що розвиваються, швидко збільшилась частково через кон'юнктурні зміни ринкового попиту та пропозиції, а також частково тому, що ці кон'юнктурні зміни сприяли прямим іноземним інвестиціям, як модальність для організації транскордонного виробництва та транзакції послуг.

В сучасних умовах готельне господарство світу знаходиться в переломному моменті фази життєвого циклу: відбувається загострення конкуренції між самими готельними ланцюгами; здійснюється активна експансія капіталу із супутніх галузей (зокрема великі авіакомпанії стають акціонерами готельних комплексів); формуються нові глобальні туристичні мережі; міняється співвідношення між секторами туристичного бізнесу; змінюються форми інституційного наповнення бізнес–діяльності, організації та управління виробництвом; формуються нові моделі транснаціональної діяльності.

Цивілізаційні та глобалізаційні виклики сприяли і надалі розвивають функціонування транснаціональних корпорацій. Підтвердженням цього є те, як зазначає Джонс Дж. [4], що протягом XX століття обсягів прямих іноземних інвестицій в межах транснаціональних корпорацій із 14 до 15602 млрд. дол., а їх розвиток ґрунтувався шляхом врахування компромісу між можливістю та ризиком. Протягом цього періоду ключовими факторами, що визначали довгострокові стратегії розвитку ТНК в туристичній сфері,

ставали національна політика урядів та органів місцевого самоврядування, що забезпечувалась міжнародною правовою базою; ринки та ресурси приймаючої країни; конкуренція з боку місцевих фірми.

Продуктивність визначених транснаціональних корпорацій залежить від того, наскільки внутрішні можливості дозволили їм реагувати на ці зовнішні загрози в контексті того, що між корпораціями та урядами постійно утворюються як конфлікти так і поглиблення співпраці на мікро-, мезо- та макрорівні. Як наслідок, обсяг інвестування у туристичну сферу за рахунок високого рівня прибутковості суттєво зріс та становить 27% від усіх приватних інвестиційних вкладень у 2016 році.

У продовження даних досліджень слід відмітити напрацювання Пітера Дікена [5], який створив потужні концептуальні рамки, що визначають логіку світового порядку щодо взаємопов'язаних дій транснаціональних корпорацій (вкладені в складні бізнес-мережі) та держави (які є контейнерами, регуляторами та конкурентами) в умовах нестабільного технологічного оточення.

Рівень капіталізації сфери туризму є досить суттєвим і продовжує зростати. Зокрема, оцінюючи сучасний стан розвитку глобальних туристичних ланцюгів, ми можемо навести таку статистику: сумарна ринкова вартість провідних готельних ланцюгів у 2015 році становила 194,12 млрд дол., вартість їх активів 145,7 млрд дол., прибуток 6,77 млрд дол., а реалізація послуг 76,81 млрд дол. Порівнюючи ці показники з 1960 роком, де загальна вартість активів не перевищувала 20 млрд дол., ми можемо констатувати значне зростання рівня капіталізації туристичної сфери. [6]

Глобалізаційні механізми розвитку ставлять вимоги для туристичних підприємств при виході на інтернаціональний рівень поглинання інших підприємств супутніх галузей в рамках готельних ланцюгів та глобальних туристичних мереж. Як наслідок обсяги капіталізації певних ТНК у сфері туризму перевищують національні та галузеві можливості, а тому класична ієрархія рівнів капіталізації у системі світового конкурентного середовища втрачає сенс. Цілком логічно визначити, що рівень капіталізації туристичної індустрії певних країни, самої галузі і окремих підприємств мають мультиколінеарний зв'язок із обсягами залучених туристичних потоків (США, Китай, Франція, Туреччина, Іспанія, Саудівська Аравія), аналіз обсягів капіталовкладень у розвиток міжнародного туризму яких наведений у табл. 1.

Дана таблиця 1 демонструє тенденції, згідно яких за останні 16 років найбільш суттєвий приріст вкладання в розвиток туристичної сфери продемонстрували такі країни як Китай (абсолютний приріст становить 121,8 млрд. дол., а відносне відхилення 770,9 % у порівнянні з 2000 р.), Індія (31,5 млрд. дол. та 1260 % відповідно), Індонезія, Сінгапур та Туреччина.

Цілком очевидно, що за обсягами капіталовкладень у туристичну сферу у світі сформувалося два лідери – США та Китай, які позиціонуються суттєвими економічними можливостями, наявністю туристичного потенціалу та величезним внутрішнім попитом, що провокує розвиток інфраструктури та створює додаткові можливості інвестиційної активності не лише за рахунок власних коштів, а й залученого капіталу.

За даними Всесвітньої ради з подорожей і туризму фінансові можливості Китаю швидко зростають, що дає змогу китайським покупцям націлилися на корпоративні бренди та операційні платформи, зокрема починаючи з 2012 року китайські інвестори стали головною силою у світовій готельній індустрії, характеризуючись сукупними темпом зростання у 130% із 2012 до 2016 року [8].

У 2016 році китайські інвестиції в готельну нерухомість були найбільшими у світі, об'єднуючи стратегії поглинання, об'єднання та диверсифікації, прикладами чого є: купівля International Hotels Group Ko, Hotels Group, придбання HNA Tourism Group Co. Ltd, Carlson Hotels, а також придбання страхової групи Anbang в Waldorf Astoria і страхової групи Vaccarat Hotel&Residences у Нью-Йорку.

Таблиця 1

Країни-лідери за обсягом капіталовкладень у туристичну сферу
у 2000–2016 р.р., млрд. дол.

Країна	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016/2000	
										абс	відн
США	101,4	127,1	122,2	117,2	131,2	130,6	141,0	155,1	160,8	59,4	58,6
Китай	15,8	35,3	67,8	84,9	97,0	113,1	127,1	134,1	137,6	121,8	770,9
Франція	14,3	21,9	35,0	51,0	39,2	46,9	44,8	36,2	37,2	22,9	160,1
Японія	26,8	32,0	27,3	34,1	38,7	33,9	34,4	29,9	34,4	7,6	28,4
Індія	2,5	8,8	28,8	33,1	32,6	32,8	34,2	35,1	34,0	31,5	1260
Саудівська Аравія	16,0	13,0	19,5	23,5	23,8	24,5	24,9	26,7	28,6	12,6	78,8
Німеччина	16,1	16,1	31,1	31,5	30,8	26,0	27,8	26,6	27,2	11,1	68,9
Океанія	5,9	23,8	25,5	25,5	24,9	22,9	22,1	19,2	20,2	14,3	242,4
Бразилія	7,6	10,4	22,2	25,0	23,2	24,6	25,4	18,6	17,5	9,9	130,3
Туреччина	4,9	9,4	11,1	17,6	13,6	15,3	18,3	17,1	17,5	12,6	257,1
Іспанія	8,3	27,7	21,7	20,2	17,8	17,0	17,0	16,2	17,2	8,9	107,2
Австралія	4,6	21,4	23,2	22,0	22,1	20,1	17,8	15,4	16,1	11,5	250,0
Сінгапур	3,0	5,2	11,6	13,0	13,6	13,5	14,1	14,3	14,0	11	366,7
Індонезія	2,0	1,9	8,7	10,9	11,7	11,6	13,2	12,7	13,6	11,6	580,0
Ботсвана	4,8	8,8	10,1	9,3	11,0	11,9	12,6	12,5	12,7	7,9	164,6
Канада	4,2	8,4	9,9	10,4	10,9	12,3	12,6	12,1	11,9	7,7	183,3

Джерело: складено та розраховано автором на основі [7]

Даний приклад демонструє намагання за рахунок вертикальної інтеграції контролювати весь ланцюг створення та реалізації туристичної послуги.

Професійний форум міжнародних приватних підприємців [9] у громадському харчуванні, рекреації, транспорті й інших секторах туризму визначає сектор індустрії туризму та мандрівок у всесвітній економіці як потужний каталізатор виробництва. Прогнозується, що у 2020 р. приватний і суспільний сектори світової економіки спрямують у туризм близько 1557 млрд дол. США нових капітальних вкладень, національні бюджетні витрати на туризм складуть 535 млрд дол. США, що й призводить до переливу капіталу у дану сферу.

Інвестиційні можливості ТНК спрямовуються у найбільш перспективні ринки та фінансові ресурси інституцій міжнародного ринку капіталу та держав, щокладаються у розвиток національних туристичних індустрій в умовах зростання обсягу послуг. В цілому, ріст обсягів реалізованих туристичних послуг відображає комбінований вплив як чинників попиту так і чинників пропозиції, серед яких наступні:

- зростання виробництва на душу населення та еластичність високого доходу з попитом для деяких споживчих послуг в промислово-розвинутих країнах; зростаюча роль обслуговуючих виробництв у процесі формування доданої вартості;
- зростаючої ролі маркетингу, розподілу та післяпродажного обслуговування, що формує додаткову вартість туристичного продукту (туристичної послуги);
- підвищення ролі фінансових, банківських, юридичних, страхових, транспортних та інших підприємств послуг; поява нових проміжних ринків послуг; лібералізація ринків для декількох послуг, зокрема страхових та фінансових послуг.

Продовжуючи аналіз рівня інвестиційного забезпечення країн слід врахувати дослідження Міррі А. [10] який зазначає, що в період криз місцеві фірми і багатонаціональні філії мають аналогічні зміни в операційних доходах після валютної кризи, а це вказує на те, що конкурентоспроможність є аналогічною для різних типів фірм. Місцеві фірми мають великий

досвід: збільшення кредитного важеля, специфіки вкладення інвестицій, які використовують амортизацію як інвестиційні інструменти.

Детальний аналіз філій багатонаціональних корпорацій також демонструє, що ТНК отримують винагороди від своїх материнських компаній. Це дослідження ще раз підтверджує важливість внутрішнього ринку капіталу для транснаціональних корпорацій у подоланні фінансових обмежень, які перешкоджають місцевим фірми після валютних криз.

Внутрішні ринки капіталів ТНК дозволяють філіям збільшити випуск після серйозного знецінення національних валют, що пом'якшує деякі сукупні наслідки валютних криз.

Аналізуючи стратегії розвитку, що реалізуються готельними ТНК, можна зробити висновок, що стандарти якості є базовими показниками реалізації таких стратегій. Тенденції останніх років свідчать про реалізацію стратегічних планів компаній щодо об'єднання зусиль задля зміцнення свого становища на туристичному ринку, підвищення статусу й покращення фінансових показників. Окрім того провідну роль починають займати прямі інвестиції, а не контракти на управління, що демонструють дані, представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Бальна оцінка реалізації готельними ТНК стратегій розвитку за показниками (max= 5 балів) (за Дж. Даннингом й С. Канду)

Показник	Стратегія розвитку			
	Прямі інвестиції	Портфельні інвестиції	Франчайзинг	Контракт на управління
1. Забезпечення необхідного контролю за стандартами якості	4,73	3,96	3,80	4,35
2. Досвід використання в міжнародній практиці	3,62	3,70	3,60	3,54
3. Координаційні можливості батьківської компанії	4,38	4,22	3,20	3,58
4. Ступінь активності батьківської компанії	4,19	3,58	3,20	3,58
5. Рівень мінімізації трансакційних витрат	3,81	3,65	3,90	3,31
6. Розмір економії від масштабу виробництва	4,00	3,29	3,20	3,15
7. Вплив економічної ситуації в приймаючій країні	4,00	3,96	3,20	3,50
8. Політика приймаючої країни щодо прямих зарубіжних інвестицій	4,15	4,04	2,80	3,50
9. Вплив обмінного курсу валюти приймаючої країни й ставки відсотка	3,62	3,61	3,40	3,08

Джерело: [11]

Як видно з таблиці, забезпечення необхідного контролю за стандартами якості займає найвищий бал практично за всіма стратегіями розвитку готельних ТНК, що знову підтверджує цю форму прояву транснаціоналізації.

Інвестиційна діяльність залежить також від умов та можливостей вкладання інвестицій в окремі країни, тобто від інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату.

Проведений аналіз наукових джерел дозволив нам згрупувати наступні чинники, що формують сприятливий інвестиційний клімат в окремі країни у контексті нарощення використання туристично-рекреаційного потенціалу та залучення іноземних інвестицій:

1) економічні, що формують бізнес-середовище та визначають динаміку повернення вкладених коштів: рівень оподаткування, свобода ведення бізнесу, адміністративні обмеження, рівень інфляції, кредитна ставка, приріс ВВП, можливість репатріації валютної виручки, пільги для суб'єктів туристичного бізнесу, рівень добробуту громадян;

2) географічні, що визначають туристичну привабливість країни та місце розташування: природно-кліматичні умови, вихід до морської акваторії, наявність історичної спадщини, пам'яток архітектури та культури, географічна наближеність до країн-постачальників туристів;

3) інфраструктурні, що характеризують розвиток складових туристичної індустрії: кількість готельного фонду та інших засобів проживання, їх якісні характеристики, транспортне сполучення, система громадського та приватного транспортного забезпечення, наявність інституційних одиниць що надають послуги з оренди авто, розвиненість закладів громадського харчування, рівень використання розважальних центрів та атракцій, перспективність зародження нових видів туризму, рівень використання інноваційних технологій в туризмі;

4) гостинності та відкритості суспільства, що визначається толерантністю націй до приїжджиків: ментальність, доброзичливість, крос-культурна взаємодія, наявність безвізового режиму, рівень володіння іноземною мовою, безпековий компонент.

В контексті визначення найбільш привабливих для інвестування галузей світового господарства, слід врахувати дослідження UNWTO, яка визначила, що саме міжнародна туристична діяльність займає лідируючі позиції і притягує до себе інвестиційні ресурси з інших сфер міжнародних економічних відносин. Зокрема, у 2016 році на сферу міжнародного туризму припадало 10% світового ВВП, 7% або 1,5 трлн. дол. світового експорту, 30% у структурі торгівлі послугами та працевлаштування кожного одинадцятого на земній кулі [12].

Ефект збільшення валового продукту в туризмі має передусім регіональне значення, особливо зважаючи на той факт, що первинна виручка туристичних підприємств переходить у сферу регіональної торгівлі, промисловості та сільського господарства (ефект мультиплікатора).

Враховуючи потенціал галузі та її інвестиційну привабливість, значна частина капіталу, трудових ресурсів із фінансового, транспортного, виробничого секторів перерозподіляється на користь туристичної індустрії, в тому числі і в рамках ТНК. В межах окремої країни економічна діяльність у туристичній сфері робить значний внесок у створення валового національного продукту, в тому числі і за рахунок значного обсягу реалізованих послуг як безпосередньо у самій галузі так і супутніх сферах, які є постачальниками певних товарів і послуг для туристичного підприємства.

Висновки. Отже, у даній науковій статті, на основі аналізу рівня капіталізації та обсягів інвестицій у сферу туризму, встановлення тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг, дослідження процесів нарощення бізнес-діяльності ТНК та туристичних ланцюгів, виокремлено та згруповано чинники формування сприятливого інвестиційного клімату у контексті транснаціоналізації світової економіки, які дозволяють підвищити рівень капіталізації, нарощувати обсяги залучених інвестицій та валовий внутрішній продукт окремих країн

Теоретичне і практичне значення досліджень. Проведене наукове дослідження дозволило окреслити такі найважливіші результати: 1) розвиток туристичної сфери за останнє століття носить стрімкий характер, що пояснюється значним за обсягами нарощенням фінансування даної сфери. Особливостями розвитку готельних ланцюгів є їх транснаціональний характер, поширення технологій та знань, потужні інвестиційні можливості та забезпечення; 2) проведений аналіз рівня капіталізації показав, що лідерами щодо залучення інвестицій у сферу туризму є США та Китай, які позиціонуються суттєвими економічними можливостями, наявністю туристичного потенціалу та величезним внутрішнім попитом, що провокує розвиток туристичної інфраструктури. ТНК провадять політику поглинання, приєднання та купівлі обслуговуючих підприємств сфер страхування, транспортування, громадського харчування, рекреації для організації вертикальних та горизонтальних туристичних ланцюгів. Серед головних стратегій фінансового забезпечення розвитку, що реалізуються готельними ТНК, відзначаємо: прямі інвестиції, портфельні інвестиції, франчайзинг та контракти на управління; 3) чинники, що є визначальними при формуванні сприятливого інвестиційного клімату окремих країн в контексті нарощення використання туристично-рекреаційного потенціалу та залучення іноземних інвестицій, виокремлено в

групи: економічні, географічні, інфраструктурні, гостинності та відкритості суспільства. Перетікання доходів туристичних підприємств у сферу регіональної торгівлі, промисловості та сільського господарства пояснює ефект мультиплікатора щодо нарощення валового продукту в туризмі.

Соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок впровадження наукових результатів. Одержані наукові результати дають змогу структурувати фінансову складову процесів транснаціоналізації економіки та пояснюють механізми перетікання капіталів, трудових ресурсів і знань у сферу туризму і гостинності, що може бути вираженим ростом ВВП, рівнем соціально-економічного добробуту і зайнятості населення країн, що приймають.

Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямку. На нашу думку, перспективними щодо подальших досліджень повинні стати теоретико-логічне та структурно-аналітичне дослідження впливу зростання обсягів інвестицій у сфері міжнародного туризму на ріст внутрішнього валового продукту країн, покращення соціально-економічних умов та рівня життя населення приймаючих країн.

Література

1. Zimny, Z. Foreign Direct Investment and Transnational Corporations in Tourism in Developing Countries [Electronic resource] / Zbigniew Zimny. – Available at: http://www.academia.edu/5675292/Foreign_Direct_Investment_and_Transnational_Corporations_in_Tourism_in_Developing_Countries.
2. Hornberger, K. Should we be promoting tourism sector investment? [Electronic resource] / Kusi Hornberger, Hermione Nevill. – Available at: <https://blogs.worldbank.org/psd/should-we-be-promoting-tourism-sector-investment>.
3. Dunning, J. H. The internationalization of the hotel industry – some new findings from a field study [Electronic resource] / John H. Dunning, Sumit K. Kundu. – Available at: <http://www.freepatentsonline.com/article/Management-International-Review/18259807.html>.
4. Jones, G. G. Multinational Strategies and Developing Countries in Historical Perspective [Electronic resource] / Geoffrey Gareth Jones // Harvard Business School Entrepreneurial Management Working Paper № 10–076. – 58 p. – Available at: <https://ssrn.com/abstract=1568086>.
5. Dicken, P. Global shift: transforming the world economy [Text] / P. Dicken. – Paul Chapman Publishing, 1998. – 512 p.
6. Retail Companies Financial Data and Rank by Sectors, 2016 [Electronic resource]. – Available at: http://knoema.ru/RTCD2015_Jun/retail-companies-financial-data-and-rank-by-sectors-2016?company=1030500.
7. Мировой Атлас Данных. Туризм [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://knoema.ru/atlas/topics/Туризм>.
8. Travel & Tourism: Global Economic Impact & Issues 2017 [Electronic resource]. – Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf>.
9. Entrepreneurs' Organization [Electronic resource]. – Available at: <https://www.eonetwork.org/about/>.
10. Desai, M. A. Financial Constraints and Growth: Multinational and Local Firm Responses to Currency Crises [Electronic resource] / Mihir A. Desai, C. Fritz Foley, Kristin J. Forbes. – Available at: <http://www.nber.org/papers/w10545>.
11. Александрова, А. Ю. Международный туризм [Электронный ресурс] : учебник / А. Ю. Александрова. – Москва : Кнорус, 2010. – 464 с. – Режим доступа: http://infotour.in.ua/aleks9_2.htm.
12. World Tourism Organization UNWTO [Electronic resource]. – Available at: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2018

*©Войтович С. Я., Лютак О. М.,
Лях І. М., Лісовська Л. С.*

References

1. Zimny, Z. Foreign Direct Investment and Transnational Corporations in Tourism in Developing Countries. Available at: http://www.academia.edu/5675292/Foreign_Direct_Investment_and_Transnational_Corporations_in_Tourism_in_Developing_Countries.
2. Hornberger, K., & Nevill, H. Should we be promoting tourism sector investment? Available at: <https://blogs.worldbank.org/psd/should-we-be-promoting-tourism-sector-investment>.
3. Dunning, J. H., & Kundu, S. K. The internationalization of the hotel industry – some new findings from a field study. Available at: <http://www.freepatentsonline.com/article/Management-International-Review/18259807.html>.
4. Jones, G. G. Multinational Strategies and Developing Countries in Historical Perspective. *Harvard Business School Entrepreneurial Management Working Paper № 10–076*, 58. Available at: <https://ssrn.com/abstract=1568086>.
5. Dicken, P. (1998). *Global shift: transforming the world economy*. Paul Chapman Publishing.
6. Retail Companies Financial Data and Rank by Sectors, 2016. Available at: http://knoema.ru/RTCD2015_Jun/retail-companies-financial-data-and-rank-by-sectors-2016?company=1030500.
7. Mirovoi Atlas Danykh. Turizm. Available at: <http://knoema.ru/atlas/topics/Туризм>.
8. Travel & Tourism: Global Economic Impact & Issues 2017. Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf>.
9. Entrepreneurs' Organization. Available at: <https://www.eonetwork.org/about/>.
10. Desai, M. A., Foley, C. F., & Forbes, K. J. Financial Constraints and Growth: Multinational and Local Firm Responses to Currency Crises. Available at: <http://www.nber.org/papers/w10545>.
11. Aleksandrova, A. Yu. (2010). *Mezhdunarodnyi turizm*. Moskva: Knorus. Available at: http://infotour.in.ua/aleks9_2.htm.
12. World Tourism Organization UNWTO. Available at: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>.

Received 14.03.2018

*©Voitovych S. Ja., Liutak O. M.,
Liakh I. M., Lisovska L. S.*

Zhuravka F. O.

*Doctor of Economics, Professor
Professor of International Economics Department,
Sumy State University, Ukraine
e-mail: f.zhuravka@uabs.sumdu.edu.ua*

Kravchenko O. V.

*PhD in Economics, Associate Professor
Associate Professor of Accounting and Taxation Department,
Sumy State University, Ukraine
e-mail: e.kravchenko@uabs.sumdu.edu.ua*

Ovcharova N. V.

*PhD in Economics
Senior Lecturer of Accounting and Taxation Department,
Sumy State University, Ukraine
e-mail: ovcharova@uabs.sumdu.edu.ua*

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING-INFORMATION PROVISION OF ENTERPRISE VALUE-BASED MANAGEMENT

Abstract. The article considers the issues concerning the development of theoretical and methodological bases of the accounting-information provision of enterprise value-based management. The growing role of accounting data in the processes of value formation and value management of the enterprise determines the necessity for further research. The problems of value assessment within the framework of value-oriented management are analyzed and the most important directions of accounting informativeness expanding for needs of different categories of stakeholders are determined. The essence of the main tasks of accounting-information provision formation in the context of key elements of the enterprise value-based management is disclosed. The main approaches concerning the value-based management are described. The system model of accounting-information provision of enterprise value-based management is developed.

Keywords: value of enterprise, accounting-information provision, assessment, management, financial reporting, stakeholders.

JEL classification: D20, L25, M41.

Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 0, ref.: 18.

Журавка Ф. О.

*д.е.н., професор, професор кафедри міжнародної економіки
Сумський державний університет, Україна
e-mail: f.zhuravka@uabs.sumdu.edu.ua*

Кравченко О. В.

*к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
Сумський державний університет, Україна
e-mail: e.kravchenko@uabs.sumdu.edu.ua*

Овчарова Н. В.

*к.е.н., старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
Сумський державний університет, Україна
e-mail: ovcharova@uabs.sumdu.edu.ua*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто питання розвитку теоретико-методологічних засад обліково-інформаційного забезпечення управління вартістю підприємства. Розширення ролі облікових даних у процесах формування і управління вартістю підприємства вказують на необхідність подальших досліджень. Проаналізовано проблеми вартісної оцінки в рамках вартісно-орієнтованого управління та визначено напрями розширення інформативності бухгалтерського обліку для потреб різних категорій стейкхолдерів. Визначено та розкрито сутність основних завдань формування обліково-інформаційного забезпечення у розрізі ключових елементів управління вартістю підприємства. Охарактеризовано основні підходи до оцінки вартості підприємства. Розроблено та обґрунтовано системну модель обліково-інформаційного забезпечення управління вартістю підприємства.

Ключові слова: вартість підприємства, обліково-інформаційне забезпечення, оцінка, управління, фінансова звітність, стейкхолдери.

Формул: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 18.

Журавка Ф. А.

*д.э.н., профессор, профессор кафедры международной экономики
Сумский государственный университет, Украина
e-mail: f.zhuravka@uabs.sumdu.edu.ua*

Кравченко Е. В.

*к.э.н., доцент, доцент кафедры бухгалтерского учета и налогообложения
Сумский государственный университет, Украина
e-mail: e.kravchenko@uabs.sumdu.edu.ua*

Овчарова Н. В.

*к.э.н., старший преподаватель кафедры бухгалтерского
учета и налогообложения
Сумский государственный университет, Украина
e-mail: ovcharova@uabs.sumdu.edu.ua*

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ СТОИМОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы, касающиеся развития теоретико-методологических принципов учетно-информационного обеспечения управления стоимостью предприятия. Расширение роли учетных данных в процессах формирования и управления стоимостью предприятия указывает на необходимость дальнейших исследований. Проанализированы проблемы стоимостной оценки в рамках стоимостно-ориентированного управления и определены направления расширения информативности бухгалтерского учета для потребностей разных категорий стейкхолдеров. Определена и раскрыта сущность основных заданий формирования учетно-информационного обеспечения в разрезе ключевых элементов управления стоимостью предприятия. Дана характеристика основным подходам к оценке стоимости предприятия. Разработана и обоснована системная модель учетно-информационного обеспечения управления стоимостью предприятия.

Ключевые слова: стоимость предприятия, учетно-информационное обеспечение, оценка, управление, финансовая отчетность, стейкхолдери.

Формул: 0, рис.: 3, табл.: 0, библи.: 18.

Introduction. Sustainable development of business entities, as a complex and dynamic system, requires relevant and reliable information, including enterprise value. Value (cost) is a complex criterion reflecting financial and economic efficiency of the enterprise, possibilities for its' further development; it also serves as the main benchmark for both owners and managers, as well as for investors, creditors and other stakeholders. The value-based management (VBM) system of the enterprise involves the whole set of methods, techniques, procedures and indicators to assess the enterprise value and to have a further effect on it. According to this accounting is the main information supplier for the system.

Due to constant changes of the enterprises environment, accounting information cannot fully meet the growing needs of users; it creates additional risks, reduces the reporting indicators analyticity, and leads to some asymmetry. That is why a comprehensive study of the accounting-information supporting system reduces the risks of managerial decisions making, increases the confidence of the information quality to be assessed, identifies the reserves of effective value-based management of the enterprise and ensures its competitiveness.

Research analysis and problem definition. Enterprise value assessment is considered within the value-based management framework to maximize its shareholder value.

The concept of VBM was initially applied in 1994 by James M. McTaggart, Peter W. Kontes and Michael C. Mankins in their research «*The Value Imperative: Managing for Superior Shareholder Returns*» [1], which systematizes approaches based on value-based management in order to increase profitability and assess company's potential. Theoretical VBM concept is associated with a large number of researches. Alfred Rapport (1998) in «*Creating Shareholder Value: The new standard for business performance*» [2] systematized key aspects for creating VBM and introduced the idea of shareholders value added (SVA).

B. Stewart in his work «*The Quest for Value: a Guide for Senior Managers*» [3] disclosed the main aspects of increasing the enterprise value for shareholders.

T. Copeland, T. Koller and J. Murrin in their research «*Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies*» [4] investigated the essence of the concept through the use of value thinking for effective management.

G. Arnold in «*Tracking the Development of Value Based Management*» [5] identified and researched the key elements of value-based management.

All existing approaches to implementing the concept of value-based management are based on various fundamental principles of value creation (strategy, organizational structure, measuring instruments), use of various measuring instruments (economic value added, market value added, shareholder value added, etc.) and information base, and intend generally to define the real enterprise value.

At the same time, the certain studies were conducted in the field of accounting towards expanding its information capacity for needs of different users in terms of determining the company's value.

H. Kapnick in his work «*Value-Based Accounting: Evolution or Revolution*» [6] drew attention to the fact that the accounting information does not meet the investors requirements concerning the information of enterprise value, and pointed to the necessity for the accounting system construction, oriented to the enterprise value.

S. A. DiPiazza and R. G. Eccles in «*The Future of Corporate Reporting*» [7] have proved that financial statements do not often meet the requirements of users (primarily the external ones). The authors argue that in order to meet the ever growing demands of stock market participants the financial statements should disclose information about factors affecting the enterprise value, that is, its investment value (from the market participants' perspective). They have developed a concept of value reporting.

Thomas A. Stewart in «*Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations*» [8] pointed out a systemic defect in the available methodological framework for determining the company's value. He proved that the information contained in the balance sheets does not correspond to the real value of the enterprises.

Matt H. Evans in his work «*Creating Value through Financial Management*» [9] argues that the refusal of the traditional model of accounting, which, to a certain extent, distorts true measures of value and limits financial performance reporting for performance evaluation, is important for securing the financial function in forming the enterprise value.

M. Koriahin analyzes the theoretical and methodological principles of enterprise management based on the value-based approach, and indicates that modern accounting does not reflect the full value of the company. He proposes to use the economic value added (EVA) concept, which allows to display in the accounting system the full value of the company [10].

In Ukraine, a business entity value assessment is regulated by the National Assessment Standards (NAS) [11], whereby methodological regulation of property evaluation, property rights and professional evaluation activities are provided. The assessment of some individual objects and accounting results are based on Ukrainian Accounting Standards [12] and IFRS [13]. At the same time, a reliable assessment of the enterprise value and its components is necessary for enterprises that offer their corporate rights for official sale, change ownership, attract foreign financial investments, etc.

Thus, fundamental researches concerning different value-based management concepts expand the role of accounting data in the process of enterprise value formation and management and also indicate the importance of this study.

The purpose of the article is to develop theoretical and methodological principles of enterprise value-based management in order to increase its' efficiency within the system approach.

Research results. Accounting-information support is the basic element of the enterprise value management, which affects the entire management system construction and provides management with practical tools for decision making and value assessment.

The theoretical and methodological principles of accounting-information provision of value-based management are shown in Figure 1.

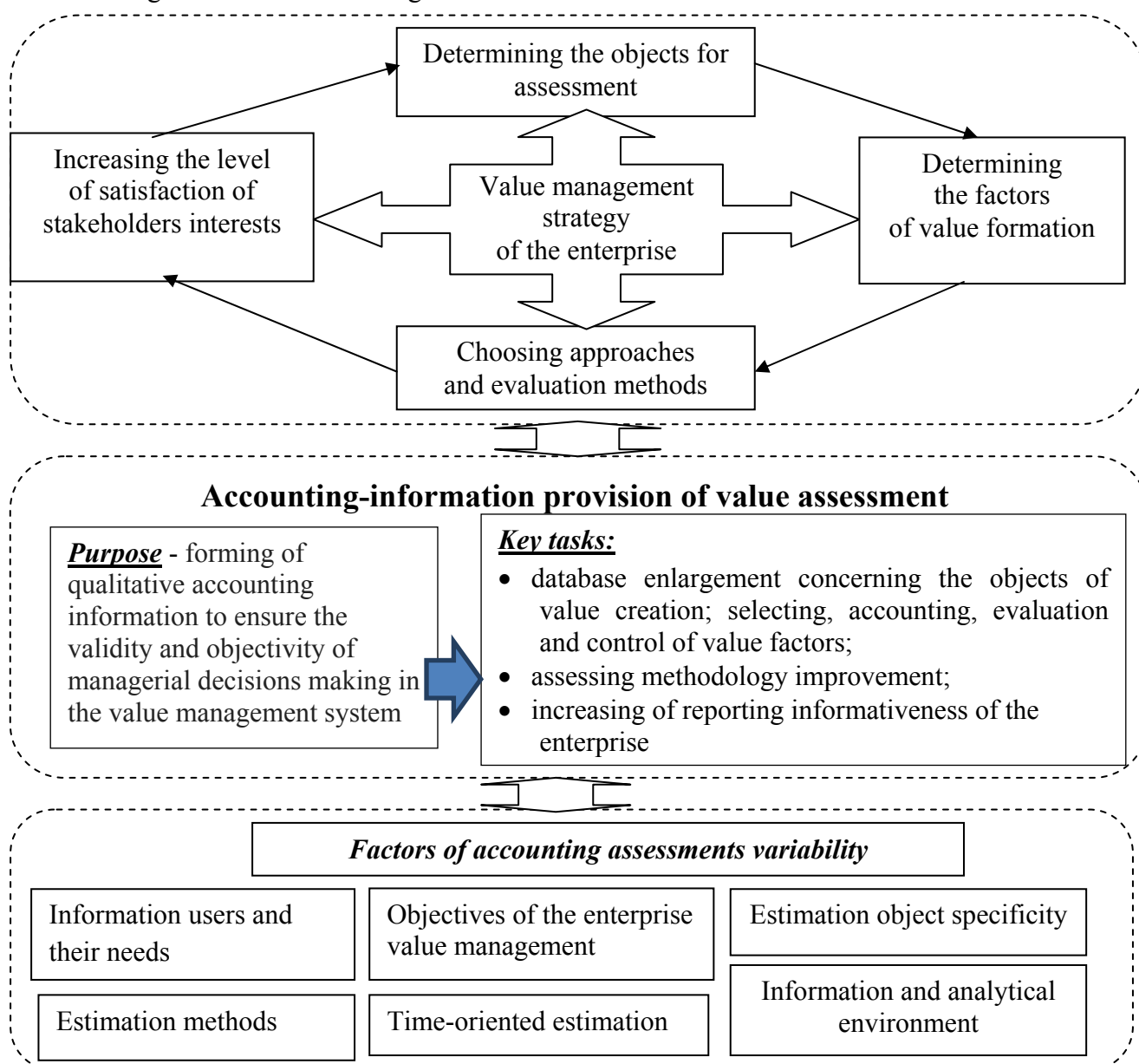

Figure 1. Main tasks of accounting-information provision in terms of key elements of enterprise value management
Source: compiled by authors

Nowadays, the level of stakeholders' satisfaction is one of the key factors in the investment attractiveness growth; it also influences the choice of value management strategy of the enterprise. As owners, investors and managers have totally different goals and priorities in company's management, this results in alternative assessment and accounting information asymmetry. That is why a detailed analysis of all stakeholders, their interests, identifying the most influential and most important ones, setting priorities for different groups allow to form an adequate database and fully satisfy their interests.

Moving from evaluation-statistical assessing procedure to search-and-prognostic value management requires the quality information supporting system for managerial decisions making in the context of key value formation objects.

Traditionally the accounting system covers mainly balance objects and almost does not disclose environmental, social, intellectual and other indicators.

The complexity of additional objects considering can be explained by the lack of methodological approaches, regulatory and legal recommendations concerning both recognizing and assessment of intellectual, human, social capital and other similar off-balance-sheet objects.

The system of accounting-information provision should be guided by information, concerning the possibilities and risks of enterprise value management through the defining value formation factors that reflect the modern paradigm of value management.

The defining of factors, according to T. Copeland, T. Koller and J. Murrin, will help to understand how the enterprise creates and maximizes its value. They recommend to identify 5-10 key value factors for the overall enterprise performance assessment. The maximum number of them can be 20. If more than 20 value factors are used, the problem of choosing the most relevant will surely arise [4].

According to McKinsey experts, these factors should be met by those individuals who can help the company to achieve its goals, monitor them on a monthly basis, and, if necessary, regularly review them [14].

The process of determining the value factors includes three stages:

1) **recognition** involves the creation of value parameters scheme with the identifying systematic interconnections of the enterprise operational elements with value creation process;

2) **prioritization** involves identifying key factors that have the greatest impact on value through the developing of discounted cash flow model and capacity building for each of them;

3) **institutionalization** – introduction of value factors into the value measurement system.

Performance indicators become the units of value factors measurement [4].

For Ukrainian enterprises financial indicators (financial, economic and property state of the enterprise, level of technical equipment, market share, etc.) are the dominant factors for determining the value. Their influence can be determined by quantitative assessments. However, it is also necessary to pay some attention to non-financial (qualitative) factors (use of intellectual and social capital), which can be formalized weakly. The level of their influence on the enterprise value formation is estimated by expert methods (analysts' assessments, rating assessments). These include company reputation, brand awareness, the presence of intellectual, human capital, etc.

While identifying factors, it is necessary to take into account their subordination, determine the degree of influence on the result indicator of value formation, and designate individuals responsible for the process. An important aspect is their focus not only on current activities, but also on the long-term perspective. In each particular case, this process requires individual approach.

The effectiveness of value-based management strategy depends on the chosen assessment methodology. The established accounting system in order to ensure its compliance with the key information users' requirements should be based on assessment methods that reflect their value for the enterprise and provide an opportunity to assess the value change depending on the impact of internal and external factors.

Nowadays the prevalence of historical value in objects assessment is one of the most controversial questions.

Due to the accounting past time orientation, it has the additive characteristics that allow applying the estimation on the basis of historical expenses and determining the “arithmetic value”.

An assessment, based on the historical value principle in accounting, is generally accepted due to its benefits.

According to G. Lant, this method can be considered as objective, since the value can be confirmed by the amount of money paid to a third party during the transaction; so nowadays the financial statements are prepared traditionally using the historical costs concept [15].

L. Nikolai, J. Bazli, J. Jones [17] and E. Khendricksen [16] note the following benefits of historical assessment: ease of use, reliability, outgoing documents availability.

Despite the identified advantages of such an assessment, it is criticized for not being able to adequately reflect the company's profit and value under influence of inflation, the impossibility to reflect the asset value, taking into account the costs incurred to obtain it (in terms of intellectual capital), and the contradiction with the prudence concept, etc.

Considering the modern accounting development tendencies, international and national accounting doctrines employ a variety of assessment methods for different types of assets, depending on the ways of their receipt and the assessment date, taking into account the business operations content.

Most Ukrainian enterprises evaluate assets and liabilities using the general methodological approaches determined by the appropriate Ukrainian Accounting Standards and apply the following assessments: historical, initial, amortization, liquidation, revalued, fair and residual value.

However, in most cases a mixed assessment is used, whereby historical (actual) cost is combined with present value, restorative cost, net market value, etc. (Figure 2).

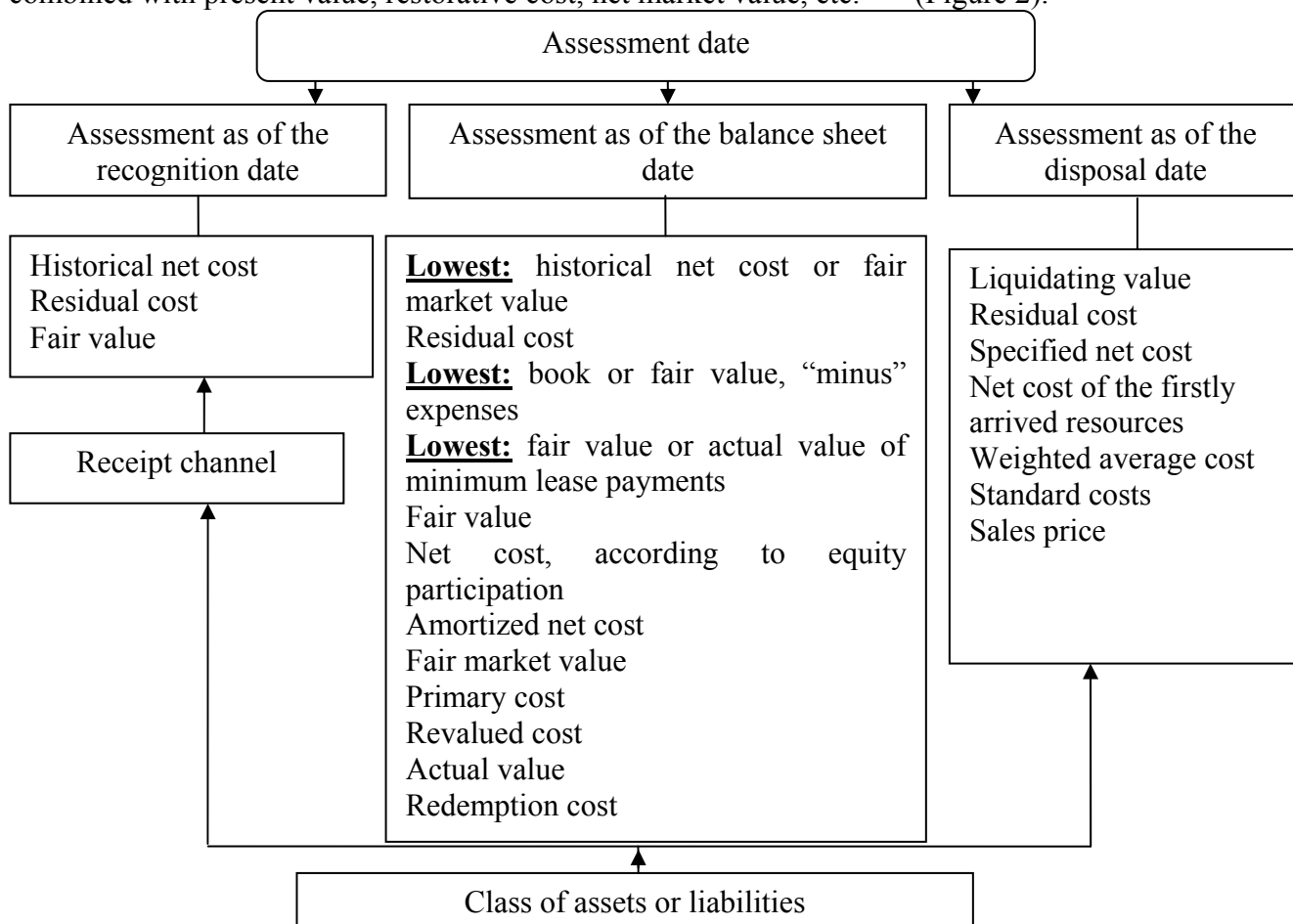

Figure 2. Classification of valuation types according to assessment date
Source: compiled by authors

Thus, in Ukrainian accounting practice, various valuation bases are acceptable to apply while preparing financial reporting, which confirms the existence of different approaches to the individual objects assessment.

The combined assessment model is also possible to be used in the international accounting doctrine. In particular in their comments to SFAS 141 “Business Combinations”, the developers note that applying this standard results in use of assessments combination based on historic costs and fair value in order to assess assets and liabilities [18].

The necessity to improve the quality of accounting information leads to the gradual shift of the Ukrainian domestic accounting system to the international standards where the approaches to fair value-based assessment are prevailing.

Basic approaches to assessing the enterprise value, as outlined in the National Valuation Standards [11], include comparative (market), property (expense) and income approaches.

It is precisely choosing these approaches to the fair value measurement that IFRS 13 “Fair value measurement” [13] focuses on; it also requires markets revision to identify the key (or most profitable) ones, analysis of the best and most effective way of using non-financial assets, the selection of relevant output data and assessment methods.

Each approach has basic characteristics, which were formed on the basis of stakeholders’ information requests:

- comparative (market) approach is aimed to satisfy the owners information needs and reflects market value based on comparing current information on similar business sales, due to a set of factors affecting the value (usage area, consumer-oriented, economic, functional, etc.);
- income approach considers investors interests and involves determining the investment value, based on the current value of expected incomes from the most efficient use of the assessment object considering the income from its’ possible resale; and uses forecasting information;
- property (expense) approach promotes the managers interests and is aimed at calculating the value of the company and considering the initial capital value, based on the amount of costs incurred during its creation or necessary for its reproduction or replacement; and relies on retrospective information.

The appropriateness of these methods or their combinations depends on the object type, adequacy and reliability of the external and internal accounting information and other factors that can be investigated by market participants while the price setting.

The limitations of traditional methods require using a combination of approaches that incorporate individual components of value assessment and take into account the advantages of traditional procedures. The combined approach covers all objects assessment, considering the complex impact of financial and non-financial value factors, and provides relevant information for management and investment needs. This makes it possible to get an integrated assessment of company’s potential development and to choose the optimal cost-growth strategy.

The efficiency increasing of accounting-information provision of enterprise value-based management is possible subject to measure, assess and systematize in terms of the most significant aspects of activity (financial, marketing, production, social, etc.).

Nowadays, financial statements of Ukrainian enterprises do not take into account stakeholders’ needs, do not reflect both future changes in financial state and risk factors, do not fully uncover intangible assets, causing a significant gap between balance sheet value and market value.

Considering the lack of relevant information about the enterprise value, financial reporting needs to be expanded and complemented by appropriate key elements. In order to achieve compliance the methods for adjusting financial reporting should be used, such as inflation correction, normalization and transformation of accounting statements.

Last years a new paradigm of integrated reporting appeared that meets the growing user requirements concerning the information about key financial and non-financial factors of sustainable enterprise development.

The modern concept of accounting-information provision of value-based management is based on use of fundamental provisions, according to which the main elements of accounting-information provision system contain the accounting subsystem (operational, financial and management), the audit subsystem and the subsystem of analysis, including interconnected blocks: methodology, technology, organization and management procedures.

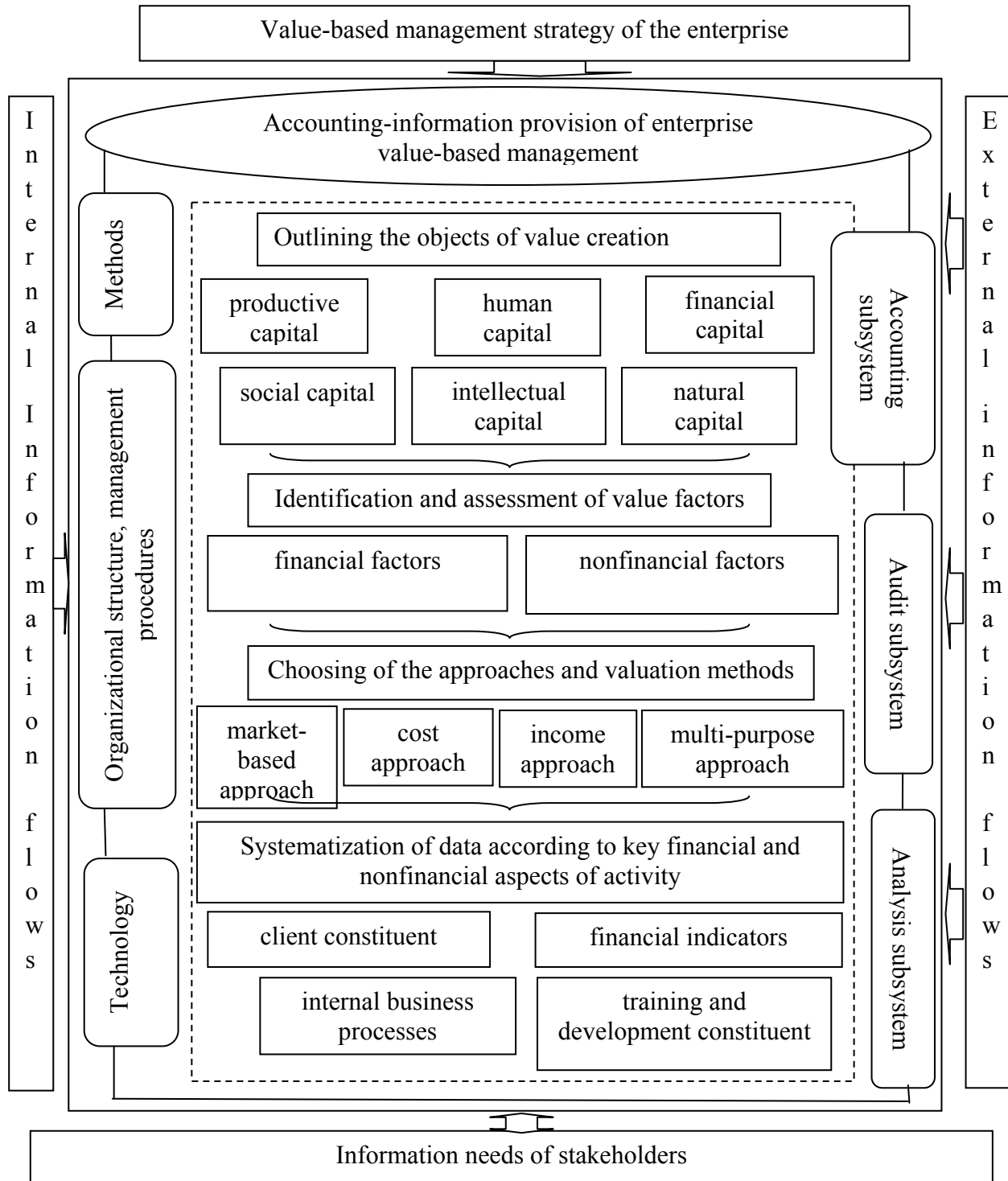

Figure 3. System model of accounting-information provision of enterprise value-based management
Source: compiled by authors

Implementing the concept of sustainable development and value-based management into business processes implies the necessity to form a modern accounting paradigm aimed to consider the production, human, financial, social, natural and intellectual capital of value creation, which are realized in the course of operational, financial and investment activity, and stipulate the effects in a balanced system of financial and non-financial indicators which generate business value. The key elements of modern model of accounting-information provision of value-based management are presented in Figure 3.

Practical utilization of the model allows systematizing information about the value creation objects in terms of key financial and non-financial aspects, reducing the information asymmetry, improving the quality of accounting-information provision of enterprise value-based management.

Conclusion. Thus, the further development of accounting-information provision of enterprise value-based management in the context of this study will increase the indicators certainty and reduce risks in management decisions making, raise the trust level to the information quality, identify internal reserves, ensure competitiveness in the context of sustainable development.

Moreover, the justification for choosing the assessment methods and approaches will facilitate to generate reliable accounting and reporting information concerning the achieved results in terms of key financial and non-financial aspects of the activity. The necessity to transform the existing regulatory framework in direction of expanding the Ukrainian accounting system informativity is also emphasized.

Література

1. McTaggart, J. M. The Value Imperative: Managing for Superior Shareholder Returns [Text] / James M. McTaggart, Michael C. Mankins, Peter W. Kontes. – New York : Free press, 1994. – 367 p.
2. Rappaport, A. Creating shareholder value: The new standard for business performance [Text] / Alfred Rappaport. – 2nd ed. – New York : Free Press, 1998. – 224 p.
3. Stewart, G. B. The Quest for Value: A Guide for Senior Managers [Text] / G. Bennett Stewart. – Harper Collins, 1991. – 800 p.
4. Copeland, T. Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies [Text] / T. Copeland, T. Koller, J. Murrin. – 2nd ed. – Wiley, 1995. – 576 p. – (Frontiers in Finance Series)
5. Value-based Management: Context and Application [Text] / eds G. Arnold, M. Davies. – Wiley, 2000. – 388 p.
6. Kapnick, H. Value-based accounting: evolution or revolution [Electronic resource]. – Available at: http://newman.baruch.cuny.edu/digital/saxe/saxe_1975/kapnick_76.htm.
7. Дипица-младший, С. А. Будущее корпоративной отчетности: как вернуть доверие общества [Текст] / С. А. Дипица-младший, Р. Дж. Эклз. – Москва : Альпина Паблишер, 2003. – 212 с.
8. Stewart, T. A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations [Text] : A Currency book / T. A. Stewart. – New York : Doubleday, 1997. – 261 p.
9. Evans, M. H. Course 8: Creating Value through Financial Management [Electronic resource] / Matt H. Evans. – Available at: <http://www.oercommons.org/courses/creating-value-through-financial-management/view>.
10. Корягін, М. В. Оцінювання вартості підприємства в системі бухгалтерського обліку [Текст] : монографія / М. В. Корягін. – Львів : НБП «Інтерсервіс». – 2012. – 262 с.
11. Національні стандарти оцінки майна [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP031440.html.
12. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131>.
13. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/364291/file/IFRS13.pdf>.
14. Koller, T. What is value-based management? [Electronic resource] / Tim Koller. – Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/what-is-value-based-management>.
15. Lunt, H. Fundamentals of financial accounting: certificate in business accounting [Text] / H. Lunt. – Amsterdam [etc.] : Elsevier ; Oxford ; Burlington : CIMA Publishing, 2010. – 241 с. – (CIMA exam practice kit; CO2).
16. Хендриксен, Е. С. Теория бухгалтерського учета [Текст] : пер. с англ. / Е. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда ; гл. ред. серии Я. В. Соколов. – Москва : Финансы и статистика, 2000. – 576 с. – (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).
17. Nikolai, L. A. Intermediate Accounting [Text] / Loren A. Nikolai, John D. Bazley, Jefferson P. Jones. – South-Western Cengage Learning, 2009. – 1404 p.
18. Statement of Financial Accounting Standards No. 141 (revised 2007). Business Combinations [Text] / Financial Accounting Standards Board of the Financial Accounting Foundation // Financial Accounting Series. – 2007. – December. – № 299–А. – 344 p.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2018

*©Журавка Ф. О.,
Кравченко О. В., Овчарова Н. В.*

References

1. McTaggart, J. M., Mankins, M. C., & Kontes, P. W. (1994). *The Value Imperative: Managing for Superior Shareholder Returns*. New York: Free Press.
2. Rappaport, A. (1998). *Creating shareholder value: The new standard for business performance*. (2nd ed.). New York: Free Press.
3. Stewart, G. B. (1991). *The Quest for Value: A Guide for Senior Managers*. Harper Collins.
4. Copeland, T., Koller, T., & Murrin, J. (1995). *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies*. (2nd ed.). Wiley.
5. Arnold, G., Davis, M. (Eds.). (2000). *Value – based Management: Context and Application*. Wiley.
6. Kapnick, H. *Value-based accounting: evolution or revolution*. Available at: http://newman.baruch.cuny.edu/digital/saxe/saxe_1975/kapnick_76.htm.
7. Dipiazza, S. A. (mladshyi), Ekkiz, R. Dzh. (2003). *Budushchee korporativnoi otchetnosti: kak vernut doverie obshchestva*. Moskva: Alpina Publisher.
8. Stewart, T. A. (1997). *Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations*. New York : Doubleday.
9. Evans, M. H. *Course 8: Creating Value through Financial Management*. Available at: <http://www.oercommons.org/courses/creating-value-through-financial-management/view>.
10. Koriahin, M. V. (2012). *Otsiniuvannia vartosti pidpriemstva v systemi bukhgalterskoho obliku*. Lviv: TOV «NVP «Interservis».
11. *Natsionalni standarty otsinky maina*. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP031440.html
12. *Natsionalni polozhennia (standarty) bukhgalterskoho obliku*. Available at: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131>
13. *Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 13 «Otsinka spravedlyvoi vartisti»*. Available at: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/364291/file/IFRS13.pdf>
14. Koller, T. *What is value-based management?* Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/what-is-value-based-management>
15. Lunt, H. (2010). *Fundamentals of financial accounting: certificate in business accounting*. Amsterdam [etc.] : Elsevier ; Oxford ; Burlington : CIMA Publishing.
16. Khendriksen, E. S., Van Breda, M. F. (2000). *Teoriia bukhgalterskogo ucheta*. Moskva: Finansy i statistika.
17. Nikolai L. A., Bazley, J. D., & Jones, J. P. (2009). *Intermediate Accounting*. South-Western Cengage Learning.
18. Statement of Financial Accounting Standards No. 141 (revised 2007). Business Combinations. Financial Accounting Standards Board of the Financial Accounting Foundation. *Financial Accounting Series, December, 299–A*.

Received 16.02.2018

©Zhuravka F. O.,
Kravchenko O. V., Ovcharova N. V.

Karlin M. I.

*Dr. E., Professor,
Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Lutsk,
Ukraine; e-mail: karlin.lutsk@gmail.com*

Tsybaliuk I. O.

*PhD in Economic sciences., Associate Professor,
Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Lutsk,
Ukraine; e-mail: tsymbaliuk i@ukr.net*

Prots N. V.

*PhD in Economic sciences, Associate Professor
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Ass. Prof. of department of finances, Banking and Insurance, Lutsk,
Ukraine; e-mail: nataliya.vyshnevskaa@i.ua*

FEATURES TAX REFORM AND MECHANISM OF HIDING TAXES IN UKRAINE

Abstract. In the article has done first attempt to find out the essence, components and implications of the mechanism of hidden taxes and to investigate their impact on the socio-economic situation in the country. The main changes in the tax system of Ukraine that have occurred as a result of tax reforms have been highlighted. The main motive for raising the level of minimum wage in 2017 is not to increase the welfare of the population, but to increase revenues to the budget due to hidden taxes. As a result, the transformation of budget expenditures into taxes is taking place, as the tax base on income increases. The following methods of tax concealment are singled out: combining taxes under common names; expansion of the tax base, list of objects of taxation (property tax); increase in tax rates and increase of tax rates linked to the minimum wage; the introduction of a double taxation mechanism (excise tax on retail sales); transfer of tax payments to non-tax categories; transferring the tax burden from the rich to the middle stratum; the transformation of a single tax, when the increase of the tax forces entrepreneurs to reduce production costs (introduction of the latest technologies, rational use of resources), thereby reducing the damage they could receive as a result of the increase in the price of products by the amount of tax and, consequently, the reduction of sales; repeated tax transfer to the final consumer, when the final payer becomes the final consumer (in most cases this is achieved through indirect taxes).

Keywords: taxes, hiding taxes, tax burden, taxation, minimum wage, living wage.

JEL classification: H 21, H 22, H 31, H 39, H 61

Formula: 0; Fig.: 0, Tables: 3, Bib.: 11

Карлін М. І.

*д. е. н., професор,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
м. Луцьк, Україні; e-mail: karlin.lutsk@gmail.com*

Цимбалюк І. О.

*к. е. н., доцент,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
м. Луцьк, Україні; e-mail: tsymbaliuk i@ukr.net*

Проць Н. В.

*к. е. н., доцент,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
м. Луцьк, Україні; e-mail: nataliya.vyshnevskaa@i.ua*

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВИХ РЕФОРМ ТА МЕХАНІЗМ ПРИХОВУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті вперше зроблена спроба з'ясувати елементи механізму приховування податків. Висвітлені основні зміни у податковій системі України, що відбулись в результаті податкових реформ. Проаналізований вплив цих змін на платників податків та рівень податкового навантаження в країні. Виділено методи приховування податків.

Ключові слова: податки, приховування податків, податкове навантаження, оподаткування, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 3, бібл.: 11

Карлин М. И.

д. э. н., профессор,

Восточноевропейский национальный

университет имени Леси Украинки

профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования

Луцк, Украина; e-mail: karlin.lutsk@gmail.com

Цимбалюк И. А.

к. э. н., доцент,

Восточноевропейский национальный

университет имени Леси Украинки

доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Луцк, Украина; e-mail: tsymbaliuk_i@ukr.net

Проц Н. В.

к. э. н., доцент,

Восточноевропейский национальный

университет имени Леси Украинки

доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Луцк, Украина; e-mail: nataliya.vyshnevskaya@i.ua

ОСОБЕННОСТИ НАЛОГОВЫХ РЕФОРМ И МЕХАНИЗМ СОКРЫТИЯ НАЛОГОВ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье впервые сделана попытка выяснить элементы механизма сокрытия налогов. Освещены основные изменения в налоговой системе Украины, которые произошли в результате налоговых реформ. Проанализировано влияние этих изменений на налогоплательщиков и уровень налоговой нагрузки в стране. Выделены методы сокрытия налогов.

Ключевые слова: налоги, сокрытие налогов, налоговая нагрузка, налогообложения, минимальная заработная плата, прожиточный минимум.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 3, библи.: 11

Introduction. Plain and simple tax system typically requires a clear rationale and transparent paying taxes mechanism. However, under conditions of economic crisis and low living standards in the country publicizing the real indicators of tax burden can lead to undesirable consequences and general social discontent.

Research analysis and problem statement. Issues determine the causes of the current state tax system, pursuing its reform; the study of the impact of tax policy on the development of the financial system is subject to domestic and foreign research scientists. Thus, a significant contribution to the theory and practice of the tax system, to address the development and implementation of taxation as an economic lever of regulation of social and economic development have V. V. Zaichykova, V. B. Zakhozhai, Iu. B. Ivanov, A. I. Krysovatiy, O. P. Kyrylenko, I. O. Lunina, I. A. Maiburov, A. M. Sokolovska, V. M. Fedosov, F. O. Yaroshenko, Iu. V. Pasichnyk and others. However, the volatility of financial and economic conditions and legislative framework requires a comprehensive study of the problems of excessive taxation and ways to optimize the tax system in Ukraine.

The contradiction between proclaimed objectives carried out tax reforms and declared areas of social and economic policy necessitates study on the use of the mechanism of concealment of taxes and their impact on the socio-economic situation in the country.

The purpose of the article is to conduct a conceptual study of the nature, components and consequences of hidden taxes mechanism in the conditions of reforming the tax system.

Research results. Global development initiated the need to rethink the priorities of social life according to the challenges of the third Millennium, as the world increases inequality between rich and poor segments of the population (in 2014 1 % of the world's population owned 48 % of global wealth, while in 2016 this figure reached more than 50 %), while only 27 % of the population is covered by comprehensive social protection [1]. As part of joining the Millennium Declaration Ukraine launches new strategic directions of development, including: combating poverty alleviation, access to quality health care and education, decent wages, achieving environmental sustainability, social justice in the distribution of financial resources modernization of the economy, infrastructure development, improving the quality of governance.

In terms of military aggression, political and financial crisis conducting an effective fiscal policy requires the formation of a perfect mechanism for tax collection and determine the optimal level of tax burden to achieve budgetary priorities. However, today in Ukraine there is a mismatch declared and actual budget priorities. Excessive politicization of the budget process is leading to the adoption of populist decisions and misallocation of real budgetary resources.

In 2017 the government defined the following main budget priorities: improving defense capabilities; raising social standards; provision of education and health care reform; targeted support for farmers; development of road infrastructure; stimulate energy efficiency; support local budgets and regional projects within the framework of decentralization reform. However, according to the Law of Ukraine On State Budget for 2017 constitute the largest share of expenditure on social protection expenditure – 20 % (including the Pension Fund 17.6 %); spending on defense and security are – 18.5 %; expenditure on debt servicing – 14%, spending on education – 10.6 %, health care expenditures – 9.11%, subsidies to the population – 6.5 %.

To ensure the execution of expenditures made by the government modification of raising social standards, including wage increases twice (3200 UAH), and the growth of living wage to UAH 150 (at the level of the living wage is well below the amount of basic social standard). Experts estimate the actual subsistence minimum in August 2016 prices per month per person amounted to 2669 UAH (with the amount of income tax for individuals – 2885 UAH) for persons unable to work – 2269 UAH. While statutory living wage is almost twice less the estimated real rate (Table 1).

Table 1

Comparison of actual and real living wage indicators in Ukraine

Indexes		Children younger 6 years	Children aged 6 to 18 years	Able-bodied persons	Persons unable to work	The overall index
Living wage in 2016						
Nominal Living wage, UAH	since 01.01.2016	1167	1455	1378	1074	1330
	since 01.05.2016	1228	1531	1450	1130	1399
	since 01.12.2016	1355	1689	1600	1247	1496
Real Living wage, UAH	August*	2657	3169	3105	2269	2885
Deviation of nominal and real living wage on August 2016	UAH	1429	1638	1655	1139	1486
	%	-53.8	-51.7	-53.3	-50.2	-51.5
Living wage in 2017						
Living wage nominal, UAH	since 01.01.2017	1355	1689	1600	1247	1544
Rejecting on January 1, 2016 to 2017, UAH		188	234	222	173	214

* source [10]

During analyzing the changes, which will widely advertised government beyond the increase in the minimum wages in 2017, we can conclude that the primary motivation for this is not the welfare of the population, and increase revenue through hidden taxes. First of all, as a result of the increase occurs the transformation costs in taxes, as well as increasing the tax base on income tax and, accordingly, will increase revenues to the state and local budgets. Also increase payroll and therefore increase revenues to the pension fund due to a significant increase amount of the single social contribution. Also, increase revenues from property tax and single tax, since the tax rate is determined as a percentage of the minimum wage. In general, the adoption of such a decision consolidated budget expenditures will increase by 12.8 billion UAH and increase revenues from all types of taxes will increase to 73.8 billion UAH. Thus, the real incomes of the consolidated budget of Ukraine (including the Pension Fund) from raising the minimum wage to 3200 UAH in 2017 will amount to 60.1 billion UAH. Experts estimate that the additional tax burden between taxpayers distributed as follows: self-employed persons – 58.8 %, private sector – 40.8 %, public sector workers – 0.4 % [3]. Therefore, it can be argued that nowadays government is increasingly resorting to hidden mechanisms of manipulation revenue and introducing hidden taxes. Despite the legislated tax principles, including the classic, suggested by Adam Smith, the principles of certainty and clarity, hidden taxes in the tax system of Ukraine not only exist but are rapidly developing, and become mandatory part of tax reform.

Hidden taxes, in our opinion – is the tax revenue that are not properly identified or legally hidden. They form the additional costs of managing, reducing the level of welfare, but they are not legally described mechanism of their collection and are not officially recognized as such. Thus, taxpayers are unaware that they increase the tax burden, so the perceived tax reform and government actions with greater confidence. Accordingly, hidden taxes disaccord with the principle of certainty for their inherent least one of the following characteristics: have not clearly expressed form for taxpayers; do not appear in official statistics; for them there is no present or imperfect mechanism enshrined in law administration; they have elements of secrecy on persons at the expense of which is paid.

To determine the components of hiding taxes mechanism in Ukraine should conduct an analysis of recent changes in the tax area. Thus, to optimize taxation by the Government of Ukraine in the years 2015-2016 was reduced the number of taxes and fees and proclaimed a course on decentralization, including tax. The content of the reforms and the financial implications can be understood by analyzing the changes introduced in the tax and budget legislation from 1 January 2015 and make the first conclusions on the effectiveness and actual directions of tax policy.

In 01.01.2015 in Ukraine reduced the number of taxes from 22 to 11. However, the fact of reduction was carried out mainly by combining tax payments under the common name of existing taxes, and actually canceled only three fees: fees for certain types of business; fee as a surcharge to the existing natural gas tariff for consumers of all forms of ownership; tax on development of viticulture, horticulture and hop, the validity of which ended in half a year to imposed changes. It should also be noted that the amount of taxes not only on the number decreased, but on the contrary supplemented. Specifically, in the income tax was introduced: new military fee, validity continued from year to year. Property tax is including tax on real property other than land, vehicle tax, the land tax. In fact the new payment in the tax system of Ukraine is the only vehicle tax. Rent and charges for the use of other natural resources include fees special use forest resources, fee for special use of water; fee for use of mineral resources; fee for the use of radio frequency resource of Ukraine; fees for the use of other natural resources. An additional tax should be considered the introduction of excise tax on retail sales, which the mechanism of charging and determine its feasibility as an important source of local budgets is a lot of comments. The number of taxes and fees – this is just one of the indicators estimated by favorable tax system. And, as the example of Ukraine's tax system, it cannot objectively reflect the real situation, because the tax system of our country cannot be called simple, despite not made changes to the government of taxes.

Consider the financial implications of tax reforms in terms of various taxes and fees. Presented by the Ministry of Finance of Ukraine tax changes in 2015, in order to simplify the

tax system and tax administration, included the introduction of identical bids for the main budget-taxes (Income tax, personal income tax and VAT) at 20 %. However, adopting a compromise solution were introduced rates of 18 % to Income tax, personal income. That is for the Income tax changes have occurred since 2015 operated a base rate of 18 %, although the Tax Code of 2010 was predicted its decline from 1 January 2014 to 16 %. There were also canceled almost all the benefits of this tax, on the one hand, to address the problem of excessive use of benefits within the domestic tax system. On the other, reduced the role of the regulatory function of taxes and increased tax burden, which is also an element of concealment. Thus, the promise of reducing the tax burden on the taxation of corporate profits as a result of the reforms did not take place.

For personal income tax the main innovation was the introduction of the tax rate on personal income at a rate of 18 % instead of basic 15 % and 20 %. The very progressive abandonment of (though few progressive) taxation scale implementation of this tax reduces social function in which more than pays more gets. What impact has introduced changes in the taxation of personal income tax on income of different groups can be seen from the amount of tax payments from wages. For example, analyzed the effects of changing tax for three income levels in 2015, the minimum income has been taken at the level of the minimum wage; average incomes equal to the average monthly salary; income of rich groups of the population was calculated as the sum of salary which is 10 thousand UAH exceeds the maximum, which was applied Single Contribution (20706 UAH) (tab.2).

Table 2

Changing the amount of tax paid on personal income as a result of tax reforms
for various sectors of the population

The level of incomes	Performance calculation for 2015	Total personal income in 2015, UAH / month	Total personal income in 2016, UAH / month	Deviation,	
				UAH	%
Low	1218 UAH / month	85.4	95.22	9.85	11.53
Average	4362 UAH / month	630.75	785.16	154.41	24.48
High	30706 UAH / month	5311.12	5527.08	215.96	4.07

* source [10]

As shown in Table 2, in 2016 compared to 2015 increased the amount of accrued income tax, with incomes low level on 11.5 % (9,85 UAH taking into account the tax benefits); with incomes average level on 24.5 % (154,41 UAH) with incomes high level of only 4 % (216 UAH). So, the greatest negative impact of higher personal income tax rate from 15 % to almost 18 % in the population of middle-income, and that most of the population of Ukraine. Also, tax burden increased on the poor people. However, for people who receive significant income in the amount of more than 10 minimum wages, on the contrary – the tax burden has decreased as in 2015 it taxed at rate of 20 % and in 2016 – at the rate of 18 %.

Another component of the specific mechanism of personal income tax in the form of wages is the social tax privilege. Its content is to reduce the tax base for persons with low wages.

It should be noted that in most countries the tax allowance is set at a subsistence level of population or level of the minimum wage. That is, the lower limit of the allowances should be minimum physiological needs of man which ensure its existence [4, p.27].

For example, in Germany the income tax paid from all types of income, net of various tax-free articles. These items include: non-minimum (which should be at the level of the minimum wage); charitable contributions; spending on housekeeping; expenditures on children; extraordinary expenses and others [5, p.21]. In addition, equity tax in Germany is realized through the application

of progressive tax scale with wide scale gradations – from 19 % to 44 % (depending on the size of income) [6, p.1].

In the context of the social dimension of personal income tax would like to draw attention to the personal income tax rate reduction from 20 to 18 % on passive income, including Interest on deposits (as a result of the declaration of income common source of income officials were dividends) and introduced by the new government taxation of pensions.

The most controversial tax in Ukrainian tax system is Value Added Tax (VAT). It has the largest fiscal value, but imperfect mechanism for its collection raises many corruption schemes. To dealing with it we are introduced a system of electronic VAT administration. This is positive, despite the large number of complaints from taxpayers, indicating a need for improvement. However, the social aspect is negative VAT regressivity of the tax on incomes of the poor, because the share of VAT revenues which are much higher than the income of wealthy citizens. According to the tax in foreign countries, this problem is solved by introducing differentiated tax rates, including a decrease in the VAT rate on products first necessary. New Government of Ukraine introduced additional rate specified tax rate of 7 % for medicines, thereby encouraging growth and price on this type of product. In 2016, this rate has continued to operate, creating further pressure on the prices of important socially important goods – medicines. The implemented changes to the VAT agricultural producers also strengthened the tax burden. Much discussion was renovated on the simplified taxation system.

A contentious issue is the change in the list of taxpayers and prohibitions rights to entities to use simplified taxation system. A significant change in 2016 was a significant limitation of income taxpayers and the third group a slight increase in tax rates of 2 % and 4 % to 3 % and 5 % respectively. In fact, taxation was restored in 2014, according doubts about the validity conducted in 2015, changes in taxation rules only tax.

Hidden taxes also include tax on retail sales, which was actually new to the tax system, but its introduction disguised under the name of an existing excise tax. Referring to the theory of taxation we note, that the excise tax on alcohol and tobacco consumption is to reduce these harmful products, which in turn would reduce the income tax. However, in our view, the purpose of the changes was to increase revenues to local budgets. Based on this conclusion, consider methodically incorrect installation indirect, temporary taxes as a major source of local budgets.

Property tax in terms of vehicle tax – this is one of the types of luxury tax, as the declared objects of taxation are expensive cars cost up no more than 5 years. In 2016 was slightly improved mechanism for determining the object of taxation, as the existing 2015 characterization cylinder capacity not consistent sign of luxury car tax which was also the aim of introducing this tax. However, further weak point is its vehicle tax administration since fiscal office has no control data impact on taxpayers. Therefore, there are ample opportunities for evasion of vehicle tax, and its social role may be neutralized.

Tax on real estate in 2015, expanding the tax base through commercial property tax, reducing tax exemptions and introduction of luxury homes and apartments continued to increase their fiscal capacity, including by reducing the income of the middle class. Thus, on the one hand, the number of taxes in Ukraine as if reduced, and, on the other hand, began to pay more taxes, given the hidden nature of rate hikes many taxes and fees.

An important indicator that takes into account the international ratings of tax systems in the world is the level of tax burden. The level of tax burden is determined by economic conditions and elements of governance, and how effectively used reallocate tax revenues of the state budget to meet social and economic needs of society [7]. Despite the crisis in Ukraine, in which the government would have to support the economy by easing the tax burden, the situation in our country is the opposite.

The evolution of the tax burden, as well as components of its calculation is provided in Table 3.

Table 3

The dynamics of the tax burden in Ukraine in 2010 – 2015 *

№	Indexes	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	GDP (at current prices, bln. UAH)	1079.3	1300	1408.9	1454.9	1586.9	1988.54
2	GDP growth, % to the previous period	-	120.4	108.4	103.3	109.1	125.3
3	Tax revenues to the consolidated budget of Ukraine, mln. UAH	236.9	324	348	341.2	355.4	507.6
4	Single social contribution, mln. UAH	119.3	139.1	158	166.9	165.9	169.9
5	Tax burden, % ($r_3 / r_1 \times 100\%$)	21.9	24.9	24.7	23.5	22.4	25.5
5	The overall level of fiscal burden, % ($(r_3 + r_4) / r_1 \times 100\%$)	33.0	35.6	35.9	34.9	32.9	34.1
7	The growth rate of the overall fiscal burden in% to the previous period	-	7.9	0.8	-2.8	-5.9	3.7

* source : [8, 9]

The calculation shows that during the period of about 21.9-25.5 % of GDP in the consolidated budget accumulated in countries through the mechanism of taxation. During 2010-2015 years, the fiscal burden in Ukraine ranged from 32.9-35.9 %. In 2015, the level of tax burden was not the least, stopping on an average of 34.1 %.

Thus, a significant liberalization of the tax system as a result of tax reforms of recent years has not happened. Now the focus of fiscal policy is on fiscal function and its regulating and stimulating functions minimized [11]. The reason for this is to use the mechanisms of concealment of taxes – the government emphasizes reduction of taxes, however, according to our calculations, the tax burden in the country ranges from its mean.

Conclusions. According to the analysis can be identified the following methods of concealment of taxes:

- unification of taxes in joint names;
- broadening the tax base, the list of objects of taxation (property tax);
- increasing tax rates and increase tax rates that are tied to the minimum wage;
- implementation mechanism of double taxation (excise tax on retail sales);
- transfer of tax payments and the category of non-tax categories;
- transfer the tax burden from the rich segments of the population on the middle layer, resulting in reduced social role of taxes and increased revenue (change mechanism tax shift from progressive taxation to proportional, increasing the tax burden on income most layer – people with average incomes; the transition to a flat tax and personal income tax rates averaging it);
- complexity of the mechanism of tax benefits of social character that only complicate the taxation mechanism, but does not have real social support for disadvantaged sections of the population (social tax privilege);
- the transformation of the single tax, if the tax increase makes businesses reduce production costs (introduction of new technologies, rational use of resources), thus reducing the damage they could get by raising product prices by the amount of the tax and, consequently, reduce sales;
- frequent shifting tax on the final consumer when the payer is the actual end user (in most cases this is achieved by indirect taxes).

Results of the study reaffirm fiscal direction conducted in the country of tax reform and the absence of strategic guidance on creating a favorable investment climate in Ukraine.

Література

1. Мележик, О. О. Робота задля людського розвитку [Електронний ресурс] : презентація доповіді Програми розвитку ООН з людського розвитку за 2015 рік // Вісник НАН України. 2016. – № 2. – С. 67–72. – Режим доступу: http://www.visnyk-nanu.org.ua/uk/archive/2016_2/11.
2. Прожитковий мінімум – 2016 [Електронний ресурс] // Бухучет. – Режим доступу: <http://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/oplata-truda/2824-2824-prozhitkoviy-minimum.html>.
3. Економісти назвали плюси підвищення “мінімалки” до 3200 [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2016. – 1 листопада. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2016/11/1/609760>.
4. Захожай, В. Б. Система оподаткування та податкова політика [Текст] : навч. посібник / В. Б. Захожай, Я. В. Литвиненко, К. В. Захожай. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.
5. Баранова, К. К. Бюджетный федерализм и местное самоуправление в Германии [Текст]. – Москва : Дело и Сервис, 2000. – 240 с.
6. Карлін, М. І. Фінанси домогосподарств провідних країн світу [Текст] : навч. посібник / М. І. Карлін, І. О. Цимбалюк. – Луцьк : Вежа–Друк, 2014. – 172 с.
7. Цимбалюк, І. О. Особливості визначення податкового навантаження на рівні держави та регіону [Текст] / І. О. Цимбалюк, О. О. Міщанчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3 (212), Т. 2. – С. 101–106.
8. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] // Мінфін. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp>.
9. Доходи. Бюджет. Пенсійний фонд [Електронний ресурс] // Ціна держави. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/pension>.
10. Цимбалюк, І. О. Податкове навантаження, як критерій ефективності ведення податкової політики [Текст] / І. О. Цимбалюк, Н. В. Вишневська // Экономический вестник университета. Сборник научных трудов ученых и аспирантов. – 2012. – Т. 19–1. – С. 183–187.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2017

*©Карлін М. І., Цимбалюк І.
О., Проць Н. В.*

References

1. Melezhyk, O. O. (2016). Robota zadlia ludskoho rozvytku: prezentatsiia dopovidi Prohramy rozvytku ООН z ludskoho rozvytku za 2015 rik. Visnyk NAN Ukrainy, 2, 67–72. Available at: http://www.visnyk-nanu.org.ua/uk/archive/2016_2/11
2. Prozhytkovyi minimum – 2016. Bukhuchet. Available at: <http://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/oplata-truda/2824-2824-prozhitkoviy-minimum.html>
3. Ekonomisty nazvaly pliusy pidvyshchennia «minimal'ky» do 3200 (2016, November 1). Ekonomichna pravda. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2016/11/1/609760>
4. Zakhzhai, V. B., Lytvynenko, Ya. V., & Zakhzhai, K. V. (2006). Systema opodatkuvannia ta podatkovia polityka. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
5. Baranova, K. K. (2000). Biudzhetsy federalizm i mestnoe samoupravlenie v Germanii. Moskva: Delo i servis.
6. Karlin, M. I. & Tsymbaliuk, I. O. (2014). Finansy domohospodarstv providnykh krain svitu. Luts'k: Vezha–Druk.
7. Tsymbaliuk, I. O. & Mischanchuk, O. O. (2014). Osoblyvosti vyznachennia podatkovoho navantazhennia na rivni derzhavy ta rehionu. Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho universytetu, 3(212) (2), 101–106.
8. Valovyi vnutrishnii produkt. Available at: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp>
9. Dokhody. Biudzhety. Pensiyni fond. Tsina derzhavy. Availavle at: <http://cost.ua/budget/revenue/pension>
10. Tsymbaliuk, I. O., & Vyshnevskia, N. V. (2012). Podatkove navantazhennia yak kryterii efektyvnosti vedennia podatkovoi polityky. Ekonomicheskii vestnik universiteta, 19–1, 183–187.

Received 22.12.2017

*©Karlin M. I. , Tsymbaliuk I. O.,
Prots N. V.*

Князева О. А.

*д.е.н., проф., Одеська національна
академія зв'язку ім. О.С. Попова,
Україна; e-mail: 7234275@gmail.com*

Скоробогатов Г. С.

*студент, Одеська національна
академія зв'язку ім. О.С. Попова,
Україна; e-mail: 7381134@gmail.com*

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В статті здійснено аналіз розвитку малих та середніх підприємств в країні та виокремлено основні проблеми, притаманні інноваційній діяльності цих підприємств. Особливої уваги приділено проблемі інвестиційного забезпечення, для вирішення якої запропоновано удаватися до краундфайдингу. Наведено процес прийняття рішення щодо форм фінансування інноваційного проекту та першорядні заходи просування краундфайдингу як механізму інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності малих та середніх підприємств.

Ключові слова: інвестиції, інновації, краундфайдинг, малі та середні підприємства.
Формул: 0; Рис.: 1, табл.: 3, бібл.: 12.

Kniazieva O. A.

*D.Sc. (Economics), Professor, O.S. Popov Odessa
national academy of telecommunications,
Ukraine; e-mail: 7234275@gmail.com*

Skorobohatov H. S.

*student, O.S. Popov Odessa
national academy of telecommunications,
Ukraine; e-mail: 7381134@gmail.com*

INVESTMENT MAINTENANCE OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE SMALL AND AVERAGE ENTERPRISES

Abstract. In article the analysis of development of the small and average enterprises in the country is carried out. The basic problems inherent in innovative activity of these enterprises are allocated. It is defined that the basic problem of development of innovative activity is absence of own means and necessity of a finding of investments. Use crowdfunding as one of possible mechanisms of investment maintenance of innovative activity is offered. Are analyses conducting crowdfunding platforms and the reasons of preference of the reference of domestic businessmen to foreign investors are proved. The approach to decision-making concerning forms of financing of the innovative project is offered. Paramount measures on advancement crowdfunding as mechanism of investment maintenance of innovative activity of the small and average enterprises are formulated. Among the basic directions are allocated: Development of the credit market and leasing relations, creation of mechanisms of the simplified access of the small and average enterprises to the world financial markets and crowdfunding to platforms, state participation in financings of innovative activity of small and average business.

Keywords: investments, innovations, crowdfunding, the small and average enterprises.

JEL classification: D92, E22, O30

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 3, bibl.: 12

Князева Е. А.
д.э.н., проф., Одесская национальная
академия связи им. А.С. Попова
Украина; e-mail: 7234275@gmail.com
Скоробогатов Г. С.
студент, Одесская национальная
академия связи им. А.С. Попова
Украина; e-mail: 7381134@gmail.com

ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье осуществлен анализ развития малых и средних предприятий в стране и выделены основные проблемы, присущие инновационной деятельности этих предприятий. Особое внимание уделено проблеме инвестиционного обеспечения, для решения которой предложено использование краундфайдинга. Предложен процесс принятия решения относительно форм финансирования инновационного проекта и первоочередные меры по продвижению краундфайдинга как механизма инвестиционного обеспечения инновационной деятельности малых и средних предприятий.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, краундфайдинг, малые и средние предприятия.

Формул: 0; Рис.: 1, табл.: 3, библи.: 12.

Вступ. Світова економіка сьогодні спрямовується на активізацію розвитку малого та середнього бізнесу. Саме він визнано економічно-розвиненими країнами як такий, що здатен забезпечити сталий розвиток економіки, соціальну стабільність та зайнятість населення, поповнення бюджету за рахунок податкових надходжень. Тому в більшості країн основний акцент робиться на формуванні механізмів розвитку малих та середніх підприємств (надалі МСП), в межах чого одним з першорядних завдань є інвестиційно-фінансове забезпечення розвитку останніх. Це завдання є досить важливим особливо у тих випадках, коли мова йде про інноваційну діяльність МСП. Розробка та впровадження інновацій є важливою складовою в період формування інформаційного суспільства та інноваційної економіки, де на перший план виходять саме інноваційні продукти та послуги, які базуються на сучасних досягненнях науки і техніки, передових інформаційних та нанотехнологіях.

Для реалізації інноваційної діяльності великі підприємства мають у своєму розпорядженні розвинену ресурсну базу, компетентний персонал, сталі позиції на ринку тощо. На відміну від них, МСП найчастіше починають свою діяльність з залученими коштами, яких вистачає лише на придбання матеріальних активів та наймання персоналу. Проводити інноваційну діяльність, яка потребує певних науково-прикладних та маркетингових досліджень, патентування та захисту авторських прав, формування інфраструктури та методів просування інноваційної продукції МСП досить складно з огляду на обмеженість фінансових ресурсів та великі ризики, які стримують кредиторів та інвесторів. Виходячи з вищезначеного, актуальності набуває питання формування методів та підходів щодо забезпечення інвестиціями МСП, які займаються інноваційною діяльністю. Це питання є визначальним і з точки зору стратегічних планів розвитку України як європейської держави та підтверджується, серед іншого, Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [1], де зазначена необхідність полегшення доступу МСП до різних джерел фінансування та підтримка здатності МСП до впровадження інновацій. Тому питання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності МСП є актуальним як з науково-практичної точки зору, так і з позиції сталого розвитку держави.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питання інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств досліджено у працях багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Можна відмітити праці Ілляшенко С.М., Кокорева А.С., Орлова В.М., Шаріпової О.С. та багатьох інших [2-5]. Ці наукові дослідження вирішують питання інвестиційного забезпечення усіх напрямків діяльності підприємств, і інноваційної діяльності зокрема. У працях Бей О., Рожок В.Д., Тітової Н.А., Томсона Г. та інших запропоновано методи та механізми розвитку малого підприємництва з точки зору забезпечення їх конкурентоспроможності, у тому числі в умовах кризи та невизначеності [6, 7].

Незважаючи на численні дослідження, присвячені інвестиційному забезпеченню та розвитку інновацій, можна визначити нестачу наукових досліджень, посвячених визначенню джерел та механізмів забезпечення інвестиціями інноваційної діяльності МСП, зокрема сучасним платформам краудфандингу та інших інститутів фінансового ринку. Виходячи з цього, метою роботи є визначення оптимальних підходів до інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності МСП на основі аналізу світового досвіду використання кредитно-фінансових інструментів.

Результати дослідження. Тематика дослідження, що спрямована на визначення інвестиційних механізмів забезпечення інноваційної діяльності МСП, вимагає аналізу стану розвинення цих підприємств. Тому наведемо деякі статистичні щодо діяльності МСП в світі та в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Показники діяльності підприємств в ЄС та Україні (станом на 2016 р.)

Підприємства за розмірами	Частка підприємств, %		Частка працівників, %		Частка доходу, %	
	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна
МСП	99,80	99,98	66,9	79,1	55,5	63,0
Великі	0,2	0,02	33,1	20,9	44,5	37,0

Джерело: [1, 8]

Наведені у табл. 1 дані свідчать, що як в Україні, так і в європейських країнах спостерігається превалювання в економіці МСП, на яких працюють понад 65% працівників (в Україна – майже 80%). На частку МСП припадає більш, ніж половина отриманих підприємствами доходів. Тобто країни ЄС схильні надавати перевагу розвитку малого та середнього бізнесу. Розглянемо деякі показники діяльності вітчизняних МСП у динаміці (табл. 2).

Таблиця 2

Показники, що характеризують діяльність МСП України

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016/ 2012
Структура підприємств за розміром, %						
великі підприємства	0,9	0,8	0,7	0,5	0,5	0,55
середні підприємства	13,4	11,3	11,3	11,0	11,8	0,88
малі підприємства	85,6	87,9	88,0	88,5	87,7	1,02
Структура обсягів реалізованої продукції, %						
великі підприємства	64,7	63,4	60,3	57,1	54,8	0,84
середні підприємства	30,5	31,4	34,4	36,6	38,7	1,27
малі підприємства	4,8	5,2	5,3	6,3	6,5	1,44
Структура зайнятості працівників, %						
великі підприємства	32,4	32,2	30,4	29,0	27,5	0,84
середні підприємства	40,9	40,7	42,8	44,2	44,6	1,09
малі підприємства	26,7	27,1	25,8	26,8	27,9	1,04

Джерело: [8]

Дані табл. 2 наочно свідчать, що за останні п'ять років вдвічі скоротилася частка великих підприємств, що пов'язано як із розвиненням МСП, так і з економічною та політичною кризою. Одночасно скоротилася і частка продукції, реалізованої великими підприємствами. При цьому малі підприємства на 44% збільшили обсяги реалізації своєї продукції. Показники співвідношення працюючих свідчать про те, що малий та середній бізнес є провідним джерелом працевлаштування та самозайнятості населення, оскільки на МСП працюють більше 70% працюючого населення. Слід відмітити, що тенденції щодо збільшення частки МСП, обсягів реалізованої ними продукції та кількості працюючих на протязі аналізованого періоду мають сталі значення в напрямку збільшення вагомості малого та середнього бізнесу в економічному та соціальному становищі держави.

Оскільки стаття присвячена інвестиційному забезпеченню діяльності МСП, розглянемо показники щодо джерел фінансування розвитку підприємництва в країні. Офіційні дані [8] свідчать, що станом на початок 2017 р. на частку власних коштів підприємств припадає 76,6% освоєних капітальних інвестицій. Позикові кошти (банківські кредити) складають 5%, а іноземні інвестиції – лише 1,5%. Тобто підприємства у більшості випадків удаються до самофінансування як капітальних інвестицій, так і інноваційної діяльності. Так, 97,2% фінансування інноваційної діяльності становлять власні кошти підприємств, а бюджетні кошти – усього 0,4%.

За останні роки частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, становить близько 16-17%, а частка тих, що впроваджували інновації коливалася від 12 до 15 %. При цьому понад 80% витрат спрямовані на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення і лише 15% витрат, що спрямовуються на інноваційну діяльність, припадають на власні розробки. Тобто підприємства воліють купувати готові інноваційні продукти, ніж самим займатися науково-дослідними розробками. Це пов'язано з низкою чинників, важливим з яких (окрім нестачі фінансових джерел) є нестача на підприємствах власних кадрів, здатних займатися науково-дослідною та інноваційною діяльністю. Статистика свідчить [8], що останнім часом погіршилися показники саморозвинення населення з позиції частки витрат домогосподарств на навчання, на 45% скоротилася кількість випускників вишів III-IV рівнів акредитації, скорочується кількість наукових кадрів, що працюють на підприємствах тощо.

Незважаючи на складності, які мають місце в процесі розвитку інноваційної діяльності, в країні останнім часом спостерігається підвищення інноваційної активності, особливо з боку МСП. Суттєво зросла кількість успішних стартапів, з'явилися та функціонують вітчизняні платформи інформаційної, рекламної, фінансової та іншої підтримки підприємств, що займаються інноваційними проектами. Це пов'язано з розвитком інформаційного суспільства та НТП, виходом України на європейські та світові ринки, підвищенням цікавості зарубіжних інвесторів до країни в цілому. Потенційне входження країни до ЄС також є стимулом до розвитку інноваційної діяльності, спрямованої на відповідність вітчизняних товарів та послуг європейським та світовим стандартам. Одночасно з визначеними позитивними процесами, МСП стикаються з низкою проблем, серед яких можна виокремити такі:

- обмеженість власних інвестиційно-фінансових джерел;
- спрямування бюджетних коштів, що виділяються на інноваційну діяльність та наукові розробки, переважно на великі підприємства (зокрема, наукової на навчальні установи);
- недостатнє розвинення вітчизняних венчурних форми фінансування;
- великі відсотки за кредитами, необхідність застави;
- нестача на підприємствах кваліфікованих наукових кадрів та власного досвіду щодо просування та фінансування інновацій;
- необхідність потужної рекламної компанії, яка вимагає суттєвих витрат;
- слабка диверсифікація, оскільки найчастіше МСП, ураховуючи обмеження щодо ресурсних можливостей, концертують діяльність лише на одному-двох проектах, що призводить до великих ризиків невдачі (за даними Harvard Business Review [9], лише 5-10% інноваційних проектів є успішними).

Усі перелічені проблеми є важливими, але, з огляду на мету статті, ми сконцентруємося саме на інвестиційному забезпеченні інноваційної діяльності МСП. Задля формування оптимального підходу до фінансування інноваційної діяльності МСП дослідимо світовий досвід щодо цього питання.

Світова практика інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності МСП базується на використанні краундфайдингових та краундсорсингових механізмів, які забезпечують як збирання коштів, так і формування інтелектуального і кадрового потенціалу на реалізацію проекту. Безпосередньо збиранням коштів займаються краундфайдингові платформи, які успішно функціонують та поділяються на універсальні та цільові. Наведемо стислий огляд найбільш активних та результативних платформ (табл. 3).

Таблиця 3

Найбільш активні краундфайдингові платформи

Назва платформи	Країна походження	Спрямування	Комісія платформи
Kickstarter	США	Креативні проекти, кінопродукція, відеоігри, музика, гаджети тощо	5%
IndieGoGo	США	Розвиток бізнесу, креативні проекти, родинні події (весілля, тощо)	4-9%
RocketHub	США	Мистецтво, наука, соціальні проекти	Залежно від проекту
PeerBackers	США	Будь які проекти, в тому числі вже працюючі	5%
Booomerang	Європа	Соціальні та благодійні проекти	5%
Ulule	Франція	Інноваційні та суспільні проекти	4-7%
DeRev	Італія	Соціальні інновації	4-9%
Улей (Ulej)	Білорусь	Соціально-культурне спрямування	10%
Спільнокошт (Biggggidea)	Україна	Освіта, мистецтво, наука	10-15%
Na-Starte	Україна	Різноспрямовані проекти	8%
Equitise	Австралія, Н. Зеландія	Різноспрямовані проекти	7,5%
MyMusicTaste	Південна Корея	Музикальні та творчі проекти	Збір за послуги

Джерело [10]

Як бачимо, в світі існують різноспрямовані краундфайдингові платформи, які успішно фінансують різні інноваційні проекти. Наприклад, на реалізацію проекту Pebble (наручний гаджет) платформа Kickstarter спромоглася зібрати 10266845 доларів США [11].

Для вибору форми фінансування проекту, зокрема, вибору конкретної платформи для реалізації інноваційного проекту МСП необхідно виконати певну низку дій алгоритмічного характеру, на виході якого має бути прийняте відповідне рішення. Це може бути відображено у вигляді таких етапів (рис. 1.):

1. По-перше потрібно визначитися із метою та спрямуванням проекту, можливістю його реалізації в умовах, що існують.

2. Надалі формується бюджет проекту та визначаються наявні у МСП власні ресурси. У більшості випадків власних ресурсів МСП недостатньо, що і призводить до необхідності пошуку джерел фінансування проекту. Якщо ж власних коштів достатньо, МСП починає самостійно реалізовувати проект.

3. В разі, коли власних коштів недостатньо, у МСП існують варіанти фінансування, а саме: кредитні кошти, вихід на краундфайдингову платформу, інші джерела (спроба отримати гранд, бюджетні кошти, залучення приватних інвесторів тощо). Вибір форми фінансування є ключовою задачею. Тут, на наш погляд, доцільно удаватися не лише до бюджетування проекту, а й проводити перспективну оцінку проекту із урахуванням факторів дисконту та невизначеності середовища. Це особливо важливо у випадку, коли МСП приймає рішення щодо отримання кредиту, який потрібно повертати у визначений термін.

Похибки у розрахунках можуть призвести до неспроможності повернення позикових коштів у разі фінансової невдачі.

Рис. 1. Процес прийняття рішення щодо форми фінансування інноваційного проекту.
Джерело: власна розробка авторів

4. У разі прийняття рішення щодо використання краундфайдингу, виникає питання щодо вибору оптимальної платформи. Тут можливе виникнення певних бар'єрів та обмежень різного характеру, а саме:

- необхідність проходження попередньої модерації;
- можливі вимоги щодо передання авторських прав;
- високі комісійні відсотки, необхідність удаватися до платних послуг;
- вимога користуватися лише визначеними платіжними інструментами (Amazon Payments чи PayPal);

– обмеження чи заборона доступу до платформи громадянам іншої держави (наприклад, одна з найбільш результативних платформ – Kickstarter – вимагає у претендентів наявності громадянства США [11]).

5. У разі виявлення бар'єрів, які неможливо чи досить складно подолати, МСП доцільно шукати альтернативні джерела фінансування. В разі ж, коли існуючі бар'єри не становлять великої проблеми, МСП починає підготовку та надання необхідних документів та матеріалів для виходу на платформу і, в разі успішності проходження і збирання необхідної суми коштів, починає реалізовувати проект.

6. В разі ж, коли проект не зібрав необхідної суми, МСП не потрапляє у фінансову залежність (як у випадку з кредитними коштами), а потерпає збитків лише від здійснених дій щодо підготовки проекту (виготовлення зразків, відеоматеріалів тощо), які можуть бути використано під час інших спроб отримати кошти на розвиток проекту.

Втім, слід визнати, що краундфайдингові платформи України лише починають своє просування на ринку фінансових інструментів, вимагають порівняно високі комісійні відсотки (до 10% при середньому значенні 5%) та не мають широкого кола інвесторів, особливо іноземних. Тому більшість вітчизняних МСП, що виходять на ринок із інноваційним продуктом, який потребує інвестицій, воліють удаватися до співпраці із закордонними платформами з таких причин:

- відомість та популярність платформ, стала ділова репутація та результативність діяльності;
- прийнятні комісійні відсотки, наявність консультаційного та рекламного супроводження;
- можливість виходу на міжнародні ринки та залучення іноземних інвесторів;
- необізнаність щодо діяльності вітчизняних платформ та певна недовіра до їх можливостей щодо залучення інвесторів.

Ці та інші причини призводять до того, що низка інноваційних проектів реалізуються поза межами держави, що негативно позначається на загальному інноваційно-інвестиційному кліматі. Для подолання відтоку інноваційних проектів (і, як частий наслідок, і самих інноваторів) за кордон необхідно сформувати умови для розвитку вітчизняних краундфайдингових платформ. У зазначеній вище Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [1] сформовано низку нормативно-правових заходів щодо забезпечення доступу інноваційних МСП до інвестиційних ресурсів. Серед таких, які, на наш погляд, потребують першорядної уваги, можна визначити такі:

1. Розвиток кредитного ринку та адресного кредитування інноваційних МСП, сприяння розвитку венчурних фондів. Цей напрямок має дуже важливе значення з огляду на обмеженість більшості МСП щодо власних джерел фінансування інноваційної діяльності. Можна запропонувати впровадження пільгового чи адресного кредитування для підприємств-інноваторів, які реалізують свої проекти у стратегічно-важливих сферах діяльності (екологічні та енергетичні проекти, безпека, у т.ч. інформаційна тощо). Цю діяльність в змозі взяти на себе крупні державні банки. Недержавні фінансові установи також можуть виконувати функції кредитування інноваційної діяльності МСП, що сприятиме зростанню їх іміджу як соціально-відповідальних економічних агентів. Щодо розвитку венчурних фондів, то їх розвинення (ураховуючи великі ризики фінансування інноваційної діяльності) доцільно здійснювати у взаємозв'язку із розвитком страхового ринку.

2. Розвинення лізингових послуг задля забезпечення МСП сучасним обладнанням. Лізинг як форма кредиту вже давно використовується великими підприємствами. Проте, МСП не завжди можуть обґрунтувати лізингодавцю економічну ефективність своїх інноваційних проектів. Тому для забезпечення МСП обладнанням можна запропонувати впровадження інструментів патронату великих підприємств (чи державних установ) над тими МСП, що займаються інноваційною діяльністю. Уклавши відповідний договір, МСП отримують необхідне обладнання та/чи виробничі площі на термін дії проекту, а патронажне

підприємство – потенційну можливість у майбутньому виробляти та реалізовувати інноваційний продукт, підвищуючи свою фінансову результативність, а також отримуючи іміджеві бонуси у вигляді соціально-економічного партнерства.

3. Сприяння доступу до міжнародних фінансових інструментів та програм розвитку. Цей напрямок корелює із загальним векторами розвитку держави, спрямованими на входження у ЄС та розвитку різноспрямованих відносин із стратегічними партнерами (наприклад, США). В межах цих дій необхідно сформувати нормативно-правову базу та прикладні механізми щодо забезпечення доступу вітчизняних інноваторів на іноземні краундфайдингові платформи, які на сьогодні практично закриті для нерезидентів. Це значно підвищить можливості МСП щодо залучення іноземних інвестицій. Одночасно з цим необхідно проводити розвинення вітчизняних краундфайдингових платформ, які б мали можливість виходу на світові фінансові ринки та ринки інноваційної продукції.

4. Фінансова участь держави в розвитку інноваційних МСП. Цей напрямок полягає у зростанні обсягів державного фінансування інноваційних проектів не лише в напрямку наукових грантів. Доцільно, на наш погляд, перевести процеси фінансування інновацій на дворівневу систему. З державного бюджету можуть фінансуватися проекти, що полягають у площині стратегічних інтересів держави. Регіональні бюджети в змозі взяти на себе фінансову підтримку важливих для певного регіону питань (екологічні, освітні, культурні проекти тощо). Так, наприклад, у міському бюджеті міста Одеси на 2017 р. передбачено бюджет розвитку у сумі 1147807 тис. грн., з яких біля 12 % - це «Громадський бюджет», який спрямовується на вирішення важливих для міста питань (екологічних, інфраструктурних та інших) [12]. Ці кошти можуть частково спрямовуватися саме на інвестування МСП, які пропонують інноваційні проекти, актуальні для міста.

Ці та інші заходи сприятиме успішному просуванню краундфайдингу як механізму інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності, зокрема, малих та середніх підприємств.

Висновки. Інвестиційне супроводження є необхідною складовою інноваційних процесів, особливо для малих та середніх підприємств, які у більшості випадків дуже обмежені щодо власної ресурсної бази. В умовах перманентного бюджетного дефіциту, проявів соціально-економічної кризи та інших несприятливих чинників необхідне формування дієвих джерел та механізмів інвестування. Одним з таких механізмів, що зарекомендував себе як досить дієвий, є краундфайдинг. Виходячи з наявності позитивного світового досвіду, в статті обґрунтовано доцільність виходу на краундфайдингові платформи для інвестування інноваційного розвитку МСП. Одночасно запропоновано заходи щодо розвинення вітчизняних краундфайдингових платформ та інших інститутів фінансового ринку.

У подальших дослідженнях планується формування науково-прикладних підходів щодо калькуляції витрат МСП, які виникають під час просування інноваційного проекту на краундфайдингових платформах, а також визначення ризиків, притаманних цієї формі інвестування на вітчизняних та зарубіжних платформах.

Література

1. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/>
2. Ілляшенко, С. М. Управління знаннями в системі інноваційного розвитку організації [Текст] / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна, Н. С. Ілляшенко, А. О. Комарницька // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2017. – № 1. – С. 231–241.
3. Кокорев, А. С. Финансирование инновационных проектов на промышленных предприятиях [Текст] / А. С. Кокорев // Инновации и инвестиции. – 2017. – № 6. – С. 6–9.
4. Орлов, В. М. Державні регулятори інвестиційно-інноваційної політики у сфері зв'язку та інформатизації України [Текст] / В. М. Орлов, Я. В. Гапанович, О. В. Орлова // Моніторинг стану інноваційного розвитку суб'єктів господарювання та визначення пріоритетів інвестиційно-інноваційної політики в умовах обмежених фінансових ресурсів [колективна монографія] / відп. ред. Л. Г. Ліпич. – Луцьк : Смарагд, 2012. – С. 271–292.
5. Шаріпова, О. С. Роль оцінки інвестиційних проектів в інвестиційній стратегії підприємства в умовах економічної нестабільності [Текст] / О. С. Шаріпова, І. В. Диннік / Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2012. – № 1 (172), Ч. 2. – 280 с.

6. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні [Текст] / [уклад. О. Бей, Г. Томсон]. – К. : К.І.С., 2013. – 48 с.
7. Тітова, Н. А. Управління у сфері малого та середнього бізнесу в умовах економічної кризи [Текст] : монографія / Н. А. Тітова, М. Д. Рожок. – Київ : Комп'ютерпрес, 2011. – 311 с.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Управление высокотехнологичным бизнесом [Электронный ресурс] // Harvard Business Review – Россия. – Режим доступа: <http://hbr-russia.ru/archive>.
10. Зарубежные краудфандинговые платформы [Электронный ресурс] // Деньгодел. – Режим доступа: <https://dengodel.com/internet-biznes/332-zarubezhnye-kraudfandigovye-platformy.html>.
11. Kickstarter [Electronic resource]. – Available at: www.kickstarter.com.
12. Бюджет м. Одеси на 2017 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт міста Одеса. – Режим доступу: <http://omr.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2017

© Князева О. А.,
Скоробогатов Г. С.

References

1. *Strategiia rozvytku maloho i serednoho pidpriemstva v Ukraini za period do 2020 roku*. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/>
2. Iliashenko, S. M., Shypulina, U. S., Iliashenko, N. S., & Komarnytska, A. O. (2007). Upravlinnia znanniamy v systemi innovatsiinoho rozvytku orhanizatsii. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 1, 231–241.
3. Kokorev, A. S. Finansirovanie innovatsionnykh proektov na promyshlennykh predpriiatiakh. *Innovatsii i investitsii*, 6, 6–9.
4. Orlov, V. M. (2012). Derzhavni rehulatory investytsiino-innovatsiinoi polityky u sferi zviazku ta informatyzatsii Ukrainy. *Monitorynh stanu innovatsiinoho rozvytku subektiv hospodariuvannia ta vyznachennia priorytetiv investytsiino-innovatsiinoi polityky v umovakh obmezhenykh finansovykh resursiv*, 271–292. Luts'k: Smarahad.
5. Sharipova, O. S., & Dynnik, I. V. Rol otsinky investytsiinykh proektiv v investytsiini stratehii pidpriemstva v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. Volodymyra Dalia*, 1(172)–2, 280.
6. Bei, O., & Tomson, H. (2013). *Zarubizhni praktyky rozrobky stratehii rozvytku maloho pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni*. Kyiv: K.I.S.
7. Titova, N. A., & Rozhok, M. D. (2011). *Upravlinnia u sferi maloho ta serednioho biznesu v umovakh ekonomichnoi kryzy*. Kyiv: Kompiuterpres.
8. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Управление высокотехнологичным бизнесом. *Harvard Business Review – Rossiia*. Available at: <http://hbr-russia.ru/archive>
10. Zarubezhnye kraudfandigovye platform. *Dengodel*. Available at: <https://dengodel.com/internet-biznes/332-zarubezhnye-kraudfandigovye-platformy.html>
11. *Kickstarter*. Available at: www.kickstarter.com
12. Biudzheth m. Odesy na 2017 r. *Ofitsiyni sait mista Odesa*. Available at: <http://omr.gov.ua>

Received 04.08.2017

© Kniazieva O. A., Skorobohatov H. S.

Лукін В. О.

*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Харків,
Україна; e-mail: lukin_v@bigmir.net*

Піскунов Р. О.

*к. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Харків,
Україна; e-mail: r.a.piskunov@gmail.com*

Малахов В. А.

*к. е. н., доцент кафедри обліку та оподаткування,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Харків,
Україна; e-mail: malahovvaler@gmail.com*

МЕТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглядаються питання визначення цілей, які повинні бути поставлені перед системою бухгалтерського обліку, яку сформовано на підприємствах України у поточний час. Розглянуто, як змінювалися цілі у часі, на різних історичних етапах розвитку бухгалтерського обліку і як вони змінюються у залежності від поділу системи обліку на підсистеми. Для цього цілі обліку класифікуються за двома основними ознаками: за етапами історичного розвитку системи бухгалтерського обліку та за підсистемами обліку. За результатами дослідження надані пропозиції щодо визначення цілей окремих підсистем бухгалтерського обліку.

Ключові слова: система обліку, мета обліку, класифікація цілей обліку, ієрархія цілей, підсистема обліку.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 12

Lukin V. O.

*PhD in economics., Kharkiv educational institute
State higher education institution "Banking University",
Ukraine; e-mail: lukin_v@bigmir.net*

Piskunov R. O.

*PhD in economics., Head of Accounting and Taxation Department,
Kharkiv educational institute State higher
education institution "Banking University",
Ukraine; e-mail: r.a.piskunov@gmail.com*

Malahov V. A.

*PhD in economics., Kharkiv educational institute
State higher education institution "Banking University",
Ukraine; e-mail: malahovvaler@gmail.com*

THE PURPOSE OF ACCOUNTING FOR UKRAINIAN ENTERPRISES

Abstract. The article deals with the issues of goals determining that should be set before the accounting system, formed at the Ukrainian enterprises at the present time. It is considered how the goals changed over time and at different historical stages of the accounting development, and how they change depending on the separation of the accounting system into subsystems. Accounting purposes are classified according to main characteristics: the stages of the accounting system historical development and accounting subsystems. The classification of accounting subsystems

allows the allocation of additional characteristics, depending on the accounting system structuring. Based on the results, suggestions are given for determining the objectives of individual accounting subsystems.

Keywords: accounting system, accounting purpose, classification of accounting purposes, hierarchy of goals, subsystem of accounting.

JEL Classification: M40, M41

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 12

Лукин В. А.

*к. э. н., доцент, доцент кафедры учета и налогообложения,
Харьковский образовательно-научный институт
ГВУЗ «Университет банковского дела», г. Харьков,
Украина; e-mail: lukin_v@bigmir.net*

Пискунов Р. А.

*к. э. н., доцент, заведующий кафедрой учета и налогообложения,
Харьковский образовательно-научный институт
ГВУЗ «Университет банковского дела», г. Харьков,
Украина; e-mail: r.a.piskunov@gmail.com*

Малахов В. А.

*к. э. н., доцент кафедры учета и налогообложения,
Харьковский образовательно-научный институт
ГВУЗ «Университет банковского дела», г. Харьков,
Украина; e-mail: malahovvaler@gmail.com*

ЦЕЛЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА ДЛЯ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы определения целей, которые должны быть поставлены перед системой бухгалтерского учёта, сформированной на предприятиях Украины в настоящее время. Рассмотрено, как изменялись цели во времени, на разных исторических этапах развития бухгалтерского учёта и как они изменяются в зависимости от разделения системы учёта на подсистемы. Для этого цели учёта классифицируются по двум основным признакам: по этапам исторического развития системы бухгалтерского учёта и по подсистемам учёта. Причём классификация по подсистемам учёта допускает выделение дополнительных признаков в зависимости от структурирования системы учёта. По результатам исследования даются предложения по определению целей отдельных подсистем бухгалтерского учёта.

Ключевые слова: система учёта, цель учёта, классификация целей учёта, иерархия целей, подсистема учета.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 12

Вступ. В основі будь-якої діяльності людини закладено поняття про мету, яку потрібно досягати в результаті направлених зусиль. У кожній науці, у кожному виді практичної діяльності існує своє поняття про мету, яку потрібно досягати в результаті таких зусиль. Існує таке поняття й у бухгалтерському обліку. В навчальних посібниках і підручниках з бухгалтерського обліку – це типові питання, проте деякі дослідники розглядають його окремо у наукових працях. До таких на пострадянському просторі можна віднести, наприклад, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, С.Ф. Легенчука, В.Ф. Палія, М.С. Пушкаря, Я.В. Соколова, Ю.Г. Цветкову, К.Ю. Циганкова тощо.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Існують різні погляди на те, як необхідно формулювати мету бухгалтерського обліку.

Як розвивалися та змінювалися уявлення про мету та задачі бухгалтерського обліку у світовій науці та практиці ґрунтовно розповів Я.В. Соколов [1]. Теж саме відносно американського обліку зробили Э.С. Хендриксен і М.Ф. Ван Бреда [2], а відносно німецького – Франк Обербринкманн [3].

Виходячи із перелічених джерел, можна виділити такі основні етапи зміни мети бухгалтерського обліку:

1 етап. Виявлення наявності майна власника та забезпечення контролю за його збереженням (самоінформування);

2 етап. Виявлення фінансових результатів або приросту капіталу за період;

3 етап. Надання користувачам інформації для прийняття рішень.

З поділом єдиного бухгалтерського обліку на зовнішній та внутрішній мета обліку поділяється відповідно до його видів, причому в фінансовому обліку ця мета встановлюється, як правило, на рівні країни, а у виробничому (управлінському) обліку кожне підприємство має можливість самостійно встановлювати пріоритети щодо ієрархії його цілей та задач.

Метою даного дослідження є визначення сутності поняття «мета бухгалтерського обліку», та виявлення, якою вона повинна бути для підприємств, які ведуть облік на сучасному етапі розвитку економіки України.

Результати дослідження. Не вважаючи на різноманітність варіантів визначення мети бухгалтерського обліку їх усе-таки можна класифікувати за рядом ознак. І перша з таких ознак – це **за етапами історичного розвитку системи бухгалтерського обліку**. Еволюцію цілей бухгалтерського обліку за етапами історичного розвитку можна простежити в роботі Я.В. Соколова [1]. Причому можна виділити декілька етапів такої зміни цілей, а саме три, які перелічені вище. Розглянемо ці етапи більш докладно.

Що до першого етапу, то він охоплює найбільший період часу – від становлення найдревніших цивілізацій до того часу, коли у суспільстві з'явилося поняття про фінансовий результат. Для більшості розвинених країн світу цей етап закінчується на рівні XVI – XIX ст., хоча, деякі країни проходили його раніше.

Практично це єдиний етап, однак Я.В. Соколов вважає, що його треба поділити на два: «Первоначально были только справки (констатации) о хозяйственной жизни, «узелки на память», затем следует выделить учет в целях контроля» [1, с.22]. Проте слід пам'ятати, що історично перша функція обліку – це контрольна функція, вірніше облік виник у зв'язку з потребою у контролі. Так як виявлення наявності майна – це і є елементом контролю, можна сказати, що це складові єдиного етапу, який можна назвати так: «Виявлення фактичної наявності майна власника та забезпечення контролю за його збереженням».

У XVI – XVIII ст. почався другий етап – виявлення фінансових результатів або приросту (убутку) капіталу за період. Він продовжувався до кінця XIX ст.

Відомо, що фінансовий результат визначався і раніше ніж у XVI столітті, проте тоді він визначався на нерегулярній основі, і лише у ці роки визначення фінансового результату стало основною метою бухгалтерського обліку. Як пише Я.В. Соколов, «бухгалтерский учет стал рассматриваться как средство определения прибыли» [1, с.22]. Щоправда далі у цьому ж абзаці Я.В. Соколов пише: «С середины XIX в. основное развитие бухгалтерской мысли подчинено тому, что такое доход и как его рассчитать» [1, с.22]. Тобто він поділяє цей етап на два: окремо виділяє етап виявлення фінансових результатів і окремо етап визначення сутності доходу.

Дослідження щодо сутності доходу – це дійсно серйозне питання, проте воно не є самостійним, воно є похідним від дослідження фінансового результату. Поки не ставилася задача виявлення фінансового результату не було сенсу окремо розглядати дохід і визначати його сутність. Тому цей етап на нашу думку не слід виділяти як окремий етап у розвитку досліджень про мету обліку.

Вже на цьому етапі мета бухгалтерського обліку формувалася у залежності від запитів зовнішніх користувачів – складати звітність або у оцінці за історичною вартістю, або у поточній (справедливій) вартості (відносно балансу – це динамічний або статичний баланс) [3]. Як вказує О.В. Іванова, починаючи із середини XIX ст. можна виділити декілька періодів, коли справедлива вартість грала суттєву роль при формуванні фінансової звітності, а потім змінювалася на історичну вартість. Вона вказує і причини, чому так сталося: складність бізнесу та проведення щорічних переоцінок майна, а також несумлінність бухгалтерів і управлінців підприємств [5, с. 12]. Таким чином, мета зовнішнього обліку

періодично змінюється у зв'язку з дією різноманітних факторів, які впливають на інтереси як підприємств, так і зовнішніх користувачів звітності цих підприємств.

Останній на поточний час третій етап пов'язаний з поділом обліку на дві підсистеми та формуванням поряд з фінансовим обліком підсистеми управлінського обліку. Як вже вказувалося, на цьому етапі у фінансовому обліку мета встановлюється, як правило, на рівні кожної країни окремо в залежності від її особливостей та дії різноманітних факторів, що впливають у цій країні на формування системи обліку. А в управлінському обліку кожне підприємство має можливість самостійно встановлювати пріоритети щодо ієрархії цілей та задач, які вирішує ця підсистема обліку.

Безумовно, такий поділ змін мети бухгалтерського обліку на етапи є лише думкою авторів. Можуть бути й інші точки зору. Так, як було показано вище, Я.В. Соколов виділяє, як мінімум, п'ять таких етапів [1, с.22]. Слід відзначити, що поява нової мети не приводить до повної відміни попередньої. Вона відходить на другий план, стає додатковою метою, тобто відбувається зміна в ієрархії цілей; можна сказати, що нова мета поглинає попередню.

За підсистемами обліку можна виділити декілька складових, тому що системний підхід допускає різний поділ системи на підсистеми, з яких вона складається. На різних етапах розгляду один і той же об'єкт дослідження може відображатися в різних аспектах і на різних рівнях його існування у залежності від цілей і задач дослідження.

Можна класифікувати цілі бухгалтерського обліку *у залежності від його видів*: фінансового, податкового та управлінського обліку.

В управлінському обліку може бути не одна мета, а декілька. У цьому випадку їх можна ранжувати у залежності від того, які цілі та задачі ставить перед цією підсистемою обліку керівництво підприємства.

Мета податкового обліку формується податковим законодавством держави і, відповідно, її встановлюють на рівні держави. Якщо податки нараховуються за результатами бухгалтерського обліку, то податкового обліку, як окремої підсистеми в системі бухгалтерського обліку може і зовсім не існувати.

Мета фінансового обліку також встановлюється на рівні держави і залежить від пріоритетів зовнішніх користувачів фінансової звітності.

Крім виділення підсистем обліку у залежності від його видів системний підхід допускає й інші варіанти поділу системи на підсистеми. Найбільш суттєвими є два: за науково–практичною спрямованістю та за ієрархією підсистем обліку.

Поділ обліку на підсистеми *за науково–практичною спрямованістю* – це поділ на науку та практику обліку, тобто поділ на «бухгалтерський учет как комплекс научных категорий» [1, с.6] (наука) та як дії (практика). Відповідно, повинна визначатися мета науки про облік та мета практики обліку. Щодо мети науки про бухгалтерський облік – то це найменш досліджуване питання. У свій час це питання розглядав С. Легенчук [5]. Його висновок щодо мети науки про облік, якщо його розглядати як інформаційну систему, наступний: «... основною метою науки про бухгалтерський облік є розробка бухгалтерських інформаційних моделей, адекватних рівню розвитку діяльності підприємства. Сутність бухгалтерської наукової діяльності полягає в побудові таких інформаційних моделей, використання яких сприяє вдосконаленню бухгалтерської практики відповідно до вимог розвитку економічної системи» [5, с. 44].

Проте бухгалтерський облік – це не лише розробка інформаційних моделей. Інформаційна підсистема – це лише одна із підсистем в системі бухгалтерського обліку. Крім неї можна виділити і підсистему облікових принципів та якісних характеристик, і підсистему етичних вимог до бухгалтера, і підсистему облікової освіти тощо. Тому у першому наближенні можна надати таке визначення мети науки про облік: *мета науки про бухгалтерський облік полягає у розробці теоретичних положень, які сприяють розвитку практики бухгалтерського обліку адекватної рівню розвитку економіки у країні.*

Стосовно практики обліку існує багато визначень, які надають як науковці у своїх працях, так і законодавці у нормативних актах різного рівня. Слід визначити, що мета практичного обліку може встановлюватися не лише для всієї системи обліку, а і для його підсистем. Якщо поділяти цілі обліку *за ієрархією підсистем обліку*, то можна виділити такі

складові: мета обліку, мета звітності (підсистема першого рівня), мета або задача балансу та інших форм звітності (підсистема другого рівня).

Останнім часом мета фінансової звітності вийшла на перше місце. У Концептуальній основі фінансової звітності [6], яка була розроблена як теоретична основа міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, визначається не мета обліку, а саме мета звітності.

Як пишуть більшість дослідників, інвестори та кредитори – це групи користувачів з протилежними інтересами щодо інформації, яку вони хочуть отримати у звітності, проте у Концептуальній основі питання щодо основної групи користувачів однозначно не встановлено. Тобто слід вважати, що це питання віддане на рівень конкретних держав.

Щодо мети окремих форм звітності то, як приклад, можна навести монографію Ф. Обербрінкмана [3], у якій він розглядає у історичному аспекті розвиток уявлень про баланс у Німеччині, у тому числі аналізує і зміни мети балансу протягом більш ніж трьох століть.

За ієрархією цілей можна виділити таку послідовність: основна (головна) мета – додаткова мета (або декілька цілей) – задачі. Виходячи з такого поділу, основну мету фінансового обліку та фінансової, а також і податкової звітності, потрібно затверджувати у нормативних актах найвищого рівня (закон або стандарт обліку).

Що вважати основною метою управлінського обліку вирішує керівництво кожного конкретного підприємства. Може бути так, що на рівні держави будуть розроблені стандарти управлінського обліку? – Так. Однак навіть тоді ці стандарти будуть грати роль методичних рекомендацій для підприємств, роль документів «до відома». Не можна визначити на рівні держави, що повинні робити підприємства на рівні своїх підрозділів. Які цілі для них встановлювати – це справа конкретного керівника або власника бізнесу.

Щодо додаткових цілей фінансового обліку та звітності, то вони повинні бути більш конкретними, ніж основна мета. Відповідно до цих цілей, то їх потрібно затверджувати в нормативних документах більш низького рівня. Якщо головна мета у законі, то додаткові у стандарті; якщо головна у стандарті – то додаткові у галузевих інструкціях тощо.

За результатами наведеної класифікації спробуємо проаналізувати мету бухгалтерського обліку, як її визначено на державному рівні в Україні та які співвідношення існують між інтересами різних груп користувачів саме у нашої країні.

В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (далі Закон) у статті 3, яка має назву: «Мета бухгалтерського обліку та фінансової звітності» надане таке визначення у пункті 1: «Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності» [7]. Єдиний його недолік – воно не конкретне. Не ясно з яких принципів виходять автори, коли ведуть мову про «повну, правдиву та неупереджену інформацію». А це важливо, тому що у залежності від того, які принципи закладено в основу системи обліку та які господарські структури надають фінансову звітність, результати у звітності можуть бути різними, тобто мета обліку, як вона визначена у Законі, встановлена вірно, вона неначебто дає відповідь на запитання всіх користувачів. Кожен з них хоче отримати «для прийняття рішень повну, правдиву та неупереджену інформацію про фінансовий стан та результати діяльності» конкретного підприємства або установи, як це визначено у Законі. Проте кожний із них має на увазі під такою інформацією щось своє, конкретне проте різне, а Закон на це не відповідає, тому що запити у різних користувачів різні.

Крім того, у фінансової звітності бюджетних установ і комерційних структур різні групи основних зовнішніх користувачів. Для бюджетних установ – це державні органи, а для комерційних – кредитори або інвестори. Відзначимо, що таке саме визначення, що і у Законі, продубльоване і у НП(С)БО 1 [8], а в аналогічному стандарті для державного сектору економіки [9], до якого відносяться бюджетні установи, мету обліку не визначено взагалі, тобто основна мета не конкретизується у стандартах, як можна було б сподіватися.

На нашу думку, саме у цих стандартах необхідно дати конкретне визначення мети фінансового обліку та фінансової звітності, а мету податкової звітності слід визначити у Податковому кодексі України.

Спробуємо визначити, як саме можна сформулювати мету бухгалтерського обліку для бюджетних установ та для комерційних підприємств України.

У звітній інформації комерційних структур багато груп зовнішніх користувачів із різними інтересами і тому між ними може виникати конфлікт інтересів. Великою мірою остаточне визначення цілей обліку та фінансової звітності для комерційних структур – це приєднання до певної моделі обліку: англо–американської або континентально–європейської. У першому випадку звітність формується в інтересах акціонерів та інвесторів, а у другому – в інтересах кредиторів.

Якою ж повинна бути мета бухгалтерського обліку і як її слід визначати у вітчизняних стандартах? На думку Я.В. Соколова, мета бухгалтерського обліку полягає «... в накопленні інформації, необхідної для контролю сохранныости собственности, принятия управленческих решений и оптимизации структуры производства и распределения в народном хозяйстве» [1, с. 570].

Для остаточного визначення мети фінансової звітності треба спочатку встановити, яка група зовнішніх користувачів є для нас головною: кредитори, чи інвестори.

Можна сказати, що формулювання цілей, яке наведено вище, не є остаточним, воно є визначенням лише у першому наближенні. Як вважають спеціалісти з системного аналізу, «по мере углубления исследований, познания объекта цель может сдвигаться в одну или другую сторону на шкале, а соответственно должна изменяться и ее формулировка» [12, с. 183], тобто визначення остаточних формулювань – це справа наступних досліджень.

Висновки. В статті розглянуті основні положення щодо визначення цілей бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств, проте ця задача не може бути вирішена без глибокого обговорення проблеми та доведення її до рівня окремих положень у стандартах обліку та інших нормативних документах.

Визначення мети бухгалтерського обліку та фінансової звітності для конкретної країни виходячи із умов розвитку її економіки, особливостей розвитку бізнесу в країні, його потреб в інформації про діяльність підприємств та впливу інших факторів є важливою теоретичною та практичною задачею.

У Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» мету бухгалтерського обліку та фінансової звітності визначено у цілому вірно, її можна вважати головною метою обліку, однак її визначено не достатньо конкретно. Не визначено, як треба забезпечувати цю мету. Тому її необхідно конкретизувати у нормативних актах нижчого рівня для конкретних груп підприємств.

Література

1. Соколов, Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней [Текст] : учебное пособие / Я. В. Соколов. – Москва : Аудит : ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
2. Хендриксен, Э. С. Теория бухгалтерского учета [Текст] : пер. с англ. / Э. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда ; под ред. Я. В. Соколова. – Москва : Финансы и статистика, 1997. – 576 с.
3. Обербринкманн, Ф. Современное понимание бухгалтерского баланса [Текст] : пер. с нем. / Франк Обербринкманн ; под ред. Я. В. Соколова. – Москва : Финансы и статистика, 2003. – 416 с.
4. Иванова, О. В. Исторический обзор развития концепции справедливой стоимости [Текст] / О. В. Иванова // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 43. – С. 10–16.
5. Легенчук, С. У пошуках мети науки про бухгалтерський облік [Текст] / С. Легенчук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 12. – С. 39–44.
6. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс] : концепція від 01.09.2010. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 16.07.1999 р. № 996–XIV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
8. Загальні вимоги до фінансової звітності [Електронний ресурс] : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 від 07.02.2013 № 73. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
9. Подання фінансової звітності [Електронний ресурс] : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 від 28.12.2009 № 1541. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>.
10. Подання фінансової звітності [Електронний ресурс] : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1). – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_013.
11. Цветкова, Ю. Г. Цели и задачи бухгалтерской отчетности в Германии [Текст] / Ю. Г. Цветкова // Бухгалтерский учет. – 2013. – № 10. – С. 120–121.
12. Теория систем и системный анализ в управлении организациями [Текст] : справочник / под ред. В. Н. Волковой, А. А. Емельянова. – Москва : Финансы и статистика : ИНФРА–М, 2006. – 848 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2018

*©Лукін В. О.,
Піскунов Р. О., Малахов В. А.*

References

1. Sokolov, Ya. V. (1996). *Bukhgalterskii uchet: ot istokov do nashikh dnei*. Moskva: Audit: YuNITI.
2. Hendriksen, E. S., & Van Breda, M. F. (1997). *Teoriia bukhgalterskogo ucheta*. Moskva: Finansy i statistika.
3. Oberbrinkmann, F. (2003). *Sovremennoe ponimanie bukhgalterskogo balansa*. Moskva: Finansy i statistika.
4. Ivanova, O. V. (2012). Istoricheskii obzor razvitiia kontseptsii spravedlivoi stoimosti. *Mezhdunarodnyi bukhgalterskii uchet*, 43, 10–16.
5. Lehenchuk, S. (2011). U poshukakh mety nauky pro bukhgalterskyi oblik. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, 12, 39–44.
6. *Kontseptualna osnova finansovoi zvitnosti*. (2010, September). Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
7. Zakon Ukrainy. (1999, July). *Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
8. Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku. 1. (2013, July). *Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti*. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
9. Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku v derzhavnomu sektori. 101. (2009, December). *Podannia finansovoi zvitnosti*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>.
10. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 1. (MSBO 1). *Podannia finansovoi zvitnosti*. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013/.
11. Tsvetkova, Yu. G. (2013). Tseli i zadachi bukhgalterskoi otchetnosti v Germanii. *Bukhgalterskii uchet*, 10, 120–121.
12. Volkova, V. N., & Emelianova, A. A. (Eds.). (2006). *Teoriia sistem i sistemnyi analiz v upravlenii organizatsiiami*. Moskva: Finansy i statistika; INFRA–M.

Received 22.03.2018

*©Lukin V. O.,
Piskunov R. O., Malahov V. A.*

Новікова М. М.

д.е.н., професор,

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна;

e-mail: novikova@kname.edu.ua

Новіков Д. А.

к.е.н.,

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна;

e-mail: novikov@kname.edu.ua

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Анотація. В статті запропоновано методичний підхід до оцінювання фінансового стану організації на основі узагальнення часткових фінансових показників для їх подальшого аналізу та визначення динаміки, а також обґрунтування тенденцій фінансового стану організації. Основу методичного підходу складає алгоритм реалізації заходів від формування вихідної фінансової інформації за елементами фінансової системи організації, до розрахунку інтегральних показників, їхнього аналізу, розробки критеріїв оцінювання, виявлення та обґрунтування проблем щодо покращення фінансового стану організацій. Використання запропонованого методичного підходу дає можливість на етапі стандартизації часткових фінансових показників визначити їх рівень в сукупності аналогічних показників і оцінити його в порівнянні з еталонними значеннями. Результати реалізації методичного підходу дають можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі оцінки фінансового стану організації як результату її діяльності.

Ключові слова: фінансові показники, фінансовий стан організації, оцінювання фінансового стану організації, фінансова система організації.

Формул: 3; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 10

Novikova M. M.

Doctor of Economic Sciences, Professor,

O. M. Beketov National University

of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine;

e-mail: novikova@kname.edu.ua

Novikov D. A.

PhD in economics,

O. M. Beketov National University

of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine;

e-mail: novikov@kname.edu.ua

METHODOLOGICAL APPROACH TO EVALUATION OF THE FINANCIAL STATE OF ORGANIZATION

Abstract. The article proposes a methodical approach to the evaluation of the financial status of the organization on the basis of generalization of the organization's partial financial indicators in integral indicators for their analysis and determination of dynamics, as well as substantiation of tendencies regarding the financial condition of the organization. The methodological approach is based on an algorithm that provides for stepwise implementation of measures from the formation of initial financial information by the partial indicators that are elements of the financial system of the organization, before obtaining the results of the calculation of integral indicators, their analysis, the development of criteria for their evaluation, the identification and justification of problems with the improvement of financial I will become organizations of a certain type of economic activity. The use of the proposed methodological

approach makes it possible at the stage of standardization of partial financial indicators to determine their level in the aggregate of similar financial indicators and evaluate it in accordance with the maximum and minimum reference values. The results of the proposed methodological approach allow us to make informed management decisions based on the results of evaluating the financial status of the organization as a generalizing result of its activities, and assessing the effectiveness of the organization's management system.

Keywords: financial indicators, financial status of the organization, evaluation of the financial status of the organization, financial system of the organization.

GEL Classification: G32

Formulas: 3; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 10

Новикова М. Н.

д.э.н., профессор,

*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

e-mail: novikova@kname.edu.ua

Новиков Д. А.

к.э.н.,

*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

e-mail: novikov@kname.edu.ua

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНИВАНИЮ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация. В статье предложен методический подход к оцениванию финансового состояния организации на основе обобщения частных финансовых показателей для их последующего анализа и определения динамики, а также обоснования тенденций финансового состояния организации. Основу методического подхода представляет алгоритм реализации мероприятий от формирования исходной финансовой информации по элементам финансовой системы организации до определения интегральных показателей, их анализа, разработки критериев оценивания, обоснования проблем улучшения финансового состояния организаций. Использование предложенного методического подхода дает возможность на этапе стандартизации частных финансовых показателей определить их уровень в совокупности аналогичных показателей и оценить его относительно эталонных значений. Результаты реализации методического подхода дают возможность принимать обоснованные управленческие решения на основе оценки финансового состояния организации как результата ее деятельности.

Ключевые слова: финансовые показатели, финансовое состояние организации, оценивание финансового состояния организации, финансовая система организации.

Формул: 3; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 10

Постановка проблеми. Фінансовий стан організації характеризує результативність її діяльності. При цьому існує велика кількість часткових фінансових показників, які характеризують фінансову автономію, абсолютну ліквідність, швидкість обороту оборотних коштів, рентабельність, маневреність власного капіталу, фінансову незалежність, концентрацію залученого капіталу, покриття довгострокових фінансових вкладень, довгострокове залучення позикових коштів, співвідношення залучених та власних коштів організації та інші фінансові показники. Виникає необхідність узагальнення часткових фінансових показників для характеристики загального фінансового стану організації, аналізу його динаміки, обґрунтування тенденцій з метою прийняття зважених управлінських рішень, спрямованих на покращення фінансового стану організації, забезпечення її фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконаленню теоретико-методологічних основ оцінювання фінансового стану організацій і підприємств їх фінансової стійкості, збалансованої системи показників присвячено багато наукових праць, серед яких праці таких вчених як О. К. Єлисеєва, І. В. Зятковський, О. М. Кизим, Ю. Б. Іванов, Н. О. Кондратенко, Л. С. Стригуль але методичний підхід до оцінювання фінансового стану організації, який враховує рівень часткових фінансових показників відносно еталонних значень за принципом максимуму та мінімуму аналогічних показників в системі фінансових показників має використовуватися в менеджменті організацій для обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості організацій певного виду економічної діяльності [1–5; 7; 8; 10].

Метою статті є вдосконалення методичного підходу до оцінювання фінансового стану організації, для досягнення якої необхідно виконати такі завдання: обґрунтувати, що часткові фінансові показники, які характеризують фінансову діяльність організації, мають розглядатися з позицій елементів фінансової системи організації, запропонувати покроковий алгоритм визначення та оцінювання фінансового стану організації з використанням еталонних значень часткових фінансових показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система фінансових показників організації дає можливість комплексно підійти до оцінювання фінансового стану організації як результативності її діяльності. Б. Мізюк характеризує систему як наукову категорію певного рівня абстракції, яка є засобом вирішення актуальних проблем управління. На його думку, необхідною та достатніми для визначення цього поняття є три атрибути: елементи системи; зв'язки між ними; композиції елементів за певними відношеннями. Зміст поняття «система» як важливого елемента системної парадигми управління, разом з її інваріантними властивостями доповнюється важливою категорією «структура» [6]. Дослідження складної економічної системи повинне включати такі основні етапи: 1. Одержання основних відомостей про систему; 2. Виявлення основної цілі й вимог, яким повинно задовольняти прийняття рішень; 3. Визначення області допустимих або бажаних рішень; 4. Вибір критеріїв ефективності, за якими здійснюється економічне обґрунтування управлінських рішень [9].

Стає очевидним, що фінансові показники є елементами фінансової системи організації, що є системою нижчого порядку в порівнянні з системою організації, складовими якої поряд з фінансовою системою є інші системи, наприклад, система кадрового забезпечення, виробнича система, система маркетингу. Але фінансова система організації на виході концентрує результативність діяльності організації чим і відрізняється за ступенем важливості від інших часткових систем, що формують загальну систему організації. Використання системного підходу до управління організацією дозволяє відобразити якість і результативність її функціонування В першу чергу, це пояснюється тим, що саме організація є соціально-економічною системою. Підсистеми соціально-економічної системи організації є різними за своєю сутністю і функціональним призначенням. Одні з них визначають її виробничо-технічну структуру, інші – соціально-економічну. Проте, формуючи систему, ці підсистеми повинні взаємодіяти, утворюючи єдність її статичних і динамічних характеристик. Це основна умова існування системи, оскільки з втратою підсистем здатності взаємодіяти система перестає ефективно функціонувати. Системний підхід до управління організацією вимагає щоб закономірності її розвитку були розкриті не як окремо взяті закономірності науково-технічного, соціально-економічного розвитку, а як єдиного цілого на основі взаємодії складових системи організації.

В методичному підході до оцінювання фінансового стану організації є декілька важливих моментів, на яких слід зосередити увагу, а саме:

1. Вибір еталонних значень часткових фінансових показників за принципом максимальних і мінімальних значень з метою визначення певного рівня кожного часткового показника в загальній сукупності показників кожного виду, наприклад, коефіцієнт рентабельності власного капіталу. При цьому максимальне значення може асоціюватися з бажаним рівнем певного фінансового показника, а мінімальне – навпроти.

2. Вибір часткових фінансових показників, що мають бути досліджені, за рядом організацій певного виду економічної діяльності, наприклад, переробної промисловості (металургійне виробництво), освіта (вища освіта).

Основою методичного підходу до оцінювання фінансового стану організації є алгоритм, що включає певні кроки. На першому кроці здійснюється формування вихідної статистичної інформації з використанням форм фінансової звітності організацій за частковими фінансовими показниками, що входять до фінансової системи організації. Другий крок пов'язаний з розподіленням часткових фінансових показників на показники стимулятори та показники де стимулятори фінансового стану організації, наприклад: коефіцієнт рентабельності власного капіталу є показником стимулятором, а коефіцієнт співвідношення залучених та власних коштів організації є показником дестимулятором. В основу розподілення часткових фінансових показників на показники стимулятори та дестимулятори має бути покладений такий принцип: збільшення часткового фінансового показника сприяє покращенню фінансового стану організації – показник стимулятор; збільшення часткового фінансового показника сприяє погіршенню фінансового стану організації – показник дестимулятор. На третьому кроці відбувається стандартизація часткових фінансових показників з метою надання можливості їхнього подальшого узагальнення в інтегральному показнику, наприклад за роками, та визначення їхнього рівня в сукупності аналогічних фінансових показників за такими формулами:

для стандартизації показників стимуляторів:

$$C_{CT,ij}^t = \frac{3H_{ij}^t - 3H_{i\min}}{3H_{i\max} - 3H_{i\min}}, \quad (1)$$

де $C_{CT,ij}^t$ – стандартизований частковий фінансовий показник, що є стимулятором;

$3H_{ij}^t$ – значення i -го фінансового показника в певному періоді t ;

$3H_{i\max}$ – максимальне значення i -го часткового показника;

$3H_{i\min}$ – мінімальне значення i -го часткового показника;

$i = \overline{1, \dots, n}$, n – кількість часткових показників, що входять до фінансової системи організації;

t – певний період; дослідження, $t = \overline{1, \dots, k}$, k – кількість часових періодів (років).

для стандартизації показників дестимуляторів:

$$C_{Д,ij}^t = \frac{3H_{i\max} - 3H_{ij}^t}{3H_{i\max} - 3H_{i\min}}, \quad (2)$$

де $C_{Д,ij}^t$ – стандартизований частковий фінансовий показник, що є дестимулятором;

$3H_{ij}^t$ – значення i -го фінансового показника в певному періоді t ;

$3H_{i\max}$ – максимальне значення i -го часткового показника;

$3H_{i\min}$ – мінімальне значення i -го часткового показника;

$i = \overline{1, \dots, n}$, n – кількість часткових показників, що входять до фінансової системи організації;

t – певний період; дослідження, $t = \overline{1, \dots, k}$, k – кількість часових періодів (років).

Четвертий крок алгоритму пов'язаний з узагальненням часткових показників, які характеризують фінансовий стан організацій певного виду економічної діяльності за роками, що досліджуватимуться, за формулою 3.

$$I_j^t = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n ЧП_{ij}^t} \quad (3)$$

де $ЧП_{ij}^t$ – i -ий частковий фінансовий показник, що характеризує фінансовий стан j -ої організації в t -ому періоді;

$i = \overline{1, \dots, n}$, n – кількість часткових фінансових показників, що мають бути узагальнені в інтегральному показнику;

$j = \overline{1, \dots, m}$, m – кількість організацій певного виду економічної діяльності;

t – певний період дослідження, $t = \overline{1, \dots, k}$, k – кількість часових періодів (років).

На п'ятому кроці проводиться аналіз результатів узагальнення часткових фінансових показників в інтегральному, дослідження динамки інтегральних показників за роками, виявлення тенденцій щодо фінансового стану організацій певного виду економічної діяльності. Шостий крок пов'язаний з розробленням критеріїв оцінювання інтегральних показників, що характеризують фінансовий стан організацій певного виду економічної діяльності та оцінювання рівня фінансового стану організації. При цьому можна використати два підходи до розроблення критеріїв оцінювання, а саме, перший – на основі експертного оцінювання, другий – та на основі експериментального оцінювання. Однак ці обидва підходи ґрунтуються на розробці шкали оцінювання, що можна зробити за допомогою використання інтервалів ступеня оціночної впевненості (функції належності).

Апробація даного методичного підходу на підприємствах машинобудування Харківського регіону показала, що 23,8% машинобудівних підприємств мають низький рівень інтегрального показника, що характеризує їх фінансовий стан, 66,7% – середній, 9,5% – високий. Серед машинобудівних підприємств, що мають низьку результативність діяльності, яка оцінена на основі їхнього фінансового стану за основними фінансовим показниками, слід звернути увагу на існування таких проблем:

- високий рівень зносу основних фондів;
- високий коефіцієнт концентрації залученого капіталу;
- мінлива динаміка коефіцієнтів покриття довгострокових вкладень і довгострокового залучення позикових коштів;
- позитивна динаміка коефіцієнту співвідношення залучених і власних коштів;
- негативна динаміка коефіцієнту автономії;
- низький рівень і мінлива динаміка коефіцієнту абсолютної ліквідності;
- низький рівень коефіцієнту рентабельності власного капіталу, обумовлений або низьким чистим прибутком, або його відсутністю;
- низьке значення коефіцієнту маневреності власного капіталу;
- нестабільна динаміка коефіцієнту фінансової незалежності капіталізованих джерел.

Визначення проблем в фінансовому стані підприємств машинобудування дає можливість зосередити ресурсні зусилля менеджменту організацій на вирішенні існуючих проблем з метою покращення результативності їхньої діяльності.

Висновки. Таким чином, використання запропонованого методичного підходу до оцінювання фінансового стану організації дає можливість на основі часткових фінансових показників, що входять до фінансової системи організації певного виду економічної діяльності, оцінити фінансовий стан організації як результат її діяльності, виявити причини, що спричинили негативні результати, та обґрунтувати напрями покращення фінансового стану організації. Напрями подальших досліджень пов'язані з визначенням і обґрунтуванням особливостей використання запропонованого методичного підходу до оцінювання фінансового стану організацій за різними видами економічної діяльності.

Література

1. Єлісєєва, О. К. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства [Текст] : монографія / О. К. Єлісєєва, Т. В. Решетняк. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 208 с.
2. Зятковський, І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень [Текст] : монографія / І. В. Зятковський. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 388 с.
3. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства [Текст] : монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко, Ю. С. Копчак. – Харків : ІНЖЕК, 2003. – 141 с.
4. Кондратенко, Н. О. Технологія управління фінансовими ресурсами підприємств промислового комплексу України [Текст] // Problems of accounting, analysis and audit: the institutional dimension : collective monograph. – Nürnberg : Verlag SWG imex GmbH, 2015. – С. 94–100.
5. Іванов, Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток [Текст] : монографія / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 351 с.
6. Мізюк, Б. М. Системне управління [Текст] : монографія / Б. М. Мізюк. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. – 388 с.
7. Новіков, А. О. Ієрархічна система загроз фінансово-економічній безпеці підприємств [Текст] / А. О. Новіков // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – № 16, Ч. 2. – С. 77–80.
8. Новікова, М. М. Фінансово-економічна безпека як об'єкт управління в менеджменті підприємства [Текст] / М. М. Новікова // Вісник національного технічного університету «ХПІ». Серія: «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства». – 2014. – № 66 (1108). – С. 123–128.
9. Системні аспекти управління складними виробничими структурами [Текст] : монографія / С. О. Жуков, С. В. Афанасьєв, Ю. М. Куций, Г. М. Дроздов. – Кривий Ріг : Мінерал, 2005. – 156 с.
10. Стригуль, Л. С. Економіко-методичне забезпечення оцінки достатності фінансових ресурсів підприємства в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / Л. С. Стригуль // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 10. – С. 516–520. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/107.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2017

©Новікова М. М., Новіков Д. А.

References

1. Yeliseieva, O. K., & Reshetniak, T. V. (2007). *Metody ta modeli otsinky i prohnouzuvannia finansovoho stanu pidpriemstva*. Kramatorsk: DDMA.
2. Ziatkovskiy, I. V. (2006). *Finansy subiektiv hospodariuvannia v umovakh instytutsionalnykh peretvoren*. Ternopil: Ekonomichna dumka.
3. Zabrodskiy, V. A., Zinchenko, V. A., & Kopchak, Yu, S. Kondratenko, N. O. (2015). *Tekhnologiiia upravleniia finansovymi resursami predpriatii promyshlennoho kompleksa Ukrainy. Problems of accounting, analysis and audit: the institutional dimension*, 94–100. Verlag SWG imex GmbH Nürnberg, Deutschland.
5. Ivanov, Yu. B., Orlov, P. A., & Ivanova, O. Yu. (2008). *Konkurentni perevahy pidpriemstva: otsinka, formuvannia ta rozvytok*. Kharkiv: INZhEK.
6. Miziuk, B. M. (2004). *Systemne upravlinnia*. Lviv: Vyd. Lvivskoi komertsii noi akademii.
7. Novikov, A. O. (2016). *Iierarkhichna systema zahroz finansovo-ekonomichnii bezpetsi pidpriemstv*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 16–2, 77–80.
8. Novikova, M. M. (2014). *Finansovo-ekonomichna bezpeka yak obiekt upravlinnia v menedzhmenti pidpriemstva*. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. *Seriia: «Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstva»*, 66(1108), 123–128.
9. Zhukov, S. O., Afanasiev, Ye. V., Kutsyi, Yu. M., & Drozdov, H. M. (2005). *Systemni aspekty upravlinnia skladnyymi vyrobnychymy strukturamy*. Kryvyy Rih: Mineral.
10. Stryhul, L. S. *Ekonomiko-metodychne zabezpechennia otsinky dostatnosti finansovykh resursiv pidpriemstva v suchasnykh umovakh hospodariuvannia. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 10, 516–520. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/107.pdf>

Received 10.12.2017

©Novikova M. M., Novikov D. A.

Овсюк Н. В.

к.п.н. доцент,

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Україна; e-mail: nina.ovsyuk@gmail.com

Майстер Л. А.

к.е.н, старший викладач,

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Україна; e-mail: lyudmilaister5@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНИХ ТА СТИМУЛЮЮЧИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті проведено дослідження наукових підходів до змісту теорії «неоінституціоналізму», спрямованої на реалізацію процесів стимулювання та мотивації праці персоналу. Встановлено взаємозв'язок між мотиваційною політикою та системою стимулювання у межах функціонування ринкових інститутів в умовах конкурентного середовища. Виділено ефективні способи матеріальної мотивації співробітників, запропоновано фінансові інструменти як чинники підвищення ефективності трудової діяльності персоналу на ринку праці та проведено порівняння їх вартості для підприємства та працівника з метою розроблення основних положень методики облікового відображення матеріального стимулювання персоналу.

Ключові слова: підприємство; мотивація; стимулювання; витрати.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; бібл.: 13

Ovsiuk N. V.

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Vinnitsa Institute of Trade and Economic of Kyiv National University of Trade and Economic,

Ukraine; e-mail: nina.ovsyuk@gmail.com

Maister L. A.

PhD in Economics, Senior Lecturer,

Vinnitsa Institute of Trade and Economic of Kyiv National University of Trade and Economic,

Ukraine; e-mail: lyudmilaister5@gmail.com

FEATURES OF MOTIVATIVE AND STIMULATIVE PROCESSES IN THE SYSTEM OF ACCOUNTING ENSURING THE ENTERPRISE EXPENSES

Abstract. This article is devoted to research of scientific approaches to the content of the theory of “neo-institutionalism”, directed to the implementation of processes of work stimulation and motivation of staff. It is established the relationship between the motivational policy and the stimulation system within the framework of functioning of market institutions in the conditions of a competitive environment. There are given the effective methods of material motivation of employees, there are proposed the financial instruments as factors of increasing the efficiency of labor activity of the personnel at the labor market, and it is made a comparison of their value for the enterprise and the employee for development the main regulations of the methodology of accounting reflection of material incentives for staff.

Keywords: enterprise; motivation; stimulation; costs.

GEL Classification: J33, M41

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 3; bibl.: 13

Овсюк Н. В.

к.пед.н., доцент, Вінницький торгово-

економічний інститут КНТЕУ, Україна;

e-mail: nina.ovsyuk@gmail.com

Майстер Л. А.

к.э.н., старший преподаватель,

Вінницький торгово-економічний інститут КНТЕУ, Україна;

e-mail: lyudmilaister5@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННЫХ И СТИМУЛИРУЮЩИХ ПРОЦЕССОВ В СИСТЕМЕ УЧЕТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАТРАТ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье проведено исследование научных подходов к содержанию теории «неоинституционализма», направленной на реализацию процессов стимулирования и мотивации труда персонала. Установлена взаимосвязь между мотивационной политикой и системой стимулирования в рамках функционирования рыночных институтов в условиях конкурентной среды. Выделены эффективные способы материальной мотивации сотрудников, предложены финансовые инструменты как факторы повышения эффективности трудовой деятельности персонала на рынке труда и проведено сравнение их стоимости для предприятия и работника с целью разработки основных положений методики учетного отражения материального стимулирования персонала.

Ключевые слова: предприятие; мотивация; стимулирование; расходы.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; библи.: 13

Introduction. Under modern economic conditions the theory of neo-institutionalism has focused on problems in relations which are formed within the business entity, because it promotes the principle of “methodological individualism” that implies a real purposeful action of the social process at the cost of individuals, as opposed to organizations or a group of individuals. Under these circumstances, the subject of researching a group of concepts that belongs to the neo-institutional doctrine is supposed the theory of incentive mechanisms. These mechanisms determine the organizational schemes aimed at ensuring the optimal distribution of risk between the owner (principal) and the hired employee (agent). Describing the motivational system, the new institutional economic theory consolidates all the diversity between market and a separate structural element (organization, firm) only to the differences in these constructions.

Analysis of recent research and problem statement. The famous scientists as Kolot A. M. [2], Kochetkov V. M. [3], Nizhnyk V.M. [5] Slavgorodska O.Iu. [8], Polska G. A. [12], L. Porter [13] and other have dedicated their research to the problems of motivation and stimulation. However, in spite of urgent need to improve the work efficiency in particular through the use of motivational and incentive systems, the costs associated with the implementation of these processes and their reflection in the company's financial statements are debatable in the scientific community and need to be improved. Therefore, there is a need for an in-depth study of development of modern concepts in this direction, which will enable to identify and justify the fundamental regulations and principles in developing a system of personnel motivation.

Due to the above-mentioned reasons, the important task is the in-depth study of theories of motivational and incentive processes that have an impact on improving the performance of the enterprise in the context of the institutional environment and the development of tool's system for financial incentives for employees in the form of current and long-term benefits, taking into account their comparative value for enterprise and employee.

Research results.

Currently, it has been proved that the complex structure of human regulatory processes integrates into a comprehensive whole the task that it aimed. If there is no such task, then there are no programs, goals, actions, and therefore no organized, purposeful behaviour. The processes of initialization and realization of actions directed to the concrete purpose are processes of motivation. Therefore, the research of motivation processes is essentially a research of personality in its activities. The result of research was the numerous theories and concepts that allowed to determine the fundamental principles and principles in developing a system of staff motivation.

For the analysis of motivation problems, the question of the correlation of motives and incentives is of fundamental importance. But by the beginning of the 1990s the concept of “motive” was a part of psychology, and the concept of “stimulus” – was a part of Economics.

The determination of the essence of economic categories “stimulus” and “motive” have the divergences and are debatable. The stimulus should be regarded as a certain element of the environment, social conditions of subject's life hood that has the properties of meeting needs. The motive is an expression of concrete reaction of employee to the stimulus. Labor stimulation is a specific type of managerial influence on the labor activity of the participants on the basis of regulation of their life hood's conditions through using the incentive measures to meet their needs. Motivation of labor acts as the driving force of the economic activity of an employee, which induces him to certain actions and which is formed under the influence of personal interests and factors of the environment at a certain time. The peculiarities of the considered categories determine the scope of labor stimulation and motivation, their interrelation and the impact on the effectiveness of the stimulation mechanism. The formation of high labor motivation requires the development of adequate incentives for work that affect all spheres of social life.

By the theory of L. Porter and E. Louler, the concepts of internal and external motivation were introduced [13]. There are different views on what motivation should be considered as true: external or internal. In our opinion, the question of truth in this case is incorrect. The motives that govern a person are always individual. Increasing the working productivity of economic entity by stimulating its activities should be based on individual motivation principles.

It is established that motives arise due to a set of factors that depend only on a specific person. When building a system of motivation, managers should take into account not only the interrelation of human motives, but also their changing nature. These changes need to be understood and able to respond to them timely.

Having analysed the scientific approaches [2–6] and in view of the above, it is proposed to mark out the concept as follows:

- internal motivation – internal aspirations based on the needs that lead to their satisfaction;
- self-motivation – internal aspirations to activity due to the presence of interest in this activity and getting a satisfaction from the activity or from its result;
- external motivation – is a purposeful creation of a system of external influences, developed to encourage employees to work with high returns and, ideally, to form the self-motivation of these employees.

It is proved that motivation is an effective tool for managing the staff of the company in the direction of effective activity, provided that the motivation policy is scientifically grounded taking into account the factors of the internal and external environment of the operation of company. The practice of developing a motivation policy should be based on existing theories of motivation, which justify the basis for determining the system of motives and incentives [4, 11].

Having considered two seemingly almost identical concepts, we can conclude that stimulation and motivation are not the same. In our view, the motivation should be considered at the individual level of each individual employee who has his own motives for his work. The stimulation – is more general concept, which is used in general for the whole work team, it may have different forms and use methods. The employee incentive system brings results at the company level. However, despite the definite difference between the two concepts, it is evident that both motivation and stimulation have the common goal of increasing the results and working productivity of both the individual employee and the company as a whole.

Because the consideration of the research is made within the framework of accounting, it is more appropriate to pay attention to the company's scale, where the accounting reflects the stimulation, which leads to increasing the result and work productivity. Such incentives in the institutional environment are current and long-term benefits for employees [9].

In the development conditions of social production, the development of motivation theories has got a broad dissemination. They were based on different approaches and it contributed to the conditional division into two groups: informative and processional. There is made more emphasis on the needs of person and their classification in informative theories.

Thus, it is researching the order of achievement of the motivation purpose through the purposeful influence on the system of human motives on the basis of established hierarchy of needs.

The procedural theories have other content. They pay more attention to the behaviour of people, which is based mostly on their expectations [12]. It is substantiated that for the purpose of constructing the motivation policy of the personnel at the enterprise, the process theory are more adapted, because the causal relationships are established between the human needs and their actions aimed at satisfying these needs. Thus, an enterprise chooses the incentive tools that are most in line with the expectations of employees. In addition, the different motivation theories do not contradict each other, but complement each other, reflecting the catholicity and irregularity of motivation process. It determines the need for an integrated approach to solving this difficult task.

It has been discovered that recently the theory of employees' participation in profits and management has become widespread within the framework of non-institutional theory. The relevance of this theory is determined by the definition of economic relations in the modern labour market. The research results show that the combination of personal interests and state policy determines the level of employees' participation in profits and in management of business entity, and meanwhile there is the interconnection between these methods of motivation. The low degree of participation in management corresponds to a low degree of participation in the results of activity (profit), and conversely. In addition, the essential condition for the effectiveness of each incentive system is the rule that the rights cannot exist separately from the responsibilities. The current empirical researches in this direction show a positive result in improving the financial indicators of economic activity of economic entities, provided that the employees participate in profits and in the management of real companies. Representatives of neo-institutional economic theory consider the incentive as something external for the individual (employee), and the motivation of entities operating in the labour market arises on the basis of a rational assessment of these incentives.

An important direction in the neo-institutionalism research is the study of issues relating to the functioning of institutions of market economics and politics, carried out within their frameworks and the effectiveness of these institutions with a focus on the long-term dynamics of social production of material values and taking into account the growth of labour potential due to the rational use of motivational system and the corresponding constraints (Fig. 1).

As a result of the research of the enterprises, it was determined that in the motivation system the decisive role belongs to the material (economic) stimulation. Thus, we can conclude that material incentive is an economic category, which is a combination of different forms and methods whose purpose is to motivate and encourage employees to achieve better results.

It has been proved that material incentive is based on the main economic law that describes the constant human needs for the satisfaction and wealth.

Its essence is that the person who gets a job has his own individual needs, which he plans to satisfy with the employee compensation. The company, in its turn, tries to increase its efficiency at the lowest cost and applies material incentive, the effective use of which, ultimately, involves exceeding production results over costs. From the side of the worker, the result is also advantageous, and, by motivating himself to more productive work, he receives, in addition to his wage, various surcharges, compensations, bonuses or other material rewards. Thus, the basis of material incentive is employee compensation, which includes current and long-term employee benefits.

It is recommended to consider the stimulation of working activities as one of the most important factors in the growth of labour productivity, and, as a result, increase the efficiency and effectiveness of the enterprise's production activities. So far as wages represent the main income source of employee and are the most important factor that encourages employees to working activity, there is a need to improve the organization of employee compensation so that the work efficiency of staff will be higher than the norm due to the personal interest of employees.

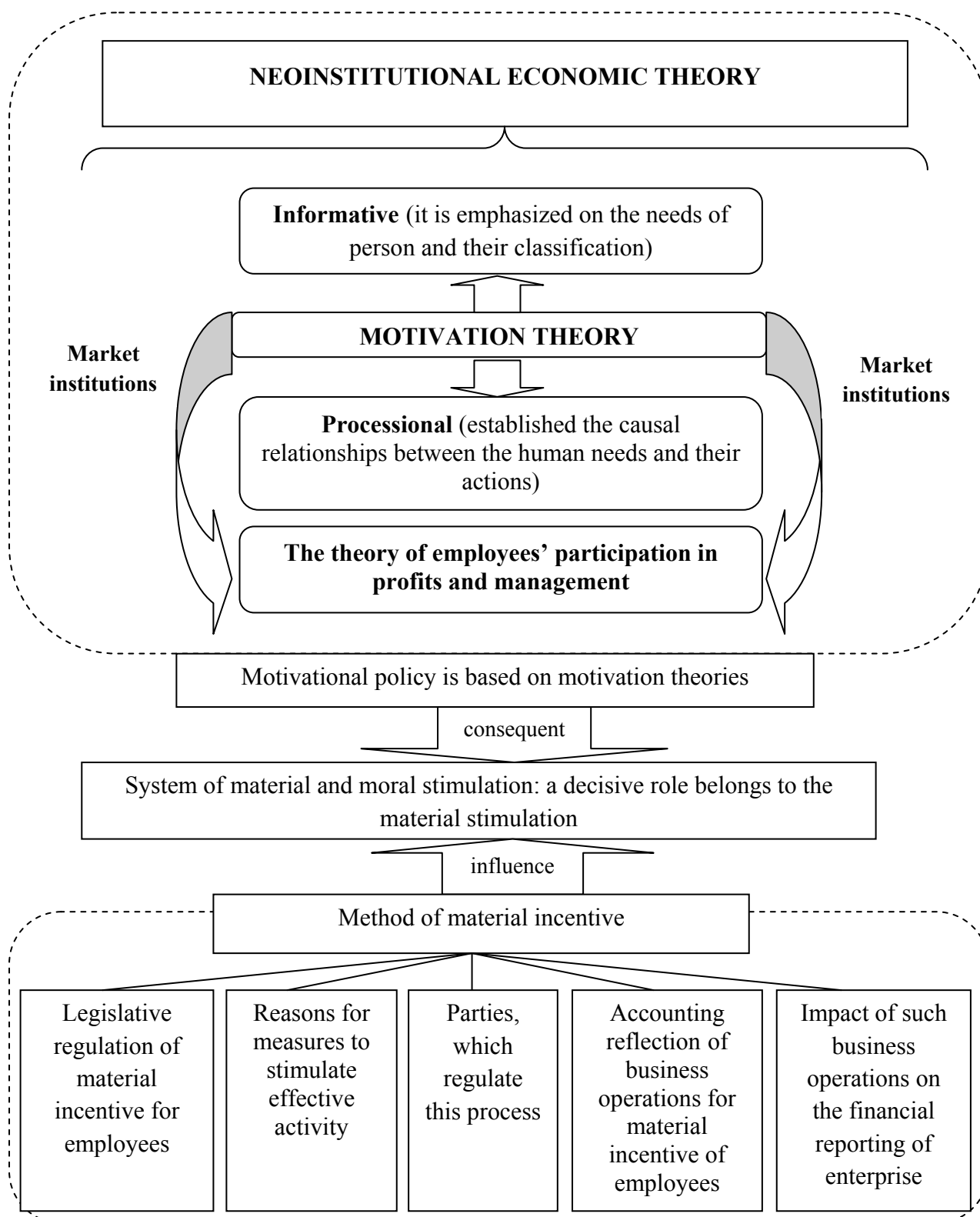

Fig. 1. Accounting as an efficiency factor of working activity of personnel on the labour market in the conditions of institutional environment
Source: is made on the basis [2–6]

In order to achieve such results, the enterprise should take into account the relationship between wages and employee performance, to correctly develop the system of material incentive for employees in order to motivate them to make more productive work and qualitatively fulfil their labour obligations, which will further increase the volume of production, increase its quality and increase profits of the enterprise.

The construction of effective motivational management should include not only the development of motivational and demotivational systems at the enterprise, but also the establishment of a clear regulation of the procedure for the implementation of the accepted organizational measures at the enterprise. The holding on the established regulations creates an understanding of the norms, procedures, principles accepted at the enterprise in order to improve the mechanism of staff incentive. Implementation of the above actions involves expanding the possible range of influence of managers on their subordinates.

The different financial schemes are used to encourage employees to achieve key performance indicators. Often companies try to use the most beneficial incentive for this, but many ways of stimulating have hidden costs that are often not taken into account.

Having analysed the scientific approaches [2–6; 8–9], it is proposed to mark out the common ways of employees' motivating and their comparative value for the company and an employee (Table 1).

In the conditions of the transformation of property and society, it is necessary to ensure the formation of a social package that ensures the consolidation of the interests of the subjects of its formation on the basis of the orientation of workers to the development of new competencies. The subjects of forming a social package are the state, an enterprise and an employee. Their interests are objectively contradictory, and in the context of property transformation – are opposite. The state is interested in securing social order, receiving taxes and developing societies. The company aims to make profit and increase its competitiveness. Employees need a reproduction of their efficiency. The social role of enterprises is to create conditions for the development of new competencies by employees.

Table 1

Tools for financial incentive and their cost
for the company and employees

Type of motivation	Cost of motivation for the company	Value of motivation for an employee
Regular award for achievement of target indicators	Amount of premium	Amount of premium
Termination of contract in case of failure of targets features achievement	Costs for hiring an employee multiplied by the dismissal risk	Loss of difference between current and market price for work minus "barrier"
Fixed-term contract with the final reward for achievement of indicators	Amount of premium $\pm$ the value of changing the contract	Amount of premium $\pm$ the value of the change in the price for labour
Providing a top position in the form of reward for achievement of indicators	The cost of hiring an employee to a lower position	The growth of the employee's value equals the increase in the market price for labour
Providing new responsibilities in the form of a performance reward	Least of: a) discounted to the present moment a constant premium for experience in the future; b) the cost of hiring multiplied by the risk of dismissal	The growth of the employee's value equals the increase in the market price for labour
Providing other non-material rewards (proximity to the place of residence, good team, etc.) for achievement of indicators	Costs of hiring an employee multiplied by the risk of dismissal, reduced by the value of non-material rewards	The loss of the difference between the current and the market price for labour minus the individual value of rewards

Source: generalized and supplemented by authors

This is ensured through: 1) investing in the automation of routine operations and reducing human participation in harmful industries to free the creativity of workers; 2) providing wages to employees sufficient for reproduction of disability; 3) a stimulating social package that includes benefits and services aimed at creating new competencies for employees. Social role of an employee includes: 1) participation in the formation of the social package; 2) healthy lifestyle; 3) development of new competencies.

It has been determined that by properly stimulating employees to working activity, the company actually increases future production performance, provided that the incurred expenses for the payment of additional payments, bonuses, compensatory payments, etc. (which directly play the role of material incentive), are lower than those obtained as a result of increased productivity of motivated employees profits.

When forming the main regulations of the methodology of accounting reflection of material incentive employees it is found that material incentives are a direct component of wages, and we should consider the methodical aspects of material incentives in the context of wages. For more detailed research of the accounting reflection of material incentives, it is advisable to gradually track them in sections of the elements of the accounting method. Besides employee compensation and other payments from the wage bill, another case of accounting reflection of material incentives for employees is to create a reserve of material incentive, which is formed at the expense of net profit of the company. In accordance with the above-mentioned, there are two approaches to accounting of reflection of material incentives. In connection with the above, it is necessary to develop a method of material incentives, according to which it is necessary to consider the normative regulation of material incentives, the basis for the implementation of incentive measures, the parties governing this process, and most importantly – the accounting reflection of economic operations for material incentives of employees and the impact these operations on the enterprise reporting.

Outlined the problems of motivation that are currently occurring in Ukraine, it is necessary to note the not always justified differentiation of wages in various spheres of economic activity. The analysis of labour remuneration in Ukraine for 2008 – 2016 showed that at present there is a fairly large differentiation in the payment amount in the branches of economic activity (Table 2). It should be noted that wages depending on types of economic activity varies from 1817 UAH up to 27221 UAH. Consequently, these indicators are summarized, but taken into account that they are also average in Ukraine; it becomes clear that there is a big differentiation of wages than official figures.

The next problem of employee motivation is the “shadow” of wages and labour relations, mainly at non-governmental enterprises. This phenomenon in the modern time in Ukraine is rather widespread, which negatively affects the state budget, as employers thus minimize the amount of taxes and deductions to social funds that must be paid in accordance with the real wage of employee.

Table 2

Dynamics of average monthly nominal wages by types of economic activity in 2008 – 2016
(per 1 full-time employee, UAH)

Type of activity	Year									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (January – Septemb er)	
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Total	3074	3161	3431	4012	4607	5007	5376	6732	8231	
Agriculture, hunting and related services	2437	1964	2331	2440						
Forestry management and related services	3014	2255	2774	3195	2803	4659	2935	5407	9334	
Fish Farming	2	2	2122	2372	2121					
Industry	2628	2722	3170	3816	4398	4763	5016	6731	8334	
Mining industry	7080	6116	6775	9459	11476	12656	13144	19242	27221	
Manufacturing industry	2509	2526	2974	3587	4083	4385	4534	6290	7901	
Production and distribution of electricity, gas and water	3139	3550	3831	4632	5421	6552	7169	8308	9559	
Construction	2543	1886	1957	2478	2689	2995	3398	4387	6185	
Trading, repair of cars, household goods and personal items	2764	2900	3207	3729	4287	4896	5452	7610	9362	
Hotel and restaurant activity	1858	1817	1873	2225	2524	2764	2867	3513	4244	
Activity in the field of administrative service	–	–	–	–	–	3462	3130	4387	5627	
Transport and communication activities	3413	3630	3803	4334	4757	4564	4786	6215	7975	
Financial activities	5979	6480	7055	7804	8501	8708	9638	11819	13501	
Real estate operations, rent, engineering and services to entrepreneurs	3231	3328	3488	4201	4971	3890	4061	4612	6713	
Public administration	5091	4771	5083	5799	6064	6218	6243	6889	8854	
Education	2180	2345	2668	2984	3554	3733	3793	4173	5098	
Health care and social assistance	1663	1765	2162	2445	3007	3231	3391	3684	4674	
Provision of communal and individual services, activities in the field of culture and sports	2544	2828	2990	3405	4501	4352	4339	4734	5641	

1. Data is not given due to the high level of variation coefficient.

2. Information is confidential in accordance with the Law of Ukraine “On State Statistic”

Source: made by authors, based on data [1]

Therewith, the urgent problem of motivation process of economically active population to work is the arrears of wages payment.

Table 3 shows the dynamics of wage arrears in 2013–2016.

Table 3

Arrears in the payment of wages (2013 –2016) (on the 1st day of the month, UAH million)

Month	2013	2014	2015	2016
January	893,7	753,0	1320,1 ²	1880,8
February	1005,1	748,2	1465,6	2092,5
March	1102,5	930,2	1574,8	2013,4
April	1078,4	1046,9	1617,1	1949,0
May	1056,2	1008,5	1495,9	1849,1
June	1043,7	999,3	1811,3	1866,5
July	989,6	970,7	1915,5	1967,6
August	985,4	1084,8	1963,8	–
September	982,9	1424,4	2004,2	–
October	1024,5	1927,7	1908,1	–
November	989,00	2205,8	1970,8	–
December	1019,4	2366,9	2010,9	–

Source: made by authors, based on data [7].

It is obvious that in the transition period, connected with inflation and falling of living standards of the population, the problem of increasing the motivation of individuals to earn money in any way becomes relevant. And at the same time there is an attenuating motivation for professional and qualitative work.

In a transitory economy typically for post–Soviet states, the restored function of wages is not sufficiently realized because of discrepancy between the low wages of the main mass of workers and the high cost of living. According to the results of the research, it has been proved that the implementation of the stimulating function of wages does not depend on the individual and collective results of labour at enterprises and branches, so that the labour activity of the workers is modified into the economic activity outside the enterprises and mostly depends on that which reference group they identify themselves. The regulatory function of wages is also insufficient, as the minimum wage bill does not cover the minimum consumer budget and does not guarantee hired workers the minimum allowable level of consumption.

Conclusions and further research.

Having researched the existing theories and concepts, there are generalized the basic regulations and principles that underlie the system of motivation and stimulation of the staff. It is identified the informative and processional groups of theories that underlie the modern neo–institutional theory of motivation as the driving force of economic activity of an employee. At the same time, it has been discovered that the theory of employee participation in management and profits has become widespread in recent times.

Therefore, we note that in the process of forming and approving the policy of staff motivation, the company management should choose an integrated approach to the selection of incentive tools that will most closely meet the expectations of employees. This position is based on the fact that various theories of motivation do not contradict each other, but only complement each other, simultaneously reflecting the versatility and irregularity of the motivation process.

To summarize, it can be stated that the labour motivation is decreasing, because the level of remuneration in Ukraine is much lower than in the nearest neighbouring countries. In many cases, it leads to the labour migration of the economically active population.

Література

1. Головне управління статистики в м. Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=505&lang=1>.
2. Колот, А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання [Текст] : [монографія] / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2004. – 230 с.
3. Кочетков, В. М. Оцінка діючих методів мотивації праці персоналу в системі управління машинобудівними підприємствами [Текст] / В. М. Кочетков, І. М. Грінько // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 6. – С. 115–122.
4. Майстер, Л. А. Характеристики та елементи механізму оцінки, стимулювання та підвищення конкурентоспроможності персоналу промислових підприємств [Текст] / Л. А. Майстер // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4, Т. 2 (216). – С. 142–145.
5. Нижник, В. М. Механізм мотивації високопродуктивної праці персоналу підприємств [Текст] : [монографія] / В. М. Нижник, О. А. Харун. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 210 с.
6. Овсюк, Н. В. Мотивация персонала: сущность и современные проблемы [Текст] / Н. В. Овсюк // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 205–210.
7. Публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/gdn/zvz/zvz2016_u.htm.
8. Славгородська, О. Ю. Мотивація персоналу до підвищення компетентності як інструмент забезпечення конкурентоспроможності підприємства [Текст] / О. Ю. Славгородська // Проблеми науки. – 2010. – № 1. – С. 29–35.
9. Череп, А. В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч. 1. Теоретичні аспекти управління. Економічна сутність, облік, організація, аналіз витрат. Управління персоналом і мотивація праці [Текст] : [монографія] / А. В. Череп. – Харків : ІНЖЕК, 2006. – 364 с.
10. Фитц-енц, Я. Рентабельность инвестиций в персонал: измерение экономической ценности персонала [Текст] / Я. Фитц-енц ; пер. с англ. М. С. Меньшикова, Ю. П. Леонова ; под общ. ред. В. И. Ярных. – Москва : Вершина, 2006. – 320 с.
11. Майстер, Л. А. Механізм підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємства [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Майстер Людмила Анатоліївна ; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2015. – 21 с.
12. Польська, Г. А. Матеріальне стимулювання труда как фактор динамичного развития [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Польська Г. А. – Белгород : Ника, 2008. – 26 с.
13. Портер, М. Е. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран [Текст] : пер. с англ. / М. Е. Портер ; под ред., предисл. В. Д. Щетинина. – Москва : Международные отношения, 1993. – 896 с.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2017

©Овсюк Н. В., Майстер Л. А.

References

1. *Holovne upravlinnia statystyky v m. Kyievi*. Available at: <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=505&lang=1>
2. Kolot, A. M. (2004). *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka rehulivannia*. Kyiv: KNEU.
3. Kochetkov, V. M. (2011). *Otsinka diiuchykh metodiv motyvatsii pratsi personalu v systemi upravlinnia mashynobudivnymy pidpriemstvamy. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 6, 115–122.
4. Maister, L. A. (2014). *Kharakterystyky ta element mekhanizmy otsinky stymuliuvannia ta pidvyshchennia konkurentospromozhnosti personalu promyslovykh pidpriemstv. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 2(216)(4), 142–145.
5. Nyzhnyk, V. M., & Kharun, O. A. (2011). *Mekhanizm motyvatsii vysokoproduktyvnoi pratsi personal pidpriemstv*. Khmelnytskyi: KHNU.
6. Ovsyuk, N. V. (2014). *Motivatsiia personala: sushchnost i sovremennyye problemy. Biznes-Inform*, 2, 205–210.
7. *Publikatsiia dokumentiv Derzhavnoi Sluzhby Statytyky Ukrainy*. Available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/gdn/zvz/zvz2016_u.htm
8. Slavhorodska, O. Yu. (2010). *Motyvatsiia personal do pidvyshchennia kompetentnosti yak instrument zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva. Problemy nauky*, 1, 29–35.
9. Cherep, A. V. (2006). *Upravlinnia vytratamy subektiv hospodariuvannia. Ch. 1. Teoretychni aspekty upravlinnia. Ekonomichna sutnist, oblik, orhanizatsiia, analiz vytrat. Upravlinnia personalom i motyvatsiia pratsi*. Kharkiv: INZHEK.
10. Fits-ents, Ya. (2006). *Rentabelnost investitsii v personal: izmerenie ekonomicheskoi tsennosti personala*. Moskva: Vershina.
11. Maister, L. A. (2015). *Mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti personal pidpriemstva: avtoref. dis. kand. ekon. nauk: 08.00.04*. Khmelnytskyi, 21.
12. Polska, G. A. (2008). *Materialnoe stimulirovanie truda kak faktor dinamichnogo razvitiia: avtoref. dis. kand. ekon. nauk*. Belgorod: Nika, 26.
13. Porter, M. E. (1993). *Mezhdunarodnaia konkurentsiia. Konkurentnye preimushchestva stran*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia.

Received 11.08.2017

©Ovsyuk N. V., Maister L. A.

Odnoshevnaya O. A.

*PhD in economics, associate professor
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University
Ukraine; e-mail: odnoshevnayaolga@mail.ru*

IMPROVEMENT OF METHODOLOGY ACCOUNTING MANUFACTURING STOCKS OF ENTERPRISE: PROBLEMS AND AREAS OF SETTLEMENT

Abstract. To date, special attention needs to pay process optimization of accounting manufacturing stocks enterprise, because they serve by the main resource and precondition of each production cycle of enterprise. The article deals with the theoretical and practical problems accounting of manufacturing stocks. Found that needs improving existing classification of reserves through continued expansion of the list of nomenclature. This is due to the expansion of production, a significant proportion of material costs in production costs and rising prices for resources. In the transition to a market economy is important to improve quality indicators of manufacturing stocks. Also content of the article highlights the practical aspects of the turnover, business continuity and rhythm of a single enterprise. By improving the process accounting of manufacturing stocks was developed algorithm optimization of inventory accounting. Also was proposed economic mechanism of improvement of inventory accounting. We believe that the presented recommendations will help resolve current problems in accounting for inventories and improve their records.

Keywords: Productive supplies, mechanism of optimization, rational use, account of supplies.

JEL Classification: G31, M41

Formulas: 1; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 10

Одношевна О. О.

*к.е.н., доцент,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університету
Україна; e-mail: odnoshevnayaolga@mail.ru*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМАТИКА ТА НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. В роботі розглянуті основні теоретичні та практичні аспекти обліку виробничих запасів. Наведена сучасна проблематика оптимального використання виробничих запасів підприємства. Розроблені конкретні шляхи для удосконалення процесу використання виробничих запасів. Зокрема представлений механізм оптимізації обліку запасів. У вигляді схеми наведена розгорнута структура шляхів удосконалення обліку виробничих запасів.

Ключові слова. виробничі запаси, механізм оптимізації, раціональне використання, облік запасів.

Формул: 1; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 10

Odnoshevnaya O. A.

*к.э.н., доцент,
Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет,
Украина; e-mail: odnoshevnayaolga@mail.ru*

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛГИИ УЧЕТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАПАСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПРОБЛЕМАТИКА И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Аннотация. В работе рассмотрено теоретические и практические аспекты учета производственных запасов. Приведена современная проблематика оптимального

использования производственных запасов предприятия. Разработаны конкретные пути для усовершенствования процесса использования производственных запасов. В частности представленный механизм оптимизации учета запасов. В виде схемы приведена развернутая структура путей усовершенствования учета производственных запасов.

Ключевые слова: производственные запасы, механизм оптимизации, рациональное использование, учет запасов.

Формул: 1; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 10

Introduction and problem definition. Today, farms need substantial reform of the management structure of economic activity. At the same time, it is very important to determine the minimum value of production stocks of enterprises, as material costs for these companies have the largest relative share. Optimization of production stocks is one of the main factors of enterprise's crisis recovery. This necessitates redefining the role, place, and content of the accounting and analysis of production stocks, proving its methodology in the management system.

Analysis of the study and objective definition. The main prerequisite for the success of the production process, as a key link in economic activity subject, is the availability and efficient use of production stocks. The study of literature sources on the study of problems of production stocks accounting showed that there are a number of scientific approaches. The generalized concept of the definition of production stocks is presented in Table 1.

In particular, we shall note that a significant contribution to the development of theoretical and methodological aspects of accounting and auditing of production stocks made the works of such scholars as L. V. Burdenina [4], K. L. Croxton, S. Garcia–Dastugue, D. M. Lambert, D. S. Rogers [5], L. Panteleichuk [6], I. A. Blank [7], N. Roztocky [9], M. Arena [10] etc. Also, it should be noted that despite a significant number of works aimed at disclosure of problematic issues of the essence of production stocks, there is no common opinion among scholars on the matter.

Table 1

Scientific approaches to determination of problematic issues of production stocks (PS)

The approach to interpretation of problematic issues of PS	Essence of the problematic issue	Scholars
Reforming of regulatory and legal provisions	In the process of reforming of the accounting system and implementation of national accounting standards, requirements for accounting and analysis of production stocks are changing and their tasks are expanding	Pavliuk I. [1]
Reforming of the administrative aspect of production activity	Today, the agricultural enterprises need substantial reform of the management structure of economic activity. At the same time, it is very important to determine the minimum value of production stocks of enterprises, as material costs for these companies have the largest relative share	Kuznetsova M. [2].
Optimization of PS accounting system	Optimization of production stocks is one of the main factors of enterprise's crisis recovery. This necessitates redefining the role, place, and content of the accounting and analysis of production stocks, proving its methodology in the management system	Vovchak O.D. [3].

We believe that in spite of a sufficient number of studies and publications, today there is a need for a more detailed definition of "production stocks", covering the theoretical aspects of improving production stocks accounting, the process of improvement of documentation of production stocks accounting. We would like to mention that the process of enterprise's production stocks usage has not been sufficiently optimized.

The purpose of this article is to analyze the organizational and methodological aspects of accounting and auditing of production stocks of enterprise and to develop ways of their improvement.

Results of the study. The economic transformations faced by Ukraine are inextricably connected with the search for fundamentally new methods of production organization and management. This requires adequate changes in the structure of economic accounting and therefore necessitates the improvement of accounting information system which is necessary for management decisions [1].

Production stocks (raw materials, stocks, fuel, etc.) are objects at which human labor is aimed in order to receive finished products. Unlike the means of labor, preserving the shape in the manufacturing process and gradually carrying value to the product, labor items are consumed totally and they transfer their value to the product completely being replaced after each production cycle. Consumption of commodity stocks and supplies in production is gradually increasing in industry. This is caused by expansion of production, a significant proportion of material costs in production costs and rising prices for resources. In the context of the transition to a market economy, it is important to improve quality indicators of production stocks usage (reducing of relative shares of materials in production costs, economizing, etc.) [3].

At present, there is a trend to accelerate the company's stocks turnover, and thus to reduce the size of stocks, but they still occupy a central role in ensuring the normal operation of the enterprise. At the level of firms, stocks are among the objects that require large investments and therefore constitute one of the factors determining the accounting policies and influence a service level in general. However, many enterprises fail to pay due attention to it and constantly underestimate their future needs for existing stocks. As a result, they usually face the fact that they have to invest in their stock more than they planned to. Thus, the daily labor items requirement at ongoing enterprise allows us to include them among stock reserves of the enterprise and to consider them current assets [5].

Production stocks, being the most important and significant part of company's assets, are used in the economic activities of enterprises of all forms of ownership and of all sectors of the economy. On the one hand, formed production stocks provide consistency, continuity, and smooth functioning of the enterprise, as they guarantee its economic security, and on the other hand, production stocks at the level of large industrial enterprises require major investments. Therefore, accurate assessment of enterprise's profit, its financial position, competitiveness on the market and enterprise's effectiveness, in general, depend on the organization and accounting of production stocks [4].

Taking into account the opinions of many researchers within economics we would like to offer our own interpretation of the term "production stocks", namely production stocks (raw materials, stocks, fuel, etc.) are objects at which human labor is aimed in order to receive finished products. Unlike the means of labor, preserving the shape in the manufacturing process and gradually carrying value to the product, labor items are consumed totally and they transfer their value to the product completely being replaced after each production cycle.

Consumption of commodity stocks and supplies in production is gradually increasing in industry. This is caused by expansion of production, a significant proportion of material costs in production costs and rising prices for resources. In the context of the transition to a market economy, it is important to improve quality indicators of production stocks usage (reducing of relative shares of materials in production costs, economizing, etc.) [2].

In accounting methodological fundamentals of information formation on stocks and its disclosure is governed by the Regulations (Standard) of Accounting 9 "Stocks". Stocks are considered to be an asset if it is probable that the enterprise will receive future economic benefits associated with their use, and their value can be reliably measured [7].

The main prerequisite for the success of the production process, being the main activity of the enterprise, is the availability and efficient use of production stocks. At the same time, the matter

of improvement of the documentation of operational and analytical accounting of production still remains unresolved, there is an especially urgent problem of an automated system of accounting for such stocks. These problems shall be solved by means of development of principal ways and specific recommendations for improvement of the method of production stocks accounting, by means of their assessment after elimination, methods of analysis of the efficient usage of production stocks and strengthening of information and control functions of accounting in production management. To solve these problematic aspects we offer fundamental ways of improvement of production stocks accounting set out in Figure 1.

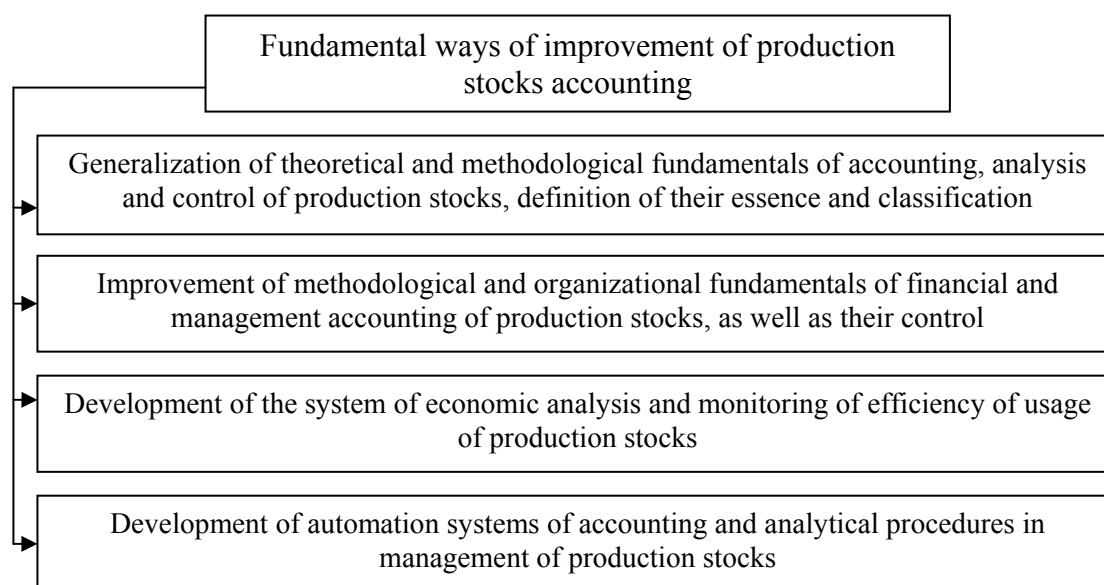

Fig. 1. Offered structural algorithm of ways of production stocks accounting improvement

Arrangement of primary documentation, widespread implementation of common standardized forms, enhancing automation of accounting and computing operations, ensuring strict order of receipt, storage and consumption of raw materials, stocks, components and so on facilitate improvement of the provision of resources.

It is also necessary to introduce effective forms of preliminary and current control over the observance of norms related to the stocks and consumption of material resources, to pay more attention to improvement of operational traffic count of semi-finished products, components, parts and assembly units in production. Accounting data should include information for finding reserves to reduce production costs in terms of efficient use of materials, lower consumption rates, ensuring proper storage.

We believe that another problem that remains unresolved consists in reflection of transportation and procurement costs in accounting. Any enterprise does not acquire some specific kind of stocks very often. Usually, a transport document contains information about production stocks which differ not only in their names, but also in units of measure, purchasing value, weight, grade, etc. In this case, the distribution of insignificant amount of transportation and procurement costs between types of acquired production stocks is a time-consuming and unjustified part of work, because it requires the calculation of each item of stocks. In some cases, distribution of transportation and procurement costs is simply impossible because of the late receipt of transaction shipping documents and so on.

In our opinion, reflection of transportation and procurement costs as expenses of the reporting period would solve the problem of their accounting. We offer to use the following formula for rational distribution of transportation and procurement costs (1):

$$TPC = (TPC0 + TPCM) * 100\% / V0 + VM \quad (1);$$

where, TPC means an average percentage of transportation and procurement costs;

- TPC0 means transportation and procurement costs at the beginning of the reporting month;
- TPCM means transportation and procurement costs of the reporting month;
- V0 means value of stocks at the beginning of the reporting month;
- VM means value of stocks received in the reporting month.

Based on the foregoing material, we believe that the process of optimization of production stocks accounting, as well as improvement of their efficient use should be facilitated not only by high-quality documentation, but by established production process as well. Therefore, we offer to apply an elaborated economic mechanism (Fig. 2) for further optimization of production stocks accounting.

The mechanism of improvement of production stocks accounting we offer may be the main prerequisite for the success of the production process. Thus, we should note that the simplification of processing of operations related to the movement of production stocks, will enable you to monitor over thorough and timely inventory and to improve accounting methodology which will give you an opportunity to plan the construction of sufficient storage facilities and to determine the optimal need for production stocks and their rational use.

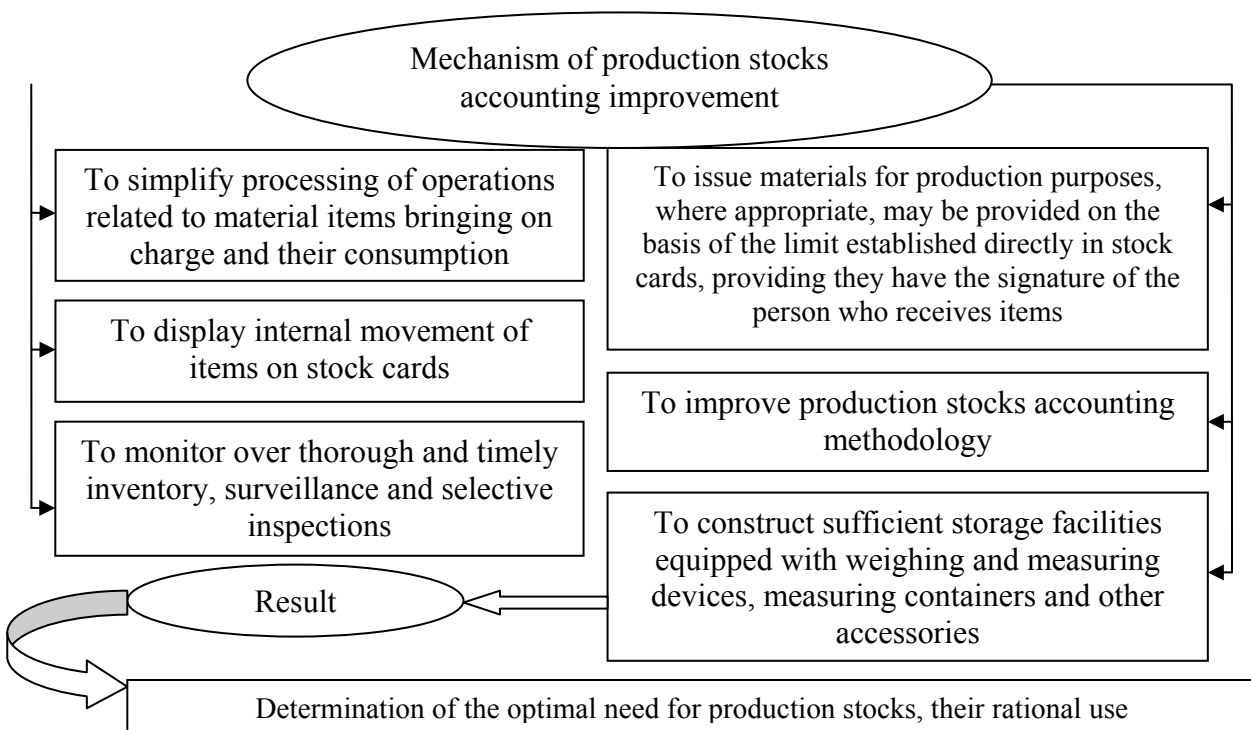

Fig. 2. Elaborated economic mechanism of production stocks accounting improvement

In the practical work of most enterprises many kinds of resources are procured in order to perform the planned production program. If you compare the cost of individual resources with the total cost of all resources, you will see that they have a different share. In the ABC model resources are divided into three classes: A, B and C. Class A includes alternately (in descending order of share's value) resources until total share of aggregate resources reaches 80%. Class B includes the following resources in the same way until their total share of the total resources needed reaches 15% and the class C includes types of resources not included into classes A and B:

- A-parts include those that occupy 75% of total turnover;
- B-parts include those that occupy 20% of total turnover;
- C-parts include those that occupy 5% of turnover.

On the basis of the foregoing, we would like to offer production stocks optimization model by their classification and types of suppliers based on ABC analysis (Fig. 3).

You can significantly improve organization of production stocks accounting by means of improvement of the documenting process, that is to use storage documents to a greater extent (resource limit cards, registers, etc.), inventory cards as expenditure paper related to released materials (undocumented system of registration of material consumption).

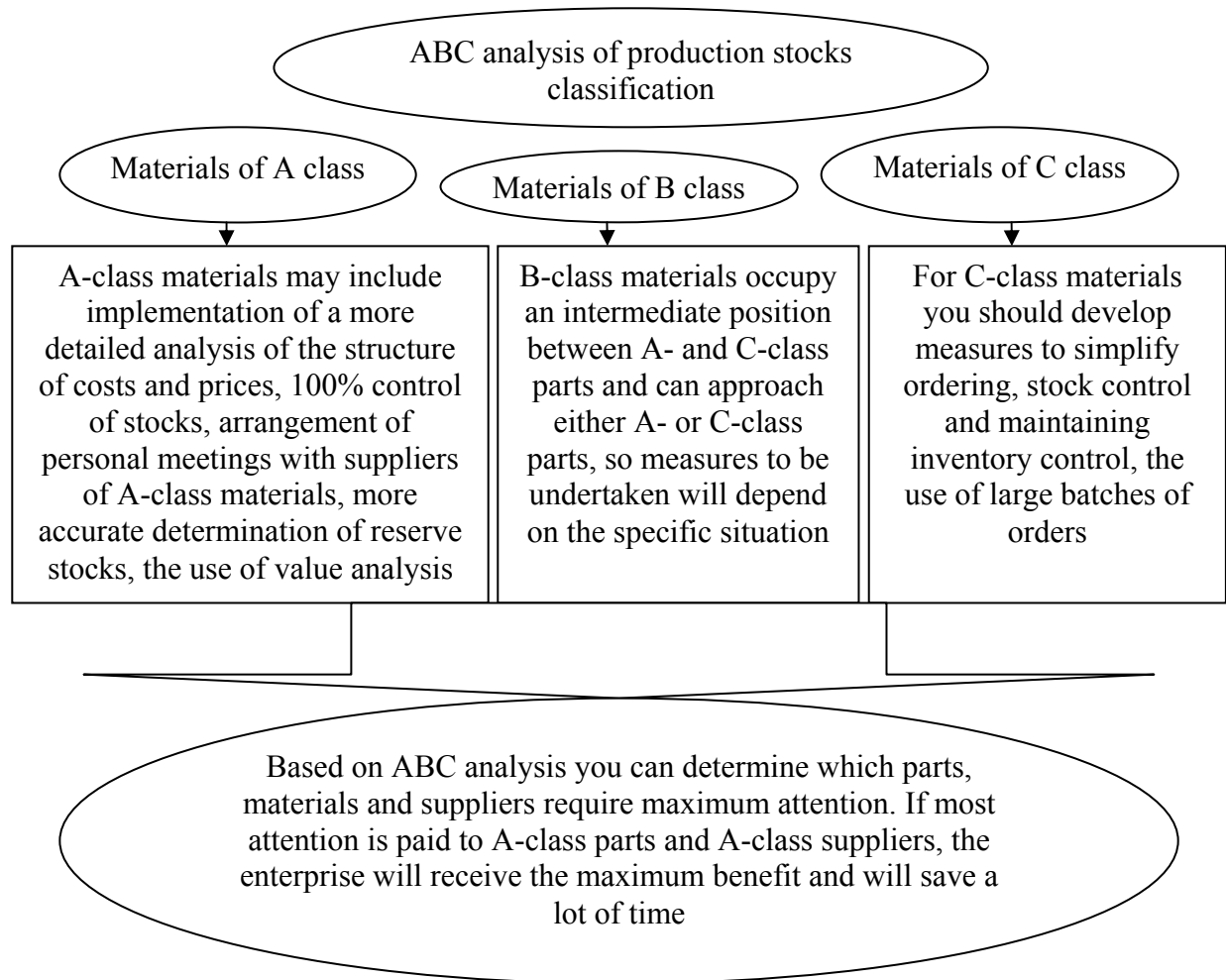

Fig. 3. Developed model of stocks accounting optimization

It is advisable also to develop a single form of the document (to release material) designed for machine processing. This document should include all items of main and auxiliary production under corresponding codes, which should indicate the way in which material resources are to be used – the main products, parts, consumer goods, one-time orders, repair and maintenance needs.

In order to avoid errors and irregularities in the process of collection and recording of operative facts related to production stocks subject to be keeping in register, it would be appropriate to develop a detailed instruction for each performer (in the form of service instructions, extracts from schedule for document flow) about order and terms of data registration, and to use a system of rewards and punishments for executing professional duties. Control activities (inspections, comparative checks, inventories) reduce the risk of an ineffective system of collecting and recording of operative facts.

The use of standardized forms of documentation is also appropriate at all stages of accounting as it is aimed at improvement of production stocks accounting. Moreover, there are some other essential conditions:

- elaboration of schedules for document flow of stocks accounting and promulgation of functions to performers during creation and verification of the primary document;
- issue of administrative documents to persons responsible for the implementation of some business transactions, and have the right to sign primary documents;

– accounting staff supervision of the accuracy of primary documents related to accounting of production stocks (inclusion of such duty into service instructions of accountant who process the document; imposing liability for failure to comply with such duty).

Thus, the implementation of these ways of improvement of production stocks accounting will significantly increase the efficiency, financial and economic activity of enterprises and will help to establish a more efficient and less time-consuming accounting, control over the presence, movement and use of production stocks and to achieve their economy.

Conclusions. In this article related to practical aspects of production stocks accounting and contemporary issues of the production process, we have described a number of ways of production stocks accounting improvement. In particular, we have offered the mechanism of production stocks accounting improvement that can be a major prerequisite for the successful implementation of the production process; – we have presented a detailed structural model which contains description of necessary measures which implementation in production will optimize financial and economic activity of enterprises, minimize acquisition costs, write-off in production and efficient use of production stocks. Besides, this analysis will allow implementing of a high-quality current control over their use, which will influence the gradual increase of profits of enterprise in the future.

Література

1. Павлюк, І. В. Проблемні аспекти щодо запасів та напрямів їх вирішення [Текст] / І. В. Павлюк // Облік і аудит. – 2010. – № 6. – С. 40–57.
2. Кузнецова, М. Г. Тенденции и закономерности управления запасами [Текст] / М. Г. Кузнецова // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 11. – С. 63–71.
3. Вовчак, О. Д. Фінансовий аналіз [Текст] / О. Д. Вовчак, Р. С. Власюк. – Львів : Комерційна академія, 2002. – 96 с.
4. Бурдейна, І. В. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду обліку виробничих запасів [Текст] / І. В. Бурдейна // Облік та фінанси. – 2011. – № 4. – С. 20–27.
5. The Supply Chain Management Processes / K. L. Croxton et al. // The International Journal of Logistics Management. – 2001. – Vol. 12, Issue 2. – P. 13–36.
6. Пантелейчук, Л. Інвентаризація в запитаннях і відповідях [Текст] / Л. Пантелейчук // Облік і аудит. – 2014. – № 11. – С. 14–17.
7. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] : учебный курс / И. А. Бланк. – 2-е издание, перераб. и доп. – К. : Эльга : Ника-Центр, 2004. – 656 с.
8. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements [Electronic resource] // IFAC. – Available at: <https://www.ifac.org/publications-resources>.
9. Roztocki, N. An integrated activity-based costing and economic value added system as an engineering management tool for manufacturers [Electronic resource] / N. Roztocki, K. L. Needy. – Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/c0bb/c19f29bac909b128faf5aa9551fa67010078.pdf>.
10. Arena, M. ABC, Balanced Scorecard, EVA™: an empirical study on the adoption of innovative management accounting techniques [Text] / M. Arena, G. Azzone // International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation. – 2005. – Vol. 2, № 3. – С. 206–225.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2018

© Одношевна О. О.

References

1. Pavliuk, I. V. (2010). Problemni aspekty shchodo zapasiv ta napriamy ikh vyrishennia. *Oblik i audyt*, 6, 40–57.
2. Kuznetsova, M. G. (2006). Tendentsii i zakonomernosti upravleniia zapasami. *Problemy teorii i praktiki upravlenii*, 11, 63–71.
3. Vovchak, O. D., & Vlasjuk, R. S. (2002). *Finansovyi analiz*. Lviv: Komertsiiina akademiia.
4. Burdeina, I. V. (2011). Porivnialnyi analiz vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu obliku vyrobnychkykh zapasiv. *Oblik ta finansy*, 4, 20–27.
5. Croxton, K. L., Garcia - Dastugue, S. J., Lambert, D. M., & Rogers, D. S. (2001). The Supply Chain Management Processes. *The International Journal of Logistics Management*, 12(2), 13–36.
6. Panteleichuk, L. (2014). Inventarizatsii v zaputaniakh i vidpovidiakh. *Oblik i audyt*, 11, 14–17.
7. Blank, I. A. (2004). *Finansovyi menedzhment*. (2nd ed). Kiev: Elga: Nika-Tsentr.
8. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. IFAC. Available at: <https://www.ifac.org/publications-resources>
9. Roztocki, N., Kim, & Needy, K. L. (1998). *An integrated activity-based costing and economic value added system as an engineering management tool for manufacturers*. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/c0bb/c19f29bac909b128faf5aa9551fa67010078.pdf>.
10. Arena, M., & Azzone, G. (2005). ABC, Balanced Scorecard, EVA™: an empirical study on the adoption of innovative management accounting techniques. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*. 2(3), 206–225.

Received 25.02.2018

© Odnoshevnaya O. A.

Плікус І. Й.

к.е.н., доцент,

Сумський державний університет,
Україна; e-mail: plikusirina@gmail.com

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ЗАСАДАХ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Анотація. У статті досліджено роль інтелектуальної власності й інтелектуального капіталу в системі антикризового управління підприємством. Обґрунтовано необхідність розробки антикризової стратегії на засадах ефективного використання інтелектуального капіталу й інтелектуальної власності на різних етапах антикризового управління підприємством.

Ключові слова: антикризове управління; інтелектуальний капітал; інтелектуальна власність; реструктуризація; нематеріальні активи.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 24

Plikus I.

PhD (Economics), Associate Professor,
Sumy State University; Ukraine;
e-mail: plikusirina@gmail.com

CRISIS MANAGEMENT BASED ON THE EFFECTIVE USE OF INTELLECTUAL PROPERTY AND INTELLECTUAL CAPITAL

Abstract. As the global financial crisis, the economy of Ukraine is characterized by rapidly increase in losses and bankruptcy. From business owners, there is a lack of understanding of the need for capitalization business use of intellectual property. But the experience of other countries shows that one of the main sources of creating sustainable business benefits are intellectual property and intellectual capital are seen as instruments of influence on enterprise performance and increase its value. The algorithm capitalization and commercialization of intellectual property company. Recommendations for the use of intellectual capital at various stages of crisis management. An anti-crisis strategy based on the effective use of intellectual capital and intellectual property in various stages of crisis management. Ukraine does not have a complete theory and techniques for development of strategy of crisis management now with regard to intellectual property and intellectual capital components, but as international practice shows that leading companies in the world use intellectual property and intellectual capital as protection business.

Keywords: crisis management; intellectual capital; intellectual property; restructuring; intangible assets.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 24

JEL Classification: G20, G29, G33

Пликус И. И.

к.э.н., доцент,

Сумский государственный университет; Украина;
e-mail: plikusirina@gmail.com

АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ НА ОСНОВЕ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА

Аннотация. В статье исследована роль интеллектуальной собственности и интеллектуального капитала в системе антикризисного управления предприятием.

Обоснована необхідність розробки антикризисної стратегії на основі ефективного використання інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності на етапах антикризисного управління підприємством.

Ключевые слова: антикризисное управление; интеллектуальный капитал; интеллектуальная собственность; реструктуризация; нематериальные активы.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 1, библи.: 24

Вступ. Дослідження проблем антикризового управління на основі ефективного використання нематеріальних активів підприємств України є актуальним й обумовлене наступними причинами: 1) в умовах світової фінансової кризи розвиток економіки України характеризується швидкими темпами зростання масштабів збитковості і банкрутств підприємств, так за останні чотирнадцять років частка збиткових підприємств становить не менше третини, що призводить до зниження ефективності усієї економіки країни і з 2008 року відбувається зростання частки збиткових підприємств (причиною цього є послаблення вітчизняної економіки через світову економічну кризу), а в 2014 році простежується найбільша кількість збиткових підприємств - 44,2% від загальної кількості суб'єктів господарювання; щодо банкрутства підприємств на регіональному рівні, то найбільше збанкрутілих підприємств знаходяться в східних областях України: в Дніпропетровській області – 4257, що становить 11 % від загальної кількості збанкрутілих підприємств по всій Україні, Донецькій – 3097 (9%), Запорізькій – 2868 (8%), Харківській – 3663 (10%), а найменше - знаходяться в західній області: Тернопільській – 268 (0,7%), Закарпатській – 263 (0,6%), Хмельницькій – 598 (1,7%) та Чернівецькій області – 278 (0,9%); найбільша кількість ліквідованих підприємств простежується в таких областях: Донецькій – 269, що становить 7% від загальної кількості ліквідованих підприємств, Дніпропетровській – 348 (9%), Одеській – 271(7%), Київській – 305 (8,1%), Харківській – 278(7,5%), а найменше - простежується в таких областях: Чернівецькій -57 (1,6%), Закарпатській – 59 (1,6%), Волинській – 67 (1,9%), Чернівецькій – 57 (1,4%) [1, 2]; 2) використання в економіці досягнень науки і передових технологій призводить до «інтелектуалізації» капіталу, тобто інтелектуальний капітал розглядається як один з основних стратегічних ресурсів підприємства та інструмент підвищення вартості підприємства; 3) досвід зарубіжних країн показує, що основним ресурсом економічного зростання підприємств та джерелом додаткової вартості є інтелектуальна власність та інтелектуальний капітал (в бухгалтерському обліку розглядаються як нематеріальні активи), які присутні в кожній організації та за даними консалтингової компанії Brand Finance (Brand Finance Nation Brands 2015) на кінець 2014 року становили \$ 11 трлн - ідентифіковані нематеріальні активи, а \$ 26,5 трлн – неідентифіковані нематеріальні активи (так звана «нерозкрита цінність») й \$ 33,5 трлн - чисті матеріальні активи у \$ 71 трлн. загальної вартості всіх включених в дослідження компаній¹. При цьому сумарна вартість компаній, включених в дослідження, збільшилася на 40,3 трлн з 2001 року, при цьому 22,2 трлн за рахунок чистих матеріальних активів, \$ 7,7 трлн - ідентифікованих нематеріальних активів (включаючи гудвіл) і \$ 10,5 трлн – неідентифікованих нематеріальних активів («нерозкрита цінність») [3].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Вивчення досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців з даної тематики дозволили: *по-перше*, виділити два основних напрями досліджень: 1) вплив інтелектуальної власності та інтелектуального капіталу на результати діяльності підприємств – це дослідження М. Кларка (*Clarke M., Seng D. & Whiting R., 2010*) [4], Ж. Шудгури (*Choudhury J., 2010*) [5], В. Мурала (*Murale V., 2010*) [6], Г. Мегральяна (*Mehralian G., Rajabzadeh A., 2012*) [7] та інших; 2) міжкомпонентний вплив інтелектуального капіталу на результати діяльності підприємств – це дослідження А.

¹ У дослідженні були зібрані дані 58 832 компаній, представлених в більш ніж 120 країнах і на 120 фінансових біржах [3].

Шарабати (*Sharabati A., Jaward A. & Bontis N., 2010*) [8], та інших; **по-друге**, зробити висновки, що між інтелектуальним капіталом і результатами діяльності підприємства є взаємозв'язок й при цьому потрібен певний час для впливу інтелектуального капіталу на результати діяльності підприємства, а також існує вплив компонентів інтелектуального капіталу один на інший. Дане питання, останнім часом, досліджується широким колом спеціалістів, а саме: І. М. Зеліско, Г. Ю. Пономаренко [9] досліджують теоретико-методологічні доміанти формування, розвитку і використання інтелектуального капіталу підприємства; О. М. Собко [10] доказує вплив ринкового капіталу інтелектуального походження на «креацію» вартості підприємства в умовах перманентного оточення; І. В. Журавльова [11] виявила закономірності взаємозв'язку між ринковою вартістю підприємства та вартістю інтелектуального капіталу, інтелектуальним коефіцієнтом доданої вартості (VAIC), нормою прибутку на інтелектуальний капітал, рентабельністю активів, рентабельністю власного капіталу; Х. А. Носкова [12] обґрунтовує взаємозв'язок людського капіталу й інноваційності організації; Н. С. Стулова, Д. В. Балківська [13] на основі регресійного аналізу проаналізували взаємозв'язок показників рентабельності активів, продуктивності, співвідношення ринкової і балансової вартості підприємства з показниками структури і ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства; Н. В. Ідченко, С. Є. Йолкін [14] доказують вплив інтелектуального капіталу на результативність, прибутковість і ринкову оцінку підприємства. Т. А. Гілева [15] для визначення пріоритетних напрямків розвитку нематеріальних ресурсів підприємства пропонує модифікацію методу навігатора інтелектуального капіталу; Х. А. Фасхiev [16] пропонує декомпозиційно-агрегатний метод вимірювання інтелектуального капіталу, а також триступеневу модель управління рівнем інтелектуального капіталу підприємства та інші. Проте, в існуючих дослідженнях недостатньо уваги приділено використанню об'єктів інтелектуальної власності та складових інтелектуального капіталу на різних етапах антикризового управління. Зазначені обставини визначають необхідність проведення подальших досліджень пов'язаних з визначенням ролі інтелектуальної власності й інтелектуального капіталу в антикризовому управлінні підприємством. Тому метою дослідження є розвиток теоретико-методологічних положень для розробки і концептуального моделювання системи антикризового управління підприємством на засадах ефективного використання інтелектуальної власності й інтелектуального капіталу, що визначає інноваційний характер діяльності підприємства направлений на його стійкий розвиток.

Результати дослідження. Науковий та критичний аналіз дослідження робіт [17; 18; 19; 20; 21; 22 та інших] дає підставу стверджувати: **по-перше**, що існує дві точки зору до визначення сутності та змісту поняття «антикризове управління підприємством»: 1) антикризове управління – це система заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємства через процедури банкрутства; 2) антикризове управління - це система заходів, що забезпечують досягнення цілей підприємством в умовах кризи і саме через кризу. При цьому ці заходи обов'язково пов'язані з ідентифікацією, оцінкою, використанням активів (ресурсів), як матеріальних, так і нематеріальних, і подальшим розвитком підприємства. Антикризове управління підприємством виходить з найважливіших передумов, які визначають основні критерії ефективності управління ним з точки зору інтересів держави і суспільства², а саме: 1) підприємство залишається функціонуючим і відновляє свої функції - суб'єкта господарювання³; 2) в діяльності підприємства

² Це питання детально розглядалося нами у статті «Реструктуризація кризових підприємств на засадах вартісного підходу та узгодження економічних інтересів» / І. Плікус // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Серія Економіка. - 2014. - Т. 19. - Вип. 3/2. – С.174-179.

³ Проте підсумки діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) у 2011 р. показують, що з 5628 справ про банкрутство лише 15 справ або 0,2% від загальної кількості було припинено в зв'язку з виконанням плану санації і затвердженням звіту керуючого санацією

використовуються не тільки матеріальні активи, а й, не менш важливі, нематеріальні ресурси, які можуть бути направлені на оздоровлення підприємства та, які, в більшості випадків, не знаходять свого відображення у фінансовій звітності підприємств. По-друге, одним з основних джерел створення стійких переваг підприємств є інтелектуальна власність та інтелектуальний капітал, які розглядаються бухгалтерами як нематеріальні активи й без яких підприємство, як показує зарубіжний досвід, не може існувати і розвиватися [3,4,5]. В Україні же нематеріальні активи (інтелектуальна власність та інтелектуальний капітал) практично не враховуються ні в собівартості продукції, ні в балансовій вартості підприємств і становлять менше 1% їх вартості, проте обсяг незареєстрованих нематеріальних активів на підприємствах України, за оцінками експертів, становить \$ 200-250 млрд., а вартість (капіталізація) підприємства в процесі приватизації занижена на 50-80% [24]. Це обумовлено такими причинами, як: 1) недостатньою правовою базою (законодавчо прописано лише сама можливість проведення оцінки та переоцінки інтелектуальної власності, при цьому відсутній зрозумілий алгоритм капіталізації інтелектуальної власності; 2) відсутністю розуміння з боку власників бізнесу про необхідність капіталізації бізнесу з застосуванням інтелектуальної власності; 3) трудомісткістю процесів формалізації нематеріальних активів (інтелектуальної власності та інтелектуального капіталу), виділення їх в самостійні об'єкти, які можуть бути взяті на облік, оцінені і юридично оформлені як власність. Подолати зазначене можна за допомогою покрокової технології капіталізації й комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності підприємства, яка включає: 1) класифікацію об'єктів інтелектуальної власності, на базі якої повинна формуватися оцінка їх ринкової вартості; 2) правоохоронне оформлення (розробка пакету локально-нормативних актів, які охороняють результати науково-дослідних робіт підприємства й включають: патентну стратегію; політику підприємства щодо збільшення активів за рахунок введення в свій діловий обіг об'єктів інтелектуальної власності; регламент безпатентної форми охорони створених розробок в режимі комерційної таємниці; методичні вказівки щодо відображення нематеріальних активів в бухгалтерському обліку та звітності; акт про прийом-передачу нематеріальних активів; акт про переоцінку нематеріальних активів; графік документообігу з оформлення операцій з нематеріальними активами; облікову політику підприємства (внесення змін); статут підприємства (внесення змін); наказ про правову охорону створених результатів інтелектуальної діяльності підприємства у вигляді ноу-хау; повідомлення про створення повністю охоронного результату інтелектуальної діяльності підприємства); паспорт науково-технічної роботи та інші охороно здатні документи); 3) включення вартості об'єктів інтелектуальної власності до складу майна підприємств; 4) комерціалізація нематеріальних активів, яка полягає в активному виході підприємств на ринок інноваційної продукції. По-третє, капіталізація бізнесу із застосуванням інтелектуальної власності повинна знайти своє обґрунтування в стратегії підприємства та її складової - антикризовій стратегії (необхідно провести оцінку вкладу об'єктів інтелектуальної власності в зростання вартості бізнесу і, перш за все, в зростання вартості необоротних активів, фінансових результатів підприємства). По-четверте, необхідно констатувати, що не склалося загального для всіх уявлення про сутність і структуру інтелектуального капіталу, проте можна виділити такі складові інтелектуального капіталу підприємства, що впливають на ефективність антикризового управління: людський капітал (особливо важливий на етапах реструктуризації, досудової санації, санації); структурний капітал (необхідно виявляти й оцінювати на всіх етапах антикризового управління, але в процедурі ліквідації особливої уваги потребує інтелектуальна власність); партнерський капітал (на етапі реструктуризації, досудової санації, в процедурах розпорядження майном, санації) (табл.1).

боржника, ще 73 справи про банкрутство або 1,2% - були припинені в зв'язку з затвердженням мирової угоди, найбільша же кількість - 4106 справ, припинялася в зв'язку з затвердженням звіту ліквідатора [23].

Таблиця 1

Рекомендації по використанню інтелектуального капіталу на різних етапах антикризового управління підприємством

Показник	Структурний капітал	Партнерський капітал	Людський капітал
Елементи	об'єкти інтелектуальної власності; інформаційні технології та ресурси підприємства; електронні мережі; організаційна структура та система управління підприємством тощо	комерційні ідеї та ділові зв'язки; комерційна мережа розповсюдження продукції; участь в комерційних партнерствах; засоби індивідуалізації підприємства; ділова репутація тощо	знання, досвід, навички, тренінги тощо
Монетарні показники	витрати на технологічні інновації при виробництві продукції; дохід від реалізації нових видів продукції; витрати на розробку та підтримку баз даних; витрати на розробку інформаційних технологій тощо	середній дохід на одного клієнта; прибуток від нових клієнтів тощо	витрати на навчання, перепідготовку кадрів, підвищення кваліфікації; витрати на НДР на одного працівника, тощо
Немонетарні показники	доля інноваційних товарів в загальній кількості продукції; кількість поданих заявок на видачу патентів на одного працівника; кількість баз даних не зареєстрованих як нематеріальні активи тощо	списки клієнтів; лояльність покупців (loyalty); договори на поставку; відомості про клієнтів, споживачів; ліцензійні угоди; договори франшизи; угоди про неучасть в конкуренції; відносини з фінансовими закладами; відносини з клієнтами; портфелі замовлень; тощо	плинність кадрів; відсоток працівників які пройшли стажування; відсоток працівників які мають освіту (середню, професійно-технічну, вищу) тощо
РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЗА ІНІЦІАТИВИ КЕРІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА			
Оцінка	проводиться	проводиться	проводиться
Інструменти	формування місії й мети; навчання та мотивація працівників; формування партнерських відносин; інформаційний обмін; стимулювання винаходів; вибір ділових партнерів		
Результат	погашення довгострокових зобов'язань; підвищення фінансової спроможності		
ДОСУДОВА САНАЦІЯ			
Оцінка	не проводиться	проводиться	не проводиться
Інструменти		банківські кредити, субсидії; покупка державою акцій	
		підприємства; залучення коштів власників, основних кредиторів, контрагентів; злиття підприємства з більш потужною компанією; випуск цінних паперів тощо	
Результат	погашення довгострокових зобов'язань; підвищення фінансової спроможності та конкурентоздатності		
РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ			
Оцінка	не проводиться	не проводиться	проводиться
Інструменти			підготовкааналітичного звіту по складовим інтелектуального капіталу підприємства

Результат	виявлення можливості відновлення платоспроможності; збереження діючого підприємства; запобігання банкрутству; вихід на рентабельний режим роботи, забезпечення зростання прибутку		
САНАЦІЯ			
Оцінка	проводиться	проводиться	проводиться
Інструменти	продаж ліцензій на використання патентів, торговельних марок, авторських прав; залучення інвестицій для реалізації наявного ноу-хау; оптимізація структури і чисельності персоналу тощо		
Результат	відновлення платоспроможності, запобігання банкрутству, збереження підприємства як діючого, вихід на рентабельний режим роботи, забезпечення зростання рентабельності тощо		
ЛІКВІДАЦІЯ			
Оцінка	проводиться	не проводиться	не проводиться
Інструменти	оформлення правовстановлюючих документів на об'єкти інтелектуальної власності та їх оцінка; продаж ліцензій на використання патентів, торговельних марок, авторських прав		
Результат	ліквідація підприємства, розпродаж всіх активів підприємства, погашення кредиторської заборгованості		

Джерело: Складено авторами на основі [4;5;6;7;8;12;13;15;17;20;21;22].

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що міжнародна практика свідчить, що провідні компанії світу використовують інтелектуальну власність та інтелектуальний капітал, як захист бізнесу, проте в Україні не існує закінченої теорії і методики для розробки стратегії антикризового управління підприємством з врахуванням об'єктів інтелектуальної власності й складових інтелектуального капіталу, що потребує подальшого дослідження.

Література

1. Аналітична інформація комплексної системи інформаційно-правового забезпечення / Ліга: Закон ENTERPRISE.9.1.5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://products.ligazakon.ua/systems/enterprises>.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Обзор стоимости мировых нематериальных активов // marketing.spb.ru
4. Clarke M., Seng D. & Whiting R. (2010). Intellectual capital and firm performance in Australia. Journal of Economic Literature: 1-33.
5. Choudhury J. (2010). Performance impact of intellectual capital: a study of Indian IT sector. International Journal of Business and Management. 5(9): 72-80.
6. Murale V. (2010). Impact of intellectual capital on firm value: a panel data analysis of Indian IT firms. Advances in Management. 3(7): 49-57
7. Mehralian G., Rajabzadeh A. (2012). Intellectual capital and corporate performance in Iranian pharmaceutical industry. Journal of Intellectual Capital.13(1): 138-158
8. Sharabati A., Jaward A. & Bontis N. (2010). Intellectual capital and business performance in the pharmaceutical sector of Jordan. Journal of Intellectual Capital. 48(1): 105-131.
9. Зеліско І. М., Пономаренко Г. Ю. Управління інтелектуальним капіталом підприємств. – К., 2015. – 280 с.

10. Собко О. М. Оцінка ефектів креації вартості підприємства, забезпечених розвитком ринкового інтелектуального капіталу // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2015. - В. 6.- С.483-488.
11. Журавльова І. В. Емпіричні дослідження факторів впливу на вартість підприємств // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". - 2011. - Вип. 61. - С.35-41.
12. Носкова К. А. Влияние человеческого капитала на инновационное развитие организации // *ekonomika.snauka.ru*
13. Стулова Н. С. Влияние интеллектуального капитала на эффективность деятельности компании / Н. С. Стулова, Д. В. Балковская // Управление экономическими системами - 2011. - № 36 (12).
14. Идченко Н. В., Елкин С. Е. Эффективные методы оценки интеллектуального капитала // Современные проблемы науки и образования. - 2013. - № 3 // *science-education.ru*
15. Гилева Т. А. Обоснование программы развития интеллектуального капитала как инструмента роста стоимости предприятия // Научно-технические ведомости СПбГПУ. - 2014. - № 2(192). - С. 63- 70.
16. Фасхиев Х. А. Интеллектуальный капитал – основа инновационного развития предприятия // Вестник УГАТУ. - 2012. - Т. 16. - № 1 (46). - С. 207–219.
17. Біломістна І. І., Біломістний О. М., Крамська М. С. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах господарювання // Фінансово кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. - Харків. - 2013 – Вип. 2 (11). - С. 10-13.
18. Волошанюк Н. В. Роль реструктуризації в процесі реалізації антикризової стратегії на підприємстві // Вісник Криворізького економічного інституту КНУ. - 2013. - №2. - С. 114 – 117.
19. Галенюк М. М., Погоріляк О. О., Мартинюк А. В. Реструктуризація підприємств як інструмент антикризового управління // Наукові записки Львівського Університету Бізнесу та Права. - 2012. - № 9. - С. 275 – 278.
20. Маховка В. М. Методологія формування системи антикризового управління підприємством // Інноваційна економіка. - 2013. - №1(39). - С. 102-105.
21. Ткаченко А. М. Антикризове управління як одне з напрямків підвищення ефективності діяльності підприємства / А. М. Ткаченко, С. В. Телін // Економічний вісник Донбасу. - 2010. - №3 (21). - С. 122-124.
22. Фучеджи В. І. Особливості антикризового управління підприємством // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2010. - № 38. - С. 361 - 366.
23. В Украине стало меньше арбитражных управляющих // *zakon-i-normativ.info/*
24. Федулова Л. Стратегія управління інтелектуальною власністю в умовах інноваційної економіки // *personal.in.ua*

References

1. Analitichna informatsiya kompleksnoyi systemy informatsiyno-pravovoho zabezpechennya / Liha: Zakon [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://products.ligazakon.ua/systems/enterprises>.
2. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Obzor stoimosti mirovykh nematerialnykh aktivov // *marketing.spb.ru*
4. Clarke M., Seng D. & Whiting R. (2010). Intellectual capital and firm performance in Australia. *Journal of Economic Literature*: 1-33.
5. Choudhury J. (2010). Performance impact of intellectual capital: a study of Indian IT sector. *International Journal of Business and Management*. 5(9): 72-80.
6. Murale V. (2010). Impact of intellectual capital on firm value: a panel data analysis of Indian IT firms. *Advances in Management*. 3(7): 49-57
7. Mehralian G., Rajabzadeh A. (2012). Intellectual capital and corporate performance in Iranian pharmaceutical industry. *Journal of Intellectual Capital*. 13(1): 138-158

8. Sharabati A., Jaward A. & Bontis N. (2010). Intellectual capital and business performance in the pharmaceutical sector of Jordan. *Journal of Intellectual Capital*. 48(1): 105-131.
9. Zelesko I.M., Ponomarenko G.Yu. Upravlinnia intellektualnym kapitalom pidpriemstv. - K., 2015. – 280 s
10. Sobko O.M. Otsinka effektiv kreatsii vartosti pidpriemstva, zabezpechenykh roozvitkom rynkogo intellektualnogo kahitalu // Globalni ta natsionalni problemy ekonomiki. – 2015. – V. 6. – S. 483-488.
11. Zhuravlova I.V. Empirichni doslidzhenia faktoriv vplyvu na vartist pidpriemstv // Visnyk Natsionalnogo tekhnicheskogo universitetu “KHPI”. – 2011. – V. 61. – S.35-41.
12. Noskova K.A. Vliianiie chelovecheskogo kapitala na innovatsionnoe pazvitie organizatsii // ekonomika.snauka.ru
13. Stulova N.S., Balkovskaia D.V. Vliianie intellektualnogo kapitala na effektivnost deialnosti kompanii // Upravlenie ekonomicheskimi sistemami. 2011. - № 36 (12).
14. Idchenko N.V., Elkin S.E. Effektivnye metody otsenki intellektualnogo kapitala // Sovremennye problem nauki i obrazovaniia. – 2013. – № 3 // science-education.ru
15. Hileva T.A. Obosnovanie programmy razvitiia intellektualnogo kapitala kak instrumenta rosta stoimosti predpriiatiia // Nauchno-tekhnicheskie vedomosti SPbGPU. - 2014. - № 2(192). – C. 63- 70.
16. Faskhiev Kh.A. Intellektualnyi capital – osnova innovatsionnogo razviitiia predpriiatiia // Vestnik UGATU. – 2012. - T. 16. - № 1 (46). - S. 207–219.
17. Bilomistna I.I., Bilomistnyi J.M., Kramska M.S. Antykryzove finansove upravlinnia pidpriemstvomv suchasnykh umovakh gospodariuvannia // Finansova kreditna diialnist: problem teorii i praktiki. – Kharkiv. – 2013. - V. 2 (11). – S.10-13.
18. Voloshaniuk N.V. Rol restrukturyzatsii v protsesi realizatsii antikryzovoi strategiiina pidpriemstvi //Visnyk Krivorizkogo ekonomichnogo institute KNU. – 2013/ - № 2. –S.114-117.
19. Galensuk M.M., Pogoreliak O.O., Martyniuk A.V. Restrukturyzatsia pidpriemstv iak instrument antikryzovogo upravlinnia // Naukovi zapysky Lvivskogo Universytetu Biznesu i Prava. – 2012. - № 9. – C. 275 – 278.
20. Makhovka V.M. Metodologiiia formuvannia systemy antikryzovogo upravlinnia pidpriemstvom // Innovatsiina ekonomika. . – 2013. - №1(39). – S. 102-105.
21. Tkachenko A.M., Telin S.V. Antykryzove upravlinnia iak odne z napriamkiv pidvyshchennia effektivnosti diialnosti pidpriemstva // Ekonomichniyi visnyk Donbassu. – 2010. – №3 (21). – S. 122-124.
22. Fuchedzhi V.I. Osoblyvosti antykrkzovogo upravlinnia pidpriemstvom // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen. – 2010. – № 38. – S. 361 - 366.
23. V Ukraini stalo menshe arbitrazhnykh upravliaiushchikh // zakon-i-normativ.info/
24. Fedulova L. Strategiiia upravlinnia intelektualnoiu vlasnistiu v umovakh innovatsiinoi ekonomiki // personal.in.ua

Стаття «Антикризове управління підприємством на засадах ефективного використання інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності» підготовлена спеціально для Збірника наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» для розділу «Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту» ніде раніше не публікувалася і не подана до інших видань.

Плікус І.І.

30.03.2017

Прокопенко Н. С.

*д.е.н., проф., ПВНЗ «Європейський університет»
завідувач кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
м. Київ, Україна; e-mail: nprokopenko@gmail.com*

Гудзь О. Є.

*д.е.н., проф., Державний університет телекомунікацій,
м. Київ, Україна; e-mail: gudzee@ukr.net*

Тимошенко А. О.

*к.е.н., ПВНЗ «Європейський університет»
доцент кафедри фінансів та банківської справи
м. Київ, Україна; e-mail: nprokopenko@gmail.com*

ФІСКАЛЬНІ МОДИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

Анотація. В статті доведено, що при вступі України в Європейську Спільноту підлягає модифікації і її фінансова політика. Аргументовано, що децентралізація, являється одним із елементів євроінтеграції. Визначено, що одним із досягнень сучасного етапу її реформи є створення об'єднаних територіальних громад. Результати аналізу в процесі дослідження свідчать, що завдяки децентралізації з'явилися можливості у місцевих територіальних громад нарощувати доходи місцевих бюджетів. Обґрунтовано, що використання регресійних моделей з метою прогнозування фінансових модифікацій слід удосконалювати шляхом врахування динаміки ключових показників. Поряд з цим, зазначено, оскільки процес реформування та створення об'єднаних територіальних громад на сьогоднішній день перебуває на початковому етапі, то, на думку автора, саме такі моделі можуть стати орієнтиром в прогнозуванні та плануванні подальших процесів децентралізації та її впливу на фінансову самостійність місцевих бюджетів.

Ключові слова: фінансові модифікації, прогнозування місцевих бюджетів, податки, фінансування, євроінтеграційні процеси.

Формул: 3; рис.: 1; табл.: 6; бібл.: 14.

Prokopenko N. S.

*Doctor of Economics, Professor, PHEE "European University"
Head of the Department of Finance, Accounting and Taxation,
Kiev, Ukraine; e-mail: nprokopenko@gmail.com*

Gudz O. Ye.

*Doctor of Economics, Professor, State University of Telecommunications,
Kiev, Ukraine; e-mail: gudzee@ukr.net*

Tymoshenko A.

*Ph.D., PHEE "European University"
Associate Professor of Finance and Banking Department
Kyiv, Ukraine; e-mail: nprokopenko@gmail.com*

FISCAL MODIFICATION OF UKRAINE IN EUROPEAN CONDITIONS

Annotation. The article proves that when Ukraine joins the European Community, its fiscal policy is subject to modification. It is argued that decentralization is one of the elements of European integration. It is determined that one of the achievements of the present stage of its reform is the creation of united territorial communities. The results of the analysis in the research show that due to decentralization there were opportunities to increase local budget revenues. It is substantiated that the use of regression models to forecast fiscal modifications should be improved by taking into account the dynamics of key indicators. It is noted, however, that as the process of reforming and creating united territorial communities is at an early stage, then, in the author's opinion, such

models may become the benchmark for forecasting and planning further decentralization processes and their impact on the financial autonomy of local budgets.

Key words: fiscal modifications, forecasting of local budgets, taxes, financing, euro integration processes.

JEL Classification: H2, H3, H7

Formulas: 3; fig.: 1; tabl.: 6; bibl.: 14.

Прокопенко Н. С.

*д.э.н., проф., ЧВУЗ «Европейский университет»
заведующий кафедрой финансов, учета и налогообложения,
г. Киев, Украина; e-mail: nprokopenko@gmail.com*

Гудзь Е. Е.

*д.э.н., проф., Государственный университет телекоммуникаций,
г. Киев, Украина; e-mail: gudzee@ukr.net*

Тимошенко А. А.

*к.э.н., ЧВУЗ «Европейский университет»
доцент кафедры финансов и банковского дела
г. Киев, Украина; e-mail: nprokopenko@gmail.com*

ФИСКАЛЬНЫЕ МОДИФИКАЦИИ В УКРАИНЕ В ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье доказано, что при вступлении Украины в Европейское Сообщество подлежит модификации и ее фискальная политика. Аргументировано, что децентрализация, является одним из элементов евроинтеграции. Определено, что одним из достижений современного этапа ее реформы является создание объединенных территориальных общин. Результаты анализа в процессе исследования показывают, что благодаря децентрализации появились возможности в местных территориальных общинах наращивать доходы местных бюджетов. Обосновано, что использование регрессионных моделей с целью прогнозирования фискальных модификаций следует совершенствовать путем учета динамики ключевых показателей. Наряду с этим, отмечено, поскольку процесс реформирования и создания объединенных территориальных общин на сегодняшний день находится на начальном этапе, то, по мнению автора, именно такие модели могут стать ориентиром в прогнозировании и планировании дальнейших процессов децентрализации и ее влияния на финансовую самостоятельность местных бюджетов. Ключевые слова: фискальные модификации, прогнозирования местных бюджетов, налоги, финансирование, евроинтеграционные процессы.

Формул: 3; рис.: 1; табл.: 6; библи.: 14.

Постановка проблеми. Вступ України до Європейської Спільноти вимагає від вітчизняної економіки певних модифікацій, в тому числі і фіскальних, з метою створення умов для конкурентоспроможності при виході українських підприємств на міжнародний фінансовий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесам трансформації податкової та бюджетної систем України присвячено праці таких відомих вітчизняних науковців, як: Андрущенко В. Л. [1], Мельник В. М. [2], Прокопенко Н. С. [3], Чуркіна І. Є. [4] та іноземних вчених [10-14]. Проте, не досить широко розглядалися питання фіскальних модифікацій в Україні в умовах євроінтеграції.

Мета статті полягає у визначенні підходів до прогнозування українських фіскальних модифікацій під впливом євроінтеграційних процесів.

Виклад основних результатів дослідження. Євроінтеграційні процеси вимагають здійснення модифікації вітчизняної економіки і, безперечно і фіскальної політики. Децентралізація виступає однією зі складових цієї модифікації. Остання, сприяє створенню

дієвих органів місцевого самоврядування, здатних постійно підтримувати сприятливе середовище, необхідне для розвитку територіальної громади, є важливим етапом євроінтеграції [5]. Проведення реформ в напрямку децентралізації сприятиме процесу європейської інтеграції України [6]. Одним із досягнень сучасного етапу реформи децентралізації є створення об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ). За оцінками експертів, децентралізація дала можливості нарощувати доходи місцевих бюджетів. Протягом січня-вересня 2017 року надходження до загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 134,9 млрд. грн., що на 31,1 млрд. грн. або на 29,8% більше у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року. Водночас темпи зростання місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад є кращими у порівнянні з такими ж показниками інших місцевих бюджетів. За 9 місяців 2017 року доходи бюджетів 366 ОТГ зросли в 1,8 рази або на 2,8 млрд. грн. та склали 6,3 млрд. грн. Темп зростання власних доходів 159 ОТГ, які вже у 2016 році отримували зарахування 60% коштів від податку на доходи фізичних осіб (далі - ПДФО) до своїх бюджетів, склав +31,2% (+702,5 млн. грн.), що є дещо більшим від середнього показника по Україні (+29,8%). По бюджетах ОТГ вищі показники приросту доходів спостерігаються також від:

- плати за землю: +20,2% по відношенню до минулого року, тоді як середній показник приросту надходжень від плати за землю в цілому по Україні + 14,2%;
- єдиного податку: +42,3%, в той час, як по бюджетах міст обласного значення цей показник становить 40,1%;
- плати за надання адміністративних послуг: збільшилася майже в 5 разів, що пов'язується із організацією належної роботи по наданню адміністративних послуг безпосередньо на територіях об'єднаних громад, де створюються Центри надання адміністративних послуг (надходження до місцевих бюджетів зросли на 42,0% від обсягу таких надходжень за минулий рік; а до бюджетів міст обласного значення на 78,6%) [7].

Видатки загального фонду місцевих бюджетів України (з трансфертами) станом на 1 вересня 2017 року склали 251,2 млрд. грн., що на 80,0 млрд. грн. або на 46,8 % більше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. У розрахунку на 1 жителя, видатки бюджету розвитку у місцевих бюджетах України зросли з 461 грн. до 725 грн. (на 57,4 %), зокрема в бюджетах міст обласного значення – з 469 грн. до 706 грн. (на 50,6 %), а в бюджетах ОТГ – зі 166 грн. до 372 грн. (у 2,2 рази).

Як стверджує Яніна Казюк, координатор з фінансової децентралізації Центрального офісу реформ при Мінрегіоні повідомила, що 264 бюджети об'єднаних громад із 366 (а це 72%) перевиконали свої річні планові показники. Власні ресурси 207 громад що перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом у 2017 році, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зросли в 2,8 рази та склали 4,4 млрд. грн. (+2,8 млрд. грн.) [8].

Для комплексної оцінки фінансового становища ОТГ використаємо методику інтегрального оцінювання, першим етапом якого є формування матриці апіорних показників. В якості складових інтегрального показника обрано чотири індикатори:

- власні доходи на 1-го мешканця, тис. грн.;
- рівень дотаційності бюджетів (питома вага базової/ реверсної дотації у доходах), %;
- капітальні видатки на 1-го мешканця (без субвенцій з держбюджету), грн.;
- питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без трансфертів), %.

Для зведення показників до одномірного вигляду, здійснимо стандартизацію показників, що формують матрицю спостережень:

$$a_i = \frac{x_i - \min(x_i)}{\max(x_i) - \min(x_i)} \quad \text{- для показників – стимуляторів;} \quad (1)$$

$$a_{ij} = \frac{\max(x_i) - x_i}{\max(x_i) - \min(x_i)} \quad \text{- для показників – дестимуляторів;} \quad (2)$$

де a_i – стандартизоване значення i -го показника;
 x_i – фактичне значення i -го показника;
 $\max(x_i)$ – значення i -го показника, прийняте за максимум;
 $\min(x_i)$ – значення i -го показника, прийняте за мінімум.
Інтегральний показник розраховано за формулою:

$$I = \sqrt[n]{\prod (1 + a_i)} - 1 \quad (3)$$

Результати розрахунку інтегрального показника наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Інтегральний показник фінансової самостійності ОТГ,
1 півріччя 2017 р*. (фрагмент)

ОТГ	I	ОТГ	I	ОТГ	I
1	2	1	2	1	2
Вінницька		Нижанковицька	0,237	Квітнева	0,375
Оратівська	0,418	Заболотцівська	0,245	Іршанська	0,383
Калинівська	0,410	Міженецька	0,180	Чижівська	0,394
Немирівська	0,391	Грабовецька	0,158	Краснопільська	0,348
Тульчинська	0,383	Дублянська	0,221	Семенівська	0,343
Іллінецька	0,379	Вільшаницька	0,147	Миропільська	0,329
Томашпільська	0,373	Новоміська	0,125	Андрушківська	0,327
Барська	0,365	Чукв'янська	0,161	Тетерівська	0,270
Жданівська	0,352	Луківська	0,124	Коростишівська	0,313
Вороновицька	0,316	Воле-Баранецька	0,095	Лугинська	0,313
Вапнярська	0,328	Дніпропетровська		Горщиківська	0,307
Сокиринецька	0,292	Слобожанська	0,767	Городницька	0,291
Ковалівська	0,315	Богданівська	0,728	Брусилівська	0,287
Бабчинецька	0,277	Вербківська	0,639	Високівська	0,285
Джулинська	0,271	Маломихайлівська	0,242	Червоненська	0,285
Студенянська	0,248	Новоолександрівська	0,463	Олевська	0,277
Дашівська	0,267	Могилівська	0,393	Народицька	0,282
Шпиківська	0,253	Зеленодольська	0,377	Баранівська	0,271
Райгородська	0,257	Софіївська	0,362	Довбиська	0,269
Ситковецька	0,233	Солонянська	0,357	Хорошівська	0,258
Северинівська	0,225	Варварівська	0,360	Вишевицька	0,255
Мельниківська	0,172	Царичанська	0,336	Новоборівська	0,255
Волинська		Божедарівська	0,331	Білокоровицька	0,259
Дубівська	0,379	Апостолівська	0,336	Дубрівська	0,220
Княгининівська	0,368	Криничанська	0,335	Чоповицька	0,230
Смолигівська	0,372	Томаківська	0,325	Вільська	0,240
Поромівська	0,406	Чкаловська	0,325	Потіївська	0,191
Литовезька	0,312	Святовасилівська	0,313	Корнинська	0,209
Устилузька	0,292	Новолатівська	0,340	Барашівська	0,184
Шацька	0,295	Покровська	0,324	Ів.-Франківська	
Люблинецька	0,243	Аульська	0,302	Тлумацька	0,262
Прилісненська	0,252	Гречаноподівська	0,305	Старобогородчанська	0,196
Голобська	0,214	Васильківська	0,299	Матеївецька	0,209
Зимнівська	0,189	Новопавлівська	0,303	Більшівцівська	0,194
Заболоттівська	0,187	Роздорська	0,288	Верхнянська	0,162
Поворська	0,210	Ляшківська	0,296	П'ядицька	0,160
Павлівська	0,183	Мирівська	0,277	Нижньовербізька	0,149
Велицька	0,127	Новопокровська	0,273	Білоберізька	0,158
Донецька		Вакулівська	0,242	Витвицька	0,115
Шахівська	0,684	Великомихайлівська	0,277	Печеніжинська	0,134

Продовження таблиці 1

Лиманська	0,410	Лихівська	0,253	Космацька	0,105
Миколаївська	0,373	Вишнівська	0,237	Кіровоградська	
Соледарська	0,387	Нивотрудівська	0,239	Соколівська	0,435
Іллінівська	0,361	Грушівська	0,219	Новоукраїнська	0,369
Черкаська	0,224	Сурсько-Литовська	0,222	Маловисківська	0,361
Закарпатська		Запорізька		Бобринецька	0,342
Тячівська	0,441	Долинська	0,418	Великоандрусівська	0,231
Полянська	0,290	Смирновська	0,429	Одеська	
Вільховецька	0,184	Приморська	0,351	Біляївська	0,405
Київська		Веселівська	0,328	Красносільська	0,387
Пісківська	0,317	Берестівська	0,340	Балтська	0,337
Калитянська	0,298	Ботіївська	0,322	Великомихайлівська	0,332
Львівська		Комиш-Зорянська	0,291	Затишанська	0,296
Тростянецька	0,366	Воскресенська	0,293	Ширяївська	0,308
Мостиська	0,377	Осипенківська	0,310	Коноплянська	0,290
Новокалінінська	0,370	Малотокмачанська	0,299	Новокальчевська	0,254
Давидівська	0,343	Гірсівська	0,286	Миколаївська	
Бабинська	0,322	Остриківська	0,266	Галицинівська	0,515
Шегинівська	0,312	Преображенська	0,203	Ольшанська	0,408
Ходорівська	0,291	Біленьківська	0,247	Веснянська	0,389
Жовтанецька	0,304	Таврійська	0,236	Коблівська	0,385
Новострілищанська	0,285	Комишуваська	0,226	Михайлівська	0,367
Гніздичівська	0,270	Житомирська		Бузька	0,355
Бісковицька	0,245	Ушомирська	0,541	Благодатненська	0,365
Судововишнянська	0,233	Станишівська	0,396	Мостівська	0,329

*розрахунок автора

Як показали розрахунки, інтегральні показники ОТГ однієї області у більшості випадків є близькими за значеннями, а тому подальше дослідження, на погляд автора, доцільно проводити саме в розрізі областей.

Визначальним чинником формування фінансової самостійності місцевих бюджетів є рівень їх власних доходів. Фінансові ресурси ОТГ формуються аналогічно фінансовим ресурсам міст обласного значення: 60% податку з доходів фізичних осіб, 100% податку на майно, акцизного податку, податку з прибутку установ комунальної власності ОТГ, платежів за надання адміністративних послуг, 25% екологічного податку. Для аналізу впливу рівня власних доходів бюджетів ОТГ проведено регресійний аналіз, в процесі якого в якості результативних ознак розглядались: рівень дотаційності бюджетів (питома вага базової / реверсної дотації у доходах), y_1 ; інтегральний показник фінансової самостійності регіону y_2 (табл. 2). Дослідження проводились на основі даних 17 областей, в яких кількість ОТГ перевищувала 10 (для забезпечення повноти вибірки).

Таблиця 2

Регресійні моделі впливу розміру власних доходів бюджетів ОТГ на рівень їх дотаційності та фінансової самостійності*

Область	Рівень дотаційності бюджетів / Власні доходи на 1-го мешканця	R ²	Інтегральний показник фінансової самостійності регіону / Власні доходи на 1-го мешканця	R ²
1	2	3	4	5
Вінницька	$y_1 = -0,0002x + 0,3551$	0,8640	$y_2 = 0,0001x + 0,1434$	0,8471
Волинська	$y_1 = -0,0003x + 0,4572$	0,6897	$y_2 = 0,0002x + 0,1167$	0,9057
Дніпропетровська	$y_1 = -0,1865\ln(x) + 1,4079$	0,7908	$y_2 = 0,0001x + 0,2216$	0,9222
Житомирська	$y_1 = -0,2401\ln(x) + 1,7903$	0,724	$y_2 = 0,0001x + 0,1730$	0,8616
Запорізька	$y_1 = -0,0002x + 0,3213$	0,6999	$y_2 = 0,0001x + 0,1379$	0,6857

Продовження таблиці 2

Ів.-Франківська	$y_1 = -0,0007x + 0,6859$	0,9503	$y_2 = 0,0003x + 0,0437$	0,8938
Львівська	$y_1 = -0,2522\ln(x) + 1,9190$	0,9022	$y_2 = 0,0002x + 0,0996$	0,7989
Миколаївська	$y_1 = -0,2169\ln(x) + 1,6169$	0,8405	$y_2 = 0,0001x + 0,2248$	0,9181
Одеська	$y_1 = -0,0002x + 0,3190$	0,6986	$y_2 = 0,0001x + 0,1358$	0,8797
Полтавська	$y_1 = -0,00003x + 0,07705$	0,3031	$y_2 = 0,0001x + 0,1566$	0,7168
Рівненська	$y_1 = -0,0003x + 0,4933$	0,8018	$y_2 = 0,0002x + 0,1158$	0,8897
Сумська	$y_1 = -0,0002x + 0,3408$	0,7391	$y_2 = 0,0001x + 0,1440$	0,8495
Тернопільська	$y_1 = -0,25\ln(x) + 1,896$	0,841	$y_2 = 0,151\ln(x) - 0,757$	0,879
Херсонська	$y_1 = -0,18\ln(x) + 1,415$	0,809	$y_2 = 0,0001x + 0,1606$	0,939
Хмельницька	$y_1 = -0,22\ln(x) + 1,709$	0,845	$y_2 = 0,176\ln(x) - 0,927$	0,878
Чернівецька	$y_1 = -0,0004x + 0,5896$	0,9263	$y = 0,0002x + 0,0951$	0,826
Чернігівська	$y_1 = -0,0003x + 0,4171$	0,7662	$y_2 = 0,0001x + 0,1624$	0,930

* розраховано автором за статистичними даними Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

На основі проведених розрахунків у більшості областей виявлено чітко виражену лінійну залежність, причому серед областей, в яких інформативність лінійних моделей регресії є найвищою, слід виділити Івано-Франківську та Чернівецьку області (для результативного показника y_1 - рівень дотаційності бюджетів), а також Дніпропетровську, Миколаївську та Чернігівську (для результативного показника y_2 - інтегральний показник фінансової самостійності) області. Використовуючи дані регресійного аналізу, здійснимо прогнозування показника дотаційності місцевих бюджетів ОТГ областей, в яких значимість лінійного зв'язку «власні доходи на 1 жителя/ рівень дотаційності бюджету» є високою ($R^2 > 0,8$). Зокрема, це Вінницька, Івано-Франківська, Рівненська, Чернівецька області. Для того, щоб переконатися в статистичній значущості моделей, проведемо F-тест (критерій Фішера) (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка статичної значущості моделей прогнозування рівня дотаційності бюджету в залежності від рівня власних доходів на 1 жителя*

Область	Fфакт	Fкрит	Оцінка значущості
Вінницька	120,6768	4,324794	значуща
Івано-Франківська	172,2006	4,844336	значуща
Рівненська	64,70728	4,413873	значуща
Чернівецька	175,8771	4,493998	значуща

* розраховано автором

Отже, запропоновані моделі є статистично значущими, а тому можуть бути використані для цілей прогнозування. У таблиці 4 наведено прогнозні значення коефіцієнта дотаційності бюджетів ОТГ досліджуваних областей за умови підвищення рівня власних доходів бюджетів (на 1-го мешканця) відповідно на 5, 10, 25%.

Таблиця 4

Прогнозування рівня дотаційності бюджетів ОТГ*

Область, ОТГ	Факт, I півріччя 2017 р.		Прогноз, I півріччя 2018 р.		
	власні доходи на 1 мешканця, x	рівень дотаційності бюджетів, y	рівень дотаційності бюджетів за умови зростання власних доходів бюджетів		
			на 5%	на 10%	на 25%
1	2	3	4	5	6
Вінницька					
Оратівська	2041,2	-0,087	-0,074	-0,094	-0,114
Калинівська	1927,7	0,001	-0,050	-0,069	-0,088
Немирівська	1890,2	-0,013	-0,042	-0,061	-0,080
Тульчинська	1748,5	-0,007	-0,012	-0,030	-0,047
Іллінецька	1739,8	-0,001	-0,010	-0,028	-0,045
Томашпільська	1758,3	-0,002	-0,014	-0,032	-0,049

Барська	1362,9	0,001	0,069	0,055	0,042
Жданівська	1884,1	-0,004	-0,041	-0,059	-0,078
Вороновицька	955,7	0,168	0,154	0,145	0,135
Вапнярська	1137,5	0,052	0,116	0,105	0,093
Сокириницька	1154,6	0,201	0,113	0,101	0,090
Ковалівська	1185,1	0,038	0,106	0,094	0,083
Бабчинецька	950,3	0,150	0,156	0,146	0,137
Джулинська	835,3	0,173	0,180	0,171	0,163
Студенянська	952,0	0,156	0,155	0,146	0,136
Дашівська	809,1	0,194	0,185	0,177	0,169
Шпиківська	714,1	0,221	0,205	0,198	0,191
Райгородська	1170,0	0,135	0,109	0,098	0,086
Ситковецька	698,1	0,207	0,208	0,202	0,195
Северинівська	703,1	0,221	0,207	0,200	0,193
Мельниківська	707,0	0,261	0,207	0,200	0,192
<i>Івано-Франківська</i>					
Тлумацька	729,6	1,182	0,1496	0,1241	0,0475
Старо-богородчанська	620,1	1,123	0,2301	0,2084	0,1433
Матеївецька	561,3	0,515	0,2733	0,2537	0,1948
Більшівцівська	504,3	0,133	0,3152	0,2976	0,2446
Верхнянська	440,6	0,515	0,3621	0,3466	0,3004
П'ядицька	335,2	0,074	0,4395	0,4278	0,3926
Нижньовербізька	324,8	0,062	0,4472	0,4358	0,4017
Білоберізька	513,9	0,000	0,3082	0,2902	0,2362
Витвицька	334,8	0,112	0,4398	0,4281	0,3930
Печеніжинська	339,6	0,000	0,4363	0,4244	0,3888
Космацька	271,4	0,021	0,4864	0,4769	0,4484
<i>Рівненська</i>					
Клесівська	1384,8	0,001	0,0571	0,0363	-0,0260
Привільненська	1673,1	0,128	-0,0337	-0,0588	-0,1341
Радивилівська	1131,2	0,083	0,1370	0,1200	0,0691
Крупецька	1553,6	-0,099	0,0039	-0,0194	-0,0893
Смизька	1215,5	0,087	0,1104	0,0922	0,0375
Бабинська	818,7	0,241	0,2354	0,2231	0,1863
Млинівська	890,3	0,135	0,2129	0,1995	0,1594
Острожецька	653,5	0,188	0,2874	0,2776	0,2482
Підлозцівська	879,0	0,178	0,2164	0,2032	0,1637
Боремельська	717,7	0,255	0,2672	0,2565	0,2242
Козинська	665,0	0,270	0,2838	0,2739	0,2439
Пісківська	378,9	0,450	0,3739	0,3683	0,3512
Бугринська	597,8	0,294	0,3050	0,2960	0,2691
Деражненська	544,9	0,336	0,3217	0,3135	0,2890
Локницька	345,8	0,459	0,3844	0,3792	0,3636
Мирогощанська	520,8	0,320	0,3292	0,3214	0,2980
Висоцька	622,2	0,263	0,2973	0,2880	0,2600
Миляцька	523,2	0,319	0,3285	0,3206	0,2971
<i>Чернівецька</i>					
Вижницька	1063,7	0,134	0,1641	0,1423	0,0944
Сокирянська	1087,5	0,059	0,1546	0,1344	0,0855
Глибоцька	1232,1	0,076	0,0968	0,0867	0,0313
Сторожинецька	833,7	0,176	0,2561	0,2182	0,1807
Тереблеченська	1021,2	0,211	0,1811	0,1563	0,1104
Волоківська	777,6	0,215	0,2786	0,2367	0,2017

Вашковецька	597,8	0,286	0,3505	0,2960	0,2691
Великокучурівська	403,5	0,437	0,4282	0,3601	0,3420
Вашковецька	596,6	0,313	0,351	0,2964	0,2696
Мамалигівська	566,3	0,289	0,3631	0,3064	0,2809
Красноїльська	334,1	0,476	0,456	0,3830	0,3680
Усть-Путильська	755,9	0,217	0,2872	0,2439	0,2098
Недобоївська	466,7	0,386	0,4029	0,3393	0,3183
Клішківська	464,9	0,367	0,4036	0,3399	0,3190
Рукшинська	422,5	0,418	0,4206	0,3539	0,3349
Чудейська	296,8	0,489	0,4709	0,3954	0,3820

розраховано автором

Візуалізація прогностичного рівня дотаційності в областях відображена на рис. 1.

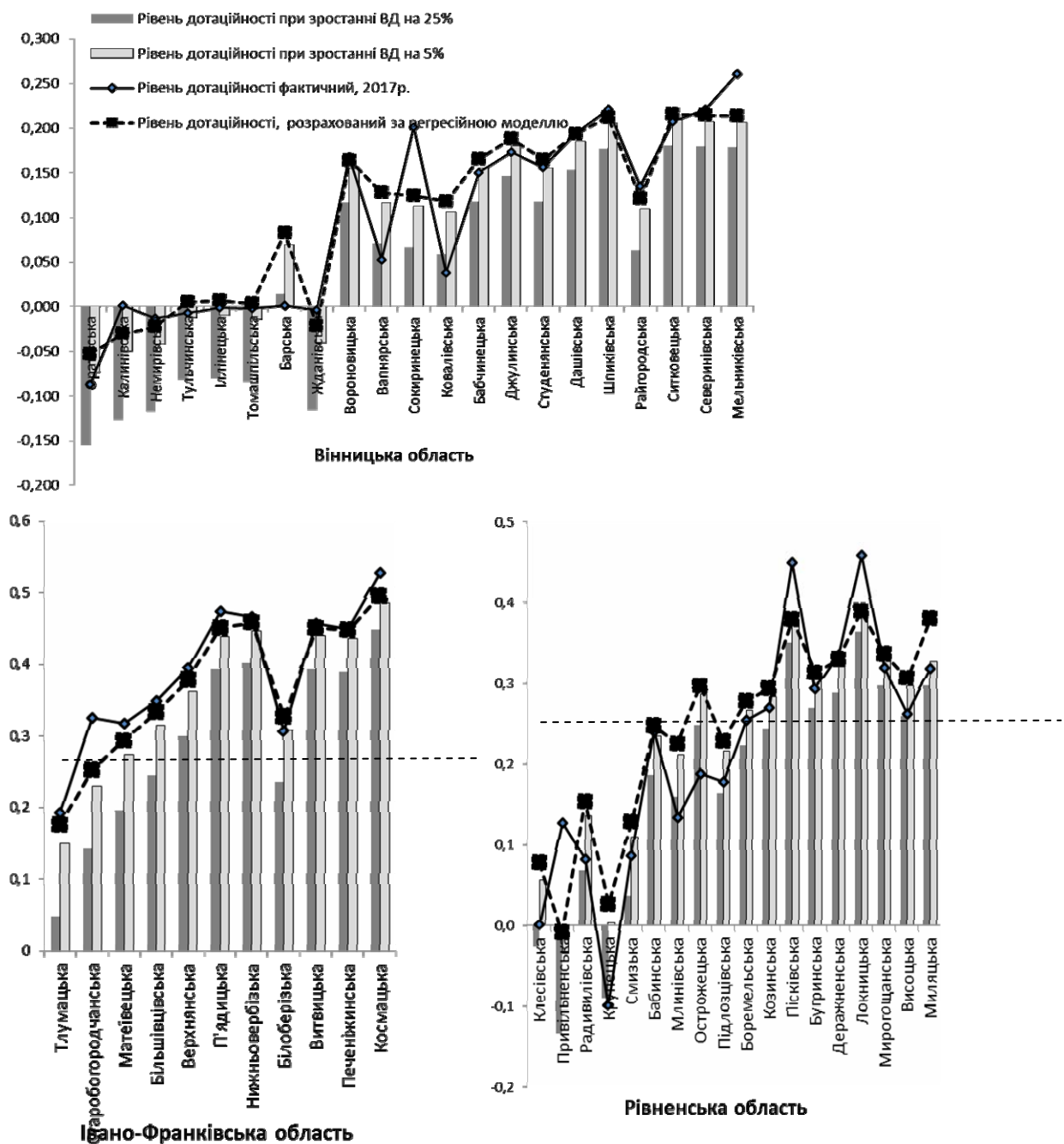

Рис. 1. Прогнозування рівня дотаційності бюджетів ОТГ *побудовано автором*)

Як свідчать дані рис. 1, найбільш близькими до реальних є прогнозні значення Івано-Франківської області: графік фактичного рівня дотаційності максимально близько повторюється графіком рівня дотаційності, що розрахований на основі параметрів регресійної моделі. Загалом, аналіз прогнозних даних дає підстави стверджувати, що помітного зниження дотаційності бюджетів можна досягти за умови збільшення власних доходів бюджетів не менше, аніж на 25%. Як зазначають експерти, формування фінансово спроможних громад можливе за умови, якщо питома вага базової дотації не перевищуватиме 30% від суми власних доходів. Як видно з рис. 1, для ОТГ, в яких коефіцієнт дотаційності має значення 0,4 і вище, для виходу з «критичної» зони потрібне зростання власних доходів набагато більше, ніж на 25%. Зокрема, в Івано-Франківській області, в якій практично усі ОТГ (за винятком однієї - Тлумацької) перебувають в зоні дотаційності вище 0,3, у п'яти з одинадцяти ОТГ є необхідність нарощування власних доходів у декілька разів, у двох ОТГ бажаного ефекту можна досягти при незначному (5%) збільшенні власних доходів, у трьох ОТГ – при зростанні доходів на 25%.

Для прогнозування показника фінансової самостійності бюджетів ОТГ зазначених областей, в яких попередньо виявлено лінійну залежність з високою та середньою тісністю зв'язку, здійснимо поглиблений регресійний багатофакторний аналіз з наступними параметрами:

- y - інтегральний показник фінансової самостійності;
- x_1 – власні доходи бюджету, млрд. грн.;
- x_2 - капітальні видатки (без субвенцій з держбюджету), млн. грн.;
- x_3 - рівень дотаційності бюджету (питома вага базової/ реверсної дотації у доходах).

Рівень фінансової спроможності областей є різним, що, безумовно, впливає на фінансовий стан ОТГ в межах області. З огляду на це, нами проведено регресійний аналіз для тих областей України, в яких встановлена лінійна залежність між результативною ознакою та змінними, що впливають на її формування (табл. 5).

Як показали результати регресійного аналізу, у всіх моделях має місце лінійна залежність між залежними та результативною змінною ($F_{\text{факт}} > F_{\text{крит}}$) з високим рівнем тісноти зв'язку (за винятком Полтавської області). Побудовані моделі відображають обернений зв'язок між рівнем дотаційності бюджету та його фінансовою самостійністю. Водночас в деяких областях спостерігається обернений зв'язок між власними доходами та коефіцієнтом фінансової самостійності. Така ситуація, на нашу думку, є ознакою неоднорідного об'єднання населених пунктів у різні за масштабами охоплення (територія, кількість жителів) ОТГ, а також високою фінансовою стійкістю бюджету невеликих ОТГ, в яких величина власних доходів є незначною в порівнянні із іншими ОТГ області. Водночас слід зазначити, що невеликим ОТГ слід дотримуватись умови: для того, аби досягти максимальної ефективності від об'єднання, чисельність громади має бути не меншою 5-7 тис. осіб.

Побудовані регресійні моделі слід удосконалювати шляхом врахування динаміки ключових показників. Водночас, оскільки процес реформування та створення ОТГ на сьогоднішній день перебуває на початковому етапі, то, на нашу думку, саме такі моделі можуть стати орієнтиром в прогнозуванні та плануванні подальших процесів децентралізації та її впливу на фінансову самостійність місцевих бюджетів.

Як видно із параметрів розрахованих регресійних рівнянь, найбільш вагомий вплив на формування показника фінансової самостійності має коефіцієнт дотаційності. З огляду на це, при моделюванні заходів із посилення фінансової стійкості бюджетів ОТГ слід дотримуватися вище згаданого правила про те, що питома вага базової дотації не має перевищувати 30% від суми власних доходів. Станом на вересень 2017 р. у 50-ти із 366 ОТГ коефіцієнт дотаційності не відповідав оптимальному рівню.

Таблиця 5

Регресійні моделі прогнозування показника фінансової самостійності місцевих бюджетів ОТГ *

Область	Рівняння лінійної регресії	Перевірка статистичної значимості				
		Коефіцієнт множинної кореляції, R		Коефіцієнт детермінації R^2		F (критерій Фішера)
		значення	висновок про тісноту зв'язку	значення	висновок про значимість моделі	
Вінницька	$y = 0,349 + 0,00007 x_1 + 0,0075 x_2 - 0,518 x_3$	0,925	висока	0,856	висока	61,95
Волинська	$y = 0,290 + 0,0027x_1 + 0,0412 x_2 - 0,349 x_3$	0,961	висока	0,922	висока	43,84
Дніпропетровська	$y = 0,335 - 0,0005 x_1 + 0,0178 x_2 - 0,455 x_3$	0,982	висока	0,964	висока	271,12
Житомирська	$y = 0,3183 + 0,0002 x_1 + 0,0207 x_2 - 0,3830 x_3$	0,942	висока	0,887	висока	73,42
Запорізька	$y = 0,325 + 0,001 x_1 + 0,015 x_2 - 0,491 x_3$	0,929	висока	0,864	висока	25,33
Ів.-Франківська	$y = 0,266 + 0,003 x_1 + 0,019 x_2 - 0,299 x_3$	0,928	висока	0,860	висока	14,37
Львівська	$y = 0,352 + 0,001 x_1 + 0,002 x_2 - 0,479 x_3$	0,963	висока	0,927	висока	75,83
Миколаївська	$y = 0,344 + 0,001 x_1 + 0,015 x_2 - 0,460 x_3$	0,967	висока	0,936	висока	72,63
Одеська	$y = 0,319 + 0,001x_1 + 0,008 x_2 - 0,374 x_3$	0,906	висока	0,821	висока	10,71
Полтавська	$y = 0,364 - 0,00003 x_1 + 0,00625 x_2 - 0,14547 x_3$	0,740	середня	0,548	низька	5,66
Рівненська	$y = 0,330 - 0,001 x_1 + 0,029 x_2 - 0,029 x_3$	0,962	висока	0,926	висока	58,27
Сумська	$y = 0,3402 + 0,0001 x_1 + 0,0065 x_2 - 0,493 x_3$	0,898	висока	0,806	висока	13,81
Тернопільська	$y = 0,310 + 0,002x_1 + 0,012 x_2 - 0,423 x_3$	0,924	висока	0,853	висока	61,99
Херсонська	$y = 0,329 + 0,001 x_1 + 0,022 x_2 - 0,510 x_3$	0,937	висока	0,879	висока	19,34
Хмельницька	$y = 0,337 + 0,001 x_1 + 0,019 x_2 - 0,495 x_3$	0,961	висока	0,923	висока	87,68
Черкаська	$y = 0,3237 - 0,0001 x_1 + 0,0127 - 0,398 x_3$	0,939	висока	0,882	висока	29,92
Чернігівська	$y = 0,3281 + 0,0001 x_1 + 0,0128 - 0,3546 x_3$	0,978	висока	0,956	висока	86,90

* розраховано автором за статистичними даними Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

Оскільки рівень дотаційності безпосередньо залежить від обсягів власних доходів ОТГ, то очевидним є той факт, що основною передумовою підвищення ефективності заходів з децентралізації є посилення дохідної бази. На сьогоднішній день результати в цьому напрямку є суттєвими (табл. 6).

Таблиця 6

Надходження власних ресурсів ОТГ

Показник	січень-жовтень 2017 року, млн грн	Відхил., у порівняння з аналогічним періодом 2016 р., %; в.п.
366 ОТГ, всього	7500	85
з них: податку на доходи фізичних осіб	4100	в 3 рази
плати за землю	1200	20,4
єдиного податку	1200	38,2
акцизного податку	6579	12,1
податку на нерухоме майно	1227	72,8
в т. ч. 159-ти ОТГ, створених у 2015 р.	3500	34,1
з них: податку на доходи фізичних осіб	1900	41,3
плати за землю	554,0	17,6
єдиного податку	344,9	13,1
акцизного податку	512,7	37,9
податку на нерухоме майно	55,9	68,4
в т. ч. 207-ми ОТГ, створених у 2016 р.	3900	3 рази
з них: податку на доходи фізичних осіб	2,200	...
плати за землю	627,2	23,0
єдиного податку	670,4	38,5
акцизного податку	313	11,0
податку на нерухоме майно	66,8	76,7

* систематизовано автором за статистичними даними Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

Крім того, в якості додаткових джерел наповнення бюджетів об'єднаних громад слід розглядати державну фінансову підтримку, зокрема фінансування з Державного фонду регіонального розвитку, а також субвенції з Державного бюджету для формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально економічного розвитку ОТГ. Водночас слід враховувати низку особливостей [9]:

1. Зовнішня допомога вимагає власних внесків. Прогноз бюджетів об'єднаних громад не передбачає коштів на дофінансування, що узалежнює громади від спонсорської допомоги.

2. Вимогою зовнішніх програм допомоги є наявність Стратегічного плану розвитку об'єднаної громади, з якої простежується перспективність окремих проектів, які подаються на дофінансування. З огляду на терміни подачі проектів час для формування подібних планів є стислий.

Висновок. Таким чином, слід максимально використати можливості зовнішнього дофінансування розвиткових проектів громад, в тому числі економічного характеру, передбачивши у бюджетах кошти на дофінансування таких проектів; передбачити в складі апарату управління об'єднаних громад осіб, відповідальних за підготовку проектів та забезпечити участь таких осіб у навчаннях; скоординувати роботу по розробці Плану розвитку об'єднаної громади із діяльністю неурядових організацій в рамках Програми ЄС «Підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні»

Література

1. Андрущенко, В. Л. Податкова держава [Текст] : [монографія] / В. Л. Андрущенко, Т. В. Тучак. – К. : Алерта, 2016. – 304 с.
2. Мельник, В. М. Підвищення податкової прозорості для протидії агресивному податковому плануванню [Текст] / В. М. Мельник, Т. В. Кошук // *Фінанси України*. – 2017. – № 9. – С. 75–86.
3. Прокопенко, Н. С. Екологічна складова при розробці податково–економічної програми розвитку аграрного сектору в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / Н. С. Прокопенко, М. О. Скорик // *Ефективна економіка*. – 2015. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
4. Чуркіна, І. Є. Трансформації інституційної архітектури бюджетної системи України [Текст] / І. Є. Чуркіна // *Світ фінансів*. – 2015. – № 4. – С. 117–129.
5. Гнатівська, А. І. Децентралізація влади як крок до євроінтеграції [Текст] / А. І. Гнатівська // *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково–практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва*. – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 37–38.
6. ЄС підтримує законодавчу роботу українського парламенту [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/detsentralizatsiya-budet-sposobstvovat-evropeyskoy-1434615411.html>.
7. Фінансова децентралізація виконує поставлені завдання, – експерт про дані Моніторингу реформи за 9 місяців [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/7222?page=2>.
8. Казюк, Я. Більша частина бюджетів об'єднаних громад перевиконали річні планові показники [Електронний ресурс] / Я. Казюк. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/7771>.
9. Крат, М. Додаткові джерела наповнення бюджетів об'єднаних громад [Електронний ресурс] : дебати «Бюджети об'єднаних громад і районів Львівщини на 2016 рік», Львів, 22 грудня 2015 року / М. Крат, О. Софій. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/EUDialog/ss-56438988>.
10. Decentralized governance programme: strengthening capacity for people-centered development [Text] / UNDP, Bureau for Development Policy, Management Development and Governance Division. – 1997. – September. – 60 p.
11. Boex, J. Subnational government structure and intergovernmental fiscal relations: an overlooked dimension of decentralization [Text] : Working Paper 04–01 / J. Boex, J. Martinez–Vasquez, A. Timofeev ; Georgia State University, Andrew Young School of Policy Studies, International Studies Program. – 2004. – January. – P. 30.
12. André, C. Local Public Finances and Municipal Reform in Finland [Electronic resource] / C. André, C. García // OECD Economics Department Working Papers No. 1121. – 2014. – Available at: <http://dx.doi.org/10.1787/5jz2qt0zj024-en>.
13. Study on the Division of Powers between the European Union, the Member States and Regional and Local Authorities [Text] / European Union, Committee of the Regions. – 2008. – P. 47–321.
14. Ter–Minassian, T. Fiscal Rules for Subnational Governments: Can They Promote Fiscal Discipline? [Electronic resource] / T. Ter–Minassian // OECD Journal on Budgeting. – 2007. – Vol. 6, № 3. – Available at: <http://www.oecd.org/gov/budgeting/43469443.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2017

©Прокопенко Н. С.,
Гудзь О. Є., Тимошенко А. О.

References

1. Andrushchenko, V. L., & Tuchak, T. V. (2016). *Podatkova derzhava*. Kyiv: Alerta.
2. Melnyk, V. M., Koshchuk, T. V. (2017). Pidvyshchennia podatkovoi prozorosti dlia protydyi ahresyvnomu podatkovomu planuvanniu. *Finansy Ukrainy*, 9, 75–86.
3. Prokopenko, N. S. (2015). Ekolohichna skladova pry rozrobttsi podatkov–ekonomichnoi prohramy rozvytku ahrarnoho sektoru v umovakh yevrointehratsii. *Efektivna ekonomika*, 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
4. Churkina, I. Ye. (2015). Transformatsii instytutsiinoi arkhitektury biudzhethoi systemy Ukrainy. *Svit finansiv*, 4, 117–129.
5. Hnatovska, A. I. (2016, May 20). Detsentralizatsiia vlady yak krok do yevrointehratsii. *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy zabezpechennia rozvytku derzhavy ta prava v umovakh yevrointehratsii*, 2, 37–38. Odessa: Yurydychna literature.
6. ES pidtrymuie zakonodavchu robotu ukrainskoho parlamentu. Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/news/detsentralizatsiya-budet-sposobstvovat-evropeyskoy-1434615411.html>
7. Finansova detsentralizatsiia vykonuie postavlenni zavdannia – ekspert pro dani Monitorynhu reformy za 9 misiatsiv. Available at: <http://decentralization.gov.ua/news/7222?page=2>
8. Kaziuk, Ya. Bilsha chastyna biudzhativ obiednanykh hromad perevykonaly richni planovi pokaznyky. Available at: <http://decentralization.gov.ua/news/7771>
9. Krat, M., & Sofii, O. (2015, December 15.). *Dodatkovy dzherela napovnnennia biudzhativ obiednanykh hromad: Debaty «Biudzhety obiednanykh hromad i raioniv Lvivshchyny na 2016 rik»* Available at: <https://www.slideshare.net/EUDialog/ss-56438988>
10. Decentralized governance programme: strengthening capacity for people-centered development. (1997, September). UNDP, Bureau for Development Policy, Management Development and Governance Division.
11. Boex, J., Martinez–Vasquez, J., & Timofeev, A. (2004, January). *Subnational government structure and intergovernmental fiscal relations: an overlooked dimension of decentralization. Working Paper 04–01*. Georgia State University, Andrew Young School of Policy Studies, International Studies Program.
12. André, C., García, C. (2014). *Local Public Finances and Municipal Reform in Finland. OECD Economics Department Working Papers No. 1121*. Available at: <http://dx.doi.org/10.1787/5jz2qt0zj024-en>
13. Study on the Division of Powers between the European Union, the Member States and Regional and Local Authorities. (2008). European Union, Committee of the Regions, 47–321.
14. Ter–Minassian, T. (2007). Fiscal Rules for Subnational Governments: Can They Promote Fiscal Discipline? *OECD Journal on Budgeting*, 6(3). Available at: <http://www.oecd.org/gov/budgeting/43469443.pdf>

Received 22.12.2017

©Prokopenko N. S., Gudzy O. Ye.,
Tymoshenko A.

Semenova V. G.
*Doctor of Economic Sciences, Professor
of the Department of Enterprise Economics and Entrepreneurship Organization,
Odessa National Economic University, Ukraine*

FINANCIAL SUPPORT FOR FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL OF ENTERPRISES

Abstract. Among all resources of the enterprise, intellectual resources are able to ensure a creative, innovative approach to the solution of actual issues of enterprise's operation. The formation and active use of intellectual capital of the enterprise becomes a guarantee of increasing its competitiveness and efficiency of activities both in the context of solving current problems and in the strategic perspective. The purpose of the research is to analyze the financial support of the development of intellectual capital at domestic enterprises.

Analysis of data about the training of skilled workers in Ukraine indicates a tendency towards a decrease in the total number of educational institutions in recent years and the number of trained qualified staff. This affects both the quantitative composition of employees at domestic enterprises and their qualitative characteristics, and it prevents the processes of formation of intellectual capital.

The main obstacles to the formation of intellectual capital are the lack of proper financing of these processes both at the state level and at the level of separate enterprises. There are developed the recommendations on directions of financial support of the processes of formation of intellectual capital: participation of employers in the formation of professionally oriented educational programs and financial support of specialized educational institutions by acquisition the necessary equipment; the purposeful allocation of funds for the payment of training of individual workers in educational institutions; the active participation of enterprises in the practical training of skilled workers and the formation of programs for production practice; providing employees with the opportunity to get an education using "dual education system"; the payment for advanced training courses; the introduction of special rewards for invention and rationalization.

Keywords: intellectual capital, innovative activity, financing sources, financial support, industrial enterprises.

GEL Classification: G32, O15

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 2; bibl.: 14

Семенова В. Г.
*д.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет, Україна*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В роботі проаналізовано особливості формування інтелектуального капіталу вітчизняних підприємств. Досліджено сучасний стан підготовки кваліфікованих працівників в Україні. Виявлено тенденції до скорочення навчальних закладів освіти та кількості підготовлених фахівців, що негативно впливає на процеси формування інтелектуального капіталу підприємств. Досліджена структура витрат вітчизняних промислових підприємств на інноваційну діяльність за окремими напрямками в динаміці останніх років. Розроблено рекомендації щодо основних напрямків фінансового забезпечення процесів формування інтелектуального капіталу підприємств.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інноваційна діяльність, джерела фінансування, фінансове забезпечення, промислові підприємства.

Формул: 0; рис. 1; табл.: 2; бібл.: 14

Семенова В. Г.
*д.э.н., доцент, профессор кафедры экономики предприятия
и организации предпринимательской деятельности,
Одесский национальный экономический университет, Украина*

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

В работе проанализированы особенности формирования интеллектуального капитала отечественных предприятий. Исследовано современное состояние подготовки квалифицированных работников в Украине. Выявлены тенденции к сокращению учебных заведений и количества подготовленных специалистов, что негативно влияет на процессы формирования интеллектуального капитала предприятий. Исследована структура расходов отечественных промышленных предприятий на инновационную деятельность по отдельным направлениям в динамике последних лет. Разработаны рекомендации по основным направлениям финансового обеспечения процессов формирования интеллектуального капитала предприятий.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, инновационная деятельность, источники финансирования, финансовое обеспечение, промышленные предприятия.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 2; библи.: 14

Introduction. The development of the world economy in modern conditions is based on the dissemination and widespread use of scientific and technological achievements and activation of the intellectual potential of the enterprise. Among all resources of enterprise, there are the intellectual resources that are able to provide a creative, innovative approach to the solution of actual issues about the enterprise's operation. The formation and active use of intellectual capital of enterprise becomes a guarantee of increasing its competitiveness and efficiency of activities both in the context of solving current problems and in the strategic perspective.

However, the multi-aspect of intellectual capital, the need to use the various techniques and methods for the formation of its separate components complicates these processes at domestic enterprises. The increasing the value of human capital as the central component of intellectual capital requires a detailed research of the factors of its formation.

Analysis of recent researches and problem statement. The research of theoretical aspects about the essence of intellectual capital is made in the works of such foreign scientists: A. Stewart Thomas, A. Brooking, L. Edwinson, J. Ruus, P. Sullivan, and others [1–5]. A significant contribution to the consideration of methodological and practical aspects in the processes of formation of intellectual capital is made by such domestic scientists as O. V. Kendiukhov, K. V. Kovtunencko, O. Ie. Kuzmin, I. Iu. Kuchumova and others [6–9].

Despite a significant number of publications, it is required an additional comprehensive study of financial support of the formation of intellectual capital in the realities of the domestic economy. This determines the relevance of this research and it has determined the research direction in scientific and practical aspects.

The purpose of the research is to analyze the financial support for the development of intellectual capital at domestic enterprises. According to this purpose there were identified the following tasks:

- to analyze the peculiarities of the formation of intellectual capital of enterprises in Ukraine;
- to investigate the cost structure of domestic industrial enterprises for innovation activity in certain areas in the dynamics of recent years;
- to identify the main directions of financial support for the formation of intellectual capital at domestic enterprises.

Research methods. Theoretical and methodological basis of the research consists of scientific articles of domestic and foreign scientists on the issues of formation of intellectual capital of enterprise and financial support of these processes.

For solving certain tasks there were used the following methods:

- scientific and special methods of knowledge of economic reality;

- a dialectical method of the research of economic phenomena and processes in their interconnection and development;
- methods of structural and logical analysis (during the construction the logic and the structure of work);
- the method of detailing and synthesis (for studying the subject and the interconnection of its constituent parts).

Research results. In the economic study the researchers construe the concept of “intellectual capital” differently, but many researchers point out that the key factor for the formation of intellectual capital is the human factor. For example, D. Duffy believes that: “Intellectual capital is the cumulative knowledge managed by an organization in the person of its employees, as well as in the form of methodologies, patents, architectures and relations” [10].

We agree with the scientists that “human resources (human factor) – the most active and dynamic component of the intellectual capabilities of production, it is the basis of all components of intellectual capital. Human capital is an intellectual (productive) force that creates and implements innovations of productive and organizational character. In modern conditions, the role of a highly educated person, who is able not only to perceive the previously accumulated scientific knowledge, but also summarizing, analyzing, creating new knowledge in the form of advanced technologies, services, products, improves” [11, p. 71]. Therefore, first of all, we analyze the current state of training of skilled workers in Ukraine.

Table 1 provides data on the training of specialists in educational institutions in Ukraine in the dynamics of recent years (data for 2014–2016 are given without taking into account the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and part of the anti-terrorist operation zone).

Table 1

Training of specialists in educational establishments of Ukraine, 2013–2016

Indicators	2013	2014	2015	2016	Growth rate 2016 to 2013, in %
Training of specialists in vocational schools					
Number of vocational schools	968	814	798	787	–18,70
The maximum number of students for study, thousands	391,2	315,6	304,1	285,8	–26,94
Number of graduated qualified workers, thousands	227,3	182,0	165,0	152,8	–32,78
Training of specialists in higher education institutions of the I–II level of accreditation (colleges, technical schools)					
Number of higher educational institutions	478	387	371	370	–22,59
The maximum number of students for study, thousands	329,0	251,3	230,1	217,3	–33,95
Graduated specialists thousands	91,2	79,1	73,4	68,0	–25,44
Training of specialists in higher educational institutions of III–IV accreditation level (universities, academies, institutes)					
Number of higher educational institutions	325	277	288	287	–11,69
The maximum number of students for study, thousands	1723,7	1438,0	1375,2	1369,4	–20,55
Graduated specialists, thousands	485,1	405,4	374,0	318,7	–34,30

The Source: is made due [12]

The analysis of Table 1 indicates a tendency of decreasing in the total number of vocational education institutions during 2013–2016 (of 18,7%) and at the same time a significant decrease in the number of trained qualified workers (of 32,78%). There are similar tendencies in the training of specialists in higher education institutions of the I–II accreditation levels: a decrease of numbers of educational establishments (of 22,59%) and numbers of trained specialists (of 25,44%).

The same trends are observed during 2013–2016 in the education sector at universities, academies and institutes. There was a negative tendency towards the reduction of educational establishments (of 11,69%) and trained specialists (of 34,3%).

The mentioned tendencies influence not only quantitative composition of qualification workers in the branches of economy, but also on qualitative characteristics of workers. Such conclusions are confirmed, in particular, by the existing tendencies in reducing innovation activity of domestic enterprises, decreasing the number of inventions and innovations in the same period.

Figure 1 clearly illustrates the tendency to altreations the number of employees, who were involved in the implementation of research and development in Ukraine during 2013–2016.

It is obvious that in Ukraine from year to year there are significantly reduced the personnel potential, the number of young skilled personnel who are able to initiate and implement innovative transformations in enterprises. Eventually, this will be a significant obstacle to increasing the intellectual potential of enterprises and the formation of their intellectual capital.

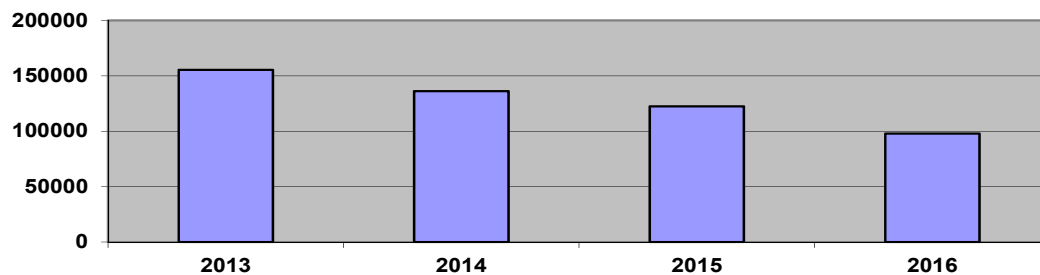

Fig. 1. Number of employees involved in the implementation of research and development in Ukraine during 2013–2016, (persons).
The Source: is made due [12]

The problems of formation of intellectual capital are caused by many factors. However, in our opinion, the main obstacles are the lack of proper financing of these processes, both at the state level and at the level of separate enterprises [12, p. 70].

Table 2 shows the cost structure of domestic industrial enterprises for innovation activity in certain areas of recent years.

Table 2
Cost structure of industrial enterprises in the directions of innovation activity in Ukraine during 2013–2016, (%)

Indicators	2013	2014	2015	2016
Total cost	100,00	100,00	100,00	100,00
Including the following directions:				
– research and development	17,13	22,80	14,76	10,58
– acquisition of other external knowledge	0,91	0,61	0,61	0,28
– acquisition of machines, equipment and software	58,00	66,47	80,65	85,36
– other expenses	23,96	10,12	3,98	3,78

The Source: is made due [12]

Analysis of Table 2 shows that the largest share is the cost of acquisition of machines, equipment and software, and the share of these cost increases in the dynamics of the researched years: from 58,0% in 2013 to 85,36% in 2016. Instead, the cost share for research and development decreased during this period: from 17,13% in 2013 to 10,58% in 2016.

It is obviously that at the industrial enterprises of Ukraine the costs are not directed to the development of intellectual achievements of enterprise. It should be also noted that our research shows that the main source of financing for innovative activity of industrial enterprises in Ukraine in recent years are own funds of enterprises [13]. We believe that the financial support of processes for the formation of intellectual capital of enterprises is nowadays under significant risk and it requires qualitatively new approaches both at the state level and at the enterprise level. At the same time, it becomes important the issues of the effective strategic management of financial resources of enterprise and the use of potential financial opportunities for ensuring the stability of enterprise [14, p. 104].

In our opinion, the main directions of financial support for the formation of intellectual capital of enterprise are:

- providing direct participation of employers in the formation of professionally and oriented training programs and financial support for specialized educational institutions through the acquisition of necessary equipment;
- target allocation of funds for payment of training of individual workers in educational institutions;
- an active participation of enterprises in the practical training of skilled workers (provision of job and practice managers) and the formation of programs of industrial practice;
- providing employees with the opportunity to acquire education on the principles of “dual education system”;
- payment for training courses for employees, mastering of new professions;
- introduction of special rewards for invention and innovation.

Conclusions. Data analysis on the training of skilled workers in Ukraine indicates a tendency of decreasing in the total number of educational institutions during 2013–2016 and the number of trained qualified staff. This affects both the quantitative composition of employees at domestic enterprises and their qualitative characteristics and it prevents the processes of formation of intellectual capital. It is determined that the financial provision of processes of formation of intellectual capital of enterprises is significantly limited and it requires qualitatively new approaches both at the state level and at the enterprise level. There are developed the recommendations on the directions of financial support of processes of formation of intellectual capital of enterprises.

The scientific novelty of obtained results consists in substantiating the organizational and practical provisions regarding the financial support the processes of formation of intellectual capital of enterprises. It provides, in particular, the active participation of employers in the training of qualified personnel in educational institutions and the stimulating of inventions and rationalization in enterprises.

The scientific results and author's developments have not only theoretical but also practical significance for solving specific practical problems at industrial enterprises for financial provision of the processes of formation of intellectual capital. The prospects for further research are grounded in the areas of financial support of certain components of intellectual capital of enterprises.

Література

1. Стюарт, Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации [Текст] / Т. А. Стюарт ; пер. с англ. В. Ноздриной. – Москва : Поколение, 2007. – 368 с.
2. Brooking, A. Intellectual capital: Core Asset for the Third Millennium Enterprise [Text] / A. Brooking. – Cengage Learning, 1996. – 224 p.
3. Edvinsson, L. Intellectual Capital: realizing your company's true value by finding its hidden brainpower [Text] / L. Edvinsson, M. S. Malone. – Harper Business, 1997. – 240 p.
4. Intellectual capital: navigating in the new business landscape [Text] / J. Roos et al. – NYU Press, 1998. – 208 p.
5. Sullivan, P. H. Value-driven Intellectual Capital; How to convert Intangible Corporate Assets into Market Value [Text] / P. H. Sullivan. – Wiley, 2000. – 304 p.

6. Кендюхов, О. В. Эффективное управление интеллектуальным капиталом [Текст] : монография / О. В. Кендюхов. – Донецьк : ДонУЕП, 2008. – 363 с.
7. Ковтуненко, К. В. Особливості формування інтелектуального капіталу підприємства [Електронний ресурс] / К. В. Ковтуненко, Ю. В. Гутарева, Я. В. Шаповал // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 3–4. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/journal>.
8. Кузьмін, О. Є. Управління інтелектуальним капіталом машинобудівних підприємств: теоретичні та прикладні положення [Текст] : монографія / О. Є. Кузьмін, Л. Г. Хідуха, О. А. Ліпич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 200 с.
9. Кучумова, І. Ю. Інтелектуальний капітал в системі управління підприємством [Текст] / І. Ю. Кучумова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 12. – С. 357–364.
10. Даффи, Д. Человеческий капитал [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.icci.ru/study/13/25men_cap.doc.
11. Попело, О. В. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект і сучасні тенденції розвитку в Україні [Текст] / О. В. Попело // Економіка і регіон. – 2015. – № 2 (51). – С. 66–78.
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Семенова, В. Г. Інноваційний розвиток підприємств в Україні: фінансовий аспект [Електронний ресурс] / В. Г. Семенова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2017. – № 1 (6). – С. 165–170. – Режим доступу: <http://fmab.khadi.kharkov.ua/de/kafedri/ekonomiki-pidprijemstva/zbirnik-naukovikh-prac.html>.
14. Азаренкова, Г. М. Вдосконалення фінансової стратегії для забезпечення стабільності підприємства [Електронний ресурс] / Г. М. Азаренкова, О. Г. Головка, В. О. Пономаренко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 1. – С. 103–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2015_1_15.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2017

© Семенова В. Г.

References

1. Stuart, T. A. (2007). *Intellektualnyi kapital. Novyi istochnik bogazstva organizatsii*. Moskva. Pokolenie.
2. Brooking, A. (1996). *Intellectual capital: Core Asset for the Third Millennium Enterprise*. Cengage Learning.
3. Edvinsson, L., & Malone, M. S. (1997). *Intellectual Capital: realizing your company's true value by finding its hidden brainpower*. Harper Business.
4. Roos, J. (1998). *Intellectual capital: navigating in the new business landscape*. NYU Press.
5. Sullivan, P. H. (2000). *Value-driven Intellectual Capital; How to convert Intangible Corporate Assets into Market Value*. Wiley.
6. Kendiukhov, O. V. (2008). *Efektivne upravlinnia intelektualnym kapitalom*. Donetsk: DonUEP.
7. Kovtunencko, K. V., Hutareva, U. V., & Shapoval, YA. V. (2012). Osoblyvosty formuvannia intelektualnoho kapitalu pidpriemstva. *Ekonomika: Realii chasu*, 3–4. Available at: <http://economics.opu.ua/journal>
8. Kuzmin, O. E., Khidukha, L. G., & Lypych, O. A. (2014). *Upravlinnia intelektualnym kapitalom machynobudivnykh pidpriemstv: teoretychni ta prykladni polozhennia*. Luts'k: Vezha-Druk.
9. Kuchumova, I. Yu. (2013). Intellektualnyi kapital v systemi upravlinnia pydpyiemstvom. *Biznes Inform.* 12. 357–364.
10. Daffi, D. *Chelovecheskii kapital*. Available at: http://www.icci.ru/study/13/25men_cap.doc
11. Popelo, O. V. (2015). Intellektualnyi kapital: teoretychnyi aspekt i suchasni tendetsii rozvytku v Ukraini. *Ekonomika i rehion*, 2(51). 66–78.
12. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/>
13. Semenova, V. H. (2017). Innovatsiinyi rozvytok pidpyiemstv v Ukraini: finansovyi aspekt. *Problemy i perspektivy rosvytky pidpyiemnyztva*, 1(6). 165–170.
14. Azarenkova, H. M., Holovko, O. H., & Ponomarenko, V. O. (2015). Vdoskonalennia finansovoi stratehii dlia zabezpechennia stabilnosti pidpyiemstva. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1. 103–109.

Received 10.09.2017

© Semenova V. G.

Сердюков К. Г.

к.е.н., доцент,

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету,

Україна; e-mail: koges@ukr.net

Шульга Н. В.

к.пед.н., доцент,

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету,

Україна; e-mail: schulganv@i.ua

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ В ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ

Анотація. В статті проаналізовано можливості застосування синергетичної методології в пізнанні механізму корпоративного контролю в господарських товариствах. Окреслено положення, що визначають сутність синергетичного світобачення у науковому пізнанні. У рамках синергетичного підходу виділено методи дослідження процесу формування механізму корпоративного контролю. Схарактеризовано поняття «середовище корпоративного контролю», «середовище корпоративних відносин», «механізм корпоративного контролю» і «система корпоративного контролю в господарських товариствах». На основі узагальнення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених проведено аналіз характеристик системи корпоративного контролю.

Ключові слова: корпоративний контроль, господарські товариства, корпоративні відносини, методологія, синергетика, середовище, система.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 18

Serdyukov K. G.

PhD in Economics, Associate Professor,

Kharkiv Institute of Finance

Kyiv National University of Trade and Economics,

Ukraine; e-mail: koges@ukr.net

Shulga N. V.

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Kharkiv Institute of Finance

Kyiv National University of Trade and Economics,

Ukraine; e-mail: schulganv@i.ua

METHODOLOGICAL BASES OF CORPORATE CONTROL SYSTEM STUDY IN BUSINESS PARTNERSHIPS

Abstract. Possibilities of synergetic methodology application in knowledge of the corporate control mechanism, as well as features that determine the essence of synergetic philosophy in scientific knowledge have been analyzed in the article.

Concepts "Environment" and "System" are key in the research. The corporate control environment is a complex dynamic variable entity that defines a set of subjective, objective and socio-cultural conditions, factors, influences that create opportunities for the formation, functioning and evolution of the corporate control system.

The corporate relations environment is a holistic corporate space that defines the features of information, operational and cultural interaction of entities in the corporation, as well as provides interaction with the corporate sector environment. The corporate relations environment is the external environment of the corporate control system and affects the corporate control mechanism.

The corporate control mechanism is a balanced, multifunctional and multicomponent system that reflects the impact of participants in corporate relationships, corporate governance, as well as the specifics of financing on the outcome of strategic decisions.

The concept of "Corporate Control System" is an internal and external control system, which includes the whole set of regulatory, socio-cultural, institutional guidelines that determine the corporate control mechanism in order to increase the efficiency of the corporation's functioning through timely impact on the process of balancing the interests of stakeholders. The main characteristics of this system are openness to external influences, complexity of the structure, non-equilibrium of the state, non-linearity of development and the ability to self-organization.

Key words: corporate control, business partnerships, corporate relations, methodology, synergetics, environment, system.

JEL classification: D2, M1

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 18

Сердюков К. Г.

к.э.н., доцент,

Харьковский институт финансов

Киевского национального торгово-экономического университета

Украина; e-mail: koges@ukr.net

Шульга Н. В.

к.пед.н., доцент,

Харьковский институт финансов

Киевского национального торгово-экономического университета

Украина; e-mail: schulganv@i.ua

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СИСТЕМЫ КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЯ В ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВАХ

Аннотация. В статье проанализированы возможности применения синергетической методологии в познании механизма корпоративного контроля в хозяйственных обществах. Определены положения определяющие сущность синергетического мировоззрения в научном познании. В рамках синергетического подхода выделено методы исследования процесса формирования механизма корпоративного контроля. Охарактеризованы понятия «среда корпоративного контроля», «среда корпоративных отношений», «механизм корпоративного контроля» и «система корпоративного контроля в хозяйственных обществах». На основе обобщения научных работ отечественных и зарубежных ученых проведен анализ характеристик системы корпоративного контроля.

Ключевые слова: корпоративный контроль, хозяйственные общества, корпоративные отношения, методология, синергетика, среда, система.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, библи.: 18

Вступ. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає методологію наукового пізнання як сукупність методів дослідження, які застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта пізнання. Нині широко використовується запропонований В. Стюпіним поділ методів дослідження за видом наукової раціональності Автор [1] виділяє наступні методи пізнання дійсності: класичні, які ґрунтуються на механістичному детермінізмі та постулюють лінійний, безальтернативний, детермінований напрямок розвитку соціально-економічних процесів; некласичні - побудовані на постулатах відносності пізнання, багатомірності істини, залежності напрямку еволюції деякого процесу від впливу випадкових факторів; постнекласичні, що розкривають особливості розвитку процесів та явищ як нелінійну еволюцію складних систем, напрямок якої може бути змінено під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів.

Сучасні соціально-економічні системи (до яких без сумніву належить і система корпоративного контролю в господарських товариствах) є відкритими до зовнішніх впливів, залежними від характеру взаємодії елементів, що представляють такі системи як єдине ціле, нелінійними за рахунок багатоваріантності, альтернативності напрямків еволюції. Отже, в дослідженні таких систем доцільно послуговуватися постнекласичною методологією наукового пізнання, сутність якої полягає в наступному: аналіз складних нелінійних відкритих систем, здатних до самоорганізації, засобами тільки однієї науки є фрагментарним; випадкові фактори суттєво впливають на напрямок розвитку системи тільки в особливі періоди, коли система не здатна їх знівелювати; ідея довгострокової детермінації не відповідає реаліям буття, оскільки не лише причина породжує наслідки, а й наслідки породжують причину, що зумовлює нелінійність та багатоваріантність шляхів еволюції системи; постулюється людиновимірність наукового пізнання, оскільки неможливо виключити не тільки суб'єкт дослідження із процесу пізнання, а і його ціннісно-цільові структури; наукове пізнання розглядається як взаємодія об'єкта і суб'єкта, що розвивається в певному контексті.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Поміж підходів, які ґрунтуються на засадах постнекласичного методу наукового пізнання, широким методологічним інструментарієм дослідження складних соціально-економічних систем володіє синергетика. Термін «синергетика» було запропоновано Г. Хакеном [2], який схарактеризував синергетику як науку, що вивчає загальні дії, співпрацю великої кількості подібних за поведінкою елементів відкритих складних систем, що забезпечують перехід усієї системи від неупорядкованості до порядку. Адаптивний ресурс синергетики, на думку В. Буданова [3], полягає у можливості цієї науки віднайти адекватні відповіді на глобальні виклики, з якими стикається сучасна цивілізація. За висловом О. Гури [4], синергетика є парадигмою, що змінює наукову свідомість у напрямках від фрагментарності до цілісності, оскільки світ не може бути зведений до незалежних одна від одної сутностей; від статичності до процесуальності, бо природа та свідомість виступають як єдине когерентне ціле, що постійно змінюється; від об'єктивізму до інтерпретаціонізму, оскільки знання може бути представлене в різних контекстах; від абсолютності до відносності, залежно від методів, засобів та ціннісних засад пізнання; від лінійності до нелінійності, оскільки малі зміни можуть спричинити значні наслідки; від локалізованості до нелокалізованості, бо будь-які події можна розглядати в різних системах координат.

Саме тому, на нашу думку, синергетичне світобачення займає домінуючі позиції в сучасних наукових дослідженнях (як вітчизняних, так і зарубіжних авторів), пов'язаних з аналізом проблем, що виникають в соціально-економічній сфері. Так, наприклад, J. P. T. Domingues, P. Sampaio, P. M. Arezes [5] наголошують на важливості застосування синергетичного підходу в дослідженні шляхів інтеграції систем управління. L. Hatton [6] на основі синергетичного підходу розкриває особливості побудови технологічної моделі організації підприємницької діяльності малого бізнесу. Особливості застосування синергетичного підходу до крос-культурного управління та керівництва мультинаціональними компаніями проаналізовано в науковій розвідці М. Herciu [7]. Н. Бичкова [8] зазначає, що умови забезпечення стійкого розвитку корпорації можуть бути визначені у контексті системно-синергетичного підходу. Особливості функціонування державно-приватного партнерства з позицій системно-синергетичного підходу розкриває І. Косач [9]. Авторка доводить важливість синергійної взаємодії для економічних суб'єктів, окреслює основні риси позитивного синергійного ефекту економічної системи, яка має здатність комбінувати взаємодоповнюючі елементи функціональних потенціалів та ресурси інтегрованих суб'єктів. В. Рябенко [10] зазначає, що концепція синергізму (як виникнення і розвитку позитивного зворотного зв'язку і наступного за цим процесом розвитку) повинна стати новою парадигмою управління сучасними підприємствами.

Загалом, як зазначає Г. Шевцова [11], існує декілька напрямків наукових досліджень, що висвітлюють особливості застосування синергетичної методології у дослідницькому полі

сучасної економічної науки. Перший напрямок включає в себе дослідження, спрямовані на пошук та оцінку різного роду синергетичних ефектів в окремих сферах та підсистемах економічної діяльності. Другий напрямок – студії, що розвивають ідею застосування синергетичного підходу у напрацюванні рекомендацій щодо удосконалення організації, комунікаційних зв'язків, форм і методів управління економічними структурами. Наступний напрямок – наукові розвідки щодо застосування ідей синергетики в стратегічному плануванні й управлінні. Окремим вектором наукових пошуків є дослідження присвячені проблемам моделювання й ефективного управління динамікою розвитку складних економічних систем.

І все ж таки при всьому розмаїтті напрямків та рівнів наукових пошуків проблема теоретичного обґрунтування методологічного базису, що уможлиблює дослідження механізму корпоративного контролю в господарських товариствах як складної, відкритої до зовнішніх впливів, нелінійної та здатної до самоорганізації соціально-економічної системи, залишилась поза полем зору дослідників. Тож пошук вирішення зазначеної проблеми і є метою нашого подальшого дослідження.

Результати дослідження. Дослідження механізму корпоративного контролю в господарських товариствах проведемо на методологічному базисі синергетики. При цьому будемо спиратись на наступні положення, що визначають сутність синергетичного світобачення у науковому пізнанні:

- весь об'єктивний світ є складноорганізованим, таким що постійно перебуває в процесі становлення;
- реальні соціально-економічні системи є відкритими, нелінійними та складними, знаходяться в постійному розвитку та трансформації, еволюціонують унаслідок спонтанних змін, що виникають як у результаті взаємодії з навколишнім середовищем, так і з новаціями в самих системах;
- у процесі свого розвитку система проходить через ряд деструктивних та конструктивних станів, у яких важливу роль відіграють не лише динамічні, а й стохастичні процеси;
- хаос є важливим фактором, який стимулює систему до вибору нових шляхів розвитку та структурування;
- неможливо однозначно передбачити до якого із стійких станів потрапить система під час переходу через зону нестійкості;
- повернення до стабільності можливе за рахунок процесів самоорганізації, що виникають у критичних точках еволюції системи (точках біфуркації);
- гомеостаз підтримується в системі за рахунок негативних зворотних зв'язків; якщо зворотний зв'язок позитивний, у ній накопичується ентропія, що виводить систему в нерівноважний стан;
- вектор еволюції соціально-економічної системи залежить від когерентної дії всіх її елементів;
- результат функціонування системи в цілому неможливо відобразити як суму результатів функціонування її окремих частин.

Крім того, будемо спиратись на наступні методи як сукупність прийомів та операцій, що надають можливість у рамках синергетичної методології досягти певних результатів у процесі дослідження процесу формування механізму корпоративного контролю в господарських товариствах:

- метод холізму, що визначає необхідність застосування цілісного підходу до пізнання й оцінки механізму корпоративного контролю в господарських товариствах, визнання його емерджентних властивостей;
- метод часткового редукціонізму, який потребує аналізу поведінки окремих складників задля того, щоб мати можливість дослідити сукупність найбільш можливих траєкторій розвитку механізму корпоративного контролю;

- метод плюралізму, який виступає умовою всебічного пізнання механізму корпоративного контролю в господарських товариствах під різними кутами зору, що забезпечує найбільш повну істинність знання про нього.

Одними з ключових понять синергетики є концепти «середовище» та «система». Середовище корпоративного контролю може бути потрактоване як складне динамічне варіативне утворення, що визначає сукупність суб'єктивних, об'єктивних і соціокультурних умов, чинників, впливів, які створюють можливості для формування, функціонування та еволюції системи корпоративного контролю в господарських товариствах. З точки зору синергетики, дане середовище має забезпечувати повний комплекс можливостей для здійснення варіативного вибору напрямку еволюції всіх потенційно існуючих в ньому систем корпоративного контролю, їх самоорганізації, вдосконалення та реалізації в корпоративному секторі сфери торгівлі.

Синергія елементів середовища корпоративного контролю призводить до виокремлення тих його властивостей, які пов'язані з виділенням можливостей сприйняття певної частини середовища як єдиного цілого, підпорядкованого досягненню визначених цілей. Як наслідок, із обмеженої частини середовища формується система корпоративного контролю в господарських товариствах (як сукупність елементів, що перебувають у взаємодії та пов'язані між собою такими відношеннями, що утворюють їх цілісну та нерозривну єдність), а саме середовище поділяється на внутрішнє (елементи та зв'язки, що утворили систему) та зовнішнє (елементи та зв'язки, що не ввійшли до складу системи, однак активно взаємодіють з нею).

Зовнішнім середовищем корпоративного контролю є середовище корпоративних відносин, що може бути схарактеризоване як єдиний корпоративний простір, який визначає особливості інформаційної, операційної та культурної взаємодії суб'єктів у господарському товаристві, а також забезпечує взаємодію із середовищем корпоративного сектору економіки. Середовище корпоративного сектору економіки (як зовнішнє середовище корпорації), за визначенням А. Хімченко [12], містить в собі сили, зовнішні стосовно корпорації, але які впливають на її результативність. Поміж них автор виділяє державні органи (що створюють норми і правила корпоративного контролю, визначають відповідальність суб'єктів корпоративних відносин), механізми ринкового контролю та його складові (ринки продукції та фінансові ринки), інституційні інвестори (громадські організації, засоби масової інформації, що впливають на стратегію і тактику господарського товариства).

Середовище корпоративних відносин через такі фактори як організаційна структура господарського товариства, корпоративне управління та корпоративна культура впливає на процес розвитку та особливості функціонування внутрішнього середовища корпоративного контролю, характер взаємодії між елементами якого окреслює механізм корпоративного контролю у господарському товаристві, який представляє собою збалансовану, багатофункціональну та багатокомпонентну систему впливу учасників корпоративних відносин, керівних органів господарського товариства, а також особливостей фінансування господарської діяльності на результат прийняття стратегічних рішень. Формування механізму корпоративного контролю повинно бути спрямоване на забезпечення прав на участь у корпоративному управлінні та захист інтересів учасників корпоративних відносин через розподіл та реалізацію корпоративного контролю у господарських товариствах, що можливо, якщо дотримуватись наступних принципів [13]: законності, що визначає необхідність дотримання чинного законодавства та локальних нормативних актів господарського товариства; зорієнтованості, як спрямованості на досягнення цілей, завдань та інтересів корпорації; гнучкості, що вимагає швидкої та адекватної реакції на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищах; системності та безперервності корпоративного контролю; незалежності, що передбачає допуск незалежних експертів до процесу прийняття рішень; вмотивованості – створення системи мотивації для учасників корпоративних відносин, яка повинна сприяти зацікавленості в підвищенні ефективності корпоративного

контролю; максимально можливої фінансової, інформаційної та управлінської прозорості; орієнтації управлінців на ризик в умовах жорсткої конкуренції та нестабільної суспільно-економічної ситуації; відповідальності, коли кожен учасник корпоративних відносин несе відповідальності за свої дії, особливо ті, що шкодять інтересам господарського товариства.

Узагальнюючи наукові доробки [14-17], схарактеризуємо поняття «система корпоративного контролю в господарських товариствах» як систему внутрішнього та зовнішнього контролю у господарському товаристві, що включає в себе всю сукупність нормативно-правових, соціокультурних, інституційних настанов, які визначають механізми здійснення контролю з метою підвищення ефективності функціонування корпорації за рахунок своєчасного впливу на процес балансування інтересів зацікавлених осіб. Означена система є соціально-економічною, отже вона є відкритою, динамічною, здатною до самоорганізації в умовах нелінійного розвитку економічних процесів системою, зі складними інституційними формами і відносинами між ними [15]. Проведемо більш детальне дослідження характеристик цієї системи.

Відкритість системи корпоративного контролю у господарських товариствах визначає її здатність до неперервного обміну речовиною, енергією та інформацією із зовнішнім середовищем. Такий інформаційний існує в кожній точці системи, а не тільки через фіксовані канали. Таким чином зовнішнє середовище виступає в ролі об'ємного джерела тієї речовини, енергії та інформації, що споживає система.

Складність системи корпоративного контролю у господарських товариствах може бути схарактеризована (за Є. Князевою [18]) через а) множину елементів системи, що поєднуються між собою нетривіальними, оригінальними зв'язками; б) внутрішню різноманітність системи, яка виражається в розмаїтті її елементів та компонентів, що сприяє гнучкості системи, її здатності модифікувати свою поведінку залежно від зміни умов функціонування; в) багаторівневність системи, що має свою ієрархію та архітектуру; г) емерджентність системи, що визначає її можливість до демонстрації таких властивостей, які не можуть бути визначені з аналізу поведінки окремих елементів системи; д) пам'ять системи, за рахунок якої під час зміни режиму функціонування процеси всередині системи можуть бути відновлені; ж) наявність від'ємних (таких, що забезпечують підтримання рівноваги) та додатних (таких, що сприяють збільшенню складності системи) обернених зв'язків.

Складність системи реалізується через її тернарну ієрархічну будову, яка визначає розподіл функцій корпоративного контролю та умови підпорядкування за рівнями, що дає змогу зосередити розв'язання стратегічних завдань на мегарівні, тактичних та операційних – на макрорівні, а необхідні ресурси – на мікрорівні. Крім того, ієрархічний спосіб побудови системи корпоративного контролю забезпечує певну автономність елементів на кожному з рівнів, що визначає наявність не тільки спільної мети для всієї системи, а й локальних цілей для її складових компонентів. Таким чином, в системі існує небезпека того, що цілі окремих компонентів системи не будуть співпадати із загальною метою (або будуть взагалі протилежними їй) і можуть спричинити флуктуації у системі.

Під флуктуаціями зазвичай розуміють [8; 11; 18] збурюючі дії (що можуть бути викликані як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками), які спричиняють незначні відхилення від закономірного напрямку розвитку системи. Так, до зовнішніх факторів, що викликають флуктуації у системі корпоративного контролю можуть бути віднесені [8] наслідки фінансово-економічної кризи, посилення інформаційних потоків, впровадження інновацій, інтеграційні процеси у корпоративному секторі; до внутрішніх – реструктуризацію корпорації, модернізацію виробництва, зміну обсягів фінансування тощо.

За рахунок від'ємних зворотних зв'язків система корпоративного контролю підтримує допустимий рівень флуктуацій, такий що забезпечує стан відносної динамічної стійкості (гомеостаз), який характеризується збереженням основних параметрів і властивостей системи у визначеному діапазоні. При збільшенні рівня флуктуацій, що підсилюються впливами ззовні, а також внутрішніми механізмами позитивних зворотних зв'язків, система

може втратити стійкість та перейти у нерівноважний стан: відбуваються критичні зміни макроскопічних параметрів системи (складу, структури, поведінки тощо).

Нерівноважний стан приводить систему корпоративного контролю у точку біфуркації, в якій вона балансує на межі вибору між майбутніми станами, і вибір напрямку подальшого розвитку може залежати навіть від незначної флуктуації. В точці біфуркації в системі починають діяти процеси самоорганізації, які під впливом атрактора трансформують структуру системи корпоративного контролю та формують новий вектор її розвитку.

Термін «самоорганізація» використовують [8; 9] для визначення здатності складних відкритих систем до створення, упорядкування або відтворення своєї внутрішньої просторово-часової структури в станах, далеких від рівноваги. На думку І. Косач [9], самоорганізація в економічній діяльності представляє собою процес, що приводить соціально-економічну систему до ефективної, ґрунтованої на кооперації між елементами, взаємодії її підсистем. В. Рябенко [10] зазначає, що можуть бути виділені три основні процеси самоорганізації, які тісно пов'язані з процесами управління: формування потенціалу (виникнення якісно нової цілісної структури з деякої сукупності елементів); використання потенціалу (підтримання структури під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів); розвиток потенціалу (вдосконалення структури, здатність накопичувати та використовувати минулий досвід). Самоорганізація у системі корпоративного може бути як керованою, так в некерованою. Управління цим процесом повинно бути спрямованим на напрацювання правил переходу системи із нерівноважного стану до спрямованого в напрямку атрактора розвитку, відповідно до яких адаптуються всі інші параметри системи.

Атрактор може бути схарактеризовано як відносно стійкі стани системи корпоративного контролю, до яких прямує вся множина можливих траєкторій еволюції цієї системи. Виділимо основні функції атрактора [3; 18]:

1. структурна: атрактор визначає структуру відносно стабільного стану, до якого спрямовано всю множину траєкторій розвитку системи корпоративного контролю, і який вона може досягти під впливом певних внутрішніх та зовнішніх умов;
2. еволюційна: атрактор визначає ту сукупність умов, що забезпечують еволюцію всіх можливих траєкторій розвитку системи у визначеному напрямку до відносно стійкого стану;
3. адаптивна: атрактор повертає систему із нестабільного стану до відносно стабільного, який на даний момент є оптимальним для розвитку цієї системи.

Під час біфуркаційного збурення система корпоративного контролю знаходиться під впливом множини атракторів, однак кожен з них має різну силу впливу. В точці біфуркації система змінює вектор свого розвитку в напрямку того атрактора, який має найбільший вплив на неї в даній ситуації у конкретний момент часу. Така багатоваріантність та альтернативність напрямків розвитку системи корпоративного контролю є результатом її нелінійності.

Поміж особливостей нелінійності системи корпоративного контролю виділимо: можливість посилення флуктуацій, що можуть приводити до катастрофічних наслідків навіть під впливом незначних відхилень системи від траєкторії розвитку; існування порогу чутливості, коли флуктуація, сила якої менша порогу чутливості затухає, а флуктуація, що перевищила поріг чутливості, багатократно зростає та може значно впливати на еволюцію системи; спектральність, що постулює існування лише визначеного спектру напрямків розвитку системи; мінливість як схильність до неочікуваних змін у процесі функціонування системи; наявність «режимів із загостренням», що виникають у областях близьких до точок біфуркації та характеризуються необмеженим збільшенням (за скінчений проміжок часу) інтенсивності процесів, які відбуваються в системі корпоративного контролю.

Висновки. В якості методологічної бази пізнання системи корпоративного контролю в господарських товариствах може бути обрано синергетичне світобачення, оскільки воно надає можливість реалізувати:

складну людиновимірну структуру системи корпоративного контролю, еволюція якої значною мірою залежить від впливу ентропії, що надходить у систему з середовища

корпоративних відносин у вигляді певного обсягу інформації та призводить до внутрішніх флуктуацій;

відкритість системи корпоративного контролю, що виражається у сприйнятті змін, які відбуваються як ззовні, так і всередині системи, та приводять до новоутворень у системі;

здатність до самоорганізації, як когерентної дії структурних елементів системи корпоративного контролю, що здійснюється на основі синергії процесів формування, використання та розвитку потенціалу корпоративного контролю у господарському товаристві та спрямована на досягнення цілі-атрактора;

нелінійність як мінливість, багатоваріантність, альтернативність механізмів реалізації корпоративного контролю, що в сукупності являють собою поле векторів розвитку системи корпоративного контролю в середовищі корпоративного сектору економіки.

Синергетична методологія надає достатню інструментальну базу для побудови моделей системи корпоративного контролю як у статичній (такій, що розкриває особливості ієрархічної будови цієї системи), так і у динамічній (надає можливість схарактеризувати еволюцію системи) формах.

Література

1. Стёпин, В. С. Теоретическое знание [Электронный ресурс] / В. С. Стёпин. – Режим доступа: <http://philosophy.ru/library/stepin/index.html>.
2. Haken, H. Synergetics. An Introduction Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology [Text] / Hermann Haken. – Berlin : Springer-Verlag, 1977. – 390 p.
3. Буданов, В. Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании [Текст]. – Москва : Изд-во ЛКИ, 2009. – 240 с. – (Синергетика в гуманитарных науках).
4. Гура, О. І. Професійна самоорганізація викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект [Текст] / О. І. Гура // Вища освіта України. – 2009. – № 2. – Додаток 1. Тематичний випуск «Наука і вища освіта в Україні: міра інтеграції». – С. 32–42.
5. Domingues, P. Management Systems Integration : a Synergistic Approach [Electronic resource] / P. Domingues, P. Sampaio, P. M. Arezes. – Available at: https://www.researchgate.net/publication/230838122_MANAGEMENT_SYSTEMS_INTEGRATION_A_SYNERGISTIC_APPROACH
6. Hatton, L. A Synergistic Approach to Small Business Entrepreneurship [Text] / Lindle Hatton // Journal of Management and Marketing Research. – 2014. – Vol. 17. – P. 1–12.
7. Herciu, M. A Synergistic Approach of Cross-cultural Management and Leadership Style [Text] / Mihaela Herciu // Journal of International Studies. – 2014. – Vol. 7, № 2. – P. 106–115.
8. Бичкова, Н. В. Стійкість розвитку сучасної корпорації у контексті системно-синергетичного підходу [Текст] / Н. В. Бичкова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 3. – Т. 2 (152). – С. 90–93.
9. Косач, І. А. Державно-приватне партнерство в контексті системно-синергетичної парадигми [Текст] / І. А. Косач // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 2. – С. 49–55.
10. Рябенко, В. В. Синергетичний підхід до управління потенціалом підприємства [Текст] / В. В. Рябенко // Управління сучасним підприємством : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 березня 2012 р. – К. : НУХТ, 2012. – С. 39–40.
11. Шевцова, Г. З. Управління підприємствами на основі концепції організованої синергії [Текст] : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Шевцова Ганна Зівна. – Київ, 2016. – 470 с.
12. Хімченко, А. М. Зовнішнє та внутрішнє середовище функціонування корпорацій [Текст] / А. М. Хімченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.14. – С. 258–264.
13. Михайлова, Н. С. Концепція удосконалення організаційно-економічного механізму корпоративного контролю в сучасних умовах [Текст] / Н. С. Михайлова // Вісник ЖДТУ. – 2001. – № 4 (58). – С. 257–260.
14. Blair, M. M. Ownership and Control : Rethinking Corporate Governance for the Twenty-first Century [Text] / Margaret M. Blair. – Washington : Brookings institution, 1995. – 372 p.
15. Уманців, Ю. М. Корпоративні структури у глобальному конкурентному просторі [Текст] : монографія / Ю. М. Уманців. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 408 с.
16. Faris, R. M. Corporate Networks and Corporate Control: The Case of the Delaware Valley [Text] / R. M. Faris. – Greenwood Publishing Group, 1991. – 195 p.
17. Perotti, E. The Political Economy of Corporate Control and Labor Rents [Text] / Enrico Perotti, Ernst-Ludwig von Thadden // Journal of Political Economy. – 2006. – Vol. 114. – P. 145–174.
18. Князева, Е. Н. Система и среда: сопряжение сложности, эмерджентности и управленческой активности [Текст] / Е. Н. Князева // Междисциплинарные проблемы среднего подхода к инновационному развитию / под ред. В. Е. Лепского. – Москва : Когито-центр. – 2011. – С. 74–83.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2017 © Сердюков К. Г. , Шульга Н. В.

References

1. Stopin, V. S. *Teoreticheskoe znanie*. Available at: <http://philosophy.ru/library/stepin/index.html>
2. Haken, H. (1977). *Synergetics. An Introduction Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology*. Berlin: Springer-Verlag.
3. Budanov, V. G. (2009). *Metodologiya sinergetiki v postneklassicheskoi nauke i v obrazovanii*. Moskva Izdatelstvo LKI.
4. Hura, O. I. (2009). Profesiina samoorhanizatsiia vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: teoretyko-metodolohichni aspekt. *Vyshcha osvita Ukrainy, 2. Dodatok 1: Tematychnyi vypusk « Nauka i vyshcha osvita v Ukraini: mira intehtatsii»*, 32–42.
5. Domingues, P., Sampaio, P. & Arezes, P. M. *Management Systems Integration: a Synergistic Approach*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/230838122_MANAGEMENT_SYSTEMS_INTEGRATION_SYNERGISTIC_APPROACH
6. Hatton, L. A. (2014). Synergistic Approach to Small Business Entrepreneurship. *Journal of Management and Marketing Research*, 17, 1–12.
7. Herciu, M. A. (2014). Synergistic Approach of Cross-cultural Management and Leadership Style. *Journal of International Studies*, 7, 106–115.
8. Bychkova, N. V. (2010). Stiikist rozvytku suchasnoi korporatsii u konteksti systemno-synerhetychnoho pidkhodu. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 3–2 (152), 90–93.
9. Kosach, I. A. (2015). Derzhavno-pryvatne partnerstvo v konteksti systemno-synerhetychnoi paradyhmy. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia*, 2, 49–55.
10. Riabenko, V. V. (2012, March 22–23.). Synerhetychnyi pidkhid do upravlinnia potentsialom pidpriemstva. *Upravlinnia suchasnym pidpriemstvom*, 39–40.
11. . Shevtsova, H. Z. (2016). *Upravlinnia pidpriemstvamy na osnovi kontseptsii orhanizovanoi synerhii*: dys. dokt. ekon. nauk: 08.00.04 – Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti). Kyiv.
12. Khimchenko, A. M. (2013). Zovnishnie ta vnutrishnie seredovyshe funktsionuvannia korporatsii. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, 23.14, 258–264.
13. Mykhailova, N. S. (2001). Kontseptsiiia udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu korporatyvnoho kontroliu v suchasnykh umovakh. *Visnyk ZHDTU*, 4(58), 257–260.
14. Blair, M. M. (1995). *Ownership and Control: Rethinking Corporate Governance for the Twenty-first Century*. Washington: Brookings institution.
15. Umantsiv, Yu. M. (2012). *Korporatyvni struktury u hlobalnomu konkurentnomu prostori*. Kyiv: NNTS IAE.
16. Faris, R. M. (1991). *Corporate Networks and Corporate Control: The Case of the Delaware Valley*. Greenwood Publishing Group.
17. Perotti, E. & von Thadden, E.–L. (2006). The Political Economy of Corporate Control and Labor Rents. *Journal of Political Economy*, 114, P. 145–174.
18. Kniazeva, Ye. N. (2011). *Sistema i sreda: sopriazhenie slozhnosti, emerdzhentnosti i upravlencheskoi aktivnosti. Mezhdistsiplinarnye problemy sredovogo podkhoda k innovatsionnomu razvitiuu*, 74–83.

Received 26.09.2017

©Serdyukov K. G., Shulga N. V.

Sychenko V. V.

*Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University,
Ukraine; e-mail: viktorsich@bigmir.net*

Marenichenko V. V.

*PhD in Public Administration, lecturer
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University,
Ukraine; e-mail: marenichenkov@gmail.com*

Kozyryeva O. V.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National University of Pharmacy, Ukraine;
e-mail: kos_74@bk.ru*

Strapchuk S. I.

*PhD in Economics, lecturer
e-mail: baysvetlana@gmail.com*

STATE REGULATION OF FORMATION SMALL AND MEDIUM BUSINESSES QUALITY DEVELOPMENT BASED ON GRADING

Abstract. Determination of grading as a modern and progressive mechanism for motivational influence and confirmation of professional competence of employees, based on the implementation of the principles of transparency and fairness. Methodology include methodological, scientific and theoretical analysis of the literature on the problem under study. Based on analysis of the study the main methods of evaluating positions in the organization through grading are highlighted. In particular, there are the main negative (the need for significant investment in the development, implementation and operation; the need for professionals for initial work; procedure for moving between grades causes various problems (organizational, financial, psychological); there is a great probability of subjective approach in the development and evaluation grades) and positive (allows to streamline payroll avoid subjective approach to remuneration; improves handling human resources management etc.) sides of grading. Descriptive levels of job evaluation by factors (Human Resources Management, Independence of the Work, Labor Conditions, Level of Specialized Knowledge, Level of Communication Skills, Complexity and Novelty of Tasks, Cost of Failure) are developed and system of grades is created. The importance of advanced methods of payroll in the modern small and medium-sized businesses and ensuring development of this area with application of state regulation mechanisms are justified. The results obtained are unified and recommended to the state authorities of Ukraine for use in small and medium enterprises.

Keywords: Grading, Evaluation of Positions, Government Regulation, Small and Medium Businesses.

GEL Classification: J3

Formulas: 2; fig.: 0; tabl.: 5; bibl.: 10

Сиченко В. В.

*Доктор наук з державного управління, доцент
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет,
Україна; e-mail: viktorsich@bigmir.net*

Мареніченко В. В.

*Кандидат наук з державного управління, викладач
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна
e-mail: marenichenkov@gmail.com*

Козирева О. В.

*Доктор економічних наук, доцент
Національний фармацевтичний університет, Україна
e-mail: kos_74@bk.ru*

Страпчук С. І.

*Кандидат економічних наук, ст. викладач
Національний фармацевтичний університет, Україна
e-mail: baysvetlana@gmail.com*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ НА ОСНОВІ ГРЕЙДИНГУ

Анотація. Метою статті є визначення грейдингу як сучасного та прогресивного механізму мотиваційного впливу та підтвердження професійної компетентності працівників на основі впровадження принципів прозорості та справедливості. Методика дослідження включає методологічний, науковий та теоретичний аналіз літератури з досліджуваної проблеми. На підставі аналізу дослідження виділено основні методи оцінки позицій в організації через грейдинг. В статті виділено основні негативні (потребує значних витрат на розробку, впровадження і функціонування; на початкову розробку системи грейдів повинні братися професіонали; порядок переміщення між грейдами викликає різні проблеми (організаційні, фінансові, психологічні); є велика вірогідність суб'єктивного підходу під час розроблення й оцінювання грейдів) та позитивні (дозволяє раціоналізувати фонд заробітної плати, уникаючи суб'єктивного підходу до винагороди; покращує управління кадровими ресурсами тощо) сторони грейдингу. Розроблено описові рівні оцінювання посад за факторами (управління персоналом, самостійність в роботі, умови праці, рівень спеціальних знань, рівень комунікаційних навичок, складність і новизна завдань, ціна помилки) та створено систему грейдів. Обґрунтовано важливість передових методів формування заробітної плати в сучасних малих та середніх підприємствах та забезпечення розвитку цієї сфери із застосуванням механізмів державного регулювання. Отримані результати мають уніфікований вигляд та рекомендовані державним органам України для використання на малих та середніх підприємствах.

Ключові слова: грейдинг, оцінювання посад, державне регулювання, малий та середній бізнес.

Формул: 2; рис.: 0; табл.: 5; бібл.: 10

Сыченко В. В.

*Доктор наук по государственному управлению, доцент
Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет,
Украина; e-mail: viktorsich@bigmir.net*

Марениченко В. В.

*кандидат наук по государственному управлению, преподаватель
Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет,
Украина; e-mail: marenichenkov@gmail.com*

Козырева Е. В.

*Доктор экономических наук, доцент
Национальный фармацевтический университет,
Украина; e-mail: kos_74@bk.ru*

Страпчук С.И.

*Кандидат экономических наук, ст. преподаватель
Национальный фармацевтический университет, Украина
e-mail: baysvetlana@gmail.com*

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КАЧЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА НА ОСНОВЕ ГРЕЙДИНГА

Аннотация. В статье дано определение грейдингу как современного и прогрессивного механизма мотивационного воздействия и подтверждения профессиональной компетентности работников на основе внедрения принципов прозрачности и справедливости. Методика исследования включает методологический, научный и теоретический анализ литературы по исследуемой проблеме. На основании анализа исследования выделены основные методы оценки позиций в организации через грейдинг. Результатами исследования стали выделение основных негативных (требует значительных затрат на разработку, внедрение и функционирование, на начальную разработку системы грейдов должны приниматься профессионалы, порядок перемещения между грейдами вызывает различные проблемы (организационные, финансовые, психологические), есть большая вероятность субъективного подхода при разработке и оценке грейдов) и положительные (позволяет рационализировать фонд заработной платы, избегая субъективного подхода к вознаграждению, улучшает управление кадровыми ресурсами и т.д.) сторон грейдинга. Разработаны описательные уровни оценки должностей по факторам (управление персоналом, самостоятельность в работе, условия труда, уровень специальных знаний, уровень коммуникационных навыков, сложность и новизна задач, цена ошибки) и создана система грейдов. Обоснована важность передовых методов формирования заработной платы в современных малых и средних предприятиях и обеспечения развития этой сферы с применением механизмов государственного регулирования. Полученные результаты имеют унифицированный вид и рекомендованы государственным органам Украины для использования на малых и средних предприятиях.

Ключевые слова: грейдинг, оценивание должностей, государственное регулирование, малый и средний бизнес.

Формул: 2; рис.: 0; табл.: 5; библи.: 10

Introduction. There is growing need to improve the efficiency of state regulation and optimal pay system and incentives for workers in the enterprise at the current stage of the business sector in Ukraine. Pay system that is used in most modern enterprises in Ukraine are outdated. First of all, this is due to mismatch results of work and responsibilities of workers who hold similar positions in terms of importance.

Perfect and efficient distribution of pay system was the subject of study of many researchers and practicing managers. Obviously the more workers in the organization, the more difficult to find the optimal variant of the distribution of payment. Often payment is not really reflecting the burden on staff and uses its professional skills.

Currently, there is the need to find solutions to this problematic issue, proposed to implement using grading – system of ranking and evaluation of each position in the organization in many ways. This system has limited using today in Ukraine, while in industrialized countries in business is widespread.

Paper objective. The purpose is to study the efficacy of grading for forming effective development of small and medium businesses.

The objectives of the study are to analyze the algorithm of grading, searching positive and negative aspects of grading and development of evaluation positions system (grade system) based on research of small and medium business in Ukraine.

Analysis of recent research and publications. Contribution to the analysis and study of pay and incentives effectively were made known scientists: T. Gorchakova, L. Zaporozhan, Y. Karpushin, I. Katkovskaya, O. Camp, V. Kotova. The reform of pay system and elaborated significant international experience are investigates in their research papers.

Problem statement. At the same time there are remained many questions about as the introduction of new pay systems and incentives for enterprises and effective mechanism of state regulation. Based on the above works should be noted that presently general theoretical framework

of remuneration and promotion of employees are formulated, but outlined issues require additional research.

Discussion. The article determines grading as a modern and progressive mechanism for motivational influence and confirmation of professional competence of employees, based on the implementation of the principles of transparency and fairness based on research of relevance effectiveness of payment of labor and incentives for workers at small and medium businesses.

Grading is a system of job categories that combines various positions of a single system based on uniformity and significance of work and quality of work for individual employee [3].

Grading is defined as a procedure or system of procedures for the evaluation and ranking positions, in which positions are divided into groups or grades according to their value to the enterprise.

Accordingly, grade is a group of positions with same value for the enterprise. Number of grades may vary from 3 to 20. Each grade corresponds to the payment of labor grade, or «plug payment of labor», which may be periodically reviewed, but the system of grades remains the same [4].

The difference grading from the national classification of positions is that it combines all positions of a single system, form a single coordinate system, where one category could include one post of the various business units.

Mechanisms of incentives, competencies, career (an integrated system of corporate behavior) are created with grading control. At the present stage of development grading is the most popular method of calculating salaries in developed countries, to some extent, is gaining popularity in Ukraine.

Such a system of job evaluation and payment of labor are using more than in 7,5 thousand US and European companies, including Kodak, Pepsi, IBM, BMW, and more than 1,2 thousand companies in 11 countries in Asia and the rest of the world. In Ukraine, some of the provisions of this system are using in «Interpipe» [2].

Usually, the company is recommended to use grading for following conditions:

- lack of mechanisms for monitoring and control pay system;
- uncontrolled growth of payroll fund through improper payments to employees, personal needs, the introduction of bonuses;
- payment for new employees at the same position as unreasonably higher than previously employed workers, which reduces motivation;
- rate schedule is constructed so that specialist without category can receive as much as Director (blurring of rate schedule);
- payment of labor is unbalanced regarding labor market [1].

However, grading has some disadvantages: the need for significant investment in the development, implementation and operation; the need for professionals for initial work; procedure for moving between grades causes various problems (organizational, financial, psychological); there is a great probability of subjective approach in the development and evaluation grades.

Grade system optimizes payroll and needs funds to support its application in action. Analysis of the introduction of grading and the expected economic benefits – is the main issue that needs to be addressed. In modern Ukraine grading justified primarily in large companies where the structure is quite cumbersome, but should take into account the experience of developed countries, where small and medium business actively uses similar mechanisms.

Today there are various methods for determining the value of positions in the company, of which we have used non-analytical method (paired comparisons) and analysis (factor method and the method of evaluation points).

Results. Analysis of previous studies has shown the importance and relevance of grading using in the current economic conditions. In our case, the result of research is the development of grading system for small and medium businesses.

One of the easiest methods is non-analytical method of paired comparisons. The matrix of pairwise comparisons of positions is created for that (Table 1). Important (valuable, more significant) / less significant position in the pair is indicated using the symbols "+" / "-" respectively. With almost equal importance of positions is put the sign "=". Thus, the vertical and horizontal positions are compared (for example, the positions of "Director" and "Accountant" are compared – the position of "Director" more significant, so it is put in front of the sign "+", and the position "Accountant" – less important, so put a sign "-"). In reality, this method has a rather subjective character and with the number of positions is complicated.

Table 1

The matrix of pairwise comparisons of positions, «+»/«-»

Position	Position								Sum «+»	Grade
	Director	Accountant	Chief agronomist	Chief Economist	Chief mechanic	Specialist of labor safety	Advertising manager	HR Manager		
Director		+	+	+	+	+	+	+	7	1
Accountant	-		=	=	=	+	+	+	3	2
Chief agronomist	-	=		=	=	+	+	+	3	2
Chief Economist	-	=	=		=	+	+	+	3	2
Chief mechanic	-	=	=	=		+	+	+	3	2
Specialist of labor safety	-	-	-	-	-		+	+	2	3
Advertising manager	-	-	-	-	-	-		=	0	4
HR Manager	-	-	-	-	-	-	=		0	4

Among the analytical methods we used factor method and the method of evaluation points. Combined, these two methods allow to quantify the importance of positions on a number of factors and compare them with each other. We have developed descriptive levels of positions for evaluation factors to determine clear criteria for evaluation.

First, Human Resources Management – HRM, which includes the following levels: lack of subordinates; Periodic coordination of workers; coordination of a small group of subordinates; coordination of a large group of subordinates; management unit; group management units.

Secondly, Independence of the Work – IW: long-term reproductive (all activities on the sample); reproductive middle term (task on the sample); reproductive brief (certain actions on the sample); reconstructive short-term (periodic management decisions); reconstructive long-term (permanent management decisions); creative (activities include creativity, necessary for as analytical and creative thinking).

Thirdly, Labor Conditions – LC: optimal conditions (to maintain a high level of efficiency are created the preconditions); acceptable conditions (level of harmful factors allowed); hazardous working conditions mild (causing functional changes beyond the physiological fluctuations and increase the risk of damage to health); hazardous working conditions the average degree (can cause persistent functional impairment); hazardous working conditions severe (possible occupational diseases); dangerous (extreme) conditions (a threat to life, a high risk of severe forms of professional lesions)

Fourthly, Level of Specialized Knowledge – LSK, that are necessary to perform the duties in the position: requires no special knowledge; expertise for specific actions; expertise for a specific task; expertise for all of in the position; expertise for all activities as plus some special knowledge required to work within other divisions; comprehensive expertise of the entire organization.

Fifthly, Level of Communication Skills – LCS, requiring the position: almost no contact with people; weak vertical communication (the hierarchy of power); Vertical communication medium;

strong vertical communication; strong vertical communication plus weak horizontal communication; strong both vertical and horizontal communication.

Sixthly, Complexity and Novelty of Tasks – CNT: Novelty zero (fully standardized tasks); quasi novelty (minor deviations in the functions of the old problem); minor novelty (changing the essential features of the old problem); Average novelty (completely new task with a low complexity implementation); high novelty (completely new task with the average complexity of implementation); absolute novelty (completely new task of high complexity implementation).

Seventhly, Cost of Failure – CF: error does not affect the results of the work; little impact, which does not affect performance; the average impact that violates only temporal aspects of the work; high impact that violates performance of certain work; very high impact that violates all their work; catastrophic effect that stops all the work.

Further, the coefficients of factors evaluation weight are defined (Table 2) and points scale evaluation of positions is created (Table 3).

Definition weight of factors evaluation through the system of grading:

$$\text{HRM}(\%) + \text{IW}(\%) + \text{LC}(\%) + \text{LSK}(\%) + \text{LCS}(\%) + \text{CNT}(\%) + \text{CF}(\%) = 100 \% \quad (1)$$

Table 2

The coefficients of factors evaluation weight, %

№	Factor evaluation	The coefficients of weight
1	HRM	15
2	IW	15
3	LC	10
4	LSK	15
5	LCS	15
6	CNT	15
7	CF	15

Table 3

Points scale evaluation of positions, point

№	Factor evaluation	Level evaluation					
		1	2	3	4	5	6
1	HRM	0	3	6	9	12	15
2	IW	0	3	6	9	12	15
3	LC	0	2	4	6	8	10
4	LSK	0	3	6	9	12	15
5	LCS	0	3	6	9	12	15
6	CNT	0	3	6	9	12	15
7	CF	0	3	6	9	12	15

The calculation for evaluation of positions based points scale using Coefficient of Grading – CG are offered:

$$\begin{aligned} \text{CG} = & \text{HRM (level 1–6)} + \text{IW (level 1–6)} + \text{LC (level 1–6)} + \text{LSK (level 1–6)} \\ & + \text{LCS (level 1–6)} + \text{CNT (level 1–6)} + \text{CF (level 1–6)} \end{aligned} \quad (2)$$

The results for the evaluation of certain positions for small and medium business in Ukraine average statistical are shown in Table 4.

Table 4

The results for the evaluation positions, point

Position	Evaluation by a factor							Sum of points
	1	2	3	4	5	6	7	
Director	15	15	2	15	15	9	12	83
Accountant	12	12	4	12	9	3	15	67
Chief agronomist	12	12	8	12	12	12	9	77
Chief Economist	12	12	2	12	15	9	12	74
Chief mechanic	12	9	6	9	9	9	9	63
Specialist of labor safety	6	9	2	9	6	3	6	41
Advertising manager	6	9	0	15	15	12	6	63
HR Manager	15	12	0	12	15	6	6	66

Then, there is the formation of grades. In our case, the minimum score is 41, maximum – 83, and thus should combine all positions in three grades. To 1st grade we will include positions, which have entered into 40 to 60 points, 2nd – from 61 to 80, 3rd – 81–100. There are the positions that are compared, much more as the grade that they describe, in practice. System of grades (in descending order) is shown in Table 5.

Table 5

System of grades for agribusiness

Position	Grade	Sum of points
Director	3	83
Accountant	2	77
Chief agronomist	2	74
Chief Economist	2	67
Chief mechanic	2	66
Specialist of labor safety	2	63
Advertising manager	2	63
HR Manager	1	41

After forming grades there are need to set ranges to determine primary (basic) salary for the positions that entered into each grade.

Conclusions. As a result of the research grading application for small and medium enterprises in modern conditions is justified. Descriptive levels of job evaluation by factors (Human Resources Management, Independence of the Work, Labor Conditions, Level of Specialized Knowledge, Level of Communication Skills, Complexity and Novelty of Tasks, Cost of Failure) are developed and system of grades is created. The importance of advanced methods of payroll in the modern small and medium-sized businesses and ensuring development of this area with application of mechanisms of state regulation are justified.

Development levels for evaluation of positions on the factors, in our opinion, have a unified appearance and can be recommended for state authorities of Ukraine for use in small and medium businesses.

Література

1. 3 особенности японской концепции управления персоналом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hrhelpline.ru/3-osobennosti-yaponskoj-kontseptsii-upravleniya-personalom>.
2. Зарубіжний досвід мотивації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milku.info/uk/post/zarubiznij-dosvid-motivacii-praci>.
3. Карпушин, Е. Психологические аспекты управления персоналом проекта [Электронный ресурс] / Е. Карпушин, В. Котова. – Режим доступа: <http://psychology.snauka.ru/2015/04/4748>.
4. Катковская, И. В. Условия и инструменты управления кадровым потенциалом организации [Текст] / И. В. Катковская // Молодой ученый. – 2016. – № 15. – С. 301–305.
5. Литягин, А. А. Метод Хей и система грейдов [Электронный ресурс] / А. А. Литягин. – Режим доступа: <https://www.trn.ua/articles/1839/>

6. Aydalot, P. *Economie régionale et urbaine* [Text] / Philippe Aydalot. – Paris : Economica, 1985. – 487 p.
7. Boyer, R. *L'anthropologie économique de Pierre Bourdieu* [Text] / Robert Boyer // *Actes de la recherche en sciences sociales*. – 2003. – Vol. 150. – P. 65–78.
8. Bramanti, A. *From Space to Territory: Relational Development and Territorial Competitiveness. The GREMI Approach within the Contemporary Debate* [Electronic resource] : Proceedings of the conference “SMEs and districts: hybrid governance forms, knowledge creation & technology transfer”, 5–7 November 1998, Castellanza, Italy / Alberto Bramanti. – Available at: http://www.ilsleda.org/usr_files/papers/from%20space%20to%20t974931.pdf.
9. Grossetti, M. *Concentration d'entreprises et innovation: Esquisse d'une typologie des systèmes productifs locaux* [Text] / Michel Grossetti // *Géographie Economie Société*. – 2004. – Vol. 6, № 2. – P.163–177.
10. Хаустова, В. Я. Синергетична парадигма: сутність, особливості та принципи [Текст] / В. Я. Хаустова, О. А. Гейман // *Придніпровський науковий журнал*. – 2009. – № 13 (102). – С. 13–19.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2017

©Сиченко В. В., Мареніченко
В. В., Козирєва О. В., Стрпчук С. І.

References

1. *3 osobennosti yaponskoi kontseptsii upravleniia personalom*. Available at: <http://hrhelpline.ru/3-osobennosti-yaponskoj-kontseptsii-upravleniya-personalom>
2. *Zarubizhnyi dosvid motyvatsii pratsi*. Available at: <http://milkua.info/uk/post/zarubiznij-dosvid-motivacii-praci>
3. Karpushin, Ye., & Kotova, V. *Psikhologicheskie aspekty upravleniia personalom proekta*. Available at: <http://psychology.snauka.ru/2015/04/4748>
4. Katkovskaia, I. V. (2016). *Usloviia i instrumenty upravleniia kadrovym potentsialom organizatsii*. *Molodoi uchenyi*, 15, 301–305.
5. Litiagin, A. A. *Metod Kheia i sistema greidov*. Available at: <https://www.trn.ua/articles/1839/>
6. Aydalot, P. (1985). *Economie régionale et urbaine*. Paris: Economica.
7. Boyer, R. (2003). *L'anthropologie économique de Pierre Bourdieu*. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 150, 65–78.
8. Bramanti, A. (1998, November). *From Space to Territory: Relational Development and Territorial Competitiveness. The GREMI Approach within the Contemporary Debate: Proceedings of the conference “SMEs and districts: hybrid governance forms, knowledge creation & technology transfer”*. Available at: http://www.ilsleda.org/usr_files/papers/from%20space%20to%20t974931.pdf
9. Grossetti, M. (2004). *Concentration d'entreprises et innovation: Esquisse d'une typologie des systèmes productifs locaux*. *Géographie Economie Société*, 6(2), 163–177.
10. Khaustova, V. Ya., & Heiman, O. A. (2009). *Synerhetychna paradyhma: sutnist, osoblyvosti ta pryntsypy*. *Prydniprovskiyi naukovyi zhurnal*, 13(102), 13–19.

Received 15.08.2018

©Sychenko V. V., Marenichenko V. V.,
Kozyryeva O. V., Strapchuk S. I.

Homovij S. M.

*Ph. D. in Economics, associate Professor of accounting and taxation
Bila Tserkva National Agrarian University
e-mail: 2serik2@mail.ru*

Tomilova N. O.

*Ph. D. in Economics, associate Professor of accounting and taxation
Bila Tserkva National Agrarian University
e-mail: ntomilova1984@gmail.com*

Lytvynenko V. S.

*Ph. D. in Economics, associate Professor of accounting and taxation
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
e-mail: vladimir005@ukr.net*

INSTITUTIONAL AND MANAGEMENT ARRANGEMENTS OF TAX BURDEN OPTIMIZATION ON THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract. The rapid change of legal act Ukraine helps to find and detection of new factors that influence the optimization of the tax burden and economic efficiency of domestic agricultural enterprises. Therefore optimization of organizational and managerial aspects of taxation and the tax burden research of agricultural entities at the current stage of economic development requires further research. The term «tax burden» is adduced in this article, the analysis of tax in the context of tax policy agricultural and industrial field of Ukraine is implemented, the main factors of accounting innovations have been researched in order to improve total tax burden ratio. The analysis of efficiency evaluation in tax policy of the agricultural enterprises is conducted. The main articles of improving tax burden index on the agricultural enterprises as defined in International Financial Reporting Standards (IFRS) are formed through DEA-analysis.

Keywords: tax policy, tax burden efficiency ratio, DEA-analysis, IFRS, tax optimization.

JEL Classification: H22, M41, Q1

Formulas: 2; fig. : 0, tabl. : 3, bibl.: 10

Хомовий С. М.

*к.е.н., доц. кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет
(м. Біла Церква), Україна; e-mail: 2serik2@mail.ru*

Томілова Н. О.

*к.е.н., доц. кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет
(м. Біла Церква), Україна; e-mail: ntomilova1984@gmail.com*

Литвиненко В. С.

*к.е.н., доц. кафедри обліку і оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ),
Україна; e-mail: vladimir005@ukr.net*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ НАВАНТАЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Швидка зміна правового законодавства України допомагає знайти і виявити нові чинники, які впливають на оптимізацію податкових питань та економічну ефективність сільськогосподарських підприємств. Тому оптимізація організаційних і управлінських аспектів оподаткування та дослідження податкового навантаження сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі економічного розвитку вимагають подальших досліджень. У статті наведено поняття «податкове навантаження», здійснено аналіз податків в контексті податкової політики підприємств агропромислової галузі

України, досліджено основні чинники облікових нововведень поліпшення коефіцієнта сукупного податкового навантаження. Проведено аналіз оцінки ефективності податкової політики аграрних підприємств. За допомогою DEA-аналізу сформовані основні статті поліпшення показника податкового навантаження на сільськогосподарському підприємстві, визначені в Міжнародних стандартах фінансової звітності.

Ключові слова: податкова політика, коефіцієнт ефективності податкової навантаження, DEA-аналіз, Міжнародні стандарти фінансової звітності, оптимізація податків.

Хомовой С. М.

*к.э.н., доц. кафедры учета и налогообложения,
Белоцерковский национальный аграрный университет
(г. Белая Церковь), Украина; e-mail: 2serik2@mail.ru*

Томилова Н. А.

*к.э.н., доц. кафедры учета и налогообложения,
Белоцерковский национальный аграрный университет
(г. Белая Церковь), Украина ; e-mail: ntomilova1984@gmail.com*

Литвиненко В. С.

*к.э.н., доц. кафедры учета и налогообложения,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
(г. Киев), Украина; e-mail: vladimir005@ukr.net*

ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ОПТИМИЗАЦИИ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Быстрое изменение правового акта Украина помогает найти и выявить новые факторы, которые влияют на оптимизацию налогового обложения и экономическую эффективность сельскохозяйственных предприятий. Поэтому оптимизация организационных и управленческих аспектов налогообложения и исследование налогового обложения сельскохозяйственных предприятий на современном этапе экономического развития требуют дальнейших исследований. В статье приведено понятие «налоговая нагрузка», осуществлен анализ налогов в контексте налоговой политики предприятий агропромышленной отрасли Украины, исследованы основные факторы учетных нововведений улучшения коэффициента совокупной налоговой нагрузки. Проведен анализ оценки эффективности налоговой политики аграрных предприятий. С помощью DEA-анализа сформированы основные статьи улучшения показателя налоговой нагрузки на сельскохозяйственном предприятии, определены в Международных стандартах финансовой отчетности.

Ключевые слова: налоговая политика, коэффициент эффективности налоговой нагрузки, DEA-анализ, Международные стандарты финансовой отчетности, оптимизация налогов.

Target setting. Current conditions of managing entities in the market economy for determining effective economic decisions are necessitated with the analysis of all internal and external diversity factors, affecting the financial and economic activity. Thus far the effective operation of business and development of domestic agricultural enterprises, their competitiveness in the global market depends on many factors, especially on the size of their tax burden. The research of tax systems and evidence-based selection of the best among them in terms of optimization of tax payments are important management tasks for managers of agricultural enterprises.

Actual scientific researches and issues analysis. An important contribution to the research of conceptual provisions of state tax provisions and tax formation in enterprises are provided by outstanding representatives of Western economic thought: Dobrodomova T.V., Indira Rajaraman, Kulikov T.V., John. Keynes, Laffer A., Smith A. The issue of tax burden on both micro and macro levels considered by domestic scientists: Grischuk A.M., Kravchuk O., Malyshkin O., Aranchiy V.I., Barabash N.S., etc.

To bold of unsolved issues. However, the rapid change of legal act Ukraine helps to find and detection of new factors that influence the optimization of the tax burden and economic efficiency of domestic agricultural enterprises.

The research objective is guided in optimization of organizational and managerial aspects of taxation and the tax burden research of agricultural entities at the current stage of economic development.

The statement of basic materials. The implementation form of enterprise strategic potential in the context of the most important aspects of its activity is a tax policy. At the macro level managers always consider it as an important part of the overall profit management that limited with tax payments. However in practical activity of accountants tax policy is not only aimed at optimizing tax payments, but also determined by the efficiency of measures have implemented in taxation currently [6].

Efficiency is a key factor in determining the success of tax policy process at each enterprise. Efficiency of tax policy evaluation expended in agricultural field enterprises: PJSC «Zhornysche», JV «Niva» and PE «Agricultural firm Elita». The above-mentioned companies approximately occupy the same level of potential resource for positive yield from agricultural products sales, in our view, that provides their optimal comparability in the analysis of tax burden (Table. 1).

Table 1

Efficiency of tax policy evaluation of in the researched enterprises *

Index	PJSC «Zhornysche»			JV «Niva»			PE «Agricultural Firm Elita»		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
The amount of taxes, fees, and mandatory payments paid by enterprises, UAH thou.	7609	8360	8051	8266	10678	8530	6775	8026	6568
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Tax Structure in the released price of the products, %	15,3	18,7	16,2	17,8	24,3	18,5	13,8	17,6	19,9
Tax Capacity Sales Ratio	0,10	0,07	0,08	0,15	0,19	0,11	0,07	0,14	0,21
Income Tax Factor	0,14	0,15	0,22	0,25	0,31	0,16	0,15	0,20	0,25
Tax Expenses Ratio	0,21	0,26	0,33	0,31	0,45	0,30	0,24	0,27	0,32

* Calculated according to the financial statements of PJSC «Zhornysche», JV «Niva» and PE «Agricultural firm Elita» for the respective years

The results of Table 1 can be concluded that Tax Capacity Sales Ratio in PJSC «Zhornysche» remained unchanged throughout the research period. It signifies that the growth of total amount of taxes in the enterprise has been increasing in sales almost proportionally. The figure tended to decrease by 8% in JV «Niva» at the end of the examined period, indicating a reduction of tax payments per unit of realized agricultural products volume. An opposite situation is displayed in PE «Agricultural firm Elita» than in JV «Niva» such as an increase in ratio by 7%, due to the elimination of costly outbreaks of African cattle plague in 2016.

Income Tax Factor is calculated whereas value added tax. The maximum value (0.31) takes the figure for the period of 2015 in the enterprise of JV «Niva», but it will continue its decline to 0.16 in 2016, due to the fact that taxes and fees have not been paid in full amount in current.

Tax Expenses Ratio for the period is increased in JSC «Zhornysche» by 12% and in PE «Agricultural firm Elita» by 7%, due to rising costs by 56% and 64% respectively. Reducing the rate of 15% in JV «Niva» caused a reduction in the part of direct taxes in total expenses by 33%.

The analysis of tax policy efficiency (Table. 1) reveals only the overall situation regarding the taxation of agricultural enterprises and makes it impossible to trace changes in the most tax payments. Such information can only provide a multivariate analysis, because it allows you to identify the impact of specific taxes (profit tax, VAT, Unified Social Tax, resource fees, local taxes and fees) on the tax burden efficiency [2].

The term «tax burden» as scientists determine the effects of taxes on individual taxpayers and the economy in general, related to economic restrictions and resulting taxes [7].

The tax burden on the micro level is a measure that allows comparing quantitatively the results of the interaction of tax relations [10, c. 8].

Famous scientists Dobrodomova T. and Kozhevnykov E. noted that «the rate of the tax burden should consider methods of formation of taxable bases and tax payments, depending on the applied activity and enterprise tax regime [5, c. 45].

In order to calculate tax burden on specific agricultural enterprises the formula 1 by domestic scientist Malyshkina A. is offered:

$$\text{TBR} = \text{Tax Am.} / \text{Prof. Am.} \quad (1)$$

where TTBR – total tax burden ratio;

Tax Am. – The amount of taxes, duties of a specific taxpayer;

Prof. Am. – The amount of profit applied for calculation [8, c. 21].

The calculation of total tax burden in the researched enterprises is furnished in Table 2.

Table 2

The calculation of total tax burden *

№ 3/п	Index	PJSC «Zhornysche»			JV «Niva»			PE «Agricultural Firm Elita»		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Taxes, fees and others mandatory payments										
1	Profit Tax	702	1284	1385	779	1425	1537	674	1233	1330
2	Value Added Tax is due to be paid in the budget	3510	3410	3250	3548	3980	2010	3370	3274	2541
3	Value Added Tax is due to be returned from the budget	1541	1658	1025	1711	1840	1138	950	1592	587
4	Unified Social Tax	1455	1435	1854	1570	1870	2540	1397	1378	1780
5	Resource Fees	95	87	158	154	570	489	91	84	152
6	Local taxes and fees	135	167	54	150	541	358	130	160	54
7	Other taxes and payments	171	319	325	354	451	458	164	306	125
8	Total	7609	8360	8051	8266	10678	8530	6775	8026	6568
Incomes										
9	Net Income (receipt) from marketing products (goods, works, services)	21547	20154	16487	21540	22371	25540	20685	19348	10254
10	Other Operating Profit	2025	3266	1534	2248	3625	1703	1944	3135	1473
11	Other Financial Profit	32	25	10	36	28	11	31	24	10
12	Other Profit	98	75	52	109	83	58	94	72	50
13	Total Profit	23702	23520	18083	23932	26107	27312	22754	22579	11786
14	Total Tax Burden Ratio (TTBR)	0,33	0,38	0,45	0,35	0,41	0,31	0,32	0,36	0,56

* Compiled based on financial statements and report on the implementation of the financial plan of PJSC «Zhornysche», JV «Niva» and PE «Agricultural firm Elita» for the respective years.

According to Table 2 the figures of total tax burden ratio of PJSC «Zhornysche» formed 0.32 or 32% in 2014, 0.36 or 36% in 2015 and 0.45 or 45% in 2016, thus at 1 USD of total profit falls 32 kops. of taxes, fees and other mandatory payments in 2014, 36 kops. - in 2015 and 45 kops. - in 2016. Regarding JV «Niva», over the period decreased total tax burden ratio from 0.41 in 2015 to 0.31 in 2016, which becomes positive factor for the enterprise and will increase its profit. In PE «Agricultural firm Elita» as in PJSC «Zhornysche» is also observed a tendency of total tax burden ratio increasing from 0.30 in 2014 to 0.56 in 2016, which is the excess of the optimal level of the indicator (35-40 %) [4] by 16%. This, in turn, reflexes the inefficient state activities in the field of agricultural economics taxation.

The calculation of index for optimal efficiency for the last year of research TTBR (0.31 in JV «Niva») indicated a significant improvement in its level at 13% $((0.45 + 0.31 + 0.56) / 3) - 0.31 = 0.13$) relatively to the average figure for the analyzed period.

Analysis of TTBR value on the objects of research displayed a tendency to increase tax burden on average by 5% per year (33% in 2014, 38% in 2015, 44% in 2016). In total, the average TTBR during the period was 38%.

The increase of tax burden in the agricultural sector in recent years, in our opinion, can be compensated by searching and applying advanced methods of accounting and taxation.

Nowadays one of the most relevant methods of optimizing the tax environment of enterprises grounded on the findings of leading scientists of the USA and its European counterparts is a new method of research data membranes (Eng. Data Envelopment Analysis (DEA)) [1]. Aforesaid is the basis of determining efficiency as the ratio of the sum of all output parameters to the sum of all input factors to build a so-called «data shell», which is based on the fundamentals of linear programming. The implement of this capacity will enable us to determine the ceiling of tax burden in the agricultural enterprises in Ukraine. DEA-analysis also determines the totality of the surveyed enterprises is operating most effectively by fixing their limits of efficiency and for others by establishing their inefficiency. This efficiency is calculated implementing the formula 2:

$$E = \Sigma VhP / \Sigma VyhP \quad (2)$$

where ΣVhP – the amount of specified input parameters;

$\Sigma VyhP$ – the amount specified output parameters.

The evaluation of these parameters was carried out by us by applying the principle of Pareto efficiency, which is the fact that the given factors cannot increase corporate profits while increasing taxes.

While DEA - analysis due diligence five input (proceeds from sale of products (goods and services), profit tax, value added tax (VAT), unified social tax (UST), other payments)) and one output (total tax burden ratio (TTBR)) factors. During the multi-DEA-analysis used as input and output-oriented model. The results of the analysis are shown in Table 3.

The results of the DEA-analysis provide us with the opportunity to present how an enterprise that implements the most balanced tax policy parameters those will further identify ratios contributed to the improvement of tax burden efficiency. JV «Niva» is the enterprise, which in 2016, unlike other organizations where tax burden efficiency index formed 0.974, and it, in turn, indicates the maximum approximation to the optimal balance between its taxes and revenues.

Among the totality of all factors contributed to the maintenance of a positive result, transition of society to International Financial Reporting Standards (IFRS) has prevailed major which allowed implementing financial reporting methods different in comparison with national standards of accounting [9]. The implementation hitherto perceived by many representatives of agricultural enterprises a fairly complicated and expensive process that gives tangible benefits. However, as it has been observed and correctly identified by national accountants, IFRS accounting methods provided lower tax burden in agricultural enterprises.

Table 3

The results of the implementing DEA-analysis in determining tax burden efficiency in the agricultural enterprises of Ukraine

№ 3/II	Factor	PJSC «Zhornysche»			JV «Niva»			PE «Agricultural Firm Elita»		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Input Parameters										
1	Receipts from marketing (goods, work and services)	21547	20154	16487	21540	22371	25540	20685	19348	10254
2	Profit Tax	702	1284	1385	779	1425	1537	674	1233	1330
3	VAT	1969	1752	2225	1837	2140	872	2420	1682	1954
4	UST	1455	1435	1854	1570	1870	2540	1397	1378	1780
5	Others taxes and payments	401	573	537	658	1562	1305	385	550	331
Output Parameters										
6	CRTB	0,32	0,36	0,45	0,35	0,41	0,31	0,30	0,36	0,56
7	Tax Burden Efficiency Index	0,410	0,755	0,333	0,878	0,667	0,974	0,721	0,824	0,425

Detailed analysis of the financial statements of JV «Niva» in 2016 allowed isolating the main article, which provided improved tax burden efficiency index:

1) *Standard IAS 16 «Property, Plant and Equipment»* allowed JV «Niva» implementing a model of fixed assets not carried at initial cost and revaluation model, making it possible to increase the balance value of fixed assets. This surplus amount was not recognized as a profit, and therefore not included in the computation of taxable profit.

In periods of significant inflation observed in Ukraine during the surveyed 3 years (2014-2016), regular revaluation low value items to their market value also partially reduced the amount of profit before taxation.

2) *Viewing period of valuable operation with assets of enterprises.* The provisions of standard IAS 38 «Intangible Assets» require enterprises, keeping records on international standards, to report annually during the period of valuable operation with intangible assets.

In turn, such a review directly affected the amount of JV «Niva» depreciation in 2016 and therefore on the amount of taxable profit. This process from the perspective of accountants is burden, but when viewed from the perspective of managers, it opens up opportunities for tax planning.

3) *Display of biological assets and agricultural produce at fair value principles.* The international provision of IAS 41 «Agriculture» defines fair value as a market price less the costs of expected future sales on the spot (point-of-sale costs). This approach in JV «Niva» was implemented as an assessment of biological assets and for agricultural products. Increased costs thus, in turn, led to a reduction in the amount before taxation.

4) *Recognition of impairment loss on assets.* In a period of high inflation in Ukraine interest rate used to discount future money flows tended to increase. This, in turn, led to a decrease in the value of implemented objects of JV «Niva» and thus, made it possible for the recognition of an impairment loss on the asset and the impact on the overall profit of the investigated enterprises.

5) *Ensure the liquidation of certain assets of the enterprise.* IAS 37 «Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets» requires the inclusion of the cost of expenses for moving production facilities.

These provisions in JV «Niva» had an impact on costs of the enterprise - the original amount of provision is recognized in the cost of the object, it increased the amount of depreciation and reduced taxable profit over the valuable operations of the objects.

6) *Deposition of recognition of revenue from the sale of agricultural machinery.* The provisions of IAS 17 «Revenue» nowadays in have not fully aligned with national accounting standards. These features quite often play into the hands of taxpayers. Thus, in the case of JV «Niva», sale of agricultural equipment is concurrent obligation of the seller to provide guarantees to the buyer free service for a specified period. Profit for the implementation of agricultural machinery was delayed. Recognition of deferred profit related to the guaranteed agreement will be for the duration of the parts guarantee terms and profit in order to optimize taxation was postponed to the next financial year.

Reducing tax burden for agricultural enterprises and facilitate stabilization of an agricultural sector, which provides a significant inflow of foreign currency in Ukraine and support of national currency in present - a necessary condition for the release Ukraine from economic crisis. In terms of financial optimization, minimizing taxes opens new prospects for agricultural enterprises, as allows redirecting the savings to implement other types of enterprise development [3].

Conclusions and directions of further researches. Summarizing the results of research, it should be noted that the procedure for the establishment of optimal taxation of agricultural enterprises provides a detailed analysis of its various elements using the latest techniques and the mandatory consideration of alternatives and consequences of their introduction to the overall effectiveness of the financial and economic activities.

One of the key effectiveness indexes in tax policy of enterprises of agrarian sphere of economics in is the level of tax burden in enterprises.

Applying a new method DEA-analysis for Ukraine in the field of tax burden allowed us to identify the entire surveyed population JV enterprise «Niva» tax burden efficiency index, which amounted to 0.974, compared with other enterprises in 2016 was not typical.

The main factor ensuring such a positive level is to realize the introduction of the same year in the enterprise of International Financial Reporting Standards, which allowed implementing financial reporting methods different in comparison with national standards of accounting.

The main factors, which change has led to improved tax burden efficiency factor in JV «Niva» were: 1) Revaluation of fixed assets; 2) Viewing period valuable operation of assets; 3) Display of biological assets and agricultural produce at fair value principles; 4) Recognition of impairment loss on assets; 5) Ensure the liquidation of certain assets of the company; 6) Deposition of recognition of profit from the sale of agricultural machinery.

The overall economic effect of the introduction of new IFRS methods in accounting and tax accounting formed 13%.

Література

1. Data Envelopment Analysis: Theory, methodology, and applications [Text] / Eds A. Charnes, W. W. Cooper, A. Y. Lewin, L. M. Seiford. – Springer, 1994. – 513 p.
2. Doing business 2013: Measuring business regulation [Electronic resource] / The World Bank, IFC. – 2012. – Available at: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/#paying-taxes>.
3. Rajaraman, I. Taxing Agriculture in a Developing Country: A Possible Approach [Electronic resource] / Indira Rajaraman. – Available at: http://www1.worldbank.org/publicsector/LearningProgram/PracticalIssues/papers/Taxation%20of%20agriculture/Rajaraman_feb04.doc.
4. Гришук, А. М. Управління змінами у процесі реформування податкової системи України [Текст] / А. М. Гришук, П. П. Дубинецька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2013. – № 769. – С. 351–360.
5. Добродомова, Т. В. Вероятностно-статистическое обоснование прогнозирования коэффициента налоговой нагрузки на интегрированную бизнес-структуру [Текст] / Т. В. Добродомова, Е. Б. Кожевников // Управленческий учет. – 2015. – № 3. – С. 44–51.
6. Кравчук, О. Оподаткування в Україні. Приховані ресурси [Текст] / О. Кравчук, О. Одосій // Спільне. – 2015. – № 9. – С. 25–28.
7. Куликова, Т. В. Инструменты планирования налоговой нагрузки хозяйствующих субъектов [Текст] : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Куликова Т. В. – Иваново, 2004. – 20 с.
8. Малишкін, О. Коефіцієнт податкового навантаження на мікро-рівні: розрахунок та застосування [Текст] / О. Малишкін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 1. – С.18–25.

9. Омелянвич, М. Перехід на МСФЗ: дюжина відповідей на найбільш актуальні запитання [Текст] / М. Омелянвич // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – № 30. – С. 14–19.
10. Податковий Індекс Асоціації: Результати експертного дослідження 2011–2013 рр. [Електронний ресурс] // European Business Association. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/tax-index>.
11. Malyskin O. Ratio of tax burden on micro-level: calculation and application / Malyskin O. // Accounting and Auditing. – 2015. – № 1. – p. 18–25.
12. Omelyanovych M. Transition to IFRS: dozens of answers to the most emerging issues / Omelyanovych M. // All about accounting. – 2012. – № 30. – p. 226.
13. Tax Index Association: The results of an expert study 2011–2013 // official web page of the European Business Association. – [Electronic resource]. – Available at: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/tax-index>.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2017

©Хомовий С. М.,

Томілова Н. О., Литвиненко В. С.

References

1. Charnes, A., Cooper, W., Lewin, A., & Seiford, L. (Eds.). (1994). *Data Envelopment Analysis. Theory, methodology and applications*. Springer.
2. Doing business 2013: Measuring business regulation. *The World Bank, IFC, 2012*. Available at: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/#paying-taxes>
3. Rajaraman, I. *Taxing Agriculture in a Developing Country: A Possible Approach*. Available at: http://www1.worldbank.org/publicsector/LearningProgram/PracticalIssues/papers/Taxation%20of%20agriculture/Rajaraman_feb04.doc
4. Grischuk, A. M. (2013). Upravlinnia zminamy u protsessi reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*, 769, 351–360.
5. Dobrodomova, T. V., & Kozhevnikov, E. B. (2015). Veroyatnostno–statisticheskoe obosnovanie prognozirovaniia koeffitsienta nalogovoi nagruzki na integrirovannuiu biznes–strukturu. *Upravlencheskii uchet*, 3, 43–51.
6. Kravchuk, O., & Odosii, O. (2015). Opodatkovannia v Ukraini. Prykhovani resursy. *Spilne*, 9, 25–28.
7. Kulikova, T. V. (2004). *Instrumenty planirovaniia nalogovoi nagruzki khoziaistviushchikh obektov*: avtoref. diss. kand. ekon. nauk: 08.00.10, 20.
8. Malyskin, O. Koeffitsient podatkovoho navantazhennia na mikro–rivni : rozrakhunok ta zastosuvannia. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, 1, 18–25.
9. Omelianovych, M. Perekhid na MSFZ: duzhyna vidpovidei na naibilsh aktualni zapytannia. *Vse pro bukhalterskyi oblik*, 30, 14–19.
10. Podatkovii Indeks Assotsiatsii: Rezultaty ekspertnoho doslidzhennia 2011–2013 rr. *European Business Association*. Available at: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/tax-index>

Received 01.06.2017

©Homovij S. M.,

Tomilova N. O., Lytvynenko V. S.

Черноіванова Г. С.

к.е.н., доцент, докторант,

Харківський національний економічний Університет ім. С. Кузнеця,

Україна; e-mail: anna1213ch@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРАЦІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ТРУДОМІСТКОСТІ

Анотація. В сучасних умовах стан інноваційної діяльності та розвиток інноваційної праці залежить від достатнього та належного їх фінансування. У статті узагальнено динаміка розподілу обсягу фінансування та витрат на інноваційну працю за джерелами фінансування та видами інноваційних робіт; обґрунтовано методологічний підхід до фінансування та визначення трудомісткості інноваційної праці; виявлено основні тенденції та особливості фінансування інноваційної праці; обґрунтовано основні показники для комплексного аналізу фінансування інноваційної праці; встановлено взаємозв'язок показників фінансування стану інноваційної праці з її трудомісткістю; обґрунтовано концептуальні засади визначення трудомісткості інноваційної праці, які містять: встановлення особливості розрахунку трудомісткості інноваційної праці для кожної групи методів нормування; обґрунтування рекомендацій з визначення трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці та встановлення трудомісткості окремих етапів інноваційних робіт. процедури визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці.

Ключові слова: фінансування інноваційної праці, витрати, визначення трудомісткості, інноваційні трудові операції, джерела фінансування інноваційної праці.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 2; бібл.: 14.

Chernoivanova A. S.

PhD in Economics, Docent. Doctoral student, Doctoral student,

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,

Ukraine; e-mail: anna1213ch@ukr.net

PROBLEMS OF INNOVATIVE LABOR FINANCING AND DEFINITION OF ITS INTENSITY

Abstract. In modern conditions, the state of innovation and the development of innovative labor depend on adequate and appropriate funding. In article the dynamics of distribution of the volume of financing and expenditures for innovative work by sources of financing and types of innovative works are summarized; the methodological approach to financing and definition of labor input of innovative work is grounded; the main tendencies and features of financing innovative labor are revealed; substantiated key indicators for a comprehensive analysis of the financing of innovative work; interrelation of indicators of financing of a condition of innovative work with labor input is established; the conceptual bases of definition of labor input of innovative work are grounded, which include: determination of features of calculation of labor input of innovative labor for each group of methods of rationing; substantiation of recommendations for determining labor intensity, depending on the method of rationing innovation labor and establishing the labor intensity of individual stages of innovative labor; procedure for determining labor intensity in the process of standardizing innovative labor.

Keywords: financing of innovative labor, expenditures, definition of labor intensity, innovative labor operations, sources of innovative labor financing.

GEL classification: D92, O31

Formulas: 0; Fig.: 3; tabl.: 2; bibl.: 14.

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ТРУДА И ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЕГО ТРУДОЕМКОСТИ

Аннотация. В современных условиях состояние инновационной деятельности и развитие инновационного труда зависит от достаточного и надлежащего финансирования. В статье обобщена динамика распределения объема финансирования и расходов на инновационный труд по источникам финансирования и видам инновационных работ; обоснован методологический подход к финансированию и определению трудоемкости инновационного труда; выявлены основные тенденции и особенности финансирования инновационного труда; обоснованы основные показатели для комплексного анализа финансирования инновационного труда; установлена взаимосвязь показателей финансового состояния инновационного труда с его трудоемкостью; обоснованы концептуальные основы определения трудоемкости инновационного труда, которые включают: установление особенностей расчета трудоемкости инновационного труда для каждой группы методов нормирования; обоснование рекомендаций по определению трудоемкости в зависимости от метода нормирования инновационного труда и установления трудоемкости отдельных этапов инновационных работ, процедуры определения трудоемкости при нормировании инновационного труда.

Ключевые слова: финансирование инновационного труда, расходы, определения трудоемкости, инновационные трудовые операции, источники финансирования инновационного труда.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 2; библи.: 14.

Вступ. В сучасних умовах стан інноваційної діяльності та розвиток інноваційної праці залежить від достатнього та належного їх фінансування.

На сьогодні зростає актуальність фінансування та визначення трудомісткості інноваційної праці в умовах підвищення ефективності її використання. Останніми роками відбувається посилення уваги вчених та управлінців до питань фінансування вкладення в інноваційну діяльність підприємств. Разом із тим, існуюча складна ситуація в умовах дефіциту коштів для фінансування інноваційної праці в Україні обумовлює необхідність подальшого розвитку та поглиблення досліджень у цьому напрямі. Аналіз фінансування інноваційної праці як цілісного об'єкта потребує комплексного системного підходу, який теж поки відсутній.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Як показує аналіз теоретичних розробок та практичної діяльності, у сучасних умовах господарювання проблемою необхідності удосконалення фінансування інноваційної діяльності займаються багато вітчизняних і зарубіжних вчених: Єфремов О. С., Ткаченко А. М., Дробецька Т.О., Коваленко О. В., Конашук В. Л., Кромська Л. А., Ілляшенко С. М., Завлин П.Н. та ін. Наприклад, у роботі [1] автори здійснюють ретроспективний аналіз фінансового стану інноваційної діяльності. Погодимося з думкою Єфремова [2], який у роботі подає рекомендації стосовно поєднання мікро- і макроекономічного аналізу показників інноваційної діяльності. Ткаченко А. М., Т. О. Дробецька [3] проводить аналіз тенденцій інноваційної діяльності України та підкреслює, що фінансова криза є не тільки проблемою, а й стимулом для інноваційного розвитку. Але слід зазначити, що приведені автори не відокремлюють показники інноваційної праці. У цих роботах не визначено єдиного підходу до виявлення основних тенденцій та особливостей аналізу фінансування інноваційної праці. Це свідчить про актуальність розробки комплексного підходу до особливостей аналізу фінансування інноваційної праці, що разом з невирішеністю окремих наукових та практичних питань в цій області зумовили вибір теми, мети і основних завдань дослідження.

Метою статті є обґрунтування методологічного підходу до фінансування та визначення трудомісткості інноваційної праці.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі наукові завдання:

- 1) виявити основні тенденції та особливості фінансування інноваційної праці;
- 2) обґрунтувати основні показники для комплексного аналізу фінансування інноваційної праці;
- 3) узагальнити динаміку розподілу обсягу фінансування та витрат на інноваційну працю за джерелами фінансування та видами інноваційних робіт;
- 4) проаналізувати особливості розрахунку трудомісткості інноваційної праці;
- 5) обґрунтувати рекомендації з визначенням трудомісткості на окремих етапах НДР, ДКР та управлінських робіт.

Таблиця 1

Динаміка фінансових показників інноваційної праці^{*)}

Показники	2010р.	2014р.	2015р.	2016р.
1. Кількість фахівців наукових організацій: у т.ч доктора наук кандидата наук дослідники	182484 11974 46685 133744	136123 9983 37082 101440	122504 9571 32849 90249	97912 7091 20208 63694
2.Обсяги фінансування інноваційної діяльності, млн..грн.: У тому числі за рахунок коштів: власних державного бюджету іноземних інвесторів інші джерела	8045,5 4775,2 87,0 2411,4 771,9	7695,9 6540,3 344,1 138,7 672,8	13813,7 13427,0 55,1 58,6 273,0	23229,5 22036,0 179,0 23,4 991,1
3.Загальна сума інноваційних витрат,млн. грн., за напрямами: Дослідження і розробки : у том числі : внутрішні НДР зовнішні НДР Придбання інших зовнішніх знань	8045,5 996,4 818,5 177,9 141,6	7695,9 1754,6 1221,5 533,1 47,2	13813,7 2039,5 1834,1 205,4 84,9	23229,5 2457,8 2063,8 394,0 64,2
4. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт, млн.грн, у фактичних цінах: у тому числі на виконання: фундаментальних наукових досліджень прикладних наукових досліджень експериментальних розробок	8107,1 2175 1589,4 4342,7	9487,5 2452 1882,7 5152,8	11003,6 2460,2 1960,6 6582,8	11530,7 2225,7 2561,2 6743,8
5. Кількість виконавців наукових досліджень і розробок у розрахунку на 1000 осіб зайнятого населення (у віці 15-70 років)	9,5	7,5	7,5	6,0
6. Кількість дослідників у розрахунку на 1000 осіб зайнятого населення (у віці 15-70 років)	7,0	5,6	5,5	3,9
7. Питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %	0,75	0,60	0,55	0,48

^{*)}Джерело: складено за даними статистичної звітності [5,6,7]

У процесі дослідження було використано такі методи: методи статистичного та математичного аналізу, а також методи економічного аналізу такі, як порівняльний, індексний – для дослідження фінансових показників інноваційної праці та оцінки її результатів; контекст аналіз – для виявлення факторів впливу на фінансування та результативність інноваційної праці; графічний метод – для наочного зображення положень аналізу; логічного узагальнення та комплексного підходу – для обґрунтування методологічного підходу до аналізу.

Результати дослідження. На основі аналізу економічної літератури та даних державної служби статистики про фінансовий стан інноваційної праці проведено узагальнення, за результатами якого можна зазначити наступне, за період 2010 – 2016 року на основі даних [5,6,7] було проведено аналіз фінансових показників інноваційної праці, що наведено у табл. 1. Його результати дають змогу зробити наступні висновки:

По-перше, обсяги фінансування інноваційної діяльності підприємства у останні 2015-2016 роки значно збільшилися. У 2016 році вони були максимальними за останні десять років і склав 23229,5 млн.грн. Порівняно з 2015 роком ця сума зменшилася у 1,68 рази, у порівнянні з 2014 роком – у 3 рази.

Власні кошти були й залишаються основним джерелом фінансування інноваційної діяльності. Їх частка у загальній сумі витрат на інноваційну діяльність склала від 52,92 % (у 2011 році) до 97,2 % (у 2015 році) та 94,9% (у 2016 році). Максимальну суму власних коштів витрачено у 2016 році (22036,0 млн.грн.). У 2014 році підприємства витратили набагато менше своїх коштів: лише 6540,3 млн.грн.

Кошти державного бюджету в загальній сумі витрат на інноваційну діяльність підприємств за період 2011-2016 роки мають схожу динаміку. Кошти державного бюджету складають найменшу частку обсягу фінансування, за винятком 2011,2014,2016 років. У 2011,2014,2016 роках найменший розмір витрат на інноваційну діяльність склали кошти іноземних інвесторів. У 2016 році даний показник складав 179,0 млн.грн., що дорівнювало 0,77% загальної суми витрат. Найменший обсяг коштів із державного бюджету був у 2013 році – 24,7 млн.грн. (в 7,2 рази менше за величину витрат у 2016 році). Найбільший розмір витрат з бюджету був у 2014 році – 344,1 млн.грн. (4,47% від загальної суми витрат – що є також найбільшою часткою в загальній сумі витрат).

Витрати на фінансування інноваційної діяльності підприємств за рахунок іноземних інвесторів суттєво зменшилися за період 2012 – 2016 роки (з 994,8 млн.грн. до 23,4 млн.грн.). Найменший розмір коштів іноземних інвесторів був у 2016 році – 23,4 млн.грн. (в 42,5 раз менше за величину витрат у 2012 році). Частка коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі фінансування у 2016 році 0,1 %, що є мінімальним для даного показника за останні десять років. Найбільший обсяг коштів іноземних інвесторів було у 2010 році – 2411,4 млн.грн.. Частка цих витрат у загальній сумі витрат є також максимальною за 10 років – 30%.

Абсолютний обсяг інших коштів (місцеві бюджети, позабюджетні фонди, вітчизняні інвестори, кредити та інші джерела [2], у 2016 зросли порівняно з 2015,2014 роками. Проте найбільшу частку в загальній сумі витрат кошти інших джерел за три останні роки займали у 2014 році – 8,74%, незважаючи на те, що абсолютна величина витрат у 2014 році становила лише 672,8 млн.грн. У 2016 році кошти інших джерел фінансування склали 991,1 млн.грн. (4,26% від загальної суми витрат), що на 2,26% більше, ніж у 2015 році, але на 4,48% менше, ніж у 2014 році, на 9,45% менше, ніж у 2013 році, на 21,22 % менше, ніж у 2012 році, і на 41,38% менше, ніж у 2011 році.

По-друге, загальна кількість працівників наукових організацій зменшується за останнє десятиріччя зменшувалася з кожним роком. Що стосується категорій чисельності даних працівників (докторів наук, кандидатів наук, дослідників) то простежується схожа динаміка.

По-третє, питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП має тенденцію до зниження, за винятком – 2012 року. У 2012 році питома вага витрат

збільшилася порівняно з 2011 роком на 2%, але якщо порівнювати з 2010 роком, можна відзначити їх зменшення на 8%. Найменше значення даного показника (0,48%) спостерігалось у 2016 році.

По-четверте, загальна сума витрат на виконання наукових досліджень і розробок зростала кожного року, за винятком 2014 року. У 2014 році загальна сума витрат зменшилася на 7,4% порівняно з 2013 роком і склала 9487,5 млн.грн. Але якщо порівнювати загальні витрати на виконання наукових досліджень і розробок з витратами 2012 року, можна відзначити незначне їх збільшення на 0,7%.

Структура витрат на виконання наукових досліджень і розробок практично не змінювалася за останні сім років. У загальному обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок найвагомішу частку витрат завжди складали фундаментальні наукові дослідження.

Комплексний аналіз взаємозв'язків показників фінансування стану інноваційної праці та її трудомісткості дозволив встановити наявність неспівпадіння основних тенденцій, що представлено на рис.1.

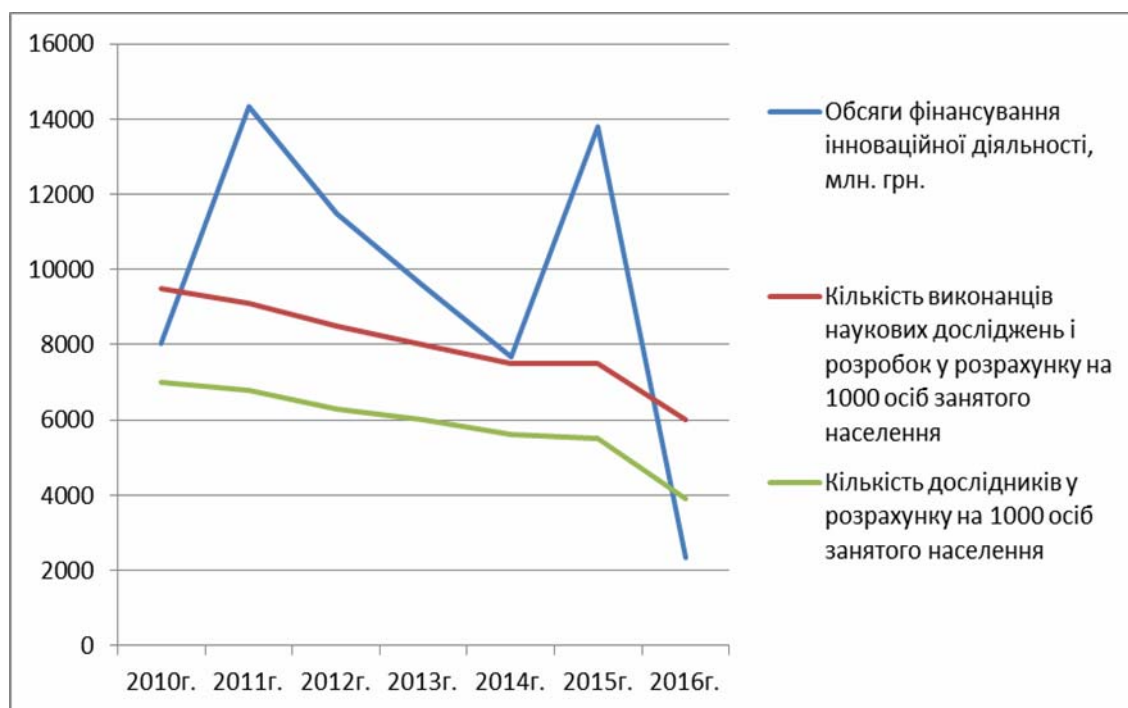

Рис.1. Взаємозв'язок показників фінансування інноваційної праці та її трудомісткості^{*)}

^{*)}Джерело: складено за даними статистичної звітності [5,6,7]

Досвід функціонування підприємств високорозвинених країн свідчить про необхідність встановлення чітких нормативів праці, як і інших видів ресурсів, що дає можливість отримання переваг в ціновій конкурентній боротьбі. Оскільки зміст інноваційної праці, з одного боку, значно відрізняється від інших видів праці, а з іншого – встановлення нормативів часу є досить важким, оскільки праця має творчий характер, то вдосконалення нормування цього виду праці в умовах діючого підприємства є досить актуальним.

Вирішення завдань проведеного дослідження дозволило сформулювати концептуальні засади визначення трудомісткості інноваційної праці:

По-перше, творчий характер та особливості інноваційної праці в сучасних умовах вимагають переосмислення класифікації методів визначення трудомісткості залежно від видів інноваційних трудових операцій. Розроблені у відповідності до цього положення (на основі аналізу наведеного в [8,9,10,11,12]) рекомендації з визначенням трудомісткості на окремих етапах НДР, ДКР та управлінський робіт, що представлено на рис.2.

Рис. 2. Визначення трудомісткості в залежності від видів інноваційної праці^{*)}

^{*)}Розроблена автором на основі [8,9,10,11,12]

По-друге, кожному методу нормування інноваційної праці характерні свої особливості визначення трудомісткості, що наведено у табл.2. Результати проведеного аналізу робіт із визначення трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці [9,10,11,13,14] узагальнено. Можна зробити такі висновки (табл.2):

Таблиця 2

Визначення трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці ^{*)}

Метод нормування праці	Визначення трудомісткості
1	2
Аналітичні методи: - аналітично-дослідні; - аналітично-розрахункові	Визначається як функція параметрів розроблюваного виробу і змісту виконуваних робіт. Експертні дослідження з використанням рангової кореляції факторів трудомісткості (аналітично-дослідницький) Використання параметричних моделей визначення трудомісткості залежно від кількості характеристик виробу і питомих нормативів за одиницю роботи Встановлення певних кореляційних залежностей між трудомісткістю робіт і основними технічними параметрами розроблюваних виробів..
Сумарні методи: - статистичні; - дослідно-статистичні; - метод аналогів	Трудомісткість визначається як функція основних технічних параметрів розроблюваних виробів на базі елементів математичної статистики та теорії ймовірності Базуються на обробці статистичної інформації, накопиченої за аналогічними роботами, які були виконані у минулому, або за статистичними даними про затрати праці в минулому, шляхом порівняння нормованого об'єкта з аналогічним, а також можуть бути засновані на порівнянні трудомісткості майбутніх робіт з раніше виконаними аналогічними. Але при цьому необхідно мати попередньо систематизовану базу даних за такими роботами. Ці методи успішно використовуються в ІТ галузі (наприклад, СКРАМ-технології).
Експертний метод	Визначення трудомісткості майбутніх робіт ґрунтується на оцінках, даних експертами. Але виникають певні складності у підборі експертів та визначенні статистично значимої та достовірної кількості таких оцінок.
Мікроелементні	Визначення трудомісткості базується на нормативах чисельності та проводиться дослідним шляхом.

^{*)}Розроблено автором на основі [9,10,11]

Мікроелементні методи майже не застосовуються для інноваційної праці, але для певних видів рутинних робіт такі нормативи доцільно використовуються для створення обґрунтованих нормативів трудомісткості.

По-третє, на основі аналізу наведеного в [8,9,10,11,12] запропоновано процедуру визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці. Вона включає 7 етапів (вибір об'єкта нормування; визначення чинників, які впливають на трудомісткість виконаних робіт; вибір виду інноваційних трудових операцій; вибір методу встановлення трудомісткості окремих робіт; вибір переліку інноваційних робіт; вибір виду нормативів трудомісткості; встановлення нормативу) та відповідне методичне забезпечення.

Таким чином, можна представити запропоновану процедуру визначення трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці у вигляді рис.3.

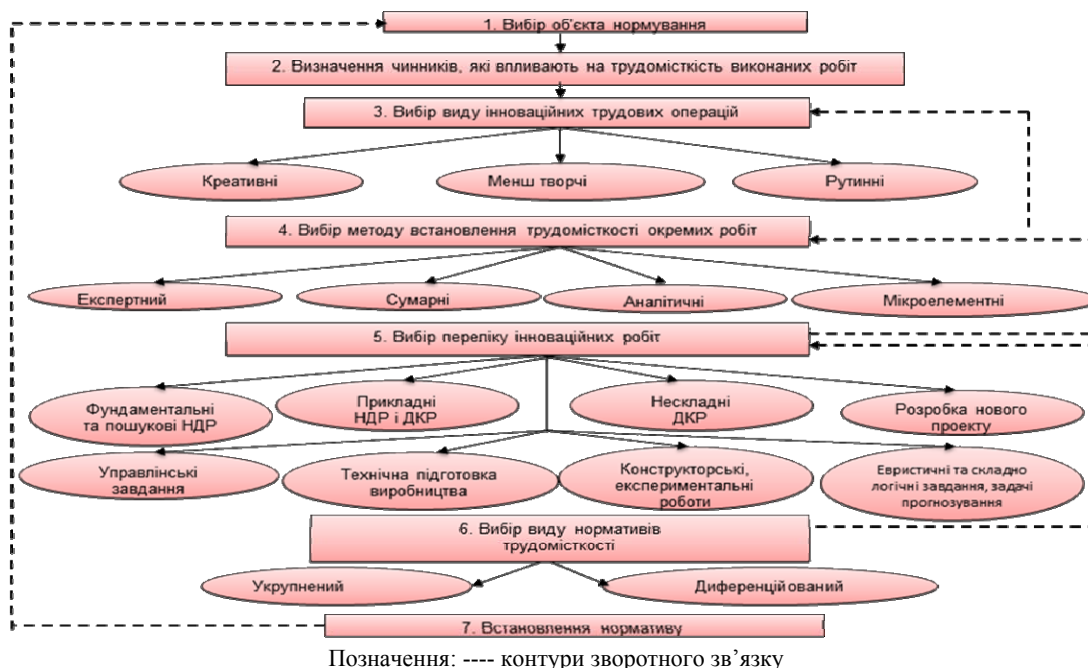

Рис.3. Схема процедури визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці за результатами проведеного дослідження^{*)}
^{*)} Власні розробки автора

Висновки. Концептуальні засади базуються на сучасній концепції менеджменту, реалізують системний, процесний та функціональний підходи та враховують особливості сучасної інноваційної праці.

Наукова новизна одержаних результатів складається у наступному:

- 1) виявлено основні тенденції та особливості фінансування інноваційної праці;
- 2) обґрунтовано основні показники для комплексного аналізу фінансування інноваційної праці;
- 3) встановлено взаємозв'язок показників фінансування стану інноваційної праці з трудомісткістю.

4) обґрунтовано концептуальні засади визначення трудомісткості інноваційної праці, які містять: встановлення особливості розрахунку трудомісткості інноваційної праці для кожної групи методів нормування; обґрунтування рекомендацій з визначення трудомісткості залежно від методу нормування інноваційної праці та встановлення трудомісткості окремих етапів НДР, ДКР та управлінських робіт; процедури визначення трудомісткості при нормуванні інноваційної праці.

Майбутнім напрямком дослідження у цій предметній галузі може стати обґрунтування теоретичного підходу до формування економічної складової механізму управління інноваційною праці підприємства.

Література

1. Коваленко, О. В. Управління інноваційною діяльністю: шляхи вдосконалення [Текст] : монографія / О. В. Коваленко, В. Л. Конашук, Л. А. Кромська ; за заг. редакцією О. В. Коваленко ; Запорізька державна інженерна академія. – Запоріжжя : ЗДІА, 2014. – 144 с.
2. Єфремов, О. С. Управління інноваційним розвитком підприємства: аспекти методології [Текст] : монографія / О. С. Єфремов. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 504 с.
3. Ткаченко, А. М. Формування інноваційних підходів до управління металургійним підприємством [Текст] : монографія / А. М. Ткаченко, Т. О. Дробецька. – Дніпропетровськ : Вид-во ДВНЗ УДХТУ, 2015. – 188 с.
4. Ринково-орієнтоване управління інноваційним розвитком [Текст] : монографія / за ред. С. М. Ілляшенка. – Харків : Діса плюс, 2015. – 448 с.
5. Статистичний щорічник України за 2015 рік [Текст] / за ред. І. М. Жук ; Державна служба статистики України. – Київ, 2016. – 576 с.
6. Статистичний збірник «Регіони України» [Текст] / за ред. І. М. Жук ; Державна служба статистики України. – Київ, 2016. – Частина I. – 299 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність України 2016 рік [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Багрова, І. В. Нормування праці [Текст] : навчальний посібник / І. В. Багрова – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 212 с.
9. Беклешов, В. К. Нормирование в научно-технических организациях [Текст] / В. К. Беклешов, П. Н. Завлин. – Москва : Экономика, 1989. – 240 с.
10. Нормирование труда специалистов НИИ и КБ: межотраслевые методические рекомендации [Текст]. – Москва : Экономика, 1990. – 142 с.
11. Организация, нормирование и оплата труда [Текст] : учеб. пособие / А. С. Головачев, Н. С. Березина, Н. Ч. Боку и др. ; под общ. ред. А. С. Головачева. – Москва : Новое знание, 2004. – 496 с.
12. Совершенствование нормирования труда рабочих и специалистов в условиях научно-технического прогресса [Текст] : межвузовский сборник научных трудов. – Барнаул : Алтайский государственный университет, 1989 – 170 с.
13. Buckley, J. J. Fuzzy Markov Chains: Uncertain Probabilities [Text] / J.J. Buckley, E. Eslami // *Mathware and Soft Computing*. – 2002. – № 9. – P. 33–41.
14. Moghadam, M. M. Two Step Methods for Numerical Solution of Fuzzy Differential Equation [Text] / M. M. Moghadam, M. S. Dahaghin // *Advances in Fuzzy Mathematics*. – 2006. – № 1. – P. 150–155.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2017 © Черноіванова Г. С.

References

1. Kovalenko, O. V., Konashchuk, V. I., & Kromska, L. A. (2014). *Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu: shliakhy vdoskonalennia*. Zaporizhzhia: ZDIA.
2. Yefremov, O. S. (2012). *Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstva: aspekty metodolohii*. Lugansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia.
3. Tkachenko, A. M., & Drobetska, T. O. (2015) *Formuvannia innovatsiinykh pidkhodiv do upravlinnia metalurhiinym pidpriemstvom*. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DVNZ UDKhTU.
4. Illiashenko, S. M. (Ed.). (2015). *Rynkovo-orintovane upravlinnia innovatsiinym rozvytkom*. Kharkiv: Disa Plus.
5. Zhuk, I. M. (Ed.). (2016). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 rik*. Kyiv.
6. Zhuk, I. M. (Ed.). (2016). *Statystychnyi zbirnyk Ukrainy «Rehiony Ukrainy», I*. Kyiv.
7. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy 2016 rik. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Bahrova, I. V. (2003). *Normuvannia pratsi*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
9. Bekleshov, V. K., & Zavlin, P. N. (1989) *Normirovanie v nauchno-tehnicheskikh organizatsiakh*. Moskva: Ekonomika.
10. *Normirovanie truda spetsialistov NII i KB: mezhotraslevye metodicheskie rekomendatsii*. (1990). Moskva: Ekonomika.
11. Golovachev, A. S., Berезина, N. S., & Boku, N. Ch. (2004). *Organizatsiia, normirovanie i oplata truda*. (2004). Moskva: Novoe znanie.
12. *Sovershenstvovanie normirovaniia truda rabochikh i spetsialistov v usloviakh nauchno – tehnikeskogo progressa*. (1989). Barnaul: Altaiskii gosudarstvennyi universitet.
13. Buckley, J. J., & Eslami, E. (2002). Fuzzy Markov Chains: Uncertain Probabilities. *Mathware and Soft Computing*, 9, 33–41.
14. Moghadam, M. M., & Dahaghin, M. S. (2006). Two Step Methods for Numerical Solution of Fuzzy Differential Equation. *Advances in Fuzzy Mathematics*, 1, 150–155.

Received 29.11.2017

©Chernoivanova A. S.

Shevchenko A. M.

*PhD, Cherkasy State Technological University, assistant professor, Ukraine;
e-mail: ann.shevchenko@chdtu.edu.ua*

THE FEASIBILITY AND RISKS OF INVESTING IN MODERN FINANCIAL INSTRUMENTS

Abstract. Relevance of the article is that the post-crisis economic recovery and the rapid development of European integration are both – a cause and a consequence of higher investment activity, which causes the expansion of the frontiers of the use of financial instruments while increasing the their riskiness in the current economic conditions. The dynamics of sales of financial instruments used in the investment process in the financial market of Ukraine, such as stocks, corporate bonds, government bonds of Ukraine, local bonds, savings certificates, certificates of deposit of the National Bank of Ukraine, investment certificates, mortgage bonds, option certificates, derivatives. The types of risks inherent to all modern financial instruments and specifies types of risks that are specific to certain types of financial instruments are shown.

The advantage of investing in certain types of financial instruments is grounded. The directions of risk reduce in exposure of investment in modern financial instruments, such as diversification (by type of instrument, the currency of a financial instrument, the countries issue a financial instrument, capitalization and sector of the issuer of financial instruments) and investment taking into account the time interval investment are offered. The main idea of the article was to prove the rationale for investing assets in financial instruments with simultaneous identification of risks that accompany this process, for finding out the ways to minimize them in the future.

Keywords: risk, investments, financial instruments, income, investment instruments, financial market.

GEL Classification: G1

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 15

Шевченко А. М.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Черкаський державний технологічний університет, Україна;
e-mail: ann.shevchenko@chdtu.edu.ua*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА РИЗИКИ ІНВЕСТИВАННЯ В СУЧАСНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

Анотація. Актуальність статті полягає у тому, що посткризове відновлення економіки країни та стрімкий розвиток євроінтеграційного процесу є одночасно і причиною, і наслідком підвищення рівня інвестиційної активності, яке зумовлює розширення меж використання фінансових інструментів при одночасному збільшенні їх ризиковості у сучасних економічних умовах. Проаналізовано динаміку обсягів реалізації фінансових інструментів, що використовуються у інвестиційному процесі, на фінансовому ринку України. Визначено види ризиків, притаманних для усіх сучасних фінансових інструментів, та таких, що є специфічними для окремих їх видів. Головною ідеєю статті стало обґрунтування доцільності інвестування активів у фінансові інструменти з одночасною ідентифікацією ризиків, що супроводжують цей процес, задля пошуку шляхів їх мінімізації у перспективі.

Ключові слова: ризик, інвестиції, фінансові інструменти, дохід, інвестиційні інструменти, фінансовий ринок.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 15

Шевченко А. М.

*к.э.н., доцент кафедры финансов,
Черкасский государственный технологический университет, Украина;
e-mail: ann.shevchenko@chdtu.edu.ua*

ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ И РИСКИ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

Аннотация. Актуальность статьи заключается в том, что посткризисное восстановление экономики страны и стремительное развитие евроинтеграционного процесса являются одновременно и причиной, и следствием повышения уровня инвестиционной активности, которое вызывает расширение границ использования финансовых инструментов при одновременном увеличении их рискованности в современных экономических условиях. Проанализирована динамика объемов реализации финансовых инструментов, используемых в инвестиционном процессе на финансовом рынке Украины. Определены виды рисков, присущие всем современным финансовым инструментам, и такие, которые являются специфическими для отдельных их видов. Главной идеей статьи стало обоснование целесообразности инвестирования активов в финансовые инструменты с одновременной идентификацией рисков, сопровождающих этот процесс, для поиска путей их минимизации в перспективе.

Ключевые слова: риск, инвестиции, финансовые инструменты, доход, инвестиционные инструменты, финансовый рынок.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 15

Introduction. The sphere of financial services is expanding intensely all over the world, financial markets are offering new opportunities for mortgage and consumer crediting, investing savings in stock and currency markets, taking advantage of various financial instruments. The latter refers to a number of financial documents that have monetary value and through which operations are carried out on the financial market. Traditional financial instruments include deposits, stocks and bonds. The rest of the financial instruments according to their origin were derived from the kinds of securities previously mentioned by us, consequently, they are called derivative financial instruments. Derivative financial instruments are formed at stock, currency, credit, and insurance markets and unite all segments of the financial market into a single whole. Among the derivative financial instruments latest financial products and innovative financial services are the most frequent.

Growing tendency towards intensification of European integration processes may in the nearest future stipulate expanding capabilities for domestic investors to use modern financial instruments, emitted and allocated on European countries' financial markets. However, it is important to keep in mind that investing in financial instruments is connected with the risks of invested assets being not returned for one reason or another. Generally, the risk of an individual financial instrument in investing is considered as a probable deviation of the actual investment income from its expected value in the situation of undefined dynamics of the market situation of the relevant segment of the financial market and future results of its issuer's economic activities.

The risk factor of modern financial instruments is a complex and multi-dimensional concept from the point of view of methods for its evaluation as well as forms of management used to neutralize it. Therefore, the topic chosen for this research is timely and relevant.

Research analysis and problem statement. Investigating the problem of using financial instruments, including the question of mediating investment operations has recently been an object of interest for both home and foreign scholars, therefore, the scale of the article's topic could be proved. For instance, T. Hovorushko and I. Sytnyk have been investigating the prospects of using derivative financial instruments by domestic enterprises [1], O. Cherniavska has specified the financial instruments for stimulating scientific and technological activities and has defined the aspects of world practice and Ukrainian realities of this process[2]; I. Burdenko has determined the preconditions stipulating creation and usage of innovative financial instruments in the market of derivative financial instruments in Ukraine [3]. Issues related to employing innovative financial instruments have been studied by T. Kucher, who paid special attention to the impact innovative financial instruments have on the economic activity [4], and V. Polishchuk, who has determined

conceptual basis of innovative tools application for financial stimulation of sustainable development of a region [5]. M. Rusynko raises the question of risks emerging in the process of forming a portfolio of securities [6].

I would also like to mention here foreign scholars and practitioners, who have undertaken surveys of the expedience and risks of investing in modern financial instruments: P. Waldow [7], T. Rachev and F.J. Fabozzi [8], M. Brenner and D. Galai [9], P. Moles [10], A.R. Rashidah, F.H. Tafri, Y. Al Janadi [11]. Sources [12-14] specify and clarify certain issues relating to foreign experience in identifying investment risks in different types of financial instruments. Nonetheless, nontrivial economic conditions, in which the domestic financial market is operating now, make further research on the risks accompanying the process of investing in modern financial instruments essential.

The main aim of the article is to substantiate the expediency of investing in modern financial instruments and compile a list of risks accompanying this process in order to find ways to minimize them in the economic realities that have evolved in Ukraine today. Methods used to study the topic are monographic method, analysis, some of the techniques of abstract-logical method and others.

Research results. Investment financial instruments are ways to invest money. Bank deposits are the most common type of investing at the national market. It is the most popular and the least risky way of investing money. On the other hand, the profit from this financial instrument is minimal, and very often it does not even cover the level of inflation.

A large number of beginner investors and also those who do not have sufficient knowledge about the availability and functioning of the investment instruments, choose currency as an object of investment. The mechanism is transparent – the investor buys currency at a certain exchange rate and hopes to profit from selling it in the future. The current tool for investing in currency is Forex, that is, the international currency market.

The pension reform in Ukraine helped cumulative life insurance to become a widespread investment financial instrument. Accumulation insurance is a plan of financial protection: it guarantees the investor's financial future and the future of his relatives.

Investment funds are active participants in the modern financial market. A fund consists of money belonging to a number of investors. The fund is managed by an investment company (asset management company) that invests the collective capital in various financial instruments. For example, they can decide to invest in stocks, that is, securities issued by companies to attract additional funds for business development needs. When buying shares, an investor receives two types of income: income from the growth of value and dividends. Bonds can be considered as another traditional financial instrument for investing. Income received can be paid at a fixed interest rate or at the expense of the difference between the price of the bond when it is purchased and its value at redemption by the issuer.

Let's proceed to describing forms of modern financial instruments that can be used for investing.

Futures are contracts that oblige those who have signed them to buy or sell a financial instrument at a specified time in the future at a pre-determined price. Investors use futures for speculation in order to profit.

Options are similar to the futures, but the difference lies in the fact that they do not treat the transaction as obligatory, but only entitle the participants to implement the transaction. In 2008 binary options were officially introduced. The first steps towards their popularization were observed back in 1973, but only lately the binary options have become more popular than ever before. The essence of this innovation lies in financial rates. The investor attempts to predict in which direction the price of a currency or the value of the company's shares is going to change. If the bid turns out to be winning, the investor is entitled to up to 90% of the transaction amount, in the opposite case he loses everything. That is why binary options are risky, and in some countries the use of this financial instrument is under prohibition. Among such countries we can mention Germany, Belgium and France.

One of the forms of investing that is currently gaining popularity is crowdfinancing. The term consists of two words – crowd and investing – and means the same as equity-based crowdfunding. The idea of such an instrument emerged in 2009, when Kickstarter, the first electronic crowdfinancing platform was launched. In case of using this financial instrument an investor becomes a co-owner of the business in which he invests money. Depending on the terms of the agreement, receiving annual payments is plausible, however, most frequent is the case when the investor receives income only when a certain product is produced, for which its developers have been collecting investors' money

Table 1 demonstrates statistical indicators of sales volumes of modern financial instruments used by domestic investors. The data obtained lead to the conclusion that the use of financial instruments has been reduced and investment activity has declined significantly in Ukrainian financial market in recent years.

Table 1.

Modern financial instruments in Ukraine sales volumes, UAH mln

Modern financial instruments	2011	2012	2013	2014	2015
Shares	636070	591860	171100	25684,32	5810,80
Bonds of enterprises	35914,44	51386,61	42467,78	32823,98	13533,91
Government bonds of Ukraine	855550	1217060	721470	545768,79	250133,30
Local loan bonds	1670	7480	3600	580,31	19,80
Savings certificates, NBU deposit certificates	76720	13590	150770	1000,26	8714,54
Investment certificates	114420	137740	496500	4245,15	2170,15
Mortgage bonds	70	0	350	2,11	0
Optional certificates	0	0	0	293,69	615,33
Derivatives (futures, forwards)	23990	24910	18010	9296,63	5210,18

Source: Compiled by the author according to [15]

In fact, in 2012 stock turnover shrank by 7%, in 2013 it shrank by 71%, then, by 85% in 2014 and by 77% in 2015. Concerning the corporate bonds usage dynamics, in 2012 increase by 435 was traced, starting from 2013 we observed rapid and constant reduction by 17%, and by 22% and 58% in 2013 to 2015. A similar trend was observed with regard to Ukraine's government bonds and local loan bonds. In 2013, investors' interest in such types of financial instruments as savings certificates and National Bank of Ukraine deposit certificates grew rapidly. Based on the information in the official report of the National Commission on Securities and Stock Market, their increase in the market in comparison with 2012 amounted to 1009%. In 2014, their volume decreased by 99%, but in 2015 there was a revival in this investment segment and the growth was 771%.

Such modern financial instruments as mortgage bonds, option certificates, derivatives, that is, derivative securities, are not wide spread enough so they do not enjoy popularity on the domestic financial market. Also, investors' interest in certificates issued by joint investment institutions has decreased over the past two years. As already mentioned, investing in modern financial instruments is associated with certain risk, the probability rate of which depends on the type of financial instruments in which the investment is made; for instance, the characteristic feature of a financial instrument such as the option implies that the option buyer risks only the premium paid to the seller, whereas the seller's risk of the option is virtually unlimited. In this regard, of particular importance is considered to be the investor's ability to identify risks for the purpose of assessing correctly the value and profitability of the financial instruments in which the investment is being planned.

It is therefore advisable to point out several main types of investment process risks which emerge while working with modern financial instruments and are characteristic of all their types:

- systematic financial risk that is the risk of disturbing the stability of the entire financial system as a whole (the country, the world). These risks include currency risk, market risk, interest rate risk, inflation risk, and occasional risk. Currency risk is considered as probable financial losses

in the result of fluctuation in exchange rates, which can occur in the interim between the date of signing a financial contract and its actual settlement. Market risk is connected with possible changes in the value of assets as a result of fluctuations in interest rates, exchange rates, stock quotes and bonds, and the prices of financial assets that are the object of investing. Interest rate risk is the risk to the investor's profit arising from unfavorable interest rate fluctuations, which lead to a higher expense on interest settlement, insufficient return on investments and lower income from assets invested in financial instruments. Inflation risk is a probable loss that an economic entity may suffer as a result of depreciation of the real value of investments, loss of the real initial value of the assets (in the form of investments) while their nominal value is stable or even increases, also depreciation of the expected income and profit of the economic entity from investing under conditions when growth rate of inflation prevails uncontrollably growth rate of return on investment. Random risks are the risks associated with unpredictable events, such as industrial accidents and man-made catastrophes, legal regulation changes, political revolutions, revolutions, and military conflicts. Current conditions in Ukraine urge us to take into consideration the political risks that may be related to the following factors of instability which affect the political component in the process of investment activities: elections of different levels of government; changes in the state policy; political pressure; administrative restrictions of investment activity; foreign policy pressure on the state; restriction of freedom of speech; separatism, etc.

- unsystematic financial risks are the risks inherent in a particular financial instrument and are related to its specificity;

- speculative risks are the risks of unpredictable changes in the exchange rate of securities caused by the actions of other bidders in the stock market;

- legal risks are the risks of being deprived of ownership rights or the right to benefit from the use of assets, when the investor works with "unreal" assets (Forex instruments, binary options), or unlicensed brokers, etc. ;

- human factor, or the so-called investor risk (personal risk). Personal risks depend on the investor's qualifications, that is why proper training and self-discipline are of crucial importance for achieving success on the market. One of the forms of such risk is operational risk. The latter is the risk associated with operating assets. An investor buys financial instruments from middlemen – brokers, joint investment institutions, or banks. Brokers' mistakes, fraud in asset management companies, banks going bankrupt – all of the above refers to operational risks. These factors can also stand behind functional investment risk that lies in probable investment losses that may happen due to mistakes made in the process of forming and managing investment portfolios of financial instruments;

- business risk is connected with fluctuations in future sales and profits of companies, e.g., it is likely that in a certain period of time indicators of sales and profits of companies may decrease and financial instruments issued will lose their value.

Table 2 provides a justification of the expediency of investing in modern financial instruments, taking into account specific risks inherent in each of their types

It appears that awareness of the risks inherent in various types of investment financial instruments might not be helpful for the investor who has not developed any attitude towards risk as a whole. The risk level acceptable to the investor depends on many factors, for example, the personality type to which the investor belongs, investing goals, total assets in monetary terms, the size of the investment portfolio and on the investment time dimension.

Let us consider ways to minimize the risk of investing in modern financial instruments. Traditionally, there is an option to reduce business and financial risks in the process of investing through diversification which is acquisition of various financial instruments whose profitability is independent in relation to each other. Due to the formation of a diversified investment portfolio, the profit variability decreases (and, consequently, the risks are minimized).

Table 2.

Expediency of Investing in Modern Financial Instruments Rationale

Modern financial instruments	Benefits of investing	Risks
Shares	- ability to sell shares on the market in short terms (liquidity); - ability to profit from feasible increase in market price of the stock	- impairment of shares; - profit loss instead of dividend payment; - total loss of invested assets
Bonds of enterprises	- income is not taxable; - no need to participate in management of the enterprise	- inability of the enterprise to settle on its financial obligations; - low interest rate
Government bonds of Ukraine	- Government-guaranteed income and return on invested assets; - income is not taxable;	- lower profit as compared with other financial instruments; - subjection to the level of investment attractiveness of the state
Local loan bonds	- profitability and invested assets return are guaranteed by the local governing bodies; - income is not taxable	- Dependence on the actions of local authorities, political situation
Savings certificates, National Bank of Ukraine deposit certificates	- Fixed interest rate for the whole period of investment; - guaranteed by the Deposit Guarantee Fund	- can be used by an unauthorized party in case of loss or theft; - a certificate form can be forged
Investment Certificates	- comparatively low minimum cost of investment; - ability to choose the periodicity of receiving income	- lack of diversification in investment strategies; - inclination of investment managers to take excessive risk
Mortgage bonds	- guaranteed return of assets by mortgage; - income is not taxable	- possible loss of assets due to shutting down construction works
Optional certificates	- high profitability; - independent selection of the option settlement time	- possible non-fulfillment of contract and consequent losses
Derivatives (futures, forwards)	- possibility to benefit from reselling them on the market	- insufficient level of development of the market segment and legal regulation of relations on it

Source: Compiled by the author

There are several ways to diversify the investment portfolio:

- according to the types of financial tools intended to be invested in shares, bonds, gold, currency, real estate;
- according to the currency on which a financial instrument is based: dollar assets, assets in euros, ruble assets, Swiss francs assets, etc.;
- by the financial instruments' issuer's country of origin: American assets, European assets, Japanese assets, Australian, Russian, Chinese ones, etc.;
- by the level of capitalization of a financial instrument's issuer: shares of the largest companies (blue chips), shares of average capitalization, shares of small capitalization;
- by the sector of the economy in which the financial instrument's issuer operates: oil companies' stocks, power engineering shares, machine building shares, government bonds, local bonds, corporate bonds (corporate bonds), etc.

Nevertheless, diversification will not be able to provide a high level of investor's financial security if any external event results in the collapse of stock markets. Therefore, for short-term segments of investment the best strategy for an investor would be to invest in bonds or deposit certificates, while for long-term investment, taking inflation into account, it would be much more preferable to invest in stocks. The longer is the planned investment period, the more sufficient share in the portfolio should be assigned for stocks. Otherwise, it is advisable to choose such financial instruments for investing as bonds or term investment certificates.

Conclusion. The research on expediency and risks of investing in modern financial instruments has led us to the following conclusions.

1. In the domestic financial market investors have various types of modern financial instruments at their disposal. Shares, corporate bonds, government bonds of Ukraine, local bonds, savings certificates, NBU deposit certificates, investment certificates, mortgage bonds, option certificates, and derivatives has been the most popular over the past few years. An insight into the circulation dynamics of modern financial instruments in the domestic financial market has proved downward dynamics in their usage and lack of investors' interest in financial investments.

2. For all the types of financial instruments that are in circulation in the financial market of Ukraine, the following types of risks are inherent: systematic financial risks (currency, market, interest, inflation, random), unsystematic financial risks, speculative risks, legal risks, and personal risks. Meanwhile, specific types of risks are characteristic of each of the financial instrument type, which determine the expediency of investing the assets in them given the current economic conditions. The ways of minimizing investment risks in modern financial instruments include the diversification of investment objects and the formation of an investment strategy depending on the time horizon of investment.

The prospects for further scientific developments in the research direction chosen lie in developing a mechanism for protecting investors from various types of risks related to the use of financial instruments during investment processes.

Література

1. Говорушко, Т. А. Перспективи використання похідних фінансових інструментів вітчизняними підприємствами [Текст] / Т. А. Говорушко, І. П. Ситник // Облік і фінанси. – 2012. – № 3. – С. 92–95.
2. Чернявська, О. Фінансові інструменти стимулювання науково-технологічної діяльності: світова практика та українські реалії [Текст] / О. Чернявська // Міжнародна економічна політика. – 2009. – Вип. 1–2. – С. 172–201.
3. Бурденко, І. М. Передумови створення та використання інноваційних фінансових інструментів на ринку похідних фінансових інструментів України [Текст] / І. М. Бурденко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 181–190.
4. Кучер, Т. Л. Вплив використання інноваційних фінансових інструментів на економічну активність [Текст] / Т. Л. Кучер // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 32. – С. 96–102.
5. Поліщук, В. Г. Концептуальні засади застосування інноваційних інструментів фінансового стимулювання сталого розвитку регіону [Текст] / В. Г. Поліщук // Економічний форум. – 2014. – № 4. – С. 99–108.
6. Русинко, М. К. Портфель цінних паперів і ризик фінансових інструментів [Текст] / М. К. Русинко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 261–264.
7. Waldow, P. New financial instruments for global challenges [Electronic resource] / Peter Waldow // Financing. – 2001. – № 1. – P. 9–11. – Available at: http://www2.weed-online.org/ffd/pdf/FinancingGate_PWO.pdf.
8. Rachev, S. T. A New Set of Financial Instruments [Electronic resource] / Svetlozar (Zari) T. Rachev, Frank J. Fabozzi. – Available at: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1612/1612.00828.pdf>.
9. Brenner, M. New Financial Instruments for Hedge Changes in Volatility [Electronic resource] / Menachem Brenner, Dan Galai // Financial Analysts Journal. – 1989. – Vol. 45, Issue 4. – Available at: <http://www.cfapubs.org/doi/abs/10.2469/faj.v45.n4.61>.
10. Moles, P. Financial Risk Management. Sources of Financial Risk and Risk Assessment [Electronic resource] / Peter Moles. – Available at: <https://www.ebsglobal.net/EBS/media/EBS/PDFs/Financial-Risk-Management-Course-Taster.pdf>.
11. Rahman, R. A. Instruments and Risks in Islamic Financial Institutions [Electronic resource] / Rashidah Abdul Rahman, Fauziah Hanim Tafri, Yaseen AlJanadi // Malaysian Accounting Review. – 2010. – Vol. 9, № 2. – P. 11–21. – Available at: <http://ari.uitm.edu.my/main/images/MAR/vol09-2/chap2.pdf>.
12. Whittle, M. New Financial Instruments and the Role of National Promotional Banks [Electronic resource] : Study / Mark Whittle, Jack Malan, Danilo Bianchini. – Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572687/IPOL_STU\(2016\)572687_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572687/IPOL_STU(2016)572687_EN.pdf).
13. Financial instruments, and the risk related to trading in financial instruments [Electronic resource]. – Available at: https://sebgroupp.com/siteassets/Site_assistance/MIFID/Information_financial_instruments_risk.pdf?epslanguage=en.
14. EMEA Securities Division Information on the Nature and Risks of Investments for Professional Clients [Electronic resource]. – Available at: <http://www.goldmansachs.com/disclosures/mifid/info-on-nature-risks-of-investments.pdf>.
15. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.

References

1. Hovorushko, T. A. & Sytnyk, I. P. (2012). Perspektyvy vykorystannia pokhidnykh finansovykh instrumentiv vitchyznianymy pidpriemstvamy. *Oblik i finansy*, 3, 92–95.
2. Cherniavska, O. (2009). Finansovi instrumenty stymuliuvannia naukovykh–tehnolohichnoi diialnosti: svitova praktyka ta ukraïnski realii. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 1–2, 172–201.
3. Burdenko, I. M. (2012). Peredumovy stvorennia ta vykorystannia innovatsiinykh finansovykh instrumentiv na rynku pokhidnykh finansovykh instrumentiv Ukrainy. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 3, 181–190.
4. Kucher, T. L. (2013). Vplyv vykorystannia innovatsiinykh finansovykh instrumentiv na ekonomichnu aktyvnist. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 32, 96–102.
5. Polishchuk, V. H. (2014). Kontseptualni zasady zastosuvannia innovatsiinykh instrumentiv finansovoho stymuliuvannia staloho rozvytku rehionu. *Ekonomichnyi forum*, 4, 99–108.
6. Rusynko, M. K. (2014). Portfel tsinnykh paperiv i ryzyk finansovykh instrumentiv. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy* 1, 261–264.
7. Waldow, P. (2001). *New financial instruments for global challenges*. *Financing*, 1, 9–11. Available at: http://www2.weed-online.org/ffd/pdf/FinancingGate_PWO.pdf
8. Rachev, S. T., & Fabozzi, F. J. *A New Set of Financial Instruments*. Available at: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1612/1612.00828.pdf>
9. Brenner, M., & Galai, D. (1989). New Financial Instruments for Hedge Changes in Volatility. *Financial Analysts Journal*, 45(4). Available at: <http://www.cfapubs.org/doi/abs/10.2469/faj.v45.n4.61>
10. Moles, P. *Financial Risk Management. Sources of Financial Risk and Risk Assessment*. Available at: <https://www.ebsglobal.net/EBS/media/EBS/PDFs/Financial-Risk-Management-Course-Taster.pdf>
11. Rahman, R. A., Tafri, F. H., & AlJanadi, Y. (2010). Instruments and Risks in Islamic Financial Institutions. *Malaysian Accounting Review*, 9(2), 11–21. Available at: <http://ari.uitm.edu.my/main/images/MAR/vol09-2/chap2.pdf>
12. Whittle, M., Malan, J., & Bianchini, D. *New Financial Instruments and the Role of Nationals Promotional Banks: Study*. Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572687/IPOL_STU\(2016\)572687_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572687/IPOL_STU(2016)572687_EN.pdf)
13. *Financial instruments, and the risk related to trading in financial instruments*. Available at: https://sebgroupp.com/siteassets/Site_assistance/MIFID/Information_financial_instruments_risk.pdf?epslanguage=en
14. *EMEA Securities Division Information on the Nature and Risks of Investments for Professional Clients*. Available at: <http://www.goldmansachs.com/disclosures/mifid/info-on-nature-risks-of-investments.pdf>
15. *Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*. Available at: <http://www.nssmc.gov.ua>

Received 14.06.2017

© Shevchenko A. M.

РОЗДІЛ 3

Моделі та технології обробки фінансової інформації

Ahmadreza Ghasemi

*Assistant Professor, Industrial Management, Faculty of Management and Accounting,
College of Farabi, University of Tehran, Iran.*

e-mail: ghasemiahmad@ut.ac.ir

Mohsen Seyghali^b

*Assistant Professor, Financial Management, Faculty of Financial Management, University of
Tehran, Iran, e-mail: seighali@ut.ac.ir*

Maryam Moradi

*MSc. in Business Management Financial, Ershad Damavand University, Tehran,
Iran, e-mail: maryam.morady1369@yahoo.com*

PREDICTION OF FINANCIAL DISTRESS, USING METAHEURISTIC MODELS

Abstract. Investors need to assess and analyze the financial statement, to make the logical decision. Using financial ratios is one of the most common methods. The main purpose of this research is to predict the financial crisis, using ratios of liquidity. Four models, Support vector machine, neural network back propagation, Decision trees and Adaptive Neuro–Fuzzy Inference System has been compared. Furthermore, the ratios of liquidity considered in a period of 89_93. The research method is qualitative and quantitative and type of casual comparative. The result indicates that the accuracy of the neural network, Decision tree, and Adaptive Neuro–Fuzzy Inference System showed that there is a significant differently 0/000 and 0/005 years this is more than support vector machine result. Therefore the result of support vector machine showed that there is a significant differently 0/001 in years. This has been shown that neural network in 2 years before the bankruptcy has the ability to predict a right thing. Therefore, the results have been shown that all four models were statistically significant. Consequently, there are no significant differences. All models have the precision to predict the financial crisis.

Keywords: financial crisis, neural network, Decision tree, Adaptive Neuro–Fuzzy Inference System, support vector machine.

GEL Classification: C45, D22, G33

Formulas: 2; fig.: 4; tabl.: 5; bibl.: 19

Ахмадреза Гасемі

доцент,

*факультет менеджменту та бухгалтерського обліку, промисловий менеджмент,
Коледж Фарабі, Тегеранський університет, Іран;*

e-mail: ghasemiahmad@ut.ac.ir

Мохсен Сейгалі

доцент, Фінансовий менеджмент,

*факультет фінансового менеджменту, Тегеранський університет,
Іран, e-mail: seighali@ut.ac.ir*

Марій Мораді

*магістр у сфері управління фінансами,
Університет Ершад Дамаван, Тегеран,*

Іран, e-mail: maryam.morady1369@yahoo.com

ПРОГНОЗ ФІНАНСОВИХ ПРОБЛЕМ, ВИКОРИСТОВУЮЧИ МЕТАЕВРИСТИЧНІ МОДЕЛІ

Анотація: Інвесторам необхідно оцінити та проаналізувати фінансову звітність, прийняти логічне рішення. Використання фінансових показників є одним з найпоширеніших методів. Основна мета цього дослідження – прогнозувати фінансову кризу, використовуючи співвідношення ліквідності. Чотири моделі: векторні машини підтримки, зворотне розповсюдження нейронних мереж, дерево рішень та адаптивна система нейро–нечіткого висновку. Крім того, коефіцієнти ліквідності розглянуті в період 2011–2015 рр. Метод дослідження є якісним та кількісним, а також тип випадкової порівняльної. Результат показує точність нейронної мережі, дерево рішень, і система Adaptive Neuro–Fuzzy Inference показала, що значно відрізняється від 0/000 і 0/005 років, це більше, ніж підтримка векторної машини. Тому результат підтримки векторної машини показав, що існує значно по–різному 0/001 років. Це показало, що нейронна мережа за 2 роки до банкрутства має можливість прогнозувати правильну річ. Тому результати показали, що всі чотири моделі були статистично значущими. Отже, істотних відмінностей немає. Всі моделі мають точність прогнозування фінансової кризи.

Ключові слова: фінансова криза, нейронна мережа, дерево рішень, адаптивна система нейро–нечіткого висновку, векторна машина підтримки.

Формул: 2; рис.: 4; табл.: 5; бібл.: 19

Ахмадреза Гасеми

*доцент, факультет менеджмента и бухгалтерского учета,
промышленный менеджмент,
Колледж Фараби, Тегеранский университет,
Иран; e-mail: ghasemiahmad@ut.ac.ir*

Мохсен Сейгали

*Доцент, Финансовый менеджмент,
Факультет финансового менеджмента,
Тегеранский университет, Иран
e-mail: seighali@ut.ac.ir*

Марий Моради

*Магистр в сфере управления финансами, Университет Эршада Дамаван, Тегеран,
Иран; e-mail: maryam.morady1369@yahoo.com*

ПРОГНОЗ ФИНАНСОВЫХ ПРОБЛЕМ, ИСПОЛЬЗУЯ МЕТАЭВРИСТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ

Аннотация: Инвесторам необходимо оценить и проанализировать финансовую отчетность, принять логическое решение. Использование финансовых показателей является одним из самых распространенных методов. Основная цель этого исследования – прогнозировать финансовый кризис, используя соотношение ликвидности. Четыре модели: векторные машины поддержки, обратное распространение нейронных сетей, дерево решений и адаптивная нейро–нечеткая система вывода. Кроме того, коэффициенты ликвидности рассмотрены в период 2011–2015 гг. Метод исследования является качественным и количественным, а также тип случайной сравнительной. Результат показывает точность нейронной сети, дерево решений, и система Adaptive Neuro–Fuzzy Inference показала, что значительно отличается от 0/000 и 0/005 лет, это больше, чем поддержка векторной машины. Поэтому результат поддержки векторной машины показал, что существует значительно по–разному 0/001 лет. Это показало, что нейронная сеть за 2 года до банкротства имеет возможность прогнозировать правильно. Поэтому результаты показали, что все четыре модели были статистически значимыми. Итак, существенных различий нет. Все модели имеют точность прогнозирования финансового кризиса.

Ключевые слова: финансовый кризис, нейронная сеть, дерево решений, адаптивная нейро–нечеткая система вывода, векторная машина поддержки.

Формул: 2; рис.: 4; табл.: 5; библи.: 19

Introduction. Bankruptcy is an objective and practical issue facing businesses and firms and because of its frequency, it has found a special niche in financial and investment literature following the motto "prevention is better than cure".

Prediction of bankruptcy is so important for organizations at all, and agencies because it has a profound impact on the economy and raises prices causing many social problems. There are many methods and techniques through which investors and economic analysts can predict bankruptcy (Salehi and Davoudipour, 2016).

Financial crisis prediction, which is based on financial information, aims at diagnosing and predicting the potential financial crisis in enterprises' operation. It has been attracting wide attention since the 1960s. Odom is the first to apply the neural network model to financial crisis prediction of banks; the neural network is inclined to local optima in the course of study and optimization. And support vector machine (SVM) performs better in solving nonlinear approximation and local optimum than neural network, thus SVM has been drawing wide attention in the field of financial crisis prediction recently And support vector machine (SVM) performs better in solving nonlinear approximation and local optimum than neural network, thus SVM has been drawing wide attention in the field of financial crisis prediction recently (Han and Zhao, 2015).

Both neural networks and fuzzy logic principles are two part of adaptive networks that incorporate, ANFIS is one of them. Furthermore, in historical data set for the prediction of future values, neural networks have supervised learning algorithms. In fuzzy logic, the control signal is generated from firing the rule base. This rule base is drawn on historical data and is random in nature (Mathur and others, 2016).

In this study, five important ratios used for bankruptcy prediction and classification models can help to select financial ratios and increase prediction accuracy. The results of this research can be basic criteria for evaluating a performance of an enterprise and to sustain its activities. The need or lack of need for continuity provides firm, assess their actions.

Research History. Many statistical and mathematical models have been used to predict financial distress since the first publications in the 1960s. Uni variate model in 1966 presented by beaver and two years later Altman pioneered the use of discriminant analysis in the field. Altman's work has been the subject of much later research, including that of Deakin who increased the number of explanatory variables and Edminster who focused on small businesses. Agarwal and Taffler analyze an Altman – style model using UK data over a period of 25 years. From this extensive empirical test, they concluded that the discriminant analysis approach has useful real – world predictive ability. As well as interesting to note that Agarwal and Toffler recommend that once models become out-of-date, which can take a long time; it is preferable to build a completely new model rather than simply re-estimate coefficients of existing models (Gepp and Kumar, 2015).

Altman (1968). First to use multiples Discriminant Analysis (MDA) methodology, to predict distress. Moreover, He set out to integrate a number of ratios and developed an insolvency prediction model the Z-Score model. Model A z-score was developed for use with private manufacturing companies. Accordingly, its initial test, the Altman Z-Score was discovered to be %72 precise

In predicting bankruptcy two years prior to the event, the model was found to be approximately %80 _ %90 accurate in predicting bankruptcy one year prior to the event.

Consequently, Altman's 1968 model took the following form:

$$Z = 0.012X1 + 0.014X2 + 0.33X3 + 0.006X4 + X5 \quad (1)$$

Where:

X1=Working capital/total assets;

X2=Retained earnings/ total assets;

X3=Earnings before interest and taxes/total assets;
X4=Market value of equity/book value of total liabilities;
X5=Sales/total assets.

The usefulness of financial ratio analysis for prophesying small business failure has been tested by Robert O.E. His research has shown that analysis of selected ratios is useful for predicting failure of medium and large asset-size firms. However, previous studies have largely ignored small businesses because of the difficulty of obtaining data (Robert, 1972).

In 1980, Ohlson's pioneering work used logistic regression as a way of overcoming restrictive assumptions of discriminant analysis, such as normality and equal covariance.

In 1993, Theodossiou introduced sequential cumulative sum (CUSUM) procedures to predict financial distress with excellent empirical results. The soft computing methods known as artificial neural networks have also been used for financial distress prediction – Tan provides a summary (Williams and Rasmussen, 1996).

Eleftherios Giovanis in his study two approaches is used able for the prediction of the economic recession or development periods in the USA. The First approximation comprises Logit and probit models, the second is an Adaptive Neuro-Fuzzy Inference System (ANFIS) use of Gaussian and Generalized Bell membership functions. The results show that the ANFIS model outperforms the Logit and Probit model. This mention that neuro-fuzzy model provides a better and more credible signal on whether a financial distress will take place (Giovanis, 2010).

More recently in 2011, du Jardin and Severin outlined an approach using a Kohonen map that has shown promise in making predictions over longer periods. There are also many other techniques that have been used to predict financial distress, including support vector machines and nearest neighbor, survival analysis and decision trees (Jardin, 2011).

Since the literature on corporate distress in African contexts is rather economical, this study makes an important contribution to the global discourse on corporate distress prediction in an increasingly globalized world (Appiah, K, 2011).

Accordingly to Lopez Mas, A, Have developed a statistical business distress prediction model specifically for cooperative societies and identifies the most powerful predictive agricultural cooperatives with financial indicators as explicative variables. The prediction models procure variables. This is done by applying logistic regression to a sample of Spanish, proficient of predicting distress one or two years before they actually happen, reached an exactness level of more than %94. The best predictors confirmed the importance to cooperatives of having a minimum amount of capital available to ensure their financial independence, which could be put at risk by virtue of the cooperative principle of —voluntary and open membership, especially when financial problems appear on the horizon. Consequently, the importance of the results-based indicators was also shown, which could be considered as obvious, given that the objectives of cooperative societies are to obtain the greatest possible advantage from the activities carried out by their members(Mateo and et al., 2011).B-Sherrod's Failure Prediction Model One of the most modern models to predict financial distress, this model rely on the six independent financial indicators, in addition to the relative weights of discrimination function coefficients given for these variables, according to the following formula(Abu Orabi,2014).

$$Z = 17X1 + 9X2 + 3.5X3 + 20X4 + 1.2X5 + 0.10X6 \quad (2)$$

Where as:

X1 = Working capital to total assets.
X2 = cash assets to total assets.
X3 = total shareholders' equity to total assets.

X4 = earnings before interest and taxes to total assets.

X5 = total assets to total liabilities.

X6 = total shareholders' equity to tangible fixed assets.

Neophytou E. et al improved a distress classification model for UK public industrial companies using logit and Neural Networks analysis. They consume a dataset consists of 51 matched-pairs of failure and non-failure UK public industrial firms over the period 1988–1997. Research results exhibit that a parsimonious model that includes three financial ratios, a profitability, an operating cash-flow and a financial leverage ratio can yield an overall correct classification preciseness of %83 one year prior to failure (Abu Orabi, 2014).

Financial distress and then the consequent failure of a business is generally a highly costly and disruptive event. Statistical financial distress prediction models assay to predict whether a business will experience financial distress in the future. Discriminant analysis and logistic regression have been the most well-liked approaches, but there is also a large number of alternative cutting-edge data mining techniques that is able to be used. The results show that decision trees and survival analysis models have good prediction accuracy that vindicate their use and supports further investigation (Gepp and Kumar, 2015).

Han and Zhao in their research describe that, forecasting financial distress is generally researched by means of the kernel principal component analysis (KPCA) and the support vector machine (SVM) model. However, kernel functions utilization in these methods is fundamentally single. In fact, hybrid kernel functions are superior to the component kernel functions in referring to nonlinear issues, for they can make full use of the feature mapping capability of different kernel functions. Based on bi-orthogonal wavelet kernel functions CDF9/7 and linear kernel functions, a new kind of bi-orthogonal wavelet hybrid kernel functions are assembled. Besides, KPCA-SVM models based on hybrid kernel functions are also proposed for forecasting financial distress. The empirical research on the listed companies in China's securities market is conducted at last. The results display that the new type of bi-orthogonal wavelet hybrid kernel function can enhance the feature taking out of KPCA and enhance the forecasting accuracy of SVM model, and then the accuracy of the forecast financial distress can be improved (Han and Zhao, 2015).

Wang and Wu in their study adopts manifold learning algorithm to choose feature subsets, and employs the kernel-based FSOM (KFSOM) to create base classifiers, and recommend the two-stage selective ensemble model for business distress prediction. At First, three manifold learning algorithms, which are Isomap, Laplacian Eigen maps and Locally Linear insert, are adopted to choose three feature subsets from original financial data. Then, KFSOM uses three kinds of kernel functions correspondingly, which is Gaussian, Polynomial, and Sigmoid, to obtain three classifiers. Hence, three feature subsets are calculated by KFSOMs with three kernel functions respectively to acquire nine base classifiers. At Last, nine base classifiers are merged by the two-stage selective ensemble method. The first stage, nine base classifiers are classification according to three standards. The stepwise forward choose approach is adopted to selectively integrate nine base classifiers according to different standards. In the second stage, three chosen ensembles in the first stage are merged again to acquire the result. In the empirical research, employs financial data from Chinese listed companies to forecasts business distress, and makes a comparative analysis with previous methods. It is the result that the two-stage chosen ensemble with manifold learning algorithm and KFSOM is good at forecasting business distress (Wang and wu, 2016).

Mathur and et al. in their research said that surveillance of the interface temperature at skin level in lower-limb prosthesis is notoriously hard to understand. It is because the flexible nature of the interface liners used impeding the requirement consistent positioning of the temperature sensors during donning and doffing. Forecasting the in-socket remainder limb temperature by monitoring the temperature between socket and liner rather than skin and liner

could be an arrogant step in alleviating complaints on raised temperature and perspiration in prosthetic sockets. In this paper, we tender to implement an adaptive neuro fuzzy inference strategy (ANFIS) to predict the in-socket residual limb temperature. ANFIS suit to the family of fused neuro fuzzy system in which the fuzzy system is incorporated in a framework which is adaptive in nature. The tender method is compared to our earlier work using Gaussian processes for machine learning. By comparing the forecasted and actual data, results show that both the modelling techniques have similar performance metrics and can be efficiently used for non-invasive temperature supervision (Mathur and et (Mathur and et al.,2016).

Sun and et al. in their research titled” Dynamic financial distress prediction with concept drift based on time weighting combined with Adaboost support vector machine ensemble” said that, Dynamic financial failure prediction (DFDP) is important for enhancing corporate financial risk management. However, recent studies refuse the time weight of samples when constructing ensemble FDP models. Their study recommend two new DFDP approaches based on time weighting and AdaBoost support vector machine (SVM) ensemble. One of them is the double expert voting ensemble based on AdaBoost-SVM and Timeboost-SVM (DEVE-AT), which exterior integrated the outputs of an error-based decision expert and a time-based decision expert. The other one is AdaBoost SVM internally combined with time weighting (ADASVM-TW) that uses a novel error-time-based sample weight updating function in the AdaBoost repetition. Empirical research is accomplish with sample data of 932 Chinese listed companies’ 7 financial ratios, and time moving procedure is simulated by separating the sample data into 13 batches with one year as a time step. The results show that both DEVE-AT and ADASVM-TW have significantly better DFDP performance than single SVM, the batch-based ensemble with a local weighted scheme, AdaBoost-SVM, and Timeboost-SVM, and they are more appropriate for disposing of concept drift of financial failure (Sun and et al., 2016).

Li and et al. in their research titled “Dynamic prediction of financial distress using malmquist DEA” in banks said that, banks are often required to provide the rationale behind their decisions in addition to being able to predict the performance of companies when assessing corporate applicants for loans. They used Data Envelopment Analysis (DEA) to evaluate multiple decision-making units. A linear programming algorithm is occupied to estimate corporate efficiency as a measure to recognize healthy companies from those in financial distress. Their research extends the cross-sectional DEA models to time-varying Malmquist DEA. They used 742 sample of Chinese listed companies showed over 10 years suggest that Malmquist DEA offers insights into the competitive situation of a company in addition to accurate financial failure predictions based on the DEA efficiency measures. They showed other DEA algorithms such as standard DEA, Network DEA or Window DEA does not completely fit the bankruptcy prediction paradigm. A weakness of Malmquist DEA is that it is calculation intensive and cannot handle very large datasets (Li and et al., 2017).

Salehi and Davoudipour have investigated Iran Khodro companies using the Neural Network prediction model. They use the neural network-based predictive model used in their study to confirm the model, prediction of failure among 14 auto parts companies was undertaken for 2011. This forecasting was based on data collected for the past ten years. At last, the proposed model furnish accurate predictions for auto parts manufacturers using failure and not failure classifications. Iran Khodro Diesel Company as a non-failure company, the models forecasting was wrong. Zamiyad Company was a failing company but the model illegally classified it as a non-failure company. The result shows overall information of the model. The model also provided an incorrect forecasting for Iran Khodro Company which was non-failure, but the model wrongly classified it as a failed company. Finally, based on companies’ classification into non-failure and failure companies, the final model of the neural

network was able to predict not failure and failure auto parts manufacturers with the accuracy of %87.5 (Salehi and Davoudipour, 2016).

Method. The main objective of this study is to evaluate which of the models to predict the financial crisis is more accurate than other models. For the measurement was used of five independent variables and the dependent variable. Background the research has been penetrated independent variables used in this study, five financial ratios, according to the study being used Soleimani's research (2010). As well as the validity and reliability of the variables were tested in this study. The dependent variable in this research is qualitative nature is the firm's financial crisis. analyze should be based on theory and empirical evidence in this regard by selected financial ratios. As well as, data have been collected in the five-year period since 1389–1393. We were chosen financial ratios as an input in each model.

Independent variables include:

- Working Capital/Total Assets
- Earnings before Interest and Taxes/ Total Assets
- Total Stockholders' Equity/ Total Assets
- Sale/ Total Assets
- Current Asset /Total Assets

Accordingly, in this paper, the statistical community is cement companies that are listed on the Tehran Stock Exchange, the general statistical community the list of 41 companies. The samples were taken following restrictions:

Companies that had changed during the period 89–93, the samples were removed.

Consequently, companies that did not provide financial information to the stock exchange during the period of 89–93 were excluded.

The companies that entered the stock during the period of 93– 89 were excluded.

Finally, the number 33 of 41 cement companies that were chosen as samples. The samples consisted of 12 healthy and 22 unhealthy companies.

Hypothesis. Therefore, the neural network model is highly predictive of the financial crisis.

1. An Adaptive Neuro–Fuzzy Inference System is highly predictive of the financial crisis.
2. A Support Vectors Machines model is highly predictive of the financial crisis.
3. A Decision tree model is highly predictive of the financial crisis.

Adaptive Network–Based Fuzzy Inference System. This implies that the controller's output is also random which may prevent optimal results. The use of ANFIS can make the selection of the rule base more adaptive to the situation. In this technique, the rule base is selected utilizing the neural network techniques via the back propagation algorithm. To enhance its applicability and performance, the properties of fuzzy logic, i.e. approximating a nonlinear system by setting IF–THEN rules are inherited in this modeling technique. This integrated approach, makes ANFIS be a universal estimator (Kusagur and et al., 2010).

One of a hybrid system's family is ANFIS, called as the term 'neuro fuzzy networks' inheriting the properties of both neural networks and fuzzy logic. Neural networks can easily learn from the data. However, it is difficult to interpret the knowledge as– queried by it, as meaning associated with each neuron and each weight it quite complexes to comprehend. In contrast, fuzzy logic it– self cannot learn from the data. But fuzzy–based models are easily understood as it utilizes linguistic terms rather than numeric and the structure of IF–THEN rules (Mathur and et al., 2016).

A well– founded tool within machine learning that has become is supported vectors machines. In practice they work Excellent and have been used across a wide range of applications from acknowledging handwritten digits, to face identification, text

categorization, bio informatics and database marketing. The whole approach is systematic and properly inspired by statistical learning theory(Campbell and Ying, 2011).

consequently, decision trees, or classification trees, are a non-parametric data – mining technique. The trees are built by a recursive process of splitting data when moving from higher-to-lower levels. There are different algorithms that be able used to build decision trees, and the selection of algorithm can make a difference to performance. Decision tree software called THAID was developed for classification tasks by Morgan and Messenger in the 1970s.

Model generation and prediction. The ANFIS model is designed using MATLAB's Fuzzy Logic Tool– box. The optimized sets of rules were generated using the grid partition method. The architecture of the realized ANFIS model had the following specifications; number of nodes: 92,

Number of linear parameters: 32

Number of nonlinear parameters: 40

Total number of parameters: 72

Number of training data pairs: 165

Number of fuzzy rules: 32

The number of iterations required for mapping is known as epochs. It is observed from Fig.1

That 50 iterations (epochs) are required to train the model on data set, with a minimal error of 0.38062.

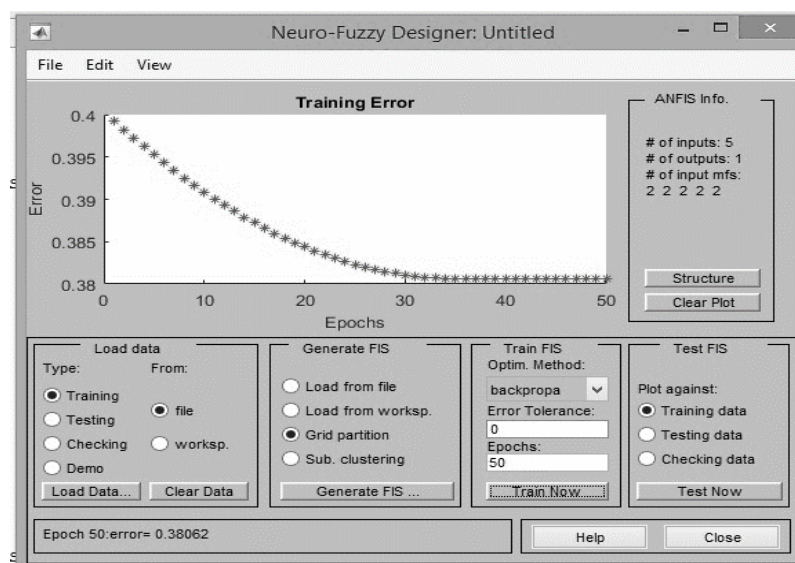

Fig.1. Epochs and training error in ANFIS
(Source: The result of the research)

Consequently, after the data were collected as time series, the neural network is designed using MATLAB software in such a way that it receives data from the beginning up to time t and then it is trained by the data. In this way, the network is able to provide its predictions in the considered time interval. This prediction is known a test for designed model performance. To examine the neural network, the back propagation neural network (BPNN), we used one of the most popular algorithms for training multilayer neural network and result of neural the network has been shown in fig.2. Validation shows how well the model performed the forecast correctly. Here, the %97 network has done the right thing.

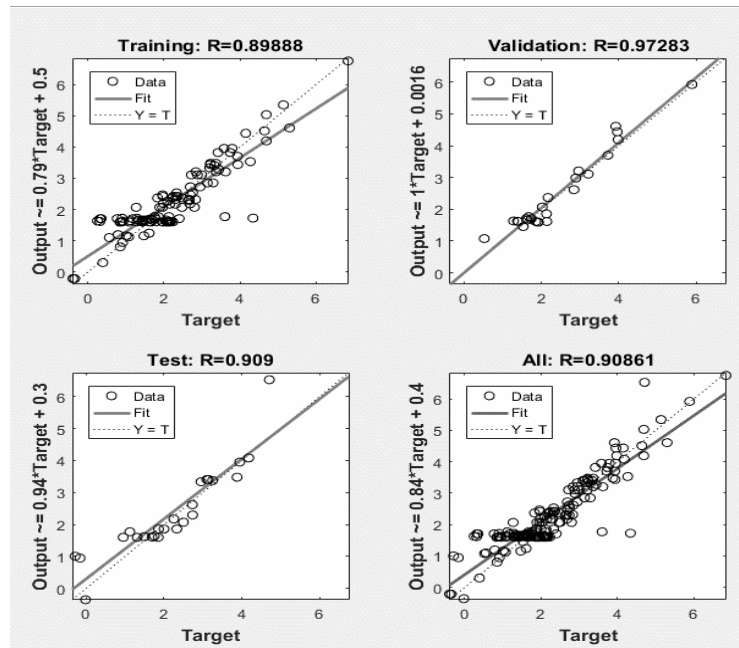

fig.2. the result of neural network
(Source: The result of the research)

As well as for test support vector machine, we used kernel function (RBF) that it is most accurately than other models of support vector machine. The result of support vector machine has been shown in Fig. 3. And the result of decision trees has been shown in Fig.4.

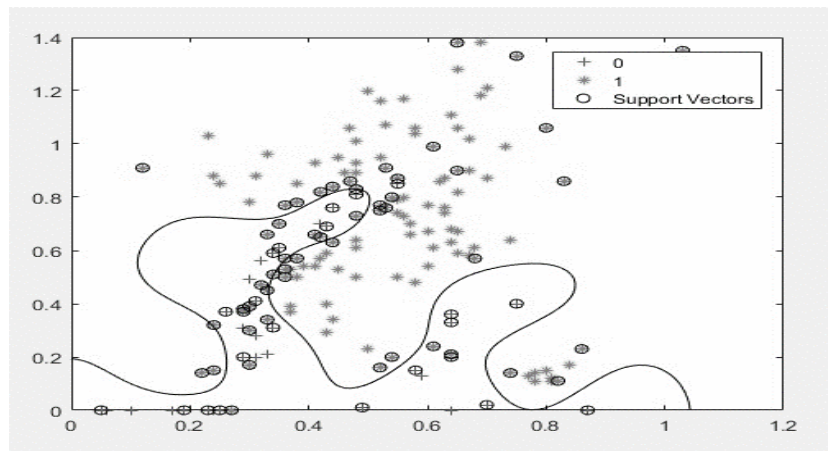

Fig.3.Result of support vector machine (RBF)
(Source: The result of the research)

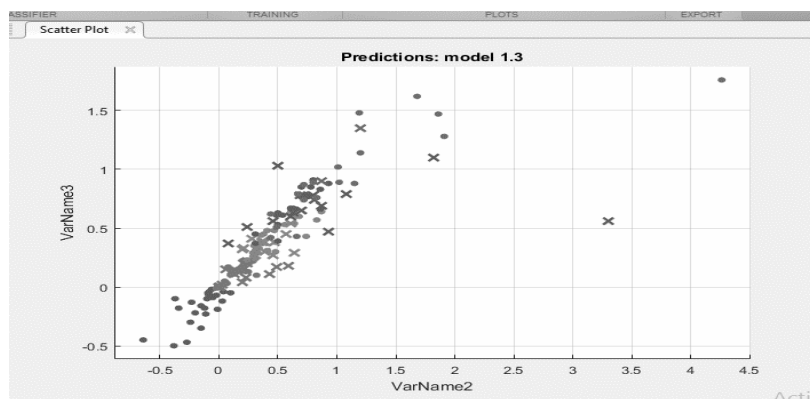

Fig.4.Result of Decision trees Result
(Source: The result of the research)

Result. Consequently, after the overall results of the models were obtained, we selected a group of 10 companies, which included 5 healthy companies and 5 unhealthy companies, as the testing group. We trained a total of 33 companies that comprise our entire sample. Then we introduced 10 companies as the test groups into the model. The results of the models are summarized in table 1.

Table 1

The results of models								
Validation				Error				
DECISION TREES	ANFIS	SVM	BPNN	DECISION TREES	ANFIS	SVM	BPNN	
%87	%85	%75	%97	0.46	0.38	0.40	0.08	Train
%83	%70	%77	%97	0.39	0.53	0.22	0.03	Test

(Source: The result of the research)

Moreover, as you can see, the neural network with a confidence of %97 is more accurate.

Testing of models based on year t According to the table2, the neural network, with a total error of %1, and %99 is the best prediction accuracy. Decision trees with a total error of %29 and %80.6 accuracy are in the second rating. ANFIS with a total error of %28 and %80 accuracy is the third rating and the Support vector machine with a total error of %29 and %58.2 accuracy is the last one.

Table 2

Testing of models based on year t		
Error	Validation	
0.01	%99	BPNN
0.68	%58.2	SVM
0.28	%80	ANFIS
0.29	%80.6	DECISION TREES

(Source: The result of the research)

Table 3 shows the results of a year before bankruptcy it shows that in a year before bankruptcy, the neural network model is the best one.

Table 3

Testing of models based on year t-1		
Error	Validation	
0.01	%99	BPNN
0.68	%57	SVM
0.28	%80	ANFIS
0.55	%73.3	DECISION TREES

(Source: The result of the research)

Table 4 shows the results of two years before bankruptcy. According to the results, as we see, as far as year t is concerned, the difference between the two models is greater. So the neural network can predict well, bankruptcy two years before, according to the financial ratios.

Table 4

Testing of models based on year t–2

Error	Validation	
0.02	%98	BPNN
0.69	%56.1	SVM
0.40	%85	ANFIS
0.22	%77	DECISION TREES

(Source: The result of the research)

Hypothesis test. According to the results, we discuss the hypotheses as follows:

Table 5

The result of T independent model

Models	T statistic	P–Value	Mean	Std. deviation
BPNN	174/413	0/000	78/00000	1/00000
ANFIS	21/909	0/000	44/66000	6/12372
SVM	9/600	0/001	60/00000	10/40279
DT	25/421	0/000	60/18000	5/29358

(Source: The result of the research)

All four hypothesis with confidence level are less than %5. Therefore, the assumption H0 is rejected and the correlation between these two variables is confirmed. This means that the neural network, An Adaptive Neuro–Fuzzy Inference System, Support Vectors Machines and Decision tree has high power in predicting a financial crisis.

Conclusion. Prediction of Financial crisis and corporate bankruptcy are one of the key issues in financial management. Given the fact that companies are influenced by internal and external factors, as well as the cement industry, which is also influenced by external factors such as economic conditions, as the mother industry. The importance and necessity of this research. In this study, the prediction of the financial crisis of cement companies was carried out using four models of support vector machine, neural network, an Adaptive Neuro–Fuzzy Inference System and decision trees.

The results showed that financial ratios are a suitable tool for predicting bankruptcy. In sum, it should be noted that using the results of this study as a first step in preventing the bankruptcy of companies.

Although the results of this research are similar to the results of other researcher such as: Ting Hang, Qiu chen Zhao (2015), Abu Orabi (2014), Neha Mathur, Ivan Glesk, Arjan Buis (2016) and Mahdi Salehi, Mojdehs Davoudi Pour (2016).

Jireparypa

1. Salehi, M. Bankruptcy prediction of listed companies in Tehran Stock Exchange [Text] / Mahdi Salehi, Mojdeh Davoudi Pour // International Journal of Law and Management. – 2016. – Vol. 58, Issue 5. – P. 545–561.
2. Han, T. T. Financial crisis predictions based on biorthogonal wavelet hybrid kernel support vector machine [Text] / Ting–ting Han, Qiu–chen Zhao // 11th International Conference on Natural Computation (ICNC), 15–17 Aug. 2015. – P. 719–724.
3. Mathur, N. Comparison of adaptive neuro–fuzzy inference system (ANFIS) and Gaussian processes for machine learning (GPML) algorithms for the prediction of skin temperature in lower limb prostheses [Text] / Neha Mathur, Ivan Glesk, Arjan Buis // Medical engineering & physics. – 2016. – Vol. 38, Issue 10. – P. 1083–1089.
4. Gepp, A. Predicting financial distress: A comparison of survival analysis and decision tree techniques [Text] / Adrian Gepp, Kuldeep Kumar // Procedia Computer Science. – 2015. – Vol. 54. – P. 396–404.
5. Altman, E. I. The success of business failure prediction models: An international survey [Text] / Edward I. Altman // Journal of Banking and Finance. – 1984. – Vol. 8, Issue 2. – P. 171–198.
6. Ohlson, J. A. Financial ratios and the probabilistic prediction of bankruptcy [Text] / James A. Ohlson // Journal of Accounting Research. – 1980. – Vol. 18, № 1. – P. 109–131.
7. Edmister, R. O. An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction [Text] / R. O. Edmister // The Journal of Financial and Quantitative Analysis. – 1972. – Vol. 7, № 2. – P. 1477–1493. – Supplement: Outlook for the Securities Industry.
8. Williams, C. K. I. Gaussian processes for regression [Text] / Christopher K. I. Williams, Carl Edward Rasmussen // Advances in Neural information processing systems 8 : Proceedings of the 1995 Conference / Eds David S. Touretzky, Michael C. Mozer, Michael E. Hasselmo. – MIT press, 1996. – P. 514–520.

9. Giovanis, E. Study of Discrete Choice Models and Adaptive Neuro-Fuzzy Inference System in the Prediction of Economic Crisis Periods in USA [Text] / Eleftherios Giovanis // *Economic Analysis and Policy*. – 2012. – Vol. 42, Issue 1. – P. 79–95.
10. Jardin, P. Predicting Corporate Bankruptcy Using a Self-Organizing Map: An Empirical Study to Improve the Forecasting Horizon of a Financial Failure Model [Text] / Philippe du Jardin, Eric Séverin // *Decision Support Systems*. – 2011. – Vol. 51, Issue 3. – P. 701–711.
11. Appiah, K. O. Corporate Failure Prediction: Some Empirical Evidence from Listed Firms in Ghana [Text] / Kingsley Opoku Appiah // *China-USA Business Review*. – 2011. – Vol. 10, № 1. – P. 32–41.
12. Mateos-Ronco, A. Developing a business failure prediction model for cooperatives: Results of an empirical study in Spain [Text] / Alicia Mateos-Ronco, Ángela López Mas // *African Journal of Business Management*. – 2011. – Vol. 5, № 26. – P. 10565–10576.
13. Orabi, M. M. A. Empirical Tests on Financial Failure Prediction Models [Text] / Marwan Mohammad Abu Orabi // *Interdisciplinary journal of contemporary research in business*. – 2014. – Vol. 5, № 9. – P. 29–43.
14. Wang, L. Business failure prediction based on two-stage selective ensemble with manifold learning algorithm and kernel-based fuzzy self-organizing map [Text] / Wang Lu, Wu Chong // *Knowledge-Based Systems*. – 2017. – Vol. 121. – P. 99–110.
15. Dynamic financial distress prediction with concept drift based on time weighting combined with Adaboost support vector machine ensemble [Text] / J. Sun et al. // *Knowledge-Based Systems*. – 2017. – Vol. 120. – P. 4–14.
16. Li, Z. Dynamic prediction of financial distress using Malmquist DEA [Text] / Li Zhiyong, Jonathan Crook, Galina Andreeva // *Expert Systems with Applications*. – 2017. – Vol. 80. – P. 94–106.
17. Soleymani Amiri, Gh. Investigating of the efficiency of financial distress prediction models in Iranian Companies [Text] / Gholamreza Soleimany Amiri // *Journal of Accounting Knowledge*. – 2010. – Vol. 1, № 2. – P. 139–158.
18. Kusagur, A. Modeling, design & simulation of an adaptive neuro fuzzy inference system (ANFIS) for speed control of induction motor [Text] / Ashok Kusagur, S. F. Kodad, B V. Sankar Ram // *International Journal of Computer Applications*. – 2010. – № 12.
19. Campbell, C. Learning with support vector machines [Text] / Colin Campbell, Yiming Ying. – Morgan & Claypool Publishers, 2011. – 100 p. – (Synthesis lectures on artificial intelligence and machine learning).

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017

© Гасемі А.,
Сейгхані М., Мораді М.

References

1. Salehi, M., & Pour, M. D. (2016). Bankruptcy prediction of listed companies in Tehran Stock Exchange. *International Journal of Law and Management*, 58(5), 545–561.
2. Han, T. T., & Zhao, Q. C. (2015, August). Financial crisis predictions based on biorthogonal wavelet hybrid kernel support vector machine. *11th International Conference on Natural Computation (ICNC)*, 719–724.
3. Mathur, N., Glesk, I., & Buis, A. (2016). Comparison of adaptive neuro-fuzzy inference system (ANFIS) and Gaussian processes for machine learning (GPML) algorithms for the prediction of skin temperature in lower limb prostheses. *Medical engineering & physics*, 38(10), 1083–1089.
4. Gepp, A., & Kumar, K. (2015). Predicting financial distress: A comparison of survival analysis and decision tree techniques. *Procedia Computer Science*, 54, 396–404.
5. Altman, E. I. (1984). The success of business failure prediction models: An international survey. *Journal of Banking and Finance*, 8(2), 171–198.
6. Ohlson, J. A. (1980). Financial ratios and the probabilistic prediction of bankruptcy. *Journal of accounting research*, 18(1), 109–131.
7. Edmister, R. O. (1972). An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7(2), 1477–1493.
8. Williams, C. K. I., & Rasmussen, C. E. (1996). Gaussian processes for regression. *Advances in Neural information processing systems 8 : Proceedings of the 1995 Conference*, 514–520.
9. Giovanis, E. (2012). Study of Discrete Choice Models and Adaptive Neuro-Fuzzy Inference System in the Prediction of Economic Crisis Periods in USA. *Economic Analysis and Policy*, 42(1), 79–95.
10. Jardin, P., & Séverin, E. (2011). Predicting Corporate Bankruptcy Using a Self-Organizing Map: An Empirical Study to Improve the Forecasting Horizon of a Financial Failure Model. *Decision Support Systems*, 51(3), 701–711.
11. Appiah, K. O. (2011). Corporate Failure Prediction: Some Empirical Evidence from Listed Firms in Ghana. *China-USA Business Review*, 10(1), 32–41.
12. Mateos-Ronco, A., & Mas, A. L. (2011). Developing a business failure prediction model for cooperatives: Results of an empirical study in Spain. *African Journal of Business Management*, 5(26), 10565–10576.
13. Orabi, M. M. A. (2014). Empirical Tests on Financial Failure Prediction Models. *Interdisciplinary journal of contemporary research in business*, 5(9), 29–43.
14. Wang, L., & Wu, C. (2017). Business failure prediction based on two-stage selective ensemble with manifold learning algorithm and kernel-based fuzzy self-organizing map. *Knowledge-Based Systems*, 121, 99–110.
15. Sun, J. (2017). Dynamic financial distress prediction with concept drift based on time weighting combined with Adaboost support vector machine ensemble. *Knowledge-Based Systems*, 120, 4–14.
16. Li, Z., Crook, J., & Andreeva, G. (2017). Dynamic prediction of financial distress using Malmquist DEA. *Expert Systems with Applications*, 80, 94–106.
17. Soleymani Amiri, Gh. (2010). Investigating of the efficiency of financial distress prediction models in Iranian Companies, *Journal of Accounting Knowledge*, 1(2), 139–158.
18. Kusagur, A., Kodad, S. F., & Ram, B. V. S. (2010). Modeling, design & simulation of an adaptive neuro fuzzy inference system (ANFIS) for speed control of induction motor. *International Journal of Computer Applications*, 12.
19. Campbell, C., & Ying, Y. (2011). *Learning with support vector machines*. Morgan & Claypool Publishers.

Received 05.09.2017

© Ghasemi A.,
Seyghali M., Moradi M.

Samorodov B.

*Doctor of Economics, professor,
SHEI «Banking University» Kharkiv Educational and Scientific Institute,
Ukraine; e-mail: bsamorodov@gmail.com*

Azarenkova G.

*Doctor of Economics, professor, SHEI «Banking University»
Kharkiv Educational and Scientific Institute
Ukraine; e-mail: azarenkova.g.m@gmail.com*

Golovko O.

*Ph.D in Economics, Associated Professor, SHEI "Banking University" Kharkiv
Educational and Scientific institute
Ukraine; e-mail: elena.golovko13@gmail.com*

IMPROVING THE BUSINESS PROCESS BY FINDING ADDITIONAL RESOURCES NEEDED TO INCREASE FINANCIAL POTENTIAL OF INSURANCE COMPANY

Abstract. The article considers the need to manage the financial potential of an insurance company. The analysis of optimization of the business process of financial support for the further development of the insurer has been carried out, deficiencies have been identified regarding the optimal option of attracting additional financial resources and measures for their correction have been developed.

Keywords: insurance company, financial potential, business process, optimal option.

GEL Classification: C38, G22

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 4; bibl.: 9

Самородов Б. В.

*д.е.н., професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи» Харківський науково-навчальний інститут
Україна; e-mail: bsamorodov@gmail.com*

Азаренкова Г. М.

*д.е.н., професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи» Харківський науково-навчальний інститут,
Україна; e-mail: azarenkova.g.m@gmail.com*

Головко О. Г

*к.е.н., доцент,
ДВНЗ «Університет банківської справи» Харківський науково-навчальний інститут
Україна; e-mail: elena.golovko13@gmail.com*

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. У статті розглянуто значення фінансового потенціалу страхових компаній, обрано та проаналізовано ряд показників діяльності страхових компаній: страхові виплати, валові премії, активи, перестраховування та власний капітал, здійснено кластерне групування страхових компаній із застосуванням ППП «STATISTICA». Узагальнені результати кластерного аналізу дозволили виділити на вітчизняному ринку страхування три групи компаній залежно від рівня розвитку їх страхової діяльності.

Ключові слова: страхова компанія, фінансовий потенціал, кластерний аналіз, страхові виплати, валові премії, активи, перестраховування та власний капітал.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 4; бібл.: 9

Самородов Б. В.

*д.э.н., профессор, ГВУЗ «Университет банковского дела»
Харьковский учебно-научный институт
Украина; e-mail: bsamorodov@gmail.com*

Азаренкова Г. М.

*д.э.н., профессор, ГВУЗ «Университет банковского дела»
Харьковский учебно-научный институт
Украина; e-mail: azarenkova.g.m@gmail.com*

Головко Е. Г.

*к.э.н., доцент, ГВУЗ «Университет банковского дела»
Харьковский учебно-научный институт
Украина; e-mail: elena.golovko13@gmail.com*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЯ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ С ПОМОЩЬЮ КЛАСТЕРНОГО АНАЛИЗА

Аннотация. В статье рассмотрено значение финансового потенциала страховых компаний, выбраны и проанализированы показатели деятельности страховых компаний: страховые выплаты, валовые премии, активы, перестрахование и собственный капитал, осуществлена кластерная группировка страховых компаний с применением ППП «STATISTICA». Обобщенные результаты кластерного анализа позволили выделить на отечественном рынке страхования три группы компаний в зависимости от уровня развития их страховой деятельности.

Ключевые слова: страховая компания, финансовый потенциал, кластерный анализ, страховые выплаты, валовые премии, активы, перестрахование, собственный капитал.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 4; библи.: 9

Introduction. The instability of political and economic areas in the country necessitates a thorough and accurate analysis of the criteria for the provision of financial potential of enterprises. The role of financial potential for insurers is special, because when an insurance service is implemented, the insured pays the insurance premium to the insurer and expects that in the future, upon the occurrence of the insured event, the insurance company will fully or partially cover the losses incurred. The high level of financial potential of an enterprise is one of the most important tasks for the management of an insurance company, because its level will depend on the ability of the insurance company to fulfill its obligations [1].

Ensuring a stable functioning of the insurance market is possible under conditions of further strengthening and improvement of financial potential, liquidity, solvency and competitiveness on the basis of sustainable development of insurers. Under these conditions, it is important to solve a number of theoretical and practical issues of the development of Ukrainian insurance companies.

Analysis of research and problem statement. The formation of finance and growth of insurance companies issue was substantiated in the scientific works by the domestic scientists: V. Bazylevych, V. Baranov, V. Boronos, A. Vasilenko, N. Vnukova, O. Gamankova, O. Zhuravka, O. Kozmenko, G. Kravchuk, N. Nagaychuk, I. Nenno, V. Plisa, I. Pryimak, E. Tereshchenko, N. Tkachenko, V. Fedorenko, V. Furman and others.

It is expedient to develop measures to increase the financial potential of insurance companies based on the carrying out of common features and, on the basis of it, groups for which identical measures and tools can be used. One of such methods is a cluster analysis. The use of methods of cluster analysis for solving specific practical problems was dealt with by such domestic scientists as M.A. Babich, N.A. Volkova, A.V. Voronin, S.S. Garkavenko, G.M. Kvit, A.S. Lavrenko, O.M. Palivoda, L.M. Popova. The purpose of the article is to determine the groups of companies in the domestic insurance market depending on the level of their insurance activities in order to increase the financial potential of insurance companies.

Research results. The indicator of financial potential corresponds to the position of the insurance company in the market. The higher the indicator, the higher the place in the rating occupies the subject of entrepreneurship. Accordingly, its performance will be the largest among competitors. Taking into account the uneven development of participants in the insurance market, there is a need for the allocation of homogeneous groups of companies depending on the degree of development of their insurance activities, using cluster analysis methods.

When determining the financial potential of an insurance company, it is expedient to distinguish a number of factors influencing its activity. That is why a number of indicators of the activity of insurance companies for 2016 were selected and analyzed, namely:

- payments (Y_{viplaty}). Insurance payments are monetary amounts paid to the insured or those entitled to this right in case of an insured event [2]. This is a direct indicator of the activity of an insurance company, because its financial potential consists of insurance reserves, insurance payments and other indicators. This is the indicator we build the rating of insurance companies on;

- gross premiums ($X_{\text{valovi premii}}$). The economic content of the insurance premium is that it is part of the national income carried out by the insured in order to guarantee his interests in the event of unwanted, unfavorable events (cases of insurance) [3];

- reinsurance ($X_{\text{perestrahovanie}}$). This is a system of economic relations between insurers, which allows an insurance company that has entered into an insurance contract to transfer its risks to other insurance companies – reinsurers [4]. An additional indicator that determines the place of an insurance company in the market;

- assets (X_{aktivi}). Means of the insurance company, consisting of fixed assets, intangible assets, long-term financial investments, inventories, costs of future periods, short-term financial investments, cash registers, current accounts, settlements of accounts with founders, etc. That is, an indicator that directly indicates the ability of the insurance company to stay in the market and use available funds;

- equity ($X_{\text{vlasniy kapital}}$). These are the own sources, which are contributed by its founders and participants to the property of the insurer, or left to them by the insurance company from the net profit received in the course of its economic activity [5].

Data clustering is the task of partitioning a given selection of objects (situations) into a subset called clusters, so that each cluster consists of similar objects, and objects of different clusters differ significantly. Cluster analysis is a multidimensional statistical procedure that collects data that contains information about object selection and then arranges objects in relatively homogeneous clusters. The main objective of the cluster analysis is to find groups of similar objects in the selection [6]. In scientific literature, cluster analysis is designed to split a set of objects into homogeneous groups (clusters or classes). Virtually, this is the task of multidimensional data classification [7].

We use the method of cluster analysis to determine the level of financial potential of insurance companies. To do this, we identified 20 insurance companies in Ukraine [8]:

- PJSC “Insurance Company “INGOSSTRAKH” (hereinafter referred to as INGOSSTRAKH);

- PJSC “Insurance Company “AXA Insurance” (hereinafter – AXA INSURANCE);

- PJSC “Insurance Company “UNIQUA” (hereinafter referred to as UNIQUA);

- PJSC “Insurance Company “PROVIDNA” (hereinafter referred to as PROVIDNA);

- PJSC “Joint-stock insurance company “INGO Ukraine” (hereinafter – INGO UKRAINE);

- PJSC “Insurance Company “Ukrainian Insurance Group” (hereinafter – UKRAYINSKA STRAKHOVA);

- PJSC “Insurance Company “Pzu Ukraine” (hereinafter – PZU UKRAINE);

- PJSC “STR GRU “TAS” (hereinafter – TAS);

- PJSC “Insurance Company “Arsenal Insurance” (hereinafter – ARSENAL INSURANCE);

- PJSC “Ukrainian Insurance Company “Knyazha Vienna Insurance Group” (hereinafter referred to as KNIAZHA);

- PJSC “Alliance Ukraine” (hereinafter – ALLIANZ UKRAINE);

- PJSC “NASK “ORANTA” (hereinafter – ORANTA);
- PJSC “Insurance Company “PERSHA” (hereinafter – PERSHA);
- PJSC “Insurance Company “Universalna” (hereinafter – UNIVERSALNA);
- PJSC “Insurance Company “Alfa Insurance” (Ukraine) (hereinafter – ALPHA INSURANCE);
- PJSC “Insurance Company “Krayina” (hereinafter referred to as the “KRAYINA”);
- PJSC “Insurance Company “VUSO” (hereinafter – VUSO);
- PJSC “Ukrainian Transport Insurance Company” (hereinafter – UTICO);
- PJSC “Ukrainian joint stock company “ASKA” (further – ASKA);
- PJSC “Insurance Company “Colonnade Ukraine” (hereinafter referred to as COLONNEYD UKRAINE).

Table 1 shows the performance of insurance companies (insurance premiums, gross premiums, assets, reinsurance and equity) for 2016.

Table 1

Indicators of the activity of insurance companies for 2016, thousand UAH

The company name	Y_viplaty	X1_valovi premii	X2_perestrahovanie	X3_aktivi	X4_vlasniy kapital
INGOSSTRAKH	1136199	1479194	6244	832585	376668
AXA INSURANCE	601896	1400430	42370	1432887	608453
UNIQUA	482183	1064115	202762	1163545	404098
PROVIDNA	387693	786642	33099	802353	465949
INGO UKRAINE	368357	903449	237984	1498527	612898
UKRAYINSKA STRAKHOVA	321085	745944	78929	805794	265142
PZU UKRAINE	314406	1120361	601495	1207179	245080
TAC	262224	763238	96590	864825	387297
ARSENAL INSURANCE	243454	1211259	565910	726822	257489
KNYAZHA	185767	434880	92281	444787	131720
ALLIANZ UKRAINE	341369	123235	65562	171213	66632
ORANTA	149940	508651	39817	631176	247814
PERSHA	116885	362492	111542	409560	122385
UNIVERSALNA	128273	501721	123056	602933	267095
ALPHA INSURANCE	120237	476363	13608	328708	155588
KRAYINA	115752	293714	13953	240902	122951
VUSO	104053	352822	78490	295547	163613
UTICO	71509	290433	37086	379303	202597
ASKA	92791	603748	429016	869841	177812
COLONNEYD UKRAINE	64938	148071	7531	295373	182529

On the basis of the analysis of the system of performance indicators of twenty insurance companies of Ukraine, an analysis that serves as the basis for assessing their financial potential was conducted.

With the help of STATISTICA version 6.0 [9], a software complex designed for statistical analysis and a wide range of functions, a study on the availability of clusters among the above-mentioned insurance companies in Ukraine was conducted.

In fig. 1 shows a dendrogram of classification by the Ward method. The analysis of this dendrogram allows us to recognize three groups (clusters) of homogeneous states in the observed set of data. This allowed using cluster analysis to distinguish in the domestic insurance market three groups of companies depending on the level of development of their insurance activities.

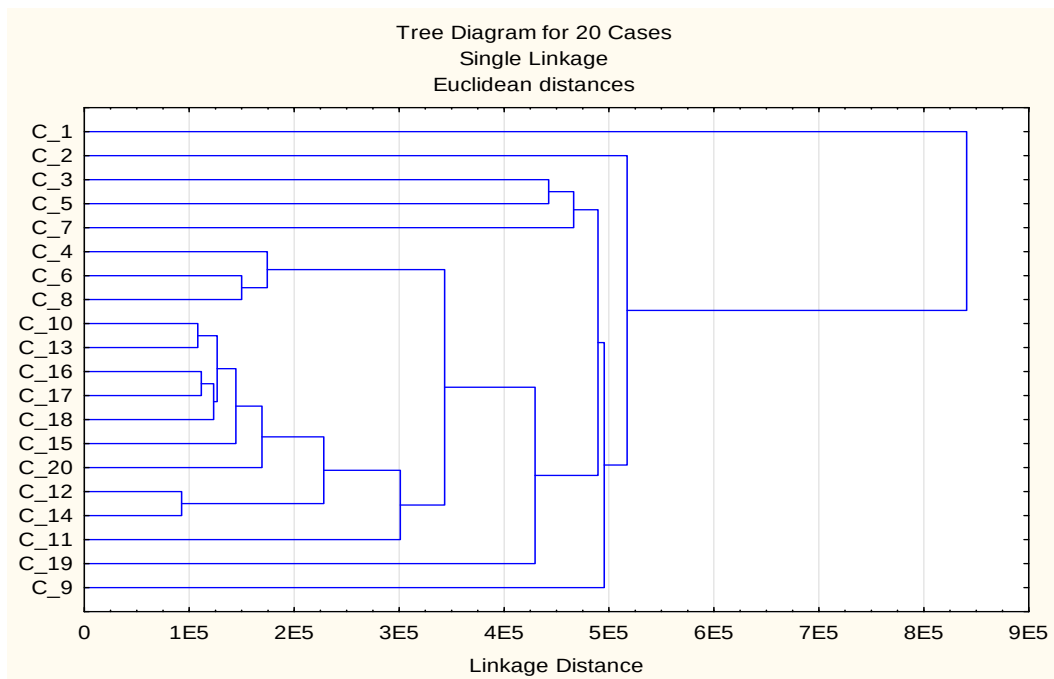

Figure 1. Dendrogram of the classification of the domestic insurance market by the Ward method

Analyzing the data, we obtain the distances matrix (Fig. 2) and the union matrix (Fig. 3). When forming a cluster with insurance companies and evaluating its financial potential, there is a need to justify the approach to developing management decisions for each cluster.

Euclidean distances (Spreadsheet21)																				
Case No.	C_1	C_2	C_3	C_4	C_5	C_6	C_7	C_8	C_9	C_10	C_11	C_12	C_13	C_14	C_15	C_16	C_17	C_18	C_19	C_20
C_1	0	840878	865410	1024449	1214105	1104765	1147199	1133905	1098817	1487179	1734195	1404620	1593964	1431698	1529925	1691507	1634950	1668363	1440408	1801604
C_2	840878	0	517176	916834	586621	1009778	810367	946538	1029594	1520381	1893418	1331293	1612698	1357887	1584620	1765929	1684654	1669787	1243325	1825730
C_3	865410	517176	0	498989	442517	538344	466360	489589	650185	1042501	1422151	867939	1132208	883713	1127363	1301442	1214750	1204294	743117	1361676
C_4	1024449	916834	498989	0	749832	220292	807763	174385	730857	638417	1000550	459059	729189	485677	699178	866124	786747	771062	603941	921929
C_5	1214105	586621	442517	749832	0	808180	634252	709500	969395	1271230	1642973	1062274	1341012	1074199	1368181	1519028	1430910	1387543	887016	1532503
C_6	1104765	1009778	538344	220292	808180	0	758169	149940	682635	513203	911294	343395	605952	374065	597406	768256	687247	676266	454563	833976
C_7	1147199	810367	466360	807763	634252	758169	0	722925	495439	1157507	1545083	1023966	1226656	1005914	1256092	1420078	1320836	1324206	681229	1481782
C_8	1133905	946538	489589	174385	709500	149940	722925	0	676189	596184	1000377	393310	677782	412396	671159	841365	753591	730276	456685	889657
C_9	1098817	1029594	650185	730857	969395	682635	495439	676189	0	962174	1337483	887929	1030429	853388	1014481	1190408	1090292	1131779	661296	1290655
C_10	1487179	1520381	1042501	638417	1271230	513203	1157507	596184	962174	0	448473	240202	108092	228160	162014	269465	192069	215123	577362	359093
C_11	1734195	1893418	1422151	1000550	1642973	911294	1545083	1000377	1337483	448473	0	655932	411909	646943	457183	301095	366143	404201	961886	330524
C_12	1404620	1331293	867939	459059	1062274	343395	1023966	393310	887929	240202	655932	0	304049	92820	320319	464694	384214	345344	475023	505284
C_13	1593964	1612698	1132208	729189	1341012	605952	1226656	677782	1030429	108092	411909	304049	0	279251	173806	206643	126686	141932	611969	275951
C_14	1431698	1357887	883713	485677	1074199	374065	1005914	412396	853388	228160	646943	92820	279251	0	316733	455161	360470	330796	429525	494136
C_15	1529925	1584620	1127363	699178	1368181	597406	1256092	671159	1014481	162014	457183	320319	173806	316733	0	205319	144562	205585	694883	335720
C_16	1691507	1765929	1301442	866124	1519028	768256	1420078	841365	1190408	269465	301095	464694	206643	455161	205319	0	111513	167337	817007	174218
C_17	1634950	1684654	1214750	786747	1430910	687247	1320836	753591	1090292	192069	366143	384214	126686	360470	144562	111513	0	123291	718314	221011
C_18	1668363	1669787	1204294	771062	1387543	676266	1324206	730276	1131779	215123	404201	345344	141932	330796	205585	167337	123291	0	702474	169206
C_19	1440408	1243325	743117	603941	887016	454563	681229	456685	661296	577362	961886	475023	611969	429525	694883	817007	718314	702474	0	846229
C_20	1801604	1825730	1361676	921929	1532503	833976	1481782	889657	1290655	359093	330524	505284	275951	494136	335720	174218	221011	169206	846229	0

Figure 2. Classification matrix

	Amalgamation Schedule (Spreadsheet21)																			
	Single Linkage																			
	Euclidean distances																			
linkage distance	Obj. No. 2	Obj. No. 3	Obj. No. 4	Obj. No. 5	Obj. No. 6	Obj. No. 7	Obj. No. 8	Obj. No. 9	Obj. No. 10	Obj. No. 11	Obj. No. 12	Obj. No. 13	Obj. No. 14	Obj. No. 15	Obj. No. 16	Obj. No. 17	Obj. No. 18	Obj. No. 19	Obj. No. 20	
92820.47	C_14																			
108091.7	C_13																			
111512.9	C_17																			
123290.8	C_17	C_18																		
126685.9	C_13	C_16	C_17	C_18																
144561.5	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15															
149940.4	C_8																			
169205.8	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20														
174385.2	C_6	C_8																		
228159.9	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14												
301094.7	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11											
343394.9	C_6	C_8	C_10	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11								
429524.6	C_6	C_8	C_10	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11	C_19							
442516.5	C_5																			
466359.7	C_5	C_7																		
489588.9	C_5	C_7	C_4	C_6	C_8	C_10	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11	C_19				
495438.9	C_5	C_7	C_4	C_6	C_8	C_10	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11	C_19	C_9			
517175.7	C_3	C_5	C_7	C_4	C_6	C_8	C_10	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11	C_19	C_9		
840877.7	C_2	C_3	C_5	C_7	C_4	C_6	C_8	C_10	C_13	C_16	C_17	C_18	C_15	C_20	C_12	C_14	C_11	C_19	C_9	

Figure 3. The union matrix

The graph for mean values for state clusters is shown in Fig. 4. Analyzing the chart, we can conclude that most clusters differ in the X3–assets, then X1–gross premiums and very small differences in the median for Y– payments and X4–equity.

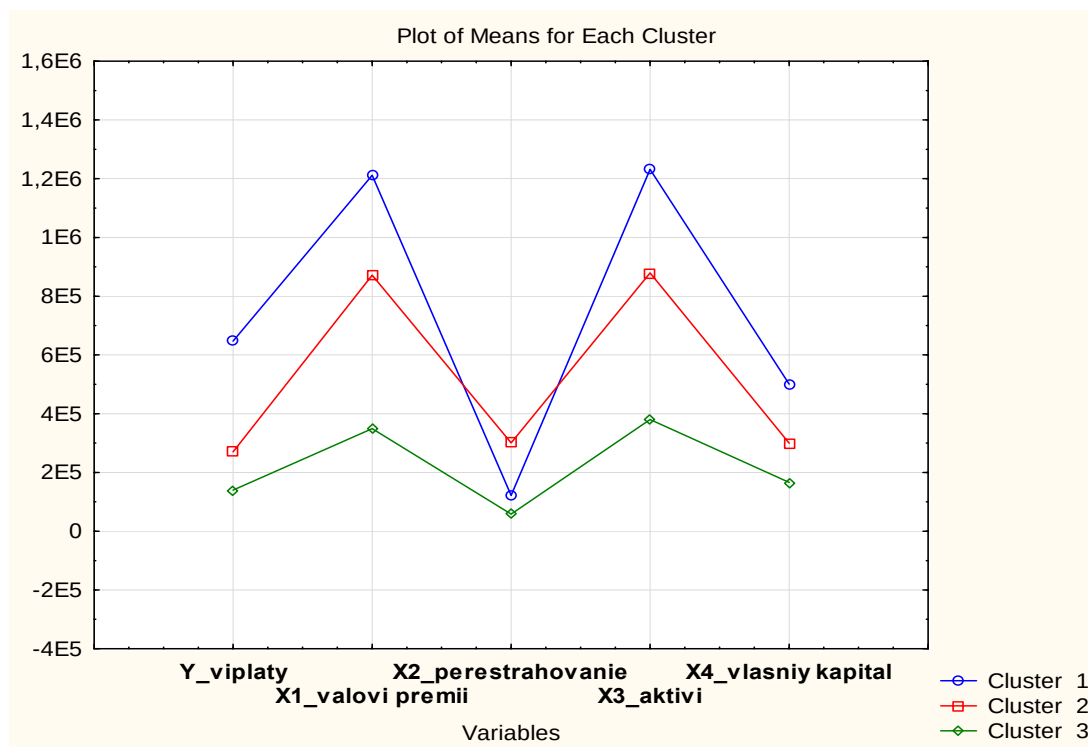

Figure 4. Graph of average values of cluster states

From Fig. 4, it can be seen that the Y–payout ratio best describes the belonging of the objects to the cluster. We have three clusters.

Cluster №1 includes the following insurance companies: INGOSSTRAKH; AXA INSURANCE; UNIQUA; INGO

The cluster number 2 contains the following insurance companies: PROVIDNA; UKRAINIAN INSURANCE; PZU UKRAINE; TAS; ARSENAL INSURANCE; ASKA

The largest – cluster number 3 contains the following companies: KNIAZHA; ALLIANCE UKRAINE; ORANTA; PERSHA; UNIVERSALNA; ALPHA INSURANCE; KRAYINA; VUSO; UTICO; KOLONNEYD UKRAINE.

Thus, the cluster number 3 (10 insurance companies) has the largest distance from the center, and cluster number 1 and number 2 (4 and, respectively, 6 insurance companies) have the highest level of analyzed indicators. The cluster number 1 consists of companies with the highest place in the ranking.

That is, summing up the conducted research, we can conclude about the activities of insurance companies, its indicators and market position.

The data of intergroup and intergroup dispersion indicate the significant affiliation of insurance companies to the cluster by gross premiums. Depending on the object's belonging to a particular cluster, you can formulate recommendations for choosing strategies for managing the financial potential of insurers.

By studying descriptive statistics, we formulate indicators and compare them among other clusters. The results of this analysis conclude that the effective performance of various indicators of the insurance company.

In tabl. 2–4 shows descriptive statistics for each cluster.

Table 2

Descriptive statistics for the cluster 1

Descriptive Statistics for Cluster 1 (Spreadsheet1) Cluster contains 9 cases			
	Mean	Standard – Deviation	Variance
Y	56049,4	37730,3	1,423577E+09
X1	347067,3	149719,2	2,241583E+10
X2	96709,2	97110,2	9,430389E+09
X3	764842,4	150488,6	2,264681E+10
X4	255112,2	117380,5	1,377817E+10

Table 3

Descriptive statistics for the cluster 2

Descriptive Statistics for Cluster 2 (Spreadsheet21) Cluster contains 6 cases			
	Mean	Standard – Deviation	Variance
Y_viplaty	270275,5	100599,1	1,012019E+10
X1_valovi premii	871865,3	238220,1	5,674883E+10
X2_perestrahovanie	300839,8	260665,5	6,794648E+10
X3_aktivi	879469,0	168746,5	2,847540E+10
X4_vlasniy kapital	299794,8	105950,9	1,122559E+10

Table 4

Descriptive statistics for the cluster 3

Descriptive Statistics for Cluster 3 (Spreadsheet21) Cluster contains 10 cases			
	Mean	Standard – Deviation	Variance
Y_viplaty	139872,3	78888,5	6,223401E+09
X1_valovi premii	349238,2	137612,1	1,893710E+10
X2_perestrahovanie	58292,6	42132,5	1,775145E+09
X3_aktivi	379950,2	148221,0	2,196948E+10
X4_vlasniy kapital	166292,4	60959,1	3,716015E+09

Conclusions. Thus, the cluster number 1 has the highest level of indicators, the recommendations for these insurance companies is to maintain an adequate level of management of financial potential and increase accordingly the performance of its activities. Cluster №3 has average results of indicators, and therefore it is recommended to pay attention to the management of the financial potential of insurance companies and influence the further results of work. As for the cluster number 2, the companies with the lowest indicators belong to it. The managers of these companies need to review company management strategies, pay attention to a range of services that provide companies and enhance their competitiveness.

Thus, on the basis of analysis of the characteristics of each cluster, variants of influence of the insurance company's activity indicators on its financial potential were revealed, interaction of the indicators and place of the company in the market was investigated.

Література

1. Крупка, М. І. Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України [Текст] : монографія / М. І. Крупка, Д. В. Демчишак, М. І. Кульчицький. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 404 с.
2. Ткаченко, Н. В. Страхування [Текст] : навчальний посібник / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2007. – 375 с.
3. Осадець, С. С. Страхова справа [Текст] : підручник / С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
4. Возняк, Г. В. Фінансовий потенціал підприємств регіону: підходи до розуміння [Текст] / Г. В. Возняк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 2 (8). – С. 27–45.
5. Терещенко, Е. Ю. Економічна сутність фінансового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / Е. Ю. Терещенко // Проблемы формирования новой экономики XXI века : Первая Международная научно-практическая конференция, 19 декабря 2008 г. – Режим доступа: http://www.confcontact.com/2008dec/7_tereshchenko.php.
6. Кластерный анализ [Электронный ресурс] // Студопедия. – Режим доступа: http://studopedia.net/4_24446_klasterniy-analiz.html.
7. Кластерный анализ [Электронный ресурс] // Центр Статистических Технологий. – Режим доступа: <http://www.nickart.spb.ru/analysis/cluster.php>.
8. Рейтинг страховых компаний–2016 [Електронний ресурс] // Forbes Україна. – Режим доступа: <http://forbes.net.ua/ua/business/1398567-rejting-strahovih-kompanij-2016>.
9. Халафян, А. А. Statistica 6.0. Статистический анализ данных [Текст] : учебник. – 3-е изд. – Москва : Бином–Пресс, 2007. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2018

©Самородов Б. В.,
Азаренкова Г. М., Головка О. Г

References

1. Krupka, M. I., Demchyshak, D. V., & Kulchytskyi, M. I. (2011). *Formuvannia finansovoho potentsialu investitsiinoi diialnosti v ekonomitsi Ukrainy*. Lviv: LNU im. Ivana Franka.
2. Tkachenko, N. V. (2007). *Strakhuvannya*. Kyiv: Lira-K.
3. Osades, S. S. (2002). *Strakhova sprava*. (2nd ed.). Kyiv: KNEU.
4. Vozniak, H. V. (2010). Finansovyi potentsial pidpriemstv rehionu: pidkhody do rozuminnia. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravi Ukrainy NBU*, 2(8), 27–45.
5. Tereshchenko, E. Yu. (2008, December 19). Economichna sutnist finansovoho potentsialu pidpriemstva. *Problemy formirovaniia novoi ekonomiki XXI veka*. Available at: http://www.confcontact.com/2008dec/7_tereshchenko.php
6. Klasternyi analiz. *Studopediia*. Available at: http://studopedia.net/4_24446_klasterniy-analiz.html
7. Klasternyi analiz. *Sait statisticheskikh tekhnologii*. Available at: <http://www.nickart.spb.ru/analysis/cluster.php>
8. Reiting strahovykh kompanii 2016. *Forbes Ukraina*. Available at: <http://forbes.net.ua/ua/business/1398567-rejting-strahovih-kompanij-2016>
9. Halafian, A. A. (2007). *Statistica 6.0. Statisticheskii analiz dannykh*. (3rd ed.). Moskva: Binom–Press.

Received 26.02.2018

©Samorodov B.,
Azarenkova G., Golovko O.

Сніщенко Р. Г.

*к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО ІНДЕКСУ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ У ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних із управлінням інноваційними ресурсами учасників фінансового ринку з точки зору зміцнення їх фінансової безпеки. Визначені основні особливості процесу управління фінансовою безпекою учасників фінансового ринку. Розглянуті етапи інноваційного менеджменту фінансової безпеки та реакція системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку на інноваційний розвиток загроз його діяльності. Визначені основні напрями впровадження інновацій у фінансовій безпеці. Розроблена матриця показників для інтегральної оцінки ефективності інновацій на оперативному, тактичному, стратегічному рівнях управління. Здійснений розрахунок інтегрального показника ефективності управління інноваційними ресурсами на прикладі депозитарної установи, досліджена його динаміка.

Ключові слова: фінансова безпека, система фінансової безпеки, інноваційні ресурси, інтегральний показник, інноваційний менеджмент, оцінка ефективності управління.

Формул: 14; рис.: 3; табл.: 3; бібл.: 24

Snishchenko R. G.

*candidate of economic sciences, associate professor of Department of Finance and kredit,
Kremenchug Mykhailo Ostrohradsky National University, Ukraine*

INNOVATIVE MANAGEMENT IN FINANCIAL SAFETY OF PARTICIPANTS OF FINANCIAL MARKET

Abstract. The aim of the article is description of author approach to the account of innovative constituent at construction of the generalized index of financial safety of participants of financial market with the purpose of practical recommendation development, recommendations for activations of innovative activity. and perfections of knowledge about the ways to increase the management efficiency of financial market participants financial safety.

On every stage financial participant market development use existing and new methods and methods of providing of financial safety are added; the new risks appear along with existing under the authority of economic activity. The acquired knowledge of the providing financial safety process is filled up by new experience, and this experience casts aside out-of-date facilities methods and receptions of management of financial safety, to make only effective ones remain.

Practical application of the offered methodical tool of determination of integral management efficiency index by innovative resources enables to give to the participants of financial market complex estimation of administrative actions efficiency in relation to innovative resources at all hierarchical levels of organizational management structure. Subsequent researches will be directed for development of recommendations on mechanisms creations, innovative activity stimulation for providing of financial market participants financial safety.

Keywords: financial safety, system of financial safety, innovative resources, integral index, innovative management estimation of management efficiency.

JEL Classification: G1, O32

Formulas: 14; fig.: 3; tabl.: 3; bibl.: 24

Снищенко Р. Г.

*к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов и кредита, Кременчугский национальный
университет им. М. Остроградского, Украина*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИНТЕГРАЛЬНОГО ИНДЕКСА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИЯМИ В ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАСТНИКОВ ФИНАНСОВОГО РЫНКА

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем, связанных с управлением инновационными ресурсами участников финансового рынка с точки зрения укрепления их финансовой безопасности. Определены основные особенности процесса управления финансовой безопасностью участников финансового рынка. Рассмотрены этапы инновационного менеджмента финансовой безопасности и реакция системы финансовой безопасности участника финансового рынка на инновационное развитие угроз его деятельности. Определены основные направления внедрения инноваций в финансовой безопасности. Разработана матрица показателей для интегральной оценки эффективности инноваций на оперативном, тактическом, стратегическом уровнях управления. Осуществлен расчет интегрального показателя эффективности управления инновационными ресурсами на примере депозитарного учреждения, исследована его динамика.

Ключевые слова: финансовая безопасность, система финансовой безопасности, инновационные ресурсы, интегральный показатель, инновационный менеджмент, оценка эффективности управления.

Формул: 14; рис.: 3; табл.: 3; библи.: 24

Постановка проблеми. На кожному етапі розвитку учасника фінансового ринку використовуються існуючі і додаються нові способи і методи забезпечення фінансової безпеки; разом з існуючими з'являються нові ризики у веденні господарської діяльності. Набута база знань з процесу забезпечення фінансової безпеки збагачується новим досвідом, і цей досвід відкидає застарілі засоби, методи і прийоми менеджменту фінансової безпеки, залишаючи з них лише ефективні і дієві. Інноваційний менеджмент на сьогодні є актуальним не тільки в забезпеченні фінансової безпеки, а й у діяльності учасника фінансового ринку в цілому.

Однак, незважаючи на створений теоретико–методологічний фундамент, питання комплексного підходу до менеджменту фінансової безпеки учасників фінансового ринку, вдосконалення його організаційно–економічного механізму залишаються не до кінця опрацьованими. Існуючі методики не дозволяють всім учасникам фінансового ринку на основі відкритої інформації з достатнім ступенем адаптованості до спеціалізації, змінних умов і специфіки функціонування виробити відповідний механізм забезпечення та адекватні критерії оцінки ефективності системи фінансової безпеки. Тому особливої актуальності набувають дослідження теоретичних і методичних підходів до менеджменту фінансової безпеки учасників фінансового ринку з позицій відкритого інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблеми, пов'язані з діяльністю учасників фінансового ринку, визначенням характеру відносин між ними порівняно довго знаходяться в полі зору як українських, так і закордонних вчених і спеціалістів. Найбільш відомими працями науковців є дослідження сегментів і правил фінансового ринку С. М. Еша [8], В. П. Унінець–Ходаківської [23], О. І. Костюкевича [23], О. А. Лятамбора [23]; роботи з забезпечення фінансової безпеки та антикризового управління М. М. Єрмошенка, К. С. Горячевої, І. А. Бланка [3,4], Л. С. Мартюшевої [15], А. О. Єпіфанова [24] та інші. Впровадження та використання інновацій у фінансовій сфері досліджують О. І. Білоконь [2], П. Друкер [6] Л. І. Донець [7], В. М. Опарін [18], Т. В. Паєнтко [18], В. М. Федосов, О. М. Сущенко [18], Н. В. Савчук [18] І. Єгоров [11] та інші.

Не зважаючи на створений великий фундамент знань законів, правил, особливостей функціонування та розвитку фінансового ринку, методологія оцінки та механізми забезпечення фінансової безпеки його учасників потребують подальших досліджень.

На наш погляд, визначальними економічними категоріями інноваційного менеджменту є поняття економічного ефекту та економічної ефективності управління інноваціями.

В своїх наукових працях зарубіжні та вітчизняні автори розрізняють поняття «економічного ефекту» й «економічної ефективності». Так, ефект – це результат, що

досягається за рахунок здійснення різних видів діяльності або проведення окремих заходів і операцій [1–4, 6, 16, 18 та ін.]. Економічний ефект – показник, що характеризує результат діяльності. Це абсолютний показник, вимірюваний у грошових одиницях, який можна підсумувати в просторі й часі [6, 16, 18 та ін.].

Ефективність – це складна багаторівнева категорія економічної науки [1–4, 6, 16, 18 та ін.]. Вона має місце у всіх сферах і на всіх стадіях практичної діяльності людини. Вивчення її можливо як на рівні відтворення в цілому та його окремих фазах у всіх сферах національної економіки, так і на рівні господарюючих суб'єктів. Розуміння сутності ефективності пов'язано із двома основними моментами, що властиві ринковій економіці: 1) законом рідкості, обмеженості ресурсів; 2) наявністю конкуренції [14, 16].

Ефективність у найбільш загальному розумінні характеризує співвідношення отриманого ефекту та понесених витрат [1–4, 6, 16, 18 та ін.].

Принцип ефективності являє собою вираження більше загального принципу раціональності [14, 16]. Економічна ефективність відноситься до економічних цілей учасників фінансового ринку і виражається в забезпеченні оптимального результату при досягненні поставлених цілей за допомогою наявних обмежених засобів (ресурсів).

Виділення невирішеної раніше частини загальної проблеми Постійний розвиток технологій управління виробництвом, маркетингові інновації дають змогу урізноманітнити та вдосконалити і методи менеджменту фінансової безпеки учасників фінансового ринку нестабільних умовах. Виникає необхідність розробки альтернативних концепцій, методик і моделей управління інноваційними ресурсами, оцінки їх ефективності і впливу на фінансову безпеку господарюючих суб'єктів.

Формулювання цілей Метою роботи є вдосконалення методики інтегральної оцінки ефективності управління інноваціями у фінансовій безпеці з метою розробки практичних рекомендацій щодо активізації інноваційної діяльності та вдосконалення знань про шляхи підвищення ефективності менеджменту фінансової безпеки учасників фінансового ринку.

Об'єктом дослідження є процес управління фінансовою безпекою учасників фінансового ринку.

Предметом дослідження виступає процес інтегральної оцінки ефективності управління інноваціями фінансової безпеки учасників фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Система фінансової безпеки як інструментарій учасника фінансового ринку виконує індикаторну, аналітичну, прогнозну та регулятивну функції. У випадку посилення дії загрози за рахунок її вдосконалення, система фінансової безпеки після швидкого аналізу і оцінки фінансового стану учасника фінансового ринку за обраними найбільш інформативними показниками повинна своєчасно надати інформацію для прийняття управлінських рішень про впровадження інновацій в саму систему або в процес господарської діяльності. Інформація повинна бути представлена у вигляді, який допускає тільки однозначне її трактування (рис.1).

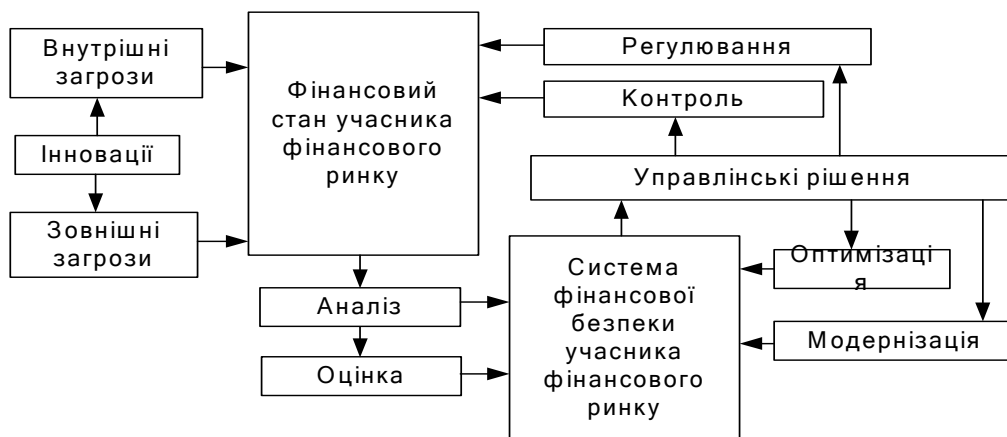

Рис. 1. Реакція системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку на інноваційний розвиток загроз його діяльності (розроблено автором)

Інноваційний менеджмент фінансової безпеки учасника фінансового ринку включає наступні етапи:

1. Виявлення суттєвих внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці, які потребують впровадження інновацій або модернізації системи фінансової безпеки;
2. Оцінка загроз та визначення переліку необхідних інноваційних продуктів (заходів) для їх нейтралізації;
3. Аналіз існуючого інноваційного продуктового ряду і вибір оптимальних інноваційних продуктів;
4. Визначення показників ефективності інновацій на етапах їх впровадження, використання та відтворення;
5. Розрахунок потреби у фінансових ресурсах, необхідних для впровадження, використання та відтворення інновацій;
6. Визначення джерел фінансування інноваційних продуктів та заходів по впровадженню інновацій;
7. Організація контролю використання та аналіз ефективності інноваційних продуктів і технологій у системі фінансової безпеки.

У відповідності з визначеними пріоритетами та ієрархією організаційної структури в управлінні інноваційними ресурсами фінансової безпеки учасників фінансового ринку пропонується виділяти три основні рівні управління – стратегічний (генеральний), тактичний (функціональний) та оперативний (короткотерміновий).

Для визначення показників інтегральної оцінки ефективності управління інноваціями фінансової безпеки учасників фінансового ринку автором пропонується використання інфологічного підходу на основі семантичної мережі з використанням ER-діаграм за методиками, описаними В. С. Пономаренком у [20] та І. Є. Семенчою у [21]. Розроблена ER-діаграма дозволяє представити проблемну сферу фінансово-економічної оцінки ефективності управління інноваціями у фінансовій безпеці на понятійному рівні, позбавитись надлишкових даних при описі, виділити зв'язки між структурними елементами (рис 2).

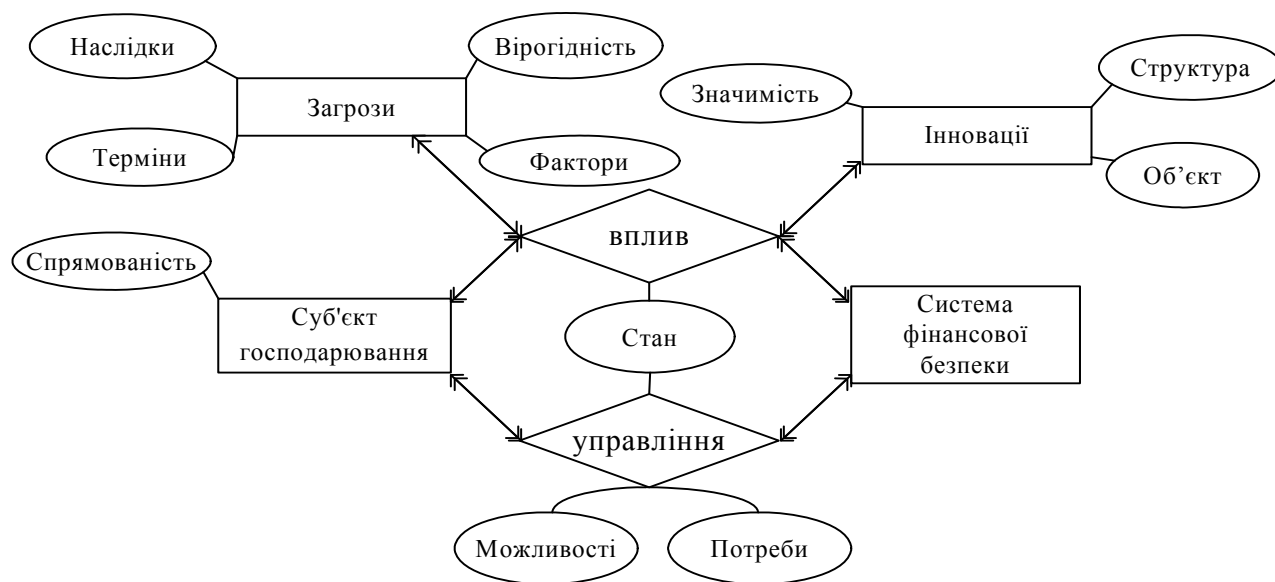

Рис. 2. ER-діаграма фінансово-економічної оцінки ефективності управління інноваціями у фінансовій безпеці (розроблено автором)

Після визначення атрибутів типів сутності проводиться їх формалізація (таблиця 1). Формалізація атрибутів типів сутностей дозволить здійснити перехід від логічного представлення задачі до чіткої математичної моделі. Кожному атрибуту відповідатиме визначений показник (коефіцієнт), що входить до складу математичної формули.

Таблиця 1

Формалізація атрибутів типів сутності

Атрибути	Показники (коефіцієнти)
Інновації	
Об'єкт	Частка інновацій в необоротних активах
	Частка інновацій в основних засобах
Значимість	Коефіцієнт затребуваності інновацій
Стан	Частка задіяних інновацій
	Коефіцієнт власних інновацій
Структура	Коефіцієнт структури інновацій
Загрози	
Фактори	Коефіцієнт загального впливу конкурентного середовища
Терміни	Коефіцієнт інтенсивності конкуренції
Вірогідність	Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового важеля)
Наслідки	Частка власних коштів у покритті втрат
Суб'єкт господарювання	
Спрямованість	Чистий дисконтований дохід
Стан	Модифікована ставка рентабельності
	Операційна рентабельність інновацій
	Внутрішня норма рентабельності
Можливості	Коефіцієнт амортизації інновацій
Потреби	Коефіцієнт вартості інноваційних заходів
Система фінансової безпеки (СФБ)	
Стан	Коефіцієнт автономії (незалежності) СФБ
	Коефіцієнт завантаженості СФБ
Можливості	Коефіцієнт швидкодії СФБ
Потреби	Питома вага фінансових втрат через неефективність СФБ

Спираючись на системний, відтворювальний та процесний підходи, враховуючи ієрархію організаційної структури в управлінні суб'єктом господарювання, автором розроблено матрицю показників для інтегральної оцінки ефективності інновацій на оперативному, тактичному, стратегічному рівнях управління (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця показників для інтегральної оцінки ефективності інновацій на оперативному, тактичному, стратегічному рівнях управління

Ранжування рівнів оцінки ефективності інновацій	Інновації, (I _{ІН})		Загрози, (I _{ЗАГ})		Система фінансової безпеки (I _{СФБ})		Суб'єкт господарювання (I _{СГ})	
І. Індекс оперативної ефективності i, I _{ОЕІ} $I_{ОЕІ} = \sqrt[3]{I_{ІН} I_{ЗАГ} I_{СФБ} I_{СГ}}$	I _{ІН1}	Частка задіяних інновацій	I _{ЗАГ1}	Коефіцієнт інтенсивності конкуренції	I _{СФБ1}	Коефіцієнт швидкодії СФБ	I _{СГ1}	Операційна рентабельність інновацій
		Коефіцієнт власних інновацій		Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового важеля)		Коефіцієнт завантаженості СФБ		Коефіцієнт амортизації інновацій

II. Індекс тактичної ефективності i, I_{TEI} $I_{OEI} = \sqrt[4]{I_{IH2} I_{3AG2} I_{CFB2} I_{CG2}}$	I_{IH2}	Частка інновацій в необоротних активах	I_{3AG2}	Частка власних коштів у покритті втрат	I_{CFB2}	Коефіцієнт автономії (незалежності) СФБ	I_{CG2}	Внутрішня норма рентабельності
		Частка інновацій в основних засобах						Модифікована ставка рентабельності
III. Індекс стратегічної ефективності i, I_{CEI} $I_{OEI} = \sqrt[4]{I_{IH3} I_{3AG3} I_{CFB3} I_{CG3}}$	I_{IH3}	Коефіцієнт затребуваності інновацій	I_{3AG3}	Коефіцієнт загального впливу конкурентного середовища	I_{CFB3}	Питома вага фінансових втрат через неефективність СФБ	I_{CG3}	Чистий дисконтований дохід
		Коефіцієнт структури інновацій						Коефіцієнт вартості інноваційних заходів
IV. Інтегральний індекс ефективності і інновацій, I_{EI} $I_{OEI} = \sqrt[4]{I_{IH} I_{3AG} I_{CFB} I_{CG}}$	I_{IH}	$K_i = \frac{X_{ij}}{P_{opt}} \rightarrow \max$ $K_i = \frac{P_{opt}}{X_{ij}} \rightarrow \min$	I_{3AG}	$K_i = \frac{X_{ij}}{P_{opt}} \rightarrow \max$ $K_i = \frac{P_{opt}}{X_{ij}} \rightarrow \min$	I_{CFB}	$K_i = \frac{X_{ij}}{P_{opt}} \rightarrow \max$ $K_i = \frac{P_{opt}}{X_{ij}} \rightarrow \min$	I_{CG}	$K_i = \frac{X_{ij}}{P_{opt}} \rightarrow \max$ $K_i = \frac{P_{opt}}{X_{ij}} \rightarrow \min$

Якщо до складу локального цільового показника включено більше одного коефіцієнта (наприклад I_{IH1} , I_{3AG2} та ін.), він розраховується як середнє арифметичне значення складових. Для показників, позитивна тенденція яких проявляється в збільшенні абсолютного або відносного значення, застосовується нормалізуюча функція:

$$K_i = \frac{X_{ij}}{P_{opt}} \rightarrow \max$$

Якщо позитивна динаміка показника полягає в зменшенні його значення, застосовується нормалізуюча функція:

$$K_i = \frac{P_{opt}}{X_{ij}} \rightarrow \min$$

де K_i – локальний індекс цільового показника (коефіцієнта);

X_{ij} – цільовий показник (коефіцієнт);

P_{opt} – оптимальне (рекомендоване) значення показника.

Інтегральна оцінка ефективності управління інноваційними ресурсами здійснюється з урахуванням побудови ієрархії організаційної структури управління учасника фінансового ринку: на оперативному (I_{OE}), тактичному (I_{TE}), стратегічному (I_{CE}) рівнях.

Таким чином, інтегральний індекс (I_{EI}) є узагальнюючим показником, що надає комплексну оцінку ефективності управління інноваційними ресурсами фінансової безпеки учасника фінансового ринку з урахуванням ієрархії організаційних рівнів управління.

Практичну апробацію розробленого методичного інструментарію інтегральної оцінки ефективності управління інноваційними ресурсами фінансової безпеки учасників фінансового ринку на основі системного підходу, здійснено на базі депозитарної установи ТОВ «Кремій Брок», м. Кременчук (табл. 3, рис. 3).

Таблиця 3

Інтегральна оцінка ефективності управління інноваційними ресурсами
ТОВ «Кремій Брок»

	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Середнє значення за період
1. Індекс оперативної ефективності, I_{OEI}						
ІТ-технології	0,251	0,210	0,123	0,211	0,321	0,223
Технічні	0,110	0,345	0,312	0,350	0,264	0,276
Організаційно- управлінські	0,305	0,310	0,256	0,345	0,382	0,320
За групою	0,203	0,282	0,214	0,294	0,319	0,263
2. Індекс тактичної ефективності, I_{TEI}						
ІТ-технології	0,091	0,111	0,151	0,142	0,156	0,130
Технічні	0,123	0,225	0,218	0,219	0,189	0,195
Організаційно- управлінські	0,012	0,015	0,018	0,014	0,016	0,015
За групою	0,051	0,072	0,084	0,076	0,078	0,072
3. Індекс стратегічної ефективності, I_{CEI}						
ІТ-технології	0,451	0,482	0,536	0,516	0,511	0,499
Технічні	0,231	0,255	0,286	0,291	0,305	0,274
Організаційно- управлінські	0,325	0,410	0,406	0,421	0,386	0,390
За групою	0,324	0,369	0,396	0,398	0,392	0,376
4. Інтегральний індекс ефективності інновацій, I_{EI}						
ІТ-технології	0,218	0,224	0,215	0,249	0,295	0,240
Технічні	0,146	0,271	0,269	0,281	0,248	0,243
Організаційно- управлінські	0,106	0,124	0,123	0,127	0,133	0,123
За групою	0,150	0,196	0,192	0,207	0,213	0,192

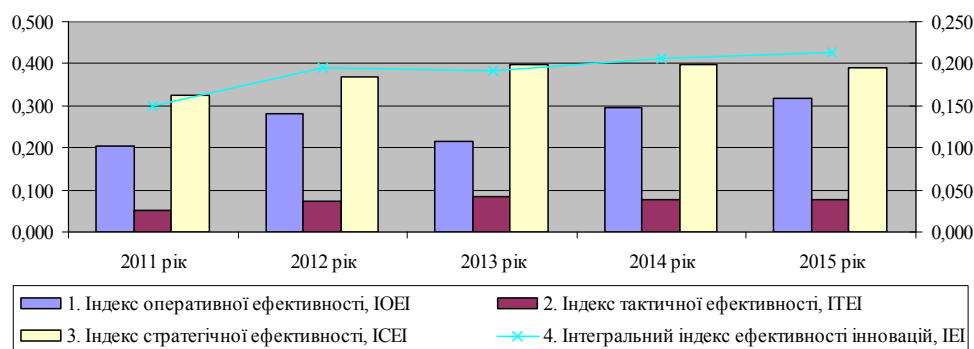

Рис. 3. Динаміка оперативної, тактичної, стратегічної та загальної ефективності управління інноваційними ресурсами фінансової безпеки ТОВ «Кремій Брок»

Аналіз результатів розрахунку інтегральних індексів ефективності інновацій за запропонованою методикою засвідчив, що за досліджуваний період (2011–2015 рр.) найвищий рівень ефективності управління інноваційними ресурсами фінансової безпеки ТОВ «Кремій Брок» спостерігався в 2014 році, порівняно з іншими періодами.

В розрізі складових інтегрального індексу ефективності інновацій найвищі значення має індекс стратегічної ефективності I_{CEI} . Це вказує на наявність накопичувального ефекту від впровадження інновацій. Разом з цим, досить високі показники індексу оперативної ефективності, I_{OEI} свідчать і про наявність миттєвого ефекту від впровадження інновацій.

В розрізі досліджуваних підгруп можна зробити висновок, що установа активно використовує сучасні ІТ-технології для забезпечення фінансової безпеки.

Висновки Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що сучасна теорія і практика управління вимагає застосування інтегральної оцінки ефективності управління інноваційними ресурсами фінансової безпеки учасників фінансового ринку на основі локальних цільових показників з метою підвищення їх фінансової стійкості та оперативного реагування на впливи зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Практичне застосування запропонованого методичного підходу до визначення інтегрального індексу ефективності управління інноваційними ресурсами фінансової безпеки дає можливість надавати учасникам фінансового ринку комплексну оцінку ефективності управлінських дій щодо інноваційних ресурсів фінансової безпеки на усіх ієрархічних рівнях організаційної структури управління.

Подальші дослідження будуть спрямовані розроблення рекомендацій щодо створення механізмів стимулювання інноваційної діяльності для забезпечення фінансової безпеки учасників фінансового ринку.

Література

1. Боршук, І. В. Показники фінансової стійкості як складова виміру ефективності функціонування підприємства [Електронний ресурс] / І. В. Боршук, О. В. Глушко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 17–21. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12427/1/4_17-21_Vis_722_menegment.pdf.
2. Білоконь, О. І. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2012–2014 років (за міжнародною методологією) [Електронний ресурс] / О. І. Білоконь // ДССУ: Наука, технології та інновації. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Бланк, І. А. Управление финансовой безопасностью предприятия [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Эльга : Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Фінансова стратегія підприємства [Текст] : монографія / І. О. Бланк, Г. В. Ситник, О. В. Корольова–Казанська, І. Г. Ганечко ; за ред. І. О. Бланка. – К. : КНТЕУ, 2009. – 147 с.
5. Горячева, К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Горячева Кіра Сергіївна. – К. : НАУ, 2006. – 17 с.
6. Друкер, П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения [Текст] / Питер Друкер ; пер. с англ. М. Котельниковой. – Москва : ФАИР–ПРЕСС, 2003. – 288 с.
7. Донець, Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання [Текст] : навчальний посібник / Л. І. Донець. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
8. Еш, С. М. Фінансовий ринок [Текст] : навч. посібник / С. М. Еш. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 528 с.
9. Єрмошенко, М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] : монографія / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
10. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 04.07.2002 № 40–IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
11. Інноваційна політика : Європейський досвід та рекомендації для України (аналітичні матеріали) [Текст] / за ред. І. Єгорова [та ін.]. – К. : Фенікс, 2011. – Т. 1. – 214 с.
12. Інноваційна Україна 2020 [Текст] : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
13. Інноваційний поступ економіки України : проблеми, тенденції, потенціал зростання [Текст] : монографія / З. Юринець та ін. ; [за ред. З. Юринець, Л. Гнилянської]. – Львів : Ліга–Прес, 2013. – 296 с.
14. Ковтун, О. І. Імператив інноваційної стратегії в системі управління конкурентоспроможністю для вітчизняних підприємств в умовах перманентної кризи національної економіки [Текст] / О. І. Ковтун // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2013. – № 1. – С. 86–101.
15. Мартюшева, Л. С. Методологічні основи організації фінансової безпеки підприємства [Текст] / Л. С. Мартюшева // Фінансовий простір. – 2011. – № 1 (1). – С. 85–90.
16. Милгром, П. Экономика, организация и менеджмент [Текст] : в 2-х т. / П. Милгром, Дж. Робертс ; пер. с англ. И. И. Елисевой, В. Л. Тамбовцева. – Санкт–Петербург : Экономическая школа, 2001. – Т. 1. – 468 с.
17. Організаційно–економічні аспекти інноваційного оновлення національного господарства [Текст] : монографія / М. Єрмошенко та ін., за ред. М. М. Єрмошенка, С. А. Єрохіна. – К. : Національна академія управління, 2008. – 216 с.
18. Інновації у фінансовій сфері [Текст] : монографія / В. М. Опарін та ін., за ред. В. М. Опаріна ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун–т ім. В. Гетьмана", Ін–т фін.–інновац. дослідж. – К. : КНЕУ, 2013. – 444 с.
19. Україна 2020: Стратегія національної модернізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.radakmu.org.ua/file/Strategy_2020.doc.
20. Інформаційні системи і технології в економіці [Текст] : посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В. С. Пономаренка. – К. : Академія, 2002. – 544 с.
21. Семенча, І. Е. База знаний основных социально–экономических и общенаучных терминов в помощь руководителю [Текст] : терминологический словарь–справочник / И. Е. Семенча. – Днепропетровск : Изд–во Маковецкий, 2010. – 88 с.
22. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс] : статистичний збірник. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

23. Унінець–Ходаківська, В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика [Текст] : навчальний посібник / В. П. Унінець–Ходаківська, О. І. Костюкевич, О. А. Лятамбор. – Вид. 2–ге, доп. і перероб. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

24. Фінансова безпека підприємств і банківських установ [Текст] : монографія / за заг. ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 296 с.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2017

© Сніщенко Р. Г.

References

1. Borschuk, I. V., & Hlushko, O. V. (2012). Pokaznyky finansovoi stiikosti yak skladova vymiru efektyvnosti funktsionuvannia pidpriemstva. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika*, 722, 17–21. Available at: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12427/1/4_17-21_Vis_722_menegment.pdf
2. Bilokon, O. I. (2015). Obstezhennia innovatsiinoi diialnosti u ekonomitsi Ukrainy za period 2012–2014 rokiv (za mizhnarodnoiu metodolohiieiu). *DSSU: Nauka, tekhnolohii ta innovatsiii*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Blank, I. A. (2004). *Upravlenie finansovoi bezopasnostiu predpriiatiia*. Kiev: Nika–Tsentr.
4. Blank, I. O., Sytnyk, H. V., Korolova–Kazanska, O. V., & Hanechko, I. H. (2009). *Finansova stratehiia pidpriemstva*. Kyiv: KNTEU.
5. Horiacheva, K. S. (2006). *Mekhanizm upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva*: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.06.01. Kyiv, 17.
6. Druker, P. (2003). *Effektivnoe upravlenie. Ekonomicheskie zadachi i optimalnye resheniia*. Moskva: FAIR–PRESS.
7. Donets, L. I. (2006). *Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vimiriuvannia*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
8. Esh, S. M. (2011). *Finansovyi rynek*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
9. Yermoshenko, M. M. (2001). *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia*. Kyiv: KNTEU.
10. Zakon Ukrainy. (2002, July). *Pro Innovatsiinu diialnist*. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
11. Yehorov, I. M. (Ed.). (2011). *Innovatsiina polityka : Yevropeiskyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy (analitichni materialy)*. Kyiv: Feniks.
12. Heits, V. M. (Ed.). (2015). *Innovatsiina Ukraina 2020*. Available at: <http://ief.org.ua/docs/nr/4.pdf>
13. Yurynets, Z., Hnylianska, L., Hryshchuk, A., Hurniak, I., Zahvoiska, L., Makara, O., & Petrynka, V. (2013). *Innovatsiinyi postup ekonomiky Ukrainy: problemy, tendentsiii, potentsial zrostantia*. Lviv: Liha–Pres.
14. Kovtun, O. I. (2013). Imperatyv innovatsiinoi stratehiia v systemy upravlinnia konkurentospromozhnistiu dlia vitchyznianskykh pidpriemstv v umovakh permanentnoi kryzy natsionalnoi ekonomiky. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Ekonomika*, 1, 86–101.
15. Martiusheva, L. S. (2011). Metodolohichni osnovy orhanizatsiia finansovoi bezpeky pidpriemstva. *Finansovyi, prostir*, 1, 85–90.
16. Milgrom, P., & Roberts, Dzh. (2001). *Ekonomika, organizatsiia i menedzhment*. Sankt Peterburg: Ekonomicheskaiia shkola.
17. Yermoshenko, M. M., & Yerokhin, S. A. (Eds.). (2008). *Orhanizatsiino–ekonomichni aspekty innovatsiinoho onovlennia natsionalnoho hospodarstva*. Kyiv: Natsionalna akademiia upravlinnia.
18. Oparin, V. M. (Ed.). (2013). *Innovatsii u finansovii sferi*. Kyiv: KNEU.
19. *Ukraina 2020: Stratehiia natsionalnoi modernizatsii*. Available at: [old.radakmu.org.ua/file/Strategy 2020.doc](http://old.radakmu.org.ua/file/Strategy%2020.doc)
20. Ponomarenko, V. S. (Ed.). (2002). *Informatsiini systemy i tekhnolohii v ekonomitsi*. Kyiv: Akademia.
21. Semench, I. E. (2010). *Baza znaniy osnovnykh sotsialno–ekonomicheskikh i obschenauchnykh terminov v pomoshch rukovoditeliu*. Dnepropetrovsk: Izd–vo Makovetskii.
22. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
23. Unynets–Khodakivska, V. P., Kostiukevych, O. I., & Liatambor, O. A. (2009). *Rynek finansovykh posluh: teoriia i praktyka*. (2nd ed.). Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
24. Yepifanov, A. O. (Ed.). (2009). *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov*. Sumy: DVNZ «UABS NBU».

Received 09.07.2017

© Snishchenko R. G.

Mizus I. P.

*д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (м. Черкаси)
Україна; e-mail: irymamihus@ukr.net*

Андрієнко В. М.

*д.е.н., доцент, професор,
кафедра менеджменту та економічної безпеки
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (м. Черкаси)
Україна*

Молодецький С. С.

*к.е.н., кафедра менеджменту та економічної безпеки
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (м. Черкаси)
Україна*

Бліхар М. М.

*к.е.н., доцент, кафедра конституційного та міжнародного права
Львівського національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів) Україна*

МЕТОДИКА ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА ТА РЕЙДЕРСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО МОНІТОРИНГУ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто такий вид загроз економічній безпеці суб'єктів господарської діяльності у системі фінансової безпеки держави, як рейдерство. Уточнено сутність понять «рейдерство» та «протидія рейдерству». Проведено дослідження методології протистояння недружнім поглинанням. Проаналізовані передумови рейдерських атак на підприємства. Розроблено методику прогнозування банкрутства як загрози економічній безпеці підприємств, використання якої як інструменту державного моніторингу дозволить попередити негативні наслідки рейдерських захоплень для стану фінансової безпеки України.

Ключові слова: рейдерство, протидія рейдерству, економічна безпека, загроза економічній безпеці підприємництва, захоплення підприємств, захист підприємств, банкрутство, фінансова безпека, державне регулювання.

Формул: 0; рис.: 1, табл.: 5; бібл.:10

Mihus I.

*Ph.D., Professor,
Head of Department Management and Economic Security
Cherkasy National University them. Bohdan Khmelnytsky (Cherkasy)
Ukraine; e-mail: irymamihus@ukr.net*

Andrienko V.

*Prof. Department Management and Economic Security
Cherkasy National University them. Bohdan Khmelnytsky (Cherkasy), Ukraine*

Molodets'kyi S.

*Ph.D. Department Management and Economic Security
Cherkasy National University them. Bohdan Khmelnytsky (Cherkasy), Ukraine*

Bichar M.

*Ph.D., assistant professor of constitutional and international law,
Lviv National University Lviv Polytechnic (Lviv), Ukraine*

THE PROCESS OF FORECASTING BANKRUPTCY AND RAIDING AS A TOOL OF PUBLIC MONITORING FINANCIAL SECURITY STATE OF UKRAINE

Abstract. The article deals with the stages of raider development. The influence of raids on economic security of economic entities in the system of financial security of the state is researched. The essence of the concepts of "raider" and "counteraction to raiding" is specified. The study of the methodology of counteraction to unfriendly absorption has been carried out. The main methods of raiding opposition are systematized. The relationship between bankruptcy and raiding at enterprises is investigated. The list of indicators on the basis of which the estimation of financial condition of the enterprises is carried out, the results of which allows to identify the preconditions of raider attacks at the enterprises. The method of forecasting bankruptcy as a threat to the economic security of enterprises is developed, the use of which as a tool of state monitoring will prevent the negative consequences of raider hijackings for the state of financial security of Ukraine. Approbation of the proposed methodology was carried out at five enterprises of Ukraine, which confirmed previous calculations, more accurately pointing to the reality of the threat of raider capture.

Keywords: raiding, counter raiding, economic security, economic security business threat, takeovers, defense enterprises, bankruptcy, financial security, government regulation.

GEL Classification: G33, L2

Formulas: 0; fig.: 1, tabl.: 5, bibl. 10

Мигус И. П.

*д.э.н., профессор, заведующий кафедрой менеджмента
и экономической безопасности,*

*Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого (г. Черкаси)
Украина; e-mail: irutamihus@ukr.net*

Андрієнко В. М.

*д.э.н., профессор,
кафедра менеджмента и экономической безопасности*

*Черкасского национального университета
им. Богдана Хмельницкого (г. Черкаси), Украина*

Молодецкий С. С.

*к.э.н. кафедры
менеджмента и экономической безопасности*

*Черкасского национального университета
им. Богдана Хмельницкого (г. Черкаси), Украина*

Блихар М. М.

*к.э.н., доцент кафедры конституционного и международного права
Львовский национальный университет «Львовская политехника» (г. Львов), Украина*

МЕТОДИКА ПРОГНОЗИРОВАНИЯ БАНКРОТСТВА И РЕЙДЕРСТВА КАК ИНСТРУМЕНТ ГОСУДАРСТВЕННОГО МОНИТОРИНГА СОСТОЯНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрен такой вид угроз экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности, как рейдерство. Уточнена сущность понятий «рейдерство» и «противодействие рейдерству». Проведено исследование методологии противостояния недружественным поглощениям. Проанализированы предпосылки рейдерских атак на предприятия. Разработана методика прогнозирования банкротства как угрозы экономической безопасности предприятий.

Ключевые слова: рейдерство, противодействие рейдерству, экономическая безопасность, угроза экономической безопасности предпринимательства, захват предприятий, защита предприятий, банкротство.

Формул: 0; рис.: 1, табл.: 5, библи.: 10

Вступ. У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності різних форм власності через нейтралізацію загроз, які виникають на тлі погіршення фінансового стану, зниження рівня корпоративного

управління, недосконалості законодавства, створюючи сприятливі умови для рейдерського захоплення. Тому, таке широке поширення рейдерства створює суттєву загрозу економічній безпеці України та ставить під сумнів тезу про створення справді високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської держави із високим рівнем життя, культури та демократії.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Тема рейдерства перебуває у полі зору як багатьох науковців у галузі цивільного, адміністративного, господарського права, так і практикуючих юристів та економістів. Питанням рейдерства присвячені наукові дослідження О.В. Черевка, З.Б. Живко, Н.В. Зачосової, В.П. Багрової, З.С. Варналія та ін. Однак, проблема протидії рейдерству в корпоративному та інших секторах економіки і нині залишається невирішеною, та не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є вивчення ефективних методів управління підприємством за умов загрози рейдерства розширення інструментарію державного моніторингу стану суб'єктів господарської діяльності результати фінансування яких мають вплив на фінансову безпеку України шляхом розробки методики прогнозування банкрутства та рейдерства, як інструменту державного моніторингу стану фінансової безпеки України.

Результати дослідження. Запорукою фінансової безпеки держави є мінімізація негативних ефектів від наявних та ймовірних загроз для господарюючих суб'єктів. Однією із таких загроз є рейдерські атаки, число яких в Україні зростає по мірі зменшення можливості зацікавлених осіб у законний спосіб (передусім, через участь у приватизації) привласнити бажані об'єкти чи компанії, незалежно від форми їх власності. Проте, у більшості випадків власники таких об'єктів і трудові колективи компаній, котрі зазнали нападу з боку рейдерів, самотужки неспроможні захистити власні фінансові інтереси [1].

У сучасному розумінні поняття рейдерство з'явилося у США та означало знищення компанії і перерозподіл її власності й корпоративних прав. Нині головною метою рейдерства є захоплення великого бізнесу підприємств, нерухомості обладнання, тощо. Основними методами захоплення підприємств є придбання акцій, проведення додаткової емісії акцій, ініціювання банкрутства, реприватизація, корпоративний шпідіаж, силове захоплення тощо [2].

Під терміном «рейдерство» розуміють доволі широкий спектр дій: від звичайного законного недружнього поглинання об'єктів власності до відверто «бандитського» захоплення підприємства. Необхідність протидії рейдерству означає для суб'єктів господарювання потребу у витрачанні фінансових, кадрових, інформаційних ресурсів. Їх здатність до видання ефективного господарювання знижується, що у свою чергу негативно впливає на стан фінансової безпеки держави, зокрема її бюджетну, боргову, грошово-кредитну складові.

Найефективнішим способом протистояння рейдерству є захист превентивного характеру. Необхідно створити всі умови, щоб захоплення підприємства стало для рейдерів недоцільним, або ж переорієнтувати потенційного рейдера з інтересу корпоративного захоплення на використання цивілізованого механізму об'єднання та поглинання [3].

Доцільно окреслити ряд основних методів протистояння рейдерству, які зображені на рисунку 1.

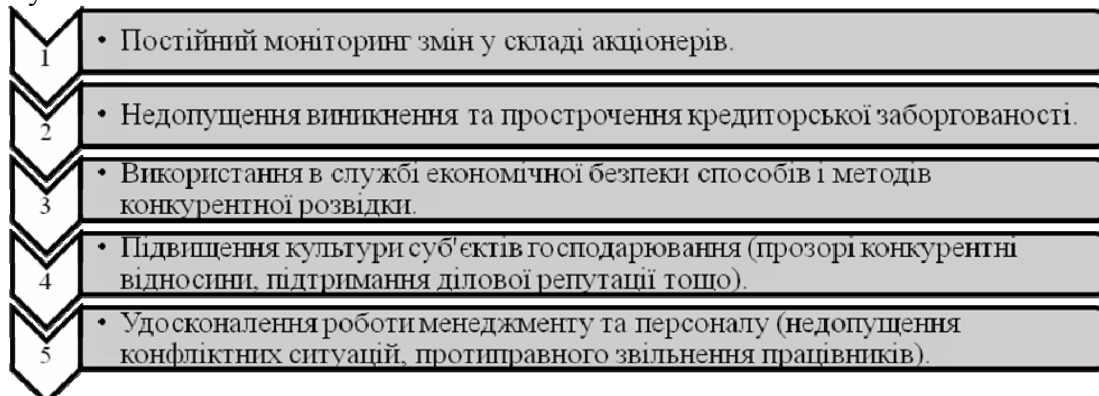

Рис. 1. Основні методи протистояння рейдерству
Джерело: складено авторами

Боротьба з загрозою рейдерства межує із поняттям економічної безпеки суб'єкта господарювання. В процесі рейдерського захоплення більшість підприємств-об'єктів опиняються чи доводяться до банкрутства в наслідок дій рейдерів. Показники ранньої діагностики банкрутства дозволяють оцінити імовірність його настання ще до початку погіршення фінансового стану і можуть бути основою для його встановлення. Прогнозування імовірності банкрутства зазвичай здійснюється через механізм визначення інтегрального показника, який включає в себе розрахунок факторних дискримінантних моделей, що базуються на множинному дискримінантному аналізі [4].

На нашу думку, в Україні використання моделей прогнозування банкрутства підприємства не є достатньо поширеним. По-перше, це спричинене неадаптованістю до української економіки вже існуючих моделей, по-друге, це зумовлене відсутністю державної підтримки створення необхідних інструментів та методик попередження банкрутства на вітчизняних підприємствах. Існуючі методики пропонують комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, при якому тільки для оцінки загального фінансового стану пропонується розрахувати понад 30 показників, що не завжди є зручним для зовнішніх користувачів.

Дискримінантні моделі прогнозування банкрутства є перш за все інструментом експрес-тесту фінансового стану підприємства, оскільки вони використовують незначну кількість факторних показників. Головна умова ефективності цих моделей — відсутність стійких взаємозв'язків між факторними показниками. На основі існуючих моделей прогнозування банкрутства були відібрані наступні факторні показники: x_1 — коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованостей; x_2 — коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; x_3 — коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; x_4 — коефіцієнт прибутковості активів; x_5 — коефіцієнт прибутковості власного капіталу; x_6 — коефіцієнт покриття; x_7 — коефіцієнт швидкої ліквідності; x_8 — коефіцієнт абсолютної ліквідності; x_9 — коефіцієнт ліквідності робочого капіталу; x_{10} — коефіцієнт фінансування; x_{11} — коефіцієнт фінансової незалежності; x_{12} — коефіцієнт фінансової стійкості [5].

Для виявлення взаємозв'язку між цими показниками застосуємо методику проведення кореляційно-регресійного аналізу (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка сили зв'язку за величиною коефіцієнта кореляції

Розмір зв'язку	Характер зв'язку	
	Прямий (+)	Зворотній (-)
Відсутній	0	0
Слабкий	Від 0 до +0,29	Від 0 до -0,29
Середній	Від +0,3 до +0,69	Від -0,3 до -0,69
Сильний	Від +0,7 до +0,99	Від -0,7 до -0,99
Повний (функціональний)	+1,0	-1,0

Джерело [6]

Таким чином, отримані наступні результати кореляційного аналізу (табл. 2).

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу факторних показників

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12
X1	1											
X2	0,44	1										
X3	0,15	-0,54	1									
X4	-0,32	-0,51	0,04	1								
X5	-0,10	-0,41	0,20	0,29	1							
X6	-0,50	0,09	-0,43	-0,04	-0,18	1						
X7	-0,28	0,45	-0,60	-0,05	-0,03	0,60	1					
X8	-0,61	0,02	-0,41	0,05	-0,12	0,97	0,63	1				
X9	-0,25	-0,06	-0,50	0,19	-0,08	0,46	0,20	0,40	1			
X10	-0,34	0,12	-0,32	0,07	-0,07	0,16	0,24	0,19	0,24	1		
X11	-0,13	0,44	-0,26	-0,43	-0,40	0,31	0,19	0,19	0,19	0,44	1	
X12	-0,22	0,67	-0,68	-0,38	-0,34	0,47	0,67	0,46	0,12	0,31	0,61	1

Джерело: розраховано авторами

За результатами кореляційного аналізу можна зробити висновки:

— найбільш стійкий прямий взаємозв'язок існує між показниками x_7 та x_8 (коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності, значення кореляції 0,63);

— досить стійкий прямий взаємозв'язок існує між показниками x_{11} та x_{12} (коефіцієнт фінансової незалежності та коефіцієнт фінансової стійкості, значення кореляції 0,61);

— стійкий прямий взаємозв'язок існує між показниками x_6 та x_7 (коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт покриття, значення кореляції 0,60);

— середній прямий взаємозв'язок існує між показниками x_1 та x_2 (коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості та коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, значення кореляції 0,44); показниками X_{10} та X_{11} (коефіцієнт фінансування та коефіцієнт фінансової незалежності, значення кореляції 0,44); показниками X_8 та X_9 (коефіцієнт абсолютної ліквідності та коефіцієнт ліквідності робочого капіталу, значення кореляції 0,40);

— слабкий прямий взаємозв'язок існує між показниками x_4 та x_5 (коефіцієнт прибутковості активів та коефіцієнт прибутковості власного капіталу, значення кореляції 0,29); показниками x_9 та x_{10} (коефіцієнт ліквідності робочого капіталу та коефіцієнт фінансування, значення кореляції 0,24); показниками x_3 та x_4 (коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості та коефіцієнт прибутковості активів, значення кореляції 0,04);

— середній зворотній зв'язок існує між показниками x_2 (коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості) та x_3 (коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості) - значення кореляції -0,54;

— слабкий зворотній зв'язок між показниками x_5 та x_6 (коефіцієнт прибутковості власного капіталу та коефіцієнт покриття) - значення кореляції -0,18;

Можна зробити висновок, що результати кореляційного аналізу відповідають дійсності навіть за такої невеликої вибірки статистичних показників.

На підставі кореляційного аналізу можна відібрати наступні факторні показники, які не пов'язані між собою:

- коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей (x_1);
- коефіцієнт прибутковості активів (x_4);
- коефіцієнт покриття (загальної ліквідності) (x_6);
- коефіцієнт фінансування (x_{10});
- коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (x_{11}).

У переважній частині моделей зарубіжних економістів найбільшу вагу мають показники рентабельності, насамперед, рентабельності активів за показником прибутку до оподаткування та сплати відсотків. Для вітчизняних підприємств це також є справедливим. Але, на відміну від існуючих моделей, ми пропонуємо використовувати показник рентабельності активів за чистим прибутком [7]

За результатами кореляційного аналізу дванадцяти факторних показників, які використовуються у дискримінантних моделях прогнозування банкрутства, були відібрані п'ять показників, між якими немає істотної кореляції та які можна використати при створенні дискримінантної моделі прогнозування банкрутства в умовах саме рейдерського захоплення на досліджуваних підприємствах, а саме:

- коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей (K_1);
- коефіцієнт прибутковості активів (K_2);
- коефіцієнт покриття (K_3);
- коефіцієнт фінансування (K_4);
- коефіцієнт фінансової незалежності (K_5) [8].

Для встановлення нормативних значень наведених показників, пропонуємо розподілити їх за трьома категоріями, які сприятимуть глибшому розумінню їх сутності та взаємозв'язку фінансового стану з можливістю рейдерського захоплення підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Нормативні значення показників моделі раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерського захоплення

Назва показника	Позитивне значення	Негативне значення	Критичне значення
Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей	<1 Підприємство вчасно проводить розрахунки	>1 Підприємство несвоєчасно отримує кошти за реалізовану продукцію	<0 У підприємства відсутні оборотні кошти
Коефіцієнт прибутковості активів	>0,1 Висока прибутковість підприємства	<0,1 Низька прибутковість підприємства	<0 Збитковість підприємства
Коефіцієнт покриття	1,5-2,5 вартість поточних активів повинна перевищувати суму поточних зобов'язань	>2,5 Підприємство нерационально використовує поточні активи	<1 Поточних активів недостатньо для погашення поточних зобов'язань
Коефіцієнт фінансування	<1, зменшення фінансової стійкості підприємства	>1 Низька фінансова стійкість підприємства	>5 Критична фінансова стійкість підприємства
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,4-0,6 Стабільний фінансовий стан підприємства	<0,4 Підприємство залежне від зовнішнього фінансування	<0 Критичний фінансовий стан підприємства

Джерело: складено авторами на основі [9]

Саме розрахунок зазначених показників дозволить здійснити державними органами влади або іншими зацікавленими особами ранню діагностику банкрутства та початку здійснення рейдерського захоплення.

Для визначення важливості кожного показника, були запрошені експерти з числа науковців та практиків, які встановили значення вагових коефіцієнтів запропонованої моделі.

Запропонована нами модель раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерства буде мати вигляд:

$$R = K_1 + 0,30K_2 + 0,25K_3 + 0,2K_4 + 0,25K_5$$

Саме така модель зможе допомогти власникам підприємств, акціонерам та іншим зацікавленим особам здійснити діагностику можливого банкрутства підприємства та рейдерського захоплення підприємства.

З метою характеристики результатів запропонованої моделі раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерства, розроблено шкалу (табл. 4).

Таблиця 4

Шкала оцінювання результатів моделювання раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерства

Стан підприємства	Значення моделі	Характеристика	
		3 точки зору ймовірності банкрутства	3 точки зору ймовірності рейдерського захоплення
Критичний фінансовий стан	Понад 2,5	Висока ймовірність банкрутства	Висока ймовірність успіху рейдерської атаки
Нестійкий фінансовий стан	1,0-2,5	Вірогідна ймовірність банкрутства	Ймовірність банкрутства існує, але за умови ранньої ідентифікації загроз може бути попереджена
Стійкий фінансовий стан	Менше 1,0	Мінімальна ймовірність банкрутства	Загрози ймовірності рейдерського захоплення мінімальні

Джерело: запропоновано авторами

Вважаємо за необхідне порівняти отримані дані запропонованої моделі раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерства на досліджуваних підприємствах з іншими існуючими моделями (табл.5) [10].

Таблиця 5

Розрахунок імовірності банкрутства та рейдерського захоплення суб'єктів господарювання за 2015 р.

Підприємства Моделі банкрутства	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «Квазар»	ПАТ «Черкасигаз»	ТОВ «ЧПК»	ПАТ «АЗОТ»
Модель Альтмана	5,34	0,27	0,87	0,41	1,64
	ймовірність банкрутства				
	мінімальна	вірогідна	вірогідна	вірогідна	вірогідна
Модель Спрінгейта	2,66	-0,50	0,56	-0,05	0,68
	потенційний банкрут	потенційний банкрут	потенційний банкрут	потенційний банкрут	потенційний банкрут
Модель Таффлера	5,36	7,41	2,56	4,14	3,35
	ймовірність банкрутства				
	невисока	невисока	невисока	невисока	невисока
Модель Ліса	0,31	-0,07	0,05	0,0195	0,027
	ймовірність банкрутства				
	висока	висока	невисока	висока	висока
Модель Терещенка	3,04	-1,59	0,68	-1,55	1,92
	ймовірність банкрутства				
	мінімальна	середня	середня	середня	мінімальна
Модель раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерства	0,769	5,596	1,841	1,8135	1,212
	ймовірність банкрутства				
	мінімальна	висока	вірогідна	вірогідна	вірогідна
	загрози рейдерських захопленням				
	мінімальні	максимальні	можливі	можливі	можливі

Джерело: складено авторами

Отже, апробація запропонованої моделі раннього прогнозування імовірності банкрутства та рейдерства на п'яти підприємствах України підтвердили попередні розрахунки, здійснені за зарубіжними та вітчизняними методиками, при цьому більш точно вказавши на реальність виникнення загроз рейдерського захоплення.

Висновки. Отже, рейдерство в Україні набуло швидкого поширення і в сучасних умовах є серйозною загрозою підприємницькій діяльності. Рейдери розпочинають захоплення компаній із збору інформації і створення відповідних передумов і в залежності від способу вчинення рейдерства проходять певні основні етапи. Від удосконалення способів і методів рейдерства в Україні значно відстає правотворча і правозастосовна діяльність, внаслідок чого юридична відповідальність та покарання за вчинені злочини неповною мірою відповідають ступеню вини рейдерів та наслідків, що наступили в результаті рейдерської атаки.

Запропонована методика може бути використана як інструмент методики прогнозування банкрутства та рейдерства, як інструмент державного моніторингу стану фінансової безпеки України.

Література

1. Організаційно-економічний механізм протидії злочинам в економічній сфері [Текст] : монографія / за ред. О. В. Черв'яка, І. П. Мігуса, Л. В. Гнилицької. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2016. – 466 с.
2. Зачосова, Н. В. Правові механізми протидії рейдерству як сучасній загрозі економічній безпеці вітчизняних суб'єктів господарювання [Текст] / Н. В. Зачосова, Д. М. Куценко // *World economy, finances and investments: modern view on the actual problems : materials of the I International research and practice conference, 20–21 November 2012* // *Scientific journal «Aspect»*. – Donetsk : «Tsyfrovaia tipografia» Ltd, 2012. – P. 108–111.
3. Живко, З. Б. Удосконалення державного регулювання у сфері протидії рейдерству [Текст] / З. Б. Живко, З. С. Варналій // *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія “Економічні науки”*. – 2013. – № 7. – С. 81–92.
4. Камлик, М. І. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії [Текст] / М. І. Камлик, М. А. Погорецький, В. П. Шеломенцев // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2007. – № 17. – С. 69–88.
5. Княжанський, В. Штурм власності [Електронний ресурс] / В. Княжанський, Н. Білоусова, А. Дубровик // *День*. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/shturm-vlasnosti>.
6. Мармоза, А. Т. Статистика [Текст] : підручник / А.Т. Мармоза. – К. : Ельга : КНТ, 2009. – 896 с.
7. Веселков, К. В. Міжнародний досвід протидії рейдерським захопленням [Текст] / К. В. Веселков // *Російська юстиція*. – 2010. – № 11. – С. 61–64.
8. Федоров, А. Ю. Рейдерство и корпоративный шантаж (организационно-правовые методы противодействия) [Текст] : [монографія] / А. Ю. Федоров. – Москва : Волтерс Клувер, 2010. – 480 с.
9. Багрова, В. П. Економічний аналіз [Текст] : підручник / В. П. Багрова, І. В. Багрова. – К. : Центр навчальної літератури. – 2006. – 156 с.
10. Мельниченко, О. А. Механізми реалізації державної політики протидії рейдерству [Текст] / О. А. Мельниченко // *Вектори розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (1–5 лютого 2014 р.)*. – Харків : Вид-во ХНУ, 2014. – С. 201–203.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 ©Мігус І. П., Андрієнко В. М.,
Молодецький С. С., Бліхар М. М.

References

1. Chervko, O.V., Mihus, I. P. & Hnylytska, L. V. (Eds.). (2016). *Orhanizatsiino–ekonomichnyi mekhanizm protydii zlochynam v ekonomichnii sferi*. Cherkasy: Vydavets Chabanenko YU. A.
2. Zachosova, N. V. & Kutsenko, D. M. (2012, November 20–21). Pravovi mekhanizmy protydiii reiderstvu yak suchasniy zahrozi ekonomichnii bezpetsi vitchyznianskykh subektiv hospodariuvanni. *World economy, finances and investments: modern view on the actual problems : Scientific journal «Aspect»*. Donetsk: «Tsyfrovaia tipohrafiia» Ltd, 108–111.
3. Zhyvko, Z. B. & Varnalii, Z. S. (2013). Udoskonalennia derzhavnoho rehuliuuvannia u sferi protydii reiderstvu. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva*, 7, 81–92.
4. Kamlyk, M. I., Pohoretskyi, M. A. & Shelomentsev, V. P. (2007). Reiderstvo v Ukraini: sutnist ta zasoby protydii. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnisti i koruptsiiei (teoriia i praktyka)*, 17, 69–88.
5. Kniazhanskyi, V., Bilousova, N. & Dubrovik, A. Shturm vlasnosti. *Den*. Available at: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/shturm-vlasnosti>
6. Marmoz, A. T. (2009). *Statystyka*. Kyiv: Elha: KNT.
7. Veselkov, K. V. (2010). Mizhnarodnyi dosvid protydii reiderskym zakhoplenniam. *Rosiiska yustytisia*, 11, 61–64.
8. Fedorov, A. YU. (2010). *Reiderstvo i korporativnyi shantazh*. Moskva: Volters Kluver.
9. Bahrova, V. P. & Bahrova, I. V. (2006). *Ekonomichnyi analiz*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
10. Melnychenko, O. A. (2014, February 1–5). Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky protydii reiderstvu. *Vektory rozvytku finansovoho potentsialu subektiv hospodariuvannia*. Kharkiv, Vyd-vo KHNU, 201–203.

Received 22.09.2017

©Mihus I., Andrienko V.,
Molodets'kyi S., Bichar M.

Parkhomenko L. A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Uman National University of Horticulture,
Ukraine; e-mail: parhomenkoludmila9@gmail.com*

Gerasymchuk N. A.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National Academy of Management: Ukraine
e-mail: 90999nag@gmail.com*

Skurtol S. D.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Uman National University of Horticulture,
Ukraine; e-mail: skurtol@i.ua*

Kolupaieva I. V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Kharkiv Trade and Economics Institute of
Kyiv National Trade and Economics University,
Ukraine; e-mail: volirinawork@gmail.com*

ESTIMATION OF HOUSEHOLDS' EXPENDITURES ON THE CONSUMPTION OF FRUITS AND VEGETABLES AND OF MARKET CAPACITY IN UKRAINE: PROBLEM-METHODICAL ASPECT

Abstract. Vegetable growing as a separate link of agricultural production includes a wide range of products, which are devoted to satisfy the needs of population and industry. The period of the development of the economy of Ukraine led to the deformation of persistent connections "production-processing" of horticultural products. Therefore, at the present stage, the main producers and consumers of vegetables are households. The capacity of the domestic vegetable market depends on the high-quality and complete satisfaction of the population's needs for vegetable production. However, the changes in the level of households' income and expenditures and the rising prices for vegetables require additional research. Domestic methods of full-fledged vegetable production, approved at the state level, contain many shortcomings and do not correspond to the real state of things and foreign practice.

Keywords: population, households, vegetables, potatoes, price, consumption, satisfaction, market vegetables.

GEL Classification: Q18

Formulas: 1; fig.: 0; tabl.: 6; bibl.: 12

Пархоменко Л. А.

*к.е.н., доцент,
Уманський національний університет садівництва,
Україна; e-mail: parhomenkoludmila9@gmail.com*

Герасимчук Н. А.,

*д.е.н., доцент, Національної академії управління
e-mail: 90999nag@gmail.com*

Скуртол С. Д.

*к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва,
Україна; e-mail: skurtol@i.ua*

Колупасєва І. В.

*к.е.н., доцент,
Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету,
Україна; e-mail: volirinawork@gmail.com*

ОЦІНКА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА СПОЖИВАННЯ ОВОЧІВ ТА ЄМНІСТЬ РИНКУ ОВОЧІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНО–МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Овочівництво як окрема ланка аграрного виробництва включає широкий асортимент продукції, реалізація яких направлена на задоволення потреб населення та переробної промисловості. Транзитивний період розвитку економіки України призвів до деформації стійких зв'язків «виробництво – переробка» продукції овочівництва. Тому на сучасному етапі основними виробниками і споживачами овочів виступають домогосподарства населення. Від якісного та повноцінного задоволення потреб населення овочевою продукцією залежить ємність внутрішнього ринку овочів. Однак зміни рівня доходів та витрат домогосподарств та зростання цін на овочі потребують додаткового дослідження. Вітчизняні методики повноцінного забезпечення продукцією овочівництва, затверджені на рівні держави, містять багато недоліків та не відповідають реальному стану речей та зарубіжній практиці.

Ключові слова: населення, домогосподарства, овочі, картопля, ціна, споживання, задоволення потреб, ємність ринку овочів

Формул: 1; рис.: 0; табл.: 6; бібл.: 12

Пархоменко Л. А.

к.э.н., доцент,

Уманский национальный университет садоводства,

Украина; e-mail: parhomenkoludmila9@gmail.com

Герасимчук Н. А.

д.э.н., доцент, Национальная академия управления, Украина;

e-mail: 90999nag@gmail.com

Скуртол С. Д.

к.э.н., доцент,

Уманский национальный университет садоводства,

Украина; e-mail: skurtol@i.ua

Колупаева И. В.

к.э.н., доцент,

Харьковский торгово–экономический институт

Киевского национального торгово–экономического университета,

Украина; e-mail: volirinawork@gmail.com

ОЦЕНКА РАСХОДОВ ДОМОХОЗЯЙСТВ НА ПОТРЕБЛЕНИЕ ОВОЩЕЙ И ЕМКОСТЬ РЫНКА ОВОЩЕЙ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМНО–МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. Овощеводство как отдельное звено аграрного производства включает широкий ассортимент продукции, реализация которой направлена на удовлетворение потребностей населения и перерабатывающей промышленности. Транзитивный период развития экономики Украины привел к деформации устойчивых связей «производство – переработка» продукции овощеводства. Поэтому на современном этапе основными производителями и потребителями овощей выступают домохозяйства населения. От качественного и полноценного удовлетворения потребностей населения овощной продукцией зависит емкость внутреннего рынка овощей. Однако изменения уровня доходов и расходов домохозяйств и рост цен на овощи требуют дополнительного исследования. Отечественные методики полноценного обеспечения продукцией овощеводства, утвержденные на уровне государства, содержат много недостатков и не отвечают реальному положению вещей и зарубежной практике.

Ключевые слова: население, домохозяйства, овощи, картофель, цена, потребление, удовлетворение потребностей, емкость рынка овощей

Формул: 1; рис.: 0; табл.: 6; библи.: 12

Introduction. The establishment of Ukraine as an independent State opened new horizons for the development of agriculture. While during Soviet times the advantage of growing vegetables and potatoes was given to large enterprises – collective farms and state farms, nowadays the largest producers are subsidiary farms. Vegetable market includes a wide range of products aimed at meeting the needs of the population and industry. The level of competitiveness of local vegetables and potatoes is quite high and almost completely meets the needs of the population in fresh products. Starting from 2014, the deformation in the volumes of consumption and expenditures on vegetables in the total consumer basket of the country population has taken place. The study of these factors' influence on the market capacity is a priority task.

Analysis of Publications and the Research Purpose. The formation of a competitive vegetable market in Ukraine, by increasing the incomes of households and agricultural producers of vegetables, is investigated through various approaches of scientists. S. Dombrovska analyzes approaches to the definition of the essence and objectives of the organizational and economic mechanism of business entities in the market of fruit and vegetable products [1]; V.E. Roganina explores the regional peculiarities of the development of market for vegetables [2]; L. Leschenko substantiates expediency of improvement of material and technical support of development of vegetable growing on open ground [3]; R. V. Logosa described the factors that influence the formation of prices of vegetables [4], O. Spichak, O. Lupenko, M. Beetle et al. characterized theoretical and methodological aspects of the formation of market capacity, including that of vegetables [5], etc.

It is important to use methodological information which will help to monitor and to analyze the dynamics of the market for vegetables. Ukraine adopted and enforced the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of food sets, sets of non-food products and sets of services for major social and demographic groups of population" [6], on the basis of which the Methodology for Determining the subsistence minimum [7] was developed and adopted [7].

Thus, the theoretical and methodological basis of the study is formed. The capacity of the internal market of vegetables and canning products has been recently narrowing. All regions of Ukraine without exception are characterized by the indicated tendency. It is associated with several major issues:

Firstly, the reduction in real incomes and a gradual rise in food prices;

Secondly, substantial increase in tariffs for housing and utility services, which distracts households' spending and creates a problem of proper nutrition;

Thirdly, the reduction of the population of Ukraine, which, respectively, led to the reduction in the capacity of the market for fresh vegetables and canning products.

Thus, there is a need for identifying the effective mechanisms to promote the effective development of the market for vegetables and to provide the population with high-quality, inexpensive vegetable products.

The formation of the efficient development of the market for vegetables directly depends on the economic situation in the country. The capacity of the market for vegetables is affected by a number of factors, among which it is important to mention the level of income, prices for fresh vegetables and potatoes, the volumes of their production, the share of imports of vegetables, etc. Thus, an additional deeper research and determination of the potential level of production and consumption of vegetables is required.

The aim of the study is to define the current level of population consumption of vegetables by its kinds and the capacity of the market for vegetables.

Research Findings. In the context of the economic transformation and the transition to the market relations, individual farms increased the production of vegetables and potatoes, and agricultural enterprises reoriented to the production of products which are characterized by higher demand and having higher profitability (cereals and oilseeds).

Grown vegetables and potatoes are mainly sold on the market in fresh form to the intermediaries or cannery plants. The largest consumer of fresh vegetables and potatoes is the population of the country.

Demand for vegetables is fully satisfied by the internal production. Vegetable market is characterized by pronounced seasonality. In this case the supply of domestic products is predominantly formed by households, which share in the domestic market is growing [4, s. 62].

According to official statistics, in the second quarter of 2017, one household monthly spends 2844.81 UAH on food, 7.2% of which is directed on the purchase of vegetables and almost 2.0% on potatoes. As of 2017, the number of households in Ukraine equated to 14986 th. The average size of one household is 2,58 people.

The data from Tab. 1 demonstrates a gradual reduction in the consumption of vegetables and potatoes by population. With shrinking population by 3.5 million people, consumption of vegetables has decreased by 32.7%, and potatoes – 25.0%. Reduction in the level of real income is directly related to the increasing expenditures on food.

Table 1

General indicators of consumption of vegetables and potatoes
and household expenses on them in Ukraine *)

Indicators	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Population	46143,7	45962,9	45778,5	45633,6	45553,0	45426,2	42929,3	42760,5	42584,5
Consumption per person in the household, kgs average per month:									
– vegetables	10,1	9,5	9,9	10,1	9,4	9,0	8,8	9,2	6,8
– potatoes	8,0	7,7	7,9	7,8	7,1	6,9	6,6	6,7	6,0
The index of consumption of the previous year									
– vegetables	1,086	0,941	1,042	1,020	0,931	0,957	0,978	1,045	0,739
– potatoes	0,952	0,963	1,026	0,987	0,910	0,972	0,957	1,015	0,896
Consumer price indices for food and non-alcoholic beverages	1,119	1,109	1,064	0,979	0,978	1,112	1,459	1,090	1,124
including vegetables	0,817	1,145	0,929	0,540	0,883	1,041	1,308	0,936	1,092
inflation	1,123	1,091	1,046	0,998	1,005	1,249	1,433	1,124	1,125
Cumulative cost on average per month per one household, UAH.	2754	3073	3458	3592	3820	4049	4952	5720,4	5881,8
Including food and non-alcoholic drinks	1377,1	1585,8	1774,0	1799,6	1914,0	2101,4	2629,5	2848,8	2844,8
The hryvnia exchange rate to US dollar	7,79	7,93	7,95	7,99	7,99	11,89	21,9	25,6	26,6
Expenses in an average month on food and non-alcoholic beverages, USD.	176,8	200,0	223,1	225,2	239,5	176,7	120,1	111,3	106,9
The proportion of total expenditure on food and non-alcoholic beverages, %	50,0	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	48,4

*) Source: statistics and own calculations.

Against the background of devaluation of the national currency and the growth of exchange rate of the US dollar, data on food expenditures is distorted. With no doubt, the statistics indicates the growth of real income in hryvnia terms in 2.1 times. However, if we look at the growth of the dollar value by 3.4 times and will convert the indicators into dollars, on the contrary, the expenditures on food decreased by almost 40%.

We adjust the expenses on food and soft drinks, taking into account the consumer price index and the hryvnia to the US dollar exchange rate, and we obtain a multiplicative model of the following type:

$$I_{cost} = I_{cp} \cdot I_{hd} \cdot I_{exp} \quad (1)$$

where

I_{cost} – indicator of adjusted expenditures on food and non-alcoholic beverages;

I_{cp} – the consumer price index for food and non-alcoholic drinks;

I_{hd} – UAH to the US dollar exchange rate;

I_{exp} – the index of averaged expenditures on food and non-alcoholic drinks.

We group our calculations in Table 2.

Table 2

Adjusted calculation of expenditures on food and non-alcoholic beverages *)

Indicators	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Consumer prices for food and non-alcoholic drinks	1,119	1,109	1,064	0,979	0,978	1,112	1,459	1,09	1,124
The index of the cost of food and non-alcoholic drinks	1,087	1,152	1,119	1,014	1,064	1,098	1,251	1,083	0,999
Index of money course	1,429	1,018	1,003	1,005	1,000	1,488	1,842	1,169	1,039
The overall index of costs	1,739	1,300	1,193	0,998	1,040	1,817	3,363	1,380	1,166

*) Source: own calculations.

The calculations show that the largest expenditure was borne by the population in 2015, as consumer prices for major groups of goods increased significantly in comparison with previous periods (in national currency). The indicated trend is shown in the Table. 3

Table 3

Dynamics of prices for vegetables and potatoes, UAH/kg *)

Type of product	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Potatoes, UAH/kg	3,19	4,73	1,97	2,18	3,3	3,22	6,01	5,25	5,61
–USD/kg	0,41	0,60	0,25	0,27	0,41	0,27	0,27	0,21	0,21
Cabbage, UAH/kg	2,37	6,56	1,33	2,35	2,38	2,88	10,08	3,8	5,18
–USD/kg	0,30	0,83	0,17	0,29	0,30	0,24	0,46	0,15	0,19
Carrots, UAH/kg	2,81	6,42	2,81	2,51	3,47	2,96	10,19	4,08	7,42
–USD/kg	0,36	0,81	0,35	0,31	0,43	0,25	0,47	0,16	0,28
Beets, UAH/kg	2,47	5,75	2,56	2,55	2,95	3,1	7,61	3,76	6,21
–USD/kg	0,32	0,73	0,32	0,32	0,37	0,26	0,35	0,15	0,23
Onion, UAH/kg	2,15	7,06	2,21	1,51	3,91	3,19	9,84	4,39	6,14
–USD/kg	0,28	0,89	0,28	0,19	0,49	0,27	0,45	0,17	0,23

*) Source: [8–11] and own calculations.

Commenting on this, V.E. Roganina adds, that the current system of pricing in the market for vegetables in the country does not provide self-regulation, because it is not balancing the prices of producers and consumers [2, p. 244].

There is a similar problem with the distortion in the data when the indicators are represented in hryvnia, so it is expedient to use the listed data in US dollars. The above reasons negatively influenced the formation of consumer prices for potatoes – by 48.5% and for vegetables, in particular: cabbage – by 36.0%, carrots – 22.7%, beets – 26.4%, and onions – by 16.4 %. The decrease in prices is due to the above-mentioned factors, as well as due to the growth of vegetable production of agricultural enterprises and households (Table 4). During 2009–2017, potatoes' production increased by 12.7%, vegetables' – 2.3%, including that per person by 22.1% and 10.9%, respectively. While in 2017 the production of potatoes per person comparing to 2009, 2012, 2015 and 2016 tends to increase, then the production of vegetables per person (compared with 2012, 2015 and 2016) tends to decrease.

Table 4

The dynamics of the production of vegetables and potato, thousand t *)

Product name	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 in % to			
										2009	2012	2015	2016
Potatoes	19666,1	18704,8	24247,7	23250,2	22258,6	23693,4	20839,3	21750,3	22166,6	112,7	95,3	106,4	101,9
including per person, kg	426,2	407,0	529,7	509,5	488,6	521,6	485,4	508,7	520,5	122,1	102,2	107,2	102,3
Vegetables	8341,0	8122,4	9832,9	10016,7	9872,6	9637,5	9214,0	9414,5	8533,4	102,3	85,2	92,6	90,6
including per person, kg	180,8	176,7	214,8	219,5	216,7	212,2	214,6	220,2	200,4	110,9	91,3	93,4	91,0

*) Source: statistics and own calculations

Currently, there is a strengthening competition on the market of vegetables; it is due to the fact that the domestic market of vegetables is largely influenced by the growth in the supply of more competitive imported products [3, p. 240].

According to S. Dombrowska, planned reduction in the level of population provisioning with the products of the fruit and vegetable sector of the agroindustrial complex of Ukraine can carry a huge amount of macroeconomic risks. This tendency [1, p. 44]:

1. will generate a shortage of domestic fruit and vegetable products;
2. will open the domestic market of fruit and vegetable products for foreign suppliers (the processes of European integration of Ukraine contribute to this at a great extent);
3. will considerably increase competition in the domestic market of our country;
4. will significantly increase the likelihood of bankruptcies of domestic enterprises of the fruit and vegetable sub-sector of agro-industrial complex.

To determine the regulatory capacity of the market for vegetables and potatoes in Ukraine, while meeting the needs of the consumer basket in 2017, we will use the norms of the Cabinet of Ministers Resolution "On Approval of Food Sets, Non-Food Sets and Sets of Services for Major Social and Demographic Groups" [6]. The calculations show that the normative capacity of the vegetable and potato market equals to 2115.19 million USD. At the same time, the framework of the market significantly narrowed, as evidenced by studies carried out by O.M. Shchichak, Yu.O. Lupenko and other scholars [5, p. 104]. In particular, in 2011, according to their calculations, the regulatory capacity of the potato market amounted to 2603.8 million USD which is more than three times higher than in 2017; of vegetables – 4176.1 million USD or 3.3 times more. If, however, one takes into account the level of hryvnia devaluation in these studies, then we will get the indicators approximately the same as in 2017.

Table 5

Normative capacity of the market for vegetables and potato in Ukraine in meeting needs according to the consumer basket for 2017 *)

Type of product	The demand for vegetables and potatoes in accordance with the standards of the consumer basket (minimum standards) for one person, kg per year				Population, million people				
					total	including:			
	children up to 6 years	children from 6 to 18 years.	employed person	unemployed person		children up to 6 years.	children from 6 to 18 years	employed person	unemployed person
Potatoes	73,0	93,7	95,0	108,0	42,45	2,74	4,88	26,0	8819,2
Cabbage	16,4	21,9	28,0	27,5					
Tomatoes	16,4	21,9	25,0	11,0					
Carrots	8,2	10,9	9,0	8,0					
Cucumbers	6,6	8,7	9,0	11,0					
Beets	6,6	8,7	9,0	8,0					
Bow	6,0	7,9	9,1	7,1					
Garlic	0,6	0,9	0,9	0,9					
Other seasonal vegetables (squash, pumpkin)	11,3	13,0	13,0	10,0					
Total capacity									

Extension table 5

Indicator	The demand for vegetables and potatoes in accordance with the standards of the consumer basket (minimum standards) in the age group of persons, thousand tons per year				The average consumer price for 1 kg in 2017, USD.*	Market capacity of vegetables and potatoes	
	children up to 6 years	children from 6 to 18 years.	Employed person	Unemployed person		Thousand tons	Million dollars
Potatoes	200,0	456,9	2470,0	952,5	0,21	4079,3	860,34
Cabbage	44,9	106,8	728,0	242,5	0,19	1122,2	218,54
Potatoes	44,9	106,8	650,0	97,0	0,53	898,7	473,01
Carrots	22,5	53,2	234,0	70,6	0,28	380,2	106,05
Cucumbers	18,1	42,4	234,0	97,0	0,28	391,5	110,39
Beets	18,1	42,4	234,0	70,6	0,23	365,1	85,23
Bow	16,4	38,5	236,6	62,6	0,23	354,2	81,75
Garlic	1,6	4,4	23,4	7,9	1,41	37,4	52,68
Other seasonal vegetables (squash, pumpkin)	31,0	63,4	338,0	88,2	0,24	520,5	127,20
Total capacity	397,5	914,8	5148,0	1688,9	x	8149,1	2115,19

*) Source: [6] and own calculations.

As a result of the studies, it was found that the updated methodology for the calculation of the CPI (introduced since 01/01/2017) contains 7 items less than in 2012, and 90 – less than in 2000. Reduction in the number of grocery items directly reduces the size of the consumer basket and distorts the definition of subsistence minimum.

According to IMF data, provided in the International Financial Statistics Country Notes, the CPI in Italy includes 1148 goods and services, in Hungary – 906, in Lithuania – 858, in Czech Republic – 710, in Slovakia – 709, in Germany – 700, in Great Britain – 650. By the word, in recent years inflation was about 1–3%, and even zero, in these countries. And with such high inflation and a small consumer set, as in Ukraine, the accuracy and reliability of its measurement is reduced [12].

Data in Table 6 indicates that the actual data per person is 25% lower than that calculated according to the data of Table 5. This does not correspond to the need (both in terms of consumption, and assortment) for the vital minimum set of vegetables for a full-fledged life.

Table 6

Structure of weights for the calculation according to the Classification of Individual Consumption for the purposes of 2017 *)

Code	Indicators	Weight	Expenditures per person, UAH/month			
			actually listed on the CPI	in fact	corrected data	according to the tab. 5
00	consumer price index	1,00000	2279,76	2279,76	2429,43	3033,66
01	Food and non-alcoholic beverages	0,41801	952,96	1102,64	1102,64	1376,88
01.1	Food	0,40253	917,68	1061,82	1061,82	1325,90
01.1.7	Vegetables	0,03288	74,97	86,74	86,74	100,62
01.1.7.1	Leaf and stem vegetables (fresh, chilled, frozen)	0,00049	1,11	1,28	1,28	1,60
84	Salads	0,00049	1,11	1,28	1,28	1,60
01.1.7.2	Cabbages (fresh, chilled, frozen)	0,00424	9,67	11,19	11,19	11,42
85	Cabbage	0,00424	9,67	11,19	11,19	11,42
01.1.7.3	Vegetables grown from their seeds (fresh, chilled, frozen)	0,00860	19,61	22,69	22,69	28,33
86	Cucumbers	0,00290	6,62	7,66	7,66	9,56
87	Tomatoes	0,00375	8,54	9,88	9,88	12,34

Extension table 6

88	Zucchini	0,00053	1,20	1,39	1,39	1,74
89	Eggplant	0,00043	0,99	1,14	1,14	1,42
90	Sweet pepper	0,00099	2,26	2,62	2,62	3,27
01.1.7.4	Root vegetables, onions and mushrooms (fresh, chilled, frozen)	0,00814	18,57	21,48	21,48	22,81
91	Onion	0,00279	6,36	7,36	7,36	4,27
92	Beets	0,00077	1,77	2,04	2,04	4,45
93	Carrots	0,00198	4,53	5,24	5,24	5,54
94	Mushrooms	0,00260	5,92	6,85	6,85	8,55
01.1.7.5	Dried vegetables and mushrooms	0,00089	2,03	2,35	2,35	2,93
95	Legumes	0,00089	2,03	2,35	2,35	2,93
01.1.7.6	Canned and processed vegetables	0,00344	7,84	9,07	9,07	9,07
96	Canned vegetables	0,00246	5,60	6,48	6,48	8,09
97	Canned mushrooms	0,00020	0,45	0,52	0,52	0,65
98	Tomato paste	0,00079	1,79	2,07	2,07	2,59
01.1.7.7	Potatoes	0,00708	16,14	18,68	18,68	44,94
99	Potatoes	0,00708	16,14	18,68	18,68	44,94

*) Source: statistics and own calculations.

It is unclear on the basis of what initial data, the weight structure was constructed for the CPI calculation. Some products (garlic, pumpkins) are not listed at all in the CPI list. Some digital data may be misleading. So, for example, the consumption of zucchini, eggplant and canned mushrooms does not correspond to the real volumes and consumption expenditures. The seasonality is also not considered, because the price of the product can vary significantly.

Conclusions. Research of the capacity of the Ukrainian market for vegetables and potatoes and their consumption contains the signs of deformation. Changes in the consumption of vegetables depend on the following factors:

- a decrease in the volume of real incomes of the country's population. Moreover, households with one or two family members can spend on consumption of vegetables and potato more cash;

- the reduction in the population of the country directly affects the reduction in the capacity of the market for vegetable products. During 2009–2017, the country's population declined by 7.7%, while the consumption of potato per capita decreased by 32.7% and that of vegetables by –25.0%;

- the consumer price index grew 2.5 times, which was also influenced by the growth in the inflation index by almost 3 times. Thus, the price of 1 kg of potatoes increased by 75.9%, of cabbage – 2.2 times, of carrots – 2.6, of beets – 2.5 and of onions – 2.9 times;

- physical consumption of potatoes and vegetables. Each Ukrainian, with a minimum allowable consumption rate in 2017, consumed potatoes at a level of 96.1 kg / year, which 15.1% less than the normative, vegetables – at 95.9 kg / year or 24.9% less than standard;

- the minimum capacity of the market for vegetables in monetary terms. According to our estimates, the capacity of the market for vegetables and potatoes has significantly decreased in 2011–2017. While in 2011 the capacity of the market amounted to 6779.9 million USD, then in 2017 it decreased 3.2 times;

- the saturation of the domestic market for vegetables and potatoes. The actual need for vegetables (despite a broader range of vegetables) exceeds the needs of the market, e.g. the actual consumption of potato is 3.5 million tons and while the minimum required for a healthy nutrition of people – 4.1 million tons, the amount of potato at the market exceeds these indicators by more than 80%.

At the same time, the calculations carried out evidence the distortions in digital data, in particular:

– prices for products when converted into the US dollar do not increase, but on the contrary are declining. Thus, the price for 1 kg of potatoes decreased by 48.5%, of cabbage – by 36.0, of carrots – by 22.3 and of onions – by 16.4%.

– the index of total expenses. We suggested a calculation of the general cost index, which takes into account the changes in the consumer price index for food and soft drinks, the food and non-food prices index and the exchange rate index. Accordingly, the index of total expenditures significantly exceeds the level of the consumer price index, and shows that the total expenditures of the population, taking into account the indicated disproportions, do not correspond to the real state of affairs;

– the actual consumption of food by the population, incl. vegetables. The actual expenditures on vegetables, according to the statistics, are 1102.64 UAH per person on average. If you take into account the minimum required rates of consumption of certain types of vegetables ("borscht set"), then you'll see that they are lower by 25%. It should also be noted that not all types of vegetables that have a steady demand are reflected in the Weight structure used for the calculation of CPI, in particular, garlic, pumpkin, etc.;

– the method for calculating consumption expenditures, taking into account CPI, does not correspond to the actual state of things and needs to be further adjusted. The use of foreign experience and the increase in the number of positions in the CPI calculation will more fully reflect the consumption of the population, including consumption of food, in particular, of vegetables and potatoes.

Література

1. Домбровська, С. С. Аналіз підходів до визначення сутності та цілей організаційно-економічного механізму суб'єктів підприємництва на ринку плодоовочевої продукції України [Текст] / С. С. Домбровська // Економіка та управління підприємствами, регіонами і країнами в умовах ризиків : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 листопада 2014 р., м. Чернігів. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 44–47.
2. Роганіна, В. Є. Рівень розвитку ринку овочевої продукції в Харківській області [Електронний ресурс] / В. Є. Роганіна. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/242.pdf>.
3. Лещенко, Л. О. Сучасний стан розвитку овочівництва відкритого ґрунту Харківської області [Текст] / Л. О. Лещенко // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 5. – С. 239–246.
4. Логоша, Р. В. Трансформації ринку овочів в Україні [Текст] / Р. В. Логоша // Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. – 2016. – № 3. – С. 55–66.
5. Смість внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [Текст] : монографія / [О. М. Шпичак та ін.] ; за ред. О. М. Шпичака. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 186 с.
6. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 780. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF/page>.
7. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму [Електронний ресурс] : наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України від 03.02.2017 № 178/147/31. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17/page#n18>.
8. Дані моніторингу цін на соціально значущі товари та нафтопродукти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
9. Динаміка цін (тарифів) на споживчому ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/mon_c/mon_c.htm.
10. Індеси споживчих цін на товари та послуги у 2002–2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/cn_rik/icsR/iscR_u/isc_tp_rik_u_.htm.
11. Оперативна інформація про рівень середньозважених цін на основні види сільськогосподарської продукції та продукти її переробки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/news>.
12. Ревенко, А. Індекс споживчих цін: особливості складних для розуміння оновлень [Електронний ресурс] / А. Ревенко // ZN.UA. – Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/indeks-spozivchih-cin-osoblivosti-skladnih-dlya-rozuminnya-onovlen-244422_.html.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2017

© Пархоменко Л. А., Герасимчук Н. А.,
Скуртол С. Д., Колупаєва І. В.

References

1. Dombrovska, S. S. (2014, November). Analiz pidkhodiv do vyznachennia sutnosti ta tsilei orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu subiektiv pidpriemnytstva na rynku plodoovochevoi produktsii Ukrainy. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy, rehionamy i krainamy v umovakh ryzykiv*, 44–47.
2. Rohanina, V. Ye. (2011). *Riven rozvytku rynku ovochevoi produktsii v Kharkivskii oblasti*. Available at <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/242.pdf>

3. Leshchenko, L. O. (2015). Suchasnyi stan rozvytku ovochivnytstva vidkrytoho gruntu Kharkivskoi oblasti. *Visnyk KhNAU. Seriya: Ekonomichni nauky*, 5, 239–246.
4. Lohosha, R. V. (2016). Transformatsii rynku ovochiv v Ukraini. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 3, 55–66.
5. Shpychak, O. M. (ed.). (2013). *Yemnist vnutrishnoho spozhyvchoho rynku silskohospodarskoi produktsii ta prodovolstva*. Kyiv: NNTs IAE.
6. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy. (2016, October). *Pro zatverdzhennia naboriv produktiv kharchuvannia, naboriv neprodovolchyykh tovariv ta naboriv posluh dlia osnovnykh sotsialnykh i demografichnykh hrup naselennia*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF/page>
7. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy, (2017, February). Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. *Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia prozhytkovoho minimum*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17/page#n18>
8. *Dani monitorynhu tsin na sotsialno znachushchi tovary ta naftoprodukty*. Available at: <http://www.me.gov.ua/>
9. *Dynamika tsin (taryfiv) na spozhyvchomu rynku*. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/mon_c/mon_c.htm
10. *Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy u 2002–2016rr*. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/cn_rik/icsR/iscR_u/isc_tp_rik_u_.htm
11. *Operatyvna informatsiia pro riven serednozvazhenykh tsin na osnovni vydy silskohospodarskoi produktsii ta produkty yii pererobky*. Available at: <http://agroua.net/news/>
12. Revenko, A. (2017). Indeks spozhyvchykh tsin: osoblyvosti skladnykh dlia rozuminnia onovlen. *ZN.UA*. Available at: https://dt.ua/macrolevel/indeks-spozhyvchih-cin-osoblivosti-skladnih-dlya-rozuminnya-onovlen-244422_.html

Received 10.06.2017

© Parkhomenko L. A., Gerasymchuk N. A.,
Skurtol S. D., Kolupaieva I. V.

Pogorelov Y. S.

*head of department of accounting and audit
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University,
Ukraine; e-mail: yspogorelov@gmail.com*

Vahlakova V. V.

*assistant professor of the department of accounting and audit
Donbass State Technical University,
Ukraine; e-mail: vahlakovaVV@gmail.com*

Bilousova A. Y.

*assistant professor of the department of tourism and administrating
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
Ukraine; e-mail: bilousovaay@gmail.com*

INFORMATION ANALYTICAL PROVISION IN ASSESSMENT AT MICROLEVEL ECONOMIC SECURITY STUDIES

Abstract. One of the subject areas in economic security studies (a new direction in management science) is an assessment. Estimates of a particular object will most significantly reflect its state in case there is an information analytical support. Information analytical assessment provision in economic security studies must meet assessment information needs by providing such resource as indicators, using which it will be possible to have a high-quality economic security estimates of the objects selected for assessment. The indicators selection and further operations with them using the assessment methods to get the objects estimates in microlevel economic security studies is performed taking into account an object of assessment, a research context of economic security, quality estimates requirements, availability and accessibility of information for determining values of indicators, estimates character (retrospective, current, predictive). There are some examples of indicators and methods of the objects assessment in the microlevel economic security studies considered that are eligible for assessment in a protective context of an enterprise economic security.

Keywords: economic security studies, microlevel, assessment, estimate, indicator, method, factor.

Formulas: 0; **fig.:** 2; **tabl.:** 2; **bibl.:** 21

JEL Classification: C81, M21

Погорелов Ю. С.

*завідувач кафедри обліку і аудиту,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
Україна; e-mail: yspogorelov@gmail.com*

Вахлакова В. В.

*доцент кафедри обліку і аудиту,
Донбаський державний технічний університет
Україна; e-mail: vahlakovaVV@gmail.com*

Білоусова А. Ю.

*Доцент кафедри туризму та адміністрування,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
Україна; e-mail: bilousovaay@gmail.com*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ МІКРОРІВНЯ

Анотація. Однією з предметних областей в економічній безпекології (новий напрям в управлінській науці) є оцінювання. Оцінки конкретного об'єкта максимально достовірно будуть відображати його стан за наявності інформаційно-аналітичного забезпечення.

Інформаційно–аналітичне забезпечення оцінювання в економічній безпекології має задовольнити інформаційні потреби оцінювання шляхом надання такого ресурсу як показники, з використанням яких можна отримати якісні оцінки економічної безпеки вибраних об'єктів оцінювання. Вибір показників та подальші операції з ними за допомогою методів оцінювання для отримання оцінок об'єктів в економічній безпекології макrorівня здійснюються з урахуванням об'єкта оцінювання, контексту дослідження економічної безпеки, вимог до якості оцінок, наявності та доступності інформації для визначення значень показників, характеру оцінок (ретроспективні, поточні, прогнозні). Як приклад надано деякі показники та методи оцінювання об'єктів в економічній безпекології мікрорівня, які придатні для оцінювання у захисному контексті економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпекологія, мікрорівень, оцінювання, оцінка, показник, метод, чинник.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; бібл.: 21

Погорелов Ю. С.

заведующий кафедрой учета и аудита

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

Украина; e-mail: uspogorelov@gmail.com

Вахлакова В. В.

доцент кафедры учета и аудита

Донбасский государственный технический университет

Украина; e-mail: vahlakovaVV@gmail.com

Белоусова А. Ю.

доцент кафедры туризма и администрирования

Полтавский национальный технический университет

имени Юрия Кондратюка

Украина; e-mail: bilousovaay@gmail.com

ИНФОРМАЦИОННО–АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОЦЕНИВАНИЯ В НАУКЕ ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА МИКРОУРОВНЕ

Аннотация. Одной из предметных областей в науке об экономической безопасности (новое направление в управленческой науке) является оценивание. Оценки конкретного объекта максимально достоверно будут отображать его состояние в случае наличия информационно–аналитического обеспечения. Информационно–аналитическое обеспечение оценивания в науке об экономической безопасности должно удовлетворять информационные потребности оценивания путем предоставления такого ресурса, как показатели, на основе которых можно получить качественные оценки экономической безопасности выбранных объектов оценивания. Выбор показателей и дальнейшие операции с ними с применением методов оценивания для получения оценок объектов в науке об экономической безопасности на микроуровне осуществляется с учетом объекта оценивания, контексты исследования экономической безопасности, требований к качеству оценок, наличия и доступности информации для определения значений показателей, характера оценок (ретроспективные, текущие или прогнозные). Как пример, представлено некоторые показатели и методы оценивания объектов в науке об экономической безопасности на микроуровне, которые подходят для оценивания в защитном контексте экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: наука об экономической безопасности, микроуровень, оценивание, оценка, показатель, метод, фактор

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; библ.: 21

Introduction. Economic security studies is a new direction in the management science, within which there is a constant replenishment and systematization of theoretical provisions, hypotheses, regularities concerning economic security of specific objects [1–4]. Economic security studies describe the phenomenon of economic security, allow to reveal its essence, show forms of display, causal relationships in ensuring economic security [5, p. 15].

Active economic security studies development taking place in the course of the last decade in Ukraine, post-Soviet countries, Eastern Europe countries (Poland, Bulgaria) led to formation within it of several subject areas.

The subject area in the economic security studies is considered as a unity of interconnected similar elementary objects, their peculiarities, relations and functions, considered within a particular economic security studies direction [1]. One such subject area of the economic security studies is assessment.

Assessment in the economic security studies of macro, meso and micro levels is important because the retrospective, current and predictive estimates of economic security of the specific object not only allow you to get an idea of its economic security state, but also form the foundation of decision-making, identification of necessary resources, creation and using of necessary reserves.

Review of sources, surveys and publications. Assessment is the main category of the assessment theory, which is developed via two main directions:

mathematical (assessment of the values parameters on the basis of measured empirical data with a random component) [6–8];

philosophical ("axiological" person's attitude to the diversity of subject embodiments of human life and opportunities of their cognitive and practical development) [9].

In the management science the assessment is considered mainly in general philosophical sense, from the positions of values recognition (significance of something to somebody) of the assessment object state for the enterprise management. This recognition contributed to the transformation of axiology into general methodology assessment in enterprise management. Contextual character of scientific results, theoretical findings and methodological pluralism, which, by T. Hayday, reaches "methodological anarchism" in the assessment methodology acquire more profound and sustained character due to the multiplicity of its objects [10].

Despite recognition of estimates importance in the economic security studies, knowledge assessment in the scientific understanding has mainly non-system, fragmented, structurally unorganized structure, which leads to random selection of the assessment system elements, its weak substantiation and integrity. These circumstances, on the one hand, are explained by the lack of theoretical basis of assessment in economic security studies and on the other – explain contradictions in assessments understanding (nature, function and purpose) and cause the necessity for a holistic understanding of assessment.

Assessment in any science is a complex process, construction of which must meet certain requirements, be established by logic, rules, procedures and algorithms, using a number of principles. Only in that case estimates of the specific object will most reliably reflect its condition. One of these requirements, compliance with which creates grounds for the reliability of estimates is high quality information and analytical assessment provision.

Assessment in economic security studies cannot be considered as finished sphere of research. Mostly researches are devoted to assessment of risks [11–14]. In addition, other important objects in economic security studies have no assessment procedures. This fact limits managing enterprise economic security.

Methodology. To form ideas to build information analytical provision IN assessment at microlevel economic security studies there were such methods used as survey, structural analysis, visualization, monograph analysis, table method and causal analysis. Such methods are well-known and often used in methodology of scientific research. The logic of research is based on used methods. We defined objects of assessment in micro level security studies. Using causal analysis, we described links between such objects of assessment. By the results of survey of managers and top-management specialists we were able to analyze relevance and necessity of objects of

assessment. And after defining factors which determine indicators selection for objects assessment in the microlevel economic security studies we suggested character of assessment, assessment methods and indicators for every assessment object.

Results. In general terms, the concept of "provision" is interpreted as satisfaction of certain needs and interests of activity subject by providing necessary resources or creating the right conditions [15, p. 126]. The adjective "information analytical" narrows the concept of "provision" to a particular sphere of application (in our case – the economic security studies) and concerning specific activity – assessment in the microlevel economic security studies.

Information and analytical assessment provision in the economic security studies is considered necessary in order to meet the information requirements of assessment by means of providing such resource as indicators, using which you can get quality estimates of economic security of the selected objects of assessment. Using a variety of indicators is necessary to overcome the subjectivity of estimates in the economic security studies.

The indicator used in estimates defining in microlevel economic security studies should be viewed as a form of presentation of the results of various procedures and information operations using set algorithms with information. This form allows you to use, interpret information and share it.

Indicators used to obtain estimates of specific objects in microlevel economy security studies are regarded as a central element, main resource of information and analytical provision of the assessment. Thus, interrelated and interdependent, permanently carried out processes of search, selection, collection, storage, processing and generalization of information that constitute the information and analytical provision of assessment in economic security studies should be directed to obtain reliable indicators, using which the estimates (judgments) of economic security of the assessed objects will be formed.

In general philosophical sense an estimate is considered as a form of objective reality reflection. An estimate is a result of the assessment process that runs on a specific logic with established requirements necessary to regard estimates as the result of the assessment as reliable ones [16].

In the applied aspect the term "assessment" has a polysemic nature, which means it can be interpreted diversely: as a dimension or calculation (evaluation or estimation – referring to the very process of calculations), as a rough value of a quantity or parameter, as a statement that sets absolute or relative value of any object, etc.

Assessment of an object in the economic security studies – is a judgment carried out based on positive or negative indicators (a certain conclusion, unity of a thought) of an object of assessment regarding economic security of an estimated object.

The logic of assessment in economic security studies will be largely determined by the characteristics of the object of assessment. In a sense, selection of an assessment object of the economic security studies – is the answer to the question "what is being measured"?

The assessment objects in the economic security studies are different. Traditional economic security studies consider the following objects of the economic security: state, region, sector, activity type. However, further development of microlevel economic security studies caused also identification of other objects of economic security. Therefore, the assessment objects in microlevel economic security studies can be:

- economic security of an enterprise;
- system of economic security of an enterprise;
- security providing activity of an enterprise;
- activity of an economic security structural unit of an enterprise;
- protection objects security;
- economic security of enterprise business activities (innovative, marketing etc.);
- potential (supply) of economic security of an enterprise;
- reserves of providing economic security of an enterprise;
- threats to an enterprise activity.

The estimated objects in the microlevel economic security studies are interconnected (Figure 1), and although the estimates of each object have independent value, after all, these estimates together allow us to define the economic security of an enterprise. Ideally, in the microlevel economic security studies assessment the estimates of all objects are necessary, although in practice it is not always appropriate and possible for various reasons.

Assessment of microlevel economic security studies objects significantly differs regarding the estimates designation and requirements for their accuracy, which determine the assessment methods choice, indicators and operations with them, implementation of which allows obtaining necessary estimates.

The estimates of objects can have a diverse application field: in an analytical activity, predicting conditions of the enterprise activity, in summarizing results of activity and assessing its effectiveness, in operational and strategic decision-making. In order to have economic security estimates the assessment of some objects can be limited to one or two indicators, while others need a set of indicators.

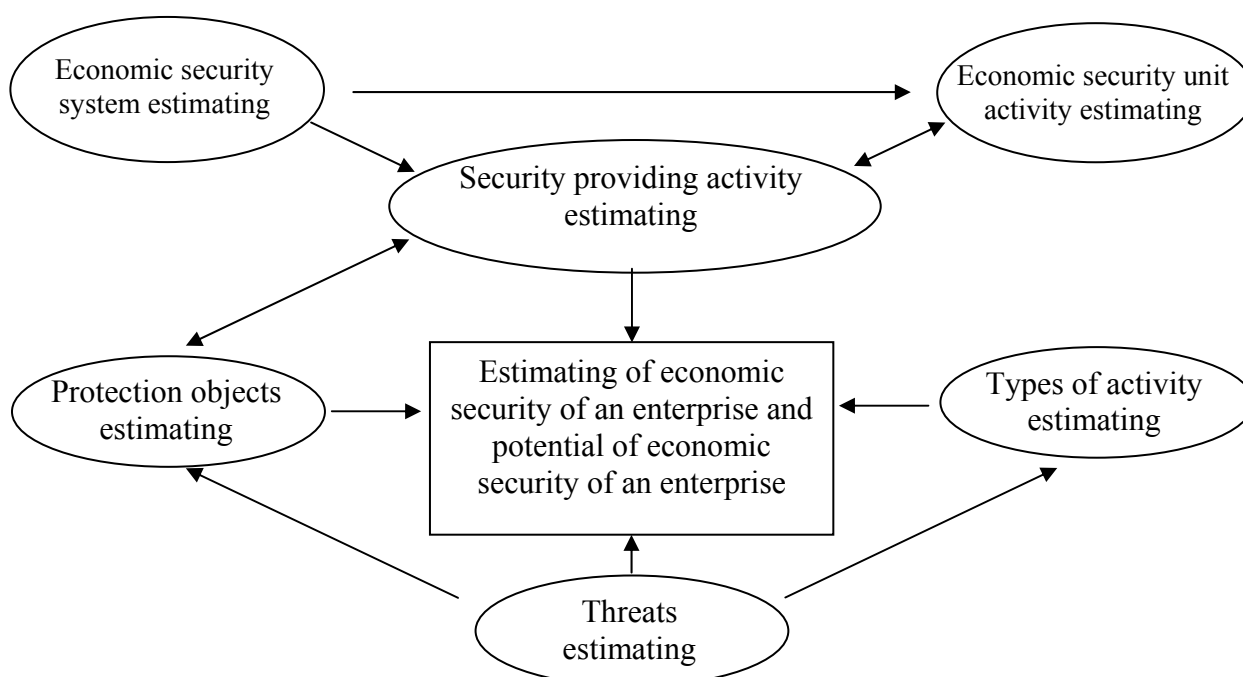

Fig. 1. The interconnection of assessed objects in microlevel economic security studies

The estimates of some objects of microlevel economic security studies are mostly theoretical (e.g., assessment of economic security system), others – mainly practical (e.g., assessment of economic security of an enterprise or security of certain protection objects), that is to some extent confirmed by the data table 1, with the results of survey of managers and owners of 23 industrial enterprises from several regions of Ukraine regarding assessed objects.

Selection of indicators and further operations with them by using the assessment methods to get economic estimates of objects in microlevel economic security studies is conducted using a variety of factors (Figure 2). Considering these factors provides substantiation for the selection of the indicators for the assessment of objects in the microlevel economic security studies, which allows to avoid occasionality in the selection of indicators.

Selection of assessment indicators for the microlevel economic security studies largely depends on the context of the enterprise economic security study. In the postneoclassical science ontology (by Stepin, a historical form of economics development, the 70–ies of the XX century till nowadays [17]) fundamentalism and existentialism were replaced by contextuality of scientific results and theoretical conclusions [18]. Contextualism denies (or at least questions) the presence of

one objective answer to some questions [18], one single position, one direction in these responses [19]. So the answer to the question "What is economic security" according to P. Unger is caused by the net of accepted assumptions that are not objectively grounded, and this response is given regarding these assumptions.

Table 1

The results of survey of managers and top-management specialists of enterprises regarding assessment of microlevel economic security studies objects (Developed by V.V. Vahlakova)

Questions	Number of enterprises, the managers and top-management specialists of which answered positively
1. Do you think there is a need for the economic security assessment of the management activity of an enterprise?	
yes, there is	14
the need in such assessment is insignificant	5
there is no need	4
2. Is the economic security of your enterprise assessed, and if yes – how often?	
yes, once a year	2
yes, once a quarter of a year	2
yes, on the managers' or owners' request	7
yes, in case of a significant deterioration of activity conditions	8
no, it is not assessed	4
3. Is there an economic security structural unit at your enterprise?	
yes, there is	10
no, there is no such a unit	13
4. What objects are assessed?	
the enterprise economic security	14
the economic security of certain types of activity	9
certain protection objects	1
threats to activity	16
activity of an economic security structural unit of the enterprise	10
Security providing activity	0
5. Subject of assessment	
internal	23
external	0

Contextualizm in the economic security studies caused several answers to the question "what is the economic security of the enterprise," the most-widespread of which is the protection context according to which the economic security of the enterprise is seen as protection of vital components of the structure and activities of the enterprise from various threats. From the position of protective approach the indicators of assessment in economic micro security studies have to describe their security state caused by (or can be caused by) the influence of various threats.

An equally important factor when choosing indicators for the objects assessment in the microlevel economic security studies is the estimates character (retrospective, current, predictive).

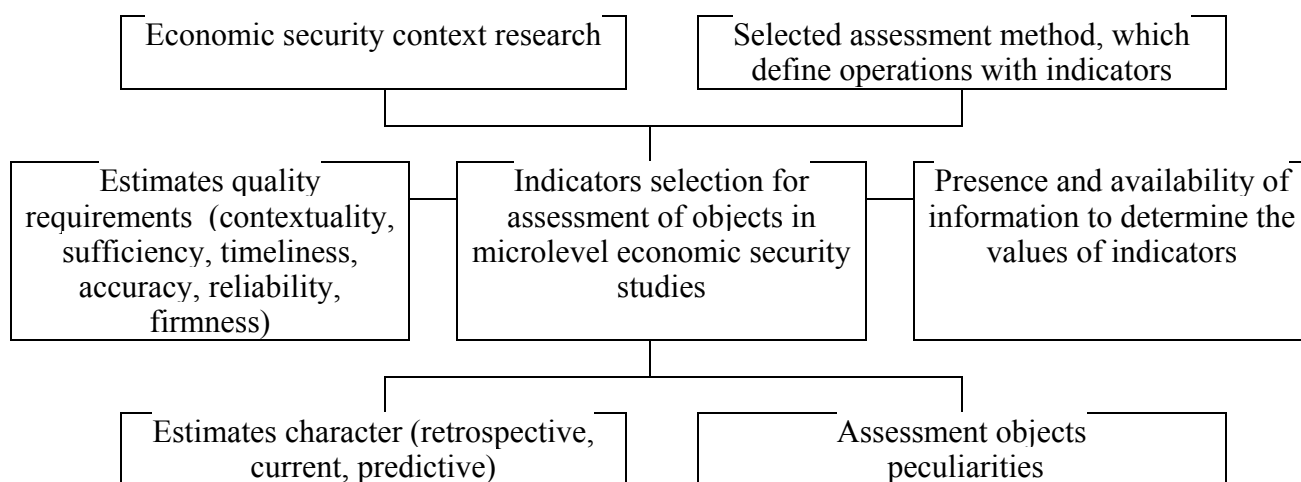

Fig. 2. Factors which determine indicators selection for objects assessment in the microlevel economic security studies

In modern studies of macro and microlevel economic security studies the most common one is the retrospective assessment. Its estimates are analytical, and they are necessary, at least because they give an idea of errors and miscalculations in ensuring economic security (of a state, region, enterprise) which is the basis to avoid them in future. Although their meaning is not limited by that. Much more important in the economic security studies are current and predictive estimates of the assessed objects. However, their obtaining is hindered by the difficulties in determining reliable values of current and predictive values of the utilized indicators and limited possibilities of the available assessment methods. Thus, the available sources of information to determine values (primary management and accounting data, expert assessment or results of certain assumptions of the enterprise specialists company) and predictive values of parameters (corresponding calculations and expert estimates) cannot be considered reliable.

Thus, the situation is somewhat paradoxical. Information and analytical assessment support has many opportunities for receiving retrospective estimates of objects in the microlevel economic security studies. Although, these estimates are low valuable for economic security of the enterprise. In order to get current and predictive estimates of objects that are essential for security providing of the enterprise, possibilities of information and analytical assessment support should be acknowledged as limited.

Limited possibilities of information and analytical support of objects assessment in microlevel economic security studies can be overcome to some extent by the reverse effect factor "assessment methods", i.e. choosing indicators grounding not on the methods used, but vice versa, when choosing (or developing) assessment methods taking into account the indicators present.

Table 2 shows the example of some of the indicators and methods of assessment in the microlevel economic security studies that are eligible for assessment in the protective context of the enterprise economic security.

There is no determination at all in the formation of the indicators list to assess objects in the microlevel economic security studies. Selection or designing these indicators depend on the characteristics of the enterprise, attitude of managers and owners of the enterprise to provide economic security, competence of specialists on economic security, the assessment scale and the use of estimates in the enterprise management.

According to the data from table 2, in order to obtain estimates in the microlevel economic studies a variety of indicators may be used. In addition, there are various methods using of which enables performing operations with indicators.

When evaluating objects in the microlevel economic studies relative ratios with diverse types of construction are mainly used. Although, evaluating objects in microlevel economic studies would not do without quality assessment indicators, despite their subjectivity and limited possibilities to obtain reliable estimates. Objective quality indicators enhancing is realized by their transformation following certain algorithms into quasi-quantitative indicators, examples of which are the object assessment in points or determining a level (usually in fractions of a unit).

Table 2

Indicators to assess objects in the microlevel economic security studies
(formed by V.V. Vahlakova)

Assessment object	Assessment character	Assessment method	Indicators
The system of economic security of an enterprise	Current, predictive	Combinatorial method (analysis of combinations of indicators)	Indicators of complexity [5, p. 152–168] and system quality
Security providing activity	Retrospective	Combinatorial method	A large proportion of cost savings by preventing violations in the activity of an enterprise, inefficient, unprofitable decisions and actions in the total amount of savings Prevented loss coefficient (the ratio of the value of prevented loss due to the opportunistic behavior of business partners and net profit of an enterprise) Ratio of reimbursed and the company's total expenditures The expenditures share for economic security regarding total value of the company's expenditures (or the total value of the transaction expenditures of the enterprise)
Economic security structural unit activity	Retrospective	Combinatorial method	Prevented loss ratio, cost savings by preventing inefficient decisions, violations and expenditures on unit maintenance Business criminalization factor Ratio of detected and prevented cases of commercial information leakage
Threats to the activity of an enterprise	Current, predictive	Process (creating S-type graph of activation and development of a threat)	Probability of a threat realization Losses of an enterprise from a threat Spending of an enterprise on neutralizing the threat or evading it Mathematical expectation of the consequences of a threat
Protection objects	Retrospective	Combinatorial method	Analysis of combinations of indicators (for example, protection object "market position of an enterprise"): indicator of the intensity of competition in a market where there are products (works, services) of the enterprise competitiveness of products (works, services) of the enterprise the share of sales to solvent consumers, with whom are signed prolonged supply agreements, in total sales volume the proportion of consumers that are business partners of the enterprise in the last fifth years, the total number of consumers specialization level of the enterprise
	Current	Matrix method	Building of a combination of two-dimensional matrix with further estimates profiling [20]), and signature matrix [21]. Examples of two-dimensional matrix for the protection object "unique technology", "measure of uniqueness – the number of professionals who have

Economic security of other types of activity			access to technology"; "measure of uniqueness – the probability of dissemination"
	Predictive	Factor analysis	Determination of change in the future values of retrospective analysis indicators under the influence of selected factors
	Retrospective	Indicator Generalization (determining complex indicator of functional subsystem by single indicators)	Taking as an example HR subsystem: the average age of workers indicator of educational level of workers coefficient of working experience at the enterprise the degree of loyalty of workers the proportion of workers who are recognized as carriers of corporate knowledge turnover of employees-carriers of corporate knowledge distribution of corporate knowledge (multiple, monopoly, uniform) the potential loss of the enterprise in firing employees-carriers of corporate knowledge
		Combinatorial	Analysis of combinations of parameters (taking as an example the marketing subsystem): intensity of competition in the market, which includes products (works, services) of the enterprise the enterprise dependency ratio from vendors enterprise dependency ratio from customers contractors' safety factor the share of enterprise products that meet the best world analogues (or surpass them) financial strength stock coefficient of market stability coefficient of elasticity of demand for goods (works, services) of the enterprise ratio of expenses dynamics on product promotion and sales volume
	Current	Testing methods, conference of ideas, questions and answers, "6 – 5 – 3"	Qualitative description of economic security type (or types) of the enterprise with the following definition of quasi-quantitative indicators
		Matrix method	Building of a combination of two-dimensional matrix with the further estimates profiling [20] and signature matrices [21]. Examples of matrices for financial subsystems: "Threshold of financial security – a solvency ratio"; "Coefficient of solvency restoration – a liquidity ratio"
	Predictive	Factor analysis	Determination of change in the future values of retrospective analysis under the influence of selected factors
		Matrix method	Building a two-dimensional matrix together with further profiling estimates [20], and the signature matrix [21].
	Retrospective	Indicator method (with determining of	Example of indicators: Coefficient of raw material security Ratio of the dynamics of labor productivity and labor
Economic			

security of an enterprise		an integral indicator)	costs Financial security threshold Solvency ratio Turnover ratio The level of technological capabilities The coefficient of reliability of suppliers The coefficient of reliability of consumers Ratio of gross investment of the enterprise and investment needed for economic security The intensity of competition in the market, which includes products (works, services) of the enterprise The dynamics of the market share of the enterprise
		Generalization Group index	Definition of integral indicator by comprehensive indicators (functional subsystems, the types of resources, the types of threats, etc.)
	Current Predictive	Testing methods, conference of ideas, questions and answers, "6 – 5 – 3"	Qualitative description of economic security of the enterprise with the following definition of quasi-quantitative indicators
		Matrix method	Building of a combination of two-dimensional matrices with further estimates profiling [20] and signature matrices [21]. Example of the matrices: " The enterprise dependency coefficient from customers – coefficient of timely payments received for the products"; "The enterprise dependency coefficient from vendors – coefficient of reliability of contractors"; "Financial strength stock – profit margin"

The indicators selected for assessment of economic security of objects define the criteria and rules for identification and verification of received objects estimates in microlevel economic security studies.

The economic security of any object is a diverse phenomenon that has no clear boundaries, so the estimates of objects in the microlevel economic security studies have to provide rather not a quantitative description of this phenomenon, but should allow managers and owners of an enterprise to have an idea of economic security of the enterprise and catch trends that are being formed, regarding strengthening or weakening of economic security and on this basis to build the security providing activity of the enterprise.

Discussion. Obtained results are useful both for assessment at microlevel economic security studies and theory and practice of managing enterprise in the context of providing enterprise economic security.

According to obtained results there can be such Future research directions as making and approving specific assessment models for considered assessment object on the base of suggested methods and indicators. This will allow finalizing suggested ideas and their implementing to the practice of management on the pragmatic level of research

Conclusions. Economic security studies are a new direction in the management science, and assessment is a very important subject area. The retrospective, current and predictive estimates of a particular object form the foundations of a decision-making process to ensure the economic security of the enterprise. The reliability of estimates in the microlevel economic security studies is achieved upon availability of a high-quality information and analytical assessment provision.

Information and analytical assessment provision in the economic security studies is designed to meet the information needs using such resources as indicators to get quality assessment of selected objects.

The objects in the microlevel economic security studies are diverse, causing a variety of indicators, using of which the selected objects estimates are formed.

The indicators selection and further operations with them using assessment methods to get the objects in the microlevel economic security studies is conducted using a number of factors. Their consideration ensures the validity of the indicators selection for the objects assessment in the microlevel economic security studies, allows avoiding randomness in the selection of indicators.

Література

1. Козаченко, Г. В. Основні проблемні області у економічній безпекології [Текст] / Г. В. Козаченко // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. – Полтвa : ПолтНТУ імені Ю. Кондратюка, 2017. – С. 4–8.
2. Purpura, P. Security: An Introduction [Text] / P. Purpura. – CRC Press, 2011. – 637 p.
3. Fischer, R. Introduction to Security [Text] / R. Fischer, E. Halibozek, D. Walters. – 9th ed. – Butterworth-Heinemann, 2012. – 544 p.
4. Security: Dialogue Across Disciplines [Text] / ed. P. Bourbeau. – Cambridge University Press. – 2015. – 295 p.
5. Ілляшенко, О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства [Текст] / О. В. Ілляшенко. – Харків : ФОП «Мачулін», 2016.
6. Kay, S. M. Fundamentals of Statistical Signal Processing: Estimation Theory. Vol. 1 [Text] / S. M. Kay. – Prentice Hall, 1993. – 625 p.
7. Rice, J. A. Mathematical Statistics and Data Analysis [Text] / J. A. Rice. – 3rd ed. – Duxbury Press, 2006. – 688 p.
8. Сейдж, Э. Теория оценивания и ее применение в связи и управлении [Текст] / Е. Сейдж, Дж. Мелс. – Москва : Связь, 1976. – 496 с.
9. Сутужко, В. В. Общенаучные аспекты теории оценки [Текст] / В. В. Сутужко // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7. Философия, социология и социальные технологии. – 2009. – № 1. – С. 42–46.
10. Гайдай, Т. В. Методологічні ознаки історичних типів наукової раціональності економічної теорії та виміри сучасної філософії науки [Текст] / Т. В. Гайдай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2015. – № 11 (176). – С. 6–12.
11. Vellani, K. Strategic Security Management: A Risk Assessment Guide for Decision Makers [Text] / K. Vellani. – Butterworth-Heinemann, 2006. – 416 p.
12. White, J. Security Risk Assessment: Managing Physical and Operational Security [Text] / J. White. – Butterworth-Heinemann, 2014. – 230 p.
13. Bullock, J. Introduction to Homeland Security: Principles of All-Hazards Risk Management [Text] / J. Bullock, G. Haddow, D. Coppola. – 5th ed. – Butterworth-Heinemann, 2015. – 760 p.
14. Talabis, M. Information Security Risk Assessment Toolkit: Practical Assessments through Data Collection and Data Analysis [Text] / M. Talabis, J. Martin. – Syngress, 2012. – 278 p.
15. Соціально-правові основи інформаційної безпеки [Текст] : навч. посібник / В. М. Петрик та ін. – Київ : Росава, 2007. – 496 с.
16. Абушенко, В. Л. Оценка [Электронный ресурс] / В. Л. Абушенко // Национальная философская энциклопедия. – Режим доступа: <http://terme.ru/termin/ocenka.html>.
17. Степин, В. С. Философия науки. Общие проблемы [Текст] : учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В. С. Степин – Москва : Гардарики, 2006. – 384 с.
18. Unger, P. Philosophical Relativity [Text] / P. Unger. – University of Minnesota Press, 1984. – 144 p.
19. Каримов, А. В. Контекстуализм, скептицизм, прагматика [Текст] / А. Р. Каримов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 6 (32), Ч. 2. – С. 71–76.
20. Козаченко, Г. В. Естиметологічний аспект в економічній безпекології [Текст] / Г. В. Козаченко // Проблеми економіки. – 2016. – № 1. – С. 167–173.
21. Білоусова, А. Ю. Удосконалення інформаційної підтримки прийняття стратегічних управлінських рішень на основі розроблення моделі сигнатурного оцінювання результатів діяльності підприємства [Текст] / А. Ю. Білоусова // Економіка і регіон. – 2016. – № 3. – С. 110–119.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2017

©Погорелов Ю. С.,

Вахлакова В. В., Білоусова А. Ю.

References

1. Kozachenko, H. V. (2017). Osnovni problemni oblasti v ekonomichnii bezpekolohii. *Ekonomichna bezpeka: derzhava, rehion, pidpriemstvo*, 4–8.
2. Purpura, P. (2011). *Security: An Introduction*. CRC Press.
3. Fischer R., Halibozek, E. & Walters, D. (2012). *Introduction to Security* (9th ed.). Butterworth-Heinemann.
4. Bourbeau, P. (Ed). (2015). *Security: Dialogue Across Disciplines*. Cambridge University Press.
5. Illyashenko, O. V. (2016). *Mekhanizmy systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva*. Kharkiv: FOP «Machulin».
6. Kay, S. M. (1993). *Fundamentals of Statistical Signal Processing: Estimation Theory, 1*. Prentice Hall.
7. Rice, J. A. (2006). *Mathematical Statistics and Data Analysis* (3rd ed.). Duxbury Press.
8. Seidzh, E., & Mels, Dzh. (1976). *Teoriia otsenivaniia i yee primeneniye v svyazi i upravlenii*. Moskva: Sviaz.

9. Sutuzhko, V. V. (2009). Obshchenauchnye aspekty teorii otsenki. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 7. Filosofii. Sotsiologiya i sotsialnye tekhnologii*, 1, 42–46.
10. Haiday, T. V. (2015). Metodolohichni oznaky istorychnykh typiv naukovoї ratsionalnosti ekonomichnoi teorii u vymiri suchasnoi filosofii nauky. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Ekonomika*, 11(176), 6–12.
11. Vellani, K. (2006). *Strategic Security Management: A Risk Assessment Guide for Decision Makers*. Butterworth–Heinemann.
12. White, J. (2014). *Security Risk Assessment: Managing Physical and Operational Security*. Butterworth–Heinemann.
13. Bullock, J., Haddow, G., & D. Coppola. (2015). *Introduction to Homeland Security: Principles of All-Hazards Risk Management* (5th ed.). Butterworth–Heinemann.
14. Talabis, M., & Martin, J. (2012). *Information Security Risk Assessment Toolkit: Practical Assessments through Data Collection and Data Analysis*. Syngress.
15. Petryk, V. M., Kuzmenko, A. M., Ostroukhov V. V., Shtokvych O. A. & Polevyi, V. I. (2007). *Sotsialno–pravovi osnovy informatsiinoi bezpeky*. Kyiv: Rosava.
16. Abushenko, V. L. Otsenka. *Natsionalnaia filosofskaia entsiklopediia*. Moskva. Available at: <http://terme.ru/termin/ocenka.html>
17. Stepin, V. S. (2006). *Filosofia nauki. Obshchie problemy*. Moskva: Gardariki.
18. Unger, P. (1984). *Philosophical Relativity*. University of Minnesota Press.
19. Karimov, A. R. (2013). Kontekstualizm, skeptitsizm, pragmatika. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki*, 6(32)-2, 71–76.
20. Kozachenko, H. V. (2016). Estymetolohichniy aspekt v ekonomichnii bezpekolohii. *Problemy ekonomiky*, 1, 167–173.
21. Bilousova, A. Yu. (2016). Udokonalennia informatsiinoi pidtrymky pryiniattia stratehichnykh upravlinskykh rishen na osnovi rozroblennia modeli syhnaturnoho otsiniuvannia rezultativ diialnosti pidpriemstva. *Ekonomika i rehion*, 3, 110–119.

Received 23.09.2017

©Pogorelov Y. S., Vahlakova V. V.,
Bilousova A. Y.

РОЗДІЛ 4

**Економіко-теоретичні аспекти
розвитку фінансово-кредитної
системи**

Кузнєцова А. Я.
д.е.н., професор,
Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: angel@ubs.edu.ua
Гетьман Є. М.
аспірант,
Інститут банківських технологій та бізнесу
Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи»
Україна; e-mail: dazvgetman@gmail.com

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Анотація. У статті розкрито сутність джерел фінансування держаних цільових програм на основі аналізу чинного вітчизняного законодавства. Досліджено існуючі точки зору щодо класифікації видів джерел фінансування державних цільових програм. На основі узагальнення наукових праць, розроблено та пропонується законодавчо закріпити наступну узагальнену розширену класифікацію джерел фінансування державних цільових програм в Україні: Державний бюджет України; місцеві бюджети; цільові фонди; інші джерела, які не заборонені законодавством. Саме така розширена класифікація враховує усі напрацювання вітчизняних вчених у частині дослідження джерел фінансування державних цільових програм та буде відповідати міжнародному досвіду.

Ключові слова: державні цільові програми, джерела фінансування, класифікація, Державний бюджет, місцевий бюджет.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 15

Kuznietsova A. Y.
Doctor of Science in Economics, professor
Higher State Educational Institution «Banking University»
Ukraine; e-mail: angel@ubs.edu.ua
Getman Y. M.
PhD student,
Institute of banking technology and business
Higher State Educational Institution «Banking University»
Ukraine; e-mail: dazvgetman@gmail.com

SOURCES OF FINANCING OF STATE TARGET PROGRAMS: CONCEPT AND CLASSIFICATION

Abstract. The article touches upon the essence of funding sources for state target programs based on the analysis of the current national legislation. The existing points of view concerning the classification of types of funding sources of state target programs are investigated. Within the scope of the summarized scientific works, it was developed and proposed to legislate the following generalized broad classification of sources of financing of state target programs in Ukraine: the State Budget of Ukraine; local budgets; trust funds; other sources that are not prohibited by law since the sources of funding for state-targeted programs are predominantly used repeatedly, in addition, many of them are part-regular. One-time sources are quickly exhausted and do not ensure the sustainability of funding state-targeted programs. Therefore, it is such an expanded classification that takes into account all the work of national scientists in terms of the study of funding sources for state-targeted programs and will be in line with international experience.

Keywords: state target programs, sources of financing, classification, state budget, local budget.

JEL Classification: H5, H61, H72, K1

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 15

Кузнецова А. Я.
д.э.н., профессор,
Государственное высшее учебное заведение
«Университет банковского дела»
Украина; e-mail: angel@ubs.edu.ua

Гетьман Е. Н.
аспірант,
Институт банковских технологий и бизнеса
Государственного высшего учебного заведения
«Университет банковского дела»
Украина; e-mail: dazvgetman@gmail.com

ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЦЕЛЕВЫХ ПРОГРАММ: ПОНЯТИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ

Аннотация. В статье раскрыта сущность источников финансирования государственных целевых программ на основе анализа действующего отечественного законодательства. Исследованы существующие точки зрения относительно классификации видов источников финансирования государственных целевых программ. На основе обобщения научных работ, разработано и предлагается законодательно закрепить следующую обобщенную расширенную классификацию источников финансирования государственных целевых программ в Украине: Государственный бюджет Украины; местные бюджеты; целевые фонды; другие источники, не запрещенные законодательством. Именно такая расширенная классификация учитывает все наработки отечественных ученых в части исследования источников финансирования государственных целевых программ и будет соответствовать международному опыту.

Ключевые слова: государственные целевые программы, источники финансирования, классификация, Государственный бюджет, местный бюджет.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 15

Вступ. На тлі економічної кризи, в Україні фінансування державних цільових програм стримується значним обмеженням розміру видатків країни та зміною пріоритетів економічного розвитку. Це призводить до неможливості ефективного виконання завдань та перенесення строків їхньої реалізації. Фактичне фінансування державних цільових програм в Україні у 2015 році склало 26,29 % від запланованої суми видатків на реалізацію завдань та заходів за 38 програмами [1]. Через недосягнення хоча б 50 % запланованого фінансування шість державних цільових програм не було профінансовано взагалі та за ними не було реалізовано жодних заходів. У 2016 році фактичне фінансування збільшилось до 31,4 % від початково запланованої суми, але відбулось це за рахунок збільшення бюджетного фінансування [2]. Так як фактичне фінансування з інших джерел, ніж Державний та місцеві бюджети було виконане лише на 16,6 %. Більшість державних замовників, всупереч вимогам статті 8 Закону України [3], не здійснюють належного контролю за виконанням заходів та завдань програм та не забезпечують проведення активної роботи щодо пошуку небюджетних джерел фінансування, особливо за умови економії бюджетних коштів. До основних проблемних питань фінансування та виконання державних цільових програм в Україні, які є системними недоліками, пов'язаними з розробленням та виконанням програм, відноситься незабезпечення програм реальними джерелами фінансування: прогнозні обсяги фінансових ресурсів програм, у тому числі коштів державного бюджету, не узгоджуються з реальними можливостями їх фінансування. Тому, дослідження проблемних питань сутності та класифікації джерел

фінансування державних цільових програм в Україні та надання пропозицій щодо її вдосконалення набуло першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Проблемні питання поняття та класифікації державних цільових програм досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: О.І. Амоша, М. Аткинсон, В.Д. Базилович, С. Бланк, Ш. Бланкарт, Хане де Брюн, С.А. Буковинський, А.С. Гальчинський, Б. Гарднер, С.В. Голов, П.С. Єщенко, Р. Іннес, Є. Квейд, Д. Кліланд, В. Кінг, Д. Конор, К.В. Павлюк, В.Л. Плескач, Н.І. Рубан, І.Б. Стефанюк, Л. Твітен, Дж. Хопкінс, А.А. Чухно, О.В. Шевчук.

Однак, необхідно зазначити, що не зважаючи на значну кількість наукових праць та істотні досягнення в цій галузі, низка питань теоретико–методичного та практичного характеру щодо класифікації джерел фінансування державних цільових програм залишаються остаточно не розв’язаними, дискусійними, потребують уточнень та подальшого розвитку, що і обумовлює необхідність проведення даного наукового дослідження.

Метою статті є дослідження класифікації державних цільових програм та надання пропозицій щодо її удосконалення.

Результати дослідження. Структура джерел фінансування державних цільових програм не стабільна і багатогранна. Вона змінюється у процесі розвитку економіки, фінансування і грошово–кредитної політики держави.

Відповідно до Закону України «Про державні цільові програми» [3] джерела фінансування державних цільових програм поділяються на дві групи:

- 1) Державний бюджет України;
- 2) інші джерела, передбачені законом.

Традиційно найвагомішим джерелом фінансування державних цільових програм є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, — лише додатковий фінансовий ресурс. В Україні, даний момент часу, основною формою фінансування державних цільових програм виступає бюджетне фінансування.

Проте, аналіз існуючих точок зору вчених щодо визначення джерел фінансування державних цільових програм вказує на їх неоднозначність. Водночас, в наслідок узагальнення наукових позицій, з упевненістю можна виділити три складових види джерел фінансування державних цільових програм. Зокрема це:

- Державний бюджет та фонди;
- місцеві бюджети і фонди;
- інші джерела (позабюджетні кошти).

Разом з тим, вивчення безпосередньо самих державних цільових програм, затверджених урядовими постановами, а також звітів державних замовників програм й органів фінансового контролю про хід виконання державних цільових програм [1, 2], дозволяє зробити деякі узагальнення. Зокрема, що друга група джерел фінансування державних цільових програм, згідно з Законом [3], може бути деталізована шляхом включення до її складу:

- місцевих бюджетів;
- цільових фондів коштів усіх рівнів;
- інших джерел фінансування (внески учасників реалізації програм; кошти суб’єктів господарювання, цільові відрахування від прибутку організацій, зацікавлених у здійсненні програм; гранти міжнародних організацій; благодійні внески; кошти міжнародних програм; кошти позабюджетних фондів тощо).

Також, доречно класифікувати джерела фінансування державних цільових програм за такими основними критеріями як регулярність використання, спосіб залучення та територіальне походження (табл.1).

Таблиця 1

Основна класифікація видів джерел фінансування державних цільових програм

Критерії класифікації	Види джерел фінансування
Регулярність використання	регулярні (податки, орендна плата, лізингові платежі)
	нерегулярні (міжнародна технічна допомога, гранти, кредити)
	разові (продаж землі, приватизація комунального майна)
Спосіб залучення	бюджетні
	інвестиційні
	кредитні
	грантові
Територіальне походження	внутрішні (передбачають залучення ресурсів, наявних у державі)
	зовнішні (передбачають залучення ресурсів ззовні)

Джерело: розроблено авторами на основі [3, 4, 5, 6, 7].

Крім того, джерела фінансування державних цільових програм можна класифікувати за поділом фінансів (коштів) на [8, 9]:

- публічні;
- приватні.

За фондами грошових коштів на [10, 11, 12]:

- публічні фонди (Державний і місцеві бюджети України з відповідними фондами);
- приватні фонди коштів (фонди грошових коштів юридичних осіб (суб'єктів господарювання), створених на праві приватної власності, а також грошові кошти фізичних осіб).

Джерела фінансування державних цільових програм також можна класифікувати в залежності від рівня управління національною економікою на джерела [13, 14]:

- центрального бюджету;
- адміністративних фінансів (область);
- позабюджетних коштів.

Позабюджетні джерела у свою чергу включають:

- внески учасників реалізації програм;
- цільові відрахування від прибутку підприємств;
- кредити банків;
- кошти фондів і громадських організацій та інші надходження.

При цьому, більшість джерел фінансування державних цільових програм має внутрішнє походження (рис.1).

Деякі джерела фінансування державних цільових програм (інвестиції, благодійна допомога) можуть бути водночас і внутрішніми, і зовнішніми. Передусім йдеться про інвестиційні та інноваційні державні цільові програми. В Україні накопичено чимало невирішених проблем і тільки за рахунок внутрішніх джерел фінансування їх вирішити неможливо, тому дедалі більше державні замовники цільових програм мають залучати інвестиції та інші ресурси ззовні.

Іноземні інвестори можуть фінансувати цільові програми на основі пайової участі. Особливістю інвестицій як джерела фінансування державних цільових програм є те, що вони спрямовуються на реалізацію певного проєкту безпосередньо, а не через загальний бюджет. Інвестиційні джерела можуть перебувати як у приватній власності, так і повністю або частково знаходитись у комунальній власності. У світовій практиці вироблено багато механізмів розподілу витрат і ризиків впровадження фінансування державних цільових програм між публічним і приватним сектором, зокрема: державно-приватне партнерство, податкові стимули для приватного сектору, концесія, місцеві гарантії тощо.

Для фінансування державних цільових програм органи влади також можуть залучати кредитні джерела, беручи на себе відповідні боргові зобов'язання на умовах строковості, платності та поворотності. Джерелом фінансування державних цільових програм можуть бути інвестиційні і конверсійні кредити, а також цільові кредити банків під державні гарантії

Кредитні джерела фінансування державних цільових програм мають багато потенційних переваг (можливість отримати значні за обсягами фінансові ресурси, які можна повертати поступово протягом тривалого терміну), але й супроводжуються значними ризиками (можлива неуспішна реалізація проектів, збільшення боргового навантаження тощо).

Рис.1. Основні джерела фінансування державних цільових програм
Джерело: побудовано авторами на основі [1, 6, 7, 15].

Особливу роль у фінансуванні державних цільових програм може відігравати банківський кредит. Головним об'єктом кредитування державних цільових програм повинні бути інвестиції регіональних та місцевих рад. Кредит має надходити на рахунок місцевого бюджету, а його погашення здійснюватися у встановлений термін за рахунок частини планових доходів і вільних залишків бюджетних коштів. З огляду на необхідність погашення кредиту, доцільне обмеження у виборі кредитора до одного банку і надання місцевій раді права вибору банку, що кредитує.

Окремим джерелом фінансування державних цільових програм є грантові кошти. Ідеться про ресурси, надані для фінансування державних цільових програм у вигляді міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних донорських організацій, благодійних внесків та пожертв. Грантовими також можна вважати кошти, спрямовані на розвиток фінансування державних цільових програм в рамках проектів корпоративної соціальної відповідальності, що підтримуються інституціями приватного сектору, які здійснюють свою діяльність на відповідній території. Зазвичай грантові кошти становлять невелику частку фінансування державних цільових програм у економічно розвинутих країнах. Натомість, в Україні, де доступ до інших джерел фінансування є вкрай обмеженим, саме грантові джерела часто мають вирішальне значення для фінансування різноманітних державних цільових програм. Грантові кошти також нерідко виконують супровідну та підтримуючу функцію щодо інших джерел фінансування, зокрема, інвестицій чи кредитів міжнародних фінансових організацій.

Також резервом збільшення витрат на виконання державних цільових програм є використання коштів господарських структур, а також об'єднання бюджетних коштів із коштами приватного сектору економіки. Цей підхід необхідно використовувати за інвестиційними державними цільовими програмами на різних рівнях (галузевому, міжгалузевому, регіональному, місцевому) в процесі приватно–державного партнерства.

Висновки. Варто зазначити, що на сьогоднішній день, досить вагомими потенційними можливостями зменшення видаткової частини Державного бюджету щодо фінансування державних цільових програм пов'язані з удосконаленням процесу формування регіональних та місцевих бюджетів державних цільових програм. Внаслідок реформи децентралізації влади, первинна ланка цих бюджетів (територіальні громади) одержали широкі права з використання отриманих власних фінансових ресурсів та державного майна, переданого в комунальну власність, що значно розширює фінансову базу органів самоврядування і дає можливість фінансувати значну частину витрат бюджетів державних цільових програм за рахунок власних доходів.

Регулярність також є важливою ознакою як доступності певного джерела фінансування державних цільових програм, так і зацікавленості органів влади в його застосуванні. Регулярність напряму пов'язана зі сталістю джерел фінансування, тобто можливістю їх врахування при здійсненні довгострокового планування та використання в майбутньому. Треба зазначити, що джерела фінансування державних цільових програм переважно використовуються багаторазово, до того ж чимала їх частина – регулярно. Разові джерела швидко вичерпуються і не забезпечують сталості фінансування державних цільових програм.

Тому, на основі проведеного аналізу, пропонується законодавчо закріпити наступну розширену класифікацію джерел фінансування державних цільових програм в Україні:

- 1) Державний бюджет України;
- 2) місцеві бюджети;
- 3) цільові фонди;
- 4) інші джерела, які не заборонені законодавством.

Саме така розширена класифікація врахує усі напрацювання вітчизняних вчених у частині дослідження джерел фінансування державних цільових програм та буде відповідати міжнародному досвіду.

Література

1. Стан виконання державних цільових програм у 2015 році [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.
2. Стан виконання державних цільових програм у 2016 році [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.
3. Про державні цільові програми [Електронний ресурс] : закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.
4. 2012 Global Sustainable Investment Review [Electronic resource] / Global Sustainable Investment Alliance (GSIA). – Available at: <http://gsiareview.2012.gsi-alliance.org/pubData/source/Global%20Sustainable%20Investment%20Alliance.pdf>.
5. Rio+20 : Corporate Sustainability Forum [Electronic resource]. – Available at: <http://csf.compact4rio.org/events/rio-20-corporate-sustainability-forum/event-summary-251b87a2deaa4e56a3e00ca1d66e5bfd.aspx>.
6. Пашинська, В. В. Правове регулювання фінансування державних цільових програм [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Пашинська Вікторія Вікторівна. – К. : Нац. авіац. ун-т, 2015. – 20 с.
7. Піменова, М. М. Фінансове забезпечення державних програм ресурсозбереження в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Піменова Марія Михайлівна ; Львів. держ. фінанс. акад. – Львів, 2015. – 20 с.
8. Худяков, А. И. Правовые формы финансовой деятельности государства [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Худяков А. И. – Алматы, 1996. – 46 с.
9. Монаєнко, А. О. Організація, форми і методи фінансування видатків бюджету [Текст] / А. О. Монаєнко // Наше право. – 2009. – № 1, Ч. 2. – С. 68–72.
10. Козырин, А. Н. Публичные финансы: взаимодействие государства и общества [Текст] / А. Н. Козырин. – Москва, 2002. – 34 с.
11. Ашмарина, Е. М. Некоторые аспекты расширения предмета финансового права в Российской Федерации: проблемы и перспективы [Текст] : [монография] / Е. М. Ашмарина. – Москва : Полиграф ОПТ, 2004. – 128 с.
12. Лукашев, О. А. Класифікація публічних фондів коштів в контексті побудови системи фінансового права [Текст] / О. А. Лукашев // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 403–407.
13. Абанкина, И. В. Бюджетное финансирование образовательных учреждений: структура и источники денежных средств [Текст] / И. В. Абанкина, Е. В. Савицкая // Вопросы статистики – 2006. – № 7. – С. 45–53.
14. Кочкаров, Р. А. Целевые программы: инструментальная поддержка [Текст] / Р. А. Кочкаров. – Москва : Экономика, 2007. – 223 с.
15. Попович, О. С. Проблеми підвищення ефективності державних цільових програм [Текст] / О. С. Попович, Т. М. Велентейчик // Наука та наукознавство. – 2009. – № 2. – С. 38–47.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2017

*©Кузнєцова А. Я.,
Гетьман Є. М.*

References

1. Stan vykonannia derzhavnykh tsilovykh prohram u 2015 rotsi. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>
2. Stan vykonannia derzhavnykh tsilovykh prohram u 2016 rotsi. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>
3. Zakon Ukrainy. Pro derzhavni tsilovi prohramy. (2004, March). Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
4. 2012 Global Sustainable Investment Review. Global Sustainable Investment Alliance (GSIA). Available at: <http://gsiareview 2012.gsi-alliance.org/pubData/source/Global%20Sustainable%20Investment%20Alliance.pdf>
5. Rio+20 : Corporate Sustainability Forum. Available at: <http://csf.compact4rio.org/events/rio-20-corporate-sustainability-forum/event-summary-251b87a2deaa4e56a3e00ca1d66e5bfd.aspx>
6. Pashynska, V. V. (2015). *Pravove rehuliuвання finansuvannya derzhavnykh tsilovykh prohram*: avtoreferat. kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv: Nats. aviats. un-t.
7. Pimenova, M. M. (2015). *Finansove zabezpechennia derzhavnykh prohram resursozberezhennia v Ukraini*: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.08. Lviv: Lviv. derzh. finans. akad.
8. Khudiakov, A. I. (1996). *Pravovye formy finansovoi deiatelnosti gosudarstva*: avtoref. dys. d-ra yuryd. Nauk. Almaty.
9. Monaienko, A. O. (2009). Orhanizatsiia, formy i metody finansuvannya vydatkiv biudzhetu. *Nashe pravo*, 1–2, 68–72.
10. Kozyrin, A. N. (2002). *Publichnye finansy: vzaimodeistvie gosudarstva i obshchestva*. Moskva.
11. Ashmarina, E. M. (2004). *Nekotorye aspekty razshireniia predmeta finansovoho prava v Rossiiskoi Federatsii: problemy i perspektivy*. Moskva: Poligraf OPT.
12. Lukashev, O. A. (2009). Klasyfikatsiia publichnykh fondiv koshtiv v konteksti pobudovy systemy finansovoho prava. *Forum prava*, 3, 403 – 407.
13. Abankina, I.V., Savitskaia, E. V. (2006). Biudzhethoe fynansirovanie obrazovatelnykh uchrezhdenii: struktura i istochniki denezhnykh sredstv. *Voprosy statistiki*, 7, 45–53.
14. Kochkarov, R. A. (2007). *Tselevye programmy: Instrumentalnaia podderzhka*. Moskva: Ekonomika.
15. Popovych, O. S., & Velenteichyk, T. M. (2009). Problemy pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnykh tsilovykh prohram. *Nauka ta naukoznavstvo*, 2, 38–47.

Received 18.11.2017

©Kuznietsova A. Y., Getman Y. M.

Vovchak O. D.

*Doctor of Economics, Professor,
Institute of banking technologies and business SHEI "Banking University",
Ukraine; e-mail: vovchak.olga@meta.ua*

Rudevska V. I.

*PhD in Economics, Associate Professor,
Institute of banking technologies and business SHEI "Banking University",
Ukraine; e-mail: rudevska@ukr.net*

Pohorila O. V.

*Master's degree student
Institute of banking technologies and business SHEI "Banking University",
Ukraine; e-mail: pohorila.o@gmail.com*

CHALLENGES OF INFLATION TARGETING IN UKRAINE: ESTABLISHING THE MEGA-REGULATOR

Abstract. The aim of this paper is to reveal the relationship between monetary policy and financial security and to show the possible influence on this relationship of establishing the mega-regulator in Ukraine.

It has also been considered of mega-regulators' functionary in the countries with Inflation Targeting regimes (hereinafter – IT) in order to compare it with national monetary policy and to investigate the challenges for central bank while conducting IT regime as a macro prudential institution.

Keywords: mega-regulator, central bank, inflation targeting, financial security

GEL Classification: E52, E58

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 3; bibl.: 10

Вовчак О. Д.

*д.е.н., професор,
ІБТБ ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: vovchak.olga@meta.ua*

Рудевська В. І.

*к.е.н., доцент,
ІБТБ ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: rudevska@ukr.net*

Погоріла О. В.

*магістр,
ІБТБ ДВНЗ «Університет банківської справи»
Україна; e-mail: pohorila.o@gmail.com*

ВИКЛИКИ ІНФЛЯЦІЙНОГО ТАРГЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТВОРЕННЯ МЕГА-РЕГУЛЯТОРА

Метою даного дослідження є виявлення взаємозв'язку між грошово-кредитною політикою та фінансовою безпекою та дослідження можливого впливу на ці зв'язки створення мега-регулятора в Україні.

Також розглянуто особливості функціонування мега-регуляторів в країнах з режимами інфляційного націлювання (далі – ІТ), для порівняння з національною монетарною політикою та визначення викликів для центрального банку при проведенні ІТ як макро-пруденційної установи.

Ключові слова: мега-регулятор, центральний банк, інфляційне таргетування, фінансова безпека

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 3; бібл.: 10

Вовчак О. Д.

д.е.н., профессор,

ИБТБ ГВУЗ «Университет банковского дела»

Украина; e-mail: vovchak.olga@meta.ua

Рудевська В. І.

к.е.н., доцент,

ИБТБ ГВУЗ «Университет банковского дела»

Украина; e-mail: rudevskaya@ukr.net

Погоріла О. В.

магистр,

ИБТБ ГВУЗ «Университет банковского дела»

Украина; e-mail: pohorila.o@gmail.com

ВЫЗОВЫ ИНФЛЯЦИОННОГО ТАРГЕТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ: СОЗДАНИЕ МЕГА-РЕГУЛЯТОРА

Целью данного исследования является выявление взаимосвязи между денежно-кредитной политикой и финансовой безопасностью, а также исследования возможного влияния на эти связи создание мега-регулятора в Украине.

Также рассмотрены особенности функционирования мега-регуляторов в странах с режимами инфляционного нацеливание (далее – ИТ), для сравнения с национальной монетарной политикой и определения вызовов центрального банка при проведении ИТ как макро-пруденциального учреждения.

Ключевые слова: мега-регулятор, центральный банк, инфляционное таргетирование, финансовая безопасность

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 3; библи.: 10

Introduction. The idea of creating a financial mega-regulator in Ukraine has been discussed for the last few years. Implementing such type of regulator can be done through integration of The National Commission for State Regulation of financial services markets into The National Bank of Ukraine (hereinafter – the NBU). As a result, the NBU will perform more functions and with longer spectrum more objectives in addition to promoting stability of the national currency, financial stability (which is the secondary objective according to Article 6 of the NBU Law [3]) etc. and could have stronger influence on financial security of the country.

Literature review. The IMF has a strong interest in ensuring that effective macroprudential policy frameworks are present in all countries, though there is a number of researches [2] that provide a review of the cross-country experience in choosing and applying macroprudential instruments (IMF Working Paper No. 11/238); find a correlation between policy response time and the involvement of the central bank in the macroprudential framework (IMF Working Paper No. 13/166); review the institutional underpinnings for macroprudential policies across countries, and explores ways to improve existing institutional setups (IMF Working Paper No. 11/250).

There are also a couple of research papers on the institutional transformation of the central bank [1,5]. Theoretical research in the area of financial security of the state engaged scientists such as, O.I. Baranowski T.M. Bolgar, A. Brishtev and others.

Issues on the relation between the monetary policy of the central bank and financial security of the state are not enough investigated.

Research findings. The state has to ensure its effective functioning and maintain economic stability in global environment. This can be achieved by economic security, the important components of which are financial, investment, innovation, foreign trade, energy, social, demographic security [8].

However, we consider the support of financial security of the state to be one of the highest priority of its bodies, as the influence of world financial systems on the country in the current conditions of the globalization of financial flows and the free movement of capital is intensifying.

By financial security we mean national security in the financial sector, which includes security issues in budget sphere, public debt management, sovereign public debt and debt of corporate sector in tax sphere, the real sector, the banking sector, the foreign exchange market and in the spheres of functioning of the non-banking financial sector in the stock market. The concept of national security in

the financial sphere is revealed in the guidelines for ensuring national security in financial sphere, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine [10]. In order to ensure financial security, it is necessary to monitor its indicators, showed in Figure 1 below.

Banking security indicators
•Level of NPL
•The share of foreign capital in the authorized capital of banks
•Return on assets etc
Non-banking sector security indicators
•Level of insurance penetration
•Funding level of listing companies
Budget security indicators
•Level of GDP redistribution through consolidated budget
•The ratio of budget deficit /surplus to GDP
FX security indicators
•Gross international reserves of Ukraine
•The level of dollarization of the money supply
Monetary security indicators
•Total amount of financial resources outside the country
•The average weighted interest rate on loans to corporations

Figure 1. Indicators of country financial security*

*the list of indicators is inexhaustive and indicative

Source: made by author on the base of [9,10]

Determining the essence and indicators of financial security of the state allows us to investigate the impact of the current regime of monetary policy (IT) on the key elements of financial security, such as banking, FX, monetary and fiscal security, which have to be considered.

The connection of monetary policy and financial security is ensured in the following areas, showed in Figure 2 below.

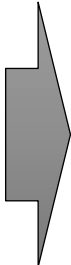
Monetary policy instruments	1.Interest rate	rate at which the central bank conducts its main liquidity management operations to exercise influence on the money market		banks' financial stability	Banking security	access of all subjects of the economy to credit resources	Monetary security	The level of financial security
	2.Liquidity management operations	reducing the liquidity of the banking system		effective functioning of the economy		economic growth		
	3.Required reserves	allow mitigation of possible unexpected fluctuations of liquidity						
		limitation of excess liquidity of the banking system		attraction of foreign investments	Foreign exchange market security	effective functioning of state bodies		
	4. Foreign exchange market interventions	accumulation of international reserves		the stability of the currency				
		graduation the functioning of the foreign exchange market		public trust				

Figure 2. A link between monetary policy instruments and financial security

Source: made by the author

Thus, a link between monetary policy and financial security of the state (as shown in Fig. 2) exists due to several factors: the similarity of subjects of the implementation of the monetary policy regime of inflation targeting and ensuring the financial security of the state; the dependence of levels of financial security on internal and external financial and credit policy [8]; the presence of priority financial security objectives as a component of economic security and their relevance to the objectives of the IT regime; the level of monetary security as an integral element of financial security is ensured through the implementation by the National Bank of Ukraine of monetary policy in order to fulfill its main function – to ensure the stability of the national monetary unit.

As the financial security of the state and its indicators are defined, it is necessary to investigate the challenges of the NBU's monetary policy during the process of establishing single supervision in Ukraine.

According to the fact that a project of the Resolution 2413a/II draft of 07.07.2016 on the amendments to some legislative acts of Ukraine to consolidate the functions of state regulation of financial services [4] is assigned, the process of creating financial mega-regulator in Ukraine is active. Single supervision by the NBU means that in addition to its supervision of commercial banks, the function of a single regulator will also include monitoring non-bank financial institutions such as insurance companies, asset management companies, pension funds, factoring and leasing companies, as well as microfinance institutions.

Single supervision (mega-regulator) is established in different countries, such as Norway, Sweden, Denmark, Finland, Germany, United Kingdom, Australia, Singapore, Canada, etc. Some of them have such type of monetary policy as IT, list of these countries is given.

Table 1

Some countries with mega-regulator and IT monetary policy regime

Country	Mega-regulator	IT institution (Central bank)
United Kingdom	Financial Services Authority	Bank of England
Norway	Banking, Insurance and Securities Commission	Norges Bank
Sweden	Swedish Financial Supervisory Authority	The Riksbank
Japan	Financial Supervisory Agency	Bank of Japan
South Korea	Financial Supervisory Commission	Bank of Korea
Australia	Australian Securities and Investments Commission, Australian Prudential Regulation Authority	Reserve Bank of Australia
South Africa	Financial Services Board	South African Reserve Bank
Hungary	Hungarian Banking and Capital Market Supervision	Central Bank of Hungary
Canada	Office of the Superintendent of Financial Institutions	Bank of Canada

Source: made by author on the base of IMF [2]

As we see from Table 1, the institution that pursues an IT (Central Bank) differs from the institution that supervises the financial sector is a single regulator. The current practice in Ukraine differs from such trend, and the central bank will probably combine both roles, the one of a mega-regulator and the monetary authority.

In order to gain financial stability, these institutions are established to implement macro prudential policy, having macro prudential mandate (MPM) in other words.

Important factors that influence the difference between countries are in the practice of choice the macro prudential institution. As we see in Figure 3 below, providing central bank with the macro-prudential mandate is popular in 15 European countries, 10 Asian countries and some others. This can be due to bank-centralized economy, independence of national (central) bank and high level of trust to the banking sector in the country.

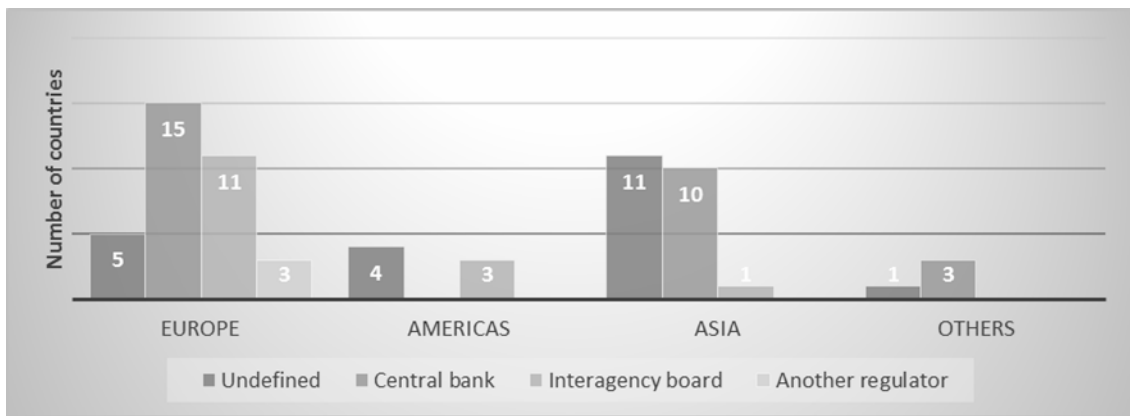

Figure 3. Macro prudential authorities by regions
Source: created on the base of [1]

As of today, the NBU de-facto performs the mandate for ensuring financial stability in Ukraine [1, p.26]. Some other bodies with MPM in the area of financial stability can be defined, for example – The Financial Stability Council, but it is not decision-making body. While other regulators (e.g. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets) have no legal mandate for promoting financial stability (not to mention an MPM) despite their stake in financial stability and certain powers that can influence it [1].

In case of the appearance of the NBU as a single supervisory body, there would be a need to make a “clean-up of non-banking sector” as it was done to the banking sector during 2014–2016, because non-banking sector in Ukraine is that a market segment that requires active policy decided by a regulator. Taking into account the decrease of potential risks for banking sector (such as liquidity problems, low quality assets, needs for funding and capitalization as well as fraud, money laundering, non-transparent beneficiary of banks), which improves the stability of financial system and increases the level of trust to the banking sector, the non-banking sector has to be restructured and cleaned-up by the regulator also.

Such process can cause higher reputational risks for the regulator, while key prerequisite for conducting IT monetary policy is financial stability together with an open dialogue between the NBU and the public (transparent monetary policy, clear targets, comments in media, publications of inflation reports etc.).

It has to be emphasized that according to the data in Table 2, most countries with IT demonstrated a decrease in inflation rate and interest rate.

Decreasing level of interest rate means that the financial instruments for the whole financial sector (not only depositary institutions – banks) will be cheaper, so the demand for financial services of insurance companies, leasing and factoring institutions, pawnbrokers and pension funds will probably raise. There is a need in macro regulator as a single institution for making process of forecasting the cause of macroeconomic factors for IT easier. The body, which oversees and supervises the whole financial sector in conditions of IT monetary policy, is the best solution to conduct the effective monetary policy and provide financial stability in Ukraine.

Table 2

Comparison of interest and inflation rates for some countries, %

Countries with IT regime	Inflation rate			Interest rate		
	before IT	after IT	+/-	before IT	after IT	+/-
Australia	6,33	2,25	-4,08	12,1	5,29	-6,81
Czech Republic	15,9	0,77	-15,13	12,3	4,18	-8,12
Hungary	21,4	5,8	-15,6	19,4	8,7	-10,7
Norway	6,1	2,2	-3,9	6,5	2,6	-3,9
Slovakia	6,5	3,7	-2,8	3,1	1,18	-1,92
Turkey	82,3	10,2	-72,1	93,8	9,25	-84,55

Note* inflation rate and interest rate are calculated as average for the period before IT regime and after.

Source: made by author based on [2]

To investigate the challenges for the NBU while conducting IT regime as a macro prudential institution we have to examine the relationship between inflation and efficiency of conducted monetary policy. To measure the efficiency of MP a member of quantitative indicators is used, interest rate, which is set by the NBU (on a monthly basis) and exchange rate (average for the given period in hryvnias for 100 dollars), monetary base, which includes cash issued by the NBU and transferable deposits in national currency at the NBU (balance of funds at the end of the period in mln hryvnias) and currency in circulation (in mln hryvnias).

With the help of Fisher's ratio test ($F_{\text{critical}} = 2,58 < F_{\text{statistical}} = 125,6$) and valuating the closeness of curves Y and Y^ (Figure 4) it was found that the given econometric model adequately describes the data.

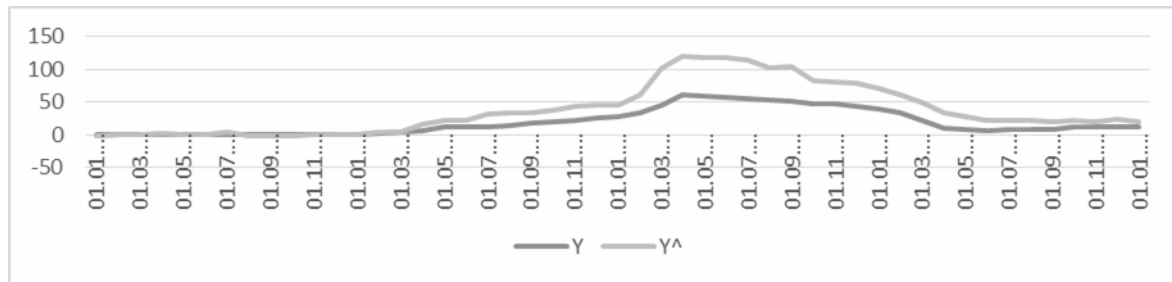

Figure 4. Closeness of Y and Y^ curves

Carrying-out Student's t-test shows that all the factors in the model are significant, but the most significant are interest rate and exchange rate (Table 3).

Table 3

Student's T-test		
$T_{\text{critical}} (0,05;4)$	2,776445105	T-test
Significant if	$T_{\text{critical}} < T_{\text{statistical}} $	
t0	-2,859846922	
t1	14,71193364	
t2	-3,386645794	
t3	4,084102041	
t4	-4,264447613	Significant

Source: made by author

In the econometric model, we have valued how different economic indexes can influence the consumer price index and the most important problem here is to value not only the banking system, but also financial market as a whole, to prevent destabilization of financial system of the country.

Conclusions. The process of establishing mega-regulator in Ukraine is active, and as the NBU de-facto performs the mandate for ensuring financial stability, there is a possibility for the central bank of Ukraine to become a single supervisory body. As a result, the chosen monetary policy – Inflation Targeting, has to be developed taking into account the reputation risks of the NBU while conducting supervision in the non-banking sector, which influence the level of financial security of Ukraine.

The given econometric model shows that it is important to take into consideration not only interest and exchange rate while forecasting the inflation, but the significant factor is also the monetary base, which is influenced not only by banking sector, but also by the financial stability of insurance companies, leasing and factoring institutions and other financial companies, which are the components that influence the non-banking sector security. Activity of these companies creates demand and supply on single financial market, and as a result can be a negative/positive external shock and change level in inflation in the country.

The appearance of single supervisory body cause changes in objectives of monetary–credit policy of central bank, including the need in reviewing the Inflation Targeting mechanism, and the model with factors, which is used for prediction and forecasting the cause of external factors, the establishment of restricted supervision to the financial institutions (as it is done to the banking sector of Ukraine).

The effective monetary policy (IT) in Ukraine is possible if the NBU will be independent in decision–making processes in single financial market. Moreover, better results can be provided if the NBU uses its own estimated data, based on single supervision of financial sector of Ukraine.

The relationship between monetary macroeconomic indicators and some indicators of financial security would be a subject of further research in order to investigate what challenges the NBU will have if the single supervision is established.

Література

1. Даниленко, А. Архітектура та повноваження макропруденційних органів: світовий досвід та дороговкази для України [Текст] / А. Даниленко, В. Санжаровська // Вісник Національного банку України. – 2016. – № 236. – С. 20–31.
2. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available at: www.imf.org/
3. On the National Bank of Ukraine [Electronic resource] : law of Ukraine with amendments introduced by Laws of Ukraine. – Available at: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47478.
4. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59715.
5. Сліпченко, Т. О. Інституціональні трансформації органів монетарної влади за умов фінансової нестабільності [Текст] / Т. О. Сліпченко // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 19, № 1. – С. 206–211.
6. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/en/index>
7. Agur, I. Will Macprudential Policy Counteract Monetary Policy's Effects on Financial Stability? [Electronic resource] / I. Agur, M. Demertzis // IMF Working Paper WP/15/283. – 2015. – December. – 23 p. – Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15283.pdf>.
8. Бригінець, О. О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України [Електронний ресурс] / О. О. Бригінець // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 36–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_7.
9. Бударіна, Н. О. Фінансова безпека України в умовах економічної невизначеності світової фінансової системи [Електронний ресурс] / Н. О. Бударіна // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 5. – С. 77–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_ek_2013_5_12.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2018

©Вовчак О. Д.,

Рудевська В. І., Погоріла О. В.

References

1. Danylenko, A., & Sanzharovska, B. (2016). Arkhitektura ta povnovazhennia makroprudentsiinykh orhaniv: svitovy dosvid ta dorohovkazy dlia Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, 236, 20–31.
2. International Monetary Fund. Available at: www.imf.org/
3. On the National Bank of Ukraine: law of Ukraine with amendments introduced by Laws of Ukraine. Available at: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47478
4. Proekt Postanovy pro pryiniattia za osnovu projektu Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo kondolidatsii funktzii iz derzhavnoho rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59715
5. Slipchenko, T. O. Instytutsionalni transformatsii orhaniv monetarnoi vlady za umov finansovoi nestabilnosti. *Ekonomichnyi analiz*, 19(1), 206–211.
6. Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/control/en/index>
7. Agur, I., & Demertzis, M. (2015, December 23). Will Macprudential Policy Counteract Monetary Policy's Effects on Financial Stability? *IMF Working Paper WP/15/283*. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15283.pdf>
8. Bryhinets, O. O. (2016). Osoblyvosti formuvannya mekhanizmu pravovoho zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»: Yurydichni nauky*, 837, 36–41. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_7
9. Budarina, N. O. (2013). Finansova bezpeka Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nevyznachenosti svitovoi finansovoi systemy. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, 5, 77–83.
10. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. (2013, October). *Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii>

Received 18.02.2018

©Vovchak O. D.,

Rudevska V. I., Pohorila O. V.

Atamanchuk Z.

*doctor of economics (PHd), associate professor
Lviv Institute of economics and tourism, Lviv
Ukraine; e-mail: dekanat_bef@ukr.net*

Tymchyshyn–Chemerys J.

*doctor of economics (PHd), associate professor
Lviv Institute of economics and tourism, Lviv
Ukraine; e-mail: juliatymchyshyn@gmail.com*

ANALYSIS OF THE FUNCTIONAL CHARACTERISTICS' MONETARY POLICY

Abstract. The article presents approaches, which explain the transition process of the financial systems' re-monetization, and on this basis — reasonable priority areas of the central bank monetary policy in Ukraine. Relevant depending modeled by using a dynamic model with rational expectations, where equation (1) describes factors that affect the price level; in equation (2) monetization dynamic is proportional to the change in the absolute value of this indicator. However, monetization is inversely proportional to the price level and inflation. Similarly, it is assumed that higher inflation $\dot{P}$ limits the monetization dynamic. Likewise they are affecting currency devaluation and budget deficits. Among exogenous factors of monetization important are: efficiency of the banking system; completion of the market environment's formation; improve conditions for foreign investment. The equation (3) presents functional dependence for the current account balance, which is improved by lowering prices, currency devaluation and improving the budget balance. As the results of the study following conclusions were made, namely—the re-monetization tempo of the Ukrainian economy is strong even among successful Eastern European economies; a significant increase monetization may lead to crisis.

Keywords: monetary policy, economic growth, inflation, monetization, money supply, exchange rate, current account, financial stabilization.

GEL Classification: E5

Formulas: 8; fig.: 4; tabl.: 0; bibl.: 11

Атаманчук З.

*к. е. н., в.о. доцента кафедри обліку і фінансів,
Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів
Україна; e-mail: dekanat_bef@ukr.net*

Тимчишин–Чемерис Ю.

*к. е. н., в.о. доцента кафедри обліку і фінансів,
Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів
Україна; e-mail: juliatymchyshyn@gmail.com*

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ГРОШОВО–КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті розроблено підходи до пояснення процесу ремонетизації перехідних фінансових систем, а на цій основі — обґрунтовано пріоритетні напрями проведення центральним банком грошово–кредитної політики в Україні.

Ключові слова: грошово–кредитна політика, економічне зростання, інфляція, монетизація, пропозиція грошей, валютний курс, поточний рахунок, фінансова стабілізація.

Формул: 8; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 11

Атаманчук З.

*к. э. н., и.о. доцента кафедры учета и финансов,
Львовский институт экономики и туризма, г. Львов
Украина; e-mail: dekanat_bef@ukr.net*

Тымчышын–Чемерыс Ю.

*к. э. н., и.о. доцента кафедры учета и финансов,
Львовский институт экономики и туризма, г. Львов
Украина; e-mail: juliatymchyshyn@gmail.com*

АНАЛИЗ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ДЕНЕЖНО–КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ

Аннотация. В статье исследованы подходы к объяснению процесса ремонетизации переходных финансовых систем, а на этой основе – обоснованно приоритетные направления реализации центральным банком денежно–кредитной политики в Украине.

Ключевые слова: денежно–кредитная политика, экономический рост, инфляция, монетизация, денежное предложение, валютный курс, текущий счет, финансовая стабилизация.

Формул: 8; рис.: 4; табл.: 0; библи.: 11

Introduction. Assessing the nature of monetary policy during the financial stability and transition to the sustainable economic growth in transitional financial systems such as in Ukraine, the attention should be made to the following provision: the transition to a flexible exchange rate increases the independence of monetary policy, but also increases the threat of deterioration in the current account balance by increasing private consumption, which, for its part, can stimulate an increase in property values.

The transition to greater flexibility exchange rate is one way to prevent an excessive increase of money supply, caused by capital inflows (partly contributed to this undervalued exchange rate). However, after the financial stability, other restrictions should be considered – some level achievement of equilibrium monetization.

However, the problem comes with the completion of re–monetization that does not arise intuitively expected inflationary impact, and the corresponding price pressure becomes latent character. Transition of inflation to the open form may occur only later under the influence of certain macroeconomic shocks. For example, such shock for the Baltic countries was the price correction in the realty market.

Similarly, this applies to the economy of Kazakhstan, which in summer – autumn of 2007 suffered from the mortgage crisis. As a result, Kazakhstan stopped increasing monetization, where in Estonia and Latvia this index dropped [1, с. 34–36]. It should not be considered that shift to sustainable economic growth accompanied by an increase of monetization level. Local monetization lowering was done in the Czech Republic right before entering EU (2004), Romania (2000–2001.). Since 2001 monetization index is lowering in Slovenia and Slovakia [1, с. 35–36].

Literature review and the problem statement. Common problems of monetary financial systems in transition quite informatively covered by the foreign experts Carranza L. [4], Coricelli F. [5], Dabrowski M. [9], Galdon–Sanz J. [4], Ghosh A. [10], Gomez–Biscardi J. [4], Korhonen I. [6], Mastern I. [5], Wachtel P. [6] etc. The studies of the given problematic were made in works of the national experts Atamanchuk Z. [1; 3], Arsenuika O. [7], Belinska J., Vovchak O., Halchynsky A., Hejets V., Matvienko P. [2], Dzubluka O., Zalilo J. [8], Lahutina V., Lytvitsky V., Matvienko P. [5], Ostvovska N., Petryka O., Savluka M., Cherkas N. [3], Shevchuk V. [11], Unkovska T., Jaremenko O. and others.

Despite significant professionals' achievements regarding this issue, the economic literature lacks definitive, compelling arguments regarding the prospect dynamics of macroeconomic indicators as complete re–monetization of the economy and on the equilibrium values of monetization for sustainable economic growth. The main goal of this work is to study the functional characteristics of the monetary financial systems in transition.

Research results. Traditionally monetization equilibrium value determined by: a comparison with other states or by assessing the dynamics of this index or comparison of inflation, interest rates, bank liquidity [2, c. 29]. Comparison of inflation and interest rate does not provide sufficient information to achieve equilibrium value monetization. One of the reasons is the lack of a strong enough connection between money and inflation, which would grow as complete re-monetization of the economy.

As the equilibrium value of monetization gets approached; increases the nominal interest rates due to inflation expectations, but this phenomenon was not observed in the Baltic States [3, c. 124].

Direct dependence of price changes with exchange rate — a structural feature which meets most modern models of open economy: Mandela—Fleminha, IS—LM—BP, AD—AS, monetary, with the inclusion of Fillips' curve, and has adequate empirical study especially for developing countries and transitional economies [4, p. 1375–1391; 5, p. 98–108; 6, p. 215–226].

Dynamics of monetization appears to be a mirror image of path regarded to the real exchange rate (RER), which is explained by mathematical calculations.

Assume that the equilibrium

$$Mv = PY, \text{ as well as} \quad (2.1)$$

$$q = EP^* / P, \quad (2.2)$$

where q — real exchange rate, which is defined by comparative price level in the country and abroad, P i P^* , and the nominal exchange rate E .

$$P = \left(\frac{M}{Y} \right)^v \text{ or} \quad (2.3)$$

$$P = EP^* / q. \quad (2.4)$$

$$\left(\frac{M}{Y} \right)^v = \frac{EP^*}{q}. \quad (2.5)$$

Out of (2.5) becomes clear inverse relationship between monetization and the real exchange rate. At steady state performance M/Y and q have to perform stability around the equilibrium value. If there is lack of exchange rate flexibility, the necessary adjustment will occur solely through domestic prices P . For floating exchange rate flexible exchange rate provides an additional mechanism.

The above considerations may provide schematic analysis of both indicators behavior during the financial stabilization and transition to sustainable economic growth (Fig. 1).

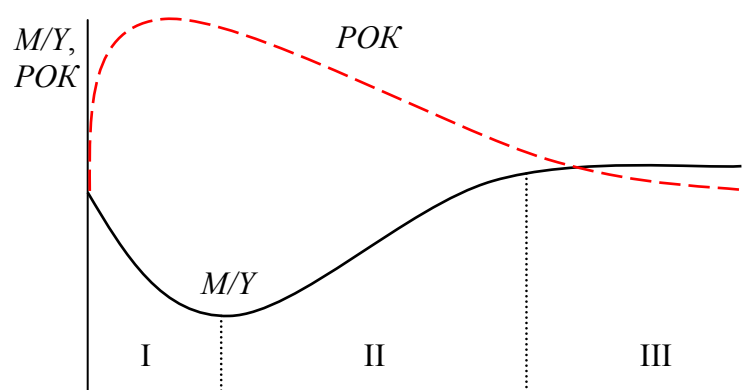

Fig. 1. The parameters monetization path and real exchange rate (RER) during the financial stabilization and transition to sustainable economic growth

Source: developed by the author

In the step of demonetization (I) decline in definition M/Y combined with the low real exchange rate. Great devaluation of currency is one of the factors reducing demand for money, which makes escape from the national currency. In step re-monetization increasing values M/Y combined with an increase in the real exchange rate, which can occur in two ways: higher prices or strengthening currency. If the exchange rate factor is dominant, the price increase is less noticeable and vice versa — lack of exchange rate flexibility towards strengthening involves correction of the real exchange rate exclusively by price.

Increasing trend M/Y gives opportunity for consummation of extra money supply, as mentioned by O. Arsenuk and A. Patenko [7, c. 6], nevertheless there should be a line, crossing which by the increase of money supply would lead to inflation. Even supporters of the expansionary monetary policy recognize that gradual saturation of the economy with money is not about mechanical increase in money supply and its management in order to stimulate production and prevent negative inflation effects [8, c. 4–5]. On the other hand, it is possible that re-monetization of the economy will be in excess of the equilibrium value M/Y . This return to the equilibrium rate can be sudden.

The resulting monetary neutrality regarding inflation can mean prevalence, such as in Central and Eastern Europe (CEE) exchange rate factor. Also, its influence could have worsening current account balance, and especially the use of cash for purchase real estate assets. Taking into account property prices link between money supply and inflation would be much more pronounced.

Clearly, monetization of the Baltic countries had to be higher than 15–20% of GDP, but based on the analysis of individual trajectories M/Y its difficult to establish a kind of saturation level certifying achieve equilibrium value. If the economy of Lithuania to the value M/Y on level 45–47 % GDP went fairly smoothly, in Estonia and Latvia it held an undesirable excess of the equilibrium value, which was the result of a sudden correction in the market.

Similar difficulties are relating to the former Soviet Union countries. Kazakhstan's economy rapidly went through re-monetization in 2006, but the figure M/Y remained below the 40 % of GDP, and although this does not prevent the difficulties in 2007–2008. In Belarus economy re-monetization goes caution (figure M/Y barely reached 24% of GDP), while in Russia and especially in Ukraine the quantity of money is growing very rapidly, which inclines to the analogy of the Baltic countries. Unfortunately, for Ukraine, the Baltic States and several other countries (Bulgaria, Croatia) trajectory M/Y does not tend to slow down, which would signal the approach to equilibrium value. In general, it's difficult to find countries re-monetization economy with low initial value of M/Y . It is clear that the rate of monetization cannot unremittingly grow, but at what level will it get stabilization: 50, 60, 80% of GDP? Each of these targets has the support of the experience of countries. If you focus on most CEE countries, the achieved level of monetization in Ukraine already exceeded values of Poland, Slovakia and Hungary [1, c. 33–44]. Economy of the Czech Republic has the highest monetization, but its value changes only slightly over time.

Overall, figure comparisons monetization of CEE and the former Soviet Union reveals a number of features. In particular, CEE countries are characterized by much higher level of monetization in the early transition, which can be attributed to lower cash "canopy" [9, p. 18], operative alignment balance of payments, lower inflation expectations and lower amplitude recession [10, p. 12].

The stability of the M/Y may be too restrictive assumption that ignores the realities of the transformation of the economy. A more realistic to assume that the monetization may change over time (although limited amplitude) and its dynamics affected by changes in prices and its expectations that characterize the mechanism of correction around the equilibrium value. A handy tool for modeling this type of dependency provides dynamic model with rational expectations.

The theoretical model consists of three equations:

$$P = f\left(\frac{M}{Y}, \dot{P}^e, E, G - T, A\right), \quad (2.6)$$

$$\frac{\dot{M}}{Y} = f\left(\frac{M}{Y}, P, \dot{P}, E, G - T, B\right), \quad (2.7)$$

$$CA = f\left(\frac{M}{Y}, P, E, G - T\right), \quad (2.8)$$

where P — level of price, M — money supply (amount of money in circulation), Y — revenue (GDP or industrial production), $\dot{P}^e$ — expectations of future price levels, E — nominal exchange rate, G — budget deficit, A — other independent factors of prices, B — independent factors monetization of the economy. Indexes $\frac{\dot{M}}{P}$ and $\dot{P}$ characterize the dynamics of monetization and prices.

The equation (2.6) describes factors that affect the price level. Increased in monetization level accompanied by an increase in the price level, corresponding to the logic equation of monetary quantitative $PY=MV$, where V — swiftness of money circulation. In fact, being ahead in an increase of money supply is compared to the demand for money, which has anti-inflationary action and should be accompanied by an increase in prices. On the contrary, reducing the money supply leads to lower prices.

Waiting for prices level $\dot{P}^e$ considered relatively independent factor increasing this value, as illustrated by countries' experience. There are several explanations. First of all, essential meaning has inflationary background. Based on the experience of previous periods, economic agents can set prices that do not correspond to objective market signals based on aggregate demand or supply. Secondly, the mechanism of action through expectations appears to be more important for contemporary economies with powerful influence of the media.

Direct dependence of price changes from the exchange rate — is a structural feature that corresponds to the logic models Mandella—Fleminha, and IS—LM—BP and AD—AS plus has adequate empirical foundation, especially for the developing countries and transitional economies. Increased exchange rate as a factor in inflation dynamics is typical not only for the period of 1990s, but has remained up to day. Empirical estimates suggest that the effect of the exchange rate on inflation got weaker slightly beginning with 1999, but remains quite noticeable: on average one percent devaluation of hryvnia increases decreases quarterly inflation on 0.6–0.7% [11, c. 528].

The budget deficit impact on the level of prices is difficult to identify unequivocally. The standard assumption is that the budget deficit increases aggregate demand and thus provokes increased prices. However, it should not be denied, that the budget deficit is a factor, which increases aggregate supply, and this may affect lower prices. In this case, important is a way through which the budget deficit is finance.

Additionally it's taken to account that the price level can affect many exogenous factors, which have internal or external origin. Among the internal factors should be noted economy monopolization and structural problems that prevent operative reallocation of resources between their individual sectors. External factors may influence domestic prices due to changes in world prices for essential goods exports and imports, the difference in economic dynamics growth as well as through the movement of capital, which causes changes in aggregate demand and aggregate supply, plus can be explain the difference of interest rates or take into consideration portfolio investment.

In equation (2.7) monetization rhythm is proportional to change in the absolute value of this indicator. However, it is assumed that the monetization rate is inversely dependent on the price level. The explanation for this functional relationship can serve as: reducing the demand for money, dollarized economy. Likewise, it can be assumed that higher inflation $\dot{P}$ limits the monetization dynamic. Similar influence has currency devaluation and deficit increase. Among the exogenous factors of monetization may be distinguished: the effectiveness of the banking system; completion of the market environment formation; providing conditions for the foreign investment.

The equation (2.8) presents functional dependence to the current account balance, which gets improved by prices lowering, currency devaluation and improve the budget balance. The monetization impact is not straight, but gives more reason to believe that out of monetization increase there is a tendency to deterioration of the current account balance.

equilibrium when there is no change in this indicator $\left(\frac{\dot{M}}{Y} = 0\right)$

Dynamic balance of the economic system characterizes the line EE. Let's assume that the equilibrium value of the economy's monetization $(M/P)_0$ observed at price P_0 (p. A). If the economy is on a lower equilibrium level of monetization (p. D), then inflation expectations contribute to the tendency of increasing the equilibrium price level, which occurs with increasing level of monetization, primarily due to rapid increase in money supply. Conversely, when the level of monetization overestimated, the need for slower growth in money supply creates expectations of lowering prices, the economy returns to equilibrium (p. A).

Fig. 2. Graphical representation of the model
Source: developed by the author

Market participants, by understanding this situation, affects their contrast transition to the equilibrium trajectory (p. C), resulting in monetization decline from $(M/P)_1$ to $(M/P)_2$ and raising the price from P_1 to P_2 . Further, to move to equilibrium deflation is required. It does not exclude that lowering monetization level will occur due to increased production volumes. One of the important factors of this price's correction to an equilibrium level may be domestic prices convergence to world levels. The more economy is open, the faster this expected correction in prices will occur.

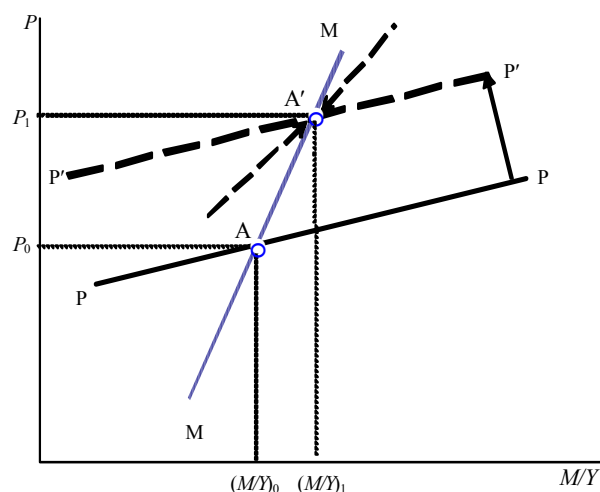

Fig. 3. Long-term effects of expansionary monetary policy
Source: developed by the author

In this case, the long-term equilibrium value prices increases to P_2 (p. A'). At the same time, insignificantly will increase the equilibrium value of the economy monetization to $(M/Y)_1$ (τ. A'). If monetization price level rate is independent (vertical line MM) than only one consequence of this correction may be—an increase in aggregate demand prices rising, without changing the equilibrium value of monetization.

Use of currency devaluation may seem to be attractive in case when monetary projection accompanied by noticeable deterioration in the current account balance. In this case, it becomes possible to pay no attention to the effects of increase in domestic absorption by means of an expansionary fiscal and monetary politic by adjusting price relationships to the foreign trade. However, the possibility of completely opposite developments should be taken into consideration, in case of exports it strongly depend on imports of critical raw materials, equipment and components. Under such circumstances, exporters may not realize the cost advantages obtained as parallel increases the cost of imports. It should be noted that depending off the effects of currency devaluation for external sector, improvement or deterioration, money supply may both increase and decrease.

Exogenous shocks permit increase the monetization equilibrium value of the economy; nevertheless, it is accompanied by an increase in prices that is to say— will accelerate local inflation (Fig. 4).

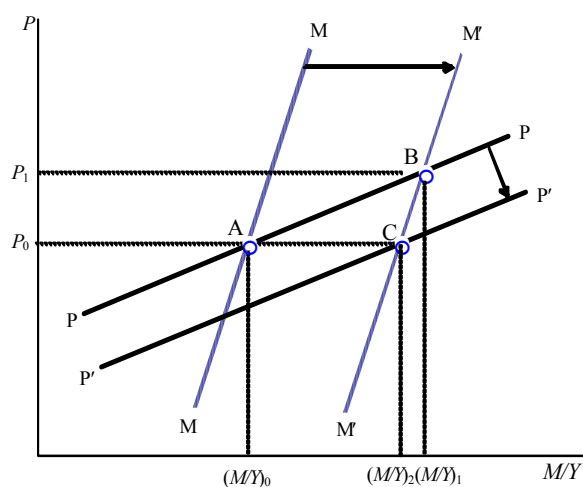

Fig. 4. The effects of increase the monetization equilibrium value of the economy due to increasing budget deficit

Let's assume that the increase in the budget deficit, which is financed by external loaning, has led to monetization level increased ($MM \rightarrow M'M'$). If the budget deficit has no effect on the

price level alone, than there is monetization increase from $(M/Y)_0$ to $(M/Y)_1$. At the same time, such monetization increase accompanied by increase in prices from P_0 to P_1 , which means inflation acceleration in the transition from one (p. A) to another equilibrium state (p. B). Simultaneously, by improving the budget balance, accompanied by drop in prices ($PP \rightarrow P'P'$), may be expected low level inflation increase in monetization. If a direct impact on monetization level ($MM \rightarrow M'M'$) leads to higher prices, then favorable price effect ($PP \rightarrow P'P'$) eliminates this tendency. In general, it is possible that prices could even decrease. Thus, there is a slight reduction in monetization from $(M/Y)_1$ to $(M/Y)_2$.

Conclusions. The stability of the economy monetization indicator M/Y may be too limited assumption, which ignores the actual situation in the transition process. Realistically, it should be assume that the monetization may be changed over the time (although with limited amplitude) and its dynamics may be affected by changes in prices plus their expectations, which describe the mechanism of return to the equilibrium value. The corresponding dependence was modeled by using a dynamic model with rational expectations, where the equation (1) describes factors that affect the price level; in the equation (2) dynamic monetization is proportional to the change in the absolute value of this indicator. However, monetization is inversely proportional to the price level and inflation. Similarly, it is assumed that higher inflation $\dot{P}$ limits the monetization dynamic. Likewise affect has currency devaluation and budget deficits. Among monetization exogenous factors important are: efficiency of the banking system; completion of the market environment formation; environment improvement for the foreign investment. The equation (3) presents functional dependence of the current account balance, which gets improved by lowering prices, currency devaluation and by improvement of the budget balance. When the monetization is increasing, the current account balance is deteriorating.

The study highlights at least two conclusions. First of all, the rate of re-monetization of the Ukrainian economy is in "record" even out of successful Eastern European cluster economies, not taking into account inflation and the dollarized economy like in Argentina or Brazil. Second of all, the monetization peak growth may create problems that will emerge as always unexpectedly.

Taking into the account above mentioned arguments, special attention should be given to the question of empirical testing theoretically predictable relationships between monetary policy in its important manifestation — increasing monetization of the economy — and major macroeconomic indicators, which are planned to be studied in further studies.

Література

1. Атаманчук, З. А. Особливості монетизації трансформаційних економік: теоретичні та емпіричні аргументи [Текст] / З. А. Атаманчук // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2009. – Вип. 32. – С. 33–44.
2. Матвієнко, П. Монетизація економіки України: реальний рівень та проблеми його визначення [Текст] / П. Матвієнко // Вісник НБУ. – 2003. – № 1. – С. 29–32.
3. Атаманчук, З. А. Оцінка макроекономічних ефектів монетарної політики в Україні [Текст] / З. А. Атаманчук, Н. І. Черкас // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 3 (4). – С. 123–134.
4. Carranza, L. Exchange rate and inflation dynamics in dolarized economies [Text] / L. Carranza, J. Galdon-Sanchez, J. Gomez-Biscardi // Journal of Development Economics. – 2009. – Vol. 89, № 1. – P. 98–108.
5. Coricelli, F. Exchange rate pass-through in EMU acceding countries: Empirical analysis and policy implications [Text] / F. Coricelli, B. Jazbec, I. Masten // Journal of Banking & Finance. – 2006. – Vol. 30. – P. 1375–1391.
6. Korhonen, I. A note on exchange rate pass-through in CIS countries [Text] / I. Korhonen, P. Wachtel. – 2006. – Vol. 20, № 2. – P. 215–226.
7. Арсенюк, О. Правда і вигадки про монетизацію [Текст] / О. Арсенюк, А. Патенко // Вісник НБУ. – 2003. – № 2. – С. 4–6.
8. Жалило, Я. О современных ориентирах валютно-денежной политики [Текст] / Я. Жалило // Фондовый рынок. – 2006. – № 8. – С. 4–5.
9. Dabrowski, M. Disinflation, Monetary Policy and Fiscal Constraints. Experience of the Economies in Transition [Text] / M. Dabrowski // CASE Network Reports. – 1999. – № 16. – 118 p.
10. Ghosh, A. The Output–Inflation Nexus in Ukraine: Is there a Trade-off? [Electronic resource] / A. Ghosh // IMF Working Paper № 46. – Available at: <http://www.imf.org/external/research>.
11. Шевчук, В. О. Платіжний баланс, економічне зростання і стабілізаційна політика [Текст] / В. О. Шевчук. – Львів : Кальварія, 2008. – 734 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2017

*© Атаманчук З.,
Тимчишин–Чемерис Ю.*

References

1. Atamanchuk, Z. A. (2009). Osoblyvosti monetyzatsii transformatsiinykh ekonomik: teoretychni ta empirychni arhumenty. *Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Serii ekonomichna*, 32, 33–44.
2. Matvienko, P. (2003). Monetyzatsia ekonomiky Ukrainy: realnyi riven ta problemy yoho vyznachennia. *Visnyk NBU*, 1, 29–32.
3. Atamanchuk, Z. A., & Cherkas, N. I. (2015). Otsinka makroekonomichnykh efektyv monetarnoi polityky v Ukraini. *Ekonomika i prohozuvannia*, 3(4), 123–134.
4. Carranza, L., Galdon-Sanchez, J., & Gomez-Biscardi, J. (2009). Exchange rate and inflation dynamics in dolarized economies. *Journal of Development Economics*, 89(1), 98–108.
5. Coricelli F., Jazbec B., & Masten I. (2006). Exchange rate pass-through in EMU acceding countries: Empirical analysis and policy implications. *Journal of Banking & Finance*, 30, 1375–1391.
6. Korhonen I., & Wachtel P. A. (2006). *A note on exchange rate pass-through in CIS countries*, 20(2), 215–226.
7. Arseniuk, O., & Patenko, A. (2003). Pravda i vyhadky pro monetyzatsiiu. *Visnyk NBU*, 2, 4–6.
8. Zhalylo, Ya. (2006). O sovremennykh orientirakh valiutno-denezhnoi politiki. *Fondoyi rynok*, 8, 4–5.
9. Dabrowski, M. (1999). Disinflation, Monetary Policy and Fiscal Constraints. Experience of the Economies in Transition. *CASE Network Reports*, 16, 118.
10. Ghosh A. The Output–Inflation Nexus in Ukraine: Is there a Trade–off? *IMF Working Paper No. 46*. Washington: IMF. Available at: <http://www.imf.org/external/research/>
11. Shevchuk, V. O. (2008). *Platizhnyi balans, ekonomichne zrostantia i stabilizatsiina polityka*. Lviv: Kalvaria.

Received 12.05.2017

© Atamanchuk Z.,
Tymchyshyn–Chemerys J.

Bril M. S.

*PhD in Economics, Associate Professor, Department of Political Economy, Simon Kuznets
Kharkiv National Economic University,
Ukraine; e-mail: sup100.69@mail.ru*

Pivavar I. V.

*PhD in Economics, Associate Professor, Department of Political Economy, Simon Kuznets
Kharkiv National Economic University,
Ukraine; e-mail: oleksandr.ponomarenko@m.hneu.edu.ua*

Morozova N. L.

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor,
Banking University, Kharkiv educational–scientific institute
Ukraine; e-mail: morozova.nadiya@khibs.ubs.edu.ua*

Мірошник О. Ю.

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor,
Banking University, Kharkiv educational–scientific institute
Ukraine; e-mail: a.miroshnik84@gmail.com*

ANALYSIS OF DIFFICULTIES OF REGIONAL DEVELOPMENT IN SOCIAL CRISIS IN UKRAINE

Abstract. The article proposes an approach to assessing the level of the social crisis in Ukraine, based on the use of expert assessment, factor analysis and cluster analysis. The authors identify the factors that most influence the crisis processes in Ukrainian society, namely: living standards, unemployment, the ecological situation in Ukraine, political instability, corrupt authorities, social security and economic situation. For the analysis of the social crisis in the regions expert data and statistical data were used which allowed to identify a more adequate and realistic state of affairs. On the basis of the factors that form the social crisis in the regions, the classification of regions of Ukraine of the group with high, medium and low level of social crisis has been carried out. This analysis will allow to affect the state of development of social processes in the regions with the implementation of programs of socio–economic development.

Keywords: regional development, assessment of the level of the social crisis, methods of expert evaluation, factor analysis, cluster analysis, programs of socio–economic development of the regions

GEL Classification: R13, Z13

Formulas: 0; fig.: 7; tabl.: 2; bibl.: 21

Бріль М. С.

*к.е.н., доцент кафедри політичної економії,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
Україна; e-mail: sup100.69@mail.ru*

Пивавар І. В.

*к.е.н., доцент кафедри політичної економії,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
Україна; e-mail: oleksandr.ponomarenko@m.hneu.edu.ua*

Морозова Н. Л.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
ДВНЗ «Університет банківської справи», Харківський навчально–наукового інститут,
Україна; e-mail: morozova.nadiya@khibs.ubs.edu.ua*

Мірошник О. Ю.

*к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування
ДВНЗ «Університет банківської справи», Харківський навчально–наукового інститут
Україна; e-mail: a.miroshnik84@gmail.com*

АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті запропоновано підхід до оцінки рівня соціальної кризи в Україні, що базується на використанні методів експертного оцінювання, факторного та кластерного аналізу. Авторами виявлено фактори, що найбільше впливають на кризові процеси в українському суспільстві, а саме: рівень життя, рівень безробіття, екологічна ситуація в Україні, політична нестабільність, корумпованість влади, соціальна безпека та матеріальне становище. Для аналізу соціальної кризи в регіонах було використано дані, отримані експертним шляхом, та статистичні дані, що дозволило визначити більш адекватну і реальну оцінку стану речей. На основі факторів, які формують соціальну кризу в регіонах, здійснено класифікацію регіонів України на групи з високим, середнім та низьким рівнем соціальної кризи. Здійснений аналіз дозволить враховувати стан розвитку соціальних процесів у регіонах при впровадженні програм соціально–економічного розвитку.

Ключові слова: регіональний розвиток, оцінка рівня соціальної кризи, методи експертного оцінювання, факторний аналіз, кластерний аналіз, програми соціально–економічного розвитку регіонів.

Формул: 0; рис.: 7; табл.: 2; бібл.: 21

Бриль М. С.

*к.э.н., доцент кафедры политической экономики,
Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнецца,
Украина; e-mail: sup100.69@mail.ru*

Пивавар И. В.

*к.э.н., доцент кафедры политической экономики,
Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнецца,
Украина; e-mail: oleksandr.ponomarenko@m.hneu.edu.ua*

Морозова Н. Л.

*к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
ГВУЗ Университет банковского дела», Харьковский учебно–научный институт
Украина; e-mail: morozova.nadiya@khibs.ubs.edu.ua*

Мирошник А. Ю.

*к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения,
ГВУЗ «Университет банковского дела», Харьковский учебно–научный институт
Украина; e-mail: a.miroshnik84@gmail.com*

АНАЛИЗ ОТЛИЧИЙ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНОГО КРИЗИСА В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье предложен подход к оценке уровня социального кризиса в Украине, основанный на использовании методов экспертной оценки, факторного и кластерного анализа. Авторами выявлены факторы, наиболее влияющие на кризисные процессы в украинском обществе, а именно: уровень жизни, уровень безработицы, экологическая ситуация в Украине, политическая нестабильность, коррумпированность власти, социальная безопасность и материальное положение. Для анализа социального кризиса в регионах были использованы данные, полученные экспертным путем, и статистические данные, что позволило определить более адекватную и реальную оценку состояния вещей. На основе факторов, формирующих социальный кризис в регионах, осуществлена классификация регионов Украины на группы с высоким, средним и низким уровнем социального кризиса. Проведенный анализ позволит учитывать состояние развития социальных процессов в регионах при внедрении программ социально–экономического развития.

Ключевые слова: региональное развитие, оценка уровня социального кризиса, методы экспертной оценки, факторный анализ, кластерный анализ, программы социально-экономического развития регионов.

Формул: 0; рис.: 7; табл.: 2; библи.: 21

The problem statement. Today in Ukraine, due to the social risk that the Ukrainian society has encountered in recent years, there is a social crisis. The factors that led to this situation include the need to protect the country from an external aggressor, the implementation of European integration processes, the reduction of the level of social protection of the population, distrust of the authorities, etc. As a result of the influence of such negative factors, there are numerous rallies, protests, and the level of dissatisfaction of citizens with social, political and economic spheres of life. In connection with this, there is a need for a detailed analysis of the social crisis, the causes of its occurrence and possible consequences, to develop the necessary conditions and means to overcome it at all levels – state (or society as a whole), regional or local.

Analysis of research and problem statement. An analysis of literary sources shows that the study of the social crisis in Ukraine is quite relevant, as it is being considered in the context of the study of the transformational processes of the past decades in post-Soviet countries. Part of the research deals with the causes and consequences of the social crisis at the community level as a whole, while others analyze the regional differences in the manifestations of the social crisis in Ukraine, and, accordingly, suggest different ways of solving the problem. In both cases, special attention is paid to the methods of identifying (diagnose) of the social crisis at one level or another level of governance, to the justification of the system of indicators and assessment methods. We will consider the main results obtained by domestic authors in the study of indicators and methods for assessing the level of social crisis in Ukraine (Table 1).

The main research results. To study the social crisis in the regions of Ukraine using of the following economic and mathematical methods and models, such as expert evaluation, factor and cluster analysis, classification trees, general statistical methods is proposed. The relationship of these methods and models is presented in the form of the following conceptual scheme of research (fig. 1).

An overview of literary sources has shown that the assessment of the social crisis, as well as social tension as the main threats to the social security of the region, the identification of their causes and consequences, patterns of development and forecasting methods, is today a topical task of research.

Table 1

A review of literary sources on the study of the social crisis in Ukraine

No	Authors	Content of research	Result
1	Yatsenko L.D. Kolomiets O. O. [21]	The method of measurement of social tension in the regions of Ukraine and determination of priority directions of providing of social security in separate territories are proposed.	The method of measuring social tensions in certain territories is proposed and described, and the results of the complex evaluation of its formation parameters are presented. The grouping of the regions of Ukraine according to the level of social tension is carried out, perspective ways of ensuring social stability are presented.
2	Sirii Y.V. [15]	The approach to constructing a conceptual model of social tension on the basis of system analysis is proposed.	Interpretative, operationalizing and explicative actions on the phenomenon of social tension are determined. The classification and grouping of factors of social tension is carried out.
3	Golovakha E. Panina N. [5]	The estimation of a level of readiness of a society for a social protest is proposed.	Dynamics, regional features and factors of formation of a social crisis are considered.
4	Mishchenko M., Balakireva O.[13]	The method of research of social tension as a precondition of social crisis is offered.	The problems of detection and analysis of social tension in society are investigated.

5	Nebozhenko V. [14]	The topic "Ukraine on the way to an open society" was expanded.	Social tensions and conflicts in Ukrainian society are considered.
6	Klyuenko E. [11]	Improvement of the methodology for assessing the social crisis.	The methodological principles of the study of social tension in a transformed society are considered.
7	Slyusarevsky M.M. [16]	The theoretical model of social tension is proposed.	The set of necessary and sufficient indicators of estimation is considered.
8	Holovenko V.A. [6]	The reasons of the social crisis in Ukraine are investigated.	The social crisis arises due to a combination of economic, political, social and other processes, the course and direction of which leads to the emergence of unstable (political, economic, military) or conflict situation in the society.
9	Akinina P.V., Ryazantseva S.V. [8]	The factors of formation of social tension in society are suggested.	The psychological and personality traits of each person are believed to be the basis of internal factors of social stress. As external factors, the authors distinguish the following: economic; political socio-psychological; ecological.
10	Tolstova Yu.N. Voronina N.D. [18]	The methods of determining the level of social tension are proposed, the preconditions and consequences of the social crisis are determined.	To study the social crisis it's recommended to use of methods of multidimensional analysis; models that include two types of information, with the use of expert judgment or the use of statistical methods of information processing.
11	Uzunov V. [19]	It is proved that the social tensions in the country and its regions are influenced by many groups of factors, among which one of the most important is the quality of life of the population.	The following factors are suggested for the group of factors of quality of life of the population: low financial level; increase in crime; unemployment; unfair distribution of income; low level of social security; demographic factors; mortality of all kinds; increase in the number of mental illnesses; aggravation of the housing problem; increasing the number of divorces; reduction of volumes and quality of medical services; ecological situation.
12	Borodkin F. [4]	Improvement of the system of indicators of social tension.	Six indicators that characterize social tension are proposed, these are: the unemployment rate; the load of the unemployed at one vacant place; the share of long-term unemployed; average wage arrears with respect to the subsistence minimum; poverty line; coefficient of migration growth.
13	Korobeinikov A.M. [12]	Improvement of the system of indicators of the social crisis in society.	It is proposed to use the following statistical indicators: the number of persons of the disabled for one thousand able-bodied age; the level of registered unemployment; average length of unemployment; the number of registered crimes per 10 thousand inhabitants.
14	Baranova G.V. [3]	A comprehensive objective assessment of the social crisis in the region is proposed.	A system of 29 priority factors has been developed that significantly affect the social crisis in the region.
15	Gryzlov I.M. [7]	Improvement of the system of indicators of social tension of the population.	It is proposed to form a set of indices of social tension of the population of the region using the method of the main components.
16	Andrenko O.A., Mordovtsev O.S. [1, 2]	The methodology for assessing the social tension of the region has been improved.	An that allows us to form grounded sets of partial indicators and to define a comprehensive rating assessment of the level of social tension in the regions of Ukraine is proposed.

Despite the wide range of work on the methodology for assessing the social crisis in Ukraine, the number of quantitative and qualitative indicators of its assessment, as well as the coverage of the territorial aspects of the social crisis, needs to be clarified. This will allow us to investigate the strengths and weaknesses of the functioning of regional socio-economic systems.

Thus, the object of research in the article is the social crisis in the regions of Ukraine and factors that affect it. The purpose of the study is to analyze the social crisis in the regions of Ukraine and the methods and models of its analysis.

To study the social crisis in the regions of Ukraine it is proposed to use the following economic and mathematical methods and models, such as expert evaluation, factor and cluster analysis, classification trees, general statistical methods. The relationship of these methods and models is presented in the form of the following conceptual scheme of research (Fig. 1).

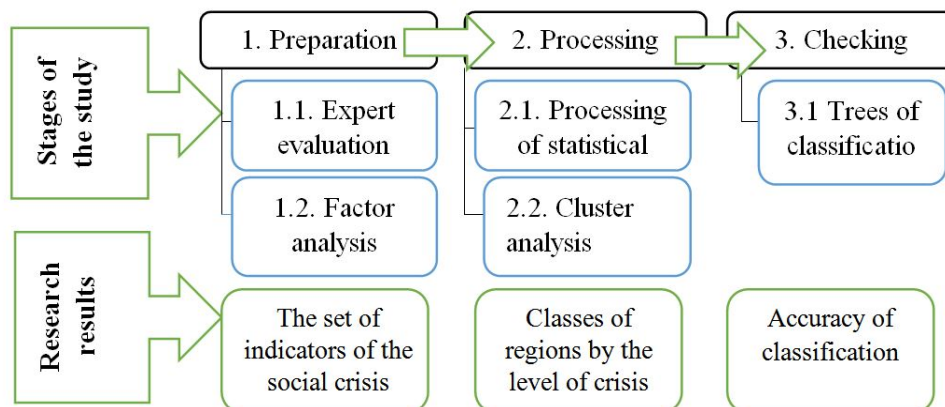

Fig. 1. Conceptual Scheme of Research of the Social Crisis in the Regions of Ukraine

Based on the conceptual schema, we consider the algorithms underlying this study. The complexity of this objective reality, which is the social crisis, implies for its assessment and analysis of the use of combined methods.

At the stage of identifying factors that determine the social crisis, it is proposed to apply methods of expert and sociological surveys. It is important to find out the degree of influence (significance) of each factor on the final result of management of social security in various regions of Ukraine. In order to determine the most important factors of the social crisis in the regions of Ukraine, 25 different indicators were taken, concerning which a sociological survey of 20 respondents was carried out regarding the degree of their importance in managing the social crisis. To implement the proposed algorithm, it is necessary to find out the internal relationships between the factors that form the level of the social crisis, the construction of multidimensional functions of communication factors, the allocation of their minimum number, which describe the social crisis with a sufficient degree of accuracy. Therefore, we apply the methods of factor analysis to reduce the number of variables [9].

The social crisis is a multifactorial phenomenon, so the essential difference is its ambiguity. At the data preparation stage, a study was conducted that allowed us to identify 25 factors that have a direct impact on the formation of the social crisis in Ukraine. Using the factor analysis method, we reduce the input number of factors to reduce the dimension of the information space of the signs [9]. The result of finding own numbers is shown in Fig. 2.

According to the results obtained, we can see that the eigenvalues of the selected factors exceed the value of 1, which means that each of them will characterize at least one indicator. The generated factors represent 96% of the total variance of variables, which is an indicator of the high quality of the obtained model.

We shall note that the number of main components the researcher sets independently. To facilitate this task, you can use the Kaiser's method or "Scree test". These methods allow to determine the optimal number of main components. We use the "Scree test" criterion for the preliminary interpretation of the number of factor variables from the original data array. The result is shown in Fig. 3.

The results of the application of the criterion of " Scree test " prove that seven factors should be used for the study. To determine the factor loads of the indicators, we should use the Varimax normalized rotation procedure, the results of which are shown in Fig. 4.

Eigenvalues (Spreadsheet1)				
Extraction: Principal components				
Value	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	7,265475	29,06190	7,26548	29,06190
2	5,189234	20,75693	12,45471	49,81884
3	3,357932	13,43173	15,81264	63,25056
4	2,945977	11,78391	18,75862	75,03447
5	2,340149	9,36060	21,09877	84,39507
6	1,617574	6,47030	22,71634	90,86536
7	1,248377	4,99351	23,96472	95,85887

Fig. 2. Evaluation of the informative components of the main components

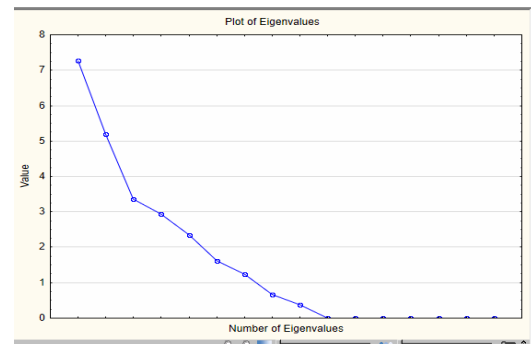

Fig. 3. Scree test for determining factor variables

At the second stage, clustering was carried out. The main task of cluster analysis is to split a given set of objects (situations) into a subset called clusters, so that each cluster consists of similar objects, and objects of different clusters differ significantly [10].

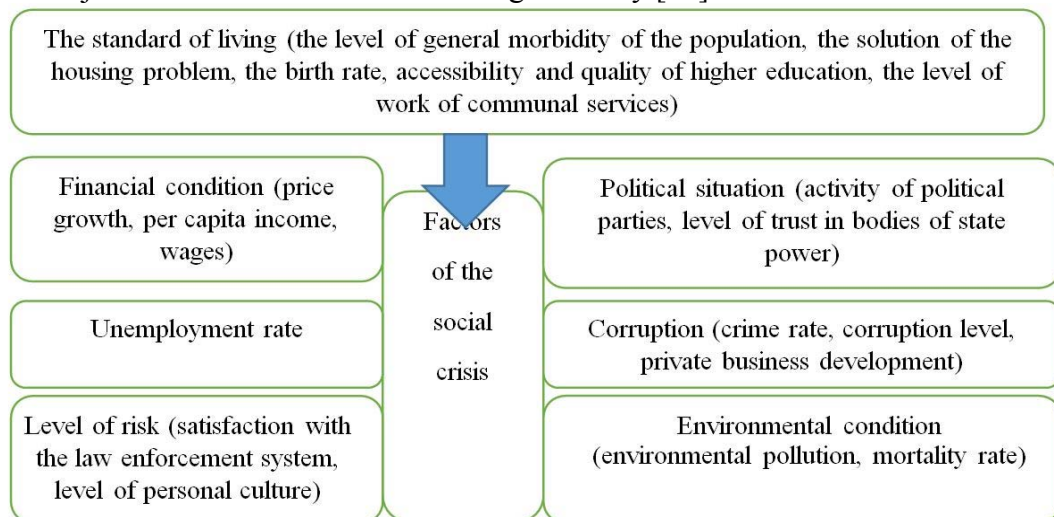

Fig. 4. Results of factor analysis of indicators of the social crisis in Ukraine

Modern computer packages for the processing of statistical information make it easy to build such models. Before the analysis, all data is standardized.

Cluster analysis performs the following main tasks: development of a typology or classification; research of useful conceptual schemes of grouping objects; generation of hypotheses based on data research; hypothesis testing or research to determine if the types (groups) that are identified in one way or another are present in the existing. Stages of cluster analysis are shown in Fig. 5.

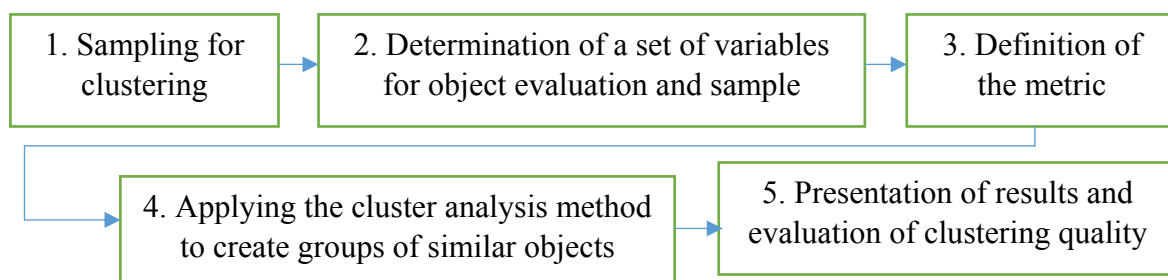

Fig. 5. Algorithm of application of cluster analysis

To implement clustering, we define the indicators characterizing the factors of the social crisis in the regions that were obtained at the previous stage, but only those that can be measured statistically for each region (Table 2, [17]).

Table 2

Indicators for assessing the level of social crisis in the regions of Ukraine

No.	Indicator	No.	Indicator
1	The unemployment rate of the population	5	Length of worn and emergency plumbing networks
2	The level of economic activity of the population	6	Length of worn and emergency thermal and steam networks
3	Average monthly salary	7	Acceptance of housing
4	Capital investment	8	The level of environmental pollution

To conduct the research, we use the single-link procedure and the usual Euclidean metric. For a more visual presentation of the results, construct the dendrogram (Fig. 6).

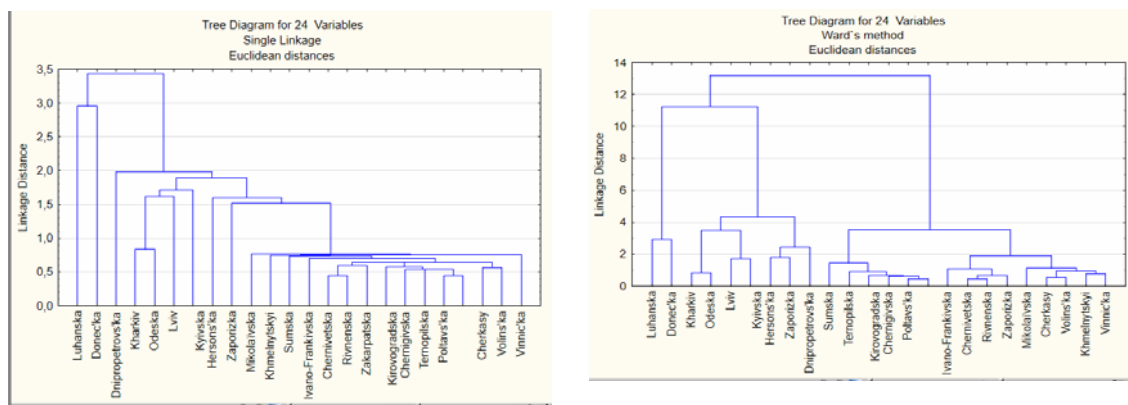

Fig. 6. Grouping the regions by single-link method (left) and Ward method (right)

The resulting breakdown of a set of regions into clusters shows that it is worthwhile to allocate two groups of homogeneous regions in the state of the social crisis. At the same time, the cluster with a high level of social tension included such regions as Luhansk, Donetsk, Dnipropetrovsk, Kharkiv, Odessa, Kiev, Kherson and Zaporozhye regions. The rest of the regions have formed a cluster with a low social tension. However, given the special political and socio-economic situation in the eastern regions that became the center of the military conflict in our country, it is expedient to allocate Donetsk and Luhansk regions to a separate cluster. Therefore, we divide the set of regions into three clusters by the Ward method (Fig. 6). Dendrogram analysis confirms the presence of three clusters, that is, it allows to recognize three groups of homogeneous states in the observed set of data. There are clearly three clusters, which include regions with a high social crisis, medium and low. The first cluster (regions with a high level of social crisis) includes Donetsk and Luhansk regions. To the second cluster (regions with an average level of social crisis): Kharkiv, Dnipropetrovsk, Odessa, Lviv, Kherson, and Transcarpathian. To the third cluster (regions with low social crisis): Mykolayiv, Sumy, Kirovograd, Ivano-Frankivsk, Chernihiv, Rivne, Zaporozhye, Chernivtsi, Ternopil, Poltava, Cherkasy, Volyn, Vinnitsa.

At the last stage, the quality of clustering with the use of classification trees was confirmed. The methods of this group allow, for example, to find out, in which combination of independent variables, the dependent variable most often takes one value, and in which another. For the application of this method, all regions of Ukraine are divided into two clusters. The first one – with a low level of social crisis, the second with a high level. The results of constructing a classification tree using the one-dimensional branching method are shown in fig. 7.

From pic. 7-a, we see that we have 1 terminal vertex and 2 branches. To analyze the importance of variables for classification, we will calculate their ranks (pic. 7-b, 7-c). After analysis, it can be argued that the most important variable for constructing a classification model, followed by a further branching of observations, is "Length of worn and emergency thermal and

steam networks." Thus, the most important rank is the factor that is most important for constructing the classification. In general, according to the results of the analysis, we can conclude that for the considered set of observations, the classification procedure has been successfully carried out, which is confirmed by the confidence level of 0.0527 (pic. 7–d).

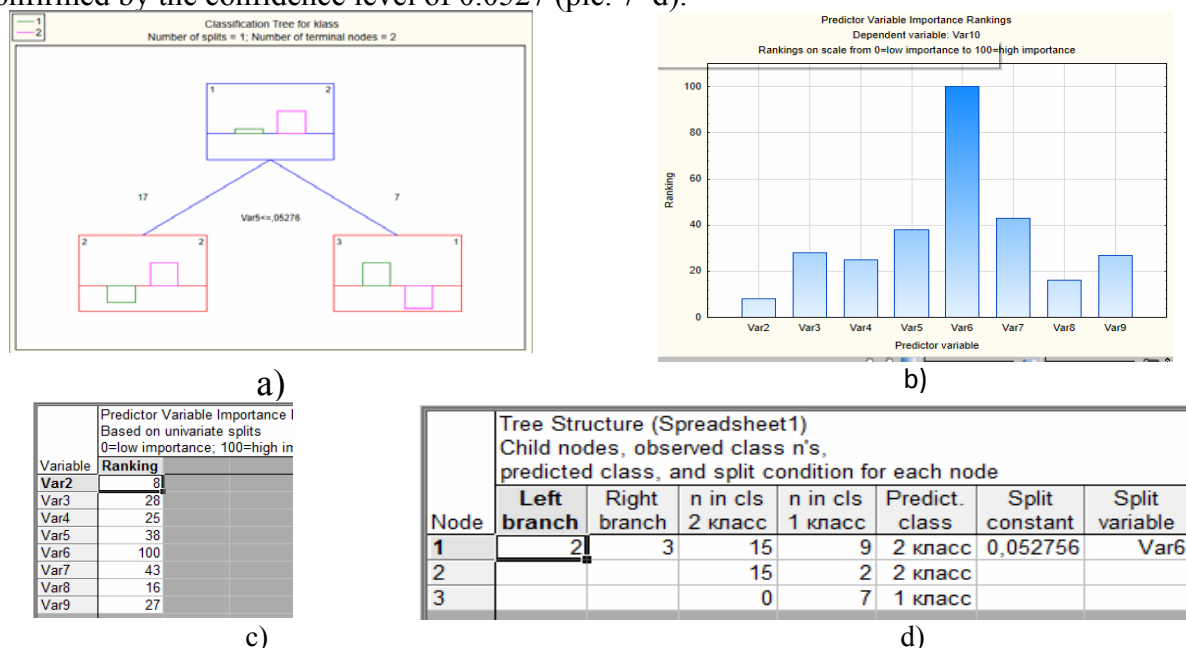

Fig.7. Results of checking the clustering of regions using the classification tree

The conclusions. The proposed approach to assessing the level of the social crisis in Ukraine allowed us to identify the factors that have the greatest impact on the crisis in Ukrainian society, namely: living standards, unemployment, the ecological situation in Ukraine, political instability, corruption in power, social security and economic situation. For the analysis of the social crisis in the regions expert data and statistical data were used which allowed to identify a more adequate and realistic state of affairs. Among the factors that form the social crisis in the regions, there are "major" ones that have the greatest impact on the growth of social tension in the region. All regions of Ukraine were divided into groups with high, medium and low social crisis using cluster analysis methods. The clustering results were confirmed by constructing a classification tree. This analysis will allow taking into account the state of development of social processes in the regions when implementing programs of socio-economic development.

Література

1. Андренко, О. А. Використання моделі інтегрального індикатора для оцінки рівня соціальної напруженості адміністративного району [Текст] / О. А. Андренко, О. С. Мордовцев // Вісник НТУ «ХП». Тематичний випуск: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – 2011. – № 62. – С. 3–8.
2. Андренко, О. А. Соціальна напруженість як вид загрози соціально-економічній безпеці регіону [Текст] / О. А. Андренко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 119–123.
3. Баранова, Г. В. Особенности социальной напряженности в регионах России [Текст] / Г. В. Баранова, В. А. Фролов, А. В. Кондрашин // Социологические исследования. – 2011. – № 6. – С. 48–55.
4. Бородин, Ф. М. Социальные индикаторы [Текст] / Ф. М. Бородин, С. А. Айвазян. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 607 с.
5. Головаха, Є. Українське суспільство 1992–2008: соціологічний моніторинг [Текст] / Є. Головаха, Н. Паніна ; НАН України, Інститут соціології. – Київ, 2008. – 85 с.
6. Головенько, В. А. Рівень соціальної напруженості та потенціал соціального протесту в суспільстві: можливості соціологічного дослідження та прогнозування [Текст] / В. А. Головенько // Український соціум. – 2007. – № 5/6. – С. 137–152.
7. Грызлов, И. Н. Информационная технология оценки социальной напряженности в регионах России [Текст] / И. Н. Грызлов, В. П. Белов // Информационные системы и технологии. – 2010. – №1/57 (584). – С. 50–57.
8. Диагностика социальной напряженности в обществе: региональный аспект [Текст] / под ред. П. В. Акинина, С. В. Рязанцева. – Ставрополь : Сервисшкола, 2002. – 240 с.
9. Дронов, С. В. Многомерный статистический анализ [Текст] : учебное пособие / С. В. Дронов. – Барнаул : Изд-во Алт. гос. ун-та, 2003. – 244 с.
10. Дюран, Б. Кластерный анализ [Текст] / Б. Дюран, П. Оддел. – Москва : Статистика, 1977. – 486 с.
11. Ключенко, Е. Соціальна напруженість в українському суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні показники [Текст] / Е. Ключенко // Соціальні виміри суспільства : зб. наук. робіт аспірантів № 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 1998. – С. 211–223.

12. Коробейников, А. М. Оценка эффективности регионального развития [Текст] / А. М. Коробейников // Особенности стратегического планирования развития городов в постсоветских странах. – Санкт–Петербург, 2000. – С. 118–121.
13. Міщенко, М. Нестабільність суспільства як чинник формування свідомості української молоді наприкінці XX – початку XXI сторіччя [Текст] / М. Міщенко // Молодь України у дзеркалі соціології / за заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка. – К. : УІСД, 2001. – С. 7–13.
14. Небоженко, В. Українські політики думають про своє збагачення, а не майбутнє країни [Електронний ресурс] / В. Небоженко. – Режим доступу: <https://www.infa.ua/viktor-nebozhenko-ukrayins-ki-polity-ky-dumayut-pro-svoeye-zbagachennya-a-ne-majbutnye-krayiny/>
15. Сірий, Є. В. Системний аналіз соціальної напруженості в контексті побудови її концептуальної моделі та алгоритмізації дослідження [Текст] / Є. В. Сірий // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2017. – № 1 (9). – С. 70–77.
16. Слюсаревський, М. М. Соціальна напруженість: теоретична модель необхідних і достатніх показників [Текст] / М. М. Слюсаревський // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2002. – № 5. – С. 15–23.
17. Соціальні індикатори рівня життя населення [Електронний ресурс] : статистичний збірник. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Толстова, Ю. Н. Расширение понятия социологического измерения и его использование для измерения социальной напряженности [Текст] / Ю. Н. Толстова, Н. Д. Воронина // Мониторинг общественного мнения. – 2011. – № 5 (105). – С. 25–36.
19. Кизим, Н. А. Программно–целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны [Текст] : [монография] / Н. А. Кизим, В. В. Узунов. – Харьков : ИНЖЭК, 2007. – 204 с.
20. Ціннісні орієнтації сучасної молоді України (за результатами досліджень) [Текст] : інформаційна брошура. – К. : СПД Соколяньський А. Ю, 2011. – 23 с.
21. Яценко, Л. Д. Методичні засади та результати комплексної оцінки соціальної напруженості в Україні [Текст] / Л. Д. Яценко, О. О. Коломієць // Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова. Серія: Економіка. – 2015. – Т. 20, Вип. 3. – С. 204–208.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2018

*©Бріль М. С., Пивавар І. В.,
Морозова Н. Л., Мірошник О. Ю.*

References

1. Andrenko, O. A., & Mordovtsev, O. S. (2011). Vykorystannia modeli intehrального indykatora dlia otsinky rivnia sotsialnoi napruzhenosti administratyvnoho rayonu. *Visnyk NTU «KHPi». Tematychnyy vypusk: Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo–hospodarskoi diialnosti pidpriemstva*, 62, 3–8.
2. Andrenko, O. A. (2013). Sotsialna napruzhenist yak vyd zahrozy sotsialno–ekonomichnii bezpetsi rehionu. *Biznes–Inform*, 9, 119–123.
3. Baranova, G. V., Frolov, V. A., & Kondrashin, A. V. (2011). Osobennosti sotsialnoi napriazhennosti v regionakh Rossii. *Sotsiologicheskie issledovaniia*, 6, 48–55.
4. Borodkin, F. M., & Aivazian, S. A. (2006). Sotsialnye indykatory. M: YUNITI–DANA.
5. Holovakha, YE., & Panina, N. (2008). Ukrainske suspilstvo 1992–2008: Sotsiolohichni monitorynh. Kyiv.
6. Holovenko, V. A. (2007). Riven sotsialnoi napruzhenosti ta potentsial sotsialnoho protestu v suspilstvi: mozhlyvosti sotsiolohichnoho doslidzhennia ta prohnozuvannia. *Ukrainskyi sotsium*, 5/6, 137–152.
7. Gryzlov, I. N., & Belov, V. P. (2010). Informatsionnaia tekhnologiya otsenki sotsialnoi napriazhennosti v regionakh Rossii. *Informatsionnye sistemy i tekhnologii*, 1/57(584), 50–57.
8. Akinin, P. V., & Riazantsev, S. V. (Eds.). (2002). *Diagnostika sotsialnoi napriazhennosti v obshchestve: regionalnyi aspekt*. Stavropol: Servisshkola.
9. Dronov, S.V. (2003). *Mnogomernyi statisticheskii analiz*. Barnaul: Izd–vo Alt. gos. un–ta.
10. Diuran B., & Odell, P. (1977). *Klasternyi analiz*. Moskva: Statistika.
11. Kliuenko, E. (1998). Sotsialna napruzhenist v ukrainskomu suspilstvi: teoretychni pidkhody ta empirychni pokaznyky. *Sotsialni vymiry suspilstva*, 1, 211–223.
12. Korobeinikov, A. M. (2000). Otsenka effektivnosti regionalnogo razvitiia. *Osobennosti strategicheskogo planirovaniia razvitiia gorodov v postsovetskikh stranakh*, 118–121.
13. Mishchenko, M. (2001). Nestabilnist suspilstva yak chynnyk formuvannia svidomosti ukrainskoi molodi naprykintsi XX – pochatku XXI storichchia. In O. Balakirieva & O. Yaremenko (Eds.), *Molod Ukrainy u dzerkali sotsiolohii* (pp. 7–13). Kyiv: UISD.
14. Nebozhenko, V. *Ukrainski polityky dumaiut pro svoje zbahachennia, a ne maibutnie krainy*. Available at: <https://www.infa.ua/viktor-nebozhenko-ukrayins-ki-polity-ky-dumayut-pro-svoeye-zbagachennya-a-ne-majbutnye-krayiny/>
15. Siryi, YE. V. (2017). Systemnyi analiz sotsialnoi napruzhenosti v konteksti pobudovy yii kontseptualnoi modeli ta alhorytmizatsii doslidzhennia. *Problemy sotsialnoi roboty: filosofii, psykholohiia, sotsiolohiia*, 1(9), 70–77.
16. Sliusarevskiy, M. M. (2002). Sotsialna napruzhenist: teoretychna model neobkhidnykh i dostatnikh pokaznykiv. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* 5, 15–23.
17. *Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naselennia*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
18. Tolstova, YU. N., & Doronina, N. D. (2011). Rasshirenie poniatii sotsiologicheskogo izmereniia i yego ispolzovanie dlia izmereniia sotsialnoi napriazhennosti. *Monitoring obshchestvennogo mneniia*, 5(105), 25–36.
19. Kyzym, N. A., & Uzunov, V. V. (2007). *Programmo–tsevoi podkhod k gosudarstvennomu upravleniiu sotsialnoi napriazhennosti v regionakh strany*. Kharkov: INZHEK.
20. *Tsinnisni orientatsii suchasnoi molodi Ukrainy (za rezultaty doslidzhen)*. (2011). Kyiv: SPD Sokolianskyi A. Yu.
21. Yatsenko, L. D., & Kolomiiets, O. O. (2015). Metodychni zasady ta rezultaty kompleksnoi otsinky sotsialnoi napriazhennosti v Ukraini. *Visnyk ONU im. I.I.Mechnykova. Seriya: Ekonomika*, 20(3), 204–208.

Received 05.02.2018

*©Bril M. S., Pivavar I. V., Morozova N. L.,
Мірошник О. Ю.*

Гоблик В. В.

*д.е.н, професор, професор кафедри
менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет,
Україна; e-mail: hoblik_v@ukr.net*

Дем'ян Я. Ю.

*ст. викладач кафедри
менеджменту та управління економічними процесами
Мукачівського державного університету,
Україна, e-mail: yaroslavademyan88@gmail.com*

РОЛЬ ЗОЛОТОГО ЗАПАСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглянуто роль золотовалютних резервів, зокрема золота, як індикатора ефективності економіки України. Незначні темпи економічного зростання, економічна криза свідчать про те, що в державі недооцінюється роль золота в якості валютної ліквідності, стабілізації національної валюти та подолання інфляційних ризиків. Визначено переваги золотодобувних країн, адже вони автоматично стають виробником валюти. Проведено аналіз соціально-економічної ситуації в Україні, дефіциту поточного рахунку платіжного балансу. Золото може стати для країни та інвесторів гарантом економічної стабільності та безпеки. Розглянуто можливість в отриманні власного промислового золота, окреслено перспективи відновлення і розвитку золотодобувної промисловості України

Ключові слова: монетарне золото, золотовалютні резерви, платіжний баланс, інвестиції, інфляція, економічний розвиток.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 5; бібл.: 15

Hoblyk V. V.

*Doctor of Economics,
Professor of the Department of Management
and Economic Processes Administration
Mukachevo State University, Ukraine;
e-mail: hoblik_v@ukr.net*

Demyan Ya. Yu.

*PhD of Economic Science
Senior lecturer,
Mukachevo State University, Ukraine;
e-mail: yaroslavademyan88@gmail.com*

THE ROLE OF THE GOLD RESERVE IN ENSURING OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract. In article the role of gold and foreign exchange reserves of states, in particular gold, in the modern world economy is considered. The small growth rates in Ukraine in previous years and the subsequent global economic crisis indicate that the role of gold in the state is underestimated as currency liquidity, the stabilization of the national currency and inflationary risks. The advantages of gold-mining countries investing in exploration, extraction and processing of gold are determined, because they automatically become the producer of currency, which is recognized by all states without exception. The analysis of the socio-economic situation in Ukraine, the deficit of the current account of the balance of payments is carried out. Considering that gold

can become a protection for the country and investors from the slowdown of economic growth, financial crises, the desire of the states to provide economic stability and their own security, the possibility of obtaining their own industrial gold, which will enable to increase the gold and foreign currency reserve of the state by increasing its share in. The perspectives of restoration and development of the gold mining industry of Ukraine are considered in view of the negative experience of the past. It is determined that Muzhijское deposit with neighboring sites is one of the best in Eastern Europe for the organization of extraction of gold, silver, lead and zinc. Prospects for the extraction of own gold and development of the gold mining industry of Ukraine are outlined.

Keywords: monetary gold, gold and foreign exchange reserves, balance of payments, investments, inflation, economic development.

GEL Classification: E42, L72

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 5; bibl.: 15

Гоблик В. В.

*д.э.н., профессор, профессор кафедры
менеджмента и управления экономическими процессами
Мукачевского государственного университета,
Украина; e-mail: hoblik_v@ukr.net*

Демьян Я. Ю.

*ст. преподаватель кафедры
менеджмента и управления экономическими процессами
Мукачевского государственного университета,
Украина, e-mail: yaroslavademyan88@gmail.com*

РОЛЬ ЗОЛОТОГО ЗАПАСА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрена роль золотовалютных резервов, в частности золота, как показателя эффективности экономики Украины. Незначительные темпы экономического роста, экономический кризис свидетельствуют о том, что в государстве недооценивается роль золота в качестве валютной ликвидности, стабилизации национальной валюты, преодоление инфляционных рисков. Определены преимущества золотодобывающих стран, ведь они автоматически становятся производителем валюты. Проведен анализ социально-экономической ситуации в Украине, дефицита текущего счета платежного баланса. Золото может стать для страны и инвесторов гарантом экономической стабильности и безопасности. Рассмотрена возможность в получении собственного промышленного золота, намечены перспективы восстановления и развития золотодобывающей промышленности Украины.

Ключевые слова: монетарное золото, золотовалютные резервы, платежный баланс, инвестиции, инфляция, экономическое развитие.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 5; библи.: 15

Актуальність проблеми обумовлена тим, що під час економічної і політичної нестабільності в Україні, необхідності подолання економічного кризису. золото набуває все більшого значення для стабілізації та розвитку економіки. Процеси, що проходять в країнах світу та в Україні: нестабільність економіки, зокрема, зростання боргового кризису та інфляційні ризики, обумовлюють зростання ролі золота як гаранта накопичення капіталу та ліквідного активу центральних банків, що визначає актуальність дослідження проблеми практичного значення золота в сучасних світових і національних економіках.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Висвітленню комплексу зазначених питань присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Власенко [1]; Гурський та ін.[2]; Демченко [3]; Ковальчук [4]; Козловський [5]; Лупін [6]; Ніколенко та Лупін [7]. Проте, наявні роботи не в достатній мірі враховують необхідність переоцінки ролі золота в сучасних умовах та вирішення проблем формування власної золотовидобувної промисловості в Україні.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є наукове та практичне обґрунтування ролі золотого запасу в забезпеченні сталого економічного розвитку та перспективи становлення золотовидобувної промисловості України.

Результати досліджень. Починаючи з 1970-х рр. науковці дуже активно обговорювали ідеї про зниження значення золота в ролі світових грошей. Але повноцінної заміни золота в якості реального грошового активу людство так і не віднайшло, адже рівень довіри бізнесу, населення в значній мірі залежить від стабільності економічної і політичної ситуації в кожній конкретній країні.

Ніхто не буде заперечувати, що найкращою валютою є та яка найбільш стабільна. Цікаво, що в Древньому Римі за 50 грам золота можна було купити корову, станом 2008 рік за ті ж 50 грамів золота купували ту ж корову – такі результати дослідження ціни золота, яке провели на замовлення Лондонської біржі [10]. Історично так склалося, що головними валютами світу ставали ті, вартість яких була надійно забезпечена золотом.. Тобто, якщо говорити про створення золотовалютних резервів будь якої країни, то фактично заміни поки–що золоту не має, адже вони повинні бути високоліквідними, і коли не хватає іноземної валюти можна платити золотими зливками які виконували роль резервної валюти. Золоті запаси в економічно розвинутих країнах в сотні разів перевищує долю золота в резервах України (Таблиця 1) [13].

Таблиця 1

Світові офіційні золоті запаси
Міжнародна фінансова статистика, травень 2017 р.

№ п/п	Країни	Тони	Резерви (у %)
1.	США	8 133,5	75,1%
2.	Німеччина	377,9	69,4%
3.	МВФ	2 814,0	1)
4.	Італія	2 451,8	68,3%
5.	Франція	2 435,9	64,2%
6.	Китай	1842,6	2,4%
7.	Росія	1 680,1	16,9%
8.	Швейцарія	1 040,0	5,8%
9.	Японія	765,2	2,5%
10.	Нідерланди	612,5	64,0%
11.	Індія	557,8	6,1%
12.	ЕСВ	504,8	27,3%
13.	Туреччина	427,8	16,2%
14.	Тайвань	43,6	3,7%
15.	Португалія	382,5	54,8%
16.	Саудівська Аравія	322,9	2,5%
17.	Сполучене Королівство	310,3	8,8%
18.	Ліван	286,8	20,8%
19.	Іспанія	281,6	17,5%
20.	Австрія	280,0	46,3%
...			
57	Україна	25,0	6,8%

Можливості країн, які мають золотоносні родовища на цьому виглядають унікальними. Адже золото може виступати і товаром і грошима, практично все золото, яке видобуто із надр землі і за час існування людства, а це по різних оцінках 140–170 тис. тонн, в тому чи іншому виді продовжує бути присутнім на землі. Відомо, що всі інші товари в процесі споживання зникають. Золото не втрачає своїх фізичних властивостей і може бути легко перетворено з метою використання в монетарних цілях. Таким чином, золотовидобувні

підприємства будь-якої держави фактично напряду виробляють метал-товар і метал-валюту, золоту немає необхідності міняти свою натуральну форму на грошову.

При наявності родовищ золота країна стає виробником валюти яка визнається будь якою іншою державою, будь-яким господарським суб'єктом незалежно в якому кінці земної кулі вони знаходяться.

Підвищення ціни на золото за останнє десятиріччя робить рентабельним його видобуток при високих затратах на виробництво. Підвищення попиту і, відповідно, ціни на золото підвищує дохідність інвестицій у його видобуток.

В нинішній ситуації Україна в значній мірі залежить від величини валютних резервів і їх збільшення має першочергове значення. Тому не треба забувати, що при зниженні золотовалютних резервів нижче \$ 10 млрд. в нашій економіці не залишиться можливостей для виплат за зовнішнім боргом, гривня перейде у вільне падіння і почнеться тривала депресія, що супроводжується гіперінфляцією, з якою населення дуже добре відчувало в першій половині 90-х років минулого сторіччя. Очевидно, що інфляцію вдалося приборкати, приріст індексу споживчих цін у 2016 році становив 12.4%. Стрімке уповільнення споживчої інфляції (з 43.3% у 2015 році) сприяло у відновлення економічного зростання в Україні, темпи якого за оцінками фахівців Національного банку становили 2.2% за 2016 рік.

Сальдо валютних інтервенцій за підсумками року було додатним та становило 1.6 млрд. дол. США. Разом з отриманням третього траншу від МВФ у рамках програми EFF це дозволило збільшити обсяг міжнародних резервів до 15.5 млрд. дол. США (або 3.4 місяця імпорту майбутнього періоду) на кінець року порівняно з 13.3 млрд. дол. США на кінець 2015 року (Ніколенко та Лупін, 2003). Однак, соціально-економічне становище викликає занепокоєння. Чисельність наявного населення в Україні, за оцінкою, на 1 січня 2017р. становила 42584,5 тис. осіб і упродовж 2016р. зменшилася на 176,0 тис. осіб. Індекс реальної заробітної плати у 2016р. порівняно з 2015р. становив 109,0%, що нижче рівня зростання споживчих цін, а загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати на 1 січня 2017р. становила 1791,0 млн. грн.

Основною причиною зростання цін у 2016 році стало підвищення комунальних тарифів. Тарифи на газ, електроенергію, гарячу воду з опаленням зросли на 42%, 60% та 88% відповідно, що привело до заборгованості населення зі сплати за централізоване опалення та гаряче водопостачання 9,4 млрд. грн, за газопостачання – 6,4 млрд. грн, за утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 2,4 млрд. грн, за централізоване водопостачання та водовідведення – 1,5 млрд. грн, за вивезення побутових відходів – 0,4 млрд. грн, за електроенергію – 3,3 млрд.грн. У 2016р. експорт товарів становив 36362,8 млн.дол. США, імпорт – 39248,6 млн.дол. Порівняно із 2015р. експорт скоротився на 4,6%, імпорт збільшився на 4,6%. Негативне сальдо становило 2885,8 млн.дол. (у 2015р. позитивне – 610,7 млн. дол.). [9]

Як наслідок дефіцит поточного рахунку платіжного балансу в 2016 році зріс до 3.8 млрд. дол. США (4.1% від ВВП) порівняно з 189 млн. дол. США (0.2% від ВВП) у 2015 році. Темпи падіння експорту становили 4.0% (у 2015 році – 26.9%), водночас темпи зростання імпорту дорівнювали 4.4% (у 2015 році темпи падіння становили 29.2%). [8] В такій ситуації варто проаналізувати ситуацію із золотовалютними резервами країни, які за останній період швидко скорочуються, що є серйозною проблемою для українського уряду (Таблиця 2). [15]

Важливо відмітити, що станом на кінець травня місяця 2017 року офіційні резервні активи становили 17617,9 млн. доларів США, при цьому монетарне золото (включаючи золоті депозити і золото в свопах) – всього лише 1032,69 млн. доларів США (5.86 відсотка від загального обсягу резервів).[15]

Таблиця 2

Офіційні міжнародні резерви України з 2009 по 2017 роки
(у млн. дол. США)

<i>Станом на</i>	<i>У млн. дол. США</i>	<i>Відхилення</i>	<i>Відхилення у відсотках</i>
на 31.12.2009	26505,0		
на 31.12.2010	34576,0	+8071.0	+30.45%
на 31.12.2011	31794,6	-2781.4	-8.04%
на 31.12.2012	24546,2	-7248.4	-22.80%
на 31.12.2013	20415,7	-4130.5	-16.83%
на 31.12.2014	7533,3	-12882.4	-63.10%
на 31.12.2015	13300,0	+5766.7	+76.55%
на 31.12.2016	15539,3	+2239.3	+16.84%
на 31.05.2017	17617,9	+2078.6	+13.38%

Золото останнім часом все більше стає не стільки товаром, скільки розрахунковою одиницею. Швейцарія, наприклад, розглядає можливість запровадження золотого швейцарського франка. Попереду ініціативи Китаю, Індії, Росії і т.д. І ми все більше спостерігаємо, як гроші відриваються від реальної економіки. Справді, а в чому сьогодні накопичувати золотовалютні резерви? Адже всі валюти стали раптом нестабільними. У золоті? На жаль, золота у наших золотовалютних резервах занадто мало. В принципі структура золотовалютних резервів відповідає сьогоднішнім реаліям, інша справа, що обсяги досить малі для такої країни, як Україна (Таблиця 3). [14]

Таблиця 3

Офіційні міжнародні резерви України на 31 травня 2017р.
(у млн. дол. США)

<i>№ п/п</i>		<i>У млн. дол. США</i>	<i>У відсотках</i>
1.	У іноземній валюті:	13445,15	76,32%
а.	цінні папери	11979,74	68,00%
б.	валюта і депозити	1465,41	8,32%
2.	Резервна позиція в МВФ	0,03	0,00%
3.	СПЗ	3140,09	17,82%
4.	Монетарне золото	1032,62	5,86%
5.	Інші	—	—
Всього резервних активів		17617,89	100,00%

Але, не дивлячись на це, за великим рахунком, золото для держав і людей все більше стає свого роду захистом від різних валютних ризиків, і резервним активом, непередбачених потрясінь.

Які ж перспективи України в отриманні власного промислового золота? Карпати є однією з найбільш досконало вивчених провінцій. Тут розвідано запаси золота в обсязі майже 55 тонн – Мужіївське родовище та родовище Сауляк. За попередніми оцінками фахівців, загальні ресурси Карпатської провінції визначаються: золота – 400 тонн, срібла – 5,5 тис., свинцю – 2,7 млн, цинку – 5,3 млн тонн. [11] В межах єдиного гірничого відводу Мужіївського шахтного поля можна забезпечити приріст запасів до 80–100 тонн золота, 1 тис. тонн срібла та близько 2,5 млн тонн свинцю та цинку.

Родовище Сауляк попередньо розвідане, затверджено запаси за категоріями С1 і С2 обсягом у 10,1 тонни.

Перші гроші були зроблені в 1995 році після прийняття постанови Кабінету Міністрів «Про освоєння Мужіївського родовища золото поліметалевих руд». Мужіївське родовище, освоєнням якого започатковано створення власної золото видобувної та золото переробної галузі – єдине в Україні із затвердженими запасами золота.

Таблиця 4

**Базові запаси і перспективні ресурси для організації
будівництва Мужийвського рудника**

Найменування родовищ	Показники	Одиниця виміру	Розвідані запаси			Перспективні ресурси			Всього C1+C2 +P1
			C1	C2	C1+C2	P1	P2	P1+P2	
Мужийвське родовище	Руда	млн. т	4,44	12,31	16,75	2,35		2,35	19,1
	Золото	т	15,4	19,8	35,2	18,8		18,8	54
	Срібло	т	162,4	452,5	614,9	35,2		35,2	650,1
	Свинець	тис. т	84,4	245,1	329,5				329,5
	Цинк	тис. т	112,3	620,6	732,9				732,9
Берегівське родовище	Руда	млн. т		0,75	0,75	10,8		10,8	11,5
	Золото	т		3,2	3,2	53,4		53,4	56,6
	Срібло	т		6,4	6,4	432,6		432,6	439
	Свинець	тис. т		5,4	5,4	301,7		301,7	307,1
	Цинк	тис. т		14,2	14,2	665,3		665,3	679,7
Всього	Руда	млн. т	4,44	13,06	17,5	13,15		13,6	30,65
	Золото	т	15,4	23	38,4	72,2		72,2	110,6
	Срібло	т	162,4	458,9	621,3	468,9		467,8	1089,1
	Свинець	тис. т	84,4	250,5	334,9	301,7		301,7	636,6
	Цинк	тис. т	112,3	635	747,3	665,3		665,3	1412,6

Джерело: побудовано автором на основі власних напрацювань

Відповідно до доручення Президента України на протязі квітня –вересня 1999 року, без залучення бюджетних коштів, була запроектована, змонтована і пущена в експлуатацію Мужийвська золото–збагачувальна фабрика проектною потужністю 120000 тонн руди на рік. У зв'язку з жорсткими екологічними обмеженнями, висунутими до цього проекту місцевими природоохоронними органами, гравітаційно–флотаційна і ціанідна технології для переробки Мужийвської руди, були відхилені. Залишилась тільки класична гравітаційна технологія (з плавкою сплавів), і вона була втілена найпрогресивнішим вітчизняним та закордонним обладнанням, придбаним в кредит та по фінансовому лізингу.

Однак, навіть таке обладнання дозволяє вилучати у «чорне золото» не більше 50% золота і 10% срібла, що знаходиться у руді. Решта металів накопичується у хвостах концентраційного столу, або ж у технологічних хвостах, з яких вони можуть бути вилучені лише за допомогою флотаційних, сорбційних, лужних чи ціанідних технологій.

Таблиця 5

Результати діяльності ТОВ «Закарпатполіметали»

№ п/п			
1.	Видобуто золотовмісної руди (сухої)	т	317 700
2.	Вміст золота руді	г/т	~ 6,5
3.	Кількість золота видобуто з надр	кг	2060
4.	Вироблено банківського золота (Аи. 99,95–99,99 %)	кг	~ 800

Джерело: розраховано автором

Звуження видобувних потужностей (у порівнянні з оптимальними), спрощення технологічного циклу, відсутність професійного досвіду у золотодобуванні і збагаченні золотовміщуючих руд на фоні вкрай несприятливої кон'юнктури ринків дорогоцінних металів, зокрема, золота і срібла у 2000–2001 роках спричинило збитковість діяльності як рудника, так і фабрики.

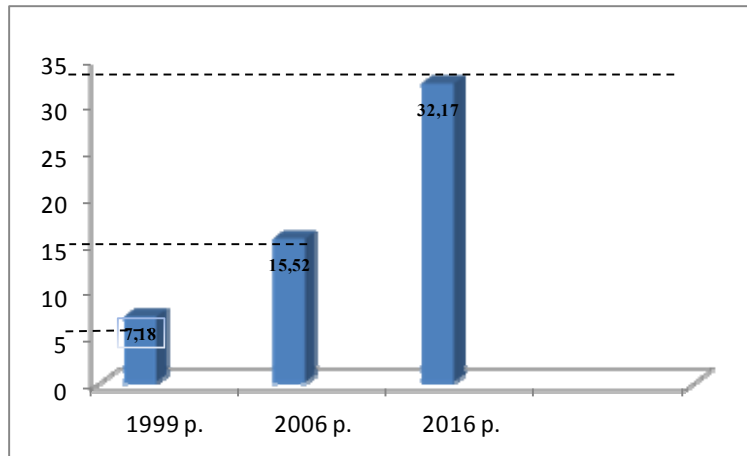

Рис.1: Вартість золота виробленого ТОВ «Закарпатполіметали» 800 кг в цінах 2016 року: на початок роботи(1999 р.) і на час завершення робіт (2006 р.), складено автором з врахуванням середніх цін в доларах США за 1999 р., 2006 р., 2016р. [15]

Недостатнє фінансування, відсутність інвестицій призвело до певної зупинки підприємства, яке за час існування видобуло і поповнило золотовалютні резерви більш ніж на 800 кг банківського золота. Як видно з рис.1 все золото видобуте за час роботи ТОВ Закарпатполіметали зберігаючись в Державній скарбниці Національного банку України оцінювалось би в цінах 2016 року в 821 млрд. гривень.

Висновки. Перспективи відновлення роботи Мужіївського комплексу щільно пов'язані з геологічною розвідкою Берегівського та Квасівського рудних районів, а також відпрацюванням родовища «Сауляк» Рахівського району. Перспективи видобутку власного золота і розвитку золотодобувної промисловості пов'язані з наступним:

1. Підвищити зацікавленість державних структур в накопиченні золотих резервів і дорогоцінних металів.
2. Залучити стратегічних іноземних інвесторів у проекти розвідки і промислового освоєння золоторудних родовищ.
3. Лібералізувати законодавство про виробництво і обіг дорогоцінних металів та про умови ліцензування розвідки та промислової експлуатації родовищ.

Завершуючи статтю, хочеться підкреслити, що накопичення валютного резерву в золоті може стати тим фактором, який максимально сприятиме залученню іноземних інвестицій, а також надійним гарантом від катастрофічних наслідків економічних криз і різних соціальних потрясінь.

Література

1. Власенко, Є. Ю. Золотовалютні резерви як основа стабільності грошової одиниці України [Текст] / Є. Ю. Власенко // Науковий вісник РУЕТ: Economic Sciences. – 2011. – Т. 2, № 6 (51). – С. 267–270.
2. Геолого-генетична типізація золоторудних родовищ України [Текст] / О. Б. Бобров та ін. – К. : УкрДГРІ, 2004. – 368 с.
3. Демченко, М. Ю. Глобальні золотовалютні резерви: сучасний стан та прогноз [Текст] / М. Ю. Демченко // Науковий вісник ЧДДЕУ. Серія І, Економіка. – 2013. – № 3 (19). – С. 108–116.
4. Ковальчук, А. Т. Валютні резерви: проблеми формування, розміщення та використання [Текст] / А. Т. Ковальчук, А. В. Матіос // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 11–12. – С. 13–16.
5. Козловський, Р. Світові тенденції акумуляції та використання міжнародних золотовалютних резервів [Текст] / Р. Козловський // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 11–17.
6. Лупін, О. Б. Нові фінансові інструменти в управлінні золотовалютними резервами НБУ [Текст] / О. Б. Лупін // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2004. – Вип. 9. – С. 24–30.
7. Ніколенко, О. Реформування системи управління золотовалютними резервами Національного банку України [Текст] / О. Ніколенко, О. Лупін // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2003. – Вип. 7. – С. 26–31.
8. Звіт Правління Національного банку України щодо проведення грошово-кредитної політики у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44753289>.
9. Соціально-економічне становище України за січень 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2017/publ_01_2017_u.html?
10. Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії) [Текст] / Г. Гайко [та ін.]; Донецьке відділення Наукового товариства ім. Шевченка, Редакція гірничої енциклопедії. – Донецьк : УКЦентр [та ін.], 2009. – 296 с.

11. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2010 року [Електронний ресурс] : закон України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3458-15>.
12. Цены на золото (лондонский фиксинг) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/exch/?50>.
13. Gold price [Electronic resource]. – Available at: <http://www.gold.org/data/gold-price>.
14. Золотовалютные резервы Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/index/assets/>.
15. Международный валютный фонд [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/russian/>.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2017

© Гоблик В. В., Дем'ян Я.Ю.

References

1. Vlasenco, E. Yu. (2011). Zolotovaliutni rezervy yak osnova stabilnosti hroshovoi odynytsi Ukrainy. *Naukovyi visnyk PUET: Economic Sciences*, 2(6(51)), 267–270.
2. Bobrov, O. B., Sivoronov, A. O., & Hurskyi, D. S. (2004). *Heoloho–henetychna typizatsiia zolotorudnykh rodovyshch Ukrainy*. Kyiv: UkrDHRI.
3. Demchenko, M. Yu. (2013). Hlobalni zolotovaliutni rezervy: suchasnyi stan ta prohnolz. *Naukovyi visnyk ChDIEU. Seriya 1, Ekonomika*, 3(19), 108–116.
4. Kovalchuk, A. T., & Matios, A. V. (2009). Valiutni rezervy: problemy formuvannia, rozmishchennia ta vykorystannia. *Ekonomichnyi chasopys–XXI*, 11–12, 13–16.
5. Kozlovskyi, R. (2010). Svitovi tendentsii akumulatsii ta vykorystannia mizhnarodnykh zolotovaliutnykh rezerviv. *Galytskyi ekonomichnyi visnyk*, 2(27), 11–17.
6. Lupin, O. B. (2004). Novi finansovi instrumenty v upravlinni zolotovaliutnykh rezervamy. *Problemy i perspektivy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, 9, 24–30.
7. Nikolenko, O., & Lupin, O. (2003). Reformuvannia systemy upravlinnia zolotovaliutnykh rezervamy Natsionalnoho banku Ukrainy. *Problemy i perspektivy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, 7, 26–31.
8. Zvit Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy shchodo provedennia hroshovo–kredytnoi polityky u 2016 rotsi. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44753289>
9. Sotsialno–ekonomichne stanovyshe Ukrainy za sichen 2017 roku. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2017/publ_01_2017_u.html
10. Haiko, H., Biletskyi, V., Mikos, T., & Khmura, Ya. (2009). *Hirnystvo i pidzemni sporudy v Ukraini ta Polshchi (narysy z istorii)*. Donetsk: UKTSentr.
11. Zakon Ukrainy. Pro zatverdzhennia Zahalnodержавnoi prohramy rozvytku mineralno–sировинnoi bazy Ukrainy na period do 2010 r. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3458-15>
12. Tseny na zloto (londonskiy fiksing). Available at: <http://index.minfin.com.ua/exch/?50>
13. Gold price. Available at: <http://www.gold.org/data/gold-price>
14. Zolotovaliutnye rezervy Ukrainy. Available at: <http://index.minfin.com.ua/index/assets/>
15. Mezhdunarodnyi valiutnyi fond. Available at: <http://www.imf.org/external/russian/>

Received 25.07.2017

© Hoblyk V. V., Demyan Ya. Yu.

Гриценко Л. Л.

*д.е.н., доц., професор,
кафедра фінансів і кредиту Сумського державного університету,
Україна; e-mail: gricenko-l@ukr.net*

Роєнко В. В.

*к.е.н., доцент,
кафедра економічної кібернетики Сумського державного університету,
Україна; e-mail: vroienko@gmail.com*

Боярко І. М.

*к.е.н., доцент,
начальник науково-дослідної частини
ДВНЗ "Університет банківської справи"
Україна; e-mail: boyarko@ukr.net*

ІНСТИТУЦІЙНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ В АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. У статті досліджено генезис наукової думки щодо ролі та місця держави в інвестиційному процесі. При вивченні різних точок зору інституціоналістів зосереджено увагу на доцільності інвестиційної взаємодії держави з приватним бізнесом. Узагальнено наукові погляди на сутність, напрямки та інструменти такої взаємодії, сформовані в межах теорії інституціоналізму.

Ключові слова: держава; бізнес; взаємодія держави та бізнесу; інвестиційна політика; інституціоналізм.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 17

Hrytsenko L.

*Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Finance and Credit of Sumy State University, Ukraine;
e-mail: gricenko-l@ukr.net*

Roienko V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Chair of Economic Cybernetics of Sumy State University, Ukraine;
e-mail: vroienko@gmail.com*

Boiarko Iryna

*PhD (Economics), Associate Professor, Chief of the Research department
Banking University, Ukraine;
e-mail: boyarko@ukr.net*

INSTITUTIONAL BACKGROUND OF THE ROLE OF STATE IN INVESTMENT PROCESSES ACTIVATION

Abstract. The genesis of scientific approaches to the role of the state in the investment process is researched in the article. The analysis of the theoretical concepts of investment activity and the role of the state in the implementation of investment processes shows that there are no sufficient prerequisites for self-activation of investment processes and efficient reproduction of investment resources in the economy. The authors have substantiated that the key role of the formation and regulation of investment processes should be state. The authors have proved that ensuring the full implementation of the state social functions is impossible without the active involvement of the private sector resources, and therefore there is a need to improve the various forms and methods of interaction between the state and business in investment activity.

Keywords: state; business, state and business cooperation; investment policy; institutionalism.

JEL Classification: E14, E22

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 17

Гриценко Л. Л.
д.э.н., доц., профессор,
кафедра финансов и кредита Сумского государственного университета,
Украина; e-mail: gricenko-l@ukr.net

Роечко В. В.
к.э.н., доцент,
кафедра экономической кибернетики Сумского государственного университета,
Украина; e-mail: vroienko@gmail.com

Боярко И. Н.
к.э.н., доцент, начальник научно-исследовательской части
ГБУЗ "Университет банковского дела"
e-mail: boyarko@ukr.net

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБОСНОВАНИЕ РОЛИ ГОСУДАРСТВА В АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Аннотация. В статье исследован генезис научной мысли относительно роли и места государства в инвестиционном процессе. При изучении различных точек зрения институционалистов сосредоточено внимание на целесообразности инвестиционного взаимодействия государства с частным бизнесом. Обобщены научные взгляды на сущность, направления и инструменты такого взаимодействия, сложившиеся в рамках теории институционализма.

Ключевые слова: государство; бизнес; взаимодействие государства и бизнеса; инвестиционная политика; институционализм.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 17

Постановка проблеми. Системний підхід дослідження проблем взаємодії держави і бізнесу в інвестиційній сфері поєднує та узгоджує погляди різних наукових шкіл, дозволяє ефективно налагоджувати взаємини між державним і приватним секторами економіки з врахуванням всієї складної системи соціально-економічних взаємозв'язків між ними, чисельних факторів та умов їх формування, які визначають очікувані соціально-економічні ефекти та ризики відповідних взаємин.

Особливе місце серед сучасних теоретичних концепцій обґрунтування ролі держави в активізації інвестиційних процесів займають теорії інституціоналізму (від лат. «institutio» – звичай, настанова), які не зосереджують увагу на дослідженні виключно економічних проблем, а розглядають їх у взаємозв'язку з соціальними, політичними, етичними, правовими та ін. Це дозволяє здійснити системне бачення механізмів формування суспільних проблем, забезпечення соціально-економічного розвитку та стійкого економічного зростання. Інституціоналісти прагнуть показати, що загальний стан суспільства, суспільне середовище безпосередньо впливають на хід економічного розвитку і намагаються врахувати цей вплив у процесі формування економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі теоретичного обґрунтування та розробці практичних пропозицій щодо розвитку інвестиційної політики та механізмів державного регулювання інвестиційних процесів присвячені праці таких відомих вчених, як В.Г. Варнавського [1], Є.Т. Гайдара [3], В.М. Гейця [4], С.Ю. Глазьева [16], А.А. Гриценка [5], Б.Є. Кваснюка [15], Дж. Кейнса [6], М.Д. Кондратьєва [7], Р. Коуза [8], В.С. Марцина [9], А. Маршалла [10], А.С. Музиченка [12] та ін.

В останні роки розгляду питань обґрунтування дієвих інструментів реалізації інвестиційних процесів приділяється значна увага з боку науковців та практиків. Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо реалізації інвестиційної політики на основі співробітництва держави і бізнесу та розвитку державно-приватного партнерства, дана проблема поки що залишається не вирішеною остаточно.

Метою статті є дослідження еволюції наукових поглядів на роль держави в інвестиційному забезпеченні розвитку національної економіки в межах теорії інституціоналізму.

Основні результати дослідження. В основі теорії інституціоналізму закладена теза про визначальну роль суспільних інтересів відносно приватних, а також необхідність реалізації державою економічної політики, яка базується на врахуванні соціальних, національних, етичних, екологічних та інших особливостей суспільства та потреб і інтересів окремих соціальних груп, бажань та психології окремих індивідів.

Слід зауважити, що саме в межах теорії інституціоналізму найповніше досліджуються різні аспекти взаємодії між суспільними агентами, оскільки базові поняття – «інституція» та «організація» традиційно пов'язуються з процесом взаємодії. Так, наприклад, у роботі Д. Норта [14] подано наступні визначення поняття «інституція» – «правила гри в суспільстві, або точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне русло. Вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального та економічного. Інституційна зміна визначає шлях, яким суспільства визначаються в часі» [14, 11–12]. Отже, саме інституції та відповідні інституційні обмеження, що охоплюють як заборону, так і умови здійснення певної діяльності у суспільстві, становлять основу, на якій відбувається людська взаємодія. У свою чергу, організації, якими є окремі органи влади, приватні підприємства, політичні партії та різного роду суспільні об'єднання, структурують людські взаємодії і створюються на даній інституційній основі. Вони складаються з групи індивідів, пов'язаних між собою спільним прагненням досягти певних цілей [14].

Інституціоналізм не базується на єдиній методології аналізу, тому висновки щодо сутності економічних процесів і впливу на них різноманітних соціальних інституцій не мають системного характеру. Відповідно, інвестиційна теорія інституціоналізму містить концепції поведінки фірм та вивчає вплив окремих складових на формування інвестиційного клімату.

Основи сучасного інституціоналізму було закладено Т. Вебленом [2], згідно з поглядами якого створення передумов для формування інституційно-технологічного суспільства передбачає цілеспрямоване державне регулювання для створення сприятливих економічних умов інвестування, при цьому завдання формування техноструктури економіки фінансується за рахунок державних інвестиційних видатків.

Також необхідно сказати про формування в межах інституціоналізму теорії інвестиційних імпульсів, згідно з якою держава, захищаючи інтереси суспільства в цілому та враховуючи національні пріоритети економічного розвитку, має свідомо та постійно інвестувати створення нових галузей економіки, а також сприяти розширенню зовнішніх ринків збуту та виходу на нові ринки ресурсів виробництва.

Значна увага проблемі визначення ролі держави в суспільстві приділяється дослідниками у межах соціально-правової течії інституціоналізму. Зокрема, на думку її засновника Дж. Коммонса [17], держава повинна управляти розвитком економіки, формуючи відповідні правове та економічне середовища, які спонукають до прогнозованої інвестиційної діяльності в пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку.

Проблематика формування державою інвестиційного клімату, механізмів взаємодії ендегенних та екзогенних факторів інвестиційного середовища, пошуку ефективних засобів державного регулювання інвестиційної активності у країні та управління процесами циклічного розвитку економіки достатньо глибоко опрацьована представниками кон'юктурно-статистичної течії інституціоналізму. Так, на думку В. Мітчелла [11], поживлення інвестиційних процесів відбувається внаслідок економічної депресії, під час якої формуються ендегенні чинники інвестування. Державна економічна політика та діяльність держави у сфері виробництва суспільних благ належать до складу екзогенних чинників, дія яких безпосередньо не визначає характер перебігу інвестиційного процесу в економічному циклі. Проте вони здатні примушувати економіку реагувати на них завдяки поєднанню з ендегенними чинниками кумулятивного інвестиційного процесу. Саме тому, на

його думку, перед державою постає необхідність впливу й регулювання динаміки інвестицій та циклів, важливою складовою якого має бути економічне планування.

Інвестиційна теорія контрактної економіки, що має витoki з досліджень Р. Коуза [8], повністю трансформує суть самих інвестиційних витрат, наділяючи їх підвищеним соціальним значенням у частині забезпечення для держави можливості формувати відповідне економічне й політичне середовище для спрямування інвестиційних процесів у необхідне русло. Виходячи із загальносоціальних засад, інвестиційні витрати в суспільстві мають загальний характер; обсяг інвестиційних благ, створених суспільством, є обмеженим, що зумовлює потребу в державному контролі за їх раціональним використанням.

У своїх дослідженнях Р. Коуз значну увагу приділив вивченню проблеми виникнення трансакційних витрат, їх впливу на ефективність інвестиційних процесів, а також проблематиці екстернальних ефектів та інвестування для запобігання їх виникненню та усунення. При цьому важливе значення для сучасної методології обґрунтування потреби в державному інвестуванні та фінансового забезпечення соціально відповідальних інвестиційних проєктів має висновок, сформульований у теоремі Коуза. Базові положення цієї теоремі передбачають, що зростання державних витрат на фінансування суспільних інвестиційних витрат, пов'язаних з усуненням екстернальних ефектів господарювання, забезпеченням стійкого соціально-економічного розвитку, є ефективним, якщо такі витрати не перевищують витрати, пов'язані з нестабільністю ринку, тобто очікувані збитки від існування зовнішніх негативних ефектів. Необхідний пошук оптимального рішення, що забезпечить найменші втрати для суспільства, враховуючи, що надмірне державне втручання погіршує інвестиційні можливості суспільства через зростання податків для забезпечення відповідного зростання бюджетних витрат.

Зауважимо, що саме теорія Р. Коуза заклала основи сучасної наукової методології обґрунтування ефективної взаємодії держави та бізнесу на принципах соціального партнерства, оскільки він першим запропонував можливість використання інвестиційних витрат, пов'язаних з усуненням екстернальних ефектів, не тільки як предмета інституційних обмежень, а й контрактних зобов'язань. Це передбачає знаходження державою суб'єктів господарювання, що беруть на себе зобов'язання усувати ці ефекти на певних умовах, запобігаючи зростанню соціальних інвестицій.

Згідно з теорією свідомого формування обмежувального чи сприятливого інвестиційного середовища та інвестиційною доктриною «технологічного детермінізму» важливою складовою інвестиційної стратегії держави є поєднання державного управління інвестиційними процесами та лібералізації іноземної підприємницької діяльності, що передбачає створення сприятливих умов для функціонування головних стратегічних інвесторів сучасної економіки – транснаціональних корпорацій. При цьому цілеспрямоване інвестування державою техногенних процесів і створення сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення внутрішніх та іноземних інвестицій вимагає впровадження прогностно-індикативного планування інвестиційної діяльності на державному рівні.

Синтезований, узагальнюючий погляд на всі існуючі теорії інвестиційної діяльності та роль у забезпеченні інвестиційного процесу держави дають сучасні концепції «постіндустріального суспільства», «суперіндустріального суспільства». Зокрема, на думку Дж. Гелбрейта [13], корпоратизація економіки як наслідок науково-технічної революції супроводжується суттєвою трансформацією місії корпорацій як бізнес-структур та ролі держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку. Він доводить, що поведінка корпорації у світовому господарському просторі базується, насамперед, на суспільних, тобто державних інтересах. Функція захисту загальносуспільних інтересів поступово стає головною метою діяльності корпорацій. При цьому первинна роль держави переміщується з площини самостійного виконання соціальних функцій до забезпечення безризиковості корпоративної діяльності, створення умов, сприятливих для міжнародної діяльності

корпорацій, які здатні, переслідуючи власні інтереси, відстоювати національні економічні інтереси суспільства за межами країни.

Разом з тим слід зазначити, що такий підхід не передбачає звуження ролі держави в інвестиційних процесах, оскільки саме за рахунок державних інвестицій у першу чергу забезпечується техногенна перебудова суспільства, технічний прогрес, який є необхідною умовою для розвитку корпорацій. Крім того, держава виконує функцію трансформації суспільної свідомості за допомогою інституцій ідеології, права, моралі, освіти, медичного обслуговування, соціальних гарантій тощо. Дж. Гелбрейт наголошує на тому, що інвестиції держави в ці сфери дають не економічний, а соціальний ефект, що згодом позитивно позначатиметься на суспільній економічній діяльності.

Також одна з основних проблем, яку ставить інституційна теорія у зв'язку з поясненням ролі держави, полягає в специфікації і захисті прав власності. При цьому вихідною ідеєю є можливість підвищення ефективності в розміщенні інвестиційних ресурсів шляхом передачі монопольного права на силове спрямування інвестиційної активності одному із суб'єктів економічної діяльності, що володіє порівняльною перевагою в його здійсненні. Зокрема, в інституційній концепції дослідження феномену держави Д. Норта однією з найважливіших передумов аналізу ролі держави є наявність тісного взаємозв'язку між державою, правами власності та економічною ефективністю. Держава виникає як результат суспільного договору, за яким в обмін на винагороду у вигляді податків вона як економічний агент, що володіє порівняльною перевагою в здійсненні примусу, забезпечує суспільству специфікацію і захист прав власності.

Отже, він розглядав державу як специфічну організацію, що має певні порівняльні переваги перед іншими економічними агентами в здійсненні будь-якого виду діяльності, які зумовлені можливістю примусового впливу. Одним із варіантів застосування такого примусового впливу та реалізації наявних порівняльних переваг є спроможність держави формувати власні фінансові ресурси шляхом оподаткування інших агентів економічної системи. При цьому примусовий вплив держави полягає у можливості обмеження спектра дій, доступних одному індивіду (або групі) за допомогою впливу на його здатність реалізовувати прийняте ним рішення.

Порівняльні переваги держави у здійсненні примусу, про які відомо економічним агентам, утримують останніх від інвестицій у заборонений державою перерозподіл, спрямований на збільшення власного добробуту за рахунок добробуту інших членів суспільства. Єдиною функцією держави в таких умовах є виробництво суспільних благ, серед яких найбільшого значення набуває регламентація економічної діяльності і захист додержання встановлених правил економічної поведінки.

Нова інституційна теорія держави пропонує низку економетричних моделей, що характеризують поведінку держави та інших економічних агентів у процесі їх конкурентної взаємодії при виробництві та споживанні суспільних благ. Дані моделі дозволяють формалізувати процес прийняття рішення щодо інвестування коштів у соціальну сферу суспільного виробництва, ефективний розвиток якої є одним із пріоритетних завдань інвестиційної політики в сучасних умовах господарювання.

Найбільш відомими формальними моделями, що ілюструють механізми взаємодії держави та інших секторів економіки в нових інституційних теоріях, є модель Фіндлі-Уілсона і модель осілого бандита МакГира-Олсона. У моделі Фіндлі-Уілсона обсяг виробництва приватного сектора економіки визначається використанням трьох чинників виробництва, а саме: праці, капіталу і послуг держави зі специфікації та захисту прав власності. Модель осілого злодія МакГира-Олсона розглядає державу як інститут, що в обмін на податки укладає із суспільством угоду про забезпечення нею захисту прав власності та виробництва суспільних благ. У формальній моделі осілого бандита подано координаційні і мотиваційні наслідки існування держави як інституту, що перешкоджає досягненню ефективності за Парето.

У частині теоретичного обґрунтування концептуальних засад державного регулювання економіки інституціональний напрям економічної теорії запропонував два підходи – теорію узгодженого господарства (Я. Тинберген і Г. Мюрдаль) та теорію державного дирижизма (Фр. Перру). Теорія узгодженого господарства передбачає побудову механізмів взаємодії держави та бізнесу на основі добровільної згоди бізнесових структур виконувати рекомендаційні плани держави. У свою чергу, теорія державного дирижизма припускає, що для ефективного державного регулювання економіки потрібні індикативне державне планування і виборча економічна політика держави. Обидві теорії органічно поєднуються в сучасній практиці налагодження взаємин державних органів влади з представниками бізнесу з метою ефективної реалізації загальних цілей і завдань соціально-економічного розвитку та врахування суспільних потреб у процесі здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання.

Висновки. Підсумовуючи характеристику засад інституційних концепцій інвестиційної діяльності та ролі держави в забезпеченні соціально-економічного розвитку і регулюванні інвестиційних процесів, необхідно зазначити, що всі представники цього напрямку:

- наголошували на необхідності врахування впливу позаекономічних чинників активізації інвестиційної діяльності та її кумулятивного розгортання;
- вказували на об'єктивну зумовленість стимулюючого втручання держави в інвестиційні процеси;
- доводили, що роль держави в розгортанні інвестиційної діяльності полягає у створенні сприятливого інвестиційного клімату;
- до основних інституцій сприятливого інвестиційного середовища відносили поряд з економічними також інституційні та соціальні.

Історична ретроспектива теоретичних концепцій інвестиційної діяльності та ролі держави в реалізації інвестиційних процесів свідчить про відсутність в економіці достатніх передумов для самоактивізації процесів інвестування та ефективного відтворення інвестиційних ресурсів, що виступає вагомим аргументом на користь того, що провідним суб'єктом формування та регулювання інвестиційних процесів повинна бути держава. Разом з тим об'єктивна неспроможність держави забезпечувати повноцінне виконання соціальних функцій без активного залучення в цей процес ресурсів приватного сектора економіки вимагає активного використання різних видів взаємодії держави і бізнесу в інвестиційній діяльності.

Подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаних з розробкою ефективної моделі співробітництва держави та бізнесу при реалізації завдань інвестиційної політики.

Література

1. Варнавский, В. Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски [Текст] / В. Г. Варнавский ; РАН, Институт мировой экономики и международных отношений. – Москва : Наука, 2005. – 315 с.
2. Веблен, Т. Теория праздного класса: экономическое исследование институций [Текст] / Т. Веблен. – Москва : Прогресс, 1984. – 367 с.
3. Гайдар, Е. Т. Государство и эволюция. Как отделить собственность от власти и повысить благосостояние россиян [Текст] / Е. Т. Гайдар. – Санкт-Петербург : Норма, 1997. – 224 с.
4. Геець, В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку [Текст] / В. М. Геець ; НАН України, Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2009. – 864 с.
5. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований [Текст] / Под ред. А. А. Гриценко. – Харьков : Форт, 2008. – 928 с.
6. Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег [Текст] / Дж. М. Кейнс. – Москва : Прогресс, 1978. – 494 с.
7. Кондратьев, Н. Д. Основные проблемы экономической статики и динамики. Предварительный эскиз [Текст] : монография / Н. Д. Кондратьев. – Москва : Наука, 1991. – 567 с.
8. Коуз, Р. Фирма, рынок и право [Текст] : пер. с англ. / Р. Коуз. – Москва : Новое издательство, 2007. – 224 с. – (Библиотека Фонда «Либеральная миссия»).
9. Марцин, В. С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України [Текст] / В. С. Марцин // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5 (71). – С. 47–59.
10. Маршалл, А. Принципы экономической науки [Текст] / А. Маршалл. – Москва : Прогресс, 1993. – 594 с.

11. Митчелл, У. Экономические циклы. Проблема ее постановки [Текст] / У. Митчелл. – Москва : Госиздат, 1930. – 487 с.
12. Музиченко, А. С. Державне регулювання інвестиційної діяльності [Текст] : монографія / А. С. Музиченко. – К. : Науковий світ, 2001. – 345 с.
13. Новое индустриальное общество [Текст] : пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт. – Москва : Издательство АСТ : Транзиткнига ; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2004. – 602, [6] с. – (Philosophy).
14. Норт, Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки [Текст] / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
15. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні [Текст] / за ред. Б. Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. прогнозів. НАНУ ; Харків : Форт, 2003. – 423 с.
16. Эффективность государственного управления [Текст] : пер. с англ. ; под общ. ред. С. А. Батчикова, С. Ю. Глазьева. – Москва : Консалтбанк, 1998. – 848 с.
17. Commons, J. R. Institutional Economics [Text] // American Economic Review. – 1931. – Vol. 21. – P. 648–657.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2017

©Гриценко Л. Л., Роєнко В. В.

References

1. Varnavskiy, V. G. (2005). *Partnerstvo gosudarstva i chasnogo sektora: formy, proekty, riski*. Moskva: Nauka.
2. Veblen, T. (1984). *Teoriia prazdnogo klassa: ekonomicheskoe issledovanie institutsii*. Moskva: Progress.
3. Gaidar, E. T. (1997). *Gosudarstvo i evoliutsiia. Kak otdelit sobstvennost ot vlasti i povysit blagosostoianie rossiian*. Sankt Peterburg: Norma.
4. Geiets, V. M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodiii ta rozvytku*. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prognosuvannia NAN Ukrainy.
5. Gritsenko, A. A. (Ed.). (2008). *Institutsionalnaia arkhitektonika i dinamika ekonomicheskikh preobrazovaniy*. Kharkov: Fort.
6. Keins, Dzh. M. (1978). *Obshchaia teoriia zaniatosti, protsenta i deneg*. Moskva: Progress.
7. Kondratev, N. D. (1991). *Osnovnye problemy ekonomicheskoi statiki i dinamiki. Predvaritelnyi eskiz*. Moskva: Nauka.
8. Kouz, R. (2007). *Firma, rynok i pravo*. Moskva: Novoe izdatelstvo.
9. Martsyn, V. C. (2007). Udoskonalennya derzhavnoho reguliuvannia investytsiinoi diialnosti v ekonomitsi Ukrainy. *Aktualni problemy ekonomiky*, 5(71), 47–59.
10. Marshall, A. (1993). *Printsipy ekonomicheskoi nauki*. Moskva: Progress.
11. Mitchell, U. (1930). *Ekonomicheskie tsikly. Problema yeyo postanovki*. Moskva: Gosizdat.
12. Muzychenko, A. S. (2001). *Derzhavne rehuliuvannia investytsiinoi diialnosti*. Kyiv: Naukovyi svit.
13. Gelbreyt, Dzh. (2004). *Novoe industrialnoe obshchestvo*. Moskva: Izdatelstvo AST: Tranzitkniga; Sankt Peterburg: Terra Fantastica.
14. Nort, D. (2000). *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky*. Kyiv: Osnovy.
15. Kvasniuk, B. Ye. (Ed.). (2003). *Rol derzhavy u dovhostrokovomu ekonomichnomu zrostanni*. Kyiv: In-t ekonom. prognosuv. NANU, Kharkiv: Fort.
16. Batchikov, S. A., & Glazev, S. Yu. (Eds.). (1998). *Effektivnost gosudarstvennogo upravleniia*. Moskva: Konsaltbankir.
17. Commons, J. R. (1931). Institutional Economics. *American Economic Review*, 21, 648–657.

Received 13.10.2017

©Hrytsenko L., Roienko V.

Дахнова О. Є.

к.е.н., доцент,

Харківський інститут фінансів КНТЕУ,

доцент кафедри державних фінансів,

Україна; e-mail: udin7704@mail.ru

Городецька Т. Е.

к.е.н., доцент,

Харківський інститут фінансів КНТЕУ,

завідувач кафедри державних фінансів,

Україна; e-mail: tgorodeczkaya@mail.ru

ОЦІНКА СТАНУ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено оцінку індикаторів бюджетної безпеки України за період 2008-2016 рр. Розраховано загальний рівень бюджетної безпеки України. Визначено загрози бюджетній безпеці. Надані пропозиції щодо стабілізації системи державних фінансів в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: фінансова безпека, бюджетна безпека, індикатори безпеки, фіскальна політика, дефіцит державного бюджету, державний борг.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 6; бібл.: 18.

Dakhnova O. E.

PhD in Economics, docent,

Kharkov Institute of Finance of

Kyiv National University of Trade and Economics,

docent of department of public finances,

Ukraine; e-mail: udin7704@mail.ru

Gorodetska T. E.

PhD in Economics, docent,

Kharkov Institute of Finance of

Kyiv National University of Trade and Economics,

head of department of public finances,

Ukraine; e-mail: tgorodeczkaya@mail.ru

ESTIMATE OF THE STATE OF BUDGET SAFETY OF UKRAINE

Abstract. The article presents estimate of indicators of budget safety of Ukraine for 2008-2016 years. These indicators were calculated: the ratio of deficit of the state budget to GDP; the deficit of budgets and off-budgets funds of sector of general government; the level of GDP redistribution through the consolidated budget; the ratio of total payments of service and repayment of public debt to the budget receipts. Total level of budget safety of Ukraine is calculated. During the 2012-2016 years level of budget safety of Ukraine was in the range from 55.3% to 44.9%, that means unsatisfactory state, in addition, there is a distinct trend fall in fiscal security. The main budget threat is too large share of total payments of service and repayment of public debt to the budget receipts. The effective debt policy, which will improve the budget safety, will help reduce the budgeted deficit is needed to stabilize the public finances.

Key words: financial safety, budget safety, indicators of safety, fiscal policy, public deficit, state debt.

JEL Classification: H61

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 6; bibl.: 18.

Дахнова Е. Е.

к.э.н., доцент,

Харьковский институт финансов КНТЭУ,

доцент кафедры государственных финансов,

Украина, e-mail: udin7704@mail.ru

Городецкая Т. Э.

к.э.н., доцент

Харьковский институт финансов КНТЭУ,

зав. кафедрой государственных финансов,

Украина, e-mail: tgorodeczkaya@mail.ru

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ БЮДЖЕТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье проведена оценка индикаторов бюджетной безопасности Украины за период 2008-2016 гг. Рассчитан общий уровень бюджетной безопасности. Определены угрозы бюджетной безопасности. Предложены меры по стабилизации системы государственных финансов в современных экономических условиях.

Ключевые слова: финансовая безопасность, бюджетная безопасность, индикаторы безопасности, фискальная политика, дефицит государственного бюджета, государственный долг.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 6; библи.: 18.

Вступ. Сфера державних фінансів, що характеризує фінансову діяльність держави, завжди перебуває у центрі уваги науковців, політичних та суспільних діячів. Адже питання, пов'язані з забезпеченням ефективного формування та використання фондів фінансових ресурсів для виконання державою своїх функцій, відображають стан національної економіки, політичні настрої та динаміку суспільних процесів. В умовах економічної та політичної кризи проблеми управління державними фінансами, і перш за все, питання бюджетної безпеки, особливо загострюються. Тому необхідною стає своєчасна діагностика стану бюджетної безпеки, виявлення реальних і потенційних загроз та пошук шляхів подолання проблем у бюджетній системі України.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Починаючи з кінця XX століття у вітчизняному науковому колі акцентувалася увага до питань економічної та фінансової безпеки. На сьогодні чимало праць вітчизняних науковців присвячено дослідженню формування системи фінансової безпеки України [1, 2], методологічним підходам щодо оцінювання рівня фінансової безпеки України [3], вивченню загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації [4], аналізу сучасного стану фінансової безпеки [5], напрямам зміцнення фінансової безпеки України [6] тощо.

Як зазначає у своїй праці О.А. Бородій [7], зважаючи на багаторівневість фінансової безпеки, її основою є бюджетна безпека, адже серед фінансових регуляторів, за допомогою яких держава впливає на макроекономічні процеси, найбільш розповсюдженими є бюджетні відносини, які сконцентровані на завданнях регулювання руху централізованих фінансових потоків відповідно до пріоритетів та цілей державного регулювання економічної політики.

У зв'язку з цим набули уваги дослідження сутності бюджетної безпеки у складі фінансової безпеки, характеристик її складових [8, 9], визначення основних загроз бюджетній безпеці [10, 11], а також деякі аспекти аналізу бюджетної безпеки України [12].

В той же час актуальними залишаються аналітичні дослідження стану індикаторів бюджетної безпеки з метою подолання кризових явищ в бюджетній системі та вироблення шляхів зміцнення бюджетної безпеки.

Метою дослідження є проведення оцінки стану бюджетної безпеки України за період 2008-2016 рр. та формулювання пропозицій щодо стабілізації системи державних фінансів в сучасних економічних умовах.

Результати дослідження. У Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України фінансова безпека визначається як стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [13].

Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові: бюджетна безпека; боргова безпека; грошово-кредитна безпека; валютна безпека; банківська безпека; безпека небанківського фінансового сектору.

Найбільшу питому вагу у складі фінансової безпеки держави займає саме бюджетна безпека, що визначається як стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції [13].

Для забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, перш за все, потрібний моніторинг, який дозволить своєчасно виявляти загрози фінансовим інтересам держави. Згідно Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України [13] стан бюджетної безпеки оцінюється за наступними індикаторами (табл. 1):

Таблиця 1.

Індикатори бюджетної безпеки України

№	Індикатор	Формула розрахунку
1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	дефіцит державного бюджету, млн. грн. / ВВП, млн. грн. x 100
2	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	(дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн. грн. – дефіцит зведеного бюджету, млн. грн.) / ВВП x 100
3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	доходи зведеного бюджету, млн. грн. / ВВП, млн. грн. x 100
4	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	(обслуговування державного боргу, млн. грн. + погашення державного боргу, млн. грн.) / доходи державного бюджету, млн. грн. x 100

Джерело: [13]

Отже, до складу показників, що дозволяються оцінити стан бюджетної безпеки, входять 4 індикатори двох типів:

– «А» – змішаний тип показника, який до певного значення є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на де стимулятор. До цього типу належать перші три індикатора;

– «В» є показником-дестимулятором, коли між показником та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок (четвертий індикатор)

На підставі статистичної інформації, оприлюдненої на офіційних сайтах Міністерства фінансів України [14], Державної казначейської служби України [15] та Державної служби статистики України [16], здійснимо розрахунки індикаторів бюджетної безпеки України за період 2008-2016 рр.

Слід зауважити, що на час проведення дослідження ще не має повних даних щодо величини ВВП України за 2016 рік (є дані лише за 3 квартали 2016 року). Тому вважаємо за доцільне скористатися методом інтерполяції та спрогнозувати цей макроекономічний показник. Отже, беручи за основу співвідношення значень ВВП за IV та III квартали 2015 року, отримаємо: $584781 / 563907 = 1,037$; звідси, значення ВВП за IV квартал 2016 року буде дорівнювати: $664717 * 1,037 = 689312$ (млн. грн.), а значення ВВП за 2016 рік: $453185 + 531838 + 664717 + 689312 = 2339052$ млн. грн. Звісно, отримане за допомогою інтерполяції значення ВВП є достовірним тільки частково, але досить близьким до істини.

Перший індикатор бюджетної безпеки – відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП є надзвичайно важливим для оцінювання як бюджетних, так і макроекономічних ризиків в цілому. Цей показник дає можливість проаналізувати вплив фіскальної політики держави на стан фінансової системи, платіжного балансу та на обсяги внутрішнього попиту (табл. 2).

Таблиця 2

Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %

Рік	Дефіцит державного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2008	-12500,7	948056	-1,32	оптимальний
2009	-35517,2	913345	-3,89	задовільний
2010	-64265,5	1082569	-5,94	небезпечний
2011	-23557,6	1316600	-1,79	оптимальний
2012	-53445,2	1408889	-3,79	задовільний
2013	-64707,6	1454931	-4,45	незадовільний
2014	-78052,8	1566728	-4,98	небезпечний
2015	-45167,5	1979458	-2,28	оптимальний
2016	-70130,2	2339052*	-3,00	задовільний

Джерело: розраховано за [14, 16]

* прогнозні дані

Показник протягом досліджуваного періоду має від'ємне значення, тобто спостерігається дефіцит державного бюджету. Оптимальним вважається значення цього показника на рівні -2%, а перевищення -6% свідчить про критичний стан державного бюджету. За аналізований період значення показника коливаються від оптимального до небезпечного стану, що свідчить про значну незбалансованість державних фінансів країни.

Наступний індикатор – частка дефіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління у ВВП – розраховується за методикою МВФ і є загальноприйнятим ключовим індикатором діяльності для країн, що претендують на отримання кредиту від даної міжнародної фінансової організації [2, с. 131]. Розрахунки цього індикатору наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Розрахунок частки дефіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління у ВВП

Рік	Дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн. грн.	Дефіцит зведеного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2008	-18261,8	-14183,1	948056	-0,43	оптимальний
2009	-55716,9	-37258,1	913345	-2,02	небезпечний
2010	-72320,4	-64684,9	1082569	-0,71	задовільний
2011	-34399,9	-23057,9	1316600	-0,86	задовільний
2012	-58281,5	-50785,7	1408889	-0,53	оптимальний
2013	-62819,1	-63590,3	1454931	0,05	оптимальний
2014	-75602,7	-72030,5	1566728	-0,23	оптимальний
2015	-84141,6	-30898,2	1979458	-2,69	небезпечний
2016	-94349,3*	-54682,6	2339052*	-1,70	незадовільний

Джерело: розраховано за [14, 15, 16]

* прогнозні дані

Оптимальне значення даного індикатору дорівнює нулю, а перевищення позначки у -3% свідчить про критичний стан показника. За аналізований період значення цього індикатору коливається від оптимального до небезпечного стану, що звісно впливає на процедуру залучення коштів від МВФ.

Наступний індикатор бюджетної безпеки, рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відображає обсяг фінансових ресурсів держави, які перерозподіляються через систему державних фінансів, і свідчить про рівень централізації фінансової системи держави. З іншого боку, масштаби перерозподілу ВВП через зведений бюджет є одним з основних факторів, що впливають на темпи економічного розвитку країни [17, с. 50-51]. Значення та характеристика стану цього індикатору наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %

Рік	Доходи зведеного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2008	297844,6	948056	31,42	задовільний
2009	272967,0	913345	29,89	задовільний
2010	314506,3	1082569	29,05	задовільний
2011	398553,6	1316600	30,27	задовільний
2012	445525,3	1408889	31,62	задовільний
2013	442788,7	1454931	30,43	задовільний
2014	456067,3	1566728	29,11	задовільний
2015	652031,0	1979458	32,94	незадовільний
2016	782748,5	2339052*	33,46	незадовільний

Джерело: розраховано за [14, 16]

* прогнольні дані

Оптимальним значенням вважається значення на рівні 25-28%. При цьому цей індикатор є показником змішаного типу, тобто у критичний стан оцінюється як надмірне перевищення вказаного порогу (понад 37%), так і недостатнє значення (нижче 18%). Погоджуючись з думкою Д. М. Серебрянського, А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицького, відзначимо, що перерозподіл ВВП має бути оптимальним і суспільно ефективним. Інакше кажучи, існує гранична межа, у разі перевищення якої відбувається послаблення ділової активності суб'єктів господарювання, скорочення їх фінансових можливостей до відтворення виробництва, зростання масштабів ухилення від сплати податків, погіршення інвестиційного клімату, зниження темпів економічного розвитку.

За аналізований період рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет України майже весь час знаходився у задовільному стані. Але в останні два роки значення індикатору збільшилося, що є негативною тенденцією. В той же час слід зазначити, що у багатьох розвинутих країнах таких, як Швеція, Данія, Франція, Австрія, Фінляндія, рівень бюджетного перерозподілу ВВП перевищує 50%, але при цьому в цих країнах більш рівним є розподіл доходів, вони є менш олігархізованими та більш соціально-орієнтованими, ніж країни з низьким рівнем перерозподілу ВВП. Отже, в Україні, перш за все, потрібно нарощувати базу ВВП, не втрачаючи соціальної орієнтації економіки.

Нарешті, останній індикатор бюджетної безпеки – відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, який розраховується за методикою МВФ (табл. 5).

Таблиця 5

Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %

Рік	Обслуговування державного боргу, млн. грн.	Погашення державного боргу, млн. грн.	Доходи державного бюджету, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2008	3572,7	5534,0	231686,3	3,93	оптимальний
2009	8749,0	26714,6	209700,3	16,91	критичний
2010	15188,8	26859,8	240615,2	17,48	критичний
2011	22014,3	61493,1	314616,9	26,54	критичний
2012	24196,6	68125,3	346054,0	26,68	критичний
2013	31690,8	81068,4	339180,3	33,24	критичний
2014	47976,7	120819,8	357084,2	47,27	критичний
2015	74660,0	230483,5	534694,8	57,07	критичний
2016	95800,0	111400,0	616274,8	33,62	критичний

Джерело: розраховано за [14, 15]

Даний індикатор є показником-дестимулятором; оптимальним значенням є рівень у 6%, перевищення 16-відсоткового порогу свідчить про критичний стан державного боргу.

Починаючи з 2009 року простежується чітка тенденція до зростання частки боргових платежів у доходах державного бюджету України. Така ситуація обумовлена високими валютними ризиками зовнішньої заборгованості, нестабільною ситуацією з рефінансуванням боргів попередніх років, тиском боргових виплат на державні фінанси (фінансуванням за рахунок державних запозичень значного дефіциту державного бюджету, сформованого під впливом істотного зростання видатків на оборону та на обслуговування боргу) [18, с. 31].

Отже, отримані значення за кожним індикатором бюджетної безпеки дозволяють розрахувати в цілому рівень бюджетної безпеки та визначити її стан за період 2008-2016 р. Визначення інтегральної оцінки рівня бюджетної безпеки відповідно до Методичних рекомендацій [13] здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, що визначають ступінь внеску кожного показника в інтегральний індекс безпеки, та нормування індикаторів за шкалою від 0 до 1 або у відсотках. Розрахований таким чином рівень бюджетної безпеки України за 2008-2016 рр. подано у табл. 6 та унаочнено на рис. 1.

Таблиця 6

Стан бюджетної безпеки України за 2008-2016 рр.

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Рівень бюджетної безпеки, %	88,92	48,88	47,02	60,47	53,73	55,30	53,63	45,54	44,90
Стан бюджетної безпеки	оптимальний	незадовільний		задовільний	незадовільний				

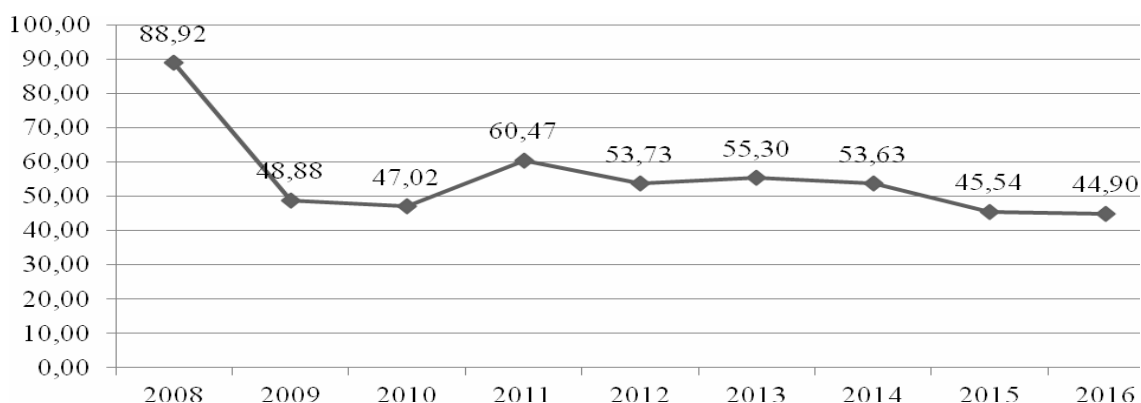

Рис. 1. Динаміка рівня бюджетної безпеки України за 2008-2016 рр. Розраховано авторами.

Оцінюючи стан бюджетної безпеки за аналізований період, відзначимо, що протягом останніх п'яти років рівень бюджетної безпеки знаходиться в інтервалі від 55,3% до 44,9%, що свідчить про її незадовільний стан, крім того простежується чітка тенденція падіння рівня бюджетної безпеки. На кінець 2016 року із чотирьох індикаторів бюджетної безпеки лише один знаходиться у задовільному стані – це частка дефіциту державного бюджету у ВВП; два індикатори – частка дефіциту сектору загальнодержавного управління у ВВП та рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет – знаходяться у незадовільному стані; останній індикатор – частка обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу у доходах державного бюджету – знаходиться у критичному стані та відповідно негативно впливає на загальний стан бюджетної безпеки.

Висновки. Результати оцінки стану бюджетної безпеки України за період 2008-2016 рр. дозволяють стверджувати, що стабілізація бюджетної системи є першочерговим завданням державної політики. Головною бюджетною загрозою є занадто велика частка обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу у доходах державного бюджету. Щодо решти індикаторів, то слід зазначити, що більш-менш

задовільний стан цих показників обумовлений впровадженням урядом низки фіскальних заходів, спрямованих на збільшення доходної частини державного бюджету.

Отже, фіскальна політика має бути виваженою та адекватною сучасній економічній ситуації, тобто в умовах економічного спаду впроваджувати стримуючі заходи уявляється недоцільним, оскільки в цьому разі стабілізувати економіку навіть чисто теоретично не можливо. Адже скорочення дефіциту державного бюджету за рахунок зменшення державних видатків спричинить погіршення життєвого рівня та зниження добробуту населення. Тому пріоритетними напрямами мають бути:

- підвищення оптимальності бюджетних витрат за рахунок застосування програмно-цільових засад діяльності,
- оптимізація поточних витрат та їх переорієнтація на капітальні статті для забезпечення майбутнього економічного зростання,
- орієнтація бюджетної системи на досягнення конкретних результатів.
- стабілізація податкової системи в контексті створення фіскальних умов для розвитку бізнесу та відновлення економіки;
- удосконалення системи управління державним боргом в контексті переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом [18, с. 36].

Саме ефективна боргова політика може підвищити рівень бюджетної безпеки, дасть змогу знизити розмір дефіциту державного бюджету і сприятиме економічній стабілізації. З огляду на це аналіз індикаторів боргової безпеки, як складової фінансової безпеки, має стати перспективним напрямом подальших досліджень.

Література

1. Кишакевич, Б. Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації [Текст] / Б. Ю. Кишакевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 202–207.
2. Рудик, Н. В. Фінансова безпека в системі управління державними фінансами [Текст] / Н. В. Рудик // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 5, Ч. 4. – С. 128–133.
3. Наконечна, Н. В. Методологічні підходи щодо оцінювання рівня фінансової безпеки України [Текст] / Н. В. Наконечна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.14. – С. 281–287.
4. Нечипорук, Л. В. Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації [Текст] / Л. В. Нечипорук // Збірник наукових праць НУДІПСУ. – 2012. – № 1. – С. 281–298.
5. Новікова, К. І. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки держави в умовах хаотично структурованої економіки [Текст] / К. І. Новікова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 747–752.
6. Тимошенко, О. В. Основні напрями зміцнення фінансової безпеки України [Текст] / О. В. Тимошенко // Проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 154–160.
7. Бородій, О. А. Управління бюджетною безпекою України [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Бородій Олег Анатолійович – Чернівці, 2015. – 23 с. – Режим доступу: http://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/dis/aref_borodiy.pdf.
8. Богма, О. С. Сутність бюджетної безпеки в системі забезпечення національних інтересів [Текст] / О. С. Богма // Економіка і суспільство. – 2016. – № 4. – С. 282–285.
9. Кулінська, А. В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів [Текст] / А. В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 29–34.
10. Корень, Н. В. Виклики та загрози бюджетній безпеці на етапі суспільних трансформацій [Текст] / Н. В. Корень // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2015. – Вип. 14, Ч. 3. – С. 130–133.
11. Постоленко, Ю. П. Система загроз сучасній бюджетній системі України [Текст] / Ю. П. Постоленко // Економічний простір. – 2013. – № 70. – С. 165–172.
12. Шикіна, Н. А. Деякі аспекти аналізу бюджетної безпеки України [Текст] / Н. А. Шикіна, Г. М. Коцюрубенко // Наукові дослідження розвитку світової економіки: пропозиції, теорії : збірник наук. праць з актуальних проблем економічних наук : у 2-х ч. Ч. 1 / Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Гельветика, 2015. – С. 128–133.
13. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
14. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
15. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
16. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Серебрянський, Д. М. Оцінка рівня та ефективності перерозподілу ВВП через публічний сектор економіки України [Текст] / Д. М. Серебрянський, А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицький // Фінанси України. – 2017. – № 4. – С. 45–57.
18. Марків, Г. Вплив державного боргу на боргову безпеку України [Текст] / Г. Марків, Л. Синявська, О. Рубай // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7, № 3–4. – С. 29–37.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017 © Дахнова О. Є., Городецька Т. Е.

References

1. Kyshakevych, B. Yu. (2012). Formuvannia systemy finansovoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 22.7, 202–207.
2. Rudyk, N. V. (2014). Finansova bezpeka v systemi upravlinnia derzhavnymy finansamy. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 5–4, 128–133.
3. Nakonechna, N. V. (2013). Metodolohichni pidkhody shchodo otsiniuvannia rinvnia finansovoi bezpeky Ukrainy. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 23.14, 281–287.
4. Nechyporuk L. V. (2012). Posylennia zahroz finansovii bezpetsi derzhavy v umovakh finansovoi hlobalizatsii. *Zbirnyk naukovykh prats NUDPSU*, 1, 281–298.
5. Novikova, K. I. (2015). Analiz suchasnoho stanu finansovoi bezpeky derzhavy v umovakh khaotychno strukturovanoj ekonomiky. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 3, 747–752.
6. Tymoshenko, O. V. (2014). Osnovni napriamy zmitsnennia finansovoi bezpeky Ukrainy. *Problemy ekonomiky*, 2, 154–160.
7. Borodii, O. A. (2015). *Upravlinnia biudzhethnoi bezpekoiu Ukrainy*: avtoref. dys. kand. ekon. nauk, Chernihiv. Available at: http://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/dis/aref_borodiy.pdf.
8. Bohma, O. S. (2016). Sutnist biudzhethnoi bezpeky v systemi zabezpechennia natsionalnykh interesiv. *Ekonomika i suspilstvo*, 4, 282–285.
9. Kulinska, A. V. (2016). Biudzhethna bezpeka yak umova dosiahnennia natsionalnykh sotsialno–ekonomichnykh interesiv. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 4, 29–34.
10. Koren, N. V. (2015). Vyklyky ta zahrozy biudzhethnoi bezpetsi na etapi suspilnykh transformatsii. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. seriia Ekonomichni nauky*, 14–3, 130–133.
11. Postolenko, Yu. P. (2013). Systema zahroz suchasnoi biudzhethnoi systemi Ukrainy. *Ekonomichniy prostir*, 70, 165–172.
12. Shykina, N. A. Deiaki aspekty analizu biudzhethnoi bezpeky Ukrainy. *Naukovi doslidzhennia rozvytku svitovoi ekonomiky: propozyitsii, teorii*, 1, 128–133.
13. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. (2013, October). *Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rinvnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*. Available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
14. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. Available at: <http://www.minfin.gov.ua>
15. *Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy*. Available at: <http://www.treasury.gov.ua>.
16. *Derzhavna sluzhba statystyky*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
17. Serebrianskyi, D. M., Vdovychenko, A. M., & Zubrytskyi, A. I. (2017). Otsinka rinvnia ta efektyvnosti pererozpodilu VVP cherez publichnyi sektor ekonomiky Ukrainy. *Finansy Ukrainy*, 4, 45–57.
18. Markiv, H., Syniavska, L., Rubai, O. (2014). Vplyv derzhavnoho borhu na borhovu bezpeku Ukrainy. *Ahrarna ekonomika*, 7(3–4), 29–37.

Received 22.03.2017

© Dakhnova O. E., Gorodetska T. E.

Dolgaleva O. V.

*associate professor of public administration, professor,
head of the department economics and management
Donbas National Academy of Civil Engineering
and Architecture, Kramatorsk, Ukraine;
elena.dolgaleva21@gmail.com*

THE SCIENTIFIC BASIS FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMY

Summary: The article deals with the theoretical questions of sustainable development of the region. In order to eliminate discrepancies in the terminology, the author perfected the conceptual apparatus. It is impossible to solve the problem of the socio-economic system stability without creation of a sound methodological and methodical foundation, without a scientific substantiation of actions at all hierarchical levels. The critical analysis of existing definitions of sustainability of socio-economic systems showed that the generally accepted concept of modern science has not been produced. Four approaches to determine the sustainability of socio-economic systems are analyzed. The principles of process management of the sustainable development are justified, the directions to achieve it are studied. The modern regional policy is proved not to be focused on the formation and implementation of the sustainable development of the regions. But the definition in the proposed conceptual principles of the management of sustainable development principles, directions and objectives of the regional policy on the implementation of the project at the regional level with specifying the tools and mechanisms to achieve is the key attraction of regions of Ukraine to management in terms of sustainable development.

Keywords: sustainability, sustainable development, sustainable growth, the region, the natural environment, environmental control, social infrastructure, socio-economic recovery.

JEL Classification: R11

Formulas: 0; Fig.: 0, table.: 0, refs.: 11

Долгальова О. В.

*д.держ.упр., професор, завідувач кафедри
економіки і менеджменту Донбаської національної академії
будівництва і архітектури, м. Краматорськ, Україна;
elena.dolgaleva21@gmail.com*

НАУКОВІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація: В статті розглянуто теоретичні питання сталого розвитку регіону. З метою усунення різночитань у термінології автором було удосконалено понятійний апарат. Проведений критичний аналіз вже наявних визначень стійкості соціально-економічних систем показав, що загальноприйнятого поняття сучасна наука досі не виробила. Тому було виділено чотири підходи визначення стійкості соціально-економічних систем. Автором обґрунтовано принципи управління процесами сталого розвитку, які повинні стати основою соціально-економічного відновлення Донецької області. Запропоновано напрями досягнення сталого розвитку в економічній, екологічній та соціальній сферах.

Ключові слова: стійкість, сталий розвиток, стійке зростання, регіон, природне середовище, екологічний контроль, соціальна інфраструктура, соціально-економічне відновлення.

Формул: 0; Рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11

Долгалева Е. В.

*д.гос.упр., професор, заведуючий кафедри
економіки і менеджменту Донбасской национальной академии
строительства и архитектуры, г. Краматорск, Украина;
elena.dolgaleva21@gmail.com*

НАУЧНЫЕ ПРИНЦИПЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация: В статье рассмотрены теоретические вопросы устойчивого развития региона. С целью устранения разночтений в терминологии автором был усовершенствован понятийный аппарат. Проведенный критический анализ уже имеющихся определений устойчивости социально-экономических систем показал, что общепринятого понятия современная наука до сих пор не выработала. Поэтому было выделено четыре подхода определения устойчивости социально-экономических систем. Автором обоснованы принципы управления процессами устойчивого развития, которые должны стать основой социально-экономического восстановления Донецкой области. Предложены направления достижения устойчивого развития в экономической, экологической и социальной сферах.

Ключевые слова: стойкость, устойчивое развитие, стойкий рост, регион, естественная среда, экологический контроль, социальная инфраструктура, социально-экономическое возобновление.

Формул: 0; Рис.: 0, табл.: 0, библи.: 11

Introduction. Harmonization of economic, social, and environmental subsystems and development of the region are the primary tasks. They are designed to find ways of its transition to a model of sustainable development which will provide growth opportunities to meet the needs of not only modern but also future generations, preserving the environment.

Analysis and statement of the problem. Development issues in the region were considered in the writings of domestic and foreign scholars, such as: A. I. Amosha, O. F. Novikova, S. F. Povazhnii, V. V. Dorofienko, O. V. Kolomiychenko, M. S. Pashkevych, O. V. Balahonova, Z. S. Varnalii, L. I. Fedulova, Y. V. Belinska, V. I. Liashenko et al.

Study results. The theory, investigated in the paper, is on the stage of sustainable development of socio-economic systems, therefore a lot of urgent issues remain unsolved. The first scientific community is concerned with the question whether it is generally possible to discuss the stability of a dynamic socio-economic system, as in the philosophical sense the stability is considered as a sustainability, a certain state, as opposed to the changes. There is no clear understanding how to relate the concept of "sustainability", "sustainable development" and "sustainable growth" in many academic works. Scientists have not come to a consensus in resolving the notion about sustainability of socio-economic systems; modern science has not produced a generally accepted definition. Criteria of stability of complex socio-economic systems and the methods of its evaluation have not been identified yet, and the stability specificity of regional systems has not been studied. It is impossible to solve the problem of the socio-economic system stability without creation of a sound methodological and methodical foundation, without a scientific substantiation of actions at all hierarchical levels.

The urgency to discuss the issues requires consideration, above all, of the theoretical foundations of sustainability. In this regard, it is necessary to avoid various terminologies and improve conceptual apparatus which are designed to create the necessary scientific platform for research to ensure the formation of the theory of sustainable development of socio-economic systems in the future.

At the present time there are many definitions of socio-economic stability and their number continues to grow. Thus, it confirms not only the complexity of the concepts, but also the complexity of the object of study in general. In some cases, macroeconomics (national economy), in other-mesoeconomics (regional economy), thirdly – microeconomics (economics of business entities), the fourth – an economy subsystem of a particular level are the object of the research.

The critical analysis of existing definitions of sustainability of socio-economic systems showed that the generally accepted concept of modern science has not been produced. After all, as a minimum, there can be four different approaches. Supporters of the first approach determine the stability of the socio-economic system as the relationship of the security, stability, reliability, integrity and strength of the system.

Supporters of the second approach define sustainability as the relative permanence of main parameters of social-economic system and its ability to remain unchanged for some time. But the socio-economic system is self-organized, and the source of its transformation or its functions as the authors emphasize, "lies in the same system", pointed out by V. D. Mogilevsky [7]. The scientist argues that the system is self-organized in the way to ensure its own survival, stability and development, the evolution, the movement to the target. This duality is one of the main contradictions in the system, solved through its development. Therefore, in the process of development of the system and its operation system parameters are constantly changing, so that they cannot remain unchanged.

Supporters of the third approach understand the stability as an ability of a socio-economic system to keep dynamic balance. Thus, the stability is believed to be the "integrated system property to maintain a dynamic balance while changing the possible parameters of the external and internal environment" [11]. Other researchers [4] believe the category "the economic stability of the regional economic system" to be an integrated system property to maintain a dynamic balance while changes occur within the possible parameters of the external and internal environment.

However, the encyclopedia definition [6] leads to the conclusion that a balance is a state of stability under the influence of the exactly opposite forces (for example, the balance between supply and demand). The socio-economic system is an open system, prone to the effects of many different forces, and a dynamic balance is one of the system state moments.

Representatives of the fourth approach focus on the availability of the connection between the stability of a socio-economic system and the ability of the system to function consistently, develop, and maintain movement on the chosen trajectory, with a non-stop self-development. This statement is, in our opinion, the most close to the true point of view. The author [9] has the same opinion, rightly arguing that "any developing system periodically jumps from one stable state to another".

Supporters of this approach, that shows the essence of this category, highlighting certain characteristics of the socio-economic system, in the first place, pay attention to the ability of the system to function, that is, in fact, perform its functions, while seeking to maintain dynamic balance when the system periodically jumps from one stable state to another; as well as the ability to develop in the long term using own adaptation opportunities. Hence, the study understands the sustainability of socio-economic system, including the regional one, as an ability of the system to steadily operate and develop in the long run in terms of the dynamic changes in the internal and external environment, which is very important in determining the priorities of socio-economic recovery of Donetsk region.

Thus, three main approaches to the construction of models of sustainable development can be outlined in the field of theoretical knowledge about the processes of sustainable development, namely: resource, biosphere, integrative ones. All these approaches are based on a single philosophical and natural foundation. Mutual efforts of mathematicians, naturalists, sociologists, specialists, economists, managers resulted in the complex nature of nonlinear relationships in the system "man-society-nature" and they need a complex analysis.

The theory of sustainable development is based on a harmonization of social, economic and environmental subsystems of the socio-economic system, and is aimed at finding ways of system transition on the model of sustainable development, which will provide a rapid growth rate of capabilities to meet the needs of both the contemporary and future generations, while preserving the environment.

The crisis, which resulted from thoughtless reform policy, first of all, determines the need for transition of Ukraine to a model of sustainable development. So, an attempt to move from the administrative to the market-based economic system in the early 1990-ies was artificial in nature. The Government policy of that time was based on the borrowing of "other people's recipes" and was directed exclusively to overcome the negative effects of the crisis, while the specificity of the development of the country in the previous decades was not taken into consideration [5]. Consequently the situation in Ukraine was characterized by such phenomena as: violation of the

reproduction mechanisms; differentiation strengthening; the lack of its own institutional infrastructure for the advanced play.

In addition, it should be noted that the modern structure of production becomes more oriented on the branch one, namely the regional management system. The transformations in recent years have led to weakening of region sectors, with understanding them as components of a single economic complex of the country in general and their formation as regional commercial complexes. Therefore, these circumstances are of particular relevance in the context of ensuring the sustainability of socio-economic systems, and, consequently, the need for regional studies.

Assessing the specific study of the region as the object of sustainability from the point of view of the most successful research instruments, we consider that it is necessary to focus on the historical, structural and functional, as well as system approaches. So, in work [3] it is indicated that the historical approach is aimed at the study of region genesis, the driving forces and factors of its education, formation and development. The structural-functional approach in the system methodology is one of the basic ones to study complex systems.

The main key characteristics of the region as a complex socio-economic system is its quality attributes, properties, function, which is a consequence of the special organization system, and is also included in its elements. The systematic approach explains this phenomenon by system emergence, i.e. there are system properties which its elements lack, as well as the amount of elements not related to the special framework ties.

The application of historical approach in combination with the structural-functional and systemic approaches gives the opportunity to link the emergence of the new quality in the development of the region with a modification of its structural and functional organization, approach to understanding of the patterns of qualitative transformations in the economy and the social sphere considering the environment actions.

The possibility of applying methodological approaches has been proved by both domestic and foreign scientists-regionalists, among them are A. I. Amosha, O. F. Novikova, S. F. Povazhnii, V. V. Dorofienko, M. T. Agafonov, O. O. Granberg, M. F. Zamiatina, O. V. Kolonyichenko, V. N. Leksyn, A. P. Lytovka, P. A. Minakir, M. M. Nekrasov, V. I. Rohchin, O. I. Tatarkinia, V. E. Seliverstov, I. I. Sigov, O. N. Shvetsov, et al. Taking into account papers of the above mentioned scholars, as well as the results of their research, it can be concluded that the regions should be considered as meaningful, actually operating system components of the territorial administration.

It is generally accepted that a very important factor, that significantly affects the territorial organization of socio-economic life and production efficiency, is undoubtedly the ecological environment. In turn, the key determiner, which causes the ecological conditions of Donetsk region, is the development of extractive and processing industry with outdated technologies and related to it excessive urbanization of many Donbas areas. From this perspective, a promising direction of scientific research is to study the role of the environmental component in the formation of a sustainable development trajectory and justification of the specific features such as the effect on recovery and development of Donbas. The high concentration of industrial and agricultural production, transport infrastructure, combined with a high population density, has created an excessively high technological and anthropogenic burden on the biosphere – the highest in Europe. Donbas has stocks of virtually all chemical elements. The deposits of coal are considered to be the most important natural riches of the region. There are 57 billion tons of its explored reserves, which can meet the needs of industry and population for many decades [8].

Despite a production cut as a result of which the total amount of emissions and discharges dropped dramatically, the burden on the biosphere of the Donbas region still remains one of the largest in Europe. High speed and scope of the industrial processes, a huge move of mountain masses cause significant scattering of many chemical elements (primarily carbon and heavy metals), causing accumulation of chemical elements in the atypical combinations in nature. Thus, it follows, that Donbas has one of the most critical environmental situations, in this case water and soil pollution become the most burning problems [10].

Along with the general causes of a man-made pollution a "specific" type of environmental

consequences, characterized by the mass closing of mines has become urgent. In this regard the groundwater standing level changed and a new, unusual phenomenon appeared in this poorly supplied with water region, that is the flooding of a number of settlements. It is, above all, numerous mining towns made up of the suburbs of large and medium cities of the Central Donbas.

The program of the reconstruction of the coal industry, and in connection with it the closure of the mines in Donbas became the source of unexpected environmental problems that turned into the socio-economic issues of the region.

The objectivity of evaluations of scientists and experts about the environmental consequences of mass closures of mines in the Donbas region of Ukraine and their influence on human health as well as recommendations for eliminating their negative impacts has no doubts, which are as follows:

1. As a result of the cumulative impact of negative factors when closing the mines there is a steady growth of areas with the active development of the flooding of the residential and industrial facilities, farmlands, communication facilities, motor highways, etc.

2. The processes of surface and underground waters pollution, sedimentation of the daily surface, accumulation of potential energy in the flooded mining workings with the formation of hydrogeomechanical stress and a decrease in the stability of the rock become more intense.

3. Change of the flows structure of explosive gases may lead to complications of gas and vapor conditions of existing mines and surrounding areas.

4. There is a geochemical pollution of agricultural and industrial territories, which manifests itself in the increasing concentration of heavy metals, petroleum products, in soils, snow cover, bottom sediments.

5. Due to the heavy metals of underground and surface water salinity and pollution by nitrates increases.

6. Radiochemical soil pollution of water with uranium-bearing minerals is urgent for the zones with the slag collection systems.

A number of closed mines in the region need the following actions [1]:

- forecasting assessment of the impact of the mines closure on the environment;
- determination of potential sites with flooding and sites of storage of liquid and solid waste which can possibly be flooded;

- development of management schemes of levelled groundwater regime;

- development of regional changes forecast in groundwater quality;

- to prepare recommendations for the adoption of decisions on the prevention of environmental disasters;

- improvement of monitoring systems on different levels, first and foremost, the geological environment;

- creation of subdivisions in the zones of influence of the closed mines on areas complex ecological economic management;

- development of models with the formation of a functional database based on GIS-technologies;

- recycling of industrial waste, which is both a factor of harmful effects on the environment and the traditional source of a number of scarce useful components;

- use the potential of the research, design and manufacturing organizations to solve problems related to the consequences of the mines closure;

- ensure the financing of nature protection measures on the study, prevention and liquidation of consequences of mass mines closures with budgets of different levels.

The issues of regulation and enhancement of the role of local authorities in providing security in ecology are relevant.

The instability of the political situation in the Donbas region became the reason of the management efficiency lowering, monitoring and control functions in the field of environmental safety. It should be noted that the effectiveness of the management of the natural environment and nature management is a fundamental task in the field of ecology. This task involves the state, industry, industrial, municipal and public control.

No doubt that the main condition for ensuring the effectiveness of the management of the

executive authorities of the region in the field of ecology is the effectiveness of the system of managing itself directly, which requires a number of measures to ensure environmental protection and rational use of nature:

- to adopt a number of documents that establish the timing and sequence of administrative procedures and administrative actions in the state regulation of nature management and environmental protection;

- to hold the functional diagnosis of regional authorities in the field of environment and local authorities in order to exclude duplication of certain functions;

- to ensure the cooperation of the executive authorities of the region and local authorities with contact audience represented by social movements, organizations and political parties in the area of environmental safety;

- to empower local bodies of executive power with the right to carry out control in the environmental protection and environmental objects of regional and local significance. In particular, the following powers:

- a) for public accounting of factors that adversely affect the region ecology, which is carried out by authorized bodies of the executive power;

- b) control in accordance with the regional legislation on paying for pollution and other harmful effects on the environment on the enterprises with economic and other activities, other than those that are subject to state ecological control;

- c) keeping records of underlying causes of harmful effects on the environment;

- g) re-equipment of the enterprises, the balance of which is physically and morally obsolete equipment;

- d) timely detection, as well as reducing the environmental risks that can become sources of natural and man-made emergency situations, caused by military actions, etc.

Thus, environmental protection and nature management of all kinds of resources are connected with improvement of production location, in particular, potentially dangerous one. The basis for the modernization of its territorial organization has become a permanent spatial dynamic information about the nature and condition of the natural environment, of the processes occurring in it, about the level of economic activity.

Economic and social approaches to environmental problems need attention regarding the evaluation of the rationality of the production process, it should be noted that it is important to take into account both impact on the environment and the costs spent by the society to eliminate these problems.

Operating activities of modern enterprises should be directed to the production of material goods, while simultaneously preserving the environment [2]. The factor to achieve such a consensus is to move to environmentally safe production technologies to minimize environmental risk and negative impact on the environment. Production ecologization is characterized by the adoption of a number of management and technological decisions aimed at the rational nature management and protection of the environment; taking into account the factors in the field of ecology, which have great influence on the production process, as well as factors of production, with negative impact on the ecology of the region; assessment of the damage of the environment caused by these factors.

It is important to ensure the integrated nature management and environmental protection, which must meet the environmental features of a specific territory; stimulation of the economic activity of enterprises to meet the environmental requirements; implementation and use of the management activity of the modern directions of interaction of nature and society, the environmental certification of jobs, improving technologies, the creation of industrial products.

Conclusions. Thus, these are the following principles of sustainable development processes: moderation, appropriateness, social partnership, information openness, as well as complex target and accompanying criteria to achieve sustainable development should become the basis for socio-economic recovery of Donetsk region.

The modern regional policy is proved not to be focused on the formation and implementation of the sustainable development of the regions. But the definition in the proposed conceptual principles of the management of sustainable development principles, directions and objectives of the regional policy on the implementation of the project at the regional level with

specifying the tools and mechanisms to achieve is the key attraction of regions of Ukraine to management in terms of sustainable development.

Suggested directions for achieving sustainable development in the economic, environmental and social spheres are: to ensure sustainable economic development – the transfer of regional economy to the development innovation way; the introduction of tight system resource; implementation of the structural adjustment of the economy of the regions; to ensure sustainable social development – the formation of the modern model of consumption; the creation of the necessary legal, organizational, financial, material conditions to ensure human development in all its diversity; to ensure sustainable environmental development – formation of modern environmental infrastructure in the region; development of the ecological passport of the region; improving the system of monitoring of the level of technogenic load on the regional ecosystem; development and implementation of regional programmes of environmentally sound production and household activities; setting a tough national and regional environmental standards of production in accordance with the EU standards and monitoring compliance.

Література

1. Арефьева, Е. В. Подтопление как потенциальный источник ЧС [Текст] / Е. В. Арефьева, В. И. Мухин, Э. Г. Мирмович // Технологии гражданской безопасности. – 2007. – Том 4, № 4. – С. 69–73.
2. Гордон, М. В. Социально-экологическая составляющая экономической безопасности Украины в контексте формирования целевого механизма экономической политики государства [Текст] / М. В. Гордон // Экономические инновации. – 2007. – Вып. 27. – С. 59–68.
3. Коломийченко, О. В. Стратегическое планирование развития регионов России: методология и организация [Текст] / О. В. Коломийченко, В. Е. Рохчин. – Санкт-Петербург : Наука, 2003. – 235 с.
4. Кретинин, В. А. Теоретические аспекты устойчивого развития региона и критерии его оценки [Электронный ресурс] / В. А. Кретинин, Е. С. Бордяшов // Экономика региона. – 2007. – № 18. – Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru/index.php?id=16>.
5. Львов, Д. С. Экономика развития [Текст] / Д. С. Львов. – Москва : Экзамен, 2002. – 512 с.
6. Мега энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mega.km.ru>.
7. Могилевский, В. Д. Методология систем: вербальный подход [Текст] / В. Д. Могилевский. – Москва : Экономика, 1999. – 248 с.
8. Сагань, Ю. Экология должна быть эффективной [Текст] / Ю. Сагань // Донецкий кряж. – 2006. – № 38. – С. 5.
9. Селин, М. В. Производительность труда: методология определения и резервы роста [Текст] / М. В. Селин. – Санкт-Петербург : Агропромиздат, 2002. – 323 с.
10. Третьяков, С. В. Об экологии Донецка и области [Электронный ресурс] / С. В. Третьяков. – Режим доступа: <http://dnews.donetsk.ua/2011/06/30/7577.html>.
11. Цихан, Т. В. Кластерная теория экономического развития [Электронный ресурс] // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – Режим доступа: <http://www.subcontract.ru/Docum/DocumShow>

Стаття надійшла до редакції 29.01.2018

© Долгалева О. В.

References

1. Arefeva, E. V., Mukhin, V. I., & Mirmovich, E. G. (2007). Podtoplenie kak potentsialnyi istochnik ChS. *Tekhnologii grazhdanskoi bezopasnosti*, 4(4), 69–73.
2. Gordon, M. V. (2007). Sotsialno-ekologicheskaya sostavlyaiushchaia ekonomicheskoi bezopasnosti Ukrainy v kontekste formirovaniia tselevogo mekhanizma ekonomicheskoi politiki gosudarstva. *Ekonomicheskie innovatsii*, 27, 59–68.
3. Kolomiichenko, O. V., & Rokhchin, V. E. (2003). *Strategicheskoe planirovanie razvitiia regionov Rossii: metodologiya i organizatsiia*. Sankt-Peterburg: Nauka.
4. Kretinin, V. A. (2007). Teoreticheskie aspekty ustoichivogo razvitiia regiona i kriterii ego otsenki. *Ekonomika regiona*, 18. Available at: <http://journal.vlsu.ru/index.php?id=16>.
5. Lvov, D. S. (2002). *Ekonomika razvitiia*. Moskva: Ekzamen.
6. *Mega entsiklopedia*. Available at: <http://mega.km.ru/>
7. Mogilevskii, V. D. (1999). *Metodologiya sistem: verbalnyi podkhod*. Moskva: Ekonomika.
8. Sagan, I. (2006). Ekologiya dolzhna byt effektivnoi. *Donetskii kriazh*, 38, 5.
9. Selin, M. V. (2002). *Proizvoditelnost truda: metodologiya opredeleniia i rezervy rosta*. Sankt-Peterburg: Agropromizdat.
10. Tretiakov, S. V. *Ob ekologii Donetska i oblasti*. Available at: <http://dnews.donetsk.ua/2011/06/30/7577.html>.
11. Tsikhan, T. V. (2003). Klasternaia teoriia ekonomicheskogo razvitiia. *Teoriia i praktika upravleniia*, 5, 38. Available at: http://www.subcontract.ru/Docum/DocumShow_DocumID_168.html.

Received 29.01.2018

© Dolgaleva O. V.

Zvarych R. Y.

*PhD (Economics), Associate Professor,
Doctoral student of international economics department
Ternopil National Economic University (Ternopil),
Ukraine; e-mail: romazvarych@yahoo.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3741-2642>*

FINANCIAL AND CREDIT IMPERATIVES OF ALTERGLOBALIZATION THE EMERGING MARKETS

Abstract. The article analyzes the financial and credit imperatives of alterglobalization the emerging markets. In the study, it is researched the theory of financial globalization and there are established advantages, benefits and disadvantages of financial globalization for emerging markets. There are defined the main conditions and risks of global financial stability and there are analyzed the capital flows to emerging market economies. In the article, it is researched that the combination of declining global trade and growth would increase corporate vulnerability. It is concluded the distribution of government debt breakdown of emerging market economies in foreign currency and nonresident holdings of local currency. In the research, it is established a correlation between emerging market economy and advanced economy volatilities. In the study, it is proved that disadvantages of financial globalization include availability of crises, shocks, risks, external risks and nonliquidity. In the article, it is developed the financial-credit imperatives of alterglobalization the emerging markets and it is argued the transition of emerging markets to an alternative global model of economic development.

Key words: alterglobalization, economic crisis, emerging markets, financial globalization, financial risk, financial and credit imperative, global stability.

JEL Classification: F65; G01; G15

Formulas: 0; fig.: 5, tabl.: 0, bibl.: 15

Зварич Р. Є.

*к. е. н., доцент,
докторант кафедри міжнародної економіки
Тернопільський національний економічний університет (м. Тернопіль),
Україна; e-mail: romazvarych@yahoo.com*

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ІМПЕРАТИВИ АЛЬТЕРГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКІВ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Анотація. В статті проведено аналіз фінансово-кредитних імперативів альтерглобалізації ринків, що розвиваються. Досліджено теорію фінансової глобалізації та виокремлено її переваги і недоліки для ринків, що розвиваються. Встановлено умови та виявлено основні ризики глобальної фінансової стабільності. Проаналізовано капітальні потоки, які спрямовані до ринків, що розвиваються та розподіл в цих країнах державного боргу в іноземній і місцевій валюті. Встановлено кореляцію між економіками ринків, що розвиваються та волатильністю розвинених країн. Виокремлено фінансово-кредитні імперативи та аргументовано перехід ринків, що розвиваються до альтерглобальної моделі економічного розвитку.

Ключові слова: альтерглобалізація, глобальна стабільність, економічна криза, ринки, що розвиваються, фінансова глобалізація, фінансово-кредитні імперативи, фінансовий ризик.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 0; бібл.: 15

Зварич Р. Е.

*к. э. н., доцент,
докторант кафедры международной экономики
Тернопольский национальный экономический университет
(г. Тернополь), Украина; e-mail: romazvarych@yahoo.com*

ФИНАНСОВО-КРЕДИТНЫЕ ИМПЕРАТИВЫ АЛЬТЕРГЛОБАЛИЗАЦИИ РАЗВИВАЮЩИХСЯ РЫНКОВ

Аннотация. В статье проведен анализ финансово-кредитных императивов альтерглобализации развивающихся рынков. Исследована теория финансовой глобализации и выделены ее преимущества и недостатки для развивающихся рынков. Установлены условия и обнаружены основные риски глобальной финансовой стабильности. Проанализированы капитальные потоки, направленные в развитые рынки и распределение в этих странах государственного долга в иностранной и местной валюте. Установлена корреляция между экономиками развивающихся рынков и волатильностью развитых стран. Выделены финансово-кредитные императивы и аргументировано переход развивающихся рынков к альтерглобальной модели экономического развития.

Ключевые слова: альтерглобализация, глобальная стабильность, экономический кризис, развивающиеся рынки, финансовая глобализация, финансово-кредитные императивы, финансовый риск.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 0; библи.: 15

Introduction. The current position of world development is characterized by dynamic deepening of integration processes the political, economic and cultural life of the world. The term globalization came as new stage of internationalization of economic, which is characterized by a sharp increase in the role of external factors in the development of all countries and the creation of transnational capital, strengthen global integration process as a result of global operations of TNCs. Meanwhile, there is a difference in understanding structure and logic of modern globalization processes – globalization of objections to the globalization of absolutisation. Such phenomenon actualizes the new alternative model of the world economy as a new stage of the process of economic transformation [1]. Foreign capital flows can be a contributing factor to domestic credit excesses and banking crises. The empirical results show that external financing can drive credit booms, particularly if they come in the form of gross debt inflows. If the great financial expansion is a key driver of cross-country vulnerability, then policy should focus on domestic vulnerabilities through financial regulation and structural financial reform [2]. Financial globalization has gathered attention since the early 1990s because of its macro-financial implications and growing importance. The potential benefits of financial globalization will likely lead to a more financially interconnected world and a deeper degree of financial integration of developing countries with international financial markets. Financial globalization also carries some risks. These risks are more likely to appear in the short run, when countries open up – especially emerging markets economies. One well-known risk is that globalization can be related to financial crises. These conditions caused the main goal of the research – to find the financial and credit imperatives that caused alterglobalization of the emerging markets [3].

Literature review and the problem statement. Ceballos F., Didier T., Schmukler S. find that globalization via the diversification channel expanded throughout the world during the 2000s, as domestic residents invested more abroad and foreigners increased their investments at home, generating more cross-border holdings. The paper also shows that the nature of financing through both diversification and offshoring has improved for emerging countries [4]. Rogoff K., Kose M. show that richer countries may benefit more from openness than EMEs, given “thresholds” of financial development above which benefits outweigh costs [5]. Dilip K. examines the impact of ever increasing financial globalization on emerging market economies, both in the former communist countries of Eastern Europe and the developing world in general. Author covers issues such as global capital flows and financial liberalization, global financial architecture, financial and macroeconomic instability [6]. Pleyers G. define that alterglobalization provides a comprehensive account of critical global forces and he attempts to solve one of the major challenges of our time – building of a fairer, sustainable and more democratic co-existence of human beings in a global world [7].

Research results. The growth in the global financial system coincided with even more rapid financial integration between countries. As authorities removed restrictions on cross-border investment, financial institutions, firms and individuals increasingly invested abroad. The long periods of capital

flows between economies contributed in many cases to greater trade flows and income convergence. Equity flows, such as foreign direct investment, were associated with greater risk sharing and technology transfers across borders and became an important source of stable financing for both advanced and emerging economies. Yet some types of capital flows, particularly debt financing by banks and capital market investors, proved very volatile, with “sudden stops” of foreign money and “capital flight” by residents a recurring theme of crises especially in EME crises [8].

In theory, there are different ways through which financial globalization can lead to improvements in the financial sector infrastructure. First, financial globalization can lead to a greater competition in the provision of funds, which can generate efficiency gains. Second, the adoption of international accounting standards can increase transparency. Third, the introduction of international financial intermediaries would push the financial sector towards the international frontier. Fourth, Stulz (1999) argues that financial globalization improves corporate governance; new shareholders and potential bidders can lead to a closer monitoring of management. Fifth, Crockett (2000) claims that the increase in the technical capabilities for engaging in precision financing results in a growing completeness of local and global markets. Sixth, Stiglitz (2000) argues that the stringent market discipline imposed by financial globalization has consequences not only on the macro-economy, but also on the business environment and institutional factors [9].

Although financial globalization has several potential benefits, financial globalization can also carry some risks. The recent stream of financial crises and contagion after countries liberalized their financial systems and became integrated with world financial markets, might lead some to suggest that globalization generates financial volatility and crises. Second, globalization can also lead to crises if there are imperfections in international financial markets. The imperfections in financial markets can generate bubbles, herding behavior, speculative attacks, and crashes among other things. Imperfections in international capital markets can lead to crises even in countries with sound fundamentals. Third, globalization can lead to crises due to the importance of external factors, even in countries with sound fundamentals and even in the absence of imperfections in international capital markets. If a country becomes dependent on foreign capital, sudden shifts in foreign capital flows can create financing difficulties and economic downturns. Fourth, financial globalization can lead to financial crises through contagion by shocks that are transmitted across countries. Three broad channels of contagion have been identified as: real links, financial links, and herding behavior or “unexplained high correlations” [10].

Short-term risks have moderated in the past six months as markets have shown resilience to a number of shocks. Pressures on emerging market assets have eased, helped by firmer commodity prices, reduced uncertainty about China’s near-term prospects, and expectations of lower interest rates in advanced economies. But medium-term risks are rising in a new environment of increased political and policy uncertainty. Expectations for monetary normalization in advanced economies have shifted even further into the future, and weak growth and low interest rates are increasing the challenges for banks, insurers, and pension funds. Although most advanced economy bank balance sheets are robust, sustainable profitability is weak, reflecting unresolved legacy problems and bank business model challenges. Corporate leverage in many emerging market firms has peaked at high levels, and debt servicing capacity remains weak. These developments have complicated the outlook for attaining a more balanced and potent policy mix, and could lead to a prolonged era of economic and financial stagnation. Policymakers must take a more comprehensive and collaborative approach to protect and advance financial stability and inclusion and revitalize the global economy [11].

Emerging market risks have declined, led by a modest recovery in commodity prices and improved external financial conditions, fueling a pickup in capital flows. The economic outlook has improved for the recession-hit economies of Brazil and Russia, while supportive external conditions are providing an opportunity for a smooth deleveraging of firms in many emerging market economies. Market and liquidity risks are still elevated in an environment of extended positioning across major asset classes (Fig. 1).

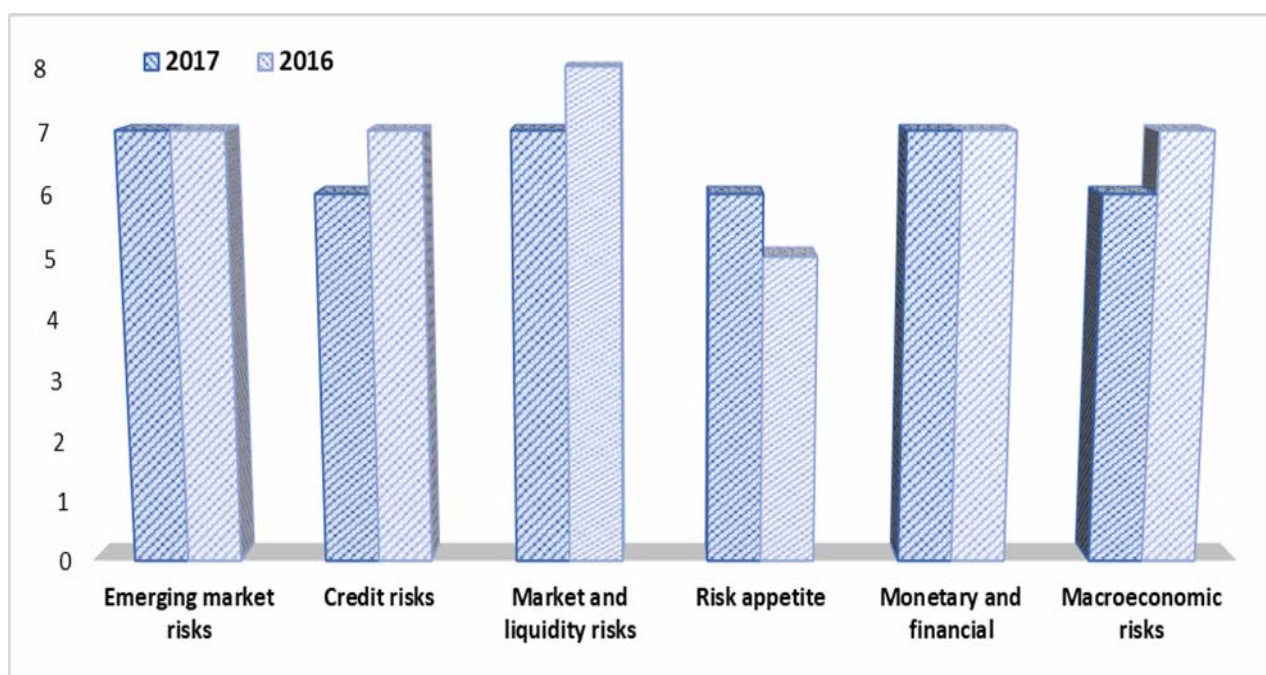

Figure 1. Global Financial Stability: Risks and Conditions
Source: compiled by the author based on [11, pp. 18-19]

In any country, investors have to be concerned about changes in the political climate or in the way that society is organized. Even changes that make most people better off may leave a few behind, and sometimes those left behind are investors. Many emerging markets began their economic improvement because of a major political change. Such profound changes create risk, and many nations in Eastern Europe have had economic and social upheaval on the way to economic stability. In many emerging markets, corruption is a fact of business. In some cases, it's rooted in cultural differences, where people receive tips for services that wouldn't be rewarded anywhere else. In other cases, corruption is rampant because the people have dealt with ineffective institutions for years and have had to figure out ways to work around them. And in still other cases, the problem is nothing more than basic human nature combined with lax law enforcement. In most emerging markets, you use a currency other than your own. That means that your investment returns are affected by changes in the value of both your currency and the emerging-market currency. It's not always easy to buy and sell securities in emerging markets [12].

Emerging market currencies would come under pressure as capital flows reverse, limiting space for monetary policy to ease and keeping long-term interest rates high. Such an environment would reduce firms' debt-servicing capacity and could prompt institutional investors to undertake a more forceful and sustained shift away from emerging market economies (Fig. 2). Such an outcome could also amplify asset price volatility induced by retail investors. Capital flow reversals were driven mainly by herd behavior on the part of retail investors, while continued buying by institutional investors helped offset some of the downward pressure on emerging market economy asset prices. A sustained reversal of capital inflows would put pressure on countries with high external financing requirements and/or low reserve adequacy. If protectionist pressures increase and start to affect global trade, emerging market economies closely integrated into global trade and capital markets will face lower external revenues and rising risk premiums. The combination of declining global trade and growth would increase corporate vulnerability, especially for those with high leverage and large foreign exchange mismatches. The resulting higher corporate risk premiums and borrowing costs will increase financial stability risks in these economies.

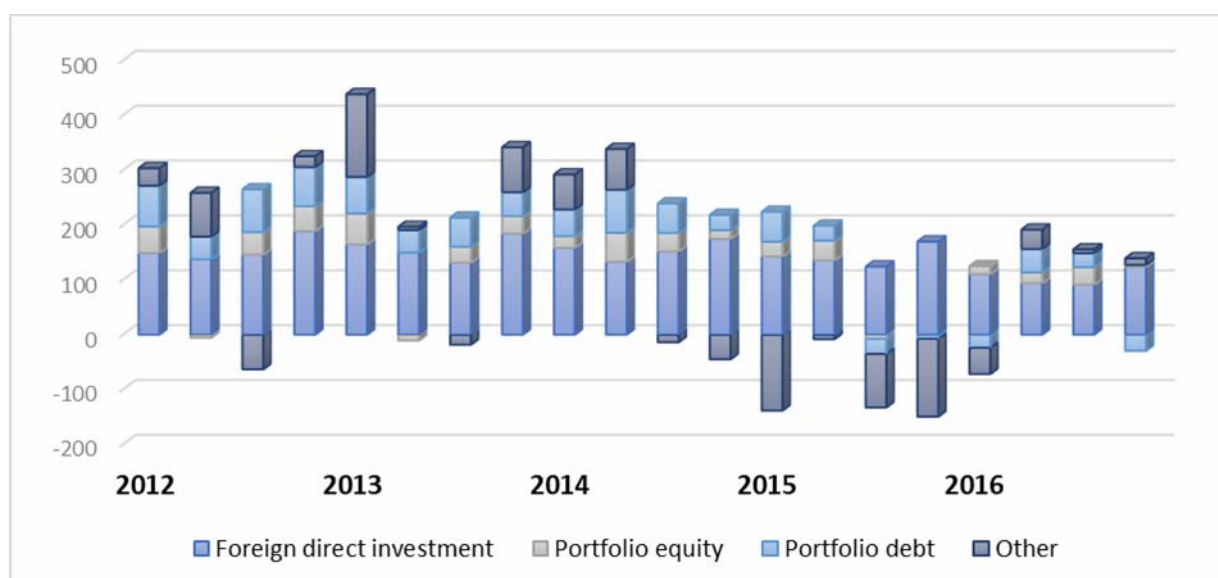

Figure 2. Capital Flows to Emerging Market Economies, (billions of dollars)
Source: compiled by the author based on [11, pp. 32-33]

The past year has seen major political events trigger increased uncertainty about the direction of policies and the prospects for reform. Brazil was downgraded by Fitch in May 2016, Turkey was downgraded by Standard & Poor's in July 2016 and put on review for a downgrade by Moody's and Fitch. In all these cases, political uncertainty was cited as a major factor. In some cases, these developments have had an immediate impact on sovereign ratings or have triggered bouts of market volatility. On a positive note, recent elections in Peru and policy measures in Argentina have been received favorably by investors, reflecting prospects for further reforms and political stability in the region, while India continues to benefit from a stable political environment. Increased financial linkages between emerging market and advanced economies have increased the risk of spillovers between the two (Fig. 3) and have left some countries particularly exposed to political risks from abroad [13].

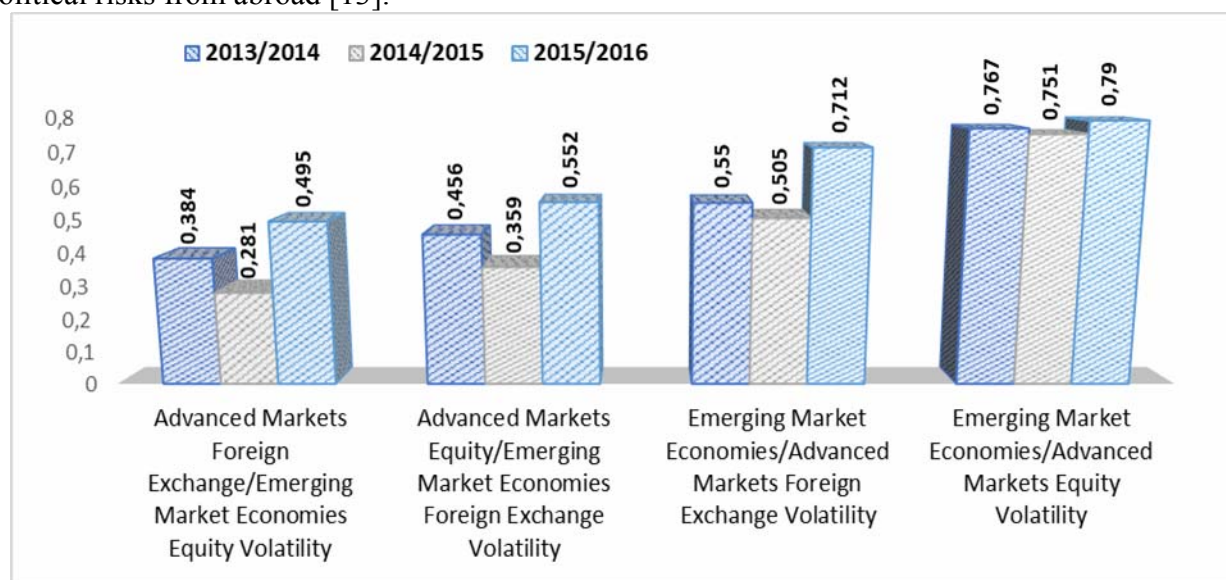

Figure 3. Correlation between Emerging Market Economy and Advanced Economy Volatilities
Source: compiled by the author based on [13, pp. 48-49]

The global financial system has been strengthened since the crisis, and the political shock was absorbed by markets: despite the large adjustment in prices, markets managed high volumes well, without significant disruption, and no major disorderly events surfaced; new firewalls in the euro area, including the European Central Bank's asset purchase programs and other backstops, supported smooth market adjustment and prevented contagion; flows into emerging markets were

resilient and have increased since the referendum. Heightened policy uncertainty could worsen the investment climate for many emerging market economies, with an impact on medium-term growth potential. There is also elevated event risk that large emerging markets could lose their investment grade ratings, potentially triggering forced selling of hard-currency debt by foreign investors (Fig. 4).

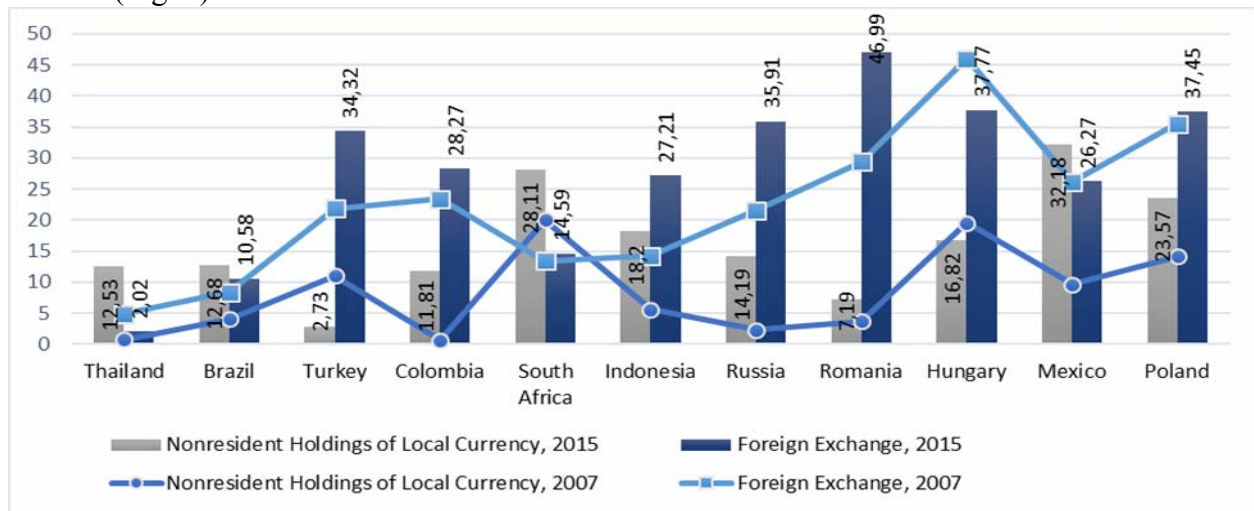

Figure 4. Government Debt Breakdown in Foreign Currency and Nonresident Holdings of Local Currency, (Percent of total)
Source: compiled by the author based on [13, pp. 48-49]

Continued subdued growth prospects and lingering vulnerabilities in many countries underscore the need for more progress along a number of fronts. Although many countries wisely deployed macroeconomic policy buffers and allowed currency flexibility to cushion the impact of slower growth and lower commodity prices, some may be running out of room to maneuver. The turn of the credit cycle and weaker corporate balance sheets will continue to raise pressure on banks despite adequate levels of profitability and capitalization across most systems. Therefore, emerging markets should take advantage of supportive external conditions to enhance their resilience by addressing corporate and banking sector weaknesses. Governments might want to regulate and supervise financial systems to ensure that the financial sector is managing risk well. Governments might want to avoid large asset-liability mismatches, like unhedged foreign exchange borrowings invested in non-tradable sectors and short-term assets for long-term investments, which can leave banks vulnerable to exchange rate depreciations and to interest rate surges.

However, financial and credit imperatives of alterglobalization the emerging markets outline that global form of decision-making creates numerous specific problems. The disadvantages of financial globalization include availability of crises, shocks, risks, external risks and nonliquidity. Alterglobalization gradually forms a new ideal as a challenge and idealize the convergence model, based on the articulation of differences instead of homogenization (fig. 5). The modern alternative global movement is aimed at saving the process of financial globalization but redirected a way as to minimize the radicalization of existing current problems [14]. The alterglobal model should be based on new principles of functioning the world financial system and should be ground on the principles of partnership and protection.

Figure 5. Financial and Credit Imperatives of Alterglobalization the Emerging Markets
Source: compiled by the author based on [14]

Financial and credit imperatives of alterglobalization the emerging markets reforms to macroprudential and supervisory frameworks should be accelerated to ensure timely and effective responses to these challenges. Enhanced supervision of banks will be needed, requiring better coordination among institutions and central banks in some countries. Ensuring continued access to international financial services – strengthened regulatory and supervisory regimes, including by ensuring effective implementation of standards to combat money laundering and the financing of terrorism, would enhance capacity and transparency and help lower risk perceptions in some emerging market and developing economies [15].

Conclusions. Financial and credit imperatives of alterglobalization the emerging markets require that model of the world economy must absorb all the positive qualities inherent in financial globalization and at the same time offer solutions of current problems and gaps. Countries can benefit from financial alterglobalization and countries should take advantage of it. Financial responsible liberalization can have positive effects on the financial system. At the same time, the evidence does not suggest that financial volatility increases after financial liberalization.

Література

1. McGrew, A. *Globalization Theory: Approaches and Controversies* [Text] / A. McGrew, D. Held. – London : Cambridge : Polity, 2007. – 288 c.
2. Obstfeld, M. *Global Capital Markets: Integration, Crises, and Growth* [Text] / M. Obstfeld, A. Taylor. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 354 c.
3. Goldberg, P. K. Distributional effects of globalization in developing countries [Electronic resource] : Working Paper 12885 / P. K. Goldberg, N. Pavcnik // NBER Working Paper Series. – 2007. – Available at: <http://www.nber.org/papers/w12885.pdf?new>.
4. Ceballos, F. Financial Globalization in Emerging Countries: Diversification vs. Offshoring [Electronic resource] / F. Ceballos, T. Didier, S. L. Schmukler // Policy Research Working Paper. – 2012. – № 6104. – Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9325>.
5. Kose, M. A. Financial Globalization: A Reappraisal [Electronic resource] : Working Paper 12484 / M. Ayhan Kose, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff, Shang-Jin Wei // NBER Working Paper Series. – 2006. – Available at: <http://www.nber.org/papers/w12484.pdf>.
6. Dilip, K. D. *Financial Globalization and the Emerging Market Economy* [Text] / K. Das Dilip. – London : Routledge, 2004. – 240 c.
7. Pleyers, G. *Alter-Globalization: Becoming Actors in a Global Age* [Text] / Geoffrey Pleyers. – London : Wiley, 2013. – 336 c.
8. Frost, J. Financial globalization or great financial expansion? The impact of capital flows on credit and banking crises [Electronic resource] / J. Frost, R. V. Tilburg // DNB Working Paper. – 2014. – № 441 (September). – Available at: https://www.dnb.nl/en/binaries/Working%20Paper%20441_tcm47-312672.pdf.
9. Schmukler, S. L. Benefits and risks of financial globalization: challenges for developing countries [Electronic resource] / Sergio L. Schmukler // Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review (Second Quarter 2004) 2004-06. – Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/710321468322735111/Benefits-and-risks-of-financial-globalization-challenges-for-developing-countries>.
10. Feldstein, M. S. *Economic and financial crises in emerging market economies* [Text] / M. S. Feldstein. – Chicago : University of Chicago Press, 2007. – 544 c.
11. Global Financial Stability Report. April 2017 : Getting the Policy Mix Right [Electronic resource] / International Monetary Fund, World Economic and Financial Surveys. – Available at: <http://www.imf.org/~media/Files/Publications/GFSR/2017/April/chapter-1/text.ashx>.
12. Logue, A. C. Risks associated with investing in emerging markets [Electronic resource] / A. C. Logue // Dummies A Wiley Brand. – Available at: <http://www.dummies.com/personal-finance/investing/emerging-markets/risks-associated-with-investing-in-emerging-markets>.
13. Global Financial Stability Report. October 2016 : Fostering Stability in a Low-Growth, Low-Rate Era [Electronic resource] / International Monetary Fund, World Economic and Financial Surveys. – Available at: <http://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/GFSR/2016/02/pdf/text.ashx>.
14. Зварич, Р. Є. Конкретизація та верифікація розуміння альтерглобалізації [Текст] / Р. Є. Зварич // Журнал європейської економіки. – 2017. – Т. 16, № 1. – С. 3–16.
15. Knoop, T. *Global finance in emerging market economies* [Text] / T. Knoop. – London : Routledge, 2013. – 328 c.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2017

© Зварич Р. Є.

References

1. McGrew, A., & Held, D. (2007). *Globalization theory: approaches and controversies*. London: Cambridge: Polity.
2. Obstfeld, M., & Taylor, A. (2004). *Global Capital Markets: Integration, Crises, and Growth*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Goldberg, P. K., & Pavcnik, N. (2007). *Working Paper 12885*. (2007). *NBER Working Paper Series*. Available at: <http://www.nber.org/papers/w12885.pdf?new>.
4. Ceballos, F., Didier, T., & Schmukler, S. L. (2012). Financial Globalization in Emerging Countries: Diversification vs. Offshoring. *Policy Research Working Paper, 6104*. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9325>.
5. Kose, M. A., Prasad, E., Rogoff, K., & Wei, S – J. (2006). Financial Globalization: A Reappraisal. *Working Paper 12484, NBER Working Paper Series*. Available at: <http://www.nber.org/papers/w12484.pdf>.

6. Dilip, K. D. (2004). *Financial Globalization and the Emerging Market Economy*. London: Routledge.
7. Pleyers, G. (2013). *Alter-Globalization: Becoming Actors in a Global Age*. London: Wiley.
8. Frost, J., & Tilburg, R. V. (2014). Financial globalization or great financial expansion? The impact of capital flows on credit and banking crises. *DNB Working Paper*, 441 (September). Available at: https://www.dnb.nl/en/binaries/Working%20Paper%20441_tcm47-312672.pdf.
9. Schmukler, S. L. (2004, June). *Benefits and risks of financial globalization: challenges for developing countries*. *Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review*. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/710321468322735111/Benefits-and-risks-of-financial-globalization-challenges-for-developing-countries>.
10. Feldstein, M. S. (2007). *Economic and financial crises in emerging market economies*. Chicago: University of Chicago Press.
11. Global Financial Stability Report. (2017, April): Getting the Policy Mix Right. *International Monetary Fund, World Economic and Financial Surveys*. Available at: <http://www.imf.org/~media/Files/Publications/GFSR/2017/April/chapter-1/text.ashx>.
12. Logue, A. C. Risks associated with investing in emerging markets. *Dummies A Wiley Brand*. Available at: <http://www.dummies.com/personal-finance/investing/emerging-markets/risks-associated-with-investing-in-emerging-markets>.
13. Global Financial Stability Report. (2016, October): Fostering Stability in a Low-Growth, Low-Rate. *International Monetary Fund, World Economic and Financial Surveys*. Available at: http://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/GFSR/2016/02/pdf/_text.ashx.
14. Zvarych, R. Ye. (2017). Konkretyzatsiia ta veryfikatsiia rozuminnia alterhlobalizatsii. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 16(1), 3-16.
15. Knoop, T. (2013). *Global finance in emerging market economies*. London: Routledge.

Received 19.09.2017

© Zvarych R. Y.

Kozyryeva O. V.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National University of Pharmacy,
Ukraine; e-mail: kos_74@bk.ru*

Demchenko N. V.

*PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Pharmacy,
Ukraine; e-mail: demchenata@ukr.net*

Kovalchuk V. G.

*Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Kharkiv educational and scientific Institute of the state
higher education institution "Banking University"
Ukraine; e-mail: covveron@ukr.net*

Khaustova V. Ye.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine,
Ukraine; e-mail: v.khaust@gmail.com*

Volkova M. V.

*PhD in Economics, Associate Professor
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Ukraine; e-mail: milaha7432@gmail.com*

GLOBAL FINANCIAL SYSTEM: RISKS AND FORECASTS

Abstract. The article is devoted to the analysis of the causes of the series of successively occurring crisis phenomena in the global financial system, the identification of imbalances and financial risks of development at the present stage. The article is dedicated to the evolution of the overall structure of the international financial sector, discusses the role of the euro area financial sector in financing non-financial corporations and analyses interconnectedness across different parts of the financial sector in order to assess possible structural risks to financial stability in the euro area and in the world. definition of existing risks and imbalances in the development of the global financial and economic sphere, as well as the possible directions of their minimization. The purpose of the article is to definition of existing risks and imbalances in the development of the global financial and economic sphere, as well as the possible directions of their minimization.

Keywords: globalization, imbalances, financial risks, eurozone, financial relations.

JEL Classification: F02, F36

Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 0; bibl.: 9

Козирєва О. В.

*д.е.н., доцент,
Національний фармацевтичний університет,
Україна; e-mail: covveron@ukr.net*

Демченко Н. В.

*к.е.н., доцент,
Національний фармацевтичний університет,
Україна; e-mail: demchenata@ukr.net*

Ковальчук В. Г.

*Доктор наук з державного. управління, доцент,
ХННІ ДВНЗ «Університет банківської справи»,
Україна; e-mail: covveron@ukr.net*

Хаустова В. Є.

*д.е.н., доцент,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
Україна; e-mail: v.khaust@gmail.com*

Волкова М. В.

к.е.н., доцент,

Харківський Національний університет міського господарства імені А.Н. Бектова,

Україна; e-mail: milaha7432@gmail.com

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА СИСТЕМА: РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу причин серії послідовно виникаючих кризових явищ у світовій фінансовій системі, виявлення диспропорцій та фінансових ризиків розвитку на сучасному етапі. Стаття присвячена розвитку загальної структури міжнародного фінансового сектору, розглядається роль фінансового сектору зони євро в фінансуванні нефінансових корпорацій та аналізується взаємозв'язок між різними частинами фінансового сектору з метою оцінки можливих структурних ризиків. Фінансова стабільність у зоні євро та у світі. Визначення існуючих ризиків та дисбалансів у розвитку світової фінансово-економічної сфери, а також можливі напрямки їх мінімізації. Метою статті є визначення існуючих ризиків та дисбалансів у розвитку світової фінансово-економічної сфери, а також можливі напрями їх мінімізації.

Ключові слова: глобалізація, дисбаланс, фінансові ризики, євროзона, фінансові відносини.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; бібл.: 9

Козырева Е. В.

Доктор экономических наук, доцент

Национальный фармацевтический университет,

Украина; e-mail: covveron@ukr.net

Демченко Н. В.

Кандидат экономических наук, доцент,

Национальный фармацевтический университет,

Украина; e-mail: demchenata@ukr.net

Ковальчук В.Г.

Доктор наук государственного управления, доцент

Харьковский УНИГВУЗ «Университет банковского дела»,

Украина; e-mail: covveron@ukr.net

Хаустова В. Е.

Доктор экономических наук, доцент

Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины, Украина;

e-mail: v.khaust@gmail.com

Волкова М.В.

Кандидат экономических наук, доцент

Харьковский Национальный университет городского хозяйства

имени А.Н.Бектова, Украина; e-mail: milaha7432@gmail.com

ГЛОБАЛЬНАЯ ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА: РИСКИ И ПРОГНОЗЫ

Аннотация. Статья посвящена анализу причин серии последовательно возникающих кризисных явлений в мировой финансовой системе, выявлению дисбалансов и финансовых рисков развития на современном этапе. Статья посвящена эволюции общей структуры международного финансового сектора, обсуждается роль финансового сектора еврозоны в финансировании нефинансовых корпораций и анализируется взаимосвязь между различными секторами финансового сектора, чтобы оценить возможные структурные риски для Финансовой стабильности в зоне евро и в мире. Определение существующих рисков и дисбалансов в развитии мировой финансово-экономической сферы, а также возможные направления их минимизации. Цель статьи – определение существующих рисков и дисбалансов в развитии мировой финансово-экономической сферы, а также возможные направления их минимизации.

Ключевые слова: глобализация, дисбаланс, финансовые риски, еврозона, финансовые отношения.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; библи.: 9

Paper objective – definition of existing risks and imbalances in the development of the global financial and economic sphere, as well as the possible directions of their minimization.

Analysis of recent research and publications. Problems of financial imbalances are considered in the works of A. Baranovsky, O. Lunyakov, V. Kozyuk, A. Kuznetsova, O. Snizhko. Foreign scientists paid attention to the prospects and problems of the development of the international monetary and financial system: J. Attali, J. Baghvati, F. Bourguignon, I. Wallerstein, A. Greenspan, M. Castells, J. Soros, M. Porter, L. Taylor, S. Fisher, A. Ferrer.

Problem statement. Lower risk can lead to a prolonged period of weak growth in the global economy. The global economic outlook remains subject to significant uncertainty and downward risks, which could impede the currently forecast moderate growth acceleration in 2017–2018. Some of these risks are caused by monetary policy in the major developed countries. The consequences of the introduction of untested monetary policy instruments – such as negative key interest rates in Europe and Japan – remain unclear. There is a risk that such measures can lead to a deterioration in the balance sheets of banks, as a result of which the credit conditions will become tougher, which could potentially destabilize vulnerable and undercapitalized banks. The specific time frame for raising the key interest rate in the United States is another area of uncertainty. The increase in interest rate differentials in other developed countries could potentially lead to financial instability, reverse reversal of capital inflows to developing countries, and sharp currency adjustments. Such instability would increase the vulnerabilities associated with high levels of debt and the increase in the number of defaults in a number of developing countries, which in turn can lead to an increase in borrowing costs, create pressure to reduce the proportion of borrowed funds, as well as increase the burden on the banking sector.

Discussion. The transition to a multipolar world order causes tensions in global cooperation. Modern geopolitics has a number of significant uncertainties. Global growth is expected to pick up further in 2017–2018, reflecting a stronger-than-expected recovery in many advanced economies and projected higher growth in many emerging market and developing economies, including from improved conditions in several commodity exporters. However, growth momentum is still modest and downside risks continue to dominate, with heightened policy uncertainty and persistent structural headwinds.

Better-than-expected incoming data and gathering growth momentum, as outlined in the April 2017 World Economic Outlook (WEO), have reduced nearterm macroeconomic risks (Figure 1).

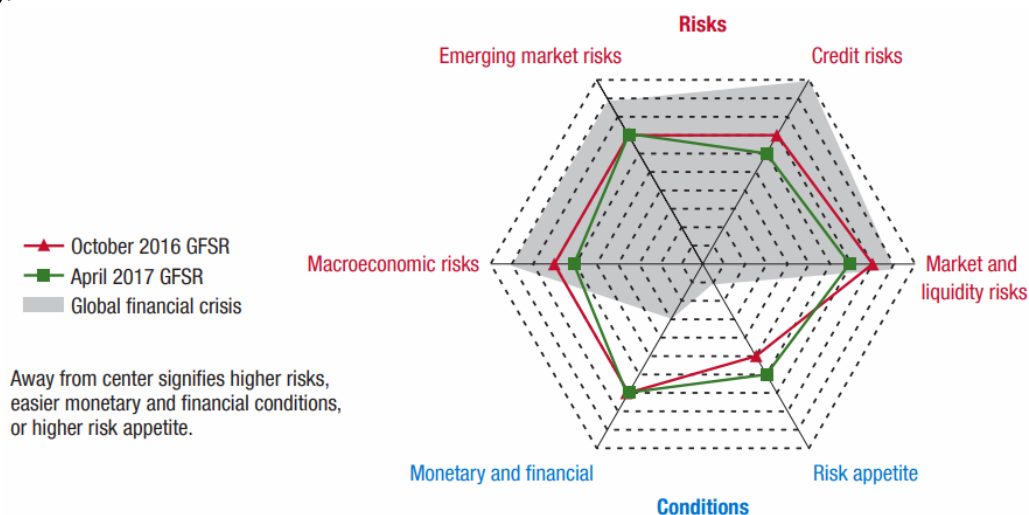

Fig 1. Global Financial Stability Map [1]

Over the past ten years, there has also been an increase in indices of economic policy uncertainty [2] to the maximum levels (Figure 2).

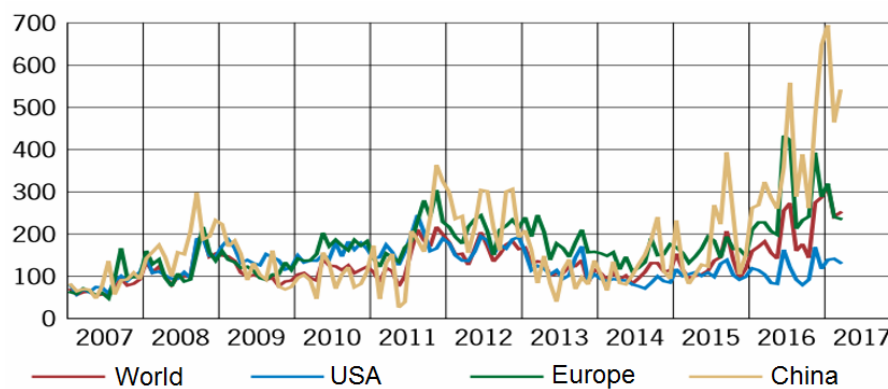

Fig. 2 Measuring Economic Policy Uncertainty

Among the most significant are changes in the economic policy of the new US administration in important areas in the field of international trade and immigration. The implementation of protectionism policies by US authorities can have global secondary effects, since it will have a direct impact on world trade and capital flows. As a result, many countries, especially emerging markets, which are highly integrated into world trade and are involved in cross-border capital flows, may face increasing sovereign risk premiums. In the event of the active implementation of protectionist policies, the aggravation of trade and currency wars is possible. Against the backdrop of expectations of US protectionist policy, Mexico and China have already faced a significant outflow of capital and a weakening of national currencies.

Among the global risks, the risk of negative developments in the economy and financial sector of China remains significant, despite the fact that at the moment the situation looks better than previously expected. The rate of GDP growth in China in 2016 slowed to 6,7 (in 2015 – 6,9%). According to the IMF, in 2017–2018, economic growth in China is expected to slow to 6,6 and 6,2%, respectively. The main support for China's economic growth continues to be the ongoing credit expansion. The growth of lending activity took place in the context of easing monetary policy by the People's Bank of China starting in 2012. According to Bloomberg, as of January 1, 2017, the total volume of assets of the Chinese banking sector increased to 312% of GDP, the Total Social Finance indicator, reflecting the debt of companies and households on loans from banks and non-banking financial organizations, reached 213% of GDP [3].

The Russia–Ukraine conflict and its unsettled nature have harmed the Ukrainian economy as well and deterred foreign investment there [4]. China's aggressive pursuit of sovereignty claims in the South China Sea has raised concerns about threats to ship-borne trade in some of the world's busiest international waters [5]. Syria has become the epicenter of a many-sided military conflict and humanitarian catastrophe, with highly uncertain long-term consequences. The Syrian conflict has produced a flood of migrants into neighboring countries and Europe, stoking security fears, creating anxiety about social and economic consequences, and placing enormous strains on the Schengen zone arrangements for free mobility in a border-less Europe [6].

The euro area also has a number of uncertainties in its development, and some investors are showing more and more doubts about its ability to survive. If Europe successfully passes the political obstacles that confront it, the uncertainty in the market should quickly disappear and return money to the bond markets, analysts say. But even if this happens, economic risks (which are exacerbated by political factors on the continent) will continue to give rise to fears for the future of the monetary union.

UK output from EU8 could have negative consequences for the financial stability and economic growth in Europe, given the difficulties that can arise when negotiating a new format of interaction between the UK and the European Union (the new conditions of foreign trade activities and Conducting financial transactions). The majority of banks included in this study have performed an assessment of the impact of Brexit upon their business and operations. The impact assessment has been typically done by market, client and product to assess the overall amount of business at risk from a 'hard Brexit'. As a result the impact assessments vary considerably from one bank to another. For some banks in this study, the impact of Brexit is less than 5% of their business,

but for others it is above 33%. The impact of Brexit is likely to be distributed unevenly and skewed towards those banks which have a significant cross-border (UK–EU27) activities with a legal entity structure that does not provide sufficient EU27 market access in the post-Brexit environment [7]. The most acute issue in this case remains the achievement of a compromise on the contribution of the UK to the EU budget at the request of the European Commission. Until now, the UK was the second most important donor in the EU budget after Germany. As a result of Brexit, the need to increase contributions to the EU budget for individual countries, as well as the possible reduction in budget expenditures, can cause significant contradictions between the countries that are net donors and net recipients of budgetary funds.

Raiffeisen Bank International also noted that, despite last year's fears about the development of political events, such as a referendum on the withdrawal of the UK from the EU, government crises in Spain and Italy, economic growth in the eurozone in 2016 continued. On the other hand, the dynamics of this recovery remains modest. However, due to the impact of numerous downside risks, this trend can be considered strong. Analyst UniCredit suggest that the moderate pace of economic recovery of the currency block will continue in 2017 and the region's GDP will rise by 1,5%. Raiffeisen Bank International forecasted economic growth in the euro area this year at 1,5% versus 1,6% in 2016 [8].

According to the British IHS Markit, the euro will reach parity with the dollar by the end of 2017. This opinion is shared by analysts at Royal Bank of Scotland. Thanks to the extension of the ECB's program for a monthly purchase of assets of € 80 billion, they say, the EUR / USD pair will be able to stay within the range of 1,00 –1,10. But the largest investment bank Goldman Sachs lowered its forecast below parity – from 1,00 to 0,90.

At J.P. Morgan believes that the GBP rate may increase or decrease by 5–10%, depending on the actions of the UK government regarding access to a single market. The pound is waiting for periodic attacks of instability and it can change its direction several times depending on political decisions, – says Paul Megieshi (Paul Meggyesi) of J.P. Morgan. As for the forecast, then, according to experts of the bank, by the end of 2017, the pair GBP / USD will be in the zone of 1,26.

As for currency strategists from ANZ Bank and ABN Amro, they believe that the pound will become weaker against the dollar, but will strengthen its position vis-à-vis the euro. It will be because – says ABN AMRO analyst Georgette Boele (Georgette Boele) – that political uncertainty in the Eurozone will put pressure on the euro in all directions.

The most recent estimates suggest that risk sharing remains low in the euro area and that limited private financial risk sharing plays a significant role in this, as can be seen in Chart B below. The large light blue parts of the bars indicate that a large share of income shocks in euro area countries are reflected in their consumption, whereas the small dark blue and yellow parts indicate that cross-border equity holdings or credit do not contribute greatly to smoothing consumption (Figure 3).

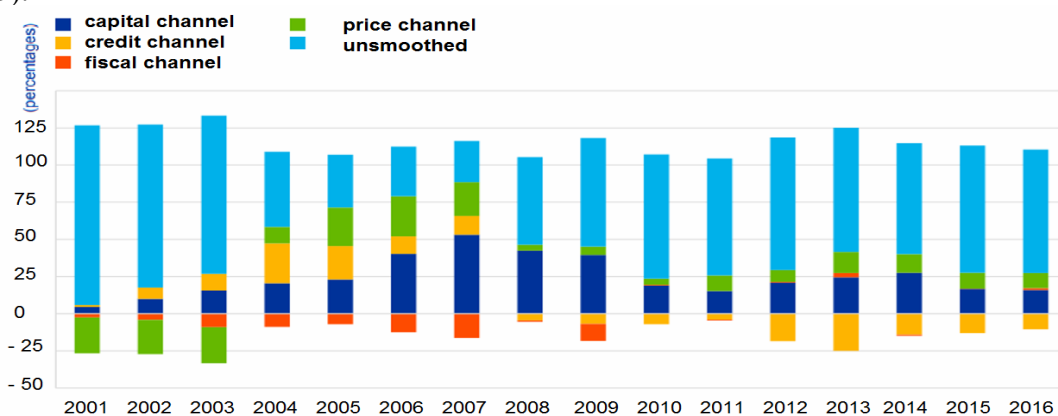

Fig.3 Consumption risk sharing in the future and its channels [9].

The European Commission on May 31, presented a possible plan for the development of the eurozone until 2025. It is divided into two stages: the first one ends in 2019, when elections to the European Parliament will be held, and the second will last from 2020 to 2025. By the end of the second stage, it is planned to deepen cooperation between the eurozone countries and finally

complete the formation of a single currency and economic space [11]. The document, presented by the European Commission, describes options for further development of the eurozone, which will now be discussed in Brussels. In particular, we are talking about the creation of a single treasury and currency fund of the euro area, the issuance of joint bonds, as well as the establishment of the post of finance minister of the euro area, which will head the European Treasury and at the same time be the head of the Eurogroup – the association of EU finance ministers.

Conclusions. In our opinion, a flexible set of policy instruments, adapted to the conditions of each country, is needed. For example, structural reforms could include increased use of income policies to address inequality and demand, and active labor market policies to support vulnerable or marginal sectors of the labor market. Effective financial regulation should encourage the mobilization of resources and investment in inclusive and sustainable infrastructure, social services and clean technologies. In addition, investment in education, employee training and research base will contribute to the upgrading of the skills of the workforce and stimulate innovation. Policy measures should help create a dynamic business environment related to sustainable development, including unrestricted access to financial resources, transparent administrative procedures.

Література

1. Global financial stability report 2017 [Text]. – Washington : International Monetary Fund, 2017. – 126 p.
2. Baker, S. R. Measuring Economic Policy Uncertainty [Electronic resource] / Scott R. Baker, Nicholas Bloom, Steven J. Davis // *Quarterly Journal of Economics*. – 2016. – Vol. 131, Issue 4. – P. 1593–1636. – Available at: <http://doi:10.1093/qje/qjw024>.
3. Bloomberg Risk Indicators Matrix [Electronic resource]. – Available at <https://www.bloomberg.com/graphics/global-risk-briefing>.
4. Morelli, V. L. Ukraine: Current Issues and U.S. Policy [Electronic resource] / Vincent L. Morelli ; Congressional Research Service. – Available at: <https://fas.org/srg/crs/row/RL33460.pdf>.
5. South China Sea Ruling Increases Uncertainty for Shipping, Trade [Electronic resource] // *The Wall Street Journal*. – 2016. – 14 July. – Available at: <http://www.wsj.com/articles/south-china-sea-ruling-increases-uncertainty-forshipping-trade-1468487095>.
6. Schengen: Controversial EU free movement deal explained [Electronic resource] // *BBC News*. – 2016. – 24 April. – Available at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13194723>.
7. Planning for Brexit Operational impacts on wholesale banking and capital markets in Europe [Electronic resource]. – Available at: <https://www.afme.eu/globalassets/downloads/publications/afme-pwc-planning-for-brexid.pdf>.
8. Економіка Європи в 2017 году: без катаклізмів [Електронний ресурс] // РІА Новості Україна. – Режим доступу: <http://rian.com.ua/abroad/20170109/1020328812.html>.
9. Financial Stability Review May 2017 [Electronic resource]. – Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview201705.en.pdf>.
10. Gertler, M. Banking, Liquidity, and Bank Runs in an Infinite Horizon Economy [Text] / Mark Gertler, Nobuhiro Kiyotaki // *American Economic Review*. – 2015. – Vol. 105, № 7. – P. 2011–2043.
11. Hanson, S. G. Monetary Policy and Long-term Real Rates [Text] / Samuel G. Hanson, Jeremy C. Stein // *Journal of Financial Economics*. – 2015. – Vol. 115, Issue 3. – P. 429–448.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2018

©Козирєва О. В., Демченко Н. В.,
Ковальчук В. Г., Хаустова В. Є., Волкова М. В.

References

1. *Global financial stability report 2017*. (2017). Washington: International Monetary Fund, 126 p.
2. Baker, S. R., Bloom, S., & Davis, S. J. (2016). Measuring Economic Policy Uncertainty. *Quarterly Journal of Economics*, 131(4), 1593–1636. Available at: <http://doi:10.1093/qje/qjw024>
3. *Bloomberg Risk Indicators Matrix*. Available at: <https://www.bloomberg.com/graphics/global-risk-briefing>
4. Morelli, V. L. (2016). *Ukraine: Current Issues and U.S. Policy*. Congressional Research Service. Available at: <https://fas.org/srg/crs/row/RL33460.pdf>
5. South China Sea Ruling Increases Uncertainty for Shipping, Trade. (2016, July 14). *The Wall Street Journal*. Available at: <http://www.wsj.com/articles/south-china-sea-ruling-increases-uncertainty-forshipping-trade-1468487095>
6. Schengen: Controversial EU free movement deal explained. (2016, April 24). *BBC News*. Available at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13194723>
7. *Planning for Brexit Operational impacts on wholesale banking and capital markets in Europe*. Available at: <https://www.afme.eu/globalassets/downloads/publications/afme-pwc-planning-for-brexid.pdf>
8. *Ekonomika Yevropy v 2017 godu bez kataklizmov. RIA Novosti Ukraina*. Available at: <http://rian.com.ua/abroad/20170109/1020328812.html>
9. *Financial Stability Review May 2017*. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview201705.en.pdf>
10. Gertler, M., & Kiyotaki, N. (2015). Banking, Liquidity, and Bank Runs in an Infinite Horizon Economy. *American Economic Review*, 105(7), 2011–2043.
11. Hanson, S. G., & Stein, J. C. (2015). Monetary Policy and Long-term Real Rates. *Journal of Financial Economics*, 115(3), 429–448.

Received 13.02.2018

©Kozyryeva O. V., Demchenko N. V.,
Kovalchuk V. G., Khaustova V. Ye., Volkova M. V.

Klemparsky M. M.

*Assistant Professor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Civil and Commercial Law
Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine;
Ukraine; e-mail: kaf.fin@gmail.com*

Kosareva I. P.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance and Credit of
the Kharkiv Institute of Finance, KNTEU;
Ukraine; e-mail: irina.kosareva2507@gmail.com*

Bezugla J. E.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of EtaODSG UIPA;
Ukraine; e-mail: yulya-yu-2013@ukr.net*

STRATEGIC INFLUENCE OF EXTERNAL SPHERE ON MACHINE-BUILDING ENTERPRISES ACTIVITY

Abstract. The article states that whatever the interpretation of the main purpose of adaptation and strategic changes by different parties would not be, the management thereof should promote the creation of market-related entities, which in turn can be ensured if here is strong competitive positions of the enterprise on the consumer the market and opportunities for their growth in the long run. It helps to determine the optimum ratio of financial resources of the enterprise, which enables the management of machine-building enterprises, having studied the nature of strategic tendencies, to choose the strategic and tactical financial management policy of enterprises, which will ensure the achievement of the adaptive purpose of operation of enterprises during the strategic period

Keywords: strategy, changes, factors of influence, priority areas, activity, and enterprise

GEL Classification: G32, L2, L6

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 8; bibl.: 10

Клемпарський М. М.

*д. ю. н., доцент, професор, кафедра цивільного та господарського права,
Донецький юридичний інститут МВС України;
Україна; e-mail: kaf.fin@gmail.com*

Косарева І. П.

*к.е.н., доцент, зав. кафедри фінансів і кредиту,
Харківський інститут фінансів КНТЕУ;
Україна; e-mail: irina.kosareva2507@gmail.com*

Безугла Ю. Є.

*к.е.н., доцент, кафедра економіки та організації діяльності суб'єктів господарювання
Українська інженерно-педагогічна академія,
Україна; e-mail: yulya-yu-2013@ukr.net*

СТРАТЕГІЧНИЙ ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ СФЕРИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті визначено, що, яким не було б трактування головної мети проведення адаптаційних й стратегічних змін різними сторонами, управління ними має сприяти створенню приналежних до ринкових умов суб'єктів господарювання, що в свою чергу може бути забезпечене при наявності міцних конкурентних позицій підприємства на споживчому ринку та можливостей їх зростання у довгостроковій перспективі. Це сприяє

визначенню оптимального співвідношення фінансових ресурсів підприємства, що дає змогу керівництву машинобудівних підприємств, вивчивши характер стратегічних тенденцій, вибрати стратегічну й тактичну фінансову політику управління підприємствами, яка забезпечить досягнення адаптивної мети функціонування підприємств впродовж стратегічного періоду.

Ключові слова: стратегія, зміни, фактори впливу, пріоритетні сфери, діяльність, підприємство.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 8; бібл.: 10

Клемпарский Н. Н.

*д. ю. н., доцент, профессор, кафедра гражданского и хозяйственного права,
Донецкий юридический институт МВД Украины;
Украина; e-mail: kaf.fin@gmail.com*

Косарева И. П.

*к.э.н., доцент, зав. кафедры финансов и кредита,
Харьковского института финансов КНТЭУ;
Украина; e-mail: irina.kosareva2507@gmail.com*

Безуглая Ю. Е.

*к.э.н., доцент, кафедра экономики и организации деятельности субъектов
хозяйствования, Украинская инженерно-педагогическая академия;
Украина; e-mail: yulya-yu-2013@ukr.net*

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ ВНЕШНЕЙ СФЕРЫ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье определено, что, каким бы не было трактовка главной цели проведения адаптационных и стратегических изменений различными сторонами, управление ими должно способствовать созданию принадлежащих к рыночным условиям субъектов хозяйствования, в свою очередь может быть обеспечено при наличии прочных конкурентных позиций предприятия на потребительском рынке и возможностей их роста в долгосрочной перспективе. Это способствует определению оптимального соотношения финансовых ресурсов предприятия, что позволяет руководству машиностроительных предприятий, изучив характер стратегических тенденций, выбрать стратегическую и тактическую финансовую политику управления предприятиями, которая обеспечит достижение адаптивной цели функционирования предприятий в течение стратегического периода.

Ключевые слова: стратегия, изменения, факторы влияния, приоритетные сферы, деятельность, предприятие.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 8; библи.: 10

Introduction. The modern stage of development of the Ukrainian economy is determined by the instability of strategic conditions for the functioning of machine-building enterprises, which is due to the increase in the tactical level of mobility of the priority external factors and an increase in their adaptive impact on the internal environment. Therefore, to ensure the stability of the financial and economic growth of machine-building enterprises, it is necessary to take a decision on the reduction of priority problems, among which one of the main factors is to determine the outgoing factors of the external sphere of activity of machine-building enterprises.

Research analysis and task setting. The questions of controlling the factors of influence on the priority areas of activity of the enterprises were studied by the scientists, among them there is R. Battrick [1], V. Vitlinsky [2], T. Kalinescu [3], L. Karpenko [4], O. Kugaenko [5], O. Kulinich [6], N. Lepa [7], Yu. Lukina [8], and others. Despite a large number of scientific works, the theoretical, methodological and applied aspects of this issue remain inadequately unstudied and require a more thorough study.

The purpose of the article is to determine the level of strategic influence of the external sphere on the activity of enterprises.

Research results. The theoretical situation of the development of machine-building enterprises on the basis of restructuring determines the place of the mechanism of radical transformations in the system of development management sets requirements to the parameters of change and creates the basis for the formation of a restructuring mechanism under the conditions of significant changes in the environment. The impact of external factors on the enterprise activity is largely strategic in nature, as the strategic influence is a combination of integration decisions and behavioral actions that are balanced, complementary or in such a way as to ensure the acquisition of a synergistic-adapted long-term effect for achieving the competitive priorities (are to be constantly confirmed and qualitatively updated or, if necessary, fundamentally change under the influence of any factors). That is why unfavorable changes in the external conditions of the functioning of machine-building enterprises have led to the destabilization of their strategic activities (Fig. 1).

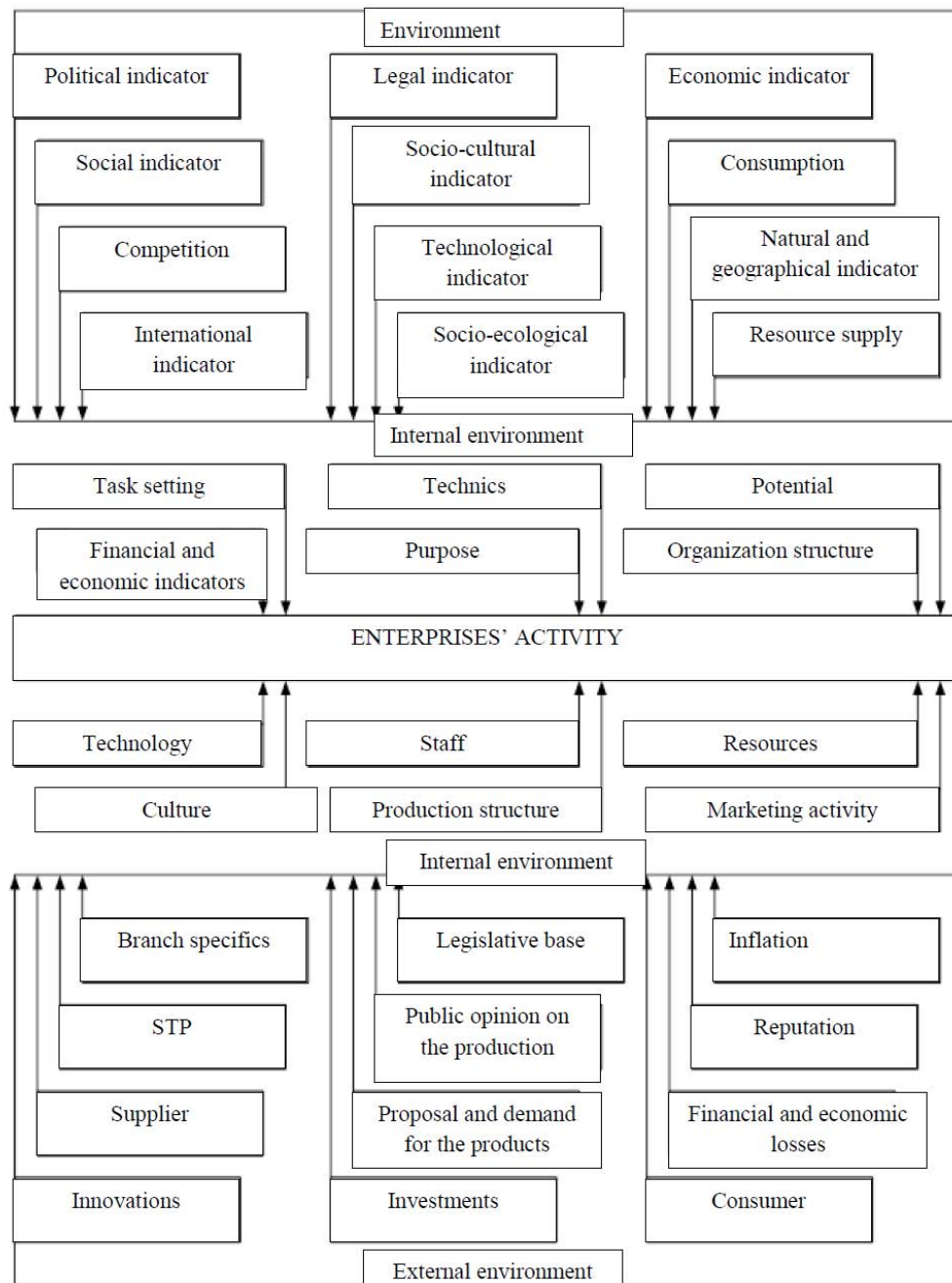

Fig. 1. Strategic factors of influence of external and internal environment on the enterprise activity *)
*) made by the authors

This is explained by the fact that the important feature of the adaptation of machine-building enterprises under crisis terms and conditions is the prevention of changes in the external environment by changing its own style of behavior.

In determining strategic changes of factors of influence on the priority areas of enterprises, the system of fuzzy output is used (fuzzy cognitive model of factors of the external sphere of activity of enterprises).

Upon completion of this stage, for all input variables, the specific values of belonging functions for each of the linguistic terms used in the basic rules of the fuzzy output system base should be determined.

A reflection of the set of states Y in the set of solutions D is the knowledge base, which consists of a set of rules. The optimality of the decision taken in this way depends on the accuracy of the membership functions of the quantities and knowledge base.

In most cases, the acceptable accuracy of the solutions is achieved by adjusting the parameters of the functions and weighting coefficients of the rules based on the sampling of the experimental data [7-8].

The process of phasing is to convert the input value into a fuzzy form by determining the degree of relevance of the value of the input value of its terms. At Stage 1, for the given values and based on the relevance functions A, B, C , there are truth measures $a(x_0)$, $a(y_0)$ and $a(z_0)$ for the prerequisites of each of the three rules given below. At Stage 2 there is a "cut" of the functions of the affiliation of the conclusions of the rules (i.e. D, E, F) at such levels $a(x_0)$, $a(y_0)$ and $a(z_0)$.

At Stage 3 we consider the reference function truncated on the second stage and they are united, using the operation $\max$, which results in a combined fuzzy subset, described by the relevance function and corresponds to the logical conclusion for the original variable w . Finally, at the 4th stage - if necessary, there is a clear value of the output variable [2, 5].

Ranges of changes in the factors of the external sphere of activity of enterprises are given in Table. 1, which determine the qualitative and quantitative parameters of the factors of influence on the formation of the financial state of enterprises, as well as determine the range of external parameters of change and influence on the activities of machine-building enterprises.

Table 1

Ranges of factors of the external sphere of activity of machine-building enterprises ^{*)}

Factor	Minimum value	Maximum value
Innovation level	0.165	55.5
Technological level	0.869	17.256
State policy in the field	0.424	20.856
Income level of the population	0.121	58.8
Inflation rate	0.495	50.856
Income level of the population	2.005	12.756
Unemployment rate	1.041	16.2
Legislative base	0.051	6.6

^{*)} authors' own calculations

To make a conclusion on the dynamics of changes in the external factors of machine building enterprises, we define the ranges of intervals of changes that correspond to the linguistic changes in the set of factors of strategic influence.

The value of the desirability function, equal to 1.00, corresponds to the fully acceptable level of the parameter, whereas the further improvement thereof is not rational or impossible.

To assess the strategic level of the environmental impact on the activities of enterprises, it is proposed to use the Harrington scale, which divides the value of the taxonomic indicator into 5 ranges, whereas the incidence thereof characterizes the quality of management of the spheres of enterprise activity, respectively, as high, sufficient, moderate, moderate and low [5].

Intermediate values of Harrington's desirability function are given in Table 2.

Table 2

Ranges of intervals of changes in factors of the external sphere of activity of enterprises under the Harrington scale ^{*)}

Level of the enterprise's activity	Value	Integral value meaning
High	A	0,8-1,0
Sufficient	B	0,63-0,8
Average	C	0,37-0,63
Moderate	D	0,2-0,37
Low	E	0,0-0,2

^{*)} authors' own calculations

Relying on the linguistic variables for the environmental factors of machine-building enterprises, we are going to formulate the rules of the fuzzy logical conclusion of qualitative and quantitative dependencies of the sphere of activity on the influence of factors of external and internal environment (Tab. 3).

Table 3

Rules of the fuzzy logical conclusion, determined on the basis of the linguistic variables ^{*)}

Rule	Factors			
	Incoming		Outgoing	
	2	3	4	5
1.	Sufficient level	Innovation level	Low level	Innovation level
2.	High level	Technological level	Average	Technological level
3.	Average	State policy in the field	High level	State policy in the field
4.	Low level	Income level of the population	Average	Income level of the population
5.	Average	Inflation rate	Sufficient level	Inflation rate
6.	Sufficient level	Income level of the population	Sufficient level	Income level of the population
7.	Moderate level	Unemployment rate	Sufficient level	Unemployment rate
8.	Sufficient level	Legislative base	Sufficient level	Legislative base

^{*)} made by the authors

Having formulated the rules of the fuzzy logical conclusion, determined on the basis of the linguistic variables, we are going to develop the general rules of the fuzzy logical conclusion for machine-building enterprises (Tab. 4).

Table 4

General rules of fuzzy logic conclusion for machine-building enterprises ^{*)}

Incoming factors		Outgoing factors
f_1	f_2	f_3
Low level	Moderate level	Moderate level
Low level	Low level	Moderate level
Sufficient level	Moderate level	Sufficient level
Moderate level	Moderate level	Moderate level
High level	Sufficient level	Low level
Low level	Moderate level	Moderate level
High level	Moderate level	Sufficient level
Moderate level	Average	Moderate level

^{*)} made by the authors

The rules of the fuzzy logical conclusion 1 and the rules of the fuzzy logical conclusion 2 of the qualitative and quantitative dependencies of the model of spheres of activity of machine-building enterprises are given in Table 5.

Table 5

Rules of the fuzzy logical conclusion ^{*)}

Incoming factors	Outgoing factors							
U	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8
Innovation level	C	A	E	B	C	D	E	A
Technological level	E	E	C	E	E	D	A	C
State policy in the branch	C	E	B	B	B	D	D	D
Income level of the population	D	D	B	E	E	C	C	B
Inflation rate	D	D	C	B	E	E	B	E
Income level of the population	A	B	E	D	E	A	C	C
Unemployment rate	E	E	B	D	E	E	C	D
GNP value	B	C	D	D	D	E	B	D
Legislative base	C	C	E	E	B	D	D	D

Note: A - high effect; B - sufficient effect; C - average effect; D - moderate effect; E - low effect.

^{*)} made by the authors

As a result of implementation of the stages of the scenario model, a set of element-standards, representing each of the selected groups, has been formed. The Euclidean matrix for machine-building enterprises with the maximum value of the factors of influence is given in Table 6.

Table 6

Euclidean matrix for machine-building enterprises with a minimum value of influence factors ^{*)}

1	2	3	4	5	6	7	8
0	5,83	2,99	4,485	11,67	6,785	7,705	33,12
4,83	0	3,91	2,53	5,865	7,59	6,325	34,155
2,99	3,91	0	2,415	4,945	4,6	5,405	33,81
4,485	2,53	2,415	0	4,485	5,865	4,485	33,695
6,67	5,865	4,945	4,485	0	6,095	5,175	34,845
6,785	7,59	4,6	5,865	6,095	0	5,06	35,305
7,705	6,325	5,405	4,485	5,175	5,06	0	35,075
33,12	34,155	33,81	33,695	34,845	35,305	35,075	0
66,585	65,205	58,075	57,96	68,08	71,3	69,23	10,005

^{*)} authors' own calculations

Euclidean matrix for machine-building enterprises with a minimum value of influence factors is given in Table 7.

Table 7

Euclidean matrix for machine-building enterprises with a minimum value of influence factors ^{*)}

1	2	3	4	5	6	7	8
0,00	12,81	7,93	11,90	17,69	18,00	20,44	87,84
12,81	0,00	10,37	6,71	15,56	20,13	16,78	90,59
7,93	10,37	0,00	6,41	13,12	12,20	14,34	89,67
11,90	6,71	6,41	0,00	11,90	15,56	11,90	89,37
17,69	15,56	13,12	11,90	0,00	16,17	13,73	92,42
18,00	20,13	12,20	15,56	16,17	0,00	13,42	93,64
20,44	16,78	14,34	11,90	13,73	13,42	0,00	93,03
87,84	90,59	89,67	89,37	92,42	93,64	93,03	0,00
176,60	172,94	154,03	153,72	180,56	189,10	183,61	136,54

^{*)} authors' own calculations

Partial indicators of evaluation of the components of the machine-building enterprises are included in the set of indicators that form the relevant integral indicators of the components estimation, first, let's calculate the deviation of the partial indicators Δx_{ij}^s (i – indicator,

j – enterprise, s – scenario), then the deviation of the integral estimates of the components of activity $\Delta IP_{kj}^s(\Delta x_{ij}^s)$ (k – components of activity), and deviation of the general integral assessment of components activity of the enterprises ΔIPR_j^s . Based on this criterion, the scenario for which the maximum value is reached is optimal (Tab. 8).

Table 8

Sets of external factors for scenarios of self-development of the situation at enterprises ^{*)}

Factor	Scenario of self-development of the situation									
	Optimistic				Realistic		Pessimistic			
	O_1	O_2	O_3	O_4	P_1	P_2	Π_1	Π_2	Π_3	Π_4
1	0,69	0,83	0,55	0,33	0,32	0,52	0,46	0,49	0,54	0,86
2	0,64	0,71	0,71	0,79	0,41	0,62	0,10	0,34	0,43	0,73
3	0,79	0,72	0,36	0,32	0,35	0,39	0,63	0,46	0,86	0,74
4	0,56	0,65	0,63	0,26	0,40	0,40	0,43	0,60	0,29	0,67
5	0,81	0,72	0,50	0,54	0,46	0,36	0,33	0,50	0,30	0,74
6	0,63	0,66	0,92	0,26	0,12	0,35	0,40	0,51	0,67	0,68
7	0,61	0,84	0,23	0,32	0,36	0,47	0,64	0,74	0,72	0,87
8	0,79	0,74	0,84	1,17	0,75	0,53	0,39	0,40	0,60	0,76
9	0,64	0,61	0,86	0,28	0,41	0,34	0,43	0,53	0,66	0,63
10	0,93	0,74	1,09	1,13	0,87	0,36	0,39	0,60	0,40	0,76
11	0,77	0,65	0,66	0,78	0,56	0,25	0,16	0,27	0,51	0,67
12	0,77	0,92	0,79	0,80	0,65	1,01	0,47	0,44	0,10	0,95
13	0,87	0,87	0,86	0,80	0,85	0,80	0,70	0,18	0,14	0,90
14	0,81	0,83	0,55	0,68	0,59	0,54	0,30	0,18	0,38	0,86
15	0,59	0,53	0,50	0,45	0,28	0,14	0,39	0,40	0,91	0,55

^{*)} authors' own calculations

Having considered the modeling results among the scenarios of self-development, the best for enterprises is also scenario O_3; the maximum deviation of the total development rate thereof is equal to 0.5. The final stage of forming a strategy for managing the financial restructuring of machine-building enterprises is the development of measures to strengthen its financial status. Each company always has reserves for improving the financial and economic condition. Due to the fact that from the point of view of the company's managers and employees, the main thing is the further operation of the enterprise, therefore financial strategies belong to the resources and play the role of means in implementation of other strategies and development of the enterprise in general, determine the possibilities of self-investment, etc. Let's make the main functional dependencies of the dynamic model for selected machine-building enterprises:

- 1) $A_1(t) = \frac{1}{2}[a_i(13) + 0.542 \cdot k_1(t) + a_{oi}(24) + 0.325 \cdot m_6(t)] + \varepsilon_{it};$
- 2) $A_2(t) = \frac{1}{2}[a_0(19) + 1.698 \cdot k_1(t) + 0.6 \cdot m_6(t)] + \varepsilon_{it};$
- 3) $A_3(t) = \frac{1}{3}[a_{oi}(28) + 0.251 \cdot m_2(t) + 0.235 \cdot k_1(t) + 0.443 \cdot m_2(t)] + \varepsilon_{it};$
- 4) $A_4(t) = a_{oi}(28) + 1.840 \cdot m_2(t) + 0.79 \cdot m_6(t) + \varepsilon_{it};$
- 5) $A_5(t) = \frac{1}{2}\left[a_{oi}(26) + 0.311 \cdot k_2(t) + a_{oi}(18) + 6.59 \cdot b_1(t) + 1.005b_2(t) - \right. \\ \left. - 17.03 \cdot b_4(t) + 0.16 \cdot b_5(t)\right] + \varepsilon_{it},$

wherein $a_{oi}(n)$ - influence factors included in (n) -th model

Based on the ranges defined in the work for external factors forming the qualitative model of dependencies, we can say that it enables for developing strategic management decisions to improve the activity of machine-building enterprises on the basis of the optimistic and pessimistic scenarios

of the influence of external factors on the values of the estimated development indicators and the strength of their impact on the economic position of enterprises and the direction of change to achieve the outcome target indicators.

In addition thereto, there is a common, uniting their interest - the growth of the efficiency of the machine-building enterprises in general, for the assessment of which it is necessary to form a holistic adaptive system of criteria of the financial and non-financial nature and the use of adequate renovation methods and methods of analysis. The combination of performance management (market outcomes) and efficiency (financial results) becomes the control and strategic mechanism that is necessary for making changes in the enterprise. The effectiveness of the activity reflects the subjective level of the relevant assessment by different parties based on the interpretation of the available amount of the financial and non-financial information. In contrast to the effectiveness of activities, the performance indicators are much wider and more varied [4, 6-7, 10].

Conclusions: The studies enabled for finding the fact that it is necessary to take into account the interests of all parties that can have a significant impact on the modeling of the initial factors of the external sphere of the enterprises' activity. It is for this reason that whatever the interpretation of the main purpose of adaptation changes by different parties would not be, the management thereof should promote the creation of market-related entities, which in turn can be ensured if here is strong competitive positions of the enterprise on the consumer the market and opportunities for their growth in the long run, and therefore, the financial resources of the studied enterprises are not used effectively enough. It helps to determine the optimal ratio of the financial resources of the enterprises, which enables the management of machine-building enterprises, having studied the nature of strategic tendencies, to choose the strategic and tactical financial management policy of enterprises, which is going to ensure the achievement of the adaptive purpose of the operation of enterprises during the strategic period. That is, on the one hand, an assessment and selection of the adequacy and sufficiency of the strategic financial resources (financial capacity) is made and, on the other hand, an acceptable level of risk (potential threats) that arises in the external and internal environment in the process of implementing the financial capabilities of the priority fields of activity of the machine-building enterprises.

Література

1. Баттрик, Р. Техника принятия эффективных управленческих решений [Текст] / Р. Баттрик ; пер. с англ. А. Романченко ; под. ред. В. Н. Фунтова. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : Питер, 2006. – 413 с.
2. Вітлінський, В. В. Моделювання та кількісне оцінювання економічного ризику великих виробничих систем [Текст] / В. В. Вітлінський, С. В. Афанасьєв // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць / Дніпропетр. нац. ун-т. – 2006. – Вип. 185, Т. 4. – С. 742–752.
3. Калінеску, Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток [Текст] : монографія / [Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов] ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – 272 с.
4. Карпенко, Л. Методологічні аспекти аналізу фінансового стану підприємства [Текст] / Л. Карпенко // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. з проблем торгівлі і громадського харчування. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2002. – Вип. 14, Т. 2. – С. 152–158.
5. Кугаєнко, А. А. Методы динамического моделирования в управлении экономикой [Текст] / А. А. Кугаєнко; под ред. П. Е. Кондрашова. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Университетская книга, 2005. – 456 с.
6. Кулинич, А. А. Методология когнитивного моделирования сложных плохо определенных ситуаций [Текст] / А. А. Кулинич // Вторая международная конференция по проблемам управления, 15-19 июня 2003 г. : избранные труды. – Москва : Ин-т проблем управления, 2003. – С. 219–227.
7. Лепа, Н. Н. Методы и модели стратегического управления предприятием [Текст] / Н. Н. Лепа ; НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. – Донецк : Юго-Восток, 2002. – 186 с.
8. Лукіна, Ю. В. Формування та реалізація стратегії управління фінансами підприємства [Текст] / Ю. В. Лукіна // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 113–118.
9. Томпсон, А. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа [Текст] : [учеб. пособие] / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд III ; пер. с англ. А. Р. Ганиевой, В. Ю. Дроздова, А. Г. Завады [и др.]. – 12-е изд. – Москва : Вильямс, 2008. – 924 с.
10. Харчук, Т. В. Сутність та значення фінансової стратегії і політики підприємства [Текст] / Т. В. Харчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 9. – С. 48–49.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2018

*©Клемпарський М. М.,
Косарева І. П., Безугла Ю. Є.*

References

1. Battrik, R. (2006). *Tekhnika priniatii effektivnykh upravlencheskikh reshenii*. (2nd ed.). Sankt-Peterburg: Piter.
2. Vitlynskyi, V. V., & Afanasiev, Ye. V. (2006). Modeliuvannia ta kilkisne otsiniuvannia ekonomichnoho ryzyku velykykh vyrobnychykh system. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, 4(185), 742-752.
3. Kalinesku, T. V., Romanovska, Yu. A., & Kyrilov, O. D. (2007). *Stratehichniy potentsial pidpriemstva: formuvannia ta rozvytok*. Luhansk: Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia.
4. Karpenko, L. (2002). Metodolohichni aspekty analizu finansovoho stanu pispriemstva. *Torhivlia i rynok Ukrainy*, 2(14), 152-158.
5. Kugaenko, A. A. (2015). *Metody dinamicheskogo modelirovaniia v upravlenii ekonomikoi*. (2nd ed.). Moskva: Universitetskaia kniga.
6. Kulinich, A. A. (2003, June 15-19). Metodologiiia kognitivnogo modelirovaniia slozhnykh plokho opredelennykh situatsii. *Vtoraia mezhdunarodnaia konferentsiia po problemam upravleniia: Izbrannye trudy*. Moskva: In-t problem upravleniia.
7. Lepa, N. N. (2002). *Metody i modeli strategicheskogo upravleniia predpriatiem*. Donetsk: Yugo-Vostok.
8. Lukina, Yu. V. (2006). Formuvannia ta realizatsiia stratehii upravlinnia finansamy pidpriemstva. *Finansy Ukrainy*, 3, 113-118.
9. Tompson, A. A., & Striklend III, A. J. *Strategicheskii menedzhment: kontseptsii i situatsii dlia analiza*. (12th ed.). Moskva: Viliams.
10. Kharchuk, T. V. (2011). Sutnist ta znachennia finansovoi stratehii i polityky pidpriemstva. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 9, 48-49.

Received 09.01.2018

*©Klemparsky M. M.,
Kosareva I. P., Bezugla J. E.*

Кремень В. М.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
докторант, Сумський державний університет
Україна, e-mail: v.kremen@uabs.sumdu.edu.ua*

Бричко М. М.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський державний університет
Україна, e-mail: m.brychko@uabs.sumdu.edu.ua*

Кремень О. І.

*к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики,
Сумський державний університет
Україна, e-mail: o.kremen@uabs.sumdu.edu.ua*

НАУКОВО–МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ

У статті обґрунтовано важливість незалежності органів фінансового нагляду як запоруки стійкості фінансового сектору. Здійснено систематизацію критеріїв оцінювання інституційної, операційної та фінансової незалежності органів фінансового нагляду, які відповідають міжнародним стандартам нагляду у банківському секторі, у сфері страхування та цінних паперів. Для кожного з критеріїв розроблено порядок визначення рейтингових оцінок. Запропоновано алгоритм обчислення дифузних індексів інституційної, операційної та фінансової незалежності органів фінансового нагляду. Здійснено апробацію науково–методичного щодо оцінювання незалежності органів фінансового нагляду в Україні. Визначено ключові напрями підвищення незалежності фінансового нагляду.

Ключові слова: фінансовий нагляд, незалежність органів фінансового нагляду, інституційна незалежність, операційна незалежність, фінансова незалежність.

Формул: 3; рис.: 1; табл.: 2; бібл.: 16

Kremen V. M.

*PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance,
Sumy State University, Ukraine;
e-mail: v.kremen@uabs.sumdu.edu.ua*

Brychko M. M.

*PhD (Economics), Associate Professor of Finance, Banking and Insurance,
Sumy State University, Ukraine;
e-mail: m.brychko@uabs.sumdu.edu.ua*

Kremen O. I.

*PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Economic Cybernetics,
Sumy State University, Ukraine;
e-mail: o.kremen@uabs.sumdu.edu.ua*

SCIENTIFIC APPROACH TO ASSESSING THE INDEPENDENCE OF FINANCIAL SUPERVISION

The article is devoted to the importance of independence of financial supervisory authorities as a factor of financial sector stability. The criteria for assessing the institutional, operational and financial independence of supervision bodies were systematized respectively the international supervisory standards in banking, insurance and securities. For each of the criteria, a ranking procedure has been developed. The algorithm for calculating diffusion indices of institutional, operational and financial independence of financial supervision authorities is proposed. A scientific approach to assessing the independence of financial supervision has been used for Ukraine. The

necessary measures to increase the independence of financial supervision are introduced.

Keywords: financial supervision, independence of financial supervisory bodies, institutional independence, operational independence, financial independence

JEL Classification: G18, G28

Formulas: 3; fig.: 1; tabl.: 2; bibl.: 16

Кремень В. М.

*к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования,
докторант, Сумской государственный университет
Украина, e-mail: v.kremen@uabs.sumdu.edu.ua*

Бричко М. М.

*к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования,
Сумской государственный университет
Украина, e-mail: m.brychko@uabs.sumdu.edu.ua*

Кремень О. И.

*к.э.н., доцент кафедры экономической кибернетики,
Сумской государственный университет
Украина, e-mail: o.kremen@uabs.sumdu.edu.ua*

НАУЧНО–МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ НЕЗАВИСИМОСТИ ФИНАНСОВОГО НАДЗОРА

В статье обоснована важность независимости органов финансового надзора как фактора устойчивости финансового сектора. Осуществлена систематизация критериев оценки институциональной, операционной и финансовой независимости органов финансового надзора, которые соответствуют международным стандартам надзора в банковском секторе, в сфере страхования и ценных бумаг. Для каждого из критериев разработан порядок определения рейтинговых оценок. Предложен алгоритм вычисления диффузных индексов институциональной, операционной и финансовой независимости органов финансового надзора. Осуществлена апробация научного подхода для органов финансового надзора в Украине. Определены ключевые направления повышения независимости финансового надзора.

Ключевые слова: финансовый надзор, независимость органов финансового надзора, институциональная независимость, операционная независимость, финансовая независимость.

Формул: 3; рис.: 1; табл.: 2; библи.: 16

Вступ. Ефективність здійснення фінансового нагляду суттєво залежить від обраної країною моделі фінансового нагляду. Як відомо, розрізняють три основні моделі інституційної структури фінансового нагляду – секторна, єдиного нагляду, двох вершин. Не дивлячись на те, що все частіше різні країни відмовляються від секторної моделі на користь моделей єдиного нагляду чи двох вершин, підвищення ефективності фінансового нагляду може критися не тільки у трансформації інституційної структури фінансового нагляду. На перший план в сучасних умовах виходить проблема забезпечення належного рівня незалежності органів фінансового нагляду, оскільки виконання наглядових функцій безпосередньо впливає на функціонування фінансового сектору, зокрема на фінансовий розвиток і фінансову стійкість. Підтвердженням цього стала зміна змісту стратегічних документів розвитку України та фінансового сектору щодо розбудови інституційної структури фінансового нагляду. Національна стратегія розвитку „Україна–2015” та Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року передбачали кроки щодо поступового просування до створення єдиного регуляторного органу фінансового сектору, у той час як в основу чинного стратегічного документу – Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року – покладено принцип незалежності та ефективності роботи регуляторів та здійснення нагляду на основі оцінки ризиків.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Науковці М. Квинтін та М. У. Тейлор вивчали взаємозв'язок між регуляторною та наглядовою незалежністю та фінансовою стабільністю. Автори вбачають чотири складові незалежності регуляторних і наглядових органів – регуляторну, наглядову, інституційну і фінансову. [1]. Також ці науковці довели, що відсутність належного рівня незалежності наглядових органів поглиблює фінансові кризи, а також дослідили потенційні проблеми, пов'язані із незалежністю наглядових органів, створенням системи стримувань і противаг, забезпеченням підзвітності наглядових органів [2].

У. С. Дас, М. Квинтін та К. Ченард навели емпіричні докази того, що якість регуляторного управління є важливою передумовою надійності фінансової системи. Авторами обчислено показники надійності фінансової системи та якості регуляторного управління на основі даних про країни, зібрані за програмою оцінки фінансового сектору (FSAP). Результати засвідчили істотний вплив регуляторного управління на стійкість фінансової системи, макроекономічні умови, структуру банківської системи та управління державним сектором [3].

Е. Хюпкес, М. Квинтін та М. У. Тейлор досліджували взаємозв'язок між незалежністю органів регулювання і нагляду у фінансовому секторі та їх підзвітністю. Автори розкрили зміст підзвітності наглядових органів, з'ясували її роль та цілі. На переконання науковців, унікальні особливості нагляду за фінансовим сектором вказують на більш складну систему механізмів підзвітності, ніж, наприклад, проведення грошово-кредитної політики. У роботі обгрунтовано конкретні механізми, які найкращим чином забезпечують підзвітність і незалежність органів фінансового нагляду [4].

У Зеленій книзі, яка була підготовлена у процесі консультацій щодо підвищення проведення регулювання та нагляду за фінансовим сектором України у 2010 р., розглядається три види незалежності органів фінансового нагляду – інституційна, операційна та фінансова. У документі зазначається, що інституційна незалежність – це відокремленість регуляторного органу від впливу виконавчої та законодавчої гілок влади, яка складається з трьох елементів: гарантії керівництву органу від необгрунтованого звільнення, наявність в структурі органу комісії експертів, відкритість та прозорості схвалення рішень. Операційна незалежність, на думку авторів Зеленої книги, являє собою незалежність у сфері регулювання та нагляду й передбачає, що, з одного боку, органи регулювання користуються значною автономією, встановлюючи пруденційні правила та нормативи. З іншого боку, важливим є надання органу нагляду особливого статусу з метою забезпечення ефективного та неупередженого нагляду. Фінансова незалежність обумовлюється роллю виконавчої або законодавчої гілок влади у визначенні бюджету регулятора і його використання. Органи нагляду не повинні піддаватися політичному тиску через бюджет, а їх керівництво повинно користуватися бюджетною свободою для укомплектовування наглядового органу на свій розсуд. Найбільш прийнятним у міжнародній практиці є фінансування органів нагляду за рахунок внесків сектору – така практика зводить до мінімуму політичне втручання, проте створює ризик посилення залежності від галузі та її втручання в наглядову практику [5].

Наукова робота І. І. Д'яконової присвячена розвитку методичних підходів щодо оцінювання незалежності органів банківського нагляду. Автор наголошує, що незалежність банківського нагляду – одна з передумов забезпечення адекватного оцінювання діяльності банків і розробки адекватних заходів із запобігання криз. У роботі запропоновано визначати сумарний індекс незалежності банківського нагляду, який може приймати значення від 0 до 1, відповідно до критеріїв персональної, цільової, операційної і бюджетної незалежності. У роботі доведено, що найбільш незалежною є робота банківського нагляду в Фінляндії, Греції, Польщі [6].

А. В. Ахметчина у дослідженні, присвяченому незалежності органів грошово-кредитного регулювання в системі факторів фінансової стабільності російської економіки, систематизувала внутрішні фактори, що визначають незалежність органів грошово-кредитного регулювання у Росії, а також провела оцінювання впливу ступеня незалежності центрального банку на такі показники, як інфляція, макроекономічна динаміка, стан бюджетної системи, і на тривалість фази економічної рецесії [7].

Систематизація вищенаведеного доробку науковців дозволяє зробити висновок щодо відсутності одностайного підходу щодо критеріїв оцінювання незалежності органів фінансового нагляду та здійснення кількісної її оцінки.

Мета дослідження. Метою дослідження є розробка науково-методичного підходу щодо оцінювання незалежності нагляду у банківському секторі, у сфері страхування та цінних паперів.

Результати дослідження. Найбільш ускладненою у процесі впровадження міжнародних принципів фінансового нагляду в національну практику є реалізація принципів щодо незалежності наглядових органів. Серед 29 Основних принципів ефективного банківського нагляду BCBS це другий принцип „Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду”, серед 26 Ключових принципів страхування IAIS – другий принцип „Наглядовий орган”, серед 38 Принципів регулювання цінних паперів IOSCO – другий принцип „регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень”. З метою визначення критеріїв незалежності наглядових органів звернемося до критеріїв і засад дотримання цих міжнародних принципів.

Відповідно до Основного принципу ефективного банківського нагляду „Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду” ефективна діяльність наглядового органу ґрунтується на законодавчому визначенні операційної незалежності, відповідальності та порядку призначення й звільнення керівництва, оприлюдненні цілей, прозорій структурі, ефективних процесах внутрішнього управління та комунікації, уникненні конфлікту інтересів, професіоналізмі та чесності співробітників, достатньому бюджеті [8]. Згідно розробленим Ключовим принципам страхування принцип „Наглядовий орган” вимагає від органу страхового нагляду бути операційно незалежним, відповідальним, прозорим, захищати конфіденційну інформацію, мати відповідний правовий захист та ресурси, а також відповідати високим професійним стандартам [9]. Принцип регулювання цінних паперів „регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень” включає аспект незалежності, яка ґрунтується на відсутності політичного і галузевого впливу, ухваленні рішень без зовнішнього втручання, визначенні порядку консультацій регулятора із урядом чи іншими органами влади, стабільному фінансуванні діяльності регулятора, правовому захисті працівникам регулятора, а також аспект підзвітності, яка у свою чергу, передбачає публічну відповідальність регулятора за здійснення повноважень, існування судової процедури перегляду рішень регулятора, захисті комерційної інформації [10; 11]. Усе це, на думку фахівців міжнародних організацій, є підґрунтям незалежності наглядових органів та високої довіри суспільства, фінансових посередників, споживачів фінансових послуг до дій наглядових органів у фінансовому секторі, що, у свою чергу, дозволяє ухвалювати виважені, обґрунтовані та своєчасні рішення у сфері фінансового нагляду.

За результатами детального розгляду міжнародних принципів незалежності наглядових органів нами було сформовано систему критеріїв щодо інституційної, операційної та фінансової незалежності вітчизняних органів фінансового нагляду. Порядок визначення рейтингових оцінок за фінансовою незалежністю наведено у табл. 1.

Визначення рейтингових оцінок
для критеріїв фінансової незалежності органів фінансового нагляду

№ пор.	Критерій	Рейтингова оцінка			
		Незадовільно (<i>U</i>)	Задовільно (<i>S</i>)	Добре (<i>G</i>)	Відмінно (<i>E</i>)
1	Формування внутрішньої організаційної структури	Визначає виконавчий орган	Визначає самостійно і погоджує із виконавчим органом	Визначає самостійно і погоджує із законодавчим органом	Формує самостійно
2	Формування бюджету	Бюджет наглядового органу формується під час бюджетного процесу	Самостійно формує бюджет, який погоджується спостережним органом	Внески фінансових посередників, за якими здійснюється нагляд, обсяг яких не погоджено з урядом	Внески фінансових посередників, за якими здійснюється нагляд, обсяг яких погоджено з урядом
3	Структура бюджету	Відсутність витрат на підвищення кваліфікації, службові відрядження, технічне оснащення	Наявність витрат на підвищення кваліфікації або службові відрядження, або технічне оснащення	Наявність витрат на підвищення кваліфікації та службові відрядження або технічне оснащення	Наявність витрат на підвищення кваліфікації персоналу, службові відрядження та технічне оснащення
4	Процедура здійснення фінансового контролю	Здійснює вищий виконавчий орган	Здійснює самостійно разом із вищим виконавчим органом	Здійснює самостійно разом із законодавчим органом	Здійснює самостійно

Джерело: розроблено автором

Оцінювання критеріїв за шкалою, що включає чотири або дві рейтингові оцінки дозволяє використати для визначення рівня інституційної, операційної та фінансової незалежності методичний інструментарій дифузних індексів. Отже, виходячи із отриманих рейтингових оцінок розраховуються дифузні індекси інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядових органів:

$$I_{II} = \frac{i_E + 0,5i_G - 0,5i_S - i_U}{i_E + i_G + i_S + i_U}, \quad (1)$$

$$I_{OI} = \frac{o_E + 0,5o_G - 0,5o_S - o_U}{o_E + o_G + o_S + o_U}, \quad (2)$$

$$I_{FI} = \frac{f_E + 0,5f_G - 0,5f_S - f_U}{f_E + f_G + f_S + f_U}, \quad (3)$$

де

I_{II} , I_{OI} і I_{FI} – дифузні індекси інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядового органу;

i_E , i_G , i_S і i_U – критерії інституційної незалежності наглядового органу, що отримали

відповідно рейтингові оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”;

o_E , o_G , o_S і o_U – критерії операційної незалежності наглядового органу, що отримали відповідно рейтингові оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”;

f_E , f_G , f_S і f_U – критерії фінансової незалежності наглядового органу, що отримали відповідно рейтингові оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”.

Виходячи із значень дифузних індексів інституційної, операційної, фінансової незалежності органу фінансового нагляду, які можуть знаходитися в діапазоні $[-1; 1]$, здійснюється якісна оцінка рівня незалежності: $[-1, 0; -0, 5)$ – дуже низький рівень; $[-0, 5; 0)$ – низький, $[0; 0, 5)$ – середній, $[0, 5; 1, 0]$ – високий.

На сьогоднішній день в Україні діє секторна модель нагляду за функціонуванням фінансового сектору. Відповідно до цієї моделі до компетенції Національного банку України належить банківський нагляд, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, здійснює нагляд у сфері страхування, діяльності кредитних спілок, недержавного пенсійного забезпечення та спільного інвестування, а Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку – нагляд у сфері цінних паперів.

Визначення рейтингових оцінок відповідно до критеріїв інституційної, операційної та фінансової незалежності для Національного банку України (НБУ), Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) наведено у табл. 2.

Розрахунок дифузних індексів інституційної, операційної та фінансової незалежності НБУ, Нацкомфінпослуг та НКЦПФР (рис. 1) засвідчив, що серед органів фінансового нагляду в Україні НБУ має найвищий рівень незалежності, а Нацкомфінпослуг і НКЦПФР потребують підвищення передусім інституційної та фінансової незалежності. Інституційна незалежність лише НБУ може бути визначена як висока, у той час як Нацкомфінпослуг та НКЦПФР мають середній рівень інституційної незалежності. Операційна незалежність усіх органів фінансового нагляду в Україні є високою. Найскладніша ситуація із фінансовою незалежністю: її середній рівень спостерігається у НБУ, у той час як для Нацкомфінпослуг і НКЦПФР зафіксовано дуже низький рівень фінансової незалежності.

Основними напрямками підвищення незалежності наглядових органів в Україні мають стати формування їх належного захисту від політичного тиску, включення бездоганної ділової репутації до складу вимог щодо призначення на вищі посади усіх наглядових органів, призначення керівників наглядових органів парламентом, удосконалення вимог щодо уникнення конфлікту інтересів та захисту конфіденційної та службової інформації, активізації міжнародної співпраці органів фінансового нагляду, перехід до фінансування функцій фінансового нагляду фінансовим сектором, підвищення професійних стандартів роботи органів фінансового нагляду на основі удосконалення структури їхніх витрат.

Таблиця 2

Рейтингові оцінки критеріїв інституційної, операційної та фінансової незалежності органів фінансового нагляду України

№ пор.	Критерій	Рейтингова оцінка*		
		НБУ	Нацком– фінпослуг	НКЦПФР
	ІНСТИТУЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ			
1.1	Строк перебування керівника на посаді	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
1.2	Строк перебування топ–менеджменту (окрім керівника) на посаді	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
1.3	Умови призначення керівництва (керівника та топ–менеджменту)	<i>E</i>	<i>G</i>	<i>G</i>
1.4	Умови звільнення керівництва (керівника та топ–менеджменту)	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>

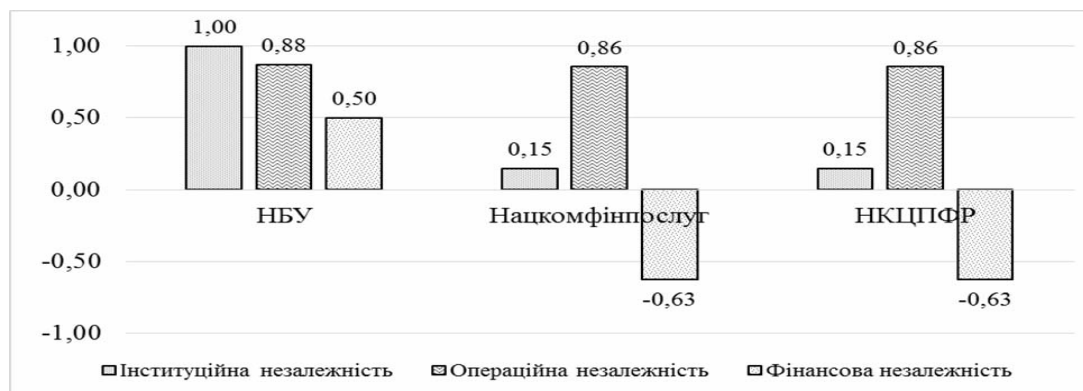
1.5	Процедура призначення керівника	<i>E</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
1.6	Процедура звільнення керівника	<i>E</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
1.7	Процедура призначення топ-менеджменту	<i>E</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
1.8	Процедура звільнення топ-менеджменту	<i>E</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
1.9	Поновлення керівництва на посаді	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
1.10	Членство керівництва у політичних партіях	<i>E</i>	<i>U</i>	<i>U</i>
2	ОПЕРАЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ			
2.1	Встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових посередників	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
2.2	Повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
2.3	Процедура скасування рішень наглядового органу	<i>G</i>	<i>G</i>	<i>G</i>
2.4	Уникнення конфліктів інтересів	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
2.5	Захист конфіденційної та службової інформації	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
2.6	Міжнародна і дослідницька взаємодія	<i>E</i>	<i>G</i>	<i>G</i>
2.7	Вплив громадськості на ухвалення рішень наглядового органу	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>E</i>
3	ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ			
3.1	Формування внутрішньої організаційної структури	<i>E</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
3.2	Формування бюджету	<i>S</i>	<i>U</i>	<i>U</i>
3.3	Структура бюджету	<i>E</i>	<i>S</i>	<i>S</i>
3.4	Процедура здійснення фінансового контролю	<i>G</i>	<i>S</i>	<i>S</i>

*Позначки рейтингових оцінок: *E* – відмінно, *G* – добре, *S* – задовільно, *U* – незадовільно.

Джерело: складено на основі [12], [13], [14], [15] і [16]

Висновки. Проведене дослідження дозволило дійти наступних висновків:

1. Незалежність фінансового нагляду виступає важливою запорукою його ефективності, а відтак і стійкості фінансового сектору. Основними складовими незалежності органів фінансового нагляду є інституційна, операційна та фінансова незалежність.

Джерело: розраховано автором

Рис. 1. Дифузні індекси незалежності органів фінансового нагляду України

2. Систематизація ключових міжнародних принципів фінансового нагляду дозволила сформулювати ключові критерії незалежності органів фінансового нагляду за її складовими: інституційна незалежність – строк перебування керівника на посаді, строк перебування топ-менеджменту (окрім керівника) на посаді, умови призначення керівництва (керівника та топ-менеджменту), умови звільнення керівництва (керівника та топ-менеджменту), процедура призначення керівника, процедура звільнення керівника, процедура призначення топ-менеджменту, процедура звільнення топ-менеджменту, поновлення керівництва на посаді; операційна незалежність – встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових

посередників, повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників, процедура скасування рішень наглядового органу, уникнення конфліктів інтересів, захист конфіденційної та службової інформації, міжнародна і дослідницька взаємодія, вплив громадськості на ухвалення рішень наглядового органу; фінансова незалежність – формування внутрішньої організаційної структури, формування бюджету, структура бюджету, процедура здійснення фінансового контролю. На основі отриманих рейтингових оцінок за кожним критерієм обчислюються дифузні індекси інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядового органу, значення яких можуть знаходитися в діапазоні $[-1; 1]$. Залежно від значень дифузних індексів здійснюється якісна оцінка рівня незалежності.

3. Обчислення дифузних індексів незалежності фінансового нагляду для органів фінансового нагляду в Україні дозволило отримати наступні результати: Національний банк України – високий рівень інституційної, операційної та фінансової незалежності; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, – середній рівень інституційної незалежності, високий рівень операційної незалежності, дуже низький рівень фінансової незалежності; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – середній рівень інституційної незалежності, високий рівень операційної незалежності, дуже низький рівень фінансової незалежності.

4. Основними напрямками підвищення незалежності фінансового нагляду в Україні є: формування належного захисту від політичного тиску, розширення вимог щодо призначення на вищі посади усіх наглядових органів за рахунок бездоганної ділової репутації, призначення керівників наглядових органів парламентом за подання вищих посадових осіб виконавчої влади, удосконалення вимог щодо уникнення конфлікту інтересів й захисту конфіденційної та службової інформації, розширення міжнародної і дослідницької співпраці органів фінансового нагляду, фінансування функцій фінансового нагляду коштом фінансових посередників, удосконалення структури витрат наглядових органів.

Література

1. Quintyn, M. Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability [Electronic resource] / M. Quintyn, M. W. Taylor // IMF Working Paper № 02/46. – 2002. – March. – 53 p. – Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Regulatory-and-Supervisory-Independence-and-Financial-Stability-15679>.
2. Quintyn, M. Should Financial Sector Regulators Be Independent? [Electronic resource] / M. Quintyn, M. W. Taylor // Economic Issues. – 2004. – № 32. – Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues32/>
3. Das, U. S. Does Regulatory Governance Matter for Financial System Stability? An Empirical Analysis [Electronic resource] / U. S. Das, M. Quintyn, K. Chenard // IMF Working Paper № 04/89. – 2004. – May. – 43 p. – Available at: <http://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Does-Regulatory-Governance-Matter-for-Financial-System-Stability-An-Empirical-Analysis-17410>
4. Hüpkes, E. The Accountability of Financial Sector Supervisors: Principles and Practice [Electronic resource] / E. Hüpkes, M. Quintyn, M. W. Taylor // IMF Working Paper № 05/51. – 2005. – March. – 51 p. – Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Accountability-of-Financial-Sector-Supervisors-Principles-and-Practice-18018>.
5. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні. Зелена книга [Текст]. – К. : Національний банк України, 2010. – 28 с.
6. Д'яконова, І. І. Розвиток методичних підходів до оцінювання незалежності органів банківського нагляду [Текст] / І. І. Д'яконова // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 2 (240). – С. 63–67.
7. Ахметчина, А. В. Независимость органов денежно-кредитного регулирования в системе факторов финансовой стабильности российской экономики [Текст] : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Ахметчина Александра Валерьевна. – Москва, 2011. – 201 с.
8. Core Principles for Effective Banking Supervision [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. – Bank for International Settlements, 2012. – 79 p. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>.
9. Insurance Core Principles [Electronic resource]. – IAIS, 2012. – Available at: https://www.iaisweb.org/index.cfm?event=icp:getCPList&nodeId=25227&icpAction=listIcps&showStandard=1&showGuidance=1&icp_id=0.
10. Objectives and Principles of Securities Regulation [Electronic resource]. – International Organization of Securities Commissions, 2010. – 12 p. – Available at: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD323.pdf>.
11. Methodology for Assessing Implementation of the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation [Electronic resource]. – International Organization of Securities Commissions, 2011. – 237 p. – Available at: <http://www.csrc.gov.cn/pub/newsite/gjb/gjzjhzz/ioscojgmbyyz/201004/P020150520677186250144.pdf>
12. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : закон України від 20.05.1999 № 679–XIV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20національний%20банк>.

13. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон України від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
14. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] : положення від 23.11.2011 № 1063/2011. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.
15. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : положення від 23.11.2011 № 1070/2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.
16. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2018

©Кремень В. М.,

Бричко М. М., Кремень О. І.

References

1. Quintyn, M., & Taylor, M. W. (2002, March). Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability. *IMF Working Paper № 02/46*. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Regulatory-and-Supervisory-Independence-and-Financial-Stability-15679>
2. Quintyn, M., & Taylor, M. W. (2004). Should Financial Sector Regulators Be Independent? *Economic Issues*, 32. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues32/>
3. Das, U. S., Quintyn, M. G., & Chenard, K. (2004, May). Does Regulatory Governance Matter for Financial System Stability? An Empirical Analysis. *IMF Working Paper № 04/89*. Available at: <http://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Does-Regulatory-Governance-Matter-for-Financial-System-Stability-An-Empirical-Analysis-17410>
4. Hüpkens, E. Quintyn, M., & Taylor, M. W. (2005, March). The Accountability of Financial Sector Supervisors: Principles and Practice. *IMF Working Paper № 05/51*. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Accountability-of-Financial-Sector-Supervisors-Principles-and-Practice-18018>
5. *Konsultatsii shchodo pidvyshchennia efektyvnosti rehuliuвання ta nahliadu za finansovym sektorom v Ukraini. Zelena knyha*. (2010). Kyiv: Natsionalnyi bank Ukrainy.
6. Diakonova, I. I. (2013). Rozvytok metodychnykh pidkhodiv do otsiniuvannia nezalezhnosti orhaniv bankivskoho nahliadu. *Aktualni problemy ekonomiky*, 2(240), 63–67.
7. Akhmetchina, A. V. (2011). *Nezavisimost organov denezhno-kreditnogo regulirovaniia v sisteme faktorov finansoviy stabilnosti rossiiskoi ekonomiki*: dis. kand. ekon. nauk: 08.00.10. Moskva.
8. *Core Principles for Effective Banking Supervision*. (2012). Basel Committee on Banking Supervision. – Bank for International Settlements. Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>
9. *Insurance Core Principles*. IAIIS. (2012). Available at: https://www.iaisweb.org/index.cfm?event=icp:getCPList&nodeId=25227&icpAction=listIcps&showStandard=1&showGuidance=1&icp_id=0
10. *Objectives and Principles of Securities Regulation*. (2010). International Organization of Securities Commissions. Available at: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD323.pdf>
11. *Methodology for Assessing Implementation of the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation*. (2011). International Organization of Securities Commissions. Available at: <http://www.csrc.gov.cn/pub/newsite/gjb/gjzjhzz/ioscojgmbyyz/201004/P020150520677186250144.pdf>
12. Zakon Ukrainy. (1999, May). *Pro Natsionalnyi bank Ukrainy*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20національний%20банк>
13. Zakon Ukrainy. (2001, July). *Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
14. Polozhennia. (2011, November). *Pro Natsionalnu komisiuu z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>
15. Polozhennia. (2011, November). *Pro Natsionalnu komisiuu, shcho zdiisnuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>
16. Zakon Ukrainy. (1996, October). *Pro derzhavne rehuliuвання rynku tsinnykh paperiv v Ukraini*. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>

Received 09.03.2018

©Kremen V. M., Brychko M. M., Kremen O. I.

Matselyukh I. A.

*PhD, assistant of the history of law and state department,
Kyiv Taras Shevchenko National University;
Ukraine; e-mail: m.ivanna1304@gmail.com*

REVISITING THE DEFINITION OF THE TERM "INVESTMENT" AND ITS UNIFICATION IN UKRAINIAN LEGISLATION

Abstract. The article analyzes the scientific approaches to the definition of "investment", which are reflected in the foreign and domestic economic and legal literature. Four scientific schools have been identified: Western European, American, Russian and Domestic, each of which has demonstrated its own approaches to addressing the identified scientific issues.

The legislative definition of the category is determined, which is fixed in the domestic normative legal acts. It was stated that there is no single approach to the essence and content of the concept of "investment". Regulatory legal acts of different legal force provide different interpretations of the definition, while other legislative acts generally avoid, do not provide an appropriate interpretation. Such a state of regulatory provision not only generates discussions among scientists, but also does not create favorable conditions for the practical sphere of investment activity.

Based on the analysis of the norms of domestic and international law, taking into account the achievements of the economic and legal scientific heritage, the author's concept of "investment" as an investment in objects of entrepreneurial and / or other economic activity as property and / or property rights is proposed for the purpose of obtaining income (profit, interest), not excluding, however, the possibility of achieving an additional socially significant beneficial effect.

The necessity of unification of the concept of "investment" in the domestic normative-legal acts and bringing it in line with the norms of the European legislation is emphasized. The process of improving the legislation about investment activity should be based on scientific achievements, that was emphasized. It is concluded that the unification of the concept of "investment" will avoid arbitrary, voluntarist interpretation of it and clearly identify those areas of improvement in which the latest Ukrainian investment legislation should move.

Keywords: investment, investment activity, investor, property, capital.

JEL Classification: E22, K2

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl: 19

Мацелюх І. А.

*к.ю.н., асистент кафедри історії права та держави,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
Україна; e-mail: m.ivanna1304@gmail.com*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЯ» ТА ЙОГО УНІФІКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Анотація. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «інвестиція», відображені в зарубіжній та вітчизняній економіко-правовій літературі. З'ясовано законодавче визначення категорії, закріплене у вітчизняних нормативно-правових актах. Наголошено на необхідності вироблення єдиних підходів до розуміння змісту аналізованої дефініції та уніфікації в законодавчому просторі. Надано авторське визначення поняття «інвестиція».

Ключові слова: інвестиція, інвестиційна діяльність, інвестор, майно, капітал.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 19

Мацелюх И. А.

*к.ю.н., ассистент кафедры истории права и государства,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко;
Украина; e-mail: m.ivanna1304@gmail.com*

К ПРОБЛЕМЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ИНВЕСТИЦИИ» И ЕГО УНИКАЦИИ В ОТЕЧЕСТВЕННОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Аннотация. В статье проанализированы научные подходы к определению понятия «инвестиция», которые отражены в зарубежной и отечественной экономико-правовой литературе. Выяснено законодательное определение категории, закрепленное в отечественных нормативно-правовых актах. Отмечена необходимость выработки единых подходов к пониманию содержания рассматриваемой дефиниции и унификации в законодательном пространстве. Предоставлено авторское определение понятия «инвестиция».

Ключевые слова: инвестиция, инвестиционная деятельность, инвестор, имущество, капитал.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 19

Introduction. The Ukrainian state has currently chosen the line of European integration once and for all. The approaches are taking place in political, economical and legal areas. To facilitate the process of integration Ukrainian legal scholars have to analyze and consider the priceless experience of European countries in the field of state building and formation of a strong economic platform. The letter is impossible to create without the involvement of new capital investment projects, which, in their turn, would strengthen the economic environment within the state and positively influenced on the development of the country. Hence, the study of investment activity institution at large and its structural elements on a standalone basis appears to be very important and indispensable.

Research analysis and problem statement. The interest to the stated problem is continually drawing attention of domestic and foreign lawyers, economists and financial experts. The scholars have not only studied the subject matter of the term but also provided it with the attributes and structural elements as well as classified it under different criteria, etc. Nevertheless, despite of considerable attraction of scholars the given problem has not been solved yet. Such a situation influenced normative consolidation of the term “investment”. Thus, various statutory instruments represent diverse details of the given category.

The purpose of the article has been the analysis of the term “investment” subject matter in the domestic and foreign legal heritage and national legislation as well as providing the author’s specification of the term for the benefit of unified approach of the term interpretation.

Results of research. It is to be recalled that the term “investment” comes from the Latin word “investire” meaning «to put up», “to save up”. The researchers began to take interest in the determining of the category which we are analyzing in our paper in the XIX century. Thus, one of the first scholars initiating the analysis of the problem was the Russian economist B. Brandt. In the scientific paper “Inostrannye capity” published in 1900, he identified the category “investment” with the term “capital expenditure” [1, 240]. However, not all the scholars of that time shared his views. Namely, the English economist and the father of the theory of investment J. Keynes placing the emphasis on the inseparability and interconnection of the terms “investment” and “capital expenditure” differentiated them [2, p.179].

Their contemporary, the German economist H. Lobes held to completely different point of view. He proposed to distinguish the terms “investment” and “capital expenditure”. Had analyzed the details of each category individually the scholar reached the conclusion that they were non-identical. H. Lobes interpreted capital expenditures as the expenses for recovery of the main funds and their accretion, while the investment, in his opinion, could be viewed as the process of living

and social labor costs to create productive capacities through which, in the production process, living labor creates more value than it consumes [3, p.198].

Sharing the views of the above-mentioned researcher we emphasize on the necessity of the terms “investment” and “capital” distinction since they have different economical and legal meaning. The term “investment” has wider meaning and combines a number of processes. All in all there are no synonymous terms in the science, but only synonyms.

Despite more than a hundred years of study the problem has not been solved yet. So, both foreign and national literatures lack the unified interpretation of the category “investment”. Besides, there are differences not only in its theoretical field but in the legislative area as well. The rules and regulations of diverse legal force provide contradictory definitions thus creating various kinds of disputes among scientists and restricting the ability of favorable conditions for the practical area of the investment activity creation. Therefore, we suggest considering the different scientific approaches to the term “investment” definition in the first part of our research while the second part of the research will be devoted to its legal interpretation.

The analysis of the term should be started with the division of modern scholarly traditions demonstrating different approaches to the stated problematic into four groups, namely, Western European school, American school, Russian school and Ukrainian school.

The term “investment” has been one of the most widely used categories in modern Western European economic and legal literature. Nevertheless its interpretation is relatively narrow and contradictory. Thus, Macmillan dictionary of legal terms defines investment as the expenses intended for the production of goods and capital expenditures, and not for their direct consumption [3, p.198]. Analyzing the essence of the given term Macmillan illustrates it through more stated category of “capital”, although the definition of the letter is not demonstrated through the prism of investment. In their turn, distinguishing the categories of investment and capital economists E. Dolan and D. Lindsey define the investment as “ the increase in the amount of capital that functions in the economic system, that is, the increase in the supply of productive resources” [4, p.28]. The definition provided is aligned with the scientific views of other English scholars. Thus, K. McConnell and S. Bru characterize investment as “production costs, accumulation of means of production, increase of material stocks” [5, p.76].

We adhere to the point that the statements provided are not fully justified, as far as the category “investment” is viewed as the means of productive resources increase and is narrowed down to the productive process of investment. Considering such an approach, involvement of capital into securities, bank deposits and intangible assets does not belong to the category “investment” as far as productive resources increase doesn’t occur. Hence, it contradicts the natural context of the category.

The use of complex approach in relation to the definition of the term analyzed by the English economists W. Sharp, G. Aleksander and J.Bailey allowed them to view the term “investment” in its wide and narrow sense. The narrow sense of the term implies the deposit of money with the purpose of getting benefit in future [6, p.150]. The wide sense of the term “investment” is stated in the definition "The financial market or the structure in which the investors operate, constituting the securities trade as well as the methods and conditions of their purchase and sale" [6, p.155]. Nevertheless, we consider this interpretation to be inaccurate and incomplete. That inaccuracy represents narrowing of its value to the investment of exclusively monetary forms. By defending this point of view the scientists reject the possibility of tangible and intangible investment as well as nominal assets investment activity.

Another American economic and legal school mostly analyzes the category “investment” taking as the basis the process of capital injection and its expenditure side. While analyzing the features and the types of investment the scholars put a focus on the expenditures incurred by the subject of such legal relations (an investor), along with the necessity of savings being the integral condition of the investment activity in the future. Investments are expenditures on the purchase of equipment, houses and residential property, which ensure the growth of the productive power of the entire economy in the future – says J. Sachs, – saving by the society a part of its current income

means that the part of its production income can be directed not at consumption, but at investment” [7 p.291].

The definition suggested has found its supporters and followers. Namely, L. Gitman and M. Joehnk supported J. Sachs and agreed to admit the dual nature of investment process combining tangible assets expenditures in a way of capital injunction and the development of earnings in the future [8, p.10]. In their turn the Professors of Boston University Z. Bodie and J. Marcus as well as the Professor of California University A. Kain gave the definition of “investment” as “the involvement of monetary and/or other resources in anticipation of future benefits” [9, p.92]. The scholars emphasized the main peculiarity of investments to be temporary tangible costs to gain benefit in the future.

To sum up the achievements of the American scientific school we consider the abovementioned approach to be the most comprehensive as far as the investments can include all the commercial operations of business entities along with all the deposits of physical persons.

In our research we give consideration to the Russian economists’ views as the third scientific school. Thus, analyzing the activity of the investment market and the means of its legal regulation, I. Komarov specified investment as the contribution of different financial, material and technical resources with the purpose of social and economic effect [10, p.3]. The stated viewpoint was supported by a great number of academic lawyers and economists of Russian Federation and was used as a basis for further research. Modern Russian scholars E. Rybina and O. Veretennikova analyzing the essence of investment within the economic system specified it as capital injunction made by state power entities, legal and physical persons being residents and non-residents of the country, held in securities with the purpose of strategic target achievement and reflected through the prism of economic effect achievement by the growth of capital or for the purpose of another goal achievement upon the condition of the obligatory risks and rewards forecasting [11, p.136–141]. As we can see, the modern Russian scientific school being limited with the relics of the past as well as fixations of the present proceeds the term analysis through the prism of capital injunction.

The achievements of the new Ukrainian science can be related to the fourth historiographic direction. Our national school has been in the process of its formation; while creating its own background it uses positive foreign experience of Russian, American and European scholars. So, we can find the meaning of the term “investment” in the Ukrainian defining dictionary as follows “monetary, material and intellectual assets deposited into various kinds of industrial and non-industrial activity [12, p.52]. We consider the definition of our modern Ukrainian researcher A. Omelchenko to be more specified. The researcher defines investment as “property assets or proprietary rights governed by legal regulations deposited in any kind of object for obtaining revenues or material wealth in the future” [13, p.29].

While analyzing legal regulation of foreign investments modern Ukrainian researcher Yu. Prytyka paid attention to the notion of “investment” category. The researcher viewed it in two aspects. The dynamic aspect reflects economic notion of the term; the static aspect specifies its legal content. “The investment is primarily property or intellectual ability unlimited in its commercial circulation, the purpose of which is obtaining some kind of profit, achieving another socio-economic effect. The objects of investment can be the objects of both commercial activity and certain spheres of social life (science, education, culture, etc.” [14, p.32].

Thus, the study of the term “investment” definition in current scientific papers allowed as to stand out four scientific schools, either of which demonstrates individual approach to the solution of the given problematic issue. While considering the differences in those approaches we emphasize on a common feature providing the ability to find the common denominator in the scientific approaches mentioned. The denominator means a single purpose of the investment activity, namely, the ability to obtain revenue in the future.

The analysis of the notion of the category “investment” in economic and legal literature provides us with the specification of four scientific schools, namely, Western European, American, Russian and Ukrainian either of which demonstrates individual approach to the solution of the given problematic issue. The same pattern is traced in the field of regulatory environment. The national

legislative instruments are not unified in relation to conceptual framework of the analyzed concept. Thus, fundamental rules and regulations in the field of investment activity, namely, the Law of Ukraine “On Investment Activity” dated September 18, 1991 [15], the Law of Ukraine “On the Regime of Foreign Investment” dated March 19, 1996 [17], the law of Ukraine “On Foreign Investment” dated March 13, 1992 [16] and Tax Code of Ukraine do not provide the unified interpretation of the term “investment”.

For instance, the Law of Ukraine “On Investment Activity” dated September 18, 1991 [15], borrowing the notion of investments from the Law of Ukraine “On Foreign Economic Activity” dated April 16, 1991 defines it as “all kinds of property and intellectual values, invested by foreign economic entities in Ukraine, resulting in making profit (income) or achievement of social effect” [18]. The given definition has been the basis for national investment legislation. However, we consider it does not fully correspond to legal and economic nature of the term “investment”. The legislature having defined the only purpose of the investment activity, namely, obtaining revenue in a way of some profit or interest, has not paid due consideration to the possibility of additional useful value achievement. According to the definition, provided that obtaining of revenue is not the primary purpose, such an activity cannot be considered to be investing; instead, other economic categories are used, like consumption, saving, expenditures, etc. It would be appropriate to view investments in the context of targeted deposit of capital in its various forms for a specific period in different objects.

The Law of Ukraine “On the Regime of Foreign Investment” dated March 19, 1996, provides the term “foreign investment” with the following definition “foreign investments are stores of value which are invested by foreign investors in objects of investment in accordance with the legislation of Ukraine with the aim of obtaining profit or achieving social results”. Though the definition of investment in this legal instrument is absent [17].

The Tax Code of Ukraine adopted December 2, 2010 is obviously intended to solve the given problem. Providing the process of investment activity it specifies the concept of investment as “business transactions involving acquisition of fixed assets, intangible assets, equity rights and / or securities in exchange for money or property” (Art. 14.1.81 TLU) [19].

Conclusion. To sum up, the analysis of national legislation in the field of investment activity has demonstrated the absence of the single approach to the nature and the context of the term “investment”. In our opinion, a new legal instrument does not always take into account the previous one, and the achievements of economic and legal literature has been beyond the legislator’s interest. Such an approach to rule-making shows a low level of legislative technique development and demonstrates contradictions in the statutory provisions of some rules and regulations.

On the basis of national and international legal provisions analysis and considering the achievements of economic and legal scientific heritage we suggest the definition of the term “investment” as “depositing assets and/or property rights into entrepreneurial and/or other economic activity for the purpose of obtaining revenue (in the form of profit or interest) not excluding the possibility of additional socially significant effect”. Having applied the complex approach legislators should unify the term “investment” in the national statutory provisions and bring it up to the norms of European legislature. As the basis of further improvement of investment activity legislation scientifically grounded and unified definitions specified for all fields of national law should be taken. In this way we can avoid arbitral and voluntary interpretations of abovementioned concepts and clearly identify those directions for the improvement of national investment legislation which must be followed.

Література

1. Брандт, Б. Ф. Иностранные капиталы [Текст] / Б. Ф. Брандт // Россия в конце XIX века / под общ. ред. В. И. Ковалевского. – Санкт-Петербург : Брокгауз-Ефрон, 1900. – С. 617–621.
2. Кейнс, Дж. Общая теория занятости процента и денег [Текст] / Дж. Кейнс. – Москва : Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
3. Словник сучасної економіки Макмілана [Текст] : пер. с англ. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.
4. Долан, Э. Дж. Рынок: микроэкономическая модель [Текст] / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей ; пер с англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. Б. Лисовика, В. Лукашевича. – Санкт-Петербург : Автокомп, 1992. – 496 с.

5. Макконел, К. Р. Экономика: Принципы, проблемы и политика [Текст] : в 2-х т. / К. Р. Макконел, С. Л. Брю. – Москва : Республика, 1992. – Т. II. – 585 с.
6. Шарп, У. Инвестиции [Текст] : пер с англ. / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бэйли. – Москва : ИНФРА, 2003. – 1028 с.
7. Сакс, Дж. Экономика переходного периода. Урок для Украины [Текст] / пер. з англ. О. Пивоваренко. – К. : Основи, 1996. – 450 с.
8. Гитман, Л. Дж. Основы инвестирования [Текст] / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк. – Москва : Дело, 1997. – 532 с.
9. Боди, З. Принципы инвестиций [Текст] : пер. с англ. / З. Боди, А. Кейн, А. Маркус. – 4-е изд. – Москва : Вильямс, 2004. – 984 с.
10. Комаров, И. К. Инвестиции и рынок [Текст] / И. К. Комаров. – Москва : Знание, 1991. – 322 с.
11. Веретенникова, О. Б. Сущность инвестиций и инвестиционной деятельности в экономической системе [Текст] / О. Б. Веретенникова, Е. С. Рыбина // Весник Омского университета. Серия «Экономика». – 2013. – № 1. – С. 136–141.
12. Новый тлумачний словник з української мови [Текст] / уклад. І. О. Радченко. – Кам'янець–Подільський : Абетка, 2006. – 544 с.
13. Омельченко, А. В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні [Текст] / А. В. Омельченко. – К. : Юрінком, 1996. – 277 с.
14. Притика, Ю. Д. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні [Текст] : навчальний посібник / Ю. Д. Притика. – К. : Юридичний світ, 2010. – 152 с.
15. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560–XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
16. Про іноземні інвестиції [Електронний ресурс] : закон України від 13 березня 1992 р. № 2198–XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2198-12>.
17. Про режим іноземного інвестування [Електронний ресурс] : закон України від 19 березня 1996 № 93/96–ВР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>.
18. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 16 квітня 1991 р. № 959–XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
19. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755–VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2017

© Мацелюх І. А.

References

1. Brandt, B. F. (1900). *Inostrannye kapitaly*. Sankt–Peterburg: Brokgauz–Efron.
2. Keins, Dzh. (2002). *Obshchaia teoriia zaniatosti protsenta i deneg*. Moskva: Gelios ARV.
3. *Slovník současné ekonomiky Makmilana*. (2000). Kyiv: ArtEk.
4. Dolan E. Dzh., & Lindsei, D. (1992). *Rynok: mikroekonomicheskaya model*. Sankt–Peterburg: Avtokomp.
5. Makkonel, K. R., & Briu, S. L. (1992). *Ekonomiks: Printsipy, problemy i politika*. Moskva: Respublika.
6. Sharp, U., Aleksander, G., Beili, Dzh. (2003). *Investitsii*. Moskva: INFRA.
7. Saks, Dzh. (1996). *Ekonomika perekhidnogo periodu. Urok dlia Ukrainy*. Kyiv: Osnovy.
8. Gitman, L. Dzh., & Dzhonk, M. D. (1997). *Osnovy investirovaniia*. Moskva: Delo.
9. Bodi, Z., Kein, A., & Markus, A. (2004). *Printsipy investitsii*. Moskva: Viliams.
10. Komarov, I. K. (1991). *Investitsii i rynek*. Moskva: Znanie.
11. Veretennikova O. B., & Rybina, E. S. (2013). Sushchnost investitsii i investitsionnoi deiatelnosti v ekonomicheskoi sisteme. *Vesnik Omskogo universiteta*, 1, 136 – 141.
12. Radchenko, I. O. *Novyi tлумachnyi slovnyk z ukrainskoi movy*. (2006). Kamianets–Podilskyi: Abetka.
13. Omelchenko, A. V. (1996). *Pravove rehuliuvannia inozemnykh investysii v Ukraini*. Kyiv: Yurinkom.
14. Prytyka, Yu. D. (2010). *Pravove rehuliuvannia inozemnykh investysii v Ukraini*. Kyiv: Yurydychnyi svit.
15. Zakon Ukrainy. (1991, September). *Pro investysiiu diialnist*.
16. Zakon Ukrainy (1992, March). *Pro inozemni investysii*.
17. Zakon Ukrainy (1996, March). *Pro rezhyem inozemnhoho investuvannia*.
18. Zakon Ukrainy (1991, April). *Pro zovnishnoekonomichnu diialnist*.
19. Kodeks Ukrainy (2010, December). *Podatkovy kodeks Ukrainy*.

Received 21.07.2017

© Matselyukh I. A.

Пасінович І. І.

*к.е.н., доцент, факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет ім. І. Франка
Україна; e-mail: irynapasinovych@ukr.net,*

Сич О. А.

*к.е.н., доцент,
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет ім. І. Франка
Україна; e-mail: olga.sych.lviv@gmail.com*

МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність зміни концептуальних підходів до регулюючого впливу держави, викладено сучасні підходи до ролі держави в управлінні економікою, зроблено спробу окреслити раціональні межі її втручання в ринковий механізм, окреслено основні методи регулювання економічних процесів. Вказано на недоліки існуючих прийомів регулювання економікою в Україні. Доповнено існуючі функції державного регулювання економіки з урахуванням сучасних системних глобальних викликів.

Ключові слова: управління економікою, державне регулювання економіки, механізм регулювання, економічний прагматизм, Вашингтонський консенсус, модель ДРЕ, функції держави в економіці, глобальні тренди, стратегія.

Формул: 0; рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 17

Pasinovych I.

*PhD, associate professor,
Faculty of Financial Management and Business
Ivan Franko National University of Lviv
Ukraine; e-mail: irynapasinovych@ukr.net*

Sych O.

*PhD, associate professor,
Faculty of Financial Management and Business
Ivan Franko National University of Lviv
Ukraine; e-mail: olga.sych.lviv@gmail.com*

MODERNIZATION OF MECHANISMS OF STATE REGULATION OF ECONOMY OF UKRAINE

Abstract. The article substantiates the necessity of changing the conceptual approaches to the regulatory influence of the state, presents modern approaches to the role of the state in the management of the economy, outlines the rational limits of its intervention in the market mechanism, proposes the main methods of regulation of economic processes. It indicates the disadvantages of existing methods of regulation of the economy in Ukraine.

Based on the latest achievements in the theory of state regulation of the economy in the context of the new globalization challenges, we consider modernization of the mechanism of state regulation of the Ukrainian economy. First and foremost, it is the necessity of definition of the basic functions of the state in the economy - function of strategic forecast, transformational-adaptive function, equilibrium function and human capital build-up. Those functions give a possibility to achieve the goal of regulation - ensuring the security and stability of the socio-economic system and creating the preconditions for economic growth and development.

In our opinion, the following are the main tactical tasks that our state faces in regulation of the economy: settlement of economic legislation; fighting corruption; changing the system of public administration; overcoming the chronic dependence on external markets, activating production and

development of the domestic market through the structural reforms; modernization of monetary instruments of regulation.

Key words: economic management, state regulation of economy, regulation mechanism, economic pragmatism, Washington consensus, model of regulation, state functions in economy, global trends, strategy.

JEL classification: E60, E65

Formula: 0; Fig.: 1, Tabl.: 1, Bibl.: 17

Пасинович И. И.

*к.э.н., доцент, факультет управления финансами и бизнеса,
Львовский национальный университет им. И. Франко
Украина; e-mail: irynapasinovych@ukr.net,*

Сыч О. А.

*к.э.н., доцент,
факультет управления финансами и бизнеса,
Львовский национальный университет им. И. Франко
Украина; e-mail: olga.sych.lviv@gmail.com*

МОДЕРНИЗАЦИЯ МЕХАНИЗМОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье обоснована необходимость изменения концептуальных подходов к регулируемому воздействию государства, изложены современные подходы к роли государства в управлении экономикой, предпринята попытка очертить рациональные пределы его вмешательства в рыночный механизм, обозначены основные методы регулирования экономических процессов. Отмечаются недостатки существующих приемов регулирования экономики в Украине. Дополнены существующие функции государственного регулирования экономики с учетом современных системных глобальных вызовов.
Ключевые слова: управление экономикой, государственное регулирование экономики, механизм регулирования, экономический прагматизм, Вашингтонский консенсус, модель ГРЭ, функции государства в экономике, глобальные тренды, стратегия.

Формул: 0; рис.: 1, табл.: 1, библи.: 17

Актуальність дослідження. Для сучасного етапу суспільно-економічних відносин характерний плюралізм – сполучення конкуренції і державного регулювання, мотивів прибутку і соціальної відповідальності. Останніми роками активізувалась і все більше поляризується наукова дискусія щодо місця держави в економіці, – від максимального дистанціювання держави від економічних процесів (лібералізм) до відчутного зростання присутності держави в економіці (неоінституціоналізм).

Ринкові засади господарювання є значимим досягненням цивілізації. Базові принципи ринку – домінування приватної власності, економічна свобода, розвиток підприємництва, конкуренція і ін., найкраще відповідають природі людини, тому не можуть бути заперечені. Проте ринок – жорсткий і визнає результат. Крім того, сьогодні прагматичність ринку доповнюється не менш масштабними викликами – домінуванням великого капіталу, екологічними проблемами, зростанням соціальної нерівності. Глобалізація у різних її проявах як відкриває великі можливості, так і генерує значні ризики і небезпеки, і не відомо, – що переважає. Видається, що світ, економіка, природа і людина в глобалізованому світі стають більш вразливими, і ринок як механізм господарювання не в стані розв'язати проблеми і гарантувати стабільність суспільства. Американський соціолог, экс-президент міжнародної асоціації соціологів І.Валлерстайн[1] ідентифікує сучасний етап розвитку як «кінець знайомого світу». Політика й економіка демонструють найтегішню взаємозалежність за декілька десятиліть. Відповідно об'єктивні реалії потребують переосмислення ролі держави в економіці, модернізації механізмів державного регулюючого впливу як на рівні окремої держави, так і у наднаціональних масштабах. У той же час надмірне, неправильне,

запізніле чи просто неграмотне втручання держави в ринкові механізми може завдати великої шкоди державі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню державного регулювання економіки присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед них – нобелівські лауреати. У даному дослідженні автори спирались на праці Дж. М. Кейнса[2], Дж. Стігліца[3], Р. Масгрейва[4], Р. Фріша[5], а також аналізували позиції вітчизняних вчених, серед яких – А. Гальчинський[6], В. Гейєць[7], Б. Данилишин[8], Я. Жаліло[9] та інші[10-15].

Мета статті – на основі узагальнення домінуючих в науці підходів до ролі держави в економіці та окреслення сучасних системних викликів, визначити пріоритетні вектори модернізації механізмів державного регулювання та визначити базові функції держави в економіці.

Виклад матеріалу. Розвиток співіснування держави і ринку – це одвічна проблема, яка на кожному історичному відрізку розвитку цивілізації та в кожній окремій країні вирішувалася самостійно й неоднозначно[10, 5].

Розглядаючи діалектику взаємодії держави і економіки, простежується дещо спрощений підхід науковців і практиків, за якого державний вплив практично протиставляється саморегулюючому ринковому механізму. На різних конкретно-історичних етапах роль держави в економічних відносинах була неоднакова, однак принцип «або-або» мав місце. Останнім часом актуалізувалася проблема пошуку оптимальної взаємодії важелів ринкового механізму та державних інструментів регулювання, яка знаходить своє відображення зокрема у явищах конвергенції, синергії. Конвергенція у сфері економіки означає взаємопроникнення економічних систем, зближення на глобальному рівні соціально-економічних умов життя шляхом запозичення ідей, управлінських форм і технологій для підвищення ефективності національної економіки.

Сучасне розуміння ринкової економіки виходить із концептуальних положень про наявність провалів ринку і провалів держави, так званих *market failures* і *government failures*. Це – основи державного регулювання, викладені в працях Дж. Кейнса, нобелівських лауреатів Дж. Стігліца і П. Кругмана, інших відомих економістів.

Неокласики вказують чотири причини, які обумовлюють потребу державного втручання в економіку – це існування недосконалої конкуренції (можливість захоплення ринкової влади), зовнішні впливи, асиметрична інформація, «проблема безбілетника» – необхідність надання послуг суспільного споживання. Актуальність вказаних групи проблем не зменшується і обумовлює проведення антимонопольної, зовнішньоекономічної, соціальної політики, формування інституційного середовища розвитку економіки.

У цілому не заперечуючи саморегулюючих властивостей ринку, в науковій літературі обговорюється питання про перспективи звуження економічного простору ринку, девальвацію його регулятивних можливостей. Однак А. Гальчинський аргументує протилежне – «логіку модифікації ринку. Ринок виступає в економіці як інституція соціальних комунікацій, осередок розуму, живий організм, що вирізняється високою адаптивністю, здатністю самовдосконалюватися...», він обґрунтовує неминучість нової парадигми ринкових відносин – «конвергентний ринок» [6]. Разом із трансформацією ринку, змінюються роль і функції держави, оновлюються механізми їх взаємодії.

Я. Жаліло, відстоюючи ідею економічного прагматизму, який на перше місце ставить результативність економічних інструментів стверджує, що «поділ на ліберально-ринкову і регуляторно-адміністративну моделі економіки вже не є актуальним. У чистому вигляді жоден із двох підходів не спрацьовує. Зростання економіки в цілому і добробуту окремого індивідуума можливе при синергії економічних інструментів [9]. Автор проти ототожнення економічного прагматизму з дирижизмом чи патерналізмом, що спрощує його розуміння.

На подібних позиціях стоїть В. Панченко: «Слід вийти за межі діалектики «лібералізм-протекціонізм», «державо-ринку». Старі протекціоністські інструменти відходять у минуле, на їхньому місці з'являються нові форми. Недарма в європейській практиці набуває вжитку термін *reregulation*, що пояснює стан, коли дерегуляція, передбачаючи зняття обмежень, концентрується на запровадженні нових форм регуляції» [13].

Наведені й багато інших суджень авторитетних науковців дають підстави стверджувати про незаперечну і важливу роль держави в економічних процесах, при цьому демонструють проблему пошуку сучасних форм і методів державного регулюючого впливу на економіку відповідно до сучасних системних викликів.

На проведенні проактивної державної прагматичної економічної політики наполягає Б. Данилишин, який аргументує свою позицію зростаючою роллю державного регулювання, яка має місце і в англосаксонських країнах, і в комуністичному Китаї, і в традиційно ліберальних США [8]. Він зазначає, що будь-яка економічна політика, як на Заході, так і на Сході, є складним міксом кейнсіанських, монетаристських та інших заходів. Ніхто з економістів – практиків у світі не може сьогодні назвати себе ні чистим кейнсіанцем, ні монетаристом [8].

Функції держави традиційно розглядались через сукупність функцій управління. Управління економікою означає свідомий вплив держави на об'єкти і процеси з метою надання певної спрямованості господарській діяльності, узгодженості дій суб'єктів національної економіки і досягнення бажаних результатів. Світовий банк визначає управління як застосування політичної влади й використання інституційних ресурсів для вирішення проблем і завдань суспільства. Залежно від різноманітних критеріїв (рівня, галузі, характеру та обсягу управління) Малий І.Й., виокремлює різні види державного управління: координаційне, субординаційне, галузеве, територіальне, стратегічне, тактичне, оперативне, антикризове, регіональне, муніципальне, приватне та ін. [10, 66].

Управління реалізується через функції планування, організації, мотивації, контролю, а також регулювання. Дані функції певною мірою реалізуються і в управлінні економікою, однак традиційно саме на регулюванні зосереджена увага науковців і практиків. Цим підтверджується значний саморегулюючий потенціал економічної системи, яка функціонує за своїми законами. Термін «регулювання» у широкому розумінні означає упорядковувати, налагоджувати правильну взаємодію елементів системи. Державне регулювання розглядають як вплив держави на умови здійснення, інтенсивність та результативність господарських процесів. Головним завданням регулювання економічної системи є підтримання макроекономічної рівноваги в суспільстві. Регулюючий вплив держави має на меті орієнтацію економічних агентів на досягнення цілей і пріоритетів, передбачуваних державною соціально-економічною політикою.

На думку А.Ф. Мельник [12] державне управління економікою – це цілеспрямований організуючий, регулюючий та контролюючий вплив держави в особі її органів і посадових осіб на економічні процеси з метою розвитку економіки шляхом реалізації потреб суспільного розвитку. А державне регулювання економіки є втручанням держави в економіку з використанням сукупності різноманітних важелів, інструментів, які надають їй можливість забезпечити нормальні умови функціонування ринкового механізму та домагатись розв'язання економічних і соціальних проблем. Дідківська Л.І., Головка Л.С. визначають державне регулювання економіки як систему заходів задля здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки і всього суспільства [11, 22].

Сьогодні роль держави в економіці ускладнюється, виходить за межі управління. Також і регулювання економіки виходить за межі координації виключно економічних процесів, – для забезпечення мети регулювання, передумов економічного розвитку держави необхідно враховувати обмежуючий чи стимулюючий вплив різноманітних факторів – міжнародних, технологічних, інформаційних, освітніх, політичних. Держава насамперед має бути гарантом – безпеки, справедливості, національних інтересів. А. Гальчинський акцентує на «ексклюзивності» держави: «Швидкість і глибина системних змін, що відбуваються у світі, така, що адаптуватися до них методом «усі разом» неможливо. Дієвими можуть бути тільки ексклюзивні рішення окремих країн», – зазначає він. [6]. З цього випливає, що питання впливу держави на соціально-економічні процеси активізувались та ускладнились.

Погляди на роль держави в економіці неодноразово змінювались протягом ХХ століття. В будь-якому випадку інтенсивність втручання держави в економіку визначалась конкретно-історичними реаліями, проблемами, а також свого роду «економічною ментальністю» суспільства.

Підвищення ролі держави в економіці відчутно було, насамперед, у збільшенні сукупних державних витрат по відношенню до ВВП. Одним із перших, хто відстоював необхідність державного впливу на сукупний попит через підвищення рівня державних видатків був норвезький вчений Рагнар Фріш – автор науки економетрики, нобелівський лауреат з економіки 1969 року. Уряди капіталістичних країн, які складно переживали наслідки економічного спаду, з ентузіазмом сприймали такі поради, започаткувавши нову епоху етатизму та соціальної орієнтованості, що змінила обличчя держав, котрі на початку XX століття вважалися уособленням принципу «laissez-faire» – невтручання в роботу вільного ринку [5].

В 1990 році, після падіння Берлінської стіни, були розроблені правила Вашингтонського консенсусу, як рекомендації для економічно відсталих країн, і вимагали, серед іншого, впорядкування управління, лібералізації торгівлі, дерегуляції та приватизації. Концепція «Вашингтонського консенсусу» була запропонована американськими економістами наприкінці 1980–х рр. як відповідь на світову боргову кризу, головним розробником її вважається Дж. Вільямсон, Дана концепція розглядає процес проведення ринкового реформування економіки, а її положення лягли в основу рекомендацій МВФ, які він висуває як умову надання кредитів країнам, що переживають економічні і фінансові труднощі.

Положення і рекомендації Вашингтонського консенсусу спирались на ідеї вільного ринку, а надмірне втручання держави в економіку, її некомпетентність, низьку ефективність державного сектора прибічники вважали головною перешкодою на шляху стабільного економічного зростання. Під час руйнації радянської системи на початку 1990–х років зниження ролі держави було невід'ємною умовою Вашингтонського консенсусу, однак чим більше минало часу, тим більше держава і уряд поверталися до своєї колишньої ролі.

Таким чином, принципи Вашингтонського консенсусу формували вектор економічних перетворень в країнах з перехідною економікою наприкінці XX ст., однак останніми роками лунає критика як країн, що в періоди кризи необдуманно використовують рецепти Вашингтонського консенсусу, так і базових його постулатів. Дж. Стігліц вважає, що універсальні рекомендації Вашингтонського консенсусу швидше шкодять, ніж приносять користь країнам з транзитивною економікою [14–15]. Дискусії такого рівня ще раз підкреслюють відсутність єдності поглядів на роль держави в сучасній економіці, в забезпеченні її розвитку.

Економіка як система суспільних відносин розвивається разом з появою держави. Саме держава створила умови для того, щоб діяльність людей щодо задоволення своїх потреб у різноманітних благах здійснювалась згідно із схваленими суспільством нормами, звичаями і правилами. Це положення лежить в основі неоінституціонального підходу, який відводить державі вирішальну роль у формуванні ринкової економіки. Адже саме держава відповідає за створення і забезпечення моральних і правових правил гри (інституційного середовища) а також неформальних правил поведінки – звичаїв, традицій, ціннісних установок. Так, послідовник інституціональної школи Дж. А. Гоббсон, висуваючи на перший план етичні норми життя, послідовно критикував принцип «laissez faire» класичної політичної економії.

Інституціональна парадигма, до якої повернулись у 90–ті роки XX стол., вважається «третьім шляхом» розвитку економічної думки, відмінним від неокласичного та кейнсіанського. Як зазначають І. Малий, М. Діба, «предметом дослідження інституціоналізму є не лише ринковий механізм саморегулювання і економічна людина, а й проблеми безробіття, структурної та регіональної незбалансованості, проблеми взаємозв'язку економіки і політики, визначення держави, суспільної організації людей» [10, 20].. Методологія інституціонального підходу набуває особливого значення для перехідних економік, оскільки розглядає економіку не як статичну систему, а як живий організм, що постійно трансформується.

Щодо функцій державного регулювання, Р. Масгрейв виділяє алокаційну, дистрибутивну та стабілізаційну функції держави[4]. Алокаційна – це функція прямих адміністративних розпоряджень – встановлення податків чи субсидій, прямого фінансування з бюджету. Дистрибутивна функція передбачає надання державної допомоги незахищеним

верствам населення. Виконання стабілізаційної функції включає заходи з покращення використання виробничих ресурсів, забезпечення прийнятного рівня зайнятості та цін.

За Стігліцом[3] державне регулювання містить чотири блоки та відповідні їм інструменти:

1. Грошово-кредитне регулювання (інструменти – відсоткова ставка, норма резервування, операції на відкритому ринку, валютна політика, емісія грошей).
2. Бюджетно-податкове регулювання (політика доходів уряду – податкове регулювання, політика трансферів і витрат уряду, міжбюджетна політика).
3. Соціальне регулювання (соціальна політика, фіскальні пільги).
4. Зовнішньоекономічне регулювання (валютна політика, митна політика, міграційна політика, податкові інструменти протекціонізму).

Залежно від пріоритетності застосовуваних інструментів виділяють наступні загальні моделі державного регулювання економіки (таблиця 1). Відчутна різниця між розвиненими країнами полягає насамперед в інтенсивності реалізації перерозподільчих функцій держави через її фінанси. Найбільш інтенсивно ці функції реалізуються в Західній Європі, значно менше – у США і Японії. Це має пряме відношення до економічної і соціальної політики держав. Сплачуючи великі податки на соціальні потреби, громадяни країн Західної Європи захищені значно більшими і міцними системами соціального страхування, аніж громадяни США і Японії. В Японії це частково компенсується патерналістськими системами соціальних гарантій з боку великих приватних компаній (система пожиттєвого найму, пенсії і ін.). У США громадяни повинні звертатись насамперед до укладання договорів медичного страхування з відповідними медичними компаніями, регулярно сплачуючи їм значні внески.

Таблиця 1

Базові характеристики моделей державного регулювання економіки*

<i>Модель</i>	<i>Характеристика</i>
Американська	Регулювання за залишковим принципом з допомогою фінансово-бюджетних та податкових інструментів для стримування інфляції
Німецька	Неоліберальний підхід з використанням кредитної і грошової політики, фінансово-бюджетної політики, політики доходів і зайнятості
Англійська	Кейнсіанське регулювання з допомогою впливу на попит шляхом концентрації перерозподілу доходів через бюджет
Шведська	Соціальні програми та трансферти з бюджету, державні замовлення
Японська	Кредитно-банківське та адміністративно-економічне регулювання
Модель країн, що розвиваються	Стимулювання інвестицій за рахунок державних коштів або зовнішніх запозичень

Складено авторами на основі опрацювання [1–5].

Жодним чином певна модель державного регулювання не може бути механічно скопіювала, зокрема зважаючи на роль в процесах економічного розвитку історично сформованих національних соціокультурних особливостей. Так, США традиційно «притягувала» найбільш підприємливих, ризикових людей, які прагнули самореалізації і незалежності, тож цілком очевидно, що там сформувалась ліберальна модель. Природно, що скандинавська модель з її прогресивним оподаткуванням успішно діє в протестантських країнах, а приклад Сінгапурських реформ, очільником яких був жорсткий Лі Куан Ю, навряд чи можна скопіювати в країнах, де панує християнська мораль. Як ми переконались, навіть досвід успішних реформ пострадянської Грузії з високим рівнем корупції, неможливо «імпортувати» в Україну.

Традиційним для вітчизняної економічної думки є виділення адміністративних (прямих) та економічних (непрямих) методів та відповідних їм інструментів державного регулювання. Адміністративні методи обмежують свободу вибору, опираються на силу державної влади, чинне законодавство і пов'язані із використанням заходів заборони або примусу. Вони можуть як виправляти ринкові вади, так і спотворювати ринкові механізми, переважно внаслідок обмеження конкуренції. Економічні методи розширюють свободу вибору, передбачають створення для господарюючих суб'єктів систему стимулів, створюючи тим самим основу для державно-приватного партнерства у здійсненні

прогресивних змін. Адміністративні методи не лише ефективні, але й обов'язкові, безальтернативні, наприклад, в антимонопольному регулюванні, контролі за трансфертним ціноутворенням, природоохоронній діяльності.

Визнаючи вагому роль держави у перехідній (транзитній) економіці, важливо віднайти оптимальне поєднання прямих і непрямих методів регулювання, які б, з одного боку, стимулювали пріоритетні напрями (сфери, галузі, виробництва), а з другого – мінімально шкодили конкуренції.

Розглядаючи державне управління економікою в ретроспективі, не можемо оминати планування. Як відомо, планування є базовою функцією управління на будь-якому рівні. На зміну директивному плануванню, яке лежало в основі економічних відносин в радянській економіці, не було напрацьовано нових, адекватних ринковим умовам механізмів планування, насамперед стратегічного. На нашу думку, недооцінене значення макроекономічного планування, формальний підхід до його використання, відсутність зв'язку із напрацьованою економічною стратегією, наявність розрізнених програм розвитку без прозорого контролю за їх реалізацією спричинило чимало проблем. Наприклад, в Україні досі відсутня чітка структурна політика, монетарна політика орієнтується на вимоги МВФ, а не на довгострокові національні пріоритети, з року в рік загострюються соціальні проблеми, як от ситуація з наповненням Пенсійного фонду. На державному рівні варто переосмислити роль макроекономічного планування, наповнити його новим змістом, використовувати як інструмент реалізації стратегії розвитку й вирішення назрілих проблем.

Нобелівський лауреат Рагнар Фріш [5] прагнув зробити економічне планування однією із головних засад розвитку так званої «живої демократії», котра на відміну від формальної, не обмежується виборами та свободою слова. За визначенням вченого, «жива демократія» здатна природним чином залучати якомога більше громадян до активної участі не лише в житті локальної громади, а й у вирішенні проблем національного масштабу. Одним зі шляхів утвердження економічного планування Фріш називав посилення кооперації між політиками та експертами задля чіткого визначення реальних економічних цілей та пріоритетів державної влади.

Провідний ідеолог концепції «нового прагматизму» колишній віце-прем'єр-міністр і міністр фінансів Польщі, нині – професор Гарвардського університету Гжегож Колодко зазначає: «...державна повинна залишатися активною у творенні економічної політики не як власник активів чи адміністратор державних компаній, але як архітектор інституційної взаємодії, гарант фінансових основ, інвестор до людського капіталу, фінансист розвитку інфраструктури та як менеджер глобальної інтеграції» [9].

Важелі державного регулювання необхідно використовувати для підвищення конкурентоздатності національної економіки, вдосконалення її соціальної сфери, яка сьогодні, в умовах переходу до концепції людино-центризму, набуває особливої ваги. Саме на це спрямовані прийняті на Саміті ООН у вересні 2015 р. «Цілі Сталого Розвитку на період до 2030 року» [16].

Як зазначено в цьому програмному документі, в Україні «суспільний прогрес значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями підтримки економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання. Передумовами досягнення всіх без винятку цілей розвитку є якісне управління, викорінення корупції, суспільна підтримка» [16].

Пропонуємо виділити такі базові функції держави в економіці.

1. Стратегічно-прогностична. Бізнесу притаманно орієнтуватися на коротко- та середньострокові вигоди, він прагне стабільності бізнес-моделі, відтак без урахування актуальних тенденцій в умовах динамічного середовища бізнесу важко зберегти конкурентоздатність. Тому держава повинна стимулювати розвиток економіки у напрямі об'єктивних довгострокових трендів. Нагадаємо, що загальновизнаними світовими трендами на сьогодні є посилення інноваційних процесів, четверта промислова революція та нова індустріалізація, у фокусі якої – економіка знань, відновлювані джерела енергії, техніко-технологічні фактори (штучний інтелект, роботизація, 3-D друк і ін.), які спричиняють глибокі структурні зміни у видах економічної діяльності, кардинальні зміни

технологій виробництва, чинять вплив на зайнятість і трудові відносини, формують нову парадигму конкурентоспроможності.

2. *Трансформаційно-адаптивна.* Держава покликана узгоджувати й гармонізувати глобальні виклики, вимоги міжнародних інституцій та умови ТНК із національними інтересами і трансформувати їх в регуляторні механізми для зміцнення й зростання економіки. Можна припустити, що антиглобалісти виступають не стільки проти явища глобалізації як такого, адже вони користуються багатьма її проявами, як їхні протестні дії – це свідчення неефективних державних регуляторних дій.

3. *Досягнення рівноваги в суспільстві та передумов для нарощування людського капіталу.* Перехід до економіки знань, носієм і генератором яких є людина, не може не змінити підхід до регуляторної функції держави щодо економіки. Саме інтереси людини, колективу, соціальної групи стають пріоритетом при прийнятті рішень економічного характеру.

Наведені функції визначають концептуальну роль держави в економіці і саме від форм їх реалізації залежатиме конкретний механізм регулювання економіки (рис.1).

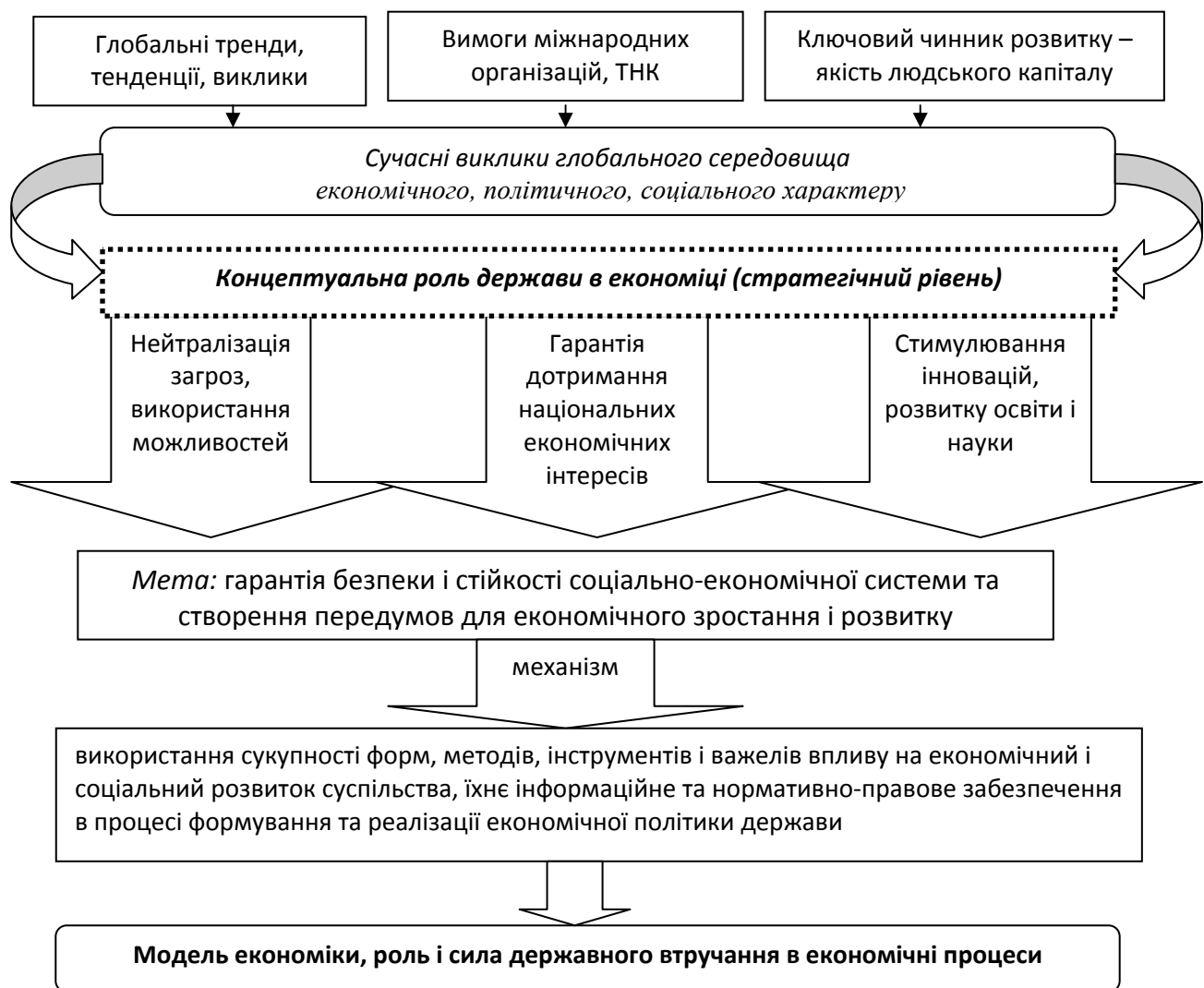

Рис. 1. Формування концептуальної ролі держави в економіці*

*Складено авторами

Запропоновані функції державного регулювання економіки направлені на гарантування безпеки і стійкості соціально-економічної системи, створення передумов для економічного зростання і розвитку, що є стратегічною метою держави.

Формування економічної стратегії, консолідування суспільства для її реалізації – пріоритетне завдання держави в економіці. В умовах, у яких знаходиться сьогодні Україна, коли розпочались реальні реформи, саме держава повинна стати агентом модернізації всієї економічної системи. Це значно підвищує вимоги до рішень державних урядовців, їх обґрунтованості, інноваційності.

Насамперед важливе усвідомлення, що держава – це не абстрактне утворення, вона персоніфікується в особі конкретних державних службовців, чії одноосібні чи колегіальні рішення чинять вплив на соціально-економічні процеси, а відтак – на життя конкретної людини. По суті, чиновники найвищого рангу – це топ-менеджери, які в першу чергу повинні визначити стратегію розвитку держави, формувати конкурентоспроможну модель розвитку, здатні реагувати на виклики системного змісту. Саме їх рішення закладають основи механізму функціонування економіки на певному етапі. Це потребує наявності стратегічних компетенцій, системного мислення, розуміння актуальних трендів і тенденцій, які мають місце в сучасному глобалізованому світі. Відтак якість державного регуляторного впливу значною мірою визначається «якістю» державних управлінців, залежить від їх освіти, інтелектуальної спроможності, досвіду, мудрості.

До засобів державного регулювання насамперед належить адміністративно-правовий інструментарій. Економічні агенти діють в межах того правового поля, яке сформоване державою. Актуальними залишаються слова класика А. Сміта: «Невидима рука ринку діє там, де видна грізна рука закону». В економічно потужних країнах існують розвинені системи господарського права, які формують рамкові умови функціонування ринкової економіки і регламентують найважливіші сторони господарювання. На наше переконання, необхідною умовою дієвості законодавчого забезпечення господарської діяльності є його простота, зрозумілість, однозначність і стабільність. Це не можна сказати про українське законодавство.

Доречним буде пригадати досвід Людвіга Ерхарда – архітектора німецьких економічних реформ, канцлера Німеччини (1963–1966). Діяльність німецького уряду у вкрай кризовій економічній ситуації була спрямована не стільки на прийняття нових законів, скільки на скасування найрізноманітніших законодавчих і нормативних актів, які регулювали найдрібніші аспекти економічного життя німців. Економічна Рада об'єднаної господарської зони надала Л. Ерхарду як директору господарського управління право скасовувати економічні приписи, які він сам вважав за необхідне. Після масового їх скасування, Л. Ерхард вирішив, що доцільніше зробити стислий перелік тих, що залишаються в силі, а численні розпорядження, які «душили» німецьку економіку, зокрема регулювали ціни, просто було скасовано. Результат був очевидним – німцям «розв'язали руки» і економіка запрацювала [17].

На нашу думку, для того, щоб «оживити» український бізнес і привабити інвесторів, варто провести системний аудит законодавства і підзаконних актів, усунути з нього неузгодженості, лобістські норми. Нерідко певні норми закону суперечать один одному, мають численні підзаконні акти та відомчі інструкції. Це дає можливості чиновнику маніпулювати окремими юридичними нормами. Таким чином українське законодавство настільки громіздке і не стабільне, що саме стає джерелом корупції – коли проблему вирішити легше корупційним, а не законним шляхом.

В Україні державний вплив на економіку здійснюється в умовах інституційної неспроможності багатьох інституцій. Так, бездіяльний Антимонопольний комітет України, мало прогнозовані кроки Фонду державного майна, мають місце полярні оцінки Національного Банку України. Фінансово-економічна самостійність центрального банку – золоте правило ринкової економіки, її непорушний принцип. Умова ефективної монетарної політики – конструктивна взаємодія двох центрів економічної політики – уряду і НБУ. Натомість очевидно є тривала системна розбалансованість у їх діях, яку ще не вдалось подолати. Відповідно підвищення результативності державного впливу на економіку має

здійснюватись в умовах поглиблення інституційних реформ і доповнення ринкових інструментів державною політикою, спрямованою на економічне зростання.

Висновки. Отже, спираючись на новітні досягнення в теорії державного регулювання економіки в контексті нових глобалізаційних викликів, вважаємо за доцільне модернізувати механізм державного регулювання економіки України. В першу чергу, це окреслення базових функцій (стратегічно-прогностичної, трансформаційно-адаптивної, функції рівноваги та нарощування людського капіталу) держави в економіці для досягнення мети регулювання – гарантування безпеки і стійкості соціально-економічної системи та створення передумов для економічного зростання і розвитку.

Тактичні завдання, які на сьогодні стоять перед державою, на нашу думку, наступні.

1. Врегулювання господарського законодавства, усунення неузгодженостей, суперечностей, різного роду «лазівок» для економічних зловживань. Крім того, стабільність законодавства, як і передбачуваність державної політики, – необхідна умова залучення інвестицій, у першу чергу – іноземних.

2. Боротьба з корупцією. Корупцію слід розглядати як наслідок «роздутих» функцій держави в економіці, забюрократизованості господарських процедур, численних адміністративних бар'єрів.

3. Зміна системи державного управління і модернізація державного апарату. Адміністративна система формувалась в Україні впродовж десятиліть і на сьогодні бюрократичний апарат скоріше гальмує нормальний розвиток суспільства, аніж сприяє його модернізації. Величезна кількість адміністративних ланок, проміжних інстанцій, штучних перепон будь-які ініціативи і починання здатні звести нанівець. На місце совкового чиновника має прийти висококваліфікований менеджер.

4. Подолання хронічної залежності від зовнішніх ринків, активізацію виробництва і розвитку внутрішнього ринку, насамперед – шляхом проведення структурних реформ і реалізації структурної політики держави.

5. Модернізація грошово-кредитних інструментів регулювання, використання їх для відродження й активізації виробництва, синхронізація фінансового і реального секторів економіки.

6. На ґрунті зростання економіки – забезпечення належного (високого) рівня оплати праці кваліфікованих працівників, відновлення стимулюючої функції заробітної плати.

Звичайно, цей перелік можна продовжити. Очевидними заходи, які забезпечать контроль за інфляцією, стабілізацію курсу національної валюти, скорочення державних видатків, зменшення зовнішніх запозичень. Однак є базові речі, серед яких – визначення із моделлю економіки, яку ми будемо, адже саме економічна модель визначає пріоритети, місце і масштаби присутності держави в економічних процесах. На базі обраної моделі економіки, держава повинна визначити стратегію економічного розвитку, яку послідовно реалізовуватиме в межах державної політики. Досягненню цілей економічної стратегії та політики держави мають підпорядковуватись і зміни до законодавства, і щорічні бюджети, і фінансові потоки.

Література

1. Wallerstein, I. Structural crises [Text] / I. Wallerstein // New Left Review. – 2010. – № 62.
2. Keynes, J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money [Text] / J. M. Keynes. – London : Macmillan, 1936. – 263 p.
3. Стиглиц, Дж. Ю. Глобализация: тревожные мысли [Текст] / Дж. Ю. Стиглиц ; пер. с англ. – Москва : Мысль, 2003. – 300 с.
4. Musgrave, R. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy [Text] / R. Musgrave. – McGraw-Hill, 1959. – 628 p.
5. Корнилюк, Р. Нобелівська історія: батько економетрики Рагнар Фріш [Електронний ресурс] / Р. Корнилюк // Forbes Україна. – 2015. – 28 липня. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1399148-nobelivska-istoriya-batko-ekonometriki-ragnar-frish>.
6. Гальчинський, А. Реформи ЄС – справді питання сьогоднішнього порядку денного [Текст] / А. Гальчинський // Дзеркало Тижня. – 2016. – № 3.
7. Геєць, В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи [Текст] / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 7–22.

8. Данилишин, Б. Про тактику економічного розвитку [Електронний ресурс] / Б. Данилишин // Лівий берег. – 2016. – 16 грудня. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/353627.
9. Жаліло, Я. Про національні особливості економічного прагматизму [Текст] / Я. Жаліло // Дзеркало тижня. – 2016. – № 49.
10. Малий, І. Й. Держава і ринок: філософія взаємодії [Текст] : монографія / І. Й. Малий, М. І. Дибя, М. К. Галабурда. – К. : КНЕУ, 2005. – 358 с.
11. Дідківська, Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посібник / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 214 с.
12. Мельник, А. Ф. Національна економіка [Текст] / А. Ф. Мельник та ін. – К. : Знання, 2011. – 463 с.
13. Панченко, В. Операція «деіндустріалізація», або навіщо нам промисловий ренесанс [Текст] / В. Панченко, Н. Резнікова // Дзеркало тижня. – 2016. – № 9.
14. Райнерт, Е. Критичний аналіз правил Вашингтонського консенсусу для економічно відсталих країн [Електронний ресурс] / Е. Райнерт // Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/146.htm.
15. Тюпа, Д. І. Роль міжнародних фінансово-кредитних інститутів в процесі надання зовнішнього фінансування [Текст] / Д. І. Тюпа // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. – 2013. – Вип. 26. – С. 160–165.
16. Цілі сталого розвитку 2016–2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
17. Браун, Н. Батько економічного дива у товаристві контрольованої раціональності та раціонального самоконтролю [Текст] / Н. Браун // Дзеркало тижня. – 2002. – № 2.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2017

©Пасінович І. І., Сич О. А.

References

1. Wallerstein, I. (2010). Structural crises. *New Left Review*, 62 (March–April).
2. Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
3. Stiglitz, J. (2003). *Globalizatsiia: trevoznye mysli*. Moskva: Mysl.
4. Musgrave, R. (1959). *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*. McGraw–Hill.
5. Korniluk, R. (2015, July 18). Nobelivska istoriia: batko ekonometriky Ragnar Frish. *Forbes Ukraina*. Available at: <http://forbes.net.ua/en/opinions/1399148-nobelivska-istoriya-batko-ekonometriki-ragnar-frish>
6. Galchinsky, A. (2016). Reformy ES – spravdi pytannia sohodnishnoho poriadku dennoho. *Dzerkalo Tyzhnia*, 3.
7. Heiets, V. M. (2016). Ekonomika Ukrainy: kluchovi problemy i perspektyvy. *Ekonomika i prohnouzuvannia*, 1, 7–22.
8. Danylyshyn, B. (2016, December 16.). Pro taktyku ekonomichnoho rozvytku. *Livyi bereh*. Available at: http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/353627
9. Zhalilo, Ya. (2016). Pro natsionalni osoblyvosti ekonomichnoho prahmatyzmu. *Dzerkalo Tyzhnia*, 49.
10. Maliy, I. Y., Dyba, M. I., & Halaburda, M. K. (2005). *Derzhava i rynek: filosofiiia vzaemodii*. Kyiv: KNEU.
11. Didkivska, L. I., & Golovko, L. S. (2002). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky*. (2nd ed.). Kyiv: Znannia–Pres.
12. Melnyk, A. F. (2011). *Natsionalna ekonomika*. Kyiv: Znannia.
13. Panchenko, V., & Reznikova, N. (2016). Operatsiia «deindustrializatsiia», abo navishcho nam promyslovyi renesans. *Dzerkalo Tyzhnia*, 9.
14. Rainert, E. Krytychnyi analiz pravyl Vashynhtonskoho konsensusu dlia ekonomichno vidstalykh krain. *Ukraina finansova. Informatsiino-analitychnyi portal Ukrainskoho ahentstva finansovoho rozvytku*. Available at: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/146.htm
15. Tyupa, D. I. (2013). Rol mizhnarodnykh finansovo-kredytnykh instytutiv v protsesi nadannia zovnishnoho finansuvannia. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, 26, 160–165.
16. *Tsili Staloho Rozvytku 2016–2030*. Available at: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
17. Braun, N. (2002). Batko ekonomichnoho dyva u tovarystvi kontrolovanoi ratsionalnosti ta ratsionalnoho samokontroliu. *Dzerkalo Tyzhnia*, 2(377).

Received 12.08.2017

©Pasinovych I., Sych O.

Tyschenko V.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Taxation,
Simon Kusnets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine; e-mail: vf_hneu@ukr.net*

Ostapenko V.

*Phd In Economics, Lecturer of Department of Management of Financial Services
Simon Kusnets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine; e-mail: viktoria.ostapenko@hneu.net*

Babenko M.

*Lecturer of Banking Department,
Kharkiv Educational and Scientific Institute of SHEI "Banking University",
Kharkiv, Ukraine; e-mail: babenkomv2011@gmail.com*

STATE REGULATION OF TAX STIMULATION FOR INNOVATIVE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

Abstract. There are modeling the implications of introducing tax incentives for innovative enterprises. The appropriateness of tax incentives for innovation at the expense of incremental tax credit on corporate profit tax has been confirmed. There was proved that state regulation of incremental tax credit causes positive changes both for enterprises and for the state. There was determined that an increase in the amount of taxpayers' tax liabilities does not affect the increase of tax burden. The results prove the high capacity of incremental tax credit to stimulate innovation. Moreover, the role of the private sector is to transform the available financial resources (ie, net profit) into an investment and innovation resource. And the role of the public sector is to invest in the development of innovations through indirect funding (that is, "directing" those who have not received as a result of preferential taxation of capital investments). At the same time such "direction" is carried out by providing tax incentives to innovative enterprises on the target conditions.

Keywords: state regulation, innovations, incremental tax credit, tax incentives, privilege, simulation modeling.

GEL Classification: H25

Formulas: 0; fig.: 6; tabl.: 1; bibl.: 12

Тищенко В. Ф.

*д.е.н., доцент, завідувач кафедри оподаткування,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків, Україна; e-mail: vf_hneu@ukr.net*

Остапенко В. М.

*к.е.н., викладач кафедри управління фінансовими послугами
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків, Україна; e-mail: viktoria.ostapenko@hneu.net*

Бабенко М. В.

*викладач кафедри банківської справи,
Харківський навчально-науковий інститут державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи»,
м. Харків, Україна; e-mail: babenkomv2011@gmail.com*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Здійснено моделювання наслідків впровадження податкової пільги для інноваційних підприємств. Підтверджено доцільність державного регулювання податкового стимулювання інновацій за рахунок прирістного податкового кредиту з податку на прибуток

підприємств. Доведено, що впровадження прирістного податкового кредиту обумовлює позитивні зрушення як для підприємств, так і для держави. Визначено, що збільшення суми податкових зобов'язань платників податків не впливає на посилення податкового навантаження

Ключові слова: державне регулювання, інновації, прирістний податковий кредит, податкове стимулювання, пільга, імітаційне моделювання.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 1; бібл.: 12

Тищенко В. Ф.

*д.э.н., доцент, заведующая кафедры налогообложения,
Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця,
г. Харьков, Україна; e-mail: vf_hneu@ukr.net,*

Остапенко В. Н.

*к.э.н., преподаватель кафедры управления финансовыми услугами
Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця,
г. Харьков, Україна; e-mail: viktor.ostapenko@hneu.net*

Бабенко М. В.

*преподаватель кафедры банковского дела,
Харьковский учебно-научный институт государственного высшего учебного
заведения «Университет банковского дела»,
г. Харьков, Україна; e-mail: babenkomv2011@gmail.com*

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Осуществлено моделирование последствий внедрения налоговой льготы для инновационных предприятий. Подтверждена целесообразность государственного регулирования налогового стимулирования инноваций за счет приростного налогового кредита по налогу на прибыль предприятий. Доказано, что внедрение приростного налогового кредита обуславливает положительные сдвиги как для предприятий, так и для государства. Определено, что увеличение суммы налоговых обязательств налогоплательщиков не влияет на усиление налоговой нагрузки.

Ключевые слова: государственное регулирование, инновации, приростный налоговый кредит, налоговое стимулирование, льгота, имитационное моделирование.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 1; библи.: 12

Introduction. For successful innovation, an appropriate financial base is required which, in market conditions, should be shaped not only through direct financing methods, but also on the use of indirect levers, such as taxes. In Ukraine tax incentives for innovation during all years of independence were not sufficiently effective, and therefore did not bring the expected results. That is why the activation of tax incentives for innovation is of particular importance today. The issue of stimulating innovation activity of enterprises is widely considered in the economic literature. The necessity and significance of such stimulation are substantiated, its separate directions and methods are considered. However, a number of important aspects of this problem are still beyond the attention of scientists. Thus, an important direction in overcoming the problem of excessive tax burden and adaptation to the uncertainty of the tax environment is the formation of a set of measures to manage tax burden at the level of individual enterprises in order to make effective management decisions in the field of taxation. At the same time, the important condition for the harmonization of relations between taxpayers and the state is the use of those mechanisms and management criteria that do not oppose the current legislation and do not lead to a reduction in budget revenues at all levels. This becomes possible due to the use of economical and mathematical methods and models based on adaptive principles.

Previous research on the subject. Many scientists tackled about tax incentives for innovation. The influence of taxation, as a whole, on certain types of taxes, on innovation activity

was investigated in his writings by VP Vishnevsky, O. D. Danilov, L. S. Grinov, A. G. Zagorodniy, Yu. B. Ivanov, M I. Karlin, A. I. Krisovaty, S. M. Lobozyanskaya, T. V. Medinskaya, V. M. Melnyk, I. R. Myssuk, G. A. Partin, D. M. Serebryansky, L. P. Siddelnikov.

Purpose of work is the development of adaptive integrated approach to tax incentives management of enterprises, which will allow forming effective managerial decisions to improve their innovation activity.

Results of the research. For countries that are eager to enter the trajectory of sustainable economic development, the priority task of economic policy is to stimulate innovation development [1, p. 131]. OECD countries use a variety of direct and indirect means of supporting and stimulating R&D. Spain, the Russian Federation, Slovenia, the United States and the Czech Republic are more reliant on direct support, while Australia, Belgium, Ireland, Canada, the Netherlands, Portugal, France and Japan mainly use tax incentives for R&D. Austria, Great Britain, Denmark, China, Korea and Turkey use both directions of state regulation almost equally. The largest public stimulus of R&D by fiscal and tax resources is characteristic of Korea, the Russian Federation and France. Instead, in Estonia, Israel, Mexico, Germany, New Zealand, and Sweden, tax regulations for innovation are not used at all [8; 11]. Among the R&D tax instruments of the OECD countries, tax exemptions and tax credits are often used, as well as accelerated depreciation of capital expenditures related to R&D.

In addition to the corporate income tax, tax incentives for innovation are also used within employer deductions for social security, as well as tax deductions from R&D [8]. National differences in the use of indirect state support for R&D are determined by the total volume of R&D expenditures and the level of profitability and scale of activity of innovative enterprises. For example, Australia, Canada, Korea, the Netherlands, Norway, Portugal, France and Japan prefer to invest in small and medium-sized enterprises (direct and through tax incentives) in R&D.

In some countries, benefits are provided to enterprises with a low level of profitability – to stimulate R & D. An example is Austria and Norway [8]. The most widespread tax incentives for stimulating innovation are those that are embedded in the corporate income tax mechanism (Table 1).

Table 1

State regulation of R&D tax incentives in OECD countries

Tax incentive tool	Country
Volume tax credit from corporate income tax	Australia, Austria, Belgium, United Kingdom Denmark, Canada, Spain, Italy, Netherlands, Norway, South Korea, Portugal, USA, France, Chile, Japan
Incremental tax credit	USA, Ireland, Spain, Portugal, Japan
Tax deduction from individual income tax	Belgium, Brazil, United Kingdom, India, China, Lithuania, Malaysia, South Africa, Poland, Singapore, Turkey, Hungary, Croatia, Czech Republic
Exemption (full or partial) from taxation of income tax	China, Colombia, Malaysia, South Korea, Finland, Czech Republic, Chile, Japan
Accelerated depreciation of fixed assets	Brazil, Lithuania, Par, France
Tax incentive tools for small businesses	Australia, Great Britain, Canada, Korea, Netherlands, Norway, Portugal, Hungary, France, Japan
Targeted tax incentives	USA (in the field of energy); Belgium, the Netherlands, Portugal, France (for newly created companies)
Reduction of corporate income tax rate	Israel, China
Exemption from social contributions	Belgium, Hungary
Privileges from individual income tax	Ireland
Exemption from VAT	China

Consequently, the most common instruments of tax incentives for innovation in foreign countries are tax credits and tax deductions. The distribution of tax incentives granted to small innovative enterprises should also be noted. This is a good practice, because small commodity producers are more maneuverable and flexible in adapting to the requirements of innovative development.

If we talk about fiscal and tax support for innovation in Ukraine, we have not succeeded enough in its results. For most types of economic activity in Ukraine, the ratio of fiscal support and the total amount of funded technological innovations and fixed capital investment is less than 1. Thus, only a small part of the state financial support is transformed into an investment and innovation resource of production. This indicates a lack of strategic views on the technological upgrade of the national economy [6, p.248]. A similar situation is observed with respect to the ratio of net profit after deducting the amounts of corporate profit tax to the total amount of financing of technological innovations and investments in fixed assets. The value of this ratio of less than 1 allows us to assert that a small part of the net profit of commodity producers is spent on financing capital investments and innovations.

At the same time, certain types of economic activity, in particular "Extraction of minerals, except for fuel and energy", "Metallurgical production and production of finished metal products", "Machine-building", "Trade; repair of cars, household appliances and personal items", "Financial activity", the value of the ratio of net profit after deducting the amounts of corporate income tax to the total amount of financing of technological innovations and investments in fixed assets considerably exceeds 1. Given the overall level of innovation development in Ukraine such results suggest that, having the disposal of a net profit, commodity producers do not transform their own financial reserves into investment-innovation resource. This is a consequence of the imperfection of the mechanism of tax incentives for innovation and investment.

The insufficiently high level of innovative development of the economy of our country points to the need to attract both public and private capital to finance development and innovation, that is, there should be mixed financing of innovations. At the pre-commercial stage, innovation must be 100% financed by public funds. And with each successive stage of the life cycle of innovation, it should decrease. Instead, the share of private investment in innovation should gradually increase. And at the commercial stage, full financing of innovation should be achieved only at the expense of private capital [3]. However, the unfavorable investment climate in our country makes it necessary to support innovation at the expense of budget funds at all stages of the life cycle of innovation. Especially important is the state support for the stages of the innovative project "fundamental research" and "applied research", which are mainly implemented by specialized scientific institutions and innovative organizations. The next three stages of the innovation life cycle – "research and development", "implementation" and "growth" should be financed both from public funds and from private capital. As a result, various tax incentives for investment and innovation acquire a special significance at these stages. Innovative projects at the "deceleration" and "downturns" stages require minimal government support, as at the same time, revenue from the sale of innovative products and enterprise profits is shrinking, a gradual "collapse" of the project takes place. And, therefore, state incentives for new innovations and reinvestments become more appropriate.

One of the key factors for the development of enterprises of any kind of economic activity is technological innovation and investment in fixed assets [1, p. 248]. Therefore, special means of public stimulation of innovation processes are of particular interest, primarily due to tax regulation instruments.

To confirm the expediency of tax incentives for innovation, a simulation of the implications of introducing tax incentives for innovative enterprises has been carried out. As a privilege, an incremental tax credit on corporate profit tax has been selected, since, on the one hand, this privilege is quite widespread in the practice of tax regulation of innovation processes in foreign countries. On the other hand, the mechanism of this privilege provides for the right to taxpayers to reduce the amount of income tax on a certain percentage of the growth of qualified investments compared with the basis. If an increase in the amount of capital investments does not occur, the taxpayer loses the right to use this tax regulation instrument. In today's conditions of innovation development in Ukraine, this privilege is considered the most expedient, since, first, it really provides a significant reduction in the tax burden on the taxpayer (by reducing the amount of tax payments).

Secondly, it stimulates commodity producers to enter the trajectory of sustainable innovation with a steady increase in the scale of innovation and an increase in the amount of

investment in innovation. Thirdly, the limited scope of this privilege (only for those enterprises that are constantly increasing investment in innovative projects) will not cause excessive budget losses due to lack of tax revenues. In particular, the volume tax credit and the volume tax deduction from the corporate income tax are widely distributed in the foreign countries, which involve reducing the amount of tax or tax base (respectively) for the full or partial amount of qualified investments (especially, if the legally determined mechanism of such privileges involves reducing the amount of tax or tax base by 100% (or more) from the amount of the cost of innovation). This is especially true for Ukraine in the conditions of chronic budget deficit.

The initial data for modeling were official statistics on the results of innovation activities in Ukraine (namely, the results of the activities of innovative enterprises in the Statistical Collections "Scientific and innovation activity in Ukraine" for the specified years [4]).

In addition, it assumes that the amount of net profit earned is fully invested by the enterprise – partly on fixed assets, partly – on the purchase of additional production resources (the targeted nature of the tax breaks is provided).

The simulation is carried out for 5 years. It should be noted that the calculation of income tax was made according to the rules that were in force till 2015, according to which the basis of taxation of income tax was determined by reducing the amount of income of the reporting period to the cost of goods sold, works performed, services rendered and the sum of other expenses of the reporting tax period.

As a method for modeling the effects of introducing incremental tax credits, the concept of the method of system dynamics was chosen, and as a software package, simulation model Vensim PLE 5.0. The advantages of this software package are the ability to study a particular system in a dynamically high degree of visibility and without cumbersome calculations, which allows you to quickly build flow diagrams of causal relationships between variables. In addition, it provides the opportunity to simultaneously analyze the system under study and conduct experiments with the constructed model by adjusting the input data [2; 9].

Created in the Vensim PLE model consists of a set of interrelated variables implemented in the form of diagrams. It includes such structures as levels, flows, additional variables. The levels (displayed in a rectangular frame) represent the accumulation of input influences in the system under study. Their values are formed as the accumulation of differences between incoming and outgoing flows. The corresponding calculations are made at each step of the simulation, so the value of each level at the appropriate moment of time is equal to its value at the instant moment of time plus all input streams, minus all output streams. With the help of streams, the transport of quantitative quantities to the level, between level and between levels is realized. They represent material or informational processes. Additional variables are used to simulate elements of a real system that affect other variables. They are formulated using algebraic equations [2; 9].

The scheme of the interconnection of the variables model of the impact of incremental tax credit on the results of the activities of innovative enterprises for the basic taxation regime is presented in Fig. 1.

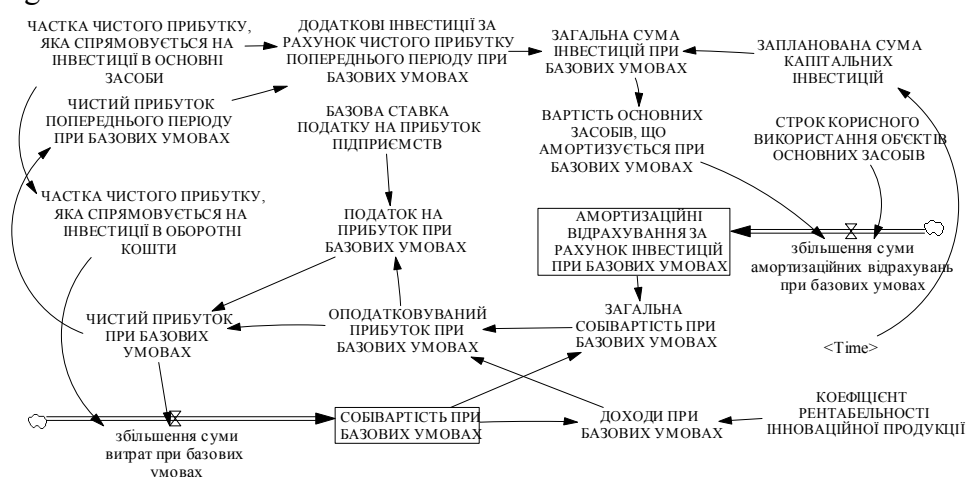

Fig. 1. Flow diagrams fragment of the impact model of incremental tax credit on the results of the innovative enterprise activity for the basic taxation regime

Note that the selection of the indicators given in Fig. 1 and was carried out on the basis of the methodology for calculating the amount of income tax when applying incremental tax credit in accordance with European practice [12], as well as the procedure for determining net profit of enterprises.

Thus, the introduction of an incremental tax credit on corporate profit tax provides significant improvements in the results of innovation activities at both enterprise and state level.

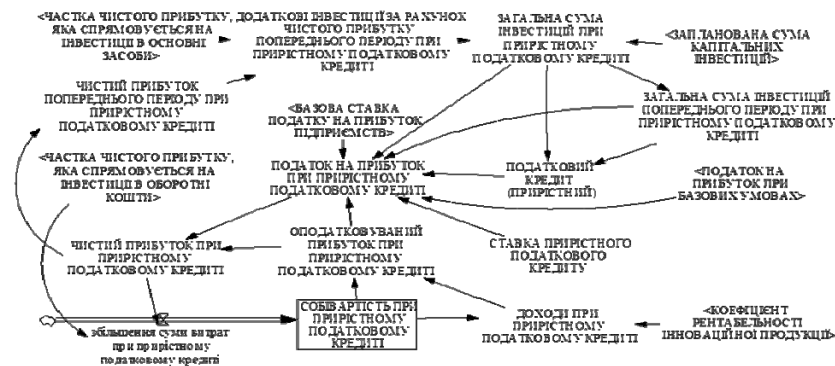

Fig. 2. Flow chart fragment of the impact of incremental tax credit on the results of the innovative enterprise activity for the preferential tax treatment

As a result, it is fast enough, namely, within 3 years (or 12 quarters), to achieve the return on budget losses due to preferential taxation. It clearly shows the value of the indicator "accumulated amount of increase in the amount of tax revenue".

Moreover, despite initial budget losses due to a lack of tax revenues, we have a fairly rapid increase in the amount of income tax (due to the direction of tax-deductible funds to increase the scale of innovation, which results in a gradual increase in the tax base). If we compare the performance of innovative enterprises at preferential and basic conditions, then it is obvious that the introduction of incremental tax credit causes positive changes both for enterprises and for the state.

At the same time, despite the increase in the amount of tax liabilities of taxpayers, there is no increase in the tax burden (calculated as the ratio of the amount of income tax to the amount of income of the enterprise). This is due to the faster dynamics of the amount of income producers in comparison with tax liabilities on income tax. And the gradual reduction of the tax burden once again proves the high impact of tax privilege.

Moreover, it should be noted that in both cases we have a gradual slowdown in the reduction of tax burden. And under the basic taxation conditions at the end of the studied period, we see even a gradual increase (Fig. 3).

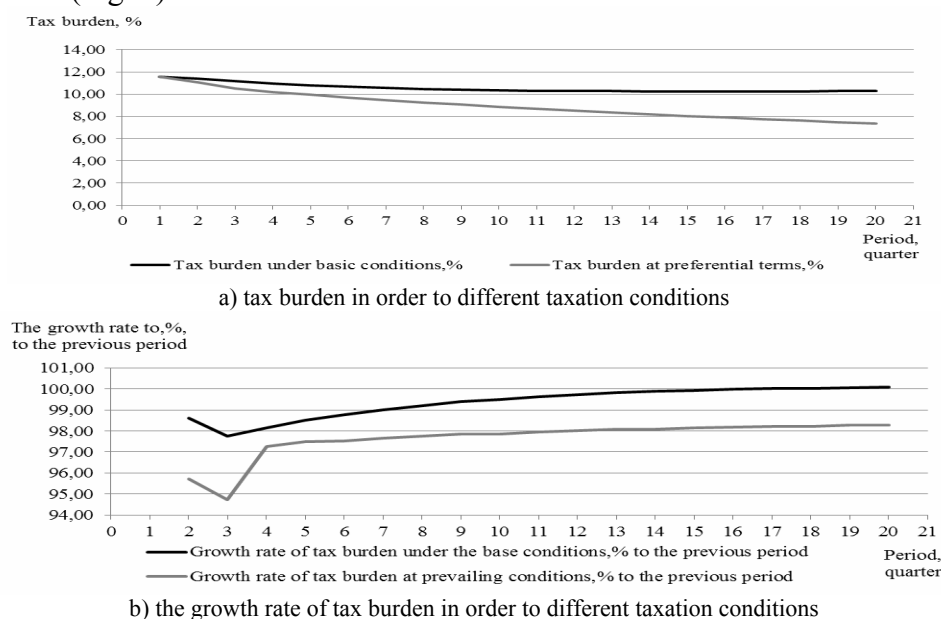

Fig. 3. Tax burden for innovative enterprises in order to basic and preferential terms

It should be noted that the "jump" in the dynamics of the level of tax burden at the beginning of the investigated period is due to a significant difference in the amount of tax liabilities of the taxpayer, which is the consequence of the tax exemption. Informative from the point of view of the effectiveness of the tax privilege is the ratio of the amount of net income to the total investment (Figure 4). The value of this coefficient above 1 under preferential tax conditions is achieved at the time of recoupment of budget losses, which is much earlier compared with the basic taxation regime. This indicates that when introducing tax privileges, payers are witnessing a more active transformation of financial resources of enterprises into an investment and innovation resource. In both cases there is a gradual slowdown in the dynamics of the ratio of net income to total investment, which may indicate, on the one hand, the gradual depletion of innovation projects (and hence the need to invest in new innovations), and, on the other hand, taking into account the stable growth of the net amount profits and tax revenues, and the withdrawal of enterprises on the trajectory of sustainable economic growth and development.

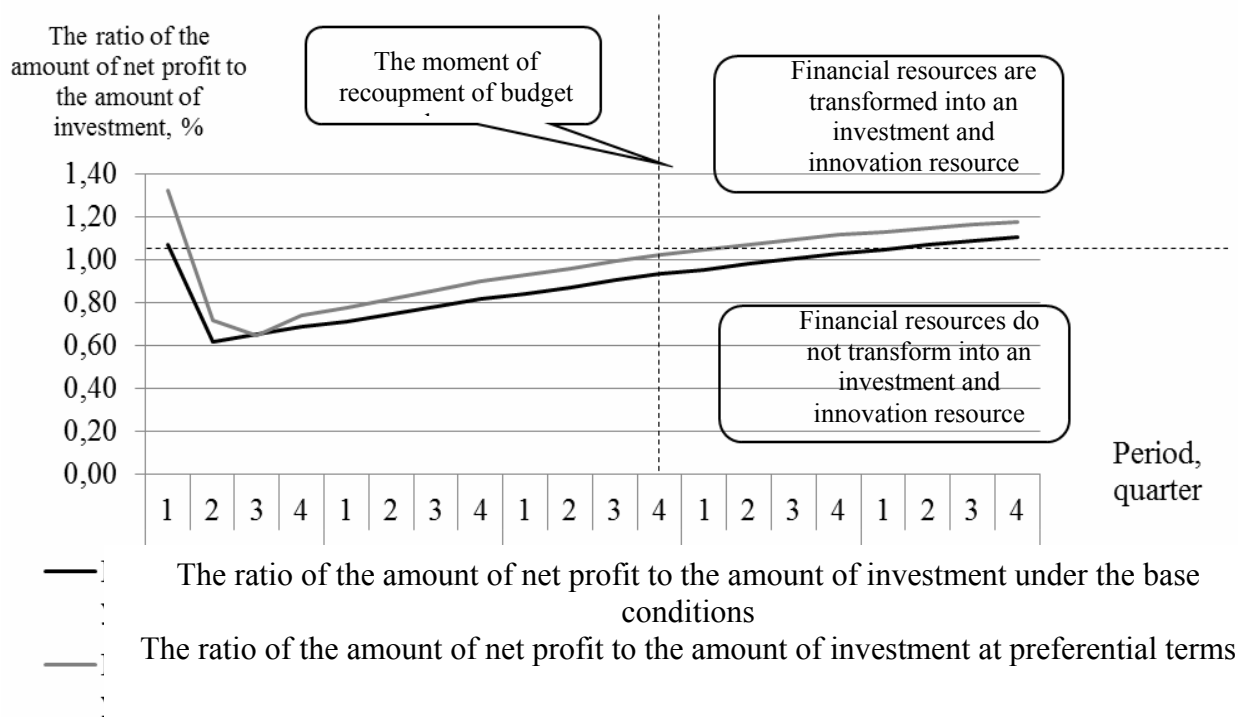

Fig. 4. Dynamics of the ratio of the amount of net profit to the total investment under different tax conditions

Conclusions. Thus, the results prove the high ability of incremental tax credit to stimulate innovation. Moreover, the role of the private sector is to transform the available financial resources (net profit) into an investment and innovation resource. And the role of the public sector is to invest in the development of innovations through indirect funding (that is, "directing" those who have not received as a result of preferential taxation of capital investments). At the same time such "direction" is carried out by providing tax incentives to innovative enterprises on the target conditions.

Література

1. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України [Текст] : монографія / за ред. Л. Л. Тарангул. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2012. – 515 с.
2. Механизмы и модели управления кризисными ситуациями [Текст] : монография / под ред. Т. С. Клебановой. – Харьков : ИНЖЭК, 2007. – 200 с.
3. Основні форми фінансової підтримки інновацій: позики, гранти та гарантії, державне фінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uiniei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=419.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. 2014 Global Survey of R&D tax incentives [Electronic resource]. – Available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dtl-tax-global-rd-survey-aug-2014.pdf>.
6. ICT innovation [Electronic resource]. – Available at: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9213051ec034.pdf?expires=1430898737&id=id&accname=guest&checksum=B0D3523ED718B5968FA9D5C5AC020340>.

7. Mohnen, P. The effectiveness of R&D tax incentives [Electronic resource] / P. Mohnen. – Available at: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/workshop_rdi_pm_en.pdf.
8. R&D tax incentives [Electronic resource]. – Available at: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9213051ec016.pdf?expires=1430898784&id=id&accname=guest&checksum=6DCE471373731AC4A45A82F0D1F795D3>.
9. Seeing Simulation with SynteSim [Electronic resource]. – Available at: <http://www.vensim.com/index.html>.
10. Stančík, J. Public ICT R&D funding in the European Union [Electronic resource] // Juraj Stančík, Ibrahim Kholilul Rohman. – 2014. – Available at: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC92883/jrc92883.pdf>.
11. Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation [Electronic resource]. – Available at: <http://www.lisboncouncil.net/component/downloads/?id=915>.
12. Taxes in Europe : database [Electronic resource]. – Available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/info_docs/tax_inventory.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2017

*©Тищенко В. Ф., Остапенко В. М.,
Бабенко М. В.*

References

1. Taranhul, L. L. (2012). *Biudzhetna pidtrymka ta podatkovye stymuliuvannia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy*. Irpin: Nats. univ–t DPS Ukrainy.
2. Klebanova, T. S. (2007). *Mekhanizmy i modeli upravleniia krizisnymi situatsiiami*. Kharkov: INZhEK.
3. *Osnovni formy finansovoi pidtrymky innovatsii: pozyky, granty ta harantii, derzhavne finansuvannia*. Available at: http://www.uinte.kiev.ua/viewpage.php?page_id=419
4. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. *Global Survey of R&D tax incentives* (2014). Available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-global-rd-survey-aug-2014.pdf>
6. *ICT innovation*. Available at: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9213051ec034.pdf?expires=1430898737&id=id&accname=guest&checksum=B0D3523ED718B5968FA9D5C5AC020340>
7. Mohnen, P. *The effectiveness of R&D tax incentives*. Available at: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/workshop_rdi_pm_en.pdf
8. *R&D tax incentives*. Available at: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9213051ec016.pdf?expires=1430898784&id=id&accname=guest&checksum=6DCE471373731AC4A45A82F0D1F795D3>
9. *Seeing Simulation with SynteSim*. Available at: <http://www.vensim.com/index.html>
10. Stančík, J., & Rohman, I. K. (2014). *Public ICT R&D funding in the European Union*. Available at: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC92883/jrc92883.pdf>
11. *Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation*. Available at: <http://www.lisboncouncil.net/component/downloads/?id=915>
12. *Taxes in Europe : database*. Available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/info_docs/tax_inventory

Received 13.07.2017

*©Tyschenko V.,
Ostapenko V., Babenko M.*

Shkodina I.

D.Sc. (Econ.), associate professor, professor at the International Business and Economic Theory Dept.

*V. N. Karazin Kharkiv National University
Ukraine; e-mail: iryana.shkodina@karazin.ua*

Timoshenkov I.

D.Sc. (Econ.), associate professor, professor at the International Business and Economic Theory Dept.

*V. N. Karazin Kharkiv National University
Ukraine; e-mail: ivtimoshenkov@karazin.ua*

Nashchekina O.

Cand. Sc. (Phys. & Math.), associate professor, associate professor at the Management and Taxation Dept.

*National technical university "Kharkov polytechnic institute"
Ukraine; e-mail: onashchekina@gmail.com*

THE IMPACT OF FINANCIAL TECHNOLOGY ON THE TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL SYSTEM

Based on our analysis of trends and threats associated with the use of financial technology, we conclude that its implementation increases the complexity of the institutional structure of the financial system. Certain institutional factors earlier regarded by scholars as anomalies that had either none or an insignificant effect on the development of the financial system are now emerging. These factors are becoming increasingly fundamental, and are in fact transforming the financial system. As the result, the established functional relations fail, while new institutions and new interdependences emerge, which leads to certain unforeseen destabilizing consequences.

The spontaneity of the process of systemic transformation determines human behavior, that is why it is not always possible to clearly anticipate the outcomes of such transformation.

Financial innovations are more difficult to regulate because there are no formal rules established for most of them, and they themselves are so novel that they fall outside the control of regulatory authorities. We believe that in order to prevent potentially adverse effects, it is necessary to strengthen the cooperation between government agencies and financial technology companies for the purpose of developing formal rules and procedures for ensuring the reliability and the security of the financial sector. It is important to work towards increasing the degree of trust and to establish a culture of innovation which would help the participants of financial markets adapt to the rapidly changing financial environment.

Keywords: financial market, financial technology, high-frequency trading, dark pools, blockchain, quantitative easing policy.

GEL classification: G1, O16

Formulas: 0; Fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 12

Шкодін І. В.

*д.е.н., доц., проф. кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Україна; e-mail: iryna.shkodina@karazin.ua

Тимошенко І. В.

*д.е.н., доц., проф. кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Україна; e-mail: ivtimoshenkov@karazin.ua

Нащекіна О. М.

*к.ф.-м.н., доц., доц. кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
Україна; e-mail: onashchekina@gmail.com*

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. На основі аналізу тенденцій та загроз впровадження фінансових технологій, прийшли до висновку, що впровадження фінтеху стає причиною ускладнення інституційної структури фінансової системи, в результаті цього перестають діяти усталені функціональні зв'язки та з'являються нові інститути та взаємозалежності, які приводять до непередбачуваних дестабілізуючих негативних наслідків. Фінансові інновації складніше регулювати, оскільки більшість з них не мають формальних правил та настільки інноваційні, що не підпадають під контроль регулюючих структур. Вважаємо, що для попередження негативних наслідків застосування фінтеху, потрібно працювати над збільшенням рівня довіри, посилювати співпрацю державних органів з фінтехом для розробки формальних правил та процедур для забезпечення надійності та безпеки фінансового сектора.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансові технології, високочастотна торгівля, темні пули, блокчейн, політика кількісного пом'якшення.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 12

Шкодина И. В.

*д.э.н., доц., проф. кафедры международного бизнеса и экономической теории
Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина
Украина, e-mail: iryna.shkodina@karazin.ua*

Тимошенко И. В.

*д.э.н., доц., проф. кафедры международного бизнеса и экономической теории
Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина
Украина; e-mail: ivtimoshenkov@karazin.ua*

Нащекіна О. Н.

*к.ф.-м.н., доц., доц. кафедры менеджмента и налогообложения
Национального технического университета «Харьковский политехнический институт»
Украина; e-mail: onashchekina@gmail.com*

ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ТРАНСФОРМАЦИЮ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация. На основе анализа тенденций и угроз использования финансовых технологий, пришли к выводу, что их применение становится причиной усложнения институциональной структуры финансовой системы, в результате этого перестают действовать привычные функциональные связи и появляются новые институты и взаимозависимости, приводящие к непредсказуемым дестабилизирующим негативным последствиям. Современные финансовые инновации сложнее регулировать, поскольку большинство из них не имеют формальных правил и настолько инновационные, что не подпадают под контроль регулирующих структур. Считаем, что для предупреждения негативных последствий применения финтеху, необходимо работать над увеличением уровня доверия, усиливать сотрудничество государственных органов с финтех-компаниями для разработки формальных правил и процедур, обеспечивающих надежность и безопасность финансового сектора.

Ключевые слова: финансовый рынок, финансовые технологии, высокочастотная торговля, темные пулы, блокчейн, политика количественного смягчения.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 12

Introduction. The increasing global competition encourages the participants of the financial system to use financial technology (fintech). On the one hand, modern financial technology accelerates the functioning of the financial system, increases its profitability, and opens access to capital markets for new participants. On the other hand, the use of various financial innovations within the framework of fintech results in the creation of potentially unstable environment characterized by a high degree of uncertainty. The transformation of the financial system, including changes in its institutional design, characteristics, and the number of elements, as well as in the behavior of its participants takes place.

Since the influence of financial technology on the transformation of the financial system can lead to unpredictable consequences, it is of great importance to study the trends of those changes from both the scientific and the practical points of view.

Literature review. Recently the number of studies on the use of modern financial technology has significantly increased (Dong He, Ross B Leckow, Tommaso Mancini Griffoli, Mikari Kashima [1], Aditya Narain [2] and others) but currently, not enough attention has been paid to the impact of financial technology on the transformation of the financial system, dangers and threats associated with the implementation of fintech, the role and functions of regulatory institutions during the period of transformation.

The purpose of the article is to investigate the effect of modern financial technology on the transformation of the financial system based on the analysis of trends and threats related to the implementation of this technology.

The main results. Financial markets are early adopters of emerging cutting edge technologies because the profitability of transactions greatly depends on how fast information is transmitted and received. As the result of the advent and development of the Internet technology, trading in financial markets has moved into the virtual space, and since the late 90s, alternative trading systems (ATS) have been developing. From the formal legal standpoint, these systems cannot be regarded as exchanges because they do not perform securities listing functions, only offering the market participants an alternative, electronic, method of trading stocks. Besides, they have no obligation to provide information on the best prices to traders, and they do not establish rules that govern the traders' behavior, and neither are they self-regulating. It is because of the lack of the informational transparency that ATS are called "dark pools". Today, transactions in "dark pools" are carried out using algorithmic trading. In 2017, over 80 dark pools were registered in the United States alone. At the major European "darkpools" such as BATS (BXE), BlockMatch™, BATS (CXE), Liquidnet, Nordic@Mid, POSIT, Six Swiss Exchange Liquidnet Service, SG CIB AlphaY, Turquoise Dark, UBS MTF, the monthly trade volume reach 80 billion euros [3].

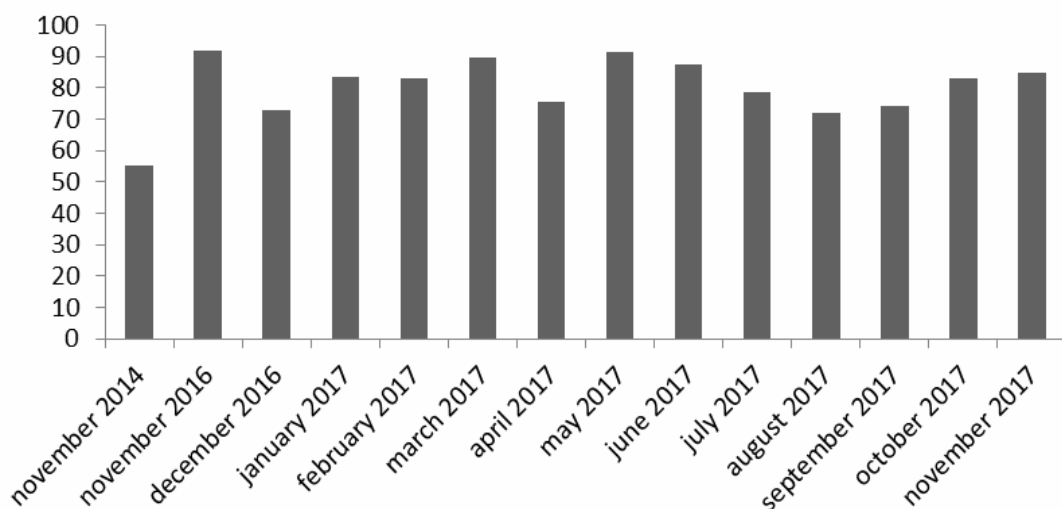

Fig. 1. Volume of trading in the European "dark pools", billion euros. Based on monthly reports by LiquidMetrix [3]

The world largest commercial banks actively use their own “dark pools” for increasing their profits. Having trillions of dollars worth of deposits at their disposal, and operating in the absence of regulatory mechanisms for those quasi-exchanges, banks reduce the transparency of financial markets, alter the price-forming mechanisms, and increase the speculativeness and riskiness of the entire financial system. Because of the growing number of transactions in the “dark pools” and increasing difficulty of trading via the open and regulated stock exchanges, the financial markets today do not bring together the suppliers and the consumers of capital any longer. Nor do they transform savings into investments. They have been losing characteristics of traditional markets. They have been undergoing a transformation.

The structure of financial markets is also affected by high frequency trading (HFT), which is practiced today not only by large institutional players but also by private traders for receiving speculative profits. Technological advances that are expressed in milliseconds provide advantages to those investors who seek to benefit from the market volatility and quick transactions. This increases the probability of systemic malfunctions which can disrupt market operations. In our opinion, practically instant movements of huge volumes of liquid assets within the global trading networks may disrupt the well-established patterns of financial streams, the time for making rational decisions is drastically reduced, the cost of errors or technical failures becomes prohibitively high, which altogether leads to irreversible changes in the markets, and not necessarily positive ones.

Excess profits gained by investors in such markets have stimulated investments in innovations such as wireless networks, fiber-optic lines, and undersea cables linking global financial centers. Financial business has been investing heavily in developing artificial intelligence. Google and Schwab have been developing digital avatars and robo-advisory products which analyze all information relevant to the investor. The products developers anticipate that such avatars will not only follow the owners’ commands but would also act on their own judgment when they understand what the owner wants. Bloomberg, Dow Jones and other financial information agencies sell subscriptions to news designed specifically for computers. Artificial intelligence is also used by different funds. The Cerebellum Capital hedge-fund, the Renaissance Technologies Fund, Chinese Baidu Inc., for instance, have launched applications forecasting the stock price dynamics. According to Luke Ellis, the CEO of Man Group Plc, in 25 years, up to 99 % of investments will be managed with artificial intelligence [4].

However, on the other hand, excessive profitability of the financial sector has led to an increase in the number of the financial market participants, which, in turn, has reduced their profits. If in 2009, according to Tabb Group’s estimates, the total revenue generated by HFT in securities in the USA amounted to US\$7.2 billion, in 2017, it dropped to US\$1 billion [5]. Today only large firms can compete in this market. This leads to financial firms consolidation and market monopolization. Thus, Virtu Financial has acquired KCG Holdings, Chicago DRW has acquired Chopper Trading and RGM Advisors. Leading financial companies such as Citadel LLC, Jump Trading LLC and Virtu Financial Inc, et al. have formed the Go West consortium that invests in the development of ultra high-speed financial transactions, and will offer investors the possibility of using its engines already in 2018.

The structure of financial markets is also changing under the influence of the blockchain technology. Blockchain technology is of interest to economists as well because it is based on a combination of cryptography and game theory. With the help of the blockchain technology, a decentralized electronic payment system is being developed. It is characterized by a high level of trustworthiness as a whole, although none of the system servers can be trusted individually. The innovativeness of blockchain lies in the possibility of managing a payment system in the absence of a central managing authority. A protocol sets the rules that all participants of the system (the so-called miners) abide by. Miners perform complex computations and follow the rules because they believe that others also comply with the protocol. Following the protocol maximizes expected profits of the participants. Thus, it is difficult to change the protocol because changes require a collective agreement on a new protocol. The technology will make it possible to simplify the

technological processes, to abandon many current processes and elements of the information infrastructure, and thus to significantly reduce the cost and to increase the efficiency.

A positive network effect of this technology can hardly be expected before 2025, but the participants of the financial market are already exploring the possibilities of using it. According to the PwC's data, 30 percent of the banking sector participants are currently working toward the implementation of blockchain, and 90 percent of payment processing companies are planning to implement blockchain before 2020 [6]. The potential of this technology is also being examined in other sectors, including power industry, telecommunications, and pharmaceutical industry. The world's largest regulatory authorities are also involved. On the basis of blockchain technology, the German Central Bank (The Deutsche Bundesbank) together with the German stock exchange (the Deutsche Boerse) has been developing a functional prototype for the settlement of securities. This prototype will provide technical means for the settlement of securities in the "delivery against payment" mode, the transfer of digital securities without intermediaries, the payment of coupon income, and the redemption of securities. The analytical firm Transparency Market Research predicts that by 2024 the size of the global blockchain technology market will reach US\$20 billion, growing at an annual rate of 59 percent [7].

Today blockchain technology is most widely used in the cryptocurrency market. In 2017, the number of registered cryptocurrencies exceeded one thousand (there are 1097 cryptocurrencies listed on the website coinmarketcap.com). Almost 20 cryptocurrencies are among the most popular ones including Bitcoin, Ethereum, Ripple, Litecoin and others. The number of transactions in those currencies approaches half a million per day. The number of investors and companies that accept cryptocurrencies as a means of payment has been growing. It stimulates interest of operators of specialized cryptocurrency exchanges and drives up the prices of cryptocurrencies. The largest number, almost 90 percent of operations with cryptocurrency is carried out in Asia. In Japan, in accordance with the government regulation, cryptocurrencies are granted the official status of means of payment.

Due to the fact that investors have begun considering cryptocurrency a reliable financial asset that is worth investing into, the profitability of cryptocurrency has increased rapidly. The data of the CoinDesk's "State of Blockchain - Q2 2017" analytical report provide the evidence that the profitability of digital assets is many times higher than that of traditional assets (Fig.2). Today's enthusiasm among investors (by the way, mostly in poor and financially unstable countries), and an inconceivable increase in the prices of cryptocurrencies result from on the one hand, a new stage in the advances in information technology, and on the other hand, from the human desire of making a quick profit which makes investors ignore potential risks.

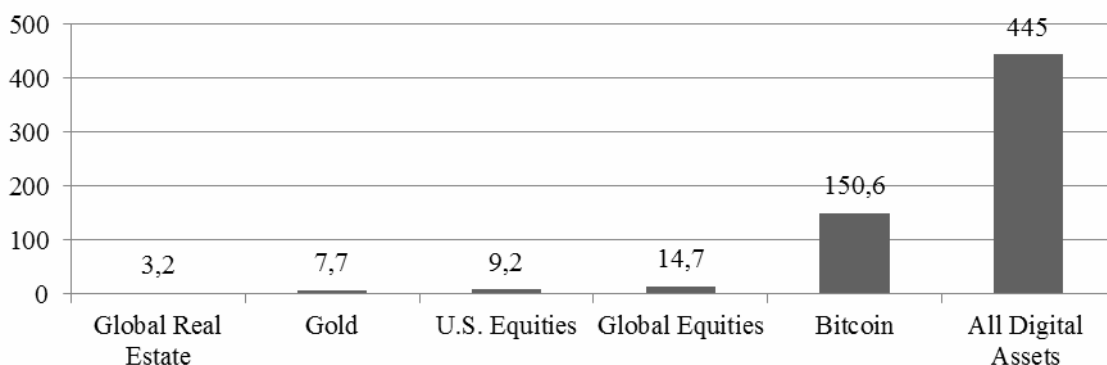

Fig.2 Profitability of digital vs. traditional assets in 2017, percent [8]

Some authors believe that cryptocurrencies have potential to enhance the financial system's stability. Anne Haubo Dyhrberg (2016) who studies the capabilities of bitcoin as a financial asset using the GARCH models concludes that it can be useful in risk management, and that it ideally suits risk averse investors. She places bitcoin as a financial instrument somewhere between gold and the U.S. dollar from the point of view of functions it performs – a medium of exchange and a store of value [9].

We support the viewpoint according to which an excessive profitability and volatility of the cryptocurrency market indicate the formation of a new financial bubble in that market. A Nobel Prize winner Robert Shiller holds the view that bitcoin is the best example of a speculative bubble in the modern world. Besides, taking into account that it is difficult to control the cryptocurrency market as compared to traditional financial ones, it is often used for money laundering, tax evasion, financial fraud and theft. According to the Nikkei and the Yomiuri Shimbun, that refer to the data provided by the National Police Agency (NPA), between January and July of 2017 cryptocurrency-related fraud resulted in losses of estimated US \$710,848 [10].

At present it is very difficult to predict what the future holds for cryptocurrency. However, analyzing the history of financial bubbles, one can be certain that the cryptocurrency market crash is inevitable. Prices that are formed as a result of cash inflow into the market are always unstable. If investors pay attention to fundamental economic indicators, it will bring down not only the cryptocurrency market but also the markets of all other financial assets. Any insignificant event may suffice to trigger the market crash. The history's greatest bubbles included the Dutch tulip mania bubble in 1637, the Internet (dot-com) bubble in the 90s, the tech bubble in 2000 and the United States housing bubble in 2007. At the same time, despite the irrational sizes of financial bubbles, bubbles may have positive consequences because, first, their formation is caused by the emergence of a new technologically promising phenomenon, e.g. railroads, the Internet, blockchain, etc. Thus bubbles spur investments in new industries. Second, crises help eliminate excessive speculation in the market and create an effective system of market regulation and market functioning. Although bubbles burst, we still use railroads and the Internet. That is why it is reasonable to introduce tight monitoring and control over new innovative financial instruments by government regulatory authorities because the market participants themselves change their behavior based on signals they receive, such as first of all, making or losing money.

By now, neither of the regulatory agencies has performed an in-depth, comprehensive analysis of threats related to the implementation of financial technology. The problem is that most studies are biased because they are funded by investment banks or other players that use innovative financial products. Besides, there are also technical barriers including the very large sizes, the sophistication and the cross-platform dispersion of statistical datasets.

The negative fact is that government regulators that ought to control the market and to prevent it from overheating, use it actively themselves in order to make profits. Quantitative easing (QE) policy adopted by the world's largest central banks led to the money supply growth. Super low interest rates did not contribute to an increase in the prices of goods and services but rather, combined with the processes of asset securitization and derivatives market expansion, have accelerated the growth in the prices of all risky financial assets to unprecedented levels. The global stock market has been growing at the highest rates in history against the backdrop of low volatility (in 2017, the VIX index was as low as 11, with the historical average value exceeding 20). One of the causes of such market behavior is the application of artificial intelligence which uses similar algorithms in trading. As the result, modern stock market turns into the act of trading for the sake of trading, where traders are not interested in the fundamental performance of companies. Such situation creates numerous systemic threats for the entire financial system.

As a consequence of QE, world central banks have accumulated over US \$20 trillion on their balance sheets. Considering the extremely low – sometimes even negative – returns on government securities, central banks have started investing their assets into the growing stock markets. For example, the Swiss National Bank (SNB) whose stocks are distributed among the cantons (45 percent), banks (15 percent), and private investors (40 percent), has invested approximately US \$150 billion in different companies' stocks. That constitutes 20 percent of the country's reserves.

Investing money in stocks of the likes of Apple (US\$3 billion), Alphabet (US\$2.2 billion), Microsoft (US\$2 billion), and other companies allowed the bank to increase its profitability. Between January and September of 2017, the SNB earned almost CHF34 billion, which exceeded the previous year's result by CHF24 billion. As a result, the profitability of its stocks increased. In

2017, the stock price rose by 126 percent. A Japanese regulator now owns 75 percent of the national market of exchange-traded funds (ETF), the Italy's central bank has invested 6 percent of almost €150 billion of its reserves in stocks. A survey of central bank governors conducted by Invesco Ltd in 2017 showed that 80 percent of them were planning to increase their investments in the stock market [11]. In Janet Yellen's opinion, the United States Federal Reserve System, a.k.a. *the Fed*, may also start buying stocks to stimulate the economy which operates under the conditions of low interest rates and low inflation.

Thus, a change in the investment policy of the world's central banks that is radically changing their functions, has been taking place. This change is virtually turning them into hedge-funds aimed at making profits. Such developments pose a threat for the whole financial system. On the one hand, central banks have been increasing their investments in stocks, thereby pushing up the stock market indices and, as a result, widening the gap between the market securities prices and the securities prices based on companies' actual performance. That leads to the formation of bubbles. On the other hand, the declared policy of the interest rate normalization will have a negative effect the corporate securities market, and will reduce the profitability of stock portfolios held by the regulators themselves. It is difficult to predict what policy central banks will choose.

We have pointed out in a number of works [12] that the quantitative easing policy poses a threat to the global financial market. Today, such threat is high as never before. We believe that the next catalyst for other crisis phenomena will be a central banks' policy of extremely cheap money combined with negative interest rates. Such policy will lead to unpredictable consequences. The inactiveness of regulatory authorities that either failed to notice or did not want to recognize problems of the financial market, has already led to market crashes at various times. It is necessary to study the effect of financial technology on the scope and the speed of the financial system's transformation within a solid theoretical framework using the latest achievements in the field of economic theory.

Thus, the implementation of modern financial technology increases the complexity of the institutional structure of the financial system. New institutional factors that were regarded earlier by scholars as anomalies that have either none or a minimal effect on the financial system development have been emerging. Today, these factors are becoming increasingly fundamental, and are changing the financial system. As a result, some long-established functional relations are disappearing, while new institutions and interdependences are emerging, and together leading to unpredictable, destabilizing consequences. Unfortunately many of them are still being ignored until they become indisputable.

Conclusions. Financial market participants are actively implementing financial technology, which leads to changes in the institutional structure of the financial system. Those changes have both positive and negative effects. Actions that are rational from the standpoint of one financial market participant create systemic risks for other participants. Modern financial innovations are now more difficult to regulate because for most of them there are still no formal rules like in the case of the traditional financial institutions. They simply are so new that they fall outside the control of regulatory authorities.

To prevent adverse effects of financial innovations, it is necessary to strengthen the cooperation between government agencies and financial technology companies with a purpose of developing formal rules and procedures for ensuring the stability and the security of the financial sector. It is important to work towards increasing trust and to build an innovative culture which would help participants of financial market adjust to the rapidly changing financial environment.

Taking into account the fact that the process of the system's transformation takes place spontaneously, and in turn, defines human behavior, it is not always possible to clearly anticipate the consequences of such transformation. The transformation of the financial system is accelerated by various kinds of external shocks and "black swan" events. That is why it is necessary to intensify studies of the effect of financial technology on the transformational potential of financial markets if we want to be prepared to prevent and solve problems which will arise in the course of this transformation.

Література

1. Fintech and Financial Services: Initial Considerations [Electronic resource] / Dong He et al. // Staff Discussion Notes. – 2017. – 19 June. – 49 p. Available at: <http://www.imf.org/en/publications/staff-discussion-notes/issues/2017/06/16/fintech-and-financial-services-initial-considerations-44985>.
2. Narain, A. Two Faces of Change [Electronic resource] / A. Narain // Finance & Development. – 2016. – Vol. 53, № 3. – Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/09/narain.htm>.
3. LiquidMetrix Guide to European Dark Pools – December 2017 [Electronic resource]. – Available at: http://www.liquidmetrix.com/_LiquidMetrix/!Downloads/DarkPool/LiquidMetrix%20Guide%20to%20European%20Dark%20Pools%202017%2012.pdf.
4. Will the “black boxes” cause the next financial crisis? [Electronic resource]. – 2017. – 21 December. – Available at: <https://latest.13d.com/will-the-black-boxes-cause-the-next-financial-crisis-algorithmic-revolution-asset-management-d8827c29b537>.
5. How high-frequency trading hit a speed bump [Electronic resource] // Financial Times. – Available at: <https://www.ft.com/content/d81f96ea-d43c-11e7-a303-9060cb1e5f44>.
6. Redrawing the lines: FinTech’s growing influence on Financial Services [Electronic resource] : Global FinTech Report 2017. – Available at: <https://www.pwc.com/jg/en/publications/pwc-global-fintech-report-17.3.17-final.pdf>.
7. Blockchain Technology Market (Type – Public Blockchain, Private Blockchain, and Consortium Blockchain; Application – Financial Services and Non-financial Sector) – Global Industry Analysis, Size, Share, Growth, Trends, and Forecast 2016–2024 [Electronic resource]. – Available at: <https://www.transparencymarketresearch.com/blockchain-technology-market.html>.
8. State of Blockchain – Q2 2017 [Electronic resource]. – Available at: https://media.coindesk.com/uploads/2017/09/state_of_blockchain_q2_2017.pdf.
9. Dyhrberg, A. H. Bitcoin, Gold and the Dollar – A GARCH Volatility Analysis [Electronic resource] / A. H. Dyhrberg // Finance Research Letters. – 2016. – Vol. 16. – P. 85–92. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1544612315001038>.
10. De, N. 33 Cases Cryptocurrency Fraud is on the rise in Japan [Electronic resource] / Nikhilesh De // Coindesk. – 2017. – 8 September. – Available at: <https://www.coindesk.com/33-cases-cryptocurrency-fraud-is-on-the-rise-in-japan/>
11. Invesco Ltd [Electronic resource]. – Available at: <http://www.invesco.com/corporate>.
12. Shkodina, I. Monetary policy as a factor of global financial market volatility increasing [Text] / I. Shkodina, Y. Yehorova, V. Yatsyna // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2017. – № 1 (22). – P. 5–17.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2017

©Шкодіна І. В.,

Тимошенко І. В., Нащекіна О. М.

References

1. He, D. (2017, June 19). Fintech and Financial Services: Initial Considerations. *Staff Discussion Notes*. Available at: <http://www.imf.org/en/publications/staff-discussion-notes/issues/2017/06/16/fintech-and-financial-services-initial-considerations-44985>
2. Narain, A. (2016). Two Faces of Change. *Finance & Development*, 53(3). Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/09/narain.htm>
3. *LiquidMetrix Guide to European Dark Pools*. (2017, December). Available at: http://www.liquidmetrix.com/_LiquidMetrix/!Downloads/DarkPool/LiquidMetrix%20Guide%20to%20European%20Dark%20Pools%202017%2012.pdf
4. *Will the “black boxes” cause the next financial crisis?* (2017, December 21.). Available at: <https://latest.13d.com/will-the-black-boxes-cause-the-next-financial-crisis-algorithmic-revolution-asset-management-d8827c29b537>
5. How high-frequency trading hit a speed bump. *Financial Times*. Available at: <https://www.ft.com/content/d81f96ea-d43c-11e7-a303-9060cb1e5f44>
6. *Redrawing the lines: FinTech’s growing influence on Financial Services: Global FinTech Report 2017*. Available at: <https://www.pwc.com/jg/en/publications/pwc-global-fintech-report-17.3.17-final.pdf>
7. *Blockchain Technology Market (Type – Public Blockchain, Private Blockchain, and Consortium Blockchain; Application – Financial Services and Non-financial Sector). Global Industry Analysis, Size, Share, Growth, Trends, and Forecast 2016–2024*. Available at: <https://www.transparencymarketresearch.com/blockchain-technology-market.html>
8. *State of Blockchain – Q2 2017*. Available at: https://media.coindesk.com/uploads/2017/09/state_of_blockchain_q2_2017.pdf
9. Dyhrberg, A. H. (2016). Bitcoin, Gold and the Dollar – A GARCH Volatility Analysis. *Finance Research Letters*, 16, 85–92. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1544612315001038>
10. De, N. (2017, September 8). 33 Cases Cryptocurrency Fraud is on the rise in Japan. *Coindesk*. Available at: <https://www.coindesk.com/33-cases-cryptocurrency-fraud-is-on-the-rise-in-japan/>
11. *Invesco Ltd*. Available at: <http://www.invesco.com/corporate>
12. Shkodina, I., Yehorova, Y., & Yatsyna, Y. (2017). Monetary policy as a factor of global financial market volatility increasing. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 1(22), 5–17.

Received 12.09.2017

©Shkodina I., Timoshenko I., Nashchekina O.

РОЗДІЛ 5

**Соціально-гуманітарний контекст
трансформаційних
фінансово-економічних процесів**

Kovtun V. I.

*PhD in Law, Associate Professor,
Department of Constitutional Law of Ukraine,
Yaroslav Mydryi National Law University; Ukraine;
e-mail: kovtunv87@gmail.com*

Kovtun M. S.

*PhD in Law, Associate Professor,
Department of Administrative Law,
Yaroslav Mydryi National Law University; Ukraine;
e-mail: mskovtyn@gmail.com*

SOCIAL RIGHTS AFTER THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS: EUROPEAN DIMENSION

Abstract. The article emphasizes the existence of the concept of "social Europe" as a social dimension of European integration. Modern understanding of social rights as a foundation for the formation and functioning of a social state has been justified. The influence of the global financial and economic crisis on the reform of the constitutional texts of European states has been studied out. The influence of the budget pact (as an independent constitutional way of overcoming crisis phenomena in the economy) on the mechanisms for realizing the social rights and freedoms of a person and a citizen has been established. It is justified that the introduction of the budget balance implies a restriction on public spending, since the only constitutional way out will be to cut costs, if the income does not cover a certain level of expenditure, and the limits of the deficit and debts have already been overcome. This implies the reduction of social programs, therefore - the possibility of violating citizens' constitutional rights to health, education, social security, etc.

Key words: welfare state, economic crisis, Social Europe, Stability and Growth Pact, humans rights, social rights.

JEL classification: K3, E16

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 20

Ковтун В. І.

*к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Україна; e-mail: kovtunv87@gmail.com*

Ковтун М. С.

*к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Україна; e-mail: mskovtyn@gmail.com*

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ПІСЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Анотація. У статті акцентується увага на існуванні концепції «соціальної Європи» як соціального виміру європейської інтеграції. Обґрунтовано сучасне розуміння соціальних прав як фундаменту формування і функціонування соціальної держави. З'ясовано вплив глобальної фінансово-економічної кризи на реформування конституційних текстів європейських держав. Встановлено вплив бюджетного пакту як окремого конституційного засобу подолання кризових явищ у економіці на механізми реалізації соціальних прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: держава загального добробуту, економічна криза, Соціальна Європа, Пакт стабільності та економічного зростання, права людини, соціальні права.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 20

Ковтун В. И.

*к.ю.н., доцент кафедры конституционного права Украины,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого,
Украина; e-mail: kovtunv87@gmail.com*

Ковтун М. С.

*к.ю.н., доцент кафедры административного права,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого,
Украина; e-mail: mskovtyn@gmail.com*

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРАВА ПОСЛЕ ГЛОБАЛЬНОГО ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА: ЕВРОПЕЙСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Аннотация. В статье акцентируется внимание на существовании концепции «социальной Европы» как социального измерения европейской интеграции. Обоснованно современное понимание социальных прав как фундамента формирования и функционирования социального государства. Выявлено влияние глобального финансово-экономического кризиса на реформирование конституционных текстов европейских государств. Установлено влияние бюджетного пакта как самостоятельного конституционного способа преодоления кризисных явлений в экономике на механизмы реализации социальных прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: государство всеобщего благосостояния, экономический кризис, Социальная Европа, Пакт стабильности и роста, права человека, социальные права.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, библи.: 20

Introduction. A special role of the influence of the global financial and economic crisis on the current situation in European countries should be highlighted. The cuts of post-crisis budget and redistribution have led to the fact that domestic implementation of social rights has slowed in many countries. To achieve cost consolidation in the situation of strictly (and sometimes not so much) limited resources, developing countries have adopted a regulatory policy that is large-scale and timely. Obligations taken by States concerning the balance of the budget should help ensure compliance with economic and financial restrictions imposed in accordance with the legislation of the European Union. However, as a consequence, there is a reduction or restriction of costs for public sector wages, the termination or removal of subsidies for basic goods and services (such as utilities), the reduction of social protection programs, the reform of old-age pensions and the introduction of regressive tax measures. These regulatory and institutional changes are issues of public finances that influence the implementation of social rights directly or indirectly.

Literature review and the problem statement. The study of issues related to general theoretical problems of the genesis of social rights has been developed in the scientific works of leading scientists, particularly Yu. H. Barabash, D. Barak-Erez, S. Giubboni, A. M. Gross, L. Malcolm, V. V. Rechytskyi et al. Among the authors of works dedicated to social rights during the transformation of financial and economic processes, we can distinguish the following: D. W. Bruno, R. O'Connell, X. Contiades, A. Fotiadou, C. Harvey, C. Kilpatrick, A. Nolan, O. Parker, R. Pye et al. Enormous contribution to the development of the problem of balancing the budget as a stabilization mechanism in the conditions of austerity policy was made by a number of researchers, particularly C. González, R. Martínez, S. Navarro, R. Ruiz et al.

The purpose of the article is a scientific analysis of the constitutional norms of the EU countries related to the adoption of the budget pact as an independent constitutional way of overcoming the crisis phenomena in the economy, and its impact on the mechanisms for realizing the social rights and freedoms of the man and the citizen. To study the theoretical bases of constitutional changes related to the world transformation of the economy, the method of constitutional comparative analyses is applied. This allows us to analyze the practice of foreign states, thereby avoiding miscalculations in carrying out constitutional reforms in Ukraine. Along

with this, a prognostic method is used, based on scientifically based assumptions concerning the future development of European constitutionalism.

Research results. Following the Great Recession, public social spending rose to just over 21 % of GDP in 2009, and the OECD average has stabilized at this historically high level. Public social spending-to- GDP ratios are highest at just over 30% of GDP in France and Finland, but Germany, Italy and Spain also devote more than a quarter of their economic resources to public social protection. In contrast, countries such as United States, Canada and Mexico, spend less than 18% of GDP on public social support [1]. Data mentioned above, once again confirm the statement that European Union countries are real Social Europe [2], and the lower social formation of the countries of the American continent («adherents of liberal identity - defenders of exclusively civil and political rights»).

The fundamental principle of the social state is a vector for the development of social rights. Moreover, it is worth noting that the social rights existed in pre-modern societies had a completely different justification («natural law», meaning those established by God himself) than the social rights that emerged (precisely, conquered) at the turn of the 19th-20th centuries, distinguished by the process of amending constitutions (During the first era of their constitutionalization, social rights were treated as nonbinding principles setting goals to the government [3]). However, the modern European doctrine of social rights points to their postmodern interpretation.

Namely, social rights are fundamental human rights. Only the enjoyment of socio-economic rights, and social inclusion, allow people to fully enjoy their civil and political rights [4]. Social rights entail budgetary expenses or call for government action and not mere forbearance does not differentiate them radically from the constitutionally protected rights to property, to equality before the law and to so-called negative liberties [5]. Social rights were simply not susceptible to judicial review and implementation. This argument was pursued with particular vigor by those who clung to the old certitudes that social rights were by their very nature «positive» and thus not amenable to judicial consideration [6]. In Europe, many can benefit from social rights guarantees at respectable levels, and protection through strong legal instruments and mechanisms, but too many still remain trapped in cycles of disadvantage and poverty. Moreover, an overall trend towards downgrading social rights guarantees can be observed across Council of Europe member States and the inequality gap between the rich and the poor is on the rise, in terms of income and wealth. Social rights the most important asset in meeting the challenge of global economic competition [7]. One of the most important challenges in contemporary human rights law and practice: the linkage between public finance, particularly budget decisions, and the realization (or not) of economic and social rights.

These rights are seen as derogable in times of crisis, a luxury only permissible in times of plenty. For all the progress made in normative recognition of (socio-economic rights), the response to the crisis reveals that these rights are still treated by many if not most governments as mere rhetorical aspirations rather than binding principles of public policy. However, at least by beginning to think about budgetary processes (about decisions as to how revenue is raised and dispersed, as to what projects to prioritise in society and, ultimately, about the proper distribution of wealth and power) we can start to break with the stranglehold of neoliberal orthodoxy and confidently assert that there is an alternative to austerity, immiseration and the undermining of socio-economic rights [8].

The very interest arises from the thesis that the «positive» social rights of the second generation should work exclusively in the budget sphere (as this sphere is somehow «humiliating» for an inventive and capable person). This means that the state should maintain at a worthy level only those who literally work..., completely devoted themselves to serving the state [9]. A citizen has the right to plan his life in such a way to be sure that when he/she reaches retirement age or in another insurance case he will be able to receive the expected payments, benefits and other guarantees. However, during an economic crisis, all groups of population, not just one of them (for some reason, as a rule, these are pensioners and the least socially protected citizens) have to bear difficulties [10].

The Eurozone crisis and its management prompted dramatic changes to social rights and entitlements, specifically in the Member States which were most severely affected by the economic downturn. Fundamental rights, including fundamental social rights, from different sources can be a means to contest those crisis-imposed changes to social rights [11].

The protection of social rights also remains permanent under the conditions of the financial crisis.

The damage done to social rights realization is not only attributable to specific crises-related outcomes such as turmoil on markets and labour opportunities but also results from a «creeping» of austerity measures and excessive economic contraction in terms of public expenditure beyond those countries/economies (e.g. the US, Spain, Greece, Ireland, Portugal and Italy) that have dominated the financial headlines since 2008. While most governments affected by the crisis introduced fiscal stimulus programmes (fiscal expansion) and ramped up public spending in 2008–2009, by 2010, premature expenditure contraction – in the form of «austerity» measures – became widespread, and this public expenditure consolidation is now expected to intensify at least into 2016. And, far from being exclusively a Eurozone or North American issue, fiscal contraction has been most severe in the developing world [12].

At the time of the economic downturn in 2008, the states of the European Union developed protection mechanisms that make it possible to overcome the sharp jumps in the global market.

It is concerned first (and foremost) with ensuring member state compliance with the fiscal targets enshrined in the revamped Stability and Growth Pact (SGP) (public deficits to be kept below 3% and public debt below 60% of GDP) and the «fiscal compact» of the Treaty on Stability Coordination and Governance (TSCG) (structural deficit to be kept below 1% GDP). Second, it is concerned with ensuring adherence to an array of targets measuring macroeconomic imbalances and economic competitiveness, including current account balance and unit labour costs, determined by the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs (DG ECFIN). Third and finally, it also includes oversight of ostensibly social priorities related to poverty reduction and employment contained in the EU's «Europe 2020» strategy.

Post-crisis reforms of the sort described aforecited have, on the one hand, led to more significant indirect encroachment by the EU through the introduction of tougher macroeconomic rules (especially on public debt) and, on the other hand, led to an expansion of the EU's ability to directly impose its particular vision of the «social» in domestic reform processes [13].

Social economic indicators show that the current global financial crisis is having unparalleled negative consequences on the enjoyment of human rights for many people around the world, in particular for those living in situations of poverty and extreme poverty. And this reality has not changed since then. Research demonstrates that the poorer, more powerless and less visible populations – those who already experienced lower levels of human rights enjoyment than other social groups – have been hit hard by the job losses, poverty, and the economic and political upheaval that have followed the global financial collapse [14].

In response to the challenges of the global financial crisis, the member states of the European Union adopted a «budget pact». It is about a system of stabilizing norms introduced in the national constitutions of member states in order to determine the maximum allowable size of their budget deficit.

Thus, in 2008, France carried out a serious constitutional reform, which also affected the financial sphere (the «golden rule» of budgetary balance [15]). New edition of Art. 34 of the French Constitution of 1957 allows parliamentarians to set the limits of social spending (Laws on the financing of social security determine the general conditions for its financial balance and, taking into account the forecasted revenues, set the target expenditure in accordance with the conditions and with the reservations provided for by the organic law). It must be noted that in the next decades, with increasing life expectancy in France, as in other EU countries, the proportion of elderly people in the total population will increase. This factor will have a major impact on the pension system, requiring its reform. The system of social security and its financing in France in recent years has turned into a special social problem.

In the French social security system, there is a significant deficit in old age insurance (about 11 billion euros), in the case of illness (15 billion euros) or professional diseases and industrial accidents (800 million euros), or on family matters (4 billion euros). All these data indicate the crisis of the French social security system, which today «exists inadequate to its prosperity» [16].

It is easier to solve these problems with greater energy and determination during the crisis periods. Cost reductions are definitely necessary, especially in countries that are in a difficult economic situation, but only to a certain extent. At the same time, such a measure should be considered as a basis for long-term and short-term investments, possibly aimed at combining a reform of social security with a return to economic growth. Special measures of support should be provided for the most severely affected population. The appropriate «fire extinguishing» is vital, but it is clear that the restructuring should be much deeper.

It should be noted that the economic crisis in 2011 has had a profound effect on the Spanish society, thus stipulating the application of austerity policy. In particular, there was a need for a series of measures aimed at reducing the budget deficit and public debt. There was a need for more effective management of social spending for financial stability in the country.

The idea of constitutional reform, in particular Art. 135 of the Spanish Basic Law was justified by its initiators (explanatory note) [17] only by economic and political considerations: the inclusion of an appropriate constitutional provision to strengthen the belief in the medium and long-term stability of the Spanish economy in the situation of deep and long crisis. Firstly, the reform must guarantee the fiscal stability (bounding the public administration by such obligations); to confirm the Spanish compromise with the EU, and at the same time, provide economic and social heredity for the country, the prosperity of the present and future generations of citizens.

Firstly, the new version of Art. 135 adds to the subject of its regulation the subordination of all bodies of public administration to the principle of budgetary stability (Part 1, Article 135 of the Constitution of Spain). Secondly, it prohibits both the state and autonomous communities to create a structural deficit that exceeds the limits established by the EU for member states. Local communities, in turn, must ensure budgetary balance (Part 2, Article 135 of the Constitution). Thirdly, the provision on the need for issuing state loans and obtaining a loan of a permit established by law has been retained with reference to the government. Now this provision is extended to autonomous communities, and the total sum of state debts of all administrations cannot exceed the limit established by the Treaty on the functioning of the EU, namely 60% of GDP. Fourthly, there is a certain possibility of «maneuvering» in the constitutional regulation due to the listed conditions under which the deviation from the specified limit is permissible (natural disaster that the state cannot resist, the economic recession, etc.). An absolute majority of the Congressional deputies must confirm the presence of these exceptions. Fifth, the Organic Law on determining the limits of the structural deficit and the volume of public debt should be issued [18].

That means that the Spanish rule of law has undergone changes in a severe economic and financial crisis. The constitutional review has led to a reduction in expenditures, and unfortunately, social rights of citizens who need positive action by the state authorities will be imposed on the first place, particularly budget expenditures that are being reduced.

Economic reforms create the necessity of amending not only the current legislation, but also the constitutional level. Germany can serve as a vivid example of the impact of the global financial crisis on the content of the latest constitutional reforms.

As a result of the constitutional reform of 2009 in Art. 109 and Art. 115 of the Federal Law of the Federal Republic of Germany new limits of public debt were established. These are such innovations as: 1) the common rule is included that the budgets of both the Federation and the lands should be balanced in principle without proceeds from loans, but at the same time there are numerous exceptions depending on the type of deficit that needs to be eliminated; 2) the constitutional norm permits the existence of conjunctural debt for both the Federation and for land in anti-cyclical economic policy so that both levels of management can make debts in periods of lower growth and take steps to ensure the saving of funds and depreciation of debts in the phases of economic growth, which creates a balanced budget within a certain time period; 3) The Basic Law establishes more stringent limits for structural debt; 4) in case of a natural disaster or other exceptional situation, the constitutional limits may be increased; 5) The Federation is endowed with

tools for more effective reduction of public debt in the phase of economic growth; 6) the new borders of the state debt for land will be fully effective from 2020, when they will no longer be able to make structural debts, and from 2011 to 2019, so-called «consolidation assistance» will be provided to lands with serious financial problems, especially stated in the Basic Law; 7) limits for public debt established in Art. 109 and 115 are in any case interpreted in the context and in the sense of the *acquis communautaire* about the deficit limit of 3% of GDP [19].

In the new socio-economic conditions that arose after the unification of Germany, it was unable to provide the land with sufficient funds to perform their functions. The need for reform was also motivated by concerns about the high level of debt of both the Federation and the lands, which threatened the EU's arrangements for ensuring stability and economic growth. The crisis in the Eurozone and the austerity measures introduced in response to this fact have led to significant changes in the field of social rights.

Besides, it is necessary to indicate the constitutional provisions of the Basic Law of Italy, which came into force on January 1st, 2014 (adopted in 2012) – especially the so-called «principle of balanced budget». The immediate economic crisis, which had an impact on the financial component of the Italian Republic, pushed for changes to the Constitution, namely Articles 81, 97, 117, 119.

It is noted that the state should balance incomes and expenditures in its budget, taking into account unfavorable and favorable phases of the economic cycle. Considerable attention is paid to the stability of the state debt, the exclusivity of borrowings is indicated, which directly affect the increase of the expenditure part of the state budget. Any law that entails new costs or increases in costs should indicate the resources to cover such costs.

It can be concluded that the «regulatory corrections» made by the Italian authorities will directly affect the guarantee of social rights of citizens. The government's commitment to balance its budget should help to ensure compliance with economic and financial constraints imposed in accordance with the legislation of the European Union.

In closing this paper, it is worth showing some data that already are affecting daily life of Italians, concerning the national funds which should be distributed to the Regions in order to supplement their welfare policies and services: the fund for welfare policies amounted to 656,4 million in 2008 and was reduced to 518,2 in 2009, to 380,2 in 2010, to 178,85 in 2011 and to 10,8 in 2012; the fund for equal opportunities was reduced from 64,4 million in 2008 to 11 million in 2012; the fund for family was cut down from 346,4 million in 2008 to 31,9 million in 2012; the national health fund experienced reductions of 900 million in 2011, 1,8 billion in 2012, 2 billion in 2013 and 2,1 billion from 2015 [20].

Conclusions. Social rights acquire an updated legal content regarding normative and institutional components. Crisis phenomena that occur in the world affect the realization of these positive rights. In some cases (for example, the financial crisis), the state is forced to reduce the size of social payments, and in some – change the mechanism of their payment. Therefore, there is a need to develop certain criteria that allows assessing and establishing the acceptability of such restrictions. At the same time, any modifications should not undermine the social protection of all members of society and should not transform the social security system into the system of social assistance.

Constitutional reforms connected with the global crisis are aimed at balancing national budgets, as examples of France, Germany, Spain and Italy demonstrate. In each state, the updating of the texts of the Basic Law had a different form of consolidation, but the content corresponds to the general criteria of the stabilization norms of the European Union on the principle of budget balancing.

The European Social Model is an achievement – culturally, politically and socially – that should be protected.

Prospective for further scientific researches in this area may be the problem of judicial protection of social rights, which remains unresolved, despite the fact that the side effects of the recent economic crisis are austerity measures, which are increasingly being challenged in the Constitutional Courts of European states.

Література

1. Social Expenditure database (SOCX) [Electronic resource]. – Available at: www.oecd.org/social/expenditure.htm
2. Roadmap to a Social Europe [Electronic resource] : Social Europe Report / eds. A.-M. Grozelier et al. – 2013. – 155 p. – Available at: www.ictu.ie/download/pdf/roadmap_to_social_europe_sej_oct_2013.pdf.
3. Contiades, X. Social rights in the age of proportionality: global economic crisis and constitutional litigation [Text] / X. Contiades, A. Fotiadou // *International Journal of Constitutional Law*. – 2012. – Vol. 10, Issue 3. – P. 660–686.
4. The “Turin process”: reinforcing social rights in Europe [Electronic resource] : PACE Resolution 2180 (2017). – Available at: assembly.coe.int/nw/xml/.../Xref-XML2HTML-en.asp
5. Exploring social rights: between theory and practice [Text] / eds. D. Barak-Erez, A. M. Gross. – Hart Publishing, 2007. – 409 p.
6. Social rights jurisprudence: emerging trends in international and comparative law [Text] / ed. M. Langford. – Cambridge University Press, 2008. – 687 p.
7. Giubboni, S. Social Rights and Market Freedom in the European Constitution: a Labour Law Perspective [Text] / S. Giubboni. – New York : Cambridge University Press, 2006. – 290 p.
8. Human Rights and Public Finance. Budgets and the Promotion of Economic and Social Rights [Text] / eds. A. Nolan, R. O'Connell, C. Harvey. – Hart publishing, 2013. – 257 p.
9. Речицький, В. В. Соціальне або соціалістичне государство України? [Електронний ресурс] / В. В. Речицький // Режим доступа: <http://khpg.org/index.php?id=1463476414>.
10. Барабаш, Ю. Г. Беззахисні права або необґрунтовані очікування? [Електронний ресурс] / Ю. Г. Барабаш // *Голос України*. – 2016. – 5 мая. – Режим доступа: <http://www.golos.com.ua/rus/article/268300>.
11. Kilpatrick, C. Comparative Framing of Fundamental Rights Challenges to Social Crisis Measures in the Eurozone [Electronic resource] / Claire Kilpatrick, Bruno De Witte // *SIEPS European Policy Analysis*. – 2014. – 7 epa. – Available at: sieps.se/sites/default/files/2014_7epa_eng_A4_0.pdf.
12. Economic and Social Rights after the Global Financial Crisis [Text] / ed. A. Nolan. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 414 p.
13. Parker, O. Mobilising social rights in EU economic governance: a pragmatic challenge to neoliberal Europe [Text] / O. Parker, R. Pye // *Comparative European Politics*. – 2017. – № 1. – P. 1–20.
14. Nolan, A. Not Fit For Purpose? Human Rights in Times of Financial and Economic Crisis [Text] / A. Nolan // *European Human Rights Law Review*. – 2015. – № 4. – P. 358–369.
15. Ruiz Ruiz J. J. El debate sobre el consagración constitucional de la estabilidad presupuestaria en Francia [Text] / Juan José Ruiz Ruiz, Ángel Sánchez Navarro // *UNED. Teoría y Realidad Constitucional*. – 2012. – № 29. – P. 219–236.
16. Parant, A. Vieillesse et protection sociale. La retraite: un défi parmi d'autres [Text] / A. Parant // *Futuribles*. – 2010. – № 365. – P. 75–97.
17. Reforma del artículo 135 de la Constitución Española de 27 de septiembre de 2011. – Available at: <http://www.boe.es/boe/dias/2011/09/27/pdfs/BOE-A-2011-15210.pdf>.
18. Martínez, R. La reforma del artículo 135 de la Constitución española: ¿ Pueden los mercados quebrar el consenso constitucional? [Text] / R. Martínez // *UNED. Teoría y Realidad Constitucional*. – 2012. – № 29. – P. 237–260.
19. González, C. La reforma de la constitución financiera Alemana. En particular, el nuevo límite al endeudamiento de la federación y los Länder [Text] / C. González // *UNED. Teoría y Realidad Constitucional*. – 2012. – № 29. – P. 289–324.
20. Kilpatrick, C. Social Rights in Times of Crisis in the Eurozone: The Role of Fundamental Rights Challenges [Electronic resource] / Claire Kilpatrick, Bruno De Witte // *EUI Department of Law Research Paper No. 2014/05*. – Available at: <https://ssrn.com/abstract=2428855>.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2017

© Ковтун В. І., Ковтун М.С.

References

1. *Social spending stays at historically high levels in many OECD countries Insights from the OECD Social Expenditure database*. Available at: www.oecd.org/social/expenditure.htm.
2. Grozelier, A.-M. (2013). *Roadmap to a Social Europe*. Available at: www.ictu.ie/download/pdf/roadmap_to_social_europe_sej_oct_2013.pdf.
3. Contiades, X., Fotiadou, A. (2012). Social rights in the age of proportionality: global economic crisis and constitutional litigation, *Icon. Oxfordjournals*. 10(3), 660–686.
4. *The “Turin process”: reinforcing social rights in Europe*. Available at: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=23993&lang=EN&search=KjoqfGNvcnB1c19uYW1lX2VuOiJPZmZpY2lhbCBkb2N1bWVudHMifGNhdGVnb3J5X3N0cl9lbjoiQWRvcHRIZCB0ZXh0Ig==>
5. Barak-Erez, D. (2007). *Exploring social rights: between theory and practice*. Oregon: Oxford and Portland.
6. Malcolm, L. (2008). *Social rights jurisprudence: emerging trends in international and comparative law*. New York: Cambridge University Press.
7. Giubboni, S. (2006). *Social Rights and Market Freedom in the European Constitution: a Labour Law Perspective*. New York: Cambridge University Press.
8. Nolan, A. (2013). *Human Rights and Public Finance Budgets and the Promotion of Economic and Social Rights*. Oregon: Oxford and Portland.
9. Rechits'kiy, V. V. (2016). *Sotsial'noye ili sotsialisticheskoye gosudarstvo Ukraina?* Available at: <http://khpg.org/index.php?id=1463476414>
10. Barabash, Yu. G. (2016). *Bezzashchitnyye prava ili neobosnovannyye ozhidaniya?* Available at: <http://www.golos.com.ua/rus/article/268300>.
11. Kilpatrick, C., Bruno, W. (2014). *Comparative Framing of Fundamental Rights Challenges to Social Crisis Measures in the Eurozone*. Available at: sieps.se/sites/default/files/2014_7epa_eng_A4_0.pdf.

12. Nolan, A. (2013). *Economic and Social Rights after the Global Financial Crisis*. United Kingdom: Cambridge.
13. Parker, O., Pye, R. (2017). *Mobilising Social Rights in EU Economic Governance: a Pragmatic Challenge to Neoliberal Europe*. *Comparative European Politics*. 1(2017), 1–20.
14. Nolan, A. (2015). *Not Fit For Purpose? Human Rights in Times of Financial and Economic Crisis*. *European Human Rights Law Review*. 4, 358-369.
15. Ruiz, R., Navarro, S. (2012) *El debate sobre el consagración constitucional de la estabilidad presupuestaria en Francia*. UNED. *Teoría y realidad constitucional*. 29, 219–236.
16. Parant, A. (2010) *Vieillesse et protection sociale. La retraite: un défi parmi d'autres*. *Futuriblez*, 256, 75–97.
17. *Exposicion de motivos Reforma del articulo 135 de la Constitucion Espanola*. Available at: <http://www.boe.es/boe/dias/2011/09/27/pdfs/BOE-A-2011-15210.pdf>.
18. Martínez, R. (2012) *La reforma del artículo 135 de la Constitución española: ¿ Pueden los mercados quebrar el consenso constitucional?* UNED. *Teoría y realidad constitucional*. 29, 237–260.
19. González, C. (2012) *La reforma de la constitución financiera Alemana. En particular, el nuevo límite al endeudamiento de la federación y los Länder*. UNED. *Teoría y realidad constitucional*. 29, 289–324.
20. Kilpatrick, C., Bruno, W. (2014) *Social Rights in Times of Crisis in the Eurozone: The Role of Fundamental Rights*. Available at: <https://ssrn.com/abstract=2428855>.

Received 15.12.2017

© Kovtun V., Kovtun M.

Erfan V.

*Candidate of economic sciences, Associate Professor of International Business, management and logistics, "Uzhhorod National University",
Ukraine; e-mail: erfana@ukr.net*

Gazuda S.

*Candidate of economic sciences, Associate Professor of the Department of Management of tourist and hotel restaurant business Uzhgorod Trade and Economic Institute KNTUI,
Ukraine; e-mail: gazudasergij@gmail.com*

Voloshchuk N.

*Candidate of economic sciences (PhD), Associate Professor at the Department of Economics and Management, the Carpathian Institute of Business of the University of Ukraine, Khust,
Ukraine e-mail: nadezdavoloshka@gmail.com*

NATURAL RESOURCES POTENTIAL FOR REGIONAL SPATIAL ECONOMIC SYSTEM DEVELOPMENT

The article dwells on the importance of the rational use of natural resources potential at the level of spatial economic system. The researcher investigates the specificity of territorial distribution as well as available natural resources and recreation and tourism potential of the Transcarpathian region. The author notes that non-timber resources of plant origin, i.e. minor forest products, such as mushrooms, fruits, berries, including medical, technical and bee plants, are a significant potential for regional spatial economic system. The researcher evaluates the available recreation and tourism potential and the operation of economic entities. It is indicated in the article that recreation and tourism field is among the fields with the highest priority in ensuring socio-economic development of spatial economic system under study. The author emphasizes the prospects of the development of rural green tourism by providing unique tourist and recreational products and services, including the organization of traditional festivals in separate settlements, which have their own tourism features.

Key words: natural resources potential, recreation and tourism potential, spatial economic system, socio-economic development, rural green tourism.

JEL Classification: F01, J40, O15

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 26

Ерфан В. Й.

*к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу, менеджменту та логістики,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет",
Україна; e-mail: erfana@ukr.net*

Газуда С. М.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту, туристичного і готельно-ресторанного бізнесу,
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
Україна; e-mail: gazudasergij@gmail.com*

Волощук Н. Ю.

*к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту,
Карпатський інститут підприємництва Університету "Україна",
Україна; e-mail: nadezdavoloshka@gmail.com*

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОСТОРОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Обґрунтовано важливість раціонального використання природно-ресурсного потенціалу на рівні просторово-економічної системи. Досліджено специфіку територіального розміщення й наявного природно-ресурсного й рекреаційно-туристичного

потенціалу Закарпатської області. Відмічено, що вагомим потенціалом регіональної просторово-економічної системи є недеревні ресурси рослинного походження, тобто лісові ресурси побічного користування, це гриби, плоди, ягоди, в тому числі лікарські, технічні та медоносні рослини. Здійснено оцінювання наявного рекреаційно-туристичного потенціалу та функціонування суб'єктів господарювання. Зазначено, що рекреаційно-туристична сфера є однією з пріоритетних у забезпеченні соціально-економічного розвитку досліджуваної просторово-економічної системи. Наголошено на перспективах розвитку сфери сільського зеленого туризму на основі надання унікальних туристично-рекреаційних продуктів і послуг, зокрема організація традиційних фестивалів на рівні окремого населеного пункту, що має власні туристичні особливості.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, рекреаційно-туристичний потенціал, просторово-економічна система, соціально-економічний розвиток, сільський зелений туризм.
Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 26

Ерфан В. И.

*к.э.н., доцент кафедры международного бизнеса, менеджмента и логистики,
ДВНЗ "Ужгородский национальный университет",
Украина; e-mail: erfana@ukr.net*

Газуда С. М.

*к.э.н., доцент кафедры менеджмента, туристического и гостинично-ресторанного бизнеса,
Ужгородский торгово-экономический институт КНТЭУ,
Украина; e-mail: gazudasergij@gmail.com*

Волощук Н. Ю.

*к.э.н., доцент кафедры экономики и менеджмента, Карпатский институт
предпринимательства Университета "Украина"
Украина; e-mail: nadezdavoloshka@gmail.com*

ПРИРОДНО-РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПРОСТРАНСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Обоснована важность рационального использования природно-ресурсного потенциала на уровне пространственно-экономической системы. Исследована специфика территориального размещения и имеющегося природно-ресурсного и рекреационно-туристического потенциала Закарпатской области. Отмечено, что весомым потенциалом региональной пространственно-экономической системы являются недревесные ресурсы растительного происхождения, то есть лесные ресурсы побочного пользования, это грибы, плоды, ягоды, в том числе лекарственные, технические и медоносные растения. Осуществлено оценку существующего рекреационно-туристического потенциала и функционирования субъектов хозяйствования. Указано, что рекреационно-туристическая сфера является одной из приоритетных в обеспечении социально-экономического развития исследуемой пространственно-экономической системы. Отмечено перспективы развития сферы сельского зеленого туризма на основе предоставления уникальных туристическо-рекреационных продуктов и услуг, в том числе организация традиционных фестивалей на уровне отдельного населенного пункта, имеющего собственные туристические особенности.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, рекреационно-туристический потенциал, пространственно-экономическая система, социально-экономическое развитие, сельский зеленый туризм.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 26

Problem definition. The use of natural resources in terms of their efficient management, conservation, formation of ecological security is an important component of ensuring a balanced regional development. The use of existing natural resources potential is conditioned by the way a person involves these natural resources into management in various sectors and types of economic

activities. At the same time, it is important to ensure rational use of existing potential of spatial economic system to achieve its balance, future development, and most importantly, the formation of a comfortable living environment of local people.

The analysis of recent research and publications. Scientific works of many national and foreign scholars dwell on the issue of regional spatial economic system development. There are different scientific approaches to understanding the nature of spatial development, the interaction of its components both at the regional level and beyond.

First of all, it should be mentioned that L. Bertalanffy's theory of open systems, in the 1930s has been formulated by L. Bertalanffy, stating [1] that any system is in a permanent state of interaction (exchange) within its own environment, that is, he outlined the system as a complex of interacting elements. At the same time, the territorial system as a collection of specially combined elements and structural interrelations having spatial character has been interpreted J. Khomenko [2, p. 151].

N. Pavliha [3, p. 21] draws attention to the interconditionality and interdependence of complex elements of regional spatial development, emphasizing the purpose of their functioning in the process of ensuring their balanced growth. This interaction is also justified by V. Popovkin [4, p. 19], who presents a spatial system as a "functionally-comprehensive, structural industry-based integrity, which involves a certain placement of components of natural, social and economic environments in space, its spatial indivisibility."

O. Tkach notes that the regional spatial economic system develops in accordance with the concept of the theory of economic cycles, and this development represents the process of interaction and spatial intercommunication of the elements of industrial, financial, economic, infrastructural, institutional and social characters, which are of complex endogenous nature, and specifically operate in the real space in size, proportions and scale in order to ensure a sustainable progressive development of both separate elements and the space system in general [5, p. 117].

Spatial aspect is also indicated by E. Alaev [6, p. 50], who sees it through the prism of the concept of the fundamental nature of the territory, which is the carrier of the factors of production and various production resources. Such territory is a spatial basis of public activity, a space, in which the processes of reproduction takes place and economic, social and other functions are being implemented.

T. Pepa considers that the spatial development of the country is carried out through regional policy, the implementation of which is aimed at solving problems of local governments concerning economic, social, environmental, administrative, organizational and other issues, which take into account national and local interests [7, p. 87].

Considering the territorial development through the prism of the interconnectedness of the components of the regional spatial and economic system, the scientific literature focuses on the combination of priority preconditions for its development, in particular economic, social and environmental. Thus, some scholars [8, p. 73; 9, p. 9; 2, p. 150] note the interdependence and integrity of economic and social objects in a given territory, taking into account the natural resource and labor potential.

The ecological component in the direction of preservation, restoration and protection of natural ecosystems makes an important contribution to the formation of balanced development of the regional spatial and economic system. In particular, scientific studies by S. Podolinsky and V. Vernadsky substantiated the scientific approaches to the harmonious relationship between man and the environment [10, p. 135-195; 11].

Available resources of the territory, as noted by scientists [12, p. 52; 13], form a valuable spare stock that is used when needed to solve problem issues. At the same time, resources, as well as the prerequisites for the development of the regional spatial and economic system, are divided into natural and historical, cultural, demographic, social and economic, which it is expedient to consider through the prism of the geographical location of the territory, which is a universal resource and whose importance is only increasing over time, especially given the usefulness of the regional location.

However, it is necessary to conduct a deep research on the issues related to the existing potential of regional spatial economic development with the aim of ensuring its sustainable use.

The aim. The aim of the article is to study the existing natural resources potential of the territorial system with the aim of ensuring its efficient use in the process of human economic activities.

Presenting main material. The spatial organization of the economy of the region covers all the issues related to the territorial division of labor, location of production forces, place of the region in the national and international division of labor, regional differences in economic relations, regional socio-economic policy, the settlement of people, relationships between people and environment [5, p. 115]. In our study we will focus on the natural resources and recreational and tourism potential of a particular territorial system, specifically the Transcarpathian region, one of the features of social and economic development of which is the presence and use of natural resources located in three natural economic zones: lowlands, foothills and mountains.

In addition, we pay attention to the importance of the ecological component to ensure balanced development of the regional spatial and economic system.

The territory of Transcarpathia is distinctive because the ridges and mountains occupy more than two thirds of the land area, the forest cover is high and there is a small amount of agricultural land. Out of 1275.3 thousand hectares – 658.0 thousand hectares are covered by forest, or 59.4 %, 451.7 thousand hectares are agricultural land, or 35.4%, including 199.8 thousand hectares of plough land, or 44.2% of the agricultural land [7, p. 13, 20]. One person accounts for 0.36 hectares of agricultural land, including 0.16 hectares of plough land (in the rest of Ukraine the numbers are respectively 0.91 and 0.71 hectares). Within the structure of the agricultural production crop production occupies 48.7% and livestock 51.3%.

Total timber stock amounts to 205.7 million m³, including the most valuable beech stands – 110.0 million m³. Commercial forests, wherein commercial harvesting of wood resources is allowed, occupy 48.0% of the total forest area with exploitable volume of about 20 million m³, the remaining forest area includes protected areas and forests of special purpose (water-conservation, soil-saving, subalpine, recreational, sanitary and hygienic, etc.) [15, p. 200]. Over the past seven years over 1 million m³ of dense merchantable timber has been felled annually. Every year the forest management carries out the restoration of 2.5-2.7 thousand hectares of the total forest area [7, p. 13].

Non-timber resources of plant origin, i.e. minor forest products, such as mushrooms, fruits, berries, including medical, technical and bee plants, are of a significant potential. Such natural economic zones as foothills and mountains include 75.1 thousand hectares, or 90.0 %, of scrub forest area. Exploitable volume of mushrooms amounts to 6.5 thousand tons, and of certain berries to 4.7 thousand tons (blueberries, raspberries, blackberries) [8, p. 451-459].

Over 700 of water entries from 67 main mineral water springs have been studied in the region. Out of 36 types of mineral waters in the country 32 come from the Transcarpathian region, some of which are rare and have unique effect on the human body. Among these waters are waters with no specific components, acidulous waters, sulfide, siliceous, thermal, iodine-bromine, chalybeate and arsenious [9, p. 22]. The approved reserves of mineral waters of the region amount to 4368.8 m³ per day, and are rated second only to the Odessa region [10]. The annual production of mineral waters amounts to 150.7 thousand m³, 50% of which is used for beverage and bottling without industrial processing, 25% - for multipurpose utilization, 18% - for external treatment.

Of particular value are the unique sources of mineral and thermal waters of the region, which in their chemical composition and therapeutic properties are not inferior to the known waters of the Caucasus, the Czech Republic, France (Polyana-Kupil, Polyana Kvasova, water subtype "Novopolyanskaya" (analogue "Borjomi"), "Luzhanskaya-4", "Luzhanskaya-7", carbonic acid-hydrocarbonate-sodium-calcium-magnesium waters with a level of mineralization of 1,2 g / l, an analogue of mineral water "Narzan", "Polyana Kupil", "Pearl", Sinyatskaya hydrogen sulphide water, chloride-sodium mineral water, and others). The richest mineral waters of the region are the Svalyava, Rakhiv, Khust, Tyachivsky. Recently, modern hotel complexes appeared near the mineral water fields: "Carpathia", "Quelle-Polyana" and others. Of great value, along with mountain springs

of mineral water, are salt and thermal springs of Beregovo region (the territory of the lowland natural economic zone) [19, p. 65-66].

In order to implement the regional policy of energy efficiency it is important to use the potential of renewable energy resources, hydropower in particular. According to the calculations of experts, the total hydropotential value of the region is estimated at 6.45 billion kWh per year [11; 12]. In the mountainous and foothill areas there are actual preconditions for building micro hydropower plants on numerous rivers. The development of thermal waters, solar and wind energy are very promising for the region. It is possible to use biomass for production of biogas and wood waste products as fuel.

Among the problematic questions for the region are the destruction of natural resources due to landslides, floods and mudslides, the lack of control over the use of natural resources, also the reproduction of forest resources requires great attention.

Natural resources potential of the region includes rich flora and fauna. One of the promising ways of using this potential is to use it in recreational tourism sphere since the formation and development of recreational and tourism economic system is a priority in social and economic progress of the Transcarpathian region.

All kinds of outdoor activities, from spa treatments to leisure and various types of tourism, have developed in the region. The network of tourist and recreational institutions of the area has more than 170 facilities, including 60 sanatoria and health resorts, 7 holiday camps, 27 recreation centers [13, p. 35], which are ready to cater to up to 13 thousand tourists simultaneously.

The subjects of tourism activity (tourist organizations) in 2016 served 11.6 thousand people, which is 945 more than in 2015, however, compared with 2000, where the number of tourists was 144.8 thousand people, this decrease is in 12.5 times [17, p. 186].

In 2014 tourist activity entities (tourist organizations) provided service to 11625 people, which is 8267 people less than in 2013 [9, p. 450]. Scientific studies show that the development of recreational industry has the potential to create additional 50 thousand new jobs. Considering the fact that the main recreational sites are located in a rural area of the mountainous district, where almost 80% of registered unemployed people live, there is the opportunity to resolve the issue of unemployment for a significant number of people.

The sphere of rural green tourism has been expanding in the region, providing unique tourist and recreational products and services. Almost every settlement has its own traditional festivals: festival of red and white wine, festival of butchers, "Berlibashbanosh", festival of holubtsi, regional folklore festival "Trembitas are calling to come to Synevyr", "Dobron paprika", "Seeing the sheep up the mountain" holiday, "Hutsulbryndza", "Cooking lekvar", wine festival "Transcarpathian Beaujolais" and a number of other events and festivals.

However, further development of recreational and tourism fields needs the attention of government and management structures. There is still the low level of social and industrial infrastructure in the recreational and tourist centers. The problem is the underutilization of mineral water. From the 17 licenses for the exploitation occurrences only 9 are with spa facilities, 8 - plants for bottling mineral water. However, we can see that there is a low level of using occurrences by spas (17% of the approved reserves). In general, the use of mineral waters, according to experts researches, is about 6% of the approved operational reserves of deposits occurrences, which is lower than the average for Ukraine (7.8%).

With rich baths resources, Transcarpathian region could become a Mecca SPA-rest, resort, similar to Baden-Baden, Karlovy Vary and others. Popular now services SPA (SPA - "Sanus perAquam" - translated from the Latin. means "health through the water") offer health complex procedures using mineral, thermal water, salt, mud and medicinal plants with treatment aims, recreation and leisure activities for both patients and local residents.

We can note the recently spontaneous emergence of a large number of enterprises of hotel economy that had occurred near the mineral springs. Their occurrence is due to not so powerful increase in the number of tourists and the need for placement in institutions as deterioration of resorts, lodges, which have already outdated base and are not able to satisfy the service for tourists.

So, for example, according to official data of the State Statistics Committee, the negative trend recorded in 2004 in comparison with 1995, when the total number of hospital beds spa and health facilities decreased by 42.1% (from 9040 beds to 5238). Another negative feature of the sanatorium and resort areas work are a significant proportion of 46% (2004) of non-working institutions; the main reason of idle time were capital repairs, closing due to lack of funds. Positive trends are observed only in recent years. Thus, in the collective means of the region accommodation the number of beds increased from 12,821 in 2012 to 17,929 in 2014 [9, p. 438], however, since 2015 there was a negative trend as the number of beds in the investigated means of placement decreased to 16937, and in 2016 to 15865 units. (compared with 2014 in 1,1 times). Therefore, it is quite necessary to take a comprehensive program of the attraction of investment in the resort and recreation sphere and the development of appropriate infrastructure.

One of the important preconditions, as we have already noticed, of ensuring the balanced development of the regional spatial and economic system is its ecological component. It should be noted that the Ukrainian Carpathians, which include the Transcarpathian region, are relatively environmentally friendly, since most of the foothills and mountainous regions are less saturated with large industrial enterprises, they have virtually no harmful production, they have limited freeways, low agricultural land cultivation, and are less polluted as the lowlands of the region. Taking into account the noted facts, the necessary task is preserving, protecting and expanded reproduction of natural ecosystems of the region. It is worthwhile to emphasize the fact that the Transcarpathian region is distinguished from other regions with the presence of a unique natural environment. However, the need to attract huge amounts of natural resources into the economic turnover leads to a sharp increase in anthropogenic pressure on the environment, has a negative impact on the environment. The solution of environmental issues requires the attention to be paid to the social and environmental problems of territorial development.

The priority in the system of environmental protection is the creation of protected areas. In particular, there are 4 protected areas in the Transcarpathia - the Carpathian Biosphere Reserve, the National Natural Parks "Synevyr", "Uzhansky" and "Zacharovanyi Kray", the total area of which is 146.3 thousand hectares, or 65.8%, to the area of natural reserves and national parks of the national values that are found in the regions of the Ukrainian Carpathians. In order to expand the nature reserve fund of the region, scientists and specialists of the nature reserve area suggest to create new national natural and regional landscape parks on the basis of perspective territories and objects, in particular ZPP "Zakarpattia Lowland", regional landscape parks "Zakarpattia Beskyds" and "Ust Chorna", the total area of about 40,0 thousand hectares [19, p. 131-132].

According to statistical information, in the Transcarpathia, capital investments are gradually increasing for current expenditures on environmental protection in all areas. Thus, the stated amount of investment funds in 2016 amounted to 135.0 million UAH, which is 1.4 times more than in the previous year. However, in general, capital investment in environmental protection for the 11-year period (2016-2005) decreased in 2.9 times (from UAH 17.2 million in 2005 to UAH 5.9 million in 2016) p.) [17, p. 210].

At the same time, the necessity of reorientation of the traditional, mainly in mountainous and foothill areas, agricultural production from the technogenic directions of intensification to ecologically, economically and socially efficient systems, taking into account its comprehensive ecologization and the transition to rational and ecologically balanced natural resources, in particular land and water use, in all regional agro-industrial complexes on the basis of the introduction of effective mechanisms of economic responsibility for violating the requirements of ecological and resource security by business entities [22, p. 187].

Observance of the ecological postulates of the development of the regional spatial and economic system is possible due to the understanding of their importance by the authorities, including local communities. In this case, it is important to increase the quality of the environment that is being treated [24] as natural conditions in which the chemical, physical, biological and other elements do not violate the ecological balance, the relationship between man and the environment, do not reduce the natural properties (possibilities) of the environment to self-healing. Updating, in modern conditions of

management, improving the quality of living environment, which will directly affect the formation of prospects for the development of regional spatial and economic system, necessitates the consideration of the natural and social approach to the evaluation of the investigated quality.

This approach will be based on the identification of the level of balance of the multifaceted components of the human environment, with the outline of the set of natural conditions and anthropogenic and natural factors that have a significant impact on the process of leveling out any psychological, psychic, physiological, genetic and other effects for human health during his or her life. In this case, this approach requires the development and adherence of certain environmental safety standards, that is, environmental standards as a single standard, rules or regulations aimed at increasing social welfare, within the limits of the maximum permissible level of content of pollutants or other harmful anthropogenic influences. The quality of the environment from a social point of view is considered through the prism of its comfort, that is, the favorable level for human life support.

At the same time, in order to ensure a balanced development of the regional spatial and economic system along with the improvement of the quality of the environment, the formation of an environment with adherence to the postulates of environmental quality of the environment, such as [24]: a combination of properties, attributes, environmental conditions, products, services, works which determine their ability to meet the environmental needs of society and the requirements of environmental standards. At the same time, the environmental needs of the society should be based on approaches that do not cause negative environmental impact on consumers, their environment and life, and contribute to environmental ecologization. The priority of ensuring environmental quality of the environment is clean air, high quality surface water, balanced and clean rural environment, sustainable forest condition, radiation safety, minimized negative impact on climate, etc.

The observance of the marked quality of the environment directly influences the improvement of the quality and standard of living of the population of the regional spatial and economic system. Although studies confirm that the socio-economic category of "quality of life" and "standard of living" are not identical, since the latter reflects only the level of financial well-being. Quality of life, unlike the standard of living, can not be measured accurately, since this concept has both aspects: objective, which is related to the level of financial satisfaction of needs and interests of people, and subjective, where needs and interests are individual, and degree of satisfaction can only be evaluated subjectively. To assess the quality of life is important not only in general, but also in relation to each of its main components, namely [24]: material security, health, safety, the condition of the environment, social and spiritual well-being.

In the process of the study it has been determined that the formation of a comfortable living environment within the regional spatial and economic system, taking into account the rational use of its natural and resource potential, should be based on certain theoretical and methodological principles, which are clearly outlined in the draft Law of Ukraine "On the development of mountain areas in Ukraine" [25]. In particular, the non-exhaustive use of ecologically balanced use of the natural-resource and landscape potential of mountain territorial systems, preservation and restoration of biological and landscape diversity; prevention of harmful effects, which reduces to taking preventive measures to avert environmental pollution and its degradation; ecosystems, where priority is to take into account the ecological potential of mountain ecosystems in determining the permissible capacity of economic activity within the administrative-economic and natural systems (village, district, oblast, water basin, land, forest, meadow ecosystems, etc.); concentration of production activity, on the basis of compact placement of industrial-economic objects, infrastructure, labor resources in close proximity to raw materials and energy sources; the priority of nature and its values, conditioned by ensuring the priority of biodiversity conservation in the process of production and economic activity associated with the use of nature.

Observance of these principles in the process of the development of the regional spatial and economic systems, in particular the studied Transcarpathian region, will provide an opportunity to ensure its balanced development in the future. In addition, the advantages of the region are the superior geographic and strategic position, as it borders with four foreign states member of the

European Union, which directly affects the formation and use of space-economic potential. The borderline location of the region contributes to the development of infrastructure and communication highways. At the same time [26, p. 15], two highways of national importance pass through the territory of the region - Kyiv-Chop, Mukachevo-Rohatyn and the international transport corridor number 5 (Cretan) - Lisbon-Trieste-Ljubljana-Budapest-Kiev-Volgograd. The total regional railway network extending 650 km links Uzhgorod and Chop with Hungary, Romania and Slovakia, and further with Western European countries. Trans-European export routes (gas, oil and product pipelines) with the total length of 1700 km pass through the Transcarpathian region, as well as the high-voltage line "Myr".

Conclusions. To sum up, the regional spatial-economic system, including the Transcarpathian region possessing significant natural-resource potential has the ability for the development of the multifaceted scope and varieties of the economic activities. Incidentally development of tourism and recreation areas recognized as one of the five strategic goals of National Strategy of Regional Development until 2020 and the Regional Development Strategy of the Transcarpathian region by 2020. We can note that the recreation and tourism have got a multiplier effect, that is stimulating and accelerates the development of relevant economic activities of the region as a whole.

The centuries-old traditions, unique culture of the population, unique monuments of folk architecture of the region attract tourists. They are served by numerous companies (tour operators and travel agents) which activity is the organization and provision of tourism product creation, implementation and provision of travel services, mediation of implementation of specific and related services.

The future goal becomes promoting recreation and tourism, including the implementation of new technologies for effective recreational use of innovative tourism potential of the region, promoting ski, rural, green and eco-tourism.

Література

1. Bertalanffy L. General System Theory [Електронний ресурс]// General Systems, 1968. – Режим доступу : www.mind-development.eu/systems.htm
2. Хоменко Я. В. Деякі аспекти теорії побудови та функціонування соціоекономічної системи регіону/Я. В. Хоменко//Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9 (76). – С. 150-156.
3. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем : теорія, методологія, досвід :[монографія] / Наталія Володимирівна Павліха. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 380 с.
4. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В. А. Поповкін. – К. : Наук. думка, 1993. – 220 с.
5. Ткач О. В. Просторова організація економіки регіону в умовах глобалізації / О. В. Ткач // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2014. - Вип. 10(2). - С. 114-120.
6. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь/Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
7. Пепа Т. В. Просторовий розвиток регіональних соціально-економічних систем в контексті державної регіональної політики / Т. В. Пепа // Актуальні проблеми розвитку регіону. Вип. 4. Т. 2. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 85-91.
8. Коваль Я. В. Регіональна економіка/Я. В. Коваль, І. Я. Антоненко. – К. : Професіонал, 2005. – 272 с.
9. Тимчук М. Ф. Регіональна економіка/М. Ф. Тимчук. – К. : МАУП, 1998. – 51 с.
10. Подолінський С. А. Труд человека и его отношение к распределению энергии. Т. IV-V. - М.: Белые альвы, 2005. – 160 с.
11. Вернадский В. И. Живое вещество / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1978. – 357 с.
12. Газуда М. В., Польовська В. В. Активізація розвитку гірських територіальних систем Монографія. – Ужгород: Видавництво „ФОРМ Сабо А. М.”, 2017. – 260 с.
13. Масляк П. О. Рекреаційна географія: [навч. посібник]/ П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
14. Паспорт Закарпатської області: Статист. бюлетень. – Ужгород, 2012. – 29 с.
15. Поп С. С. Природні ресурси Закарпаття / С. С. Поп. – Ужгород : Спектраль, 2002. – 296 с.
16. Дяченко Б. І. Ресурсний потенціал окремих найбільш розповсюджених видів продукції недеревного рослинного походження лісового комплексу Закарпаття / Б. І. Дяченко, П. Ю. Студеняк, І. Б. Дяченко// Науковий вісник УжНУ. Серія "Економіка". – Вип. 9. – 2001. – 451-459.
17. Статистичний щорічник Закарпаття за 2016 рік/Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2017. – 480 с.
18. Минеральные воды Украины: статьи об Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.photoukraine.com/russian/articles?id=28>
19. Газуда Л. М., Ерфан В. Й., Газуда С. М. Сільський розвиток регіону. Монографія. – Ужгород: Видавництво ФОРМ Сабо А. М., 2015. – 251 с.
20. Енергетична програма Закарпатської області до 2015 року [Електронний ресурс] : Програма енергоефективності та енергозбереження Закарпатської області на 2012 - 2015 роки. – Режим доступу : <http://document.ua>

21. Бедзір В. Закарпаття використовує свій енергоресурс мінімально. Жоден кіловат не може бути зайвим [Електронний ресурс] : / В. Бедзір//Урядовий кур'єр, 26.07.2012. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua>
22. Закарпаття – санаторії та туризм : статист. зб./ Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г.Д.Гринник. – Ужгород, 2016. – 103 с.
23. Прадун В.П. Сталій розвиток регіональних і агропромислових комплексів/НАН України, Об'єдн. ін-т економіки. – Київ, 2005. – 256 с.
24. Властивості навколишнього середовища (довкілля) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/5794/129/>
25. Про розвиток гірських територій в Україні [Електронний ресурс]: Рішення № 10 "Про розробку проекту Закону України "Про розвиток гірських територій в Україні". – Режим доступу : <http://euroregionkarpaty.com.ua/karpaty/2010-03-21-01-10-58/2010-03-21-01-11-37/rishennia/114---10-q-----q.html>
26. Стратегія економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. – Ужгород, 2006. – 48 с.

Стаття надійшла до редакції 30.02.2018

*©Ерфан В. Й., Газуда С. М.,
Волощук Н. Ю.*

References

1. Bertalanffy L. General System Theory [Електронний ресурс]// General Systems, 1968. – Режим доступу : www.mind-development.eu/systems.htm
2. Khomenko Ya. V. (2007) Deyaki aspekty teoriiy pobudovy ta funktsionuvannya sotsioekonomichnoyi systemy rehionu/Ya. V. Khomenko // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini, # 9 (76), 150-156.
3. Pavlikha N. V. (2006) Upravlinnya stalym rozvytkom prostorovykh system : teoriya, metodolohiya, dosvid :[monohrafiya] / Nataliya Volodymyrivna Pavlikha. – Luts'k : Volyn. obl. druk.,380.
4. Popovkin V. A. (200) Rehionalno-tsilisnyi pidkhdid v ekonomitsi / V. A. Popovkin. – K. : Nauk. dumka, 1993, 220.
5. Tkach O. V. (2014) Prostorova orhanizatsiia ekonomiky rehionu v umovakh hlobalizatsii / O. V. Tkach // Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu, Vyp. 10(2), 114-120.
6. Alaev E. B. (1983) Sotsialno-ekonomicheskaiia geografiia: poniatiino-terminologicheskii slovar/E. B. Alaev. – M. : Mysl, 350.
7. Pepa T. V. (2008) Prostorovy rozvytok rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh system v konteksti derzhavnoi rehionalnoi polityky / T.V. Pepa // Aktualni problemy rozvytku rehionu. Vyp. 4. T. 2. – Ivano-Frankivsk, 85-91.
8. Koval Ya. V. (2005) Rehionalna ekonomika / Ya. V. Koval, I. Ya. Antonenko. – K. : Profesional, 272.
9. Tymchuk M. F. (1998) Rehionalna ekonomika/M. F. Tymchuk. – K.: MAUP, 51.
10. Podolynskiy S.A. (2005) Trud cheloveka y ego otnosheniye k raspredeleniyu enerhiy. T. IV-V. - M.: Belye alvy, 160 .
11. Vernadskii V.I. (1978) Zhivoe veshchestvo / V. I. Vernadskii. – M.: Nauka, 357.
12. Hazuda M. V., Polovska V. V. (2017) Aktyvizatsiia rozvytku hirs'kykh terytorialnykh system Monohrafiia. – Uzhhorod: Vydavnytstvo „FOP Sabov A. M.”, 260.
13. Masliak P. O. (2008) Recreational geography: [manual]/ P. O. Masliak. – K.: Znannia, 343.
14. Pasport Zakarpatskoi oblasti: Statyst. biuleten. (2012) – Uzhhorod, 29 .
15. Pop S. S. (2002) Pryrodni resursy Zakarpattia / S. S. Pop. – Uzhhorod : Spektral, 296 .
16. Diachenko B. I. (2001) Resursnyi potentsial okremykh naibilsh rozpovsiudzhennykh vydiv produktsii nederevnoho roslynnoho pokhodzhennia lisovoho kompleksu Zakarpattia / B. I. Diachenko, P. Yu. Studeniak, I. B. Diachenko// Naukovyi visnyk UzhNU. Seriia "Ekonomika". – Vyp. 9, 451-459.
17. Statystychnyi shchorichnyk Zakarpattia za 2016 rik/Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti; za red. H. D. Hrynyk (2017). – Uzhhorod, 480.
18. Mineralnye vody Ukrainy: stati ob Ukraine [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.photoukraine.com/russian/articles?id=28>
19. Hazuda L. M., Erfan V. Y., Hazuda S. M. (2015) Sil'skyi rozvytok rehionu. Monohrafiia. – Uzhhorod: Vydavnytstvo FOP Sabov A. M.,251.
20. Enerhetychna prohrama Zakarpatskoi oblasti do 2015 roku [Elektronnyi resurs] : Prohrama enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennia Zakarpatskoi oblasti na 2012 - 2015 roky. – Rezhym dostupu : <http://document.ua>
21. Bedzir V. (2012) Zakarpattia vykorystovuie svii enerhoresursy minimalno. Zhoden kilovat ne mozhe buty zaivym [Elektronnyi resurs] : / V. Bedzir//Uriadovyi kurier, – Rezhym dostupu : <http://ukurier.gov.ua>
22. Zakarpattia – sanatorii ta turizm : statyst. zb./ Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti;za red. H.D.Hrynyk (2016). – Uzhhorod, 103 .
23. Pradun V.P. (2005) Stalyi rozvytok rehionalnykh i ahropromyslovykh kompleksiv/NAN Ukrainy, Obiedn. in-t ekonomiky. – Kyiv, 256 .
24. Vlastyosti navkolyshnoho sere dovysysha (dovkillia) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://studentam.net.ua/content/view/5794/129/>
25. Pro rozvytok hirs'kykh terytorii v Ukraini [Elektronnyi resurs]: Rishennia # 10 "Pro rozrobku proektu Zakonu Ukrainy "Pro rozvytok hirs'kykh terytorii v Ukraini". – Rezhym dostupu : <http://euroregionkarpaty.com.ua/karpaty/2010-03-21-01-10-58/2010-03-21-01-11-37/rishennia/114---10-q-----q.html>
26. Stratehiia ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Zakarpatskoi oblasti do 2015 roku (2006). – Uzhhorod, 48.

Received 30.02.2018

©Erfan V., Gazuda S., Voloshchuk N.

Матвійчук Н. М.

к.е.н., доцент,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки; Україна; e-mail: talja-wnu@rambler.ru*

Черчик Л. М.

д.е.н., професор,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки; Україна; e-mail: larysa_ch@mail.ru*

Коленда Н. В.

*к.е.н., доц., Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки; Україна; e-mail: natamailua2007@rambler.ru*

Шульська Н. М.

к.філол.н., доцент.,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки; Україна; e-mail: nat_sh@ukr.net*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ ЯК ЗАПОРУКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті обґрунтовано необхідність розроблення комплексної довгострокової стратегії модернізації застарілого та енергоємного житлового фонду України з метою забезпечення його енергоефективності та підвищення енергетичної безпеки держави. Запропонована стратегія включає: формування інституційного середовища через створення ефективних правових інструментів та відповідної інфраструктури ринку, джерела та механізми фінансування заходів з енергозбереження та енергоефективності, інструменти стимулювання власників та співвласників будівель до залучення в програми енергоефективності, напрями реформування житлових субсидій з метою підвищення їх стимулюючої стосовно енергоефективності ролі, створення сприятливого інвестиційного клімату для інвестування в енергоефективність, стимулювання ринку енергетичного сервісу та впровадження нових прогресивних енергозберігаючих технологій.

Ключові слова: енергоефективність, житловий фонд, модернізація житлового фонду, житлові субсидії, сертифікат енергетичної ефективності будівлі, енергосервіс, енергосервісні компанії.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 15

Matviichuk N. M.

PhD in Economics, Associate Professor,

*Lesya Ukrainka Eastern European National University; Ukraine;
e-mail: talja-wnu@rambler.ru*

Cherchuk L. M.

Doctor of Science (Economics), Professor,

*Lesya Ukrainka Eastern European National University; Ukraine;
e-mail: larysa_ch@mail.ru*

Kolenda N. V.

PhD in Economics, Associate Professor,

*Lesya Ukrainka Eastern European National University; Ukraine;
e-mail: natamailua2007@rambler.ru*

Shulska N. M.

PhD in Philology, Associate Professor,

*Lesya Ukrainka Eastern European National University; Ukraine;
e-mail: nat_sh@ukr.net*

STRATEGIC DIRECTIONS OF MODERNIZATION OF HOUSING AS A BASIS OF UKRAINE'S ENERGY SECURITY

Annotation. The article substantiates the necessity of developing a comprehensive long-term strategy for modernization of an outdated and energy-intensive housing stock of Ukraine in order to ensure its energy efficiency and increase the energy security of the state. In many countries of the world, such strategies exist and describe in detail all legal, financial and technical instruments for increasing the energy efficiency of the housing stock. The proposed strategy includes: the formation of an institutional environment through the creation of effective legal instruments and appropriate market infrastructure, sources and mechanisms for funding energy efficiency measures, incentives for owners of buildings to be included in energy efficiency programs, housing subsidy reform to increase their incentive for energy efficiency role, creating a favorable investment climate for investing in energy efficiency, stimulate energy services market and implementing new energy technologies.

An efficient modernization of the housing stock will have a socio-economic effect for the population and the state. The implementation of the proposed measures aimed at increasing the energy efficiency of residential buildings will stimulate construction, the market of energy-saving goods and services, create jobs and additional revenues to the budget. For the population it will significantly reduce the cost of housing services and influence the amount of their consumption. As a result of the certification of energy efficiency of buildings, demand for energy efficient housing and its price on the real estate market will increase. Increasing the energy efficiency of Ukraine's housing stock will improve energy security indicators such as energy consumption per capita and energy intensity of GDP, reduce expenditures on energy purchases and payment of housing subsidies.

Key words: energy efficiency, housing stock, housing stock modernization, housing subsidies, energy efficiency certificate of a building, energy service, ESCOs.

JEL classification: Q48, R31

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 15

Матвийчук Н. Н.

*к.э.н., доцент, Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки; Украина; e-mail: talja-wnu@rambler.ru*

Черчик Л. Н.

*д.э.н., профессор, Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки; Украина; e-mail: larysa_ch@mail.ru*

Коленда Н. В.

*к.э.н., доцент, Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки; Украина; e-mail: natamailua2007@rambler.ru*

Шульская Н. Н.

*к.филол.н., доцент, Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки; Украина; e-mail: nat_sh@ukr.net*

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНОГО ФОНДА КАК ЗАЛОГ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье обоснована необходимость разработки комплексной долгосрочной стратегии модернизации устаревшего и энергоемкого жилищного фонда Украины с целью обеспечения его энергоэффективности и повышения энергетической безопасности государства. Предложенная стратегия включает: формирование институциональной среды через создание эффективных правовых инструментов и соответствующей инфраструктуры рынка, источники и механизмы финансирования мероприятий по энергосбережению и энергоэффективности, инструменты стимулирования владельцев и совладельцев зданий к привлечению в программы энергоэффективности, направления реформирования жилищных субсидий с целью повышения их стимулирующей

относительно энергоэффективности роли, создание благоприятного инвестиционного климата для инвестирования в энергоэффективность, стимулирование рынка энергетического сервиса и внедрение новых прогрессивных энергосберегающих технологий.

Ключевые слова: энергоэффективность, жилищный фонд, модернизация жилищного фонда, жилищные субсидии, сертификат энергетической эффективности здания, энергосервис, энергосервисные компании.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, библ.: 15

Вступ. Одним із першочергових заходів держави в рамках політики енергоефективності та гарантування енергетичної безпеки є створення умов для забезпечення енергоефективності житлового фонду України, який споживає 58 % природного газу та за міжнародними стандартами є дуже енергоємним. На сьогодні існує значна кількість перешкод для енергозбереження в житловому секторі – недостатня кількість приладів обліку тепла і споживання природного газу, технічна складність або висока вартість встановлення індивідуальних приладів обліку тепла в усіх будинках, відсутність стабільності та прозорості у системі формування тарифів та надання субсидій на споживання енергоресурсів. Це, у свою чергу, негативно відображається на показниках економії енергоресурсів населенням, знижує рівень енергетичної безпеки суспільства. Близько 80 тис. багатопверхівок та 6,5 млн. приватних домогосподарств потребують термомодернізації, вартість якої оцінюють в щонайменше 50 млрд. дол. При цьому потенціал скорочення споживання газу становить 8 млрд. м³ [1].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідженням проблем побудови енергоефективної економіки в Україні займалися такі науковці, як В. Дзяна, Джеджула, Д. Зеркалов, М. Ковалко, О. Комеліна, О. Ляхова, О. Суходоля, І. Сотник та ін. Незважаючи на ґрунтовні дослідження цих питань та наявність Національного плану дій з енергоефективності до 2020 року, варто відмітити відсутність комплексної довгострокової стратегії модернізації житлового фонду. В багатьох країнах світу такі стратегії існують (наприклад, у Польщі це «Стратегія модернізації будинків» [2], у Німеччині «Берлінська стратегія», у США програма «Добросусідство кращих будинків» [3, с. 6], «Житлова стратегія Литви» тощо) і детально описують всі правові, фінансові та технічні інструменти підвищення енергоефективності житлового фонду через його термомодернізацію. В той же час в Україні в Національному плані дій з енергоефективності до 2020 року серед інших напрямів прописані лише окремі заходи з підвищення енергоефективності житлових будівель, однак вони є досить загальними, не містять чітких механізмів реалізації та взаємоузгодження між собою.

У зв'язку з цим, метою дослідження є розробка комплексної системи стратегічних напрямів модернізації житлових будівель в Україні як одного з шляхів забезпечення енергетичної безпеки суспільства.

Результати дослідження. Термомодернізація житлових будинків є найбільш ефективним заходом, що забезпечує скорочення споживання енергоносіїв. Цей процес передбачає комплекс енергоефективних заходів, включаючи проведення енергоаудиту, утеплення будинку та модернізацію систем енергоспоживання. Ефективна термомодернізація може бути досягнута тільки через спільні дії усіх учасників – власників та співвласників, державних та місцевих органів влади, кредитних інститутів, ЕСКО, будівельних організацій тощо.

Тому пропонуємо виділити такі стратегічні напрями модернізації житлового фонду:

1. Правове регулювання заходів щодо підвищення енергоефективності житлового фонду. Загалом вітчизняне законодавство не сприяє розвитку процесів енергоефективності в Україні. Лише нещодавно були прийняті стратегічні в даній сфері закони – «Про енергоефективність будівель», «Про комерційний облік комунальних послуг», «Про Фонд енергоефективності», «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», «Про житлово-комунальні послуги». З 1 вересня 2016 році

набрали чинності п'ять національних стандартів з енергетичного аудиту та енергетичного менеджменту, гармонізовані з міжнародними нормативними документами.

Закон «Про енергетичну ефективність будівель» вводиться в дію з 23.07.2018 р. крім положень про обов'язкову наявність сертифіката енергоефективності, які наберуть чинності з 1 липня 2019 року. У Законі визначено мінімальні вимоги до енергоефективності будівель, які вводяться в експлуатацію, та вимоги до сертифікації енергетичної ефективності будівель. Відтепер сертифікація енергетичної ефективності стане обов'язковою для будівель, що вводяться в експлуатацію та в яких здійснюється термомодернізація, на яку надається державна підтримка та яка має наслідком досягнення класу енергетичної ефективності будівлі не нижче мінімальних вимог [4].

У розвинених країнах світу системи рейтингів будівель за рівнем їх енергетичної ефективності активно стимулюються державою, а сертифікати енергетичної ефективності будівель суттєво підвищують статус будівель та їх ринкову вартість при продажу чи здачі житла в оренду [5, с. 219-220, 229]. Практично всі країни Європейського Союзу прийняли мінімальні стандарти енергоефективності та затвердили необхідність наявності в будівельних сертифікатів енергоефективності [6].

Для забезпечення 100-відсоткового комерційного обліку споживання природного газу, теплової енергії та води було прийнято Закон «Про комерційний облік комунальних послуг». Адже на сьогодні для житлового фонду України характерною є надзвичайно низька частка багатоквартирних будинків, які здійснюють будинковий облік теплової енергії (22%). Основною метою закону є забезпечення принципу оплати споживача за фактично спожиті послуги, що, з однієї сторони, стимулюватиме населення скоротити споживання ресурсів, а з іншої, – змушуватиме природних монополістів до модернізації, оскільки їх непродуктивні витрати ніхто не оплачуватиме. Закон передбачає обов'язкове встановлення лічильників теплової енергії, гарячої та холодної води в нежитлових будівлях до 1 серпня 2018 року та в житлових до 1 жовтня 2019 року. Постачальники послуг здійснюватимуть ці роботи за рахунок внесків споживачів, включених в ціну тарифу.

Істотним кроком є також прийняття Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації», який встановив механізми співпраці ЕСКО із бюджетними установами. Замовники енергоефективних заходів укладають із ЕСКО енергосервісний контракт, згідно з яким енергосервісна компанія за умови її кредитної підтримки здійснює заходи щодо підвищення енергоефективності та гарантує незмінність щомісячного платежу за енергоресурси до проведення енергозберігаючих заходів. При цьому платіж за енергосервіс включає зменшені платежі за електроенергію та тепло та щомісячну плату ЕСКО за проведені роботи. Важливим нововведенням закону є те, що при проведенні процедури закупівлі енергосервісу для оцінки тендерних пропозицій учасників та визначенні найбільш економічно вигідної пропозиції замовник замість критерію «ціна» застосовує критерій «показник ефективності енергосервісного договору» (різницю між щорічними скороченнями витрат замовника та щорічними платежами виконавцю енергосервісу).

На наш погляд, необхідно внести зміни до Закону «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» в напрямку стимулювання самоорганізації мешканців будинків. Наприклад, це стосується спрощення механізму прийняття рішень співвласниками, законодавче встановлення механізму накладення санкцій за невиконання рішень більшості мешканців (в тому числі тих, що стосуються фінансування енергозберігаючих заходів) аж до примусового виселення.

2. Пошук оптимальних джерел і механізмів фінансування енергозберігаючих заходів та налагодження ефективної роботи Фонду енергоефективності.

Так як потреба у фінансових ресурсах для модернізації житлових будинків надзвичайно велика, держава не може профінансувати всі заходи. Це зумовлює необхідність пошуку інвестицій як всередині країни, так і з-закордону, а також залучення коштів

мешканців. Згідно зі ст. 16 Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» фінансування заходів із забезпечення (підвищення рівня) енергетичної ефективності будівель здійснюється за рахунок власників (співвласників) будівель, коштів державного і місцевих бюджетів, інших не заборонених законом джерел, а також на засадах державно-приватного партнерства або енергосервісу [4].

Новостворений Фонд енергоефективності проголошений спеціалізованою фінансовою установою, покликаною скоординувати усі джерела фінансування (кошти Державного бюджету, приватних інвесторів, міжнародні гранти та кошти від економії субсидій, отриманої від реалізації енергоефективних заходів) з метою отримання максимально можливого ефекту. Однак в законі «Про Фонд енергоефективності» детально прописано багато технічних та організаційних функцій Фонду, натомість фінансові аспекти функціонування установи чітко не регламентовані [7]. Не розглядається також роль Фонду у модернізації комунального теплопостачання, бюджетних, комерційних та промислових об'єктів, тобто Фонд стає лише координатором «тепліх кредитів» і надаватиме часткове відшкодування населенню вартості заходів з підвищення енергоефективності безпосередньо або через банки-партнери, зокрема для відшкодування частини кредиту, процентної ставки чи її частини. Для отримання фінансування з фонду на проведення енергоефективних заходів потрібно буде пройти енергетичний аудит, вартість якого частково компенсуватиметься замовнику після підтвердження виконання запланованих заходів. З липня 2018 р. часткове відшкодування вартості заходів з термомодернізації здійснюватиметься за умови наявності сертифіката енергетичної ефективності будівель.

Заплановано, що розмір компенсації домогосподарствам залежатиме від того, як зміниться клас енергоефективності житлового будинку в результаті реалізації проекту. Максимальний розмір компенсації для ОСББ становитиме 50% витрачених коштів у разі, якщо енергоефективність будівлі в результаті проекту підвищиться до класу «А» за міжнародними стандартами.

Вважаємо, що роль Фонду енергоефективності обмежена лише житловим сектором і має бути розширена в напрямку стимулювання усіх векторів досягнення енергоефективності (розвиток ринку енергетичного сервісу, захист вітчизняного виробника тощо).

3. Використання інструментів стимулювання приватних власників та ОСББ до залучення в програми енергоефективності шляхом здешевлення кредитів на здійснення енергоефективних заходів, співфінансування енергоефективних проектів, надання грантів на енергоефективні заходи, стимулювання використання відновлюваних джерел енергії через «зелений тариф» тощо. Такі інструменти перевірені вітчизняною та зарубіжною практикою [8; 9, с. 9; 6, с. 33-34]. Враховуючи низький рівень життя громадян, для їх залучення в фінансування заходів з підвищення енергоефективності в якості інвесторів доцільною є подальша державна фінансова підтримка на рівні 30-40 % від обсягу інвестицій.

4. Удосконалення механізму призначення субсидій на оплату житлово-комунальних послуг з метою забезпечення їх стимулюючої ролі в процесах підвищення енергоефективності житлових будівель шляхом монетизації субсидій, підвищення частки доходу сім'ї, що витрачається на комунальні послуги, до 25 %, застосування верхньої межі доходу, що обмежує право на субсидію, відмови від масового підходу до встановлення субсидій та ретельнішої перевірки фінансового стану їх отримувачів.

Враховуючи те, що 40 % домогосподарств в Україні отримують житлові субсидії, першочерговим кроком є зменшення кількості їх отримувачів та переорієнтація прямих соціальних виплат, які не стимулюють населення проводити енергозберігаючі заходи та економити енергоресурси, на допомогу у підвищенні енергоефективності житла [10, с. 36-37]. За даними Державної служби статистики України, плата за житлово-комунальні послуги перевищує 10 % доходу тільки у 27-30% українських субсидіантів. Більшість населення платить від 9 до 16 % доходу в опалювальний період та 5-8 % в розрахунку за рік. Натомість, в країнах Східної Європи при реформуванні житлових субсидій максимальна частка витрат сім'ї на оплату комунальних послуг становила 25%, а в окремих випадках і більше.

Відповідно допомога надавалася домогосподарствам, для яких це порогове значення було перевищено [11, с. 5].

Переважає більшість країн надає допомогу населенню шляхом підвищення енергоефективності житла без надання прямих субсидій [8, С. 31-33]. Найпоширенішими формами допомоги при цьому є безпроцентні або низькопроцентні позики та часткове відшкодування вартості енергозберігаючих товарів.

Варто також розробляти механізм надання соціальної допомоги домогосподарствам залежно від рівня енергоефективності будинку, а не за нормами споживання на особу. Адже якщо будинок відповідає всім сучасним вимогам і має високий клас енергоефективності, то реальний обсяг споживання енергоресурсів буде меншим, ніж нарахована субсидія. В той же час потрібно стимулювати власників будинків із низьким класом енергоефективності проводити енергозберігаючі заходи і надавати їм певний термін, наприклад 3 роки, за який вони могли б підвищити енергоефективність їх житла. Після завершення встановленого періоду розмір субсидії слід розраховувати відштовхуючись не від реального класу енергоефективності будинку, а від певного нормативного показника, якого будівля має досягнути за наданий період. Таке законодавче рішення дозволить державі не покривати величезні втрати енергоресурсів у будівлях, що не відповідають вимогам стосовно енергозбереження. Для його реалізації необхідно внести зміни у Закон України «Про енергетичну ефективність будівель», а саме – прописати необхідність проведення енергетичної сертифікації усіх житлових будівель, власники та співвласники яких претендують на одержання субсидій.

Коли в Литві м'які інструменти стимулювання енергозбереження не принесли очікуваного результату, було прийнято закон, згідно з яким отримувачам соціальної допомоги, які не беруть участі у прийнятті рішень на рівні багатоквартирного будинку на користь заходів із енергоефективності, поступово зменшуються субсидії.

5. Забезпечення умов для інвестування в енергоефективність (стабільність політичної ситуації, покращення стану економіки країни, зниження відсоткових ставок по кредитах, підвищення платоспроможності населення тощо).

6. Стимулювання ринку енергетичного сервісу, а саме організацій, що надають послуги енергоменеджменту, енергоаудиту, спеціалізованих енергосервісних компаній (ESCO), які поширені за кордоном, а в Україні лише починають працювати з бюджетними установами [12; 13, с. 7]. Високі відсотки за кредитами в Україні ускладнюють доступ ESCO до фінансування і значно підвищують період окупності енергоефективних проектів [14, с. 195; 15, с. 310]. Тому доцільно було б надавати таким компаніям пільгове кредитування за рахунок Фонду енергоефективності. Варто також поступово розробляти інституційні основи роботи ЕСКО із приватними домогосподарствами.

Вважаємо, що саме встановлення чітких критеріїв та стандартів оцінки енергоефективності будівель [5, с. 229], жорсткої системи стандартизації, маркування та сертифікації продукції у галузі енергоспоживання, типових технічних рішень з термомодернізації будинків, а також стимулювання діяльності ЕСКО в приватному секторі здатні значно прискорити процес модернізації житлових будівель в Україні.

7. Стимулювання нових прогресивних енергозберігаючих технологій та забезпечення захисту вітчизняного виробника через застосування фінансових та регуляторних інструментів. Варто розглянути можливість додаткового субсидування національних виробників енергоефективних матеріалів та продукції з метою зменшення вартості таких товарів для кінцевих споживачів. Доцільно було б надавати преференційне фінансування лише тим виробникам, обладнання яких дозволило досягти найвищого класу енергоефективності після проведеної термомодернізації. В такому випадку Фондом енергоефективності будуть здійснені виплати і замовнику послуг, і фірмі-виробнику, що стимулюватиме останню до подальшого впровадження інноваційних енергоефективних технологій. Натомість на сьогодні в Україні для виробників енергоефективного обладнання жодних преференцій не передбачено, а з 01.01.2015 скасовано норми Податкового кодексу

щодо звільнення від оподаткування 80% прибутку підприємств, отриманого від продажу на території України устаткування власного виробництва, що працює на відновлюваних джерелах енергії, енергоефективного обладнання за переліком, встановленим урядом.

8. Удосконалення механізму тарифоутворення для підприємств теплоенергетики, який повинен стимулювати підвищення ефективності діяльності таких установ, а не базуватися лише на витратному підході. Крім того, згідно з існуючим порядком призначення субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, кінцеві споживачі не отримують допомогу напряду, натомість держава фінансує природні монополії (тепло- та енергопостачальні компанії), що не стимулює останніх інвестувати в модернізацію, оскільки їх непродуктивні витрати покриває держава та населення.

Висновки. Виділені стратегічні напрями модернізації житлового фонду не є вичерпними, та їх реалізація дозволить підвищити рівень енергоефективності, знизити енерговитрати, тим самим, сприяти зростанню енергетичної безпеки. Запропоновані напрями можуть лягти в основу державної стратегічної програми модернізації житлового фонду України із деталізацією заходів, методів та інструментів їх реалізації і взаємоузгодження на коротко-, середньо- та довгостроковий періоди. Реалізація заходів, спрямованих на підвищення енергоефективності житлових будівель, стимулюватиме будівельні компанії виходити на новий рівень надання послуг, розвиток ринку енергозберігаючих товарів і послуг, створення робочих місць та зростання надходжень до бюджету. Для населення це дозволить суттєво скоротити витрати на житлово-комунальні послуги з одночасним зростанням якості надання останніх, а також знизити обсяги споживання енергоресурсів. Внаслідок запровадженої сертифікації енергоефективності будівель зросте попит на енергоефективне житло та його ціна на ринку нерухомості.

Загалом ефективно проведена термомодернізація житлового фонду матиме соціально-економічний ефект як для населення, та і для держави. Підвищення енергоефективності житлового фонду України призведе до покращення таких індикаторів енергетичної безпеки як енергоспоживання на душу населення та енергоемність ВВП, зменшить видатки на закупівлю енергоресурсів та виплату житлових субсидій.

Перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі варто зосередити на стимулюванні ЕСКО у приватному секторі, а також розробити механізми розширення діяльності Фонду енергоефективності на всі вектори досягнення енергоефективності (підтримка національного виробника інноваційного енергоефективного обладнання, стимулювання ЕСКО тощо).

Література

1. Термомодернізація житлових будівель та бюджетних установ – одне з пріоритетних питань політики України у сфері енергоефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=250073183.
2. Strategia modernizacji budynków: mapa drogowa 2050 [Electronic resource]. – Kraków, 2014. – 112 c. – Available at: <http://www.renowacja2050.pl/files/raport.pdf>.
3. Allcott, H. Measuring the Welfare Effects of Residential Energy Efficiency Programs with Self-Selection into Program Participation [Electronic resource] : Working Paper 23386 / H. Allcott, M. Greenstone // NBER Working Paper Series. – 2017. – Available at: <http://www.nber.org/papers/w23386.pdf>.
4. Про енергоефективність будівель [Електронний ресурс] : закон України від 22.06.2017 № 2118–VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2118-19>.
5. Development of a new energy efficiency rating system for existing residential buildings [Text] / Ch. Koo et al. // Energy Policy. – 2014. – Vol. 68. – P. 218–231.
6. Improving and implementing national energy efficiency strategies in the EU framework. Findings From Energy Efficiency Watch II Analyses (June 2013) [Electronic resource]. – Available at: http://energy-efficiency-watch.org/fileadmin/eew_documents/images/Event_pictures/EEW2_Logos/EEW-Final_Report.pdf.
7. Про Фонд енергоефективності [Електронний ресурс] : закон України від 08.06.2017 № 2095–VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2095-19>.
8. Схеми фінансування енергоефективності домогосподарств із низькими доходами: огляд міжнародного досвіду [Електронний ресурс] / USAID. – 2010. – 39 с. – Режим доступу: http://journal.esco.co.ua/2011_2/art161.pdf.
9. Rabenhorst, C. Homeowners' associations in Central and Eastern Europe : Opportunities and challenges for the real estate market two decades after housing privatization [Text] / Carol Rabenhorst // IHC Global. – 2012. – 20 p.
10. Matviichuk, N. M. Financial incentives to energy saving in the housing sector of Ukraine [Text] / N. M. Matviichuk, Y. V. Shulyk, T. O. Shmatkovska // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 1 (9), Ч. 2. – С. 32–39.

11. Fankhauser, S. Can poor consumers pay for energy and water? An affordability analysis for transition countries [Electronic resource] / S. Fankhauser, S. Tepic // EBRD. – 2005. – 31 p. – Available at: <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/wp0092.pdf>
12. ESCO Market Report 2013 [Electronic resource] / P. Bertoldi et al. – 2014. – Available at: <http://tinyurl.com/plp8gsn>.
13. Innovations and Opportunities in Energy Efficiency Finance [Electronic resource] / C. Kim et al. – 2012. – 32 c. – Available at: <https://www.wsg.com/publications/PDFSearch/WSGR-EE-Finance-White-Paper.pdf>
14. Sotnyk, I. M. Energy efficiency of Ukrainian economy: problems and prospects of achievement with the help of ESCOs [Text] / I. M. Sotnyk // Actual problems of economics. – 2016. – № 1 (175). – P. 192–199.
15. Комеліна, О. В. Енергосервісний бізнес у контексті сталого розвитку України [Text] / О. В. Комеліна, І. О. Самойленко // Менеджмент і маркетинг інновацій. – 2017. – № 2. – С. 306–315.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2018

©Матвійчук Н. М., Черчик Л. М.,
Коленда Н. В., Шульська Н. М.

References

1. Termomodernizatsiia zhytlovykh budivel ta biudzhetnykh ustanov – odne z prioritytnykh pytan polityky Ukrainy u sferi enerhoefektyvnosti. Available at: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=250073183
2. Strategia modernizacji budynków: mapa drogowa 2050 (2014). Kraków. Available at: <http://www.renowacja2050.pl/files/raport.pdf>
3. Allcott, H., & Greenstone, M. (2017). Measuring the Welfare Effects of Residential Energy Efficiency Programs with Self-Selection into Program Participation: *Working Paper 23386. NBER Working Paper Series*. Available at: <http://www.nber.org/papers/w23386.pdf>
4. Zakon Ukrainy (2017, June). *Pro enerhoefektyvnist budivel*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2118-19>
5. Koo, Ch., Hong, T., Lee, M. & Park, H. S. (2014). Development of a new energy efficiency rating system for existing residential buildings. *Energy Policy*, 68, 218–231.
6. Improving and implementing national energy efficiency strategies in the EU framework. *Findings From Energy Efficiency Watch II Analyses*. (2013, June). Available at: http://energy-efficiency-watch.org/fileadmin/eew_documents/images/Event_pictures/EEW2_Logos/EEW-Final_Report.pdf.
7. Zakon Ukrainy (2017, June). *Pro Fond enerhoefektyvnosti*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2095-19>
8. Skhemy finansuvannia enerhoefektyvnosti domohospodarstv iz nyzkymy dokhodamy: ohliad mizhnarodnoho dosvidu. (2010). *USAID*. Available at: http://www.journal.esco.co.ua/2011_2/art161.pdf
9. Rabenhorst, C. (2012). Homeowners' associations in Central and Eastern Europe : Opportunities and challenges for the real estate market two decades after housing privatization. *IHC Global*.
10. Matviichuk, N. M., Shulyk Y. V. & Shmatkovska T. O. Financial incentives to energy saving in the housing sector of Ukraine (2017). *Naukovyi visnyk Polissia*, 1(9)–2, 32–39.
11. Fankhauser, S. & Tepic, S. (2005). Can poor consumers pay for energy and water? An affordability analysis for transition countries. *EBRD*. Available at: <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/wp0092.pdf>
12. Bertoldi, P., Boza-Kiss, B., Panev, S., & Labanca, N. (2014). *ESCO Market Report 2013*. Available at: <http://tinyurl.com/plp8gsn>
13. Kim, R., Connor, R., Bodden, K., Hochman, S., Liang, W., & Pauker, S., & Zimmermann, S. (2012). *Innovations and Opportunities in Energy Efficiency Finance*. Available at: <https://www.wsg.com/publications/PDFSearch/WSGR-EE-Finance-White-Paper.pdf>
14. Sotnyk, I. M. (2016). Energy efficiency of Ukrainian economy: problems and prospects of achievement with the help of ESCOs. *Actual problems of economics*, 1(175), 192–199.
15. Komelina, O. V. & Samoilenko, I. O. (2017). Enerhoservisnyi biznes u konteksti staloho rozvytku Ukrainy. *Menedzhment i marketynh innovatsii*, 2, 306–315.

Received 05.01.2018

©Matviichuk N. M., Cherchuk L. M.,
Kolenda N. V., Shulska N. M.

Osetskiy V. L.

*PhD in Economics, Professor of the Department of
Economic Theory, Macroeconomics and Microeconomics
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
(Kyiv), Ukraine; e-mail: val_osetski@ukr.net*

Novikova I. E.

*PhD in Economics, Senior Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
(Kyiv), Ukraine; e-mail: ie_novikova@meta.ua*

Babiy S. M.

*PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Department of
Foreign Languages for Natural Sciences
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
(Kyiv), Ukraine; e-mail: babii_08@ukr.net*

ON THE WAY TO EUROPEAN INTEGRATION: MEASURES FOR EFFICIENT SOCIAL AND ECONOMIC TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL MARKET IN UKRAINE

Abstract. The prospects and mechanisms of social and economic evolution of higher education market in Ukraine under the conditions of the European integration policy are outlined. The main problems of adaptation of management in the field of higher education in Ukraine under the conditions of implementation of European administrative norms and transformation of educational system on the basis of increasing commercialization of educational services are revealed. In this connection, the compliance of the specialty offered by the educational institutions with the needs of the labor market is analyzed. It was emphasized that the mechanisms of social and economic evolution of the market of higher education in Ukraine should lie in the formation of the entrepreneurial climate at higher educational institutions, which is achieved by: the possibility of personal independent funding of the educational process by entrants; bringing the specialties offered in the educational market up to the demands and expectations of the domestic and international labor markets; efficient combination of education with science and production. The process of development of educational credit as an additional source of financial provision for the production of educational services in the system of higher education is researched. The problems connected with providing competitive higher education are determined, and also ways of their solution are offered. The results of the research will contribute to the formation of an effective transformation of the higher education system during the implementation of the European integration strategy, based on the commercialization of educational services and the results of intellectual work. The practical value of the research is to use the results of research in educational, research and practical activities in determining the role and place of the market of educational services in the economic system in the process of European integration.

Key words: educational service, market of educational services, educational loan, state lending to higher education, higher educational institution, European integration.

JEL classification: I2

Formula: 0; Fig.: 2, Tabl.: 3, Bibl.: 16

Осецький В. Л.

*д. е. н., професор,
кафедра економічної теорії, макро- та мікроекономіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(м. Київ), Україна; e-mail: val_osetski@ukr.net*

Новікова І. Е.

*к. е. н., старший науковий співробітник,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(м. Київ), Україна; e-mail: ie_novikova@meta.ua*

Бабій С. М.

*к. ф. н., доцент кафедри іноземних мов,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(м. Київ), Україна; e-mail: babii_08@ukr.net*

НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ЗАХОДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. Висвітлено перспективи та механізми соціально-економічної еволюції ринку вищої освіти в Україні в умовах провадження євроінтеграційної політики. Проаналізовано відповідність пропонованих освітніми закладами спеціальностей та потреб ринку праці. Досліджено процес розвитку освітнього кредиту як додаткового джерела фінансового забезпечення виробництва освітніх послуг у системі вищої освіти. Визначено проблеми, які пов'язані із забезпеченням здобуття конкурентоспроможної вищої освіти, а також запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: освітня послуга, ринок освітніх послуг, освітній кредит, державне кредитування вищої освіти, вищий навчальний заклад, євроінтеграція.

Формул: 0; рис.: 2, табл.: 3, бібл.: 16

Осецкий В. Л.

*д. э. н., профессор,
кафедра экономической теории, макро- и микроэкономики
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
(г. Киев), Украина; e-mail: val_osetski@ukr.net*

Новикова И. Э.

*к. э. наук, старший научный сотрудник,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
(г. Киев), Украина; e-mail: ie_novikova@meta.ua*

Бабий С. Н.

*к. ф. н., доцент кафедры иностранных языков,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
(г. Киев), Украина; e-mail: babii_08@ukr.net*

НА ПУТИ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ: МЕРЫ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ

Аннотация. Освещены перспективы и механизмы социально-экономической эволюции рынка высшего образования в Украине в условиях осуществления евроинтеграционной политики. Проанализировано соответствие предлагаемых образовательными учреждениями специальностей и потребностей рынка труда. Исследован процесс развития образовательного кредита в качестве дополнительного источника финансового обеспечения производства образовательных услуг в системе высшего образования. Определены проблемы, которые связанные с обеспечением получения конкурентоспособности высшего образования в Украине, а также предложены пути их решения.

Ключевые слова: образовательная услуга, рынок образовательных услуг, образовательный кредит, государственное кредитование высшего образования, высшее учебное заведение, евроинтеграция.

Формул: 0; рис.: 2, табл.: 3, библи.: 16.

Introduction. The geopolitical challenges which unexpectedly and insidiously struck Ukraine have had a very negative impact on both economic and social situation in the country. First of all, the consequences of the known events were sudden (situational) changes in all spheres of the domestic economy, that is: in state administration, in the work of organizations and enterprises, in organizational culture and most importantly, in the changes in people themselves, in their consciousness, and in their attitude to reality. These changes have led to the need for further fundamental and global transformations in our country, including those in the educational field. The irrevocability of the implementation of international standards of management in Ukrainian economic relations was a prerequisite for the formation of a new managerial style and in education. It requires introduction of fundamentally different approaches when considering the concept of "education" and its meaning for the state and man. At present, the reorientation of the higher school to the production of economic knowledge, dictated by the realities of the present, which have long been formed in a civilized world and confidently dictate their rules of the game. So, in mid-2014, the new Law "On Higher Education" came into force, which resulted in a number of significant changes in this area. It maintained formal social status of education in general, in particular. As well as higher education, under the law higher education has acquired market characteristics, which is confirmed by the norms, which are laid down therein. In this regard, the domestic higher educational institutions began to workout measures for effective social and economic transformation of the educational services market in Ukraine. However, often, instead of positive changes, obvious reverse effects are evident. That is why the mentioned problem requires a thorough research.

Analysis of the research and setting out of the task. The question of effectiveness of educational activities and search for sources of adequate financial support for the production of educational services in the system of higher education in Ukraine has always been the focus of scholars, in particular I. Gryshchenko, O. Grishnova, O. Dragan, O. Zhilinska, N. Kolisnichenko, S. Sheiko and others. However, despite the increased activization of the scientific community around the problem of social and economic transformation of educational institutions a lot of issues, remain beyond the attention of researchers and these issues require development of new approaches to their solution, as well as more profound theoretical research.

The purpose of this article is to highlight the prospects and mechanisms of social and economic evolution of the market of higher education in Ukraine in the context of the implementation of the European integration policy, in particular the definition of the need to activate the program "educational credit" as a promising source of financing for the production of educational services.

Research results. The proclamation of the course of European integration by Ukraine prompted the necessity to determine principles, methods and order for the implementation of European norms and rules of the economy management. And so education is a monumental pillar of the existence and evolution of a nation, the formation of transformational processes in this area has become a matter of time. This time has come. In developed countries, constant attention is being paid to the transformation of the educational system, which, under the influence of scientific, technological and social progress, must react quickly to changes and adapt accordingly. At the same time, the development of the educational institution should be based on multidisciplinary institutional norms: democratization, intensification, multiculturalism, etc., as well as the idea of entrepreneurship, property, intellectual, profitability and others, in particular. On the one hand, education should be accessible to all social and ethnic strata of population, and on the other hand, the key factor in its progress is a commercial component that comes in the form of valuable services. Since knowledge fees are a powerful factor in creating surplus value. Therefore, today knowledge and investment in it are the primary source of economic growth in leading countries.

However, it turned out that radical changes in education management in Ukraine were not ready. With the obtained of financial and economic autonomy, domestic universities and institutes are forced to quickly learn to survive under conditions of fierce competition. To do this, they need to significantly increase the efficiency of commercialization of educational and research services

offered in the market. In addition, it is necessary to adhere to the general state strategy regarding the quality of the preparation of competitive human capital, which until now is only "declared" as the basis of high-tech and innovative development of the country. Therefore, despite the fact that the new Law "On Higher Education" established fundamentally new legal, organizational and financial principles for the functioning of the higher education system, and resulted in the strengthening of productive cooperation between government agencies and business with higher educational institutions, difficulties in the management of higher educational institutions under the new conditions turned out to be significant [1].

Thus, the analysis of the dynamics of the development of the educational market in Ukraine during the last 10 years indicates a significant decline in the student body among the Ukrainian population. The demand for profound knowledge reached its historical maximum in 2006/07 academic years and totalled 507.7 thousand entrants enrolled in the higher education institutions of the III-IV accreditation level. After that, the statistics record a sharp decline in the recruitment of students (Fig. 1).

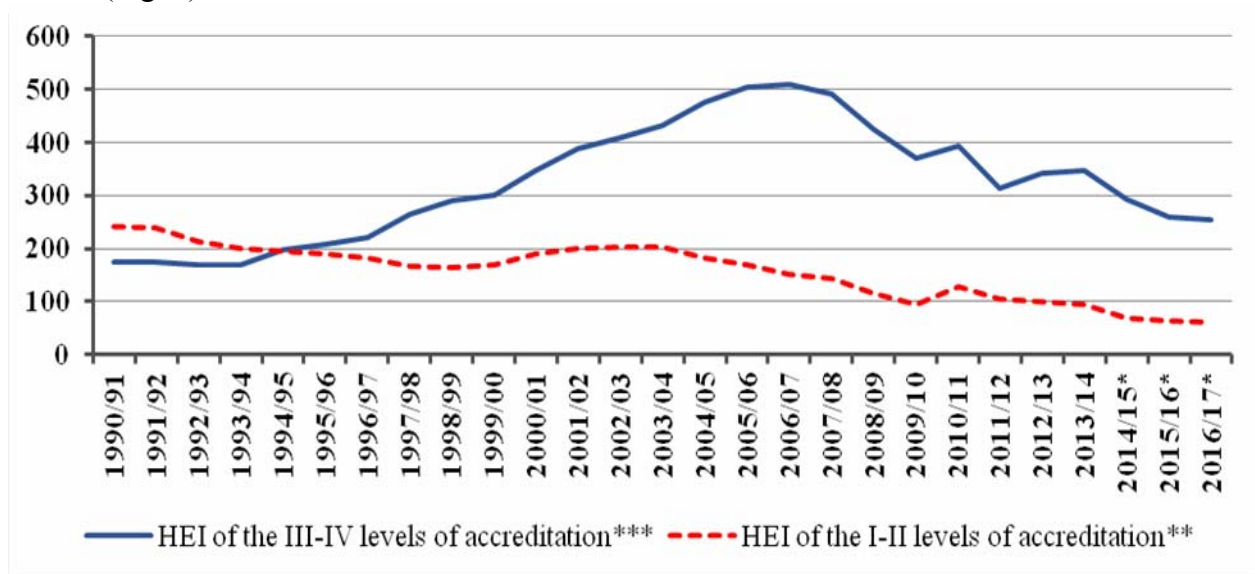

Fig. 1. Dynamics of the number of students enrolled to study at Ukrainian higher education institutions (HEI) during 1990-2016, ths. Source: compiled according to official data of the State Statistics Service of Ukraine [2].

* without taking into account the occupied Crimea and the zone of ATO; ** from 2016/17 of the academic years - colleges, technical schools; *** since 2016/17 of the academic years - Universities, academies, institutes

Explanations of this disappointing trend are numerous. They are deterioration of the demographic situation and inconsistencies in the labor market, political instability, geopolitical challenges, and the rapid economic decline in recent years. The above – cited factors led to a critically low level of wages of highly skilled professionals, to the fall in the prestige of education in general and to reducing the competitiveness of Ukrainian higher education institutions, which led to their integration merging and closures. Tens of thousands of graduates of Ukrainian schools began to actively enter higher education institutions in neighboring Poland, Germany and the Czech Republic, where, upon completion their course of studies they are trying to profitably sell the acquired knowledge and skills in the European labor market. The consequence of such processes is the irreparable loss of highly-trained youth, as well as the threat of stagnation to their own educational sphere.

Currently, the biggest problem that reflects the state of education is the question of its financing, and above all, the amount of funds received in the form of fees for knowledge. It is no secret that education in Ukraine, as in most other countries of the world, is financed by students who pay for their educations. Thus, according to the data of the information system "Competition", the licensed amount of places in the higher education institutions of the I-IV levels of accreditation of our state in recent years was significantly higher than the number of all applications submitted by applicants and significantly exceeded the amount allocated by the state budget places (Table 1).

Table 1

Comparative analysis of the distribution of budget places relative to the total body of entrants in 2012-2019.

Academic years	Number of applications submitted	Licensed enrollment	Amount of budget places	Competition for the budget, average
2012/13	2 058 987	2 373 790	351 869	4,59
2013/14	2 195 456	2 476 913	332 191	5,17
2014/15	2 125 846	2 358 030	315 529	5,27
2015/16	1 922 555	2 345 735	263 307	5,91
2016/17	-	-	212 388	-
2017/18	-	-	201 500*	-
2018/19	-	-	199 200*	-

Source: compilation is based on statistical data [3].

* The predicted by MES amount for the relevant academic years.

These data and information on the number of students finally accepted for study (Table 2) indicate that the demand for education is significant and the physical capacity to satisfy it is available but the capacities to meet it are hindered by other factors, in particular economic ones.

Table 2

Dynamics of the number of students¹ enrolled in the budget and contract form of education in the educational institutions of the I-IV levels of accreditation

Academic years	Total number of enrolled students	Enrolled students during the admission campaign in the corresponding academic years, people	
		the budget form of education	the contract form of education
2012/13	634 870	351 869	283 001
2013/14	671 842	332 191	339 651
2014/15	588 095	315 529	272 566
2015/16	-	263 307	-

Source: compilation is based on statistical data [2, 3].

These trends are typical of both the average statistical and leading higher education institutions, which is confirmed by the relevant statistics (Table 3).

Table 3

Dynamics of the number of students² enrolled in the budget and contract forms of education to the average statistical and leading higher education institutions of the country

Academic years	Enrolled students during the admission campaign in the corresponding academic years, people							
	to PSATU ³				to Taras Shevchenko National University of Kyiv			
	the budget form of education	growth rate, %	the contract form of education	growth rate, %	the budget form of education	growth rate, %	the contract form of education	growth rate, %
2012/13	-	-	-	-	5 204	-	3 114	-
2013/14	900	-	1056		4 939	-5,09	2 955	-5,11
2014/15	862	-4,22	819	-2,44	5 193	+5,14	2 775	-6,09
2015/16	851	-0,82	585	-28,57	4 391	-15,44	2 255	-18,74
2016/17	973	+14,33	555	-5,13	2 541	-42,13	2 403	+6,56

Source: compilation is based on statistical data [2-4, 7-10].

¹Students of all qualification levels (“junior specialist”, “bachelor”, “specialist”, “master”)

²The same

³PSATU – Podilsky State Agrarian and Technical University

For example, in 2016/17 49 829 applications were submitted in order to obtain an educational level "bachelor", level "master" - 7 326 and level "specialist" - 547, while the licensed enrollment of the higher educational institution was more than 20 thousand places, of which the budget form of education was about 5 thousand [3], and only 4 994 students were enrolled, of 2 541 persons were enrolled in budget form of education all bachelor's degree, 2 224 - for a master's degree and 60 - for a specialist's degree to the educational flagship - Taras Shevchenko National University of Kyiv [4]. A similar, and even much worse statistics can be traced at all higher educational institutions of Ukraine without any exception. The main reasons for this situation are: a risky enrollment system, outdated specialties for the labor market of today which are offered to entrants of higher educational institutions, and above all a burdensome, for a rank-and-life Ukrainian tuition fee that has been established due to financial and economic crises in the state.

In his annual report the rector of the leading higher educational institution of the country, L.V. Hubersky, notes the extremely negative consequences for the universities of reducing the solvent demand for higher education in general and for universities in particular [4]. Thus, as of June 8, 2017, the cost of tuition at Taras Shevchenko National University of Kyiv, depending on the speciality, was from 26.25 to 54.6 ths. UAH a year [5]. Probably, considering the prime cost, such prices are reasonable, but for the population whose average salary was only 5,378.61 UAH per month on the eve of this year's admission campaign, such sums are, to put it mildly, excessive [6].

In this regard, the dynamics of demand for "working class profession" is also disappointing. During the years of independence, the number of those wishing to receive such education has decreased by almost 3.5 times and is currently only 60.6 thousand [2].

As a result, the number of domestic educational institutions of the I and II levels of accreditation decreased from 754 in 1990/91 academic year to 370 in 2016/17 academic year. Along with this, there is a reduction in the number of higher educational institutions of the III-IV levels of accreditation. Thus, only in the last 5 years their number has decreased 58 units (Fig. 2).

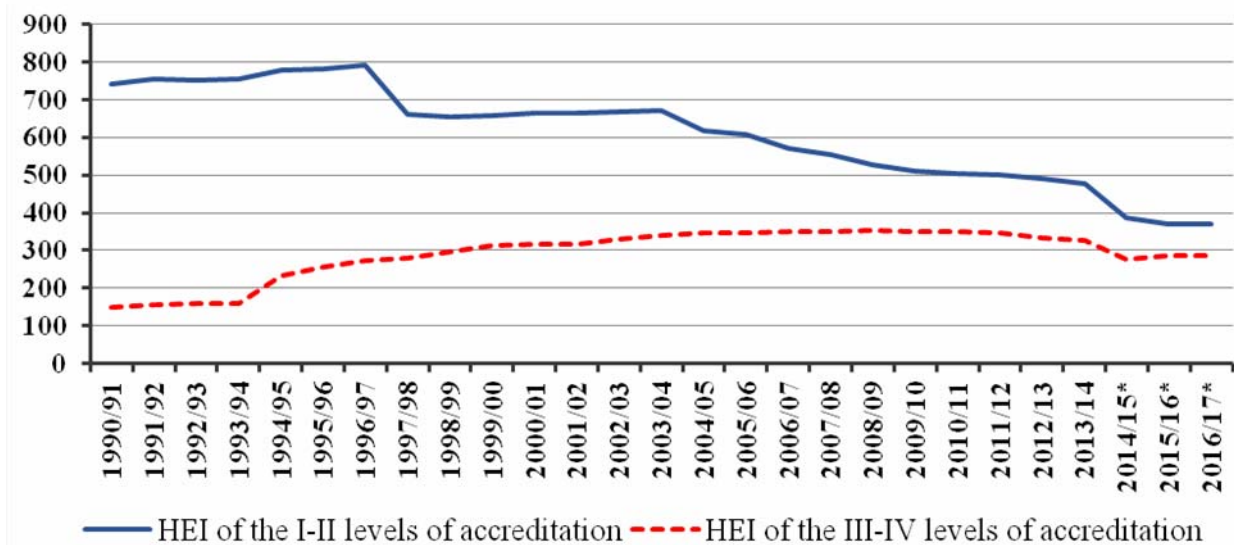

Fig.2 Dynamics of the number of Ukrainian higher educational institutions in 1990-2016

Source: the official data of the State Statistics Service of Ukraine [2].

* without taking into account the occupied Crimea and the zone of ATO; ** the academic year of 2016/17 - colleges, technical schools; *** the academic year of 2016/17 - universities, academies, institutes

In the context of implementation of the European integration policy, the mechanisms of social and economic evolution of the higher education market in Ukraine should lie in the formation of an entrepreneurial climate in higher educational institutions, that is: expanding the methods of attracting foreign citizens as consumers of educational services and advanced teaching of subjects in foreign languages; as much as possible simplified way for Ukrainian young people to enter higher educational institutions; the possibility of personal independent funding of the educational

process by entrants; bringing the specialties offered in the educational market up to the demands and expectations of the domestic and international labor markets; an efficient combination of education with science and production, as well as the introduction of international standards of financial reporting of higher educational institutions.

So, in neighboring Poland, both state and private higher educational institutions are oriented to the needs of the labor market. All specialties, including those economic ally orientated, are as competitive as possible. Much attention is paid to the study of international economic specifics features, including the European Union. For example, one of the most highly rated private higher educational institutions, the University of Lazarsky offers bachelor studies in areas that integrate with the European and global economic system, namely: "European Studies", "Administration in the EU", "International Trade and Logistics" and "International Security". Much attention is paid to innovative specializations, such as: "Innovative Entrepreneurship", "Human Resource Management", "Interactive Marketing". Master's programs have the advantage of being managerial, including international trends, such as: "Human Resource Management", "Project Management", "Real Estate Management", "Government and Self-Government", "Business in Eastern Markets", as well as highly specialized legal areas, for example: "European law", "Medical law", as well as studying legislation in other diverse economic spheres: real estate, aviation, energy, sports, environmental protection, etc. [12]. Many other specializations in the European integration area are offered by other higher educational institutions of Poland, including the leading higher educational institutions - the University of Warsaw [13]. Instead, in Ukraine, no educational institution can escalate in the presentation of such seemingly relevant domestic labor market direction. The outdated specialties lost their attractiveness years ago, and even the brand name of the leading university of the country - Taras Shevchenko National University of Kyiv does not save the decline in and often a complete absence of demand for them on the part of applicants. After all, the days have passed when the youth got education for the sake of education. Now everyone is trying to equip themselves with knowledge which will be a guarantee of their own well-being in the near future, and which in the long run is sure to transform into inexhaustible long-term profits, sufficient for a decent life for a person with higher education. Thus, 15 budget places were allocated to the specialty "Economic theory and economic policy" (rebranding of the former "Economic theory" of the educational qualification level "bachelor" in 2016), the license enrollment volume was 60 places, and the authentic specimens of documents were submitted by only 4 (!) persons who were subsequently enrolled. In addition, using autonomy rights, university faculties and departments began to develop new curricula. In 2016/17 academic year, entrants were offered as many as 130 programs for the level of bachelor's degree and 140 – for the level of master's degree. However, before the introduction of new programs, the administration did not evaluate the probable demand for them among potential students who did not even know about them and were disoriented with new names of specialties. These factors became the cause of the frankly failing results of the enrollment campaign that year. So, 2 persons entered the program "Language Hebrew, English, and Translation", "Computer Mechanics" - 3, "Sound Processing" - 4, etc. It is obvious that this practice is very dangerous, taking into account the fact that university! [4]. In addition, due to the high cost of studying at this institution, the youth who received their bachelor's degree (a budget form of education) are in no hurry to continue their studies to get a master's degree (a contract form of education) at their native alma mater.

Under the condition of effective state support, a powerful additional source of financial support for the production of educational services in the system of higher education in Ukraine can become an educational loan, which has been successfully proving itself for years and years in many European countries. For example, in Norway, where there is no scholarship system, students, including foreigners, may, if necessary, use financial support of the Norwegian State Loan Fund. Assistance is provided in the form of a scholarship or a loan for a term of 20 years, which may be partially reimbursed by a higher educational institution during the student's academic period.

Student education loans can greatly stimulate the demand for higher education in Ukraine as well as, as they will enable access to higher education for a greater number of potential students.

However, for effective implementation of such an idea, appropriate mechanisms should be introduced to ensure the provision and paying off of such loans. After all, educational credit is characterized by a high degree of risk, as educational services can not act as collateral security. Therefore, to minimize losses, funds should be lent to individuals, whose solvency is minimal. That policy leads to discrimination against students from low-income families. Commercial financial and credit institutions are trying to minimize risks by raising lending rates, attracting guarantors, reducing the term of credit, and so on. Such conditions are unacceptable for potential borrowers. It is difficult for the young state to break this vicious circle, because it requires both the improvement of legal mechanisms and significant financial support, so the emphasis should be placed on special-purpose university educational funds.

Currently, the legal document regulating available educational loan in Ukraine is the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 16, 2003, No. 916 "On Approval of the Procedure for Granting Special Purpose State Loans for Higher Education", which stipulates adherence to a certain procedure for the provision of special purpose state soft loans for obtaining Higher Education [13]. Thus, citizens of Ukraine under the age of 28, who have successfully passed entrance exams or study in the national higher educational institution, regardless of the form of study and ownership can receive an educational loan. Such a loan can be provided only once on the basis of an agreement between the recipient and the head of a higher educational institution. The funding of this program is provided by local budgets and the State Budget of Ukraine.

The decision to enroll an entrant at a higher education institution with payment for his/her studies at the expense of a special-purpose educational loan is taken by the admission committee and approved by the head of a higher educational institution. If the same results of entrance examinations are received by the entrants, preference is given to orphans, children deprived of parental care, invalids of groups 1 and 2, as well as children from low-income and large families.

Educational loan is granted at 3 % a year for 15 years with a postponement for the period of study. The pay off starts from the 12th month after graduation of a higher educational institution and envisages an annual payment of 1/15 of the total amount of the loan received plus interest for using it. The term of repayment of a loan by a debtor may be extended for a period of his military service or her childcare leave until the child reaches the age of three. Debtors who have children are granted privileges for payment of the credit. Educational loan is not returned by the user who after graduation has worked in his/her specialty no less than 5 years at a state or communal institution or an institution in a rural area, which is to be confirmed each year by a certificate from his/her work place.

The allocation of quotas for obtaining state soft loans for higher education is regulated by the relevant orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Thus, by order No. 657 "On the Allocation of Quotas for Recipients of State Soft Loans for Higher Education" dated November 17, 2005 for 2005/2006 academic year 25 314.4 thousand UAH was allocated [14]. However, currently budget funds for soft educational loans are experiencing a serious shortage of money. So now unlucky students are few. In 2014/2015 academic year for lending to higher education, the state envisaged an allocation of only 5 000.0 ths. UAH [15]. At the same time, the number of quotas for higher educational institutions decreased from 84 to 54, respectively.

Additional source of financial incentives which can be aimed at the development of higher educational institutions can be credit resources, accumulated from other organizations (banks, charitable foundations, etc.). Indeed, such a path has become an effective tool for attracting additional investments in the educational field in many developed countries of the world.

In order to improve the procedure of granting an educational loan, it would be advisable to make certain amendments to the Law "On Higher Education", namely to supplement Section XII "Financial and Economic Relations in the Field of Higher Education" with an additional clause, namely:

Educational loans

1. Educational loans are provided by banks and other lending institutions, commercial sponsors, state and charitable organizations, as well as higher education institutions to citizens who

have been enrolled at higher education institutions for studying in relevant educational programs. These loans are granted only for the purpose of paying for ones study.

2. Educational loans may be used to fully or partly pay tuition fees at a higher education institution (basic educational loan) and (or) to pay for accommodation, meals, purchase of educational and scientific literature and other household needs during the period of study (accessory educational loan).

3. The Cabinet of Ministers of Ukraine shall determine the conditions and procedure for the provision of educational credits⁴, as well as special-purpose state-soft loans for higher education.

Conclusions. So, an analysis of the state of the domestic market of educational services shows that the implementation of educational reform in the context of European integration policy takes place through trial and error. Blind attempts to duplicate European traditions often result in a failure. The effectiveness of the mechanism of social and economic evolution of the market of higher education in Ukraine should lie in the formation of entrepreneurial climate in higher educational institutions. In addition, a powerful locomotive for the renovation and development of the institute of higher education in Ukraine should become an affordable loan. This source of funding for higher education is a logical mechanism for solving the problem of easy access to higher education for different strata of society.

Література

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Вищі навчальні заклади (1990–2014) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Вступна кампанія 2013 [Електронний ресурс] // Інформаційна система «Конкурс». – Режим доступу: <http://www.vstup.info>.
4. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Губерського Леоніда Васильовича [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2016.pdf>.
5. Вартість навчання згідно переліку спеціальностей та освітніх програм, за якими оголошується прийом на навчання, ліцензовані обсяги на 2017/2018 н.р. [Електронний ресурс] // Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Приймальна комісія. – Режим доступу: <http://vstup.univ.kiev.ua/pages/80>.
6. Затверджено показник середньої зарплати за січень 2017 року [Електронний ресурс] // Пенсійний фонд України. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.
7. Звіт ректора університету д.е.н., професора Іванишина В. В. за 2016 р. [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України, Подільський державний аграрно-технічний університет. – Режим доступу: <http://www.pdatu.edu.ua/images/2017/March/News/2/2/zvit-rektora-2016.pdf>.
8. Звіт ректора Подільського державного аграрно-технічного університету за 2015 р. доктора економічних наук, професора Іванишина В. В. [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/438/zvit_rektora_pdatu_15.pdf.
9. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Губерського Леоніда Васильовича [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/3772/zvit2015.pdf>.
10. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Губерського Леоніда Васильовича [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/4682/zvit-rektora-2015.pdf>.
11. Lazarski University [Electronic resource]. – Available at: <https://rekrutacja.lazarski.pl/oferta/>
12. University of Warsaw [Electronic resource]. – Available at: <https://irk.uw.edu.pl/kierunki.php?tryb=katalog>.
13. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів на здобуття вищої освіти [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 916. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>.
14. Про розподіл квот для одержувачів пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 17.11.2005 № 657. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_97/pg_ipnhwg.htm.
15. Про розподіл квот для одержувачів пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти на 2014/2015 н.р. [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 27.06.2014 № 767. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2014-07-02/2533/nmo-767-1.pdf>.
16. В этом году Кабмин уменьшит число бюджетных мест в ВУЗах [Электронный ресурс] // Страна.ua. – 2017. – 12 июля. – Режим доступа: <https://strana.ua/news/81060-v-etom-godu-kabmin-umenshit-goszakaz-dlya-postupayushih.html>.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2017

*© Осецький В. Л., Новікова І. Е,
Бабій С. М.*

⁴Creation of a loan repayment system based on the future employment of students. If a person goes to work in sectors, industries or regions which are a priority in terms of public policy, the state can support such university graduates by partially repaying a loan.

References

1. Zakon Ukrainy (2014, July). *Pro vyshchu osvitu*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Vyshchi navchalni zaklady. (1990–2014). *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Vstupna kampaniia. (2013). *Informatsiina systema «Konkurs»*. Available at: <http://www.vstup.info>
4. *Zvit rektora Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchnka Huberskoho Leonida Vasylovycha*. (2016). Available at: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2016.pdf>
5. Vartist navchannia zghidno pereliku spetsialnostei ta osvitynih prohram, za yakymy oholoshuietsia pryiom na navchannia, litsenzovani obsiahly na 2017/2018 n.r. *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka*. Available at: <http://vstup.univ.kiev.ua/pages/80>
6. Zatverdzheno pokaznyk serednoi zarplaty za sichen 2017 roku. *Pensiyni fond Ukrainy*. Available at: <http://www.pfu.gov.ua>
7. *Zvit rektora universytetu d. e. n., profesora Ivanyshyna V.V.* (2017). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Podilskiy derzhavnyi ahrarno–tekhnichnyi universytet. Available at: <http://www.pdatu.edu.ua/images/2017/March/News/2/2/zvit-rektora-2016.pdf>
8. *Zvit rektora Podilskoho derzhavnoho ahrarno–tekhnichnoho universytetu za 2015 r. doktora ekonomichnykh nauk, profesora Ivanyshyna V.V.* (2016). Available at: http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/438/zvit_rektora_pdatu_15.pdf
9. *Zvit rektora Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka Huberskoho Leonida Vasylovycha*. (2014). Available at: <http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/372/zvit2015.pdf>
10. *Zvit rektora Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka Huberskoho Leonida Vasylovycha*. (2015). Available at: <http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/4682/zvit-rektora-2015.pdf>
11. *Lazarski University*. Available at: <https://rekrutacja.lazarski.pl/oferta/>
12. *University of Warsaw*. Available at: <https://irk.uw.edu.pl/kierunki.php?tryb=katalog>
13. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. (2003, June). *Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia tsilovyykh pilhovykh derzhavnykh kredytiv na zdobuttia vyshchoi osvity*. Available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>
14. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. (2005, November). *Pro rozpodil kvot dlia oderzhuvachiv pilhovykh derzhavnykh kredytiv dlia zdobuttia vyshchoi osvity*. Available at: http://www.uazakon.com/documents/date_97/pg_ipnhwg.htm
15. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. (2014, June). *Pro rozpodil kvot dlia oderzhuvachiv pilhovykh derzhavnykh kredytiv dlia zdobuttia vyshchoi osvity na 2014/2015 n.r.* Available at: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2014-07-02/2533/nmo-767-1.pdf>
16. V etom godu Kabmin umenshit chislo biudzhethnyih mest v VUZakh. (2017, July 12). *Strana. ua*. Available at: <https://strana.ua/news/81060-v-etom-godu-kabmin-umenshit-goszakaz-dlya-postupayushih.html>

Received 30.07.2017

©Osetskiy V. L.,
Novikova I. E., Babi S. M.

Romin A. V.

*Doctor of sciences in Public Administration, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine,
Head of Faculty of Fire Safety, Ukraine; e-mail: applevikvs@gmail.com*

Dombrovska S. M.

*Doctor of sciences in Public Administration, Professor
National University of Civil Protection of Ukraine,
Head of Educational-scientific-production Center
Ukraine; e-mail: dombrovska_s@mail.ru*

Shvedun V. O.

*Doctor of sciences in Public Administration, Senior Researcher
National University of Civil Protection of Ukraine,
Head of Scientific Department on the problems of management
in the field of civil protection, Ukraine; e-mail: applevikvs@gmail.com*

ASPECTS OF DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF FINANCIAL STRATEGY OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. The need of adaptation of Ukrainian higher educational institutions to difficult conditions of economy reforming caused the activization of interest in development strategies creation for higher educational institutions as implementation of tactical actions in difficult market conditions is almost impossible without identification of prospects and future tendencies of higher educational institutions' development. It confirms the relevance of the chosen research subject.

The research of aspects of development and implementation of financial strategy of higher educational institution is carried out in the work. In particular, the role and place of higher educational institution financial strategy in the general strategy of its development are allocated. The risks of implementation of higher educational institution financial strategy are assessed.

The role and place of higher educational institution financial strategy in the general strategy of its development were allocated. In particular, the financial strategy of higher educational institution development must be the part of the general strategy of higher education system development and should satisfy the following requirements: management decentralization; diversification of higher educational institution activity; existence of an ultimate goal, uniform for all higher educational institutions; development of international and national financial markets. The assessment of risks of implementation of higher educational institution financial strategy showed that most of them is in critical and precritical condition. Only not feasibility of higher educational institution financial strategy has normal safety level.

The given results will allow improving researches at preliminary stage of implementation the financial strategy of higher educational institution development that, in turn, will give the opportunity to increase the level of its economic safety.

Keywords: financial strategy, higher educational institution, development, risks, assessment.

GEL Classification: I2

Formulas: 2; fig.: 2; tabl.: 4; bibl.: 10

Ромін А. В.

*доктор наук з державного управління, доцент
Національний університет цивільного захисту України,
начальник факультету пожежної безпеки, Україна;
e-mail: applevikvs@gmail.com*

Домбровська С. М.

*доктор наук з державного управління, професор,
Національний університет цивільного захисту України
начальник навчально-науково-виробничого центру,
Україна; e-mail: dombrovska_s@mail.ru*

Шведун В. О.

*доктор наук з державного управління,
старший науковий співробітник,
Національний університет цивільного захисту України,
начальник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту
Навчально-науково-виробничого центру, Україна;
e-mail: applevikvs@gmail.com*

АСПЕКТИ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У роботі здійснено дослідження аспектів розвитку та впровадження фінансової стратегії вищого навчального закладу. Зокрема, визначено роль і місце фінансової стратегії вищого навчального закладу в загальній стратегії його розвитку. Оцінено ризики впровадження фінансової стратегії вищого навчального закладу.

Ключові слова: фінансова стратегія, вищий навчальний заклад, розвиток, ризики, оцінка.

Формул: 2; рис.: 2; табл.: 4; бібл.: 10

Ромин А. В.

*доктор наук по государственному управлению, доцент,
Национальный университет гражданской защиты Украины,
начальник факультета пожарной безопасности, Украина;
e-mail: applevik@inbox.ru*

Домбровская С. Н.

*доктор наук по государственному управлению, профессор,
Национальный университет гражданской защиты Украины,
начальник Учебно-научно-производственного центра,
Украина; e-mail: dombrovska_s@mail.ru*

Шведун В. А.

*доктор наук по государственному управлению,
старший научный сотрудник,
Национальный университет гражданской защиты Украины,
начальник научного отдела по проблемам управления в сфере гражданской защиты
Учебно-научно-производственного центра,
Украина; e-mail: applevikvs@gmail.com*

АСПЕКТЫ РАЗРАБОТКИ И ВНЕДРЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация. В работе осуществлено исследование аспектов развития и внедрения финансовой стратегии высшего учебного заведения. В частности, определены роль и место финансовой стратегии высшего учебного заведения в общей стратегии его развития. Оценены риски внедрения финансовой стратегии высшего учебного заведения.

Ключевые слова: финансовая стратегия, высшее учебное заведение, развитие, риски, оценка.

Формул: 2; рис.: 2; табл.: 4; библи.: 10

Introduction. The need of adaptation of Ukrainian higher educational institutions to difficult conditions of economy reforming caused the activization of interest in development strategies creation for higher educational institutions as implementation of tactical actions in difficult market conditions is almost impossible without identification of prospects and future tendencies of higher educational institutions' development. It confirms the relevance of the chosen research subject.

The analysis of research and problem definition. The works of the following scientists are devoted to questions of financing of activity of higher educational institutions in modern conditions: T.M. Boholib, S.A. Belyakov, V. M. Beschastnyy etc.

However problems of development and effective introduction of the financial strategy higher educational institution development within the general strategy of its activity still remain insufficiently studied.

The work objective is research of aspects of development and implementation of financial strategy of higher educational institution.

The following tasks need to be solved for the given purpose achievement:

- allocation of the role and place of higher educational institution financial strategy in the general strategy of its development;
- assessment of risks of implementation of higher educational institution financial strategy.

The results of the research. The methodology of development of the strategic plan, which provides the accurate sequence of planning stages and existence of feedback between them, is the basis of higher educational institution development strategy. The strategic plan of higher educational institution development also provides carrying out of considerable volume of the research work caused by the maintenance of these stages (fig. 1).

At the same time resource providing of educational services system predetermines the level of development and efficiency of functioning of higher educational institution. Integration of public financing and market forms into the economic mechanism of higher education sphere predetermines the need of development of the corresponding methods of financial streams' management, the most acceptable from which is financial strategy as the element of general strategy of educational institution development planning [1].

Owing to budget deficit, when the expensive share of the budget is the main source of financing of educational institutions, the disproportions are observed at all levels of management between the state and market forms of the economic mechanism in education. Respectively, formation of the standard of the budgetary financing of higher educational institution is the major social and economic problem, which is solved over the last ten years. Nevertheless, the evidence-based standard of the budgetary financing of higher educational institutions' activity does not exist yet.

Considering a possibility of development of different strategic aspects of functioning of higher educational institutions, it is offered to improve the control system of higher educational institutions by allocation of financial strategy of their activity. A number of the following reasons cause the importance of identification of financial strategy within the general strategy of higher educational institutions development:

- management decentralization;
- diversification of higher educational institution activity concerning coverage of the different markets, including financial ones;
- need for research of sources of strategic projects financing;
- existence of an ultimate goal, uniform for all higher educational institutions, at the choice of strategic reference points;
- development of international and national financial markets as "fields" for financial resources loan (fig. 2) [2].

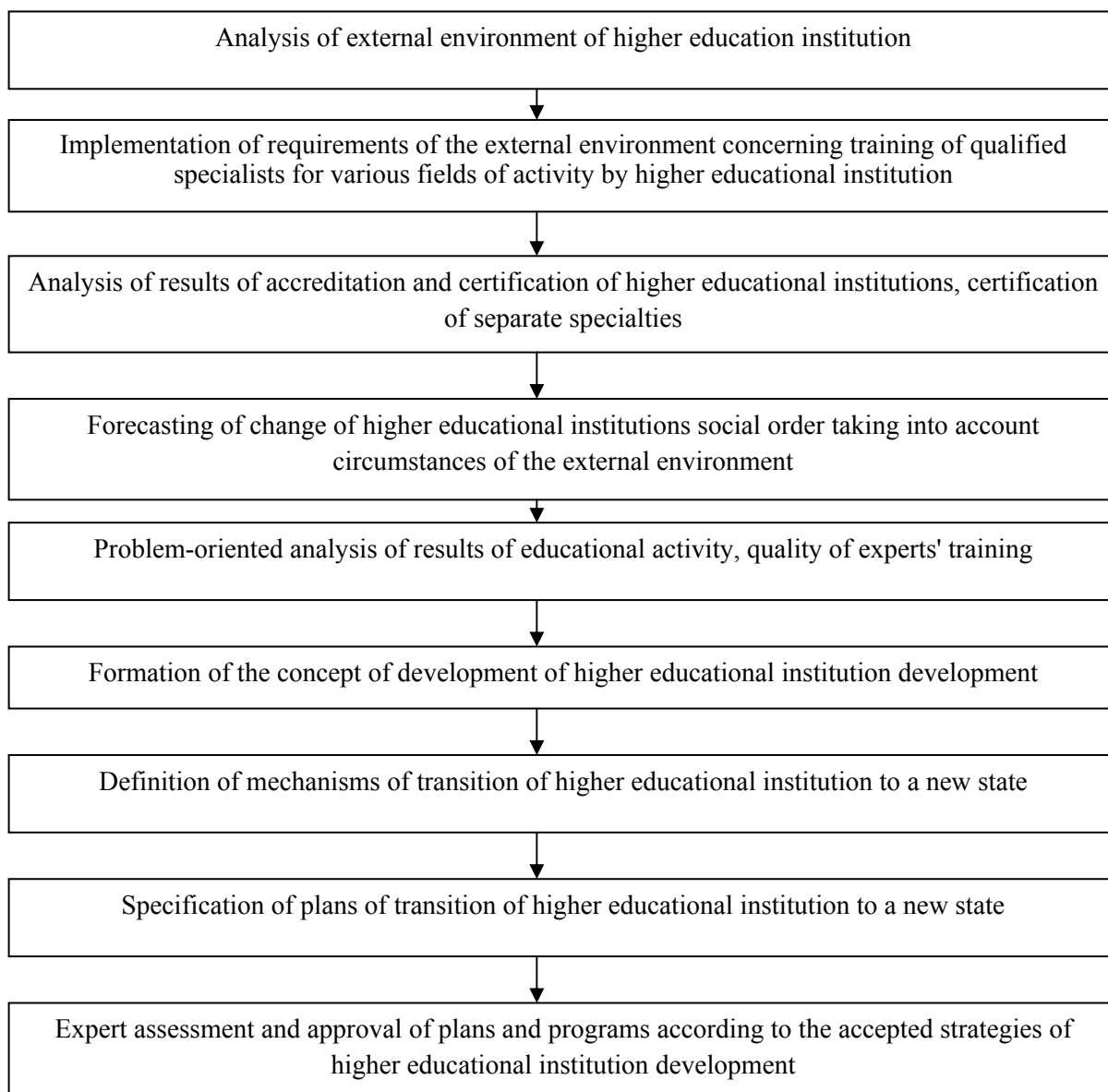

Fig. 1. Stages of strategy of planning of higher educational institution development
Source: Compiled by authors on the base of [1]

One of the main tasks of higher educational institutions management in the system of their strategic development is the functional decomposition, which is especially actualized in large structures – regional university complexes, which activity has the pronounced transformational character. It is caused by development of administrative process in higher educational institutions, variability of approaches to determination of administrative process components, increase in hierarchical levels of strategic control system in connection with the limited scale of control and monitoring range, large number of subjects of administrative actions at these levels, and by multicriteria classification of control functions.

The financial strategy of higher educational institutions development has to include the following components:

- identification of the priority financial markets and target market segments for the future work;
- existence of the strong target development block in higher educational institutions;
- analysis and justification of constant financing sources;
- choice of financial institutions as the acceptable partners and intermediaries, who can cooperate with higher educational institutions effectively and long-term;
- development of the long-term investment program coordinated with the priority directions of the region economy development caused by the general strategy of higher education system development;
- formation and improvement of intra high school financial streams;

- effective centralized management of higher educational institution finance development [3, 4].

It is offered to carry out assessment of the risks connected with implementation of higher institution financial strategy for the purpose of detection of its potential effectiveness with the help of expert evaluations method.

The assessment of risks of introduction of the developed financial strategy of higher educational institution will allow answering the question whether it will allow achieving goals in the conditions of possible changes of the external environment [5].

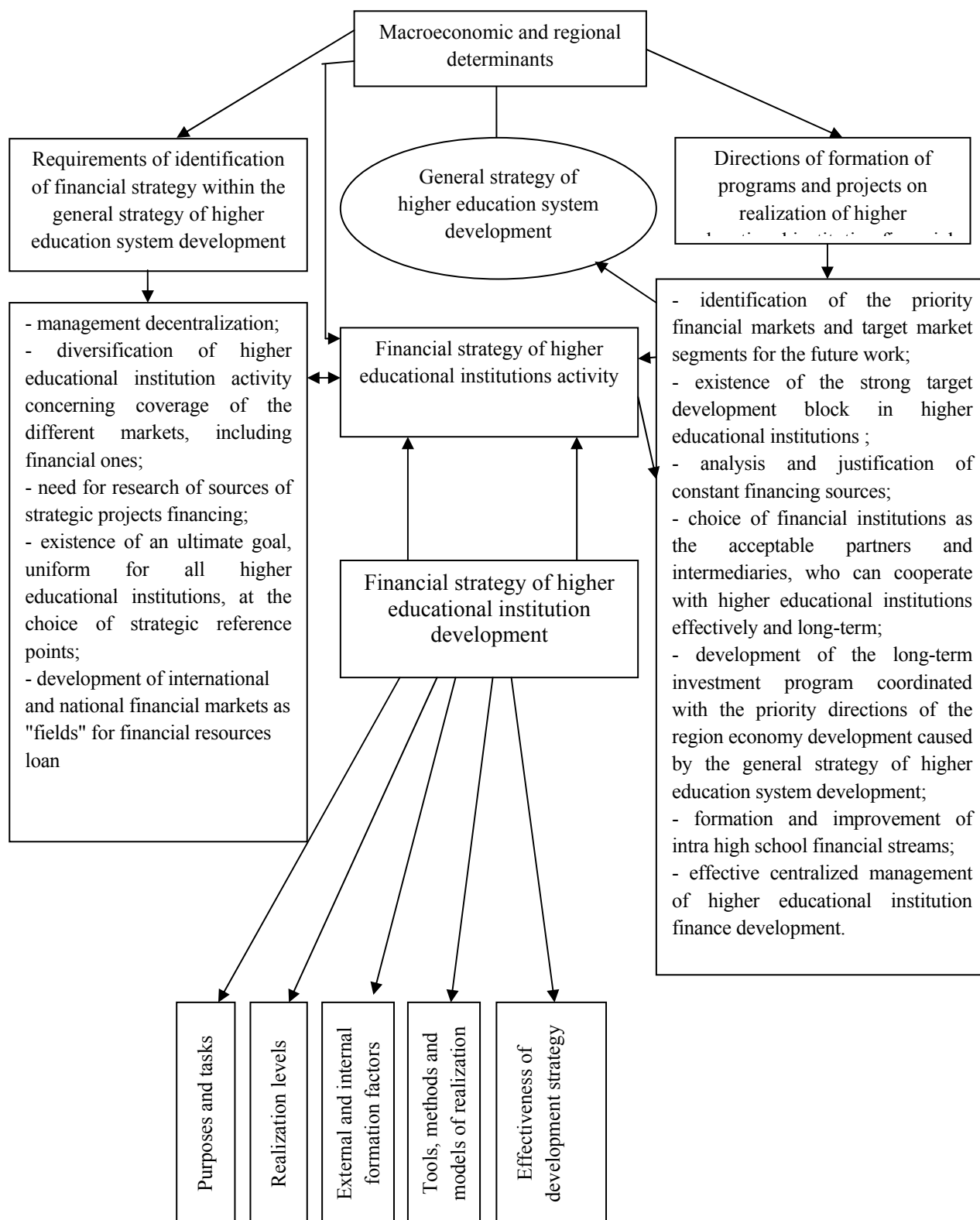

Fig. 2. The place of the financial strategy of higher educational institution development in the system of strategic priorities of higher education system modernization
Source: Compiled by authors on the base of [2]

It is recommended to assess the following risks of introduction of financial strategy of higher educational institutions.

1. Inconsistency of higher educational institution financial strategy with its basic development strategy.
2. Inconsistency of higher educational institution financial strategy with external environment changes.
3. Inconsistency of higher educational institution financial strategy with its internal potential.
4. Internal imbalance of parameters of higher educational institution financial strategy.
5. Not feasibility of higher educational institution financial strategy.
6. Possible inefficiency of realization of higher educational institution financial strategy.

Experts, who have taken part in assessment, are presented by the following positions of any university:

- First Vice-Rector;
- Vice-Rector for Staff;
- Vice-Rector for Educational and Methodical Work;
- Head of the Financial Department.

All the given experts estimated their own competence and competence of the colleagues by the scale from zero to one. The results of estimation are shown in table 1.

Table 1

Estimated experts' competences

№	Expert	Competence coefficients			
		Expert A	Expert B	Expert C	Expert D
1	Expert A	0,93	0,76	0,64	0,92
2	Expert B	0,78	0,81	0,93	0,74
3	Expert C	0,69	0,93	0,81	0,98
4	Expert D	0,67	0,75	0,74	0,71

Source: authorial calculation

After that, the average competence of each expert was calculated as follows [5, 6]:

$$\overline{K_j} = \frac{K_1 + K_2 + \dots + K_n}{n}, \quad (1)$$

where $\overline{K_j}$ – average coefficient of the j-expert's competence;

$K_1 + K_2 + \dots + K_n$ – values of the competence given by other experts to j-expert, including his own estimation;

n – total quantity of experts.

The calculated average competences of experts are shown in table 2.

Table 2

Average experts' competences

Expert	Average competence
A	0,77
B	0,81
C	0,78
D	0,84

Source: authorial calculation

The assessment of the presented risks by experts by the scale from 0 to 1 is shown in table 3.

Table 3

The assessment of risks of implementation of higher educational institution financial strategy

№	The risk name	Expert			
		A	B	C	D
1	Inconsistency of higher educational institution financial strategy with its basic development strategy.	0,93	0,96	0,94	0,92
2	Inconsistency of higher educational institution financial strategy with external environment changes.	0,89	0,91	0,96	0,98
3	Inconsistency of higher educational institution financial strategy with its internal potential.	0,93	0,97	0,98	0,94
4	Internal imbalance of parameters of higher educational institution financial strategy.	0,64	0,56	0,73	0,48
5	Not feasibility of higher educational institution financial strategy.	0,58	0,43	0,36	0,52
6	Possible inefficiency of realization of higher educational institution financial strategy.	0,46	0,54	0,63	0,49

Source: authorial calculation

Then it is necessary to calculate the average estimations of risks' level under the following formula [7–10]:

$$\overline{BC}_i = \frac{\sum_{j=1}^m BC_{ij} * \overline{K}_j}{\sum_{j=1}^n \overline{K}_j}, \quad (2)$$

where $\overline{BC}_i$ – average value of i-risk probability;

BC_{ij} – value of risk probability, which was defined by j-expert.

The estimation of risks' criticality is shown in table 4.

Table 4

Levels of safety of risks of the higher educational institution financial strategy implementation

The risk name	Value of risk probability	Level of safety
Inconsistency of higher educational institution financial strategy with its basic development strategy.	0,91	Critical level of safety
Inconsistency of higher educational institution financial strategy with external environment changes.	0,91	Critical level of safety
Inconsistency of higher educational institution financial strategy with its internal potential.	0,93	Critical level of safety
Internal imbalance of parameters of higher educational institution financial strategy.	0,58	Precritical condition
Not feasibility of higher educational institution financial strategy.	0,22	Normal level of safety
Possible inefficiency of realization of higher educational institution financial strategy.	0,51	Precritical condition

Source: authorial calculation

It is possible to see from tab. 3 that the most part of risks of implementation of the financial strategy of higher educational institution development is in critical condition:

- inconsistency of higher educational institution financial strategy with its basic development strategy;

- inconsistency of higher educational institution financial strategy with external environment changes;
- inconsistency of higher educational institution financial strategy with its internal potential.
- Internal imbalance of parameters of higher educational institution financial strategy and possible inefficiency of realization of higher educational institution financial strategy are in precritical condition. Only not feasibility of higher educational institution financial strategy has normal safety level.

Therefore, it is necessary to recommend to make a careful research of internal and external environment factors before implementation of financial strategy of higher educational institution and to develop the stage-by-stage plan of its introduction.

Conclusion. Thus, during the research carrying out, the following results were received.

1. The role and place of higher educational institution financial strategy in the general strategy of its development were allocated. In particular, the financial strategy of higher educational institution development must be the part of the general strategy of higher education system development and should satisfy the following requirements: management decentralization; diversification of higher educational institution activity; existence of an ultimate goal, uniform for all higher educational institutions; development of international and national financial markets.

2. The assessment of risks of implementation of higher educational institution financial strategy showed that most of them is in critical and precritical condition. Only not feasibility of higher educational institution financial strategy has normal safety level.

The given results will allow improving researches at preliminary stage of implementation the financial strategy of higher educational institution development that, in turn, will give the opportunity to increase the level of its economic safety.

Література

1. Ляско, В. И. Стратегическое планирование развития предприятия [Текст] / В. И. Ляско. – Москва : Экзамен, 2014. – 288 с.
2. Бесчастний, В. М. Концепція організації системи управління фінансовими коштами галузі освіти і науки [Текст] / В. М. Бесчастний // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 167–169.
3. Боголіб, Т. М. Удосконалення механізму фінансового забезпечення закладів загальної середньої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Т. М. Боголіб // Ефективна економіка. – 2014. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3489>.
4. Боголіб, Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / Боголіб Т. М. – К., 2006. – 38 с.
5. Беляков, С. А. Модели финансирования вузов: анализ и оценка [Текст] / С. А. Беляков. – Москва : Технопочат, 2005. – 274 с.
6. Ілляшенко, С. М. Економічний ризик [Текст] : навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
7. Ross, J. F. The polar bear strategy: reflections on risk in modern life [Text] / John F. Ross. – Basic Books, 1999. – 208 p.
8. Posner, R. A. Catastrophe: risk and response [Text] / Richard A. Posner. – Oxford University Press, 2004. – 233 p.
9. Stewart, J. M. CISSP: Certified information systems security professional [Text] : study guide / James Michael Stewart, Ed Tittel, Mike Chapple. – Alameda : SYBEX, 2002. – 342 p.
10. Varghese, M. Disaster recovery planning. Actual problems of public administration [Text] / M. Varghese. – Premier Press, 2002. – 173 p.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2018

*©Ромін А. В., Домбровська С. М.,
Шведун В. О.*

References

1. Liasko, V. I. (2014). *Strategicheskoe planirovanie: razvitie predpriiatiia*. Moskva: Ekzamen.
2. Beschastnyi, V. M. (2009). *Kontseptsiia orhanizatsii systemy upravlinnia finansovymy koshtamy haluzi osvity i nauky. Ekonomika ta derzhava*, 11, 167–169.
3. Boholib, T. M. (2014). *Udoskonalennia finansovoho zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity. Efektyvna ekonomika*, 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3489>
4. Boholib, T. M. (2006). *Finansove zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity i nauky v Ukraini*: avtoref. dys. d-ra. ekon. nauk. Kyiv, 38.
5. Beliakov, S. A. (2005). *Modeli finansirovaniia vuzov: analiz i otsenka*. Moskva: Tekhnopochat.
6. Illiashenko, S. M. (2004). *Ekonomichnyi ryzyk*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
7. Ross, J. F. (1999). *The polar bear strategy: reflections on risk in modern life*. Basic Books.
8. Posner, R. A. (2004). *Catastrophe: risk and response*. Oxford University Press.
9. Stewart, J. M., Tittel, E., & Chapple, M. (2002). *CISSP: Certified information systems security professional: study guide*. Alameda: SYBEX.
10. Varghese, M. (2002). *Disaster recovery planning. Actual problems of public administration*. Premier Press.

Received 11.02.2018

*©Romin A. V., Dombrovska S. M.,
Shvedun V. O.*

Feshchur R. V.

*PhD in economics, Prof., National University «Lviv Polytechnic»,
Ukraine; e-mail: romanfeshchur@gmail.com*

Tymoshchuk M. R.

*PhD in economics, Assoc. Prof., Lviv Institute of SHEI «Banking University»,
Ukraine; e-mail: itymoshchuk@gmail.com*

Kopytko S. B.

*PhD in economics, Lviv Institute of SHEI «Banking University»,
Ukraine; e-mail: kopytkosb@gmail.com*

MANAGEMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC STAKEHOLDERS ENGAGEMENT IN BUSINESS ENVIRONMENT

Abstract. Social and economic stakeholders engagement in business environment is one of the decisive factors in the development of enterprises, a catalyst for the creation of image-building, social and economic outcomes. Stakeholder engagement management is aimed at achieving the mission and strategic goals of enterprise development. The effectiveness of stakeholder engagement management depends on the validity and coherence of management decisions developed with the help of appropriate methods. The task of forming a holistic concept and developing adequate tools for managing social and economic relationship is important and timely taking into account the existence of certain gaps in the research of this problem.

The paper presents the results of the research on the state of socio-economic stakeholders engagement, identifies the factors of influence and proposes the concept of constructing management tools for the engagement. The developed methodical approach to forecasting of social and economic development of enterprises on the basis of the econometric model can serve as one of such tools of stakeholders' engagement management. The model covers three structural equations that describe the dependence of image-building, social and economic performance of enterprises on a number of independent variables, for the construction of which the data of non-financial reports of enterprises should be used, the formation of which is currently not regulated by normative acts of Ukraine. It is recommended to use expert methods to establish numerical values of indicators of social and economic interaction.

Keywords: engagement, stakeholders, concept of management, development, goals, results, methods.

JEL classification: M1, M2

Formulas: 3; fig.: 2; tabl.: 1; bibl.: 13.

Фещур Р. В.

*к.е.н., професор, Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна; e-mail: romanfeshchur@gmail.com*

Тимошук М. Р.

*к. е. н., доцент, Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»,
Україна; e-mail: itymoshchuk@gmail.com*

Копитко С. Б.

*к.е.н., Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»,
Україна; e-mail: kopytkosb@gmail.com*

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЮ ВЗАЄМОДІЄЮ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті розглянуто зміст, завдання і послідовність управління соціально-економічною взаємодією стейкхолдерів як визначальним фактором сталого розвитку суб'єктів господарювання, каталізатором виникнення іміджевого, соціального та економічного результатів. Проаналізовано методи управління взаємодією заінтересованих сторін у бізнес-середовищі, що спрямовані на досягнення місії підприємства, і слугують інструментом розроблення та впровадження узгоджених із стейкхолдерами управлінських рішень. Досліджено вплив взаємодії на результативність діяльності підприємств. Розроблено концепцію та побудовано економетричну модель прогнозування соціально-економічної взаємодії заінтересованих сторін, що є актуальним і важливим з огляду на наявність певних прогалин в наукових дослідженнях за окресленою проблемою.

Ключові слова: взаємодія, стейкхолдери, концепція управління, розвиток, цілі, результати, методи.

Формул: 3; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 13.

Фещур Р. В.

*к.э.н., профессор, Национальный университет «Львовская политехника»,
Украина; e-mail: romanfeshchur@gmail.com*

Тимошук М. Р.

*к. э. н., доцент, Львовский институт ГВУЗ «Университет банковского дела»,
Украина; e-mail: itymoshchuk@gmail.com*

Копытко С. Б.

*к. э. н., Львовский институт ГВУЗ «Университет банковского дела»,
Украина; e-mail: kopytkosb@gmail.com*

УПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕМ СТЕЙКХОЛДЕРОВ В БИЗНЕС-ПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. В статье рассмотрены содержание, задачи и последовательность управления социально-экономическим взаимодействием стейкхолдеров как определяющим фактором устойчивого развития субъектов хозяйствования, каталитатором возникновения имиджевого, социального и экономического результатов. Проанализированы методы управления взаимодействием заинтересованных сторон в бизнес-среде, которые направлены на достижение миссии предприятия, и служат инструментом разработки и внедрения согласованных со стейкхолдерами управленческих решений. Исследовано влияние взаимодействия на результативность деятельности предприятий. Разработана концепция и построена эконометрическая модель прогнозирования социально-экономического взаимодействия заинтересованных сторон, что безусловно является актуальным и важным, учитывая наличие определенных пробелов в научных исследованиях касательно этой проблемы.

Ключевые слова: взаимодействие, стейкхолдеры, концепция управления, развитие, цели, результаты, методы.

Формул: 3; рис.: 2; табл.: 1; библи.: 13.

Introduction. Permanent development of the enterprise as a focused and managed process of quantitative, qualitative and structural changes in its state to achieve a set mission in a changing business environment requires the application of adequate management tools (methods).

An important task that arises in this case is the establishment of responsible stakeholders engagement with the coordination of their interests. The effectiveness of such engagement with regard to the development of enterprises can be characterized using single or integral (aggregated) indicators of economic, social and image-building results [1-2].

The task of constructing an adequate system of assessment indicators and developing methods for managing stakeholders engagement on its basis, as well as their use in the process of managing enterprises development, is complex and topical taking into account versatility of the process of social and economic development, the existence of correlation between the performance and the interaction of enterprises with business environment, as well as the existence of certain gaps in the conceptual and methodological solution to this problem.

Research analysis and research objective. Important scientific and practical tasks of management of enterprises social and economic development are investigated in the works [3-5], and the toolkit for the diagnosis of enterprises performance is proposed. In the works [3; 6] problems are outlined and methods and models for assessing the state and management of enterprises development are provided.

The tools for managing proactive business development, as well as methods for evaluating and planning development, are described in work [7]. The results of research on the social component of development and the construction of methods for assessing stakeholders engagement are presented in [2].

Despite the existence of a large number of studies covering various aspects of the problem of enterprise development management, the tasks of framing an integrated concept for the development of a methodical provision for the management process and, in particular, adequate methods and models for forecasting enterprises development, taking into account the influence of stakeholders engagement on the final results, are important and need further resolution.

The purpose of the study is to develop a concept of management of socio-economic interaction in enterprises and build an economic and mathematical model for forecasting enterprises development on its basis. To solve the problem and achieve the purpose of the study, general scientific methods of system analysis and synthesis, as well as special methods of correlation-regression analysis and econometric modeling were used.

Research results. Parties to engagement in the business environment are interested persons or groups of persons (stakeholders) that influence and are influenced by managerial decisions of the business entity.

In the process of engagement, each party seeks to achieve its objective: environment - preservation and reproduction of the ecosystem; internal environment – ensuring enterprise economic development in compliance with the provisions on socially responsible activities; external environment – balancing economic and social interests.

The objectives of the parties of engagement can be both complementary and contradictory, respectively, the aim of social and economic engagement can be considered to be their concerted achievement (Fig. 1).

The main factors influencing the achievement of the objectives of the parties to the engagement should include: natural and man-made phenomena and processes, consumer behavior, personnel loyalty, technology perfection, resources provision, corporate culture, social and economic transformation processes, favorable business environment, innovative attractiveness, complementarity of the state management, local self-government of civic organizations, mass media, etc. Failure to take into account the effects of these factors may impact risks to achieving development goals.

Social and economic interaction of enterprises with business environment is based on the methodological principles of socially responsible activities – voluntariness, conviction, partnership, coherence, openness, trust, conformity, obligation, ethics. Compliance with the above principles means that a socially responsible enterprise is a conscious taxpayer, adheres to the rules of the current legislation on business activities, seeks to prevent the negative impact of production activity on the ecosystem, promotes staff development and increases the quality of life of population.

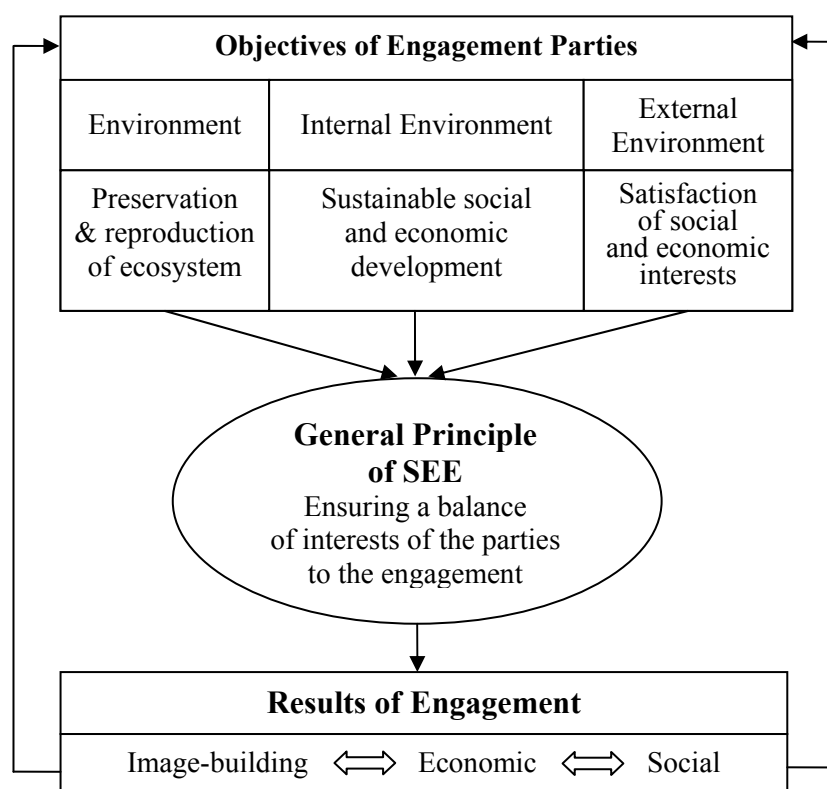

Fig. 1. Objectives and results of social and economic interaction of enterprises in business environment*
*Source: [2].

The maintenance of the balance of stakeholders interests leads to image-building, social and economic results, which in turn form the basis for achieving the parties goals, promote the improvement and development of business, that is confirmed by the experience of foreign and domestic socially responsible enterprises [1; 8; 9]. Thus, according to a study on more than 200 companies conducted by the Economist Intelligence Unit, their responsible social and economic engagement provides for efficiency (economic), both in the short-term and in the long-term perspective. As for Ukrainian enterprises, according to the Center for Development of Corporate Social Responsibility, almost half of surveyed enterprises note the improvement of their economic performance, over 60% – a meaningful impact on the development of regional community, and 70% – increase in staff loyalty [8].

However, stakeholders engagement in the business space of Ukraine is unlikely to be evaluated as satisfactory, since according to the index of economic freedom (2014 – 49.3; 2015 – 46.9; 2016 – 46.8), the national economy belongs to the group of «repressive, not free», and according to the CPI corruption index (2014 – 26; 2015 – 27; 2016 – 29) – to the «shame for the nation» group. Detailed and thorough description of the social and economic stockholders engagement with the study of its impact on the state of ecosystem, living standards of population and the development of local community is given in paper [2].

In the judgement of a number of domestic and foreign scientists – M. Porter, F. Kotler, B. Andrushkiv, A. Kolot, N. Kyzym, N. Shmyhol, O. Teletov, A. Dudkin and others, the process of SEE guarantees image-building and social results. According to the data from [5; 8; 9] the most important image-building results include: enhancing the public image of quality products producer, created by consumer trust to socially responsible company, foreign partners awareness of company activities motives, establishing trust relationships between enterprises, public administration, local governments and territorial communities, increasing investment attractiveness and staff loyalty.

As for the estimation of social result from stakeholders engagement, it can be argued that they are obviously correlated. Most scholars note the following types of social results: creation of prerequisites for sustainable development of society as a result of ecosystem conservation and

rational use of natural resources, development of the system of social protection of population, the provision of decent working and rest conditions, proper labor motivation and staff development, support for the social and creative activities of regional community.

The image-building and social results of the SEE indirectly lead to economic results, at least through the preferences received by socially responsible producers from loyal consumers and staff and partnership relations with the business community. In the studies of G. Bashnyanin, L. Goncharuk, three directions of social processes influence on the economic system are mentioned – purely social, economic and spiritual and intellectual, quantitative assessment of which are the subject of metrological analysis [10].

It should be noted that foreign experts do not give a clear-cut answer regarding the assessment of SEE impact on economic performance of enterprises. Having mentioned the existence of a rather weak positive correlation, the surveyed company executives claim that ensuring socio-economic engagement at enterprises is necessary and feasible as it is an important factor of impact on their long-term development [9]. So, for example in work [11] data on the positive influence of the social factor on the financial and economic indicators of the activities of socially responsible enterprises in comparison with other enterprises are shown on the results of long (10-15 years) observations.

The impact of image-building and social results on the financial and economic performance of enterprises can be considered indisputable, in the same way as the assertion that it is impossible to achieve social results in the absence of economic ones, as it was repeatedly emphasized in the works of B. Garilishin, L. Carroll, P. Drucker, F. Kotler and other scholars. Management of socio-economic engagement requires the involvement of adequate tools at different stages of its implementation. In the form of a system, such tools have not been properly described in scientific sources, although in some publications of N. Kusiuk, N. Yavorska, for example, methods of assessing the effectiveness of socially responsible enterprise activities (recursive, expert, econometric) and enterprise development (direct, indirect) are given.

If we present the process of management of socio-economic engagement as a series of sequential phases, then according to the sequence of their execution we can distinguish the following stages: conceptual, instrumental, organizational, substantiation of decisions, monitoring, analytical and corrective

The sequence of the process of managing socio-economic engagement at enterprises is schematically shown in Fig. 2.

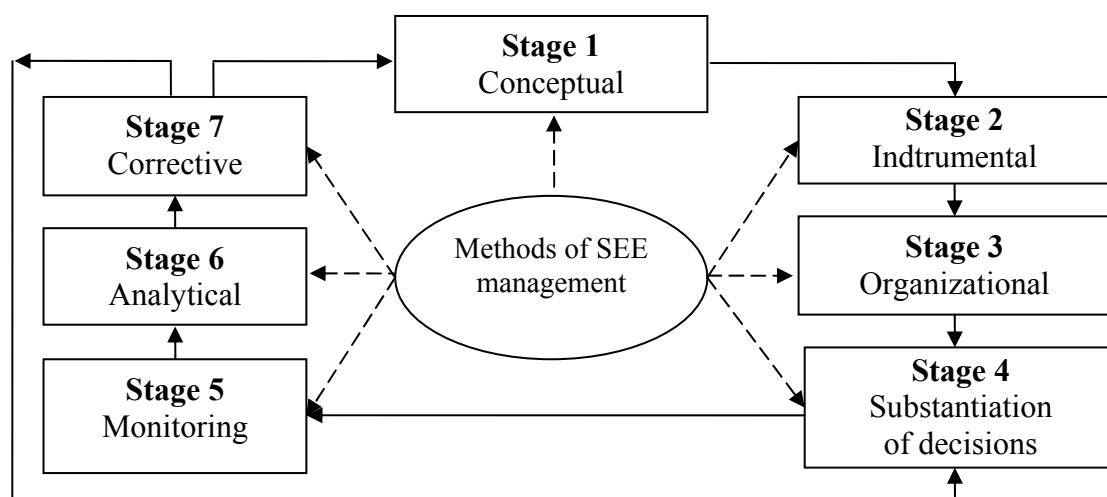

Fig. 2. Stages of the process of socio-economic engagement management*

*Source: [2].

Outline of each stage of the process of SEE management and the types of tools that can be used for this purpose are shown in Table 1.

It should be noted that a wide variety of enterprise development tools described in works [3-7], mainly cover evaluation and development planning processes. At the same time, models for forecasting enterprises development, taking into account their interaction with surrounding, internal and external environment, have not received due consideration and substantiation, which calls for the filling of this gap. Despite the existence of developed forecasting methods based on models of time series or multiple regression [12-13], the task of constructing adequate models for predicting the results of stakeholders engagement is particularly topical from a practical point of view.

Conceptually, it can be argued that there is a correlation between the level of interaction of enterprises with the business environment and economic, social, and image-building results of their activities. It is also worth mentioning that there is without doubt a correlation between economic, social and image-building results. At the same time, we will assume that the present economic results, as well as the current stakeholders engagement, affect the future social and image-building results.

Table 1

Methods for socia and economic engagement management*

Stages of management process	Stages outline	Management methods
1	2	3
Stage 1. Conceptual	Setting goals, principles and tasks. Identifying factors of influence and defining criteria of effectiveness. Forming the concept of instrumental support. Synthesis of the system of indicators for assessing the state and dynamics of the SEE	• Analysis and synthesis of complex socio-economic systems; • Simulation modelling; • Social and economic forecasting; • Scenario development; • Others
Stage 2. Indtrumental	Developing tools for analyzing and evaluating SEE, visual presentation of computational results, tools for enterprises positioning in SEE space	• Financial and economic analysis; • Analysis (assessment) of enterprise development; • Expert methods; • Others
Stage 3. Organizational	Developmping normative and regulatory framework for the implementation and regulation of SEE	• Administrative methods; • Authoritative, material and moral influence; • Others
Stage 4. Substantiation of decisions	Establishing a static integral assessment of the interaction of enterprises, revealing the regularities of the change of CEE in time. Decision-making on the directions, types and intensity of SEE taking into account possible risks of its implementation.	• Analysis of dynamic rows; • Correlation-regression analysis; • Strategic analysis; • Expert methods; • Substantiation of decisions under conditions of uncertainty and conflict; • Others

1	2	3
Stage 5. Monitoring	Providing enterprise management system with timely, reliable and complete information on the state and results of stakeholders engagement	• Information, basic, problem, dynamic, competitive monitoring • Others
Stage 6. Analytical	Estimating image-building, social and economic results of engagement, as well as integral estimation of SEE	• Expert methods; • Evaluation of engagement results; • Others
Stage 7. Corrective	Detecting the nature and size of deviations of current values from benchmarks, developing corrective actions on their basis	• Authoritative, material and moral influence; • Administrative methods; • Adjustment depending on deviation; • Others

*Source: [2].

Based upon stated assumptions, we select the factors of influence on enterprises performance, establish indicators describing them, and construct regression models for forecasting socio-economic development of enterprises in the following sequence: social result, image-building result, economic result.

The regression model of social result is the following:

$$Z_t^c = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot V_{t-1}^{BC} + \alpha_2 \cdot V_{t-1}^{3C} + \alpha_3 Z_{t-1}^e, \quad (1)$$

where $\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ – model parameters; V_{t-1}^{BC} – evaluation of the interaction of the enterprise with the internal environment over the previous period of time; V_{t-1}^{3C} – evaluation of the interaction of the enterprise with the external environment; Z_{t-1}^e – growth of the economic result over the previous period of time.

We consider the growth of the economic result over the previous period, as well as the level of interaction of the enterprise and the internal and external environment to be influential factors that predetermine the emergence of social result. If the increase in staff remuneration, increase in the number of jobs, development of social infrastructure, etc. are chosen as indicators of social result, this approach can be considered to be justified.

In a similar way, we describe the relationship between image growth (dependent variable) and independent factor characteristics.

The regression model of the image-building result will look like this:

$$Z_t^i = \beta_0 + \beta_1 \cdot V_{t-1}^{HC} + \beta_2 \cdot V_{t-1}^{3C} + \beta_3 \cdot Z_{t-1}^c + \beta_4 \cdot Z_{t-1}^e, \quad (2)$$

where $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4$ – model parameters; V_{t-1}^{HC} – evaluation of the interaction of the enterprise

with the internal environment over the previous period of time; V_{t-1}^{3C} – evaluation of the interaction of the enterprise with the external environment; Z_{t-1}^e – growth of the economic result over the previous period of time; Z_{t-1}^c – assessment of the growth of social result.

Influence of social and economic results on the emergence of the image-building one is quite obvious. As for the assessment of the impact of the interaction, then the value Z_{t-1}^c ; Z_{t-1}^e ;

indirectly reflect the interaction of the enterprise with the internal and external environment, and the value V_{t-1}^{HC} – with the surrounding environment.

The dependence between the growth of economic result on the time interval t and the independent factor characteristics, which include the growth of image-building and social results over time t , economic result - over the previous period, as well as the assessment of the market conditions and business conditions are reflected in the following regression model:

$$Z_t^e = \gamma_0 + \gamma_1 \cdot d_t^k + \gamma_2 \cdot d_t^y + \gamma_3 \cdot Z_t^i + \gamma_4 \cdot Z_t^c + \gamma_5 \cdot Z_{t-1}^e, \quad (3)$$

where $\gamma_0, \gamma_1, \gamma_2, \gamma_3, \gamma_4, \gamma_5$ – model parameters; Z_{t-1}^e – growth of the economic result over the previous period of time; Z_t^i – assessment of image growth; Z_t^c – assessment of the growth of social result; d_t^k – assessment of market conditions; d_t^y – assessment of business conditions.

In aggregate, the structural equations (1) – (3) form a simultative econometric model of forecasting enterprise socio-economic development. Insufficiency or, in most cases, absence of certain information makes it difficult to construct a numerical econometric model of the form (1) – (3). Such an opportunity will become a reality with the approval of the concept of voluntary non-financial reports of enterprises and the formation of a system of non-financial indicators, which will allow us to use data on social and image-building results of enterprises.

At present, estimates of the growth of image-building, social and economic results and estimates of the interconnections of enterprises with the business environment can be obtained with the help of expert methods. It should be noted that when forming a group of experts in order to ensure the objectivity of assessments it is advisable to adhere to the principle of parity regarding the inclusion of external and internal experts.

Conclusions The scientific novelty of the research results is in formation of a coherent concept for managing the socio-economic stakeholders engagement in business environment, the theoretical significance is in substantiation of sequence and outline of the stages of SEE management process, and practical importance in construction of an econometric model for forecasting enterprises development taking into account the impact of their stakeholders engagement on final economic, social and image-building results.

The introduction of the concept of SEE management at enterprises, according to which, interests of each party of interaction are represented in managerial decision-making, will lead to the emergence of social and economic effect: at enterprises – as a result of establishing the image of socially responsible economic entity and attaining sustainable development; in the region – as a result of meeting the needs of local community and raising the living standard of the population; in the environment – due to the conservation and restoration of the ecosystem; in the business environment – as a result of the establishing of mutually beneficial partnership, responsible and ethical relations.

Directions for future scientific research are related to the formation of a system of indicators for assessing the state and dynamics of SEE, which are based on financial and non-financial reports of enterprises, as well as the development of methods for positioning enterprises in SEE.

Література

1. Kotler, P. Corporate Social Responsibility : Doing the Most Good for You Company and You Cause [Text] / Philip Kotler, Nancy Lee. – John Wiley & Sons, 2011. – 320 p.
2. Управління соціально-економічною взаємодією на підприємствах: методологія та інструментарій [Текст] : монографія / Р. В. Фещур [та ін.] ; за ред. Р. В. Фещура ; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Растр-7, 2016. – 230 с.
3. Pogorelov, Y. S. The tools of maring and implementing for an enterprise derelopment strategy [Text] / Y. S. Pogorelov, K. A. Deeva // European Applied Science. –2013. – № 8. – P. 199–201.
4. Kaplan, R. S. The balanced scorecard: translation strategy into action [Text] / R. S. Kaplan, D. P. Norton – Harvard Business School Press, 1996. – 322 p.
5. Нили, Э. Призма эффективности: карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления [Текст] / Э. Нили, К. Адаме, М. Кеннерли – Москва : Баланс-Клуб, 2003. – 398 с.

6. Современные проблемы моделирования социально-экономических систем [Текст] : монография / под ред. В. С. Пономаренко, Т. С. Клебановой, Н. А. Кизима. – Харьков : ИНЖЭК, 2009. – 440 с.
7. Управління соціально-економічним розвитком підприємств: методологія та інструментарій [Текст] : монографія / Р. В. Фещур [та ін.] ; за ред. Р. В. Фещура ; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Растр-7, 2016. – 226 с.
8. Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csr-ukraine.org>.
9. Петрушенко, Ю. М. Міжнародні тенденції соціалізації діяльності підприємств [Текст] / Ю. М. Петрушенко, Т. І. Іванова, О. В. Дудкін // Механізм регулювання економіки. – 2009. – Т. 2, № 3. – С. 268–275.
10. Башнянін, Г. І. Ефективність соціалізації економічних систем: методологічні проблеми метрологічного аналізу [Текст] / Г. І. Башнянін, Л. Я. Гончарук. – Львів : Новий світ–2000, 2010. – 240 с.
11. Райхельд, Ф. Ф. Эффект лояльности: движущие силы роста, прибыли и непреходящей ценности [Текст] / Ф. Ф. Райхельд, Т. Тил ; пер. с англ. – Москва : Вильямс, 2005. – 384 с.
12. Reza Hoshmand, A. Business forecasting : a practical approach [Text] / A. Reza Hoshmand. – Routledge, 2010. – 369 p.
13. Айвазян, С. А. Методы эконометрики [Текст] / С. А. Айвазян. – Москва : Магистр : ИНФРА-М, 2010. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2017

©Фещур Р. В.,

Тимошук М. Р., Копитко С. Б.

References

1. Kotler, P., & Lee, N. (2011). *Corporate Social Responsibility : Doing the Most Good for You Company and You Cause*. John Wiley & Sons.
2. Feshchur, R. V., Yavorska, N. R., Yakymiv, A. I., Tymoshchuk, M. R., & Shyshkovskiy, T. V. (2016). *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnoiuzaiemodiiu na pidpriemstvakh: metodolohiia ta instrumentarii*. Lviv: Rastr-7.
3. Pogorelov, Y. S., & Deeva, K. A. (2013). The tools of maring and implementing for an enterprise derelopment strategy. *European Applied Science*, 8, 199–201.
4. Kaplan, R. S., & Norton, D .P. (1996). *The balanced scorecard: translation strategy into action*. Harvard Business School Press.
5. Nili, E., Adame, K., & Kennerli, M. (2003). *Prizma jeffektivnosti: karta sbalansirovannykh pokazatelei dlia izmereniia uspekha v biznese i upravleniia*. Moskva: Balans-Klub.
6. Ponomarenko, V. S., Klebanova, T. S., & Kizim, N. A. (2009). *Sovremennye problemy modelirovaniia sotsialno-ekonomicheskikh* Kharkov: INZHEK.
7. Feshchur, R. V., Shyshkovskiy, S. V., Yakymiv, A .I., Lebid, T. V., Tymoshchuk, M. R., & Yavorska, N. R. (2016). *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom pidpriemstv: metodolohiia ta instrumentarii*. Lviv: Rastr-7.
8. Tsentр «Rozvytok korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti». Available at: <http://csr-ukraine.org>
9. Petrushenko, Yu. M., Ivanova, T. I., & Dudkin, O. V. (2009). Mizhnarodni tendentsii sotsializatsii diialnosti pidpriemstv. *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, 3, 268–275.
10. Bashnianin, H. I., & Honcharuk, L. Ya. (2010). *Efektivnist sotsializatsii ekonomichnykh system: metodolohichni problemy metrolohichnoho analizu*. Lviv: Novyi svit–2000.
11. Raikheld, F. F., & Til, T. (2005). *Effekt loialnosti: dvizhushchie sily rosta, pribyli i neprekhodiashchei tsennosti*. Moskva: Viliams.
12. Reza Hoshmand, A. (2010). *Business forecasting : a practical approach*. Routledge.
13. Aivazian, S. A. (2010). *Metody ekonometriki*. Moskva: Magistr : INFRA-M.

Received 30.07.2017

© Feshchur R. V., Tymoshchuk M. R.,

Kopytko S. B.

Зміст

Розділ 1

Сучасне банківництво – проблеми та перспективи розвитку

Барановський О. І., Копитко М. І., Барилюк М. -М. Р. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ТАКСОНОМІЇ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	4
Погореленко Н. П. ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ	15
Біломістний О. М., Біломістна І. І., Новікова Т. В. ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ	30
Іванець І. В., Жолнерчик Г. Ю. БАНКІВСЬКЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК КЛЮЧОВЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	37
Ковтуненко К.В., Нестеренко О. В., Орєхова К. В., СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	45
Посохов І. М., Ходирєва О.О. СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	53

Розділ 2

Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту

Акімова Л. М., Осадча О. О. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ БЕНЧМАРКІНГУ	64
Бєляєва Л.А., Пеняк Ю. С., Ментей О. С. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ	71
Гавриленко В. О. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КРИЗ ДЛЯ ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ	80
Гончаренко І. Г. ПРОБЛЕМИ БАНКРУТСТВА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ СВІТОВИХ ЗМІН	88

Голубка С. М., Овчар П. А. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ	95
Войтович С. Я., Лютак О. М. ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ	104
Журавка Ф. О., Кравченко О. В., Овчарова Н. В. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	113
Карлін М. І., Цимбалюк І. О., Проць Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВИХ РЕФОРМ ТА МЕХАНІЗМ ПРИХОВУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ	123
Князєва О. А., Скоробогатов Г. С. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ	131
Лукін В. О., Піскунов Р. О., Малахов В. А. МЕТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	140
Новікова М. М., Новіков Д. А. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ	147
Овсюк Н. В., Майстер Л. А. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНИХ ТА СТИМУЛЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ	153
Одношевна О. О. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМАТИКА ТА НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ	163
Плікус І. Й. АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ЗАСАДАХ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ	170
Прокопенко Н. С., Гудзь О. Є., Тимошенко А. О. ФІСКАЛЬНІ МОДИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ	178
Семенова В. Г. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	190

Сердюков К. Г., Шульга Н. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ В ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ	196
Сиченко В. В., Мареніченко В. В., Страпчук С. І. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ НА ОСНОВІ ГРЕЙДІНГУ	205
Хомовий С. М., Томілова Н. О., Литвиненко В. С. ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	213
Черноіванова Г. С. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРАЦІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ТРУДОМІСКОСТІ	221
Шевченко А. М. ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА РИЗИКИ ІНВЕСТИВАННЯ В СУЧАСНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ.....	229
 Розділ 3 Моделі та технології обробки фінансової інформації	
Ахмадреза Гасемі, Мохсен Сейгалі, Марій Мораді ПРОГНОЗ ФІНАНСОВИХ ПРОБЛЕМ, ВИКОРИСТОВУЮЧИ МЕТА-ЕВРИСТИЧНІ МОДЕЛІ	238
Самородов Б. В., Азаренкова Г. М., Головки О. Г. ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ	250
Сніщенко Р. Г. ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО ІНДЕКСУ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ У ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ	258
Мігус І. П., Андрієнко В. М., Молодецький С. С., Бліхар М. М. МЕТОДИКА ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА ТА РЕЙДЕРСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО МОНІТОРИНГУ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	267
Пархоменко Л. А., Герасимчук Н. А., Скуртол С. Д., Колупаєва І. В. ОЦІНКА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА СПОЖИВАННЯ ОВОЧІВ ТА ЄМНІСТЬ РИНКУ ОВОЧІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ.....	275
Погорелов Ю. С., Вахлакова В. В., Білоусова А. Ю. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ МІКРОРІВНЯ	285

Розділ 4

Економіко-теоретичні аспекти розвитку фінансово-кредитної системи

Кузнєцова А. Я., Гетьман Є. М.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ:
ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ 298

Вовчак О.Д., Рудевська В.І., Погоріла О.В.

ВИКЛИКИ ІНФЛЯЦІЙНОГО ТАРГЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ:
СТВОРЕННЯ МЕГА-РЕГУЛЯТОРА 305

Атаманчук З. А., Тимчишин-Чемерис Ю.

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ312

Бріль М. С., Пивавар І. В., Морозова Н. Л., Мірошник О. Ю.

АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ
СОЦІАЛЬНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ 321

Гоблик В. В., Дем'ян Я. Ю.

РОЛЬ ЗОЛОТОГО ЗАПАСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 330

Гриценко Л. Л., Роєнко В. В., Боярко І. М.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ
В АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 338

Дахнова О. Є., Городецька Т. Е.

ОЦІНКА СТАНУ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 345

Долгальова О. В.

НАУКОВІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ 353

Зварич Р. Є.

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ІМПЕРАТИВИ
АЛЬТЕРГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКІВ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ..... 360

Козирєва О. В., Демченко Н. В., Ковальчук В. Г., Волкова М. В.

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА СИСТЕМА: РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ 368

Клемпарський М. М., Косарева І. П., Безугла Ю. Є.

СТРАТЕГІЧНИЙ ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ СФЕРИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ 374

Кремень В. М., Бричко М. М., Кремень О. І.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ 383

Мацелюх І. А.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЯ»
ТА ЙОГО УНІКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 392

Пасінович І. І., Сич О. А.
 МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ
 ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 398

Тищенко В. Ф., Остапенко В. М., Бабенко М. В.
 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО
 СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 409

Шкодін І.В., Тимошенко І.В., Нащекіна О.М.
 ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
 НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ 417

Розділ 5

Соціально-гуманітарний контекст трансформаційних фінансово-економічних процесів

Ковтун В. И., Ковтун М. С.
 СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ПІСЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ:
 ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР 426

Ерфан В. Й. , Газуда С. М., Домище-Медяник А. М.
 ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ
 ПРОСТОРОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ..... 434

Матвійчук Н. М., Шульська Н. М., Черчик Л. М., Коленда Н. В.
 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО
 ФОНДУ ЯК ЗАПОРУКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 443

Осецький В. Л., Новікова І. Е., Бабій С.М.
 НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ЗАХОДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ
 СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ
 ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ 451

Ромін А. В., Домбровська С. М., Шведун В. О.
 АСПЕКТИ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
 СТРАТЕГІЇ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 461

Фещур Р. В., Тимошук М. Р., Копитко С. Б.
 УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЮ ВЗАЄМОДІЄЮ
 СТЕЙКХОЛДЕРІВ У БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ 469